

Holy Bible

Aionian **Edition®**

Ivatan Bible

Yaka Bible

Holy Bible Aionian Edition ®
Ivatan Bible
Yaka Bible

Creative Commons Attribution ShareAlike 4.0 International, 2018-2025

Source text: eBible.org

Source version: 5/16/2025

Source copyright: Creative Commons Attribution ShareAlike 4.0
Wycliffe Bible Translators, 2024

Formatted by Speedata Publisher 5.1.7 (Pro) on 6/1/2025

100% Free to Copy and Print

TOR Anonymously

AionianBible.org

Published by Nainoia Inc, <https://Nainoia-Inc.signedon.net>

All profits are given to <https://CoolCup.org>

We pray for a modern Creative Commons translation in every language
Translator resources at <https://AionianBible.org/Third-Party-Publisher-Resources>
Report content and format concerns to Nainoia Inc
Volunteer help is welcome and appreciated!

Celebrate Jesus Christ's victory of grace!

Preface

Ivatan at AionianBible.org/Preface

The *Holy Bible Aionian Edition* ® is the world's first Bible *un-translation*! What is an *un-translation*? Bibles are translated into each of our languages from the original Hebrew, Aramaic, and Koine Greek. Occasionally, the best word translation cannot be found and these words are transliterated letter by letter. Four well known transliterations are *Christ*, *baptism*, *angel*, and *apostle*. The meaning is then preserved more accurately through context and a dictionary. The Aionian Bible un-translates and instead transliterates eleven additional Aionian Glossary words to help us better understand God's love for individuals and all mankind, and the nature of afterlife destinies.

The first three words are *aiōn*, *aiōnios*, and *aiōdios*, typically translated as *eternal* and also *world* or *eon*. The Aionian Bible is named after an alternative spelling of *aiōnios*. Consider that researchers question if *aiōn* and *aiōnios* actually mean *eternal*. Translating *aiōn* as *eternal* in Matthew 28:20 makes no sense, as all agree. The Greek word for *eternal* is *aiōdios*, used in Romans 1:20 about God and in Jude 6 about demon imprisonment. Yet what about *aiōnios* in John 3:16? Certainly we do not question whether salvation is eternal! However, *aiōnios* means something much more wonderful than infinite time! Ancient Greeks used *aiōn* to mean *eon* or *age*. They also used the adjective *aiōnios* to mean *entirety*, such as *complete* or even *consummate*, but never infinite time. Read Dr. Heleen Keizer and Ramelli and Konstan for proofs. So *aiōnios* is the perfect description of God's Word which has *everything* we need for life and godliness! And the *aiōnios* life promised in John 3:16 is not simply a ticket to eternal life in the future, but the invitation through faith to the *consummate* life beginning now!

The next seven words are *Sheol*, *Hadēs*, *Geenna*, *Tartaroō*, *Abyssos*, and *Limnē Pyr*. These words are often translated as *Hell*, the place of eternal punishment. However, *Hell* is ill-defined when compared with the Hebrew and Greek. For example, *Sheol* is the abode of deceased believers and unbelievers and should never be translated as *Hell*. *Hadēs* is a temporary place of punishment, Revelation 20:13-14. *Geenna* is the Valley of Hinnom, Jerusalem's refuse dump, a temporal judgment for sin. *Tartaroō* is a prison for demons, mentioned once in 2 Peter 2:4. *Abyssos* is a temporary prison for the Beast and Satan. Translators are also inconsistent because *Hell* is used by the King James Version 54 times, the New International Version 14 times, and the World English Bible zero times. Finally, *Limnē Pyr* is the Lake of Fire, yet Matthew 25:41 explains that these fires are prepared for the Devil and his angels. So there is reason to review our conclusions about the destinies of redeemed mankind and fallen angels.

The eleventh word, *eleēsē*, reveals the grand conclusion of grace in Romans 11:32. Please understand these eleven words. The original translation is unaltered and a highlighted note is added to 64 Old Testament and 200 New Testament verses. To help parallel study and Strong's Concordance use, apocryphal text is removed and most variant verse numbering is mapped to the English standard. We thank our sources at eBible.org, Crosswire.org, unbound.Biola.edu, Bible4u.net, and NHEB.net. The Aionian Bible is copyrighted with creativecommons.org/licenses/by/4.0, allowing 100% freedom to copy and print, if respecting source copyrights. Check the Reader's Guide and read at AionianBible.org, with Android, and with TOR network. Why purple? King Jesus' Word is royal and purple is the color of royalty! All profits are given to CoolCup.org.

History

Ivatan at AionianBible.org/History

06/21/75 - Two boys, P. and J., wonder if Jesus saves all and pray.
04/15/85 - Aionian Bible conceived as B. and J. pray.
12/18/13 - Aionian Bible announced as J. and J. pray.
06/21/15 - Aionian Bible birthed as G. and J. pray.
01/11/16 - AionianBible.org domain registered.
06/21/16 - 30 translations available in 12 languages.
12/07/16 - Nainoia Inc established as non-profit corporation.
01/01/17 - Creative Commons Attribution No Derivatives 4.0 license added.
01/16/17 - Aionian Bible Google Play Store App published.
07/01/17 - 'The Purple Bible' nickname begins.
07/30/17 - 42 translations now available in 22 languages.
02/01/18 - Holy Bible Aionian Edition® trademark registered.
03/06/18 - Aionian Bibles available in print at Amazon.com.
09/15/18 - Aionian Bible dedicated as J. and J. pray again.
10/20/18 - 70 translations now available in 33 languages.
11/17/18 - 104 translations now available in 57 languages.
03/24/19 - 135 translations now available in 67 languages.
10/28/19 - Aionian Bible nursed as another J. and J. pray.
10/31/19 - 174 translations now available in 74 languages.
02/22/20 - Aionian Bibles available in print at Lulu.com.
05/25/20 - Illustrations by Gustave Doré, La Grande Bible de Tours, Felix Just.
08/29/20 - Aionian Bibles now available in ePub format.
12/01/20 - Right to left and Hindic languages now available in PDF format.
03/31/21 - 214 translations now available in 99 languages.
11/17/21 - Aionian Bible Branded Leather Bible Covers now available.
12/20/21 - Social media presence on Facebook, Twitter, LinkedIn, YouTube, etc.
01/01/22 - 216 translations now available in 99 languages.
01/09/22 - StudyPack resources for Bible translation study.
01/23/22 - Volunteers celebrate with pie and prayer.
02/14/22 - Strong's Concordance from Open Scriptures and STEP Bible.
02/14/23 - Aionian Bible published on the TOR Network.
12/04/23 - Eleēsē added to the Aionian Glossary.
02/04/24 - 352 translations now available in 142 languages.
05/01/24 - 370 translations now available in 164 languages.
08/05/24 - 378 translations now available in 165 languages.
08/18/24 - Creative Commons Attribution 4.0 International, if source allows.
10/20/24 - Gospel Primer handout format.
11/24/24 - Progressive Web Application off-line format.
01/28/25 - All profits are given to CoolCup.org.
03/12/25 - 382 translations now available in 166 languages.
05/04/25 - 393 translations now available in 175 languages.
05/27/25 - 462 translations now available in 229 languages.

Table of Contents

NEW TESTAMENT

Mataayi	1
Malako	30
Luka	48
Yowani	75
Biyiluu	98
Looma	128
1 Kolito	142
2 Kolito	156
Ngalatia	165
Efeso	170
Filipi	175
Kolosaayi	179
1 Tesalonika	182
2 Tesalonika	185
1 Timoteo	187
2 Timoteo	191
Tito	194
Filemoni	196
Ebeleo	197
Yaki	207
1 Peetero	211
2 Peetero	215
1 Yowani	218
2 Yowani	222
3 Yowani	223
Yuude	224
Nziaabisi a Yowani	226

APPENDIX

Reader's Guide	
Glossary	
Maps	
Destiny	
Illustrations, Doré	

NEW TESTAMENT

[Tumake, Yīisu aleeli: «Taata, sa bo kolokolo, ka a bayaaba pe mi bo bali mu uyiluu.»]

Bo bati zeke mu ukaba bikutu bia nde.

Luka 23:34

Mataayi

1 Wu ni mukaanda a makuumbu ma bakaa ba Yiiisu Kristo, mwaana a Daavidi, mwaana a Abraami. **2** Isaki mwaana a Abraami; Yaakobi mwaana a Isaki; Yuuda na baana banguu ba nde, baana ba Yaakobi. **3** Peresi na Zeera baana ba Yuuda. Nguu a bo ali Tamare; Eseroni mwaana a Peresi, na Arami mwaana a Eseroni. **4** Aminadabi mwaana a Arami; Nasoni mwaana a Aminadabi, Salamoni mwaana a Naasoni. **5** Booze mwaana a Salamoni; na Laabi ali nguu a Booze. Obedi mwaana a Booze, na nguu a Obedi ali Luta. Yeese mwaana a Obedi. **6** Mutini Daavidi mwaana a Yeese. Salomo mwaana a Daavidi. Nguu a nde ali mukari a Uuli. **7** Loboami mwaana a Salomo; Abia mwaana a Loboami; Azafi mwaana a Abia; **8** Yosafate mwaana a Azafi; Yorami mwaana a Yosafate; Ozia mwaana a Yorami; **9** Yotami mwaana a Ozia; Akazi mwaana a Yotami; Ezekiasa mwaana a Akazi; **10** Manase mwaana a Ezekiasa; Amoni mwaana a Manase; Yosia mwaana a Amoni; **11** Yekonya na baana ba nguu ba nde, baana ba Yosia, mu taanga di babiti baana ba Iseraeli mu bukori ku ngaanda a Babilooni. **12** Nha mbisi a nha babiti baana ba Iseraeli mu bukori ku ngaanda a Babilooni, Selatieli mwaana a Yekonya, na Zorobabeeli mwaana a Salatieeli. **13** Abiyudi mwaana a Zorobabeeli; Eliyakimi mwaana a Abiyudi; Azori mwaana a Eliyakimi. **14** Sadoki mwaana a Azori; Akimi mwaana a Sadoki; Eliyudi mwaana a Akimi. **15** Eleazari mwaana a Eliyudi; Matani mwaana a Eleazari; Yaakobi mwaana a Matani. **16** Yoosefi mwaana a Yaakobi; ni Yoosefi me wuu, mulumi a Mari, wuli nguu a Yiiisu wu bali mu uta Kristo. **17** Litaanga la bisieende bioosi, umatuu mu Abraami natee mu taanga dia Daavidi ali kuumi na bina. Tumake, kuumi na bina umatuu mu taanga dia Daavidi, natee bu babiti baana ba Iseraeli mu bukori ku Babilooni. Na kuumi na bina, umatuu bu babiti baana ba Iseraeli ku Babilooni natee mu taanga dia mbutili a Kristo. **18** Mono bwali mbutili a Yiiisu Kristo. Mari, nguu a nde, ali na lilasina la makweele na Yoosefi. Ka tswaamini ti bo budiaala itwaari, Mari abayi yimi mu litu la Muheebili wa Ngira. **19** Yoosefi wali mulumi a nde, ali muutu wasuungunu. Na bu nde ali a atoono pe umweese Mari tsionyi nha kulu a baata, Yoosefi aholi kesili ya ukabuu na nde mu tsweeyi. **20** Bu nde akitsimi ndaa yii, tumu a Pfumu wamumonii mu nziori, wamuleeli: «Yoosefi, mwaana a Daavidi, a ba na boomo mu ukweele Mari pe, munda a ti mu litu la Muheebili wa Ngira nde abayi yimi lii. **21** Mari sa abutu mwaana

wa baala, wu we kaaha kuumbu Yiiisu, ka mwaana wuu sa avuusu baata ba nde mu masumu ma bo.» **22** Maa moosi mayilimi, paa ti maleeli Pfumu mu mubili, mayene tsitsi: **23** «Mono, nduumbu sa abaa yimi, na sa abutu mwaana wa baala, wu bakaata Emanweeli.» Mbiindili a kuumbu yii: «Nziaambi li na bisi». **24** Yoosefi bu asiimbii, ayilii weti bwamutumi tumu a Pfumu, na nde aholi Mari mu uba mukari a nde. **25** Ka nde a avuuti mbuu na mukari pe, natee bu Mari abuti mwaana a nde wa baala, wu Yoosefi ahi kuumbu Yiiisu.

2 Yiiisu abutii ku Betelemi mu itinini kia Yuuda, mu taanga dia Mutini Erode. Nha mbisi a mbutili a nde, biyeri biamati ku peembi ya palili a taanga. Bo batoori ku Yerusalemi, **2** na bafuuli: «Kuni ku butiaangi mwaana, mutini a Bayuudayo? Bisi dimoni mbwelele a nde, bu diali ku palili a taanga, na dimaayiri mu ukuundu nde.» **3** Bu mutini Erode ayuyi ndaa yii, matsimi makwaamisi nde kwalaa, pili mosi ka na baata ba mu Yerusalemi boosi. **4** Nde atumisi banguu ba bangaanga ba Nziaambi boosi, na bayiisi ba mikele, nde wabafuuli kuni Mesiya afwaana ubutuu. **5** Bo bamuvutuli: «Mesiya afwaana ubutuu ku ngaanda a Betelemi, mu itinini kia Yuuda, ka mono maleeli mubili mu Mabasonuu ma Ngira: **6** «Beni baata ba Betelemi, mu tsi ya Yuuda, mu ngwanya beni a dili pe baata babavutuu mbisi, mu baata babali mu mangaanda ma Yuuda. Munda a ti mu beni mukaapala pfumu, wukaaba mubiti a ifuumbu kia me, Iseraeli.» **7** Ni mu buu, Erode atumisi biyeri mu tsweeyi. Nde afuuli bo mu uyaaba bubwe-bubwe, taanga diamonii mbwelele me. **8** Tumake nde wabatsindii ku Betelemi na wabaleeli: «Diyene na disaa uyaaba na dedede mioosi miatala imwamwaana. Na bu beni dikaasololo nde, diyaabisa me paa me ka yatsukunu mu ukuundu nde.» **9** Bu bamani na uyuu mialeeli mutini, bo bayeni. Bo bamoni mbwelele wu bakwimono ku palili a taanga: nde akiyene ku kulu a bo, bu atoori nha mbuu yali imwamwaana, mbwelele atsikini. **10** Bo baluuli mu kinyi yalaa bu bamoni mbwelele wuu nha mbuu yii. **11** Bo bakoti mu nzo, na bamoni imwamwaana na Mari nguu a nde. Bo batsukini mu ukuundu imwamwaana. Tumake badibili makutu ma bo, na bamuheeri bungori: woolo, malimbi ma mupalisa luki la tsulu yimbwe, na mananaasa ma miire. **12** Nha mbisi a nhaa, Nziaambi wabalibili mu nziori, mu uhele uvutuu kwaa mutini Erode. Ni mu buu, bo bayeni mu kuulu kimi mu uvutuu ku tsi a bo. **13** Biyeri bimana na uyene, tumu a Pfumu amonii kwaa Yoosefi mu nziori. Tumu wamuleeli: «Temene, holo imwamwaana

na nguu a nde, na bata ku tsi ya Ngipiti, diaala kuu, natee bu me nileele we mu uyiri avutuu. Munda a mutini Erobe sa asaa imwamwaana paa adusu nde.» 14 Yosefi atemini, aholi imwamwaana na nguu a nde, kati a kati a butsuu, na ayeni ayisweeme ku tsi ya Ngipiti. 15 Nde adiaali kuu natee bwakwiiri mutini Erobe. Mii miayilimi weti buu, paa ti maleeli Pfumu mu munywa a mubili, mayene tsitsi: «Me maata mwaana a me mbili mu upala mu tsi ya Ngipiti.» 16 Mu taanga di mutini Erobe ayaabi ti biyeri bimaafutu nde, nde akoti mu iteesi kia kesi ya mifuri. Nde atsindii baata mu udusu baana boosi ba babaala ba tsitsi a bilimi bioolo natee babavulu bungebe, babali ku Betelemi, na mu mapeembi moosi mamadiengele bula baa. Bilimi bioolo bii mutini Erobe ayesini bio bu alibili moonyi mu taanga diamonii mbwelele kwaa biyeri bii. 17 Ni mu buu maleeli mubili Yelemya mayeni tsitsi: 18 «Bayuyi loori ku ngaanda a Laama, bilili na minyoongo mialaa. Laakeli li mu ulili baana ba nde, nde a atoono pe ti bamuboondo, munda baana bamaakwa.» 19 Nha mbisi a likwa la mutini Erobe, tumu a Pfumu amonii kwaa Yosefi mu nziori, mu taanga di nde ali ku tsi ya Ngipiti. 20 Nde aleeli kwaa nde: «Temene, holo mwaana na nguu a nde, na vutuu ku tsi ya Iseraeli, munda ti bababa mu usaa udusu mwaana bamaakwa.» 21 Yosefi atemini, aholi mwaana na nguu a mwaana, na avutii ku tsi ya Iseraeli. 22 Ka Yosefi ayuyi ti Arikelawusi maakiti nha mbuu a taayi a nde mutini Erobe, mu uba mutini a Yuuda. Ni mu buu nde amoni boomo mu uyene kuu. Nziaambi abwilibili nde mu nziori, na nde ayeni ku itinini kia Ngilili. 23 Nde ayidiaala ku ngaanda ya Nazareti, ni mubuu maleeli mbili mayene tsitsi: «Sa bamuta musi Nazareti.»

3 Mu taanga dii, Yowani Mubootii amonii mu tsi ya tsata mu Yuuda na nde abaandii uyiisi, 2 akileele: «Disobo ndiaatili a beni, munda ti lpfumu kia mayula ika bebele!» 3 Yowani ni muutu wu Yeesaya mubili atsuyi mu nde bu aleeli: «Ndaa mosi li mu uloo mu tsi ya tsata: Diyiluu kuulu a Pfumu, disuungusu misoo mia nde!» 4 Ikutu kia Yowani ali batuungu kio mu miooso mia nyama wa kuumbu samo, na nde ali alwaata kobo yibayiluu mu mukaanda a nyama mu luungu la nde. Nde akidia bangwalibaanga na maari ma nyosi. 5 Baata ba Yerusalemi, ba ku itinini kia Yuuda kioosi, na ba mu itinini kioosi kia ku pembi a nziali ya Yorodaani, bakiyene kwaa nde. 6 Bo bakiloombo Kolokolo mu masumu ma bo nha kulu a baata na Yowani akibootuu bo mu nziali ya Yorodaani. 7 Yowani amoni ti Bafarisi na Basaduki babalayi

bakiyiri kwaa nde mu uholo libootuu. Ni mu buu nde wabaleeli: «Beni ifuumbu kia bapili! Na wadiyiisi mu usaa ubata kesi a Nziaambi, yi ka bebele?» 8 Dimweese mbutu dili mu uta imbaangi ki ibwe mu kiingili a mayele ma beni. 9 Na a ditsimi pe ti bwakuu mu uleele mu ibene-bame: «Abraami li kaa a bisi.» Ka me nadileeli: Nziaambi utuu ukutisi mamanya ma, mu uba bateeri ba Abraami! 10 Mu taanga di, pibi yimaayilimi mu ukeke muti nha miaanzi. Pasi muti wu uhele ubutu mbutu dimbwe, sa bakwaanga na udumunu nde ku mbaa. 11 Me nibootuu beni ndila mu maamba mu umweese ti beni dimaasobo ndiaatili, ka wuu wuli mu uyira ku mbisi a me sa abootuu beni mu Muheebili wa Ngira na mu mbaa. Nde avulu me mu litu: me a nafwaana pe so mu umaasa bikoobi bia nde. 12 Nde akaanga iyengese mu koo kia nde, na sa asoolo mbutu dimbwe na usiisi bifufuri. Nde sa akukuu mbutu dimbwe ku yulu a ibaanga, ka sa atsuu bifufuri ku mbaa yiyihele udimi.» 13 Ni mu taanga dii, Yiisu amati ku Ngilili, ayiri ku nziali ya Yorodaani kwaa Yowani, paa Yowani wamubootuu. 14 Ka Yowani a asiingi matsimi maa pe, na wamuleeli: «Aba bwafwaana ti me niyiri kwaa we mu uholo libootuu, ka we ka wu uyiri kwaa me!» 15 Ka Yiisu avutili, aleeli kwaa nde: «Siingi buba weti buu: ka ni buu bisi diafwaana ukuusu mioosi mi Nziaambi ali mu uloombo.» Ni mu buu, Yowani asiingi, 16 na bu amani na ubootuu nde, Yiisu apali mu maamba. Nhaa-na-tsi, mayula madibini mu ndaa a nde. Na amoni Muheebili a Nziaambi mu usutuu weti beembe na uyadiaala nha yulu a nde. 17 Na ndaa yayuyini mu mayula yaleeli: «Wuunawu ni mwaana a me wa litoono ndaa; me suusi kinyi a me yoosi mu nde.»

4 Tumake, Muheebili a Nziaambi abiti Yiisu ku tsi ya tsata, paa Saatina wamuyesine. 2 Nha mbisi a ulabisa maku mana ma biluumbu bia nyanga na bia butsuu kwahele a udia, Yiisu abayi nzala. 3 Saatina muwungisi aswesii kwaa nde na wamuleeli: «So we li mwaana a Nziaambi, tumu mamanya ma makituu mapa.» 4 Yiisu avutili: «Mabasonuu ma Ngira mali mu uleele: «Muutu a ali mu ubaa moonyi mu ndila mapa pe, ka mu mandaa moosi ma Nziaambi ali mu uleele.»» 5 Ni mu buu, Saatina wamubiti natee ku Yerusalemi, ngaanda ya ngira, wamunayi ku yulu a mbulili a Nzo a Nziaambi, 6 na wamuleeli: «So we li Mwaana a Nziaambi wa ngwanya, patuu na bwa nha tsi. Munda ti Mabasonuu ma Ngira mali mu uleele: «Nziaambi sa aha litumu kwaa batumu ba nde, mu ndaa we, na bo sa bayaka we mu mioo mia bo, paa ti kuulu kia we ihele ukubu baka.»» 7 Yiisu

abwivutulu kwaa nde: «Mabasonuu ma Ngira mali mu uleele ka ti: «A yesine Pfumu Nziaambi a we pe.»»

8 Saatina abwibiti nde ku yulu a mulaanda wa ngo bula, wamumweesi bipfumu bioosi bia tsi na buzitu ba bio. 9 Na wamuleeli: «Me sa ha we bi bioosi, so we tsukini nha kulu a me na ukuundu me.» 10 Ni mu buu Yiiisu aleeli kwaa nde: «Matuu nha Saatina! Yene! Munda a Mabasonuu ma Ngira mali mu uleele: «Kuundu Pfumu Nziaambi a we, na ndila nde we afwaana usalila.»» 11 Mu mbala yi Saatina ninh a asiisi nde, na batumu ba Nziaambi baswesii kwaa Yiiisu na bamusalilali. 12 Yiiisu bu ayuyi ti Yowani balooso mu perese, nde ayeni ku Ngalili. 13 Nde a adiaali pe nha Nazareti, ka ayidiaala ku Kapernawumi. Ngaanda yii ali mu mukoo a mubu a Ngalili, mu bitinini bia Zabuloni na Nefetali. 14 Maa mayilimi buu paa maleeli mubili Yeesaya mayene tsitsi: 15 «Beni baata ba bitinini bia Zabuloni na Nefetali, mu kuulu ya mubu, ku peembi yimosi ya nziali a Yorodaani, ku Ngalili ku li mu udiaala bieenyi! 16 Beni baata babali kutso pimiisi, sa dimono liyalila lilinene! Kwaa babali mu udiaala mu idziimi kia likwa, liyalila sa limonu!» 17 Umatuu mu taanga dii, Yiiisu abaandii uyiisi, na aleeli: «Disobo ndiaatili a beni, munda a Ipffumu kia mayula ika bebele!» 18 Bu Yiiisu akiyene mu mukoo a mubu wa Ngalili, nde amoni baana banguu boolo babali balobi. Baana banguu baa ali ni Simooni wu bali mu uta ti Peetero, na Andere mukee a nde. Bo bakidumunu siele mu mubu, mu ulobo. 19 Yiiisu aleeli kwaa bo: «Diduku me, na me sa yiisi beni bwa ulobo baata.» 20 Nhaa-na-nhaa, bo babwoongili masiele ma bo na bamuduki. 21 Bu abwiye ne nha la-la, nde amoni baana ba nguu boolo bakimi ba babaala, Yaki na Yowani, baana ba Zebedaayi. Bo bali mutso bootu na Zebedaayi, taayi a bo, bo bakiloondo masiele ma bo. Yiiisu wabateeri mbili. 22 Nhaa-na-nhaa, bo basiisi bootu na taayi a bo, na baduki Yiiisu. 23 Yiiisu akidieenge mu Ngalili yoosi, nde akiyiisi mutso manzo ma makutunu ma Bayuudayo ma mu itinini kii. Nde akiyaabis a Ndaa Yimbwe ya Ipffumu kia Nziaambi, na akibeelese baata mu bibeeri bia bo bioosi, na bipii bia bo bioosi. 24 Bayuyi mvuungu a nde mu tsi yoosi ya Siria, na bamubeyi boosi ba bali na bibeeri bia mupili na mupili, so a buu pe bali kutso kwaamisa ya mupili na mupili. Ni bangaa miheebili mimibi, ba bali ka na ibeeri kia sisi na baata bababobo binama. Na Yiiisu wababeelisi. 25 Makoongi mamalayi maduki nde: mo makimata ku Ngalili, na ku itinini kia Dekapole, tumake ku ngaanda ya Yerusalemi, ku itinini kia Yuuda na ku itinini kia ku simi la Yorodaani.

5 Yiiisu bu amoni makoongi maa, nde ahaati nha yulu a mulaanda na adiaali. Miyii mia nde miakukini nha peembi a nde. 2 Nde abaandii uha bo nziisili yi: 3 «Kinyi yili na bawele mu muheebili, munda a ti Ipffumu kia mayula ili kia bo! 4 Kinyi yili na babali mu ulili, Munda a ti Nziaambi sa aboondo bo! 5 Kinyi yili na bangaa buleembi, munda a ti bo sa batolo mukobo a tsi wu Nziaambi alasinii! 6 Kinyi yili na babali na nzala na nyooto a libweeye, munda a ti Nziaambi sa akuusu manzala ma bo! 7 Kinyi yili na babubaakwiilili bambaayi ngebe, munda a ti Nziaambi ka sa wabakwiilili ngebe! 8 Kinyi yili na babatsieeme mu mutimi, munda a ti bo sa bamono Nziaambi! 9 Kinyi yili na babubaamweese iyeenge nha kati a bo, munda a ti Nziaambi sa ata bo baana ba nde! 10 Kinyi yili na babali kutso mbingisi, munda a libweeye la Nziaambi li bo bali mu usalila, munda a ti Ipffumu kia mayula yili kia bo! 11 Kinyi kwaa beni so baata butuu beni, bukwaamisa beni na uleele mandaa moosi mapia mu beni, munda a ti beni dias a imiini mu me. 12 Diba kinyi na diyaanga, ka musieende wu munene li mu ukebe beni mu mayula. Ee-e ni buu ka, bakwaamisi mibili miatswaamina beni. 13 «Beni dili mungwa wa tsi. Ka so mungwa a abwisaala na isie pe, buni butuu usa paa nde abwaba na isie? Nde a bwisaala na ndutu pe, bubwe mu ubumu nde ku buumbu, so a buu pe, ku baata budiaata nde. 14 «Beni dili liyalila la tsi. Ngaanda yi batuungu nha yulu a mulaanda a iytuu usweeme so hoolo pe. 15 A bali mu unamisa mwiindi mu ufuu nde kutso ipaayi pe, ka bali mu usuusu nde nha yulu a isuusili kia mwiindi, paa aha liyalila kwaa boosi babali mutso nzo. 16 Ni buu ka liyalila la beni lafwaana ungeyine nha kulu a baata boosi, paa bo bamono biyiluu bia beni bibibwe, na bakiinzi Taayi a beni wuli mu mayula. 17 «A ditsimi pe ti me nayiri mu utsara mikele mia Mooso na nziisili a mibili. Me a nayiri pe mu utsara mio ka mu uyiluu uha mambiindili ma mio. 18 Me nadileeli, mu ngwanya: natee yula na tsi bihele ulabuu, a so piti a isonii so imosi pe kiavulu mu bukee, na a so mbiindila ndaa so mosi pe yavulu mu bukee butuu ukuungulu mu mikele, natee manini a mandaa moosi. 19 Ni mu buu, wu utakala so mosi wavulu mu bukee mu mikele mioosi, na nde yiisi ka kwaa bana mu uyiluu weti buu, sa aba wavulu bukee mu Ipffumu kia mayula. Ka wu usalila mukele wuu, na uyiisi kwaa bana mu uyiluu weti buu sa aba mukuutu mu Ipffumu kia mayula. 20 Ee-e, me nadileeli: Beni diafwaana uvulu bayiisi ba mikele na Bafarisi mu utumumu mikele mia Mooso. So beni a divuli pe bo mu libweeye, beni a diba pe nha kati a baa babukoto mu Ipffumu kia Nziaambi. 21

«Beni diayuyi ti, baleeli kwaa bakaa ba bisi: “A dusu pe. So muutu dusi mbaayi muutu, nde afwaana ti bamufuundusu nha kulu a banzioonzi.” 22 Ka me nadileeli: pasi muutu wu ukolo mwaana nguu a nde kesi, afwaana ti bamufuundusu nha kulu a banzioonzi. Wuu wu uleele kwaa mwaana nguu a nde ti: “Iwulul”, afwaana ti bamufuundusu kwaa pfuundu a ikuutu kia Bayuudayo. Wuu wu uleele kwaa mwaana nguu a nde ti: “We mayele pe!” afwaana ti bamudumunu ku mbaa ya ku mbuungulu. (Geenna g1067) 23 Mbiiti we yiri nha kulu a diki la tsuyili mu uha bungori kwaa Nziaambi, na nha mbuu yii we libili mooniyi ti mwaana a nguu a we li na kooti na we, 24 nyaala wa we bungori ba we nha kulu a diki la nzosili nhaa, na yene we kwavutu iyeenge na mwaana nguu a we, tumake we yiri avutuu na we mweese mu ukulu kwoosi, bungori ba we kwaa Nziaambi. 25 «Ka bu beni diki mu kuulu na mutaata a we, mu uyene ku nzo a pfuundisi, bubwe mu ukwayuhusunu na nde bu beni diki mu kuulu. Diyiluu buu paa nde anyaala uyelele we nha kulu a nzioonzi, tumake nzioonzi a anyaala uyelele we kwaa basiali ba nde bakaadumunu we mu perese. 26 Me nileele kwaa we, mu ngwanya: we a upala muu pe, so we amani pe ubele yaama la we, natee mukuti wa tsieelele. 27 «Beni diayuyi baleeli ti: “A soongo pe!” 28 Ka me nadileeli: pasi muutu wu utala mukaasa mu unyimi nde, nde soongi na nde kutso mutimi a nde. 29 So ni mundaa lisi la we la koo kia babaala we li mu ubwa mu masumu, sootolo lo na bumu lo ku la. Yavulu bubwe kwaa we, mu ufuusu inama imosi kia nyutu a we, ka a mu ukubu pe ti nyutu a we yoosi yifuu ku mbuungulu. (Geenna g1067) 30 So ni mundaa koo kia we kia babaala we li mu ubwa mu masumu, kese kio na bumu kio ku la. Yavulu bubwe kwaa we, mu ufuusu inama imosi kia nyutu a we, ka a mu uyene pe we woosi ku mbuungulu. (Geenna g1067) 31 «Baleeli ka ti: “Wu ubisi mukari a nde, afwaana uha nde mukaanda wa utsara makweele.” 32 Ka me nadileeli: pasi baala lilibisi mukari a nde, wahele usoongo na baala likimi, nde bwiisi mukari mu masumu ma tsoongili. Wuu ukweele mukaasa wu baala likimi labingi, nde soongi ka. 33 «Beni diayuyi ka ti baleeli kwaa bakaa ba bisi: “A laba mukisi wa pia pe, ka kusu mi we alasini nha we alaba mukisi nha kulu a Pfumu.” 34 Ka me nileele beni mu uhele ulaba mukisi. A dilaba mukisi pe so mu kuumbu a mayula, mundaa ti yula ni mbata a Nziaambi, 35 a so mu kuumbu a toto pe, mundaa ti toto ni isuusili kia miili mia nde. A so mu kuumbu a Yeruselimi pe, mundaa ti yo ni ngaanda a Mutini wu munene. 36 A laba mukisi pe so mu kuumbu a

mutswa a we, mundaa ti we a utuu pe uhembese, so upiindisi linaanga la we so limosi. 37 So ni “Ee-e”, dileele “Ee-e”; mbiiti “E-e ngori”, dileele “E-e ngori.” Ndili a buu, yi bubwaleele nha yulu a mabakwaleele, yi imata kwaa Muutu wu mubi. 38 «Beni diayuyi baleeli ti: “So muutu tuli we lisi, we ka tulu la nde; so nde sokili we lini, we ka sokolo la nde.” 39 Ka me nileele beni mu uhele uvutulu mamabi mu mamabi. So muutu teti we mbata nha tama la we la koo kia babaala, nyaala nde atete ka we mbata nha tama la koo kia bakaasa. 40 So muutu tooni ubiti we nha kulu a banzioonzi, mundaa aholo ikutu kia we, nyaala aholo ka iyungu kia we. 41 So muutu bamii we mu uyene mu tsitsi a fuundu limosi la bitaambi, yene na nde mu tsitsi a mafuundu moolo ma bitaambi. 42 Ha kwaa wu li mu uloombo we; na a bisi pe usomboso kwaa wu tooni usombo kwaa we. 43 «Beni diayuyi baleeli ti: “Toono mbaayi a we, na bele mutaata a we.” 44 Ka me nileele beni: Ditoono mitaata mia beni, na dikuundu mu boosi ba bali mu ukwaamisa beni. 45 Mu yii beni sa diba baana ba Taayi a beni wu li mu mayula. Ka nde li mu ubalisa nyanga a nde nha yulu a bababi na bababwe; nde li mu unooso mvulu nha yulu a babanambita na babahale unambita mu nde. 46 So beni ditoono ndila babatoono beni, ki musieende beni dituu ubaa kwaa Nziaambi? Batoli ba limaanda ka bali mu uyiluu buu! 47 So beni diheeri mabwe ndila kwaa baana ba nguu ba beni, ki ndaa ya ukimuu beni dili mu uyiluu? Bangooyi ka bali mu uyiluu bumosi. 48 Ni mu buu, diba babakuu, weti bu Taayi a beni wu li ku mayula ali akuu.

6 «Dikele a diyiluu mandaa ma Nziaambi atoono mu nzala ya umonuu nha kulu a baata. So beni diyilii buu, beni a dibaa pe musieende, kwaa Taayi a beni wuli mu mayula. 2 Ninha mu taanga di we uha libaasila kwaa muwele, a fulu pe miloolo paa bamono we. Ni buu ka bangaa peluu ba li mu usa mutso manzo a makutunu ma Bayuudayo, na mu makuulu. Bo bali mu uyiluu buu paa baata babili bo. Ngwanya me nadileeli: bo bamaaholo musieende a bo. 3 Ka mu taanga di koo kia we kia babaala iha libaasila kwaa muwele toono koo kia we kia bakaasa uyaaba pe. 4 Ni mu buu, libaasila lii lafwaana uba tsweeyi, na Nziaambi taayi a we, wu li mu umono ma we li mu uyiluu ku tsweeyi, sa aha we musieende. 5 «Mu taanga di beni dikuundu, a diba pe weti bangaa peluu. Bo batoono ukuundu mu mutele, mu manzo ma makutunu ma Bayuudayo, na ku tsomo a makuulu paa baata boosi bamono bo. Ngwanya me nadileeli: bo bamaabaa musieende a bo. 6 Ka we, mu taanga

di we tooni ukuundu, koto kutso itsuru kia nzo a we, koo idibuu, na kuundu Taayi a we wu li nhaa, ku mbuu yii ya tsweeyi. Na mu taanga dii, Taayi a we, wuli mu umono ma we li mu uyiluu mu tsweeyi, sa aha we musieende. 7 «Mu taanga di beni dili mu ukuundu, dinyaala ubaavutulu bitoolo ndila bimosi weti bangooyi. Bo bali mu utsimi ti Nziaambi usiingi likuundu la bo so bo batsuyi kwalaa. 8 A difwaanina bo pe, ka Nziaambi, Taayi a beni akwayaaba manzala ma beni tswaamina beni diyaabisa nde mo. 9 «Mono bu beni diafwaana ukuundu: "Taayi a bisi wu li ku mayula, nyaala muutu-muutu ayaaba ti kuumbu a we yiba ya Ngira. 10 Nyaala ipfumu kia we iyira, nyaala muutu-muutu, nha tsi, ayiluu litoono la we weti bu lo lili mu uyilimi ku yula. 11 Ha bisi bia udia bifaana mu iluumbu ki. 12 Nyaala mayaama ma bisi, weti bu bisi ka dili mu unyaala bangaa mayaama. 13 Na a nyaala bisi dikoto mu mapuus pe, ka kuulu bisi kwaa Wu Mubi. [Ka bia we ni Ipumu, Litu na Buzitu, mu taanga di dihele uwa. Aameni.]» 14 Ka, so beni disiiri masumu ma baata babamosi Kolokolo mu mamabi ma bo badiyiluu, Taayi a beni wu li ku yula sa wadisa ka Kolokolo. 15 Ka so beni a disiiri pe babamosi Kolokolo, Taayi a beni ka a usa pe beni Kolokolo mu mamabi ma beni madiayiluu. 16 «Mu taanga di beni dili mu udii mutuutu, a dimweese kiinzi kia ngebe pe weti bu bangaa peluu ba li mu usa. Bo bali mu usobo kiinzi paa baata boosi bamono ti bo mutuutu bali mu udii. Mu ngwanya me nadileeli: bo bamaakwa holo musieende a bo. 17 Ka we mbiti ka mu udii mutuutu, swaa kiinzi kia we na kili mananaasa ku mutswe a we, 18 paa baata bahele uyaaba ti we li mu udii mutuutu. Ndili a Taayi a we wu li nhaa, mu tsweeyi, kaayaaba yo. Na Taayi a we, wu li mu umono mi we li mu uyiluu mu tsweeyi, sa aha we musieende. 19 «A dikukuu busini nha tsi nha pe, ku batsieriri na malali bali mu ubiiyisi, ku miyibi mili mu ubulu bidibuu bia manzo mu uyibi. 20 Ka dikukuu busini ba beni mu mayula, ku yahele na batsieriri na malali mu ubiiyisi, so miyibi mu ubulu bidibuu bia manzo mu uyibi. 21 Ka mutimi a we sa abaabaanganga kuu kuli busini ba we. 22 «Misi mili mwiindi a nyutu: So misi mia we polo mili, nyutu a we yoosi yili kutso liyalila. 23 Ka so misi mia we mili miabeele, nyutu a we yoosi yili kutso pimisi. Ka so pimisi dimaakiti liyalila la keni uba mu we, bunu pimisi dii sa diba kwaa we dia mukobo. 24 «A wuli na muutu pe wu utuu usalila bapfumu boolo. Ka nde abele wu mumosi na utoono wu mukimi; so a buu pe nde sa akaangama na wu mumosi na umengele wu mukimi. Beni utuu pe usalila nha mbuu mosi Nziaambi na mboongo. 25 «Ni mu buu me nileele kwaa beni: a

dinyoongo pe mu ndaa bia udia na bia unywa bi beni dili na nzala a bio munda idingi kia beni, so a buu pe munda bikutu bi beni dili na nzala bio munda nyutu a beni. Idiingi kiavulu bia udia ndutu, na nyutu yavulu bikutu ndutu, a buu pe? 26 Talani banyunyi ba yula: bo a bubaakunu pe, a bubaatolo pe. Bo a bali na bibaanga pe mu ukukuu mbutu, ka Taayi a beni wu li ku yula li mu ubuungulu bo! Ka beni a diavulu banyunyi ndutu pe? 27 Na mu beni, munda minyoongo mia nde, utuu ubweese so hoolo biluumbu bia idiingi kia nde? 28 «Ka mu ima dili mu unyoongo mu ndaa ya bikutu? Monani buli mu ukulu bifulu mu matsiee: bio a bili mu usala pe, na a bili mu utuungu bikutu pe. 29 Ka bunu, me nileele beni, so mutini Salomo, kutso busini ba nde boosi, a abaa pe bikutu bi bibwe bia weti so ndila imosi mu bifulu bi. 30 Beni bangaa imiini ki ikee! So Nziaambi li mu ulwaatisa bititi bili ku matsiee pili yii lolo, na bibudumunu ku mbaa nha ngwaali, mu ima nde uhele uyiluu miavulu mii kwaa beni? 31 Ninha a dinyoogo pe na uleele ti: "Ima dikaadia? Ima dikaanywa? Ima dikaalwaata?" 32 Ni bangooyi bali mu ubaasaanga bii bioosi. Ka Taayi a beni, wuli ku mayula, akwayaaba ti beni dili na nzala a bio. 33 Dikwasaa ipfumu na libweeye la Nziaambi, tumake Nziaambi sa aha ka beni bini bioosi. 34 Ni mu buu, a diba pe na tari mu iluumbu kia nha ngwaali: munda iluumbu kia nha ngwaali sa iba na mandaa ma kio. Pasi iluumbu na mapasi ma kio.

7 «A difuundusu muutu pe, paa Nziaambi ka anyaa afuundusu beni. 2 Ka Nziaambi sa afuundusu beni weti bu beni difuundusu babamosi. Nde sa ayesine beni mu iteesi ki beni dili mu uyesine babamosi. 3 Mu ima we li mu utala ititi kili mu lisi la mwaana a nguu a we, ka bunu we ali mu umono pe itsuru kia muti kili mu lisi la we makulu? 4 Buni we utuu uleele kwaa mwaana a nguu a we ti: "Nyaala me maasa ititi kili mu lisi la we", ka bunu we makulu li na itsuru kia muti mu lisi la we? 5 We ngaa peluu, kwamaasa itsuru kia muti mu lisi la we, tumake we sa mono bubwe-bubwe bwa umaasa ititi kili mu lisi la mwaana nguu a we. 6 «A diha pe bia ngira kwaa bambwa, munda ti bo utuu ukiungu kwaa beni na ukaka beni; a dibumu pe bilaba bia beni nha kulu a bangulu, munda ti bo a badiata bio. 7 «Diloombo na sa badiha, disaa na beni sa disololo, dikomboto na sa badidibili munywa a nzo. 8 Ka pasi nde wu ulombo, holi; wu usaa, solili; na bali mu udibili munywa a nzo kwaa wu ukomboto. 9 Uli na muutu mu beni wuli mu uha mwaana a nde limanya so mwaana loombi nde lipa? 10 So a buu pe wamuheeri taari

wa kuumbu nyete mbiiti nde loombi tswi? **11** So bu dili baata bababi, beni diayaaba uha biloo bibibwe kwaa baana ba beni. Mbiiti maa mali ngwanya, Taayi a beni wuli ku mayula ka sa aha biloo bibibwe kwaa baa babulombo nde bio. **12** «Diyiluu kwaa babamosi mioosi mi beni diatooto ti bo badiyiluu. Buu ni buli mu uyiisi mikaanda mia mikele mia Mooso na mia Mibili. **13** «Kotani mu munywa a nzo wasweetene! Ka munywa wa saalila na kuulu ya hele na mapasi bili mu ubiti ku pfuuyili. Babalayi ni babubaalabuu muu. **14** Ka kuulu ya munywa wasweetene, yili mu ubiti ku moonyi, yili kuulu ya pasi. Baata babakee bali mu uduku yo. **15** «Disa mayele mu mibili mia pia. Mio mili mu uyiri kwaa beni mu ifwaani kia mameme, ka kutso kati mio mili miminzi mia tsitsi. **16** Beni sa diabayaaba mu ndiaatili a bo. Utuu pe ukaba inzierenzi mu mutsietsiende, so a buu pe bafiike mu mundungu. **17** Muti wu mubwe ubutu mbutu dimbwe na muti wu mubi ubutu mbutu dimbi. **18** Muti wu mubwe utuu pe ubutu mbutu dimbi; bumosi ka muti wu mubi utuu pe ubutu mbutu dimbwe. **19** Pasi muti wu uhele ubutu mbutu dimbwe sa bamukwaanga, na sa bamudumunu ku mbaa. **20** Ni mu buu, beni sa diyaaba mibili mia pia mu ndiaatili a bo. **21** «A bo boosi pe ba bubaata me: «Pfumu, Pfumu», bukoto mu lpfumu kia mayula, ka ndila babali mu uyiluu litoono la Taayi a me wu li mu mayula. **22** Mu iluumbu kia pfuundisi, balayi sa baleele me: «Pfumu, Pfumu, ni mu kuumbu a we bisi diali mibili. Ni mu kuumbu a we bisi diabingi miheebili mimibi. Ni mu kuumbu a we bisi diyiluu bimaanga bialaa. We a ayaaba ndaa yii pe?» **23** Ni mu buu, me sa nabaleele: «Me a nayaaba beni so hoolo pe. Takwaani na me, beni ba dili mu uyiluu mandaa mamabi!» **24** «Ni mu buu pasi nde wu uyuu mandaa ma me maaleele, na nde salili mo nde sa afwaanina na muutu wa mayele, watuungu ibwa kia nzo a nde nha yulu a manya li linene. **25** Mvulu anoyi, manziali mapuulii, iteembi yabwiilili nzo yii, ka yo a yabwiiri pe, mundaabwa kia yo batuungu kio nha yulu a manya lii. **26** Ka pasi nde wu uyuu mandaa ma me maaleele ma, na nde mo usalila pe, sa afwaanina na muutu wa iwulu watuungu ibwa kia nzo a nde nha yulu a musiee. **27** Mvulu anoyi, manziali mapuulii, iteembi yabwiilili nzo yii na yo yabwiiri na bioo: na pfuuyili a yo ali yinene.» **28** Bu Yiiisu amani na uha tumini dia nde, boosi bakimii mu mutindi a nziisili a nde. **29** Mundaabwa ti nde a ali pe weti bayiisi ba mikele ba bo, ka nde akiyiisi bo na litumu loosi.

8 Yiiisu asutii mulaanda na koongi a baata yamuduki.
 2 Ninha ngaa a bwaari mosi aswesii, atsukini nha

kulu a nde na aleeli: «Muyiisi, so we tooni, we utuu utsieemese me.» **3** Yiiisu asibili koo, wamubeembi na aleeli: «Me tooni, ki tsieeme.» Na nhaa na nhaa, muutu atsieemi mu bwaari la nde. **4** Tumake Yiiisu aleeli kwaa nde: «Yuu bubwe: a tsuu yo kwaa muutu so mosi pe. Ka yene bakengese we kwaa ngaanga a Nziaambi, na ha bungori ba Mooso atumi, mu umweese kwaa boosi ti we maabeeluu.» **5** Mu taanga di Yiiisu akoti mu ngaanda a Kapernawumi, mukuutu a masodaare mosi, musii Looma, aswesii kwaa nde na aloombi nde libaasila. **6** Aleeli Yiiisu mandaa ma: «Pfumu, musiali a me abeele na ala ku nzo, nde binama bia nyutu biamaabobo na li mu umono pasi dia laa.» **7** Yiiisu aleeli kwaa nde: «Me kuu niyene, na me sa beelese nde.» **8** Ka mukuutu a masodaare avutili: «Pfumu, bubwe pe we mu ukoto mu nzo a me. Ka we leele ndaa ndila mosi, na musiali a me sa abeeluu. **9** Me makulu ndi kutsini a litumu la bakuutu ba me, na me ndi na masodaare kutsini a litumu la me. So me ndeeli kwaa mosi: «Yene», nde yeni, na me nileelee kwaa wunu: «Yira», nde yiri, na so me ndeeli kwaa musiali ame: «Yiluu ndaa yi!», nde yiili yo.» **10** Bu Yiiisu ayuyi mandaa maa nde amoni kinyi, na aleeli kwaa babakiduku nde: «Mu ngwanya me nadileeli: me a namono pe muutu wuli na imiini kia pili yi mu Nziaambi mu basi Iseraeli. **11** Me nileelee beni, babalayi sa bamatuu ku palili a taanga, na ku li mu udiaama taanga na sa badiaala nha meese mu udia itwaari na bakaa ba bisi Abraami, Isaki na Yaakobi, mu mukuungi wu munene mu lpfumu kia mayula. **12** Ka babali bataasila mu lpfumu sa babadumunu ku mbari, kutso pimisii, ku bo bakaalili na ukweete mini.» **13** Tumake Yiiisu aleeli kwaa mukuutu a masodaare wuu: «Vutuu ku nzo a we, Nziaambi heeri we ma we loombi mu imiini!» Na musiali a mukuutu a masodaare abeelii mu taanga ni dii. **14** Yiiisu ayeni ku nzo a Peetero. Kuu nde amoni buko ba Peetero wa mukaasa ala nha yulu a mbuu, bu ali na baa. **15** Yiiisu abeembi koo kia nde, na baa lawiiri. Nde atemini, na akoti mu usalila Yiiisu. **16** Tsitsii bu yatoori, babeyi kwaa Yiiisu baata babalayi ba miheebili mimibi miakikwaamisa. Mu mandaa ma nde, Yiiisu abingi miheebili mimibi kwaa baa bali na mio. **17** Nde ayilii buu paa mamaleeli mubili Yeesaya mayene tsitsi: «Nde wadibeelisi mu bibeeri bia bisi, na wadimaasi bipii bia bisi.» **18** Yiiisu bu amoni koongi a baata yamudiengilili, nde ahi tumini kwaa miyii mia nde, mu uyene na nde itwaari ku simi la diaanga li limosi. **19** Muyiisi a mikele mosi aswesii na wamuleeli: «Muyiisi, me niduku we pasi ku we uyene.» **20** Yiiisu avutili kwaa nde: «Mibaa miahaa minywa ku tsini a

toto na banyunyi bali na manzo ma bo, ka Mwaana a muutu a ali pe na mbuu yi nde utuu ula na usuusu mutswe.» 21 Muutu mukimi, mosi mu miyii mia nde wamuleeli: «Muyiisi, ha me muswa me kwayadii taayi a me.» 22 Yiusu avutili kwaa nde: «Duku me. Na nyaala babakwa badii ba bo babakwa.» 23 Yiusu akoti mu bootu itwaari na miyii mia nde, mu usabuu diaanga lii. 24 Itsundu-a-tsendu, iteembi kia mifuri kianaangii nha yulu a diaanga, na mapo ma diaanga mabaandii udiamisisa bootu. Ka Yiusu ali ala tolo. 25 Miyii miaswesii kwaa nde na bamusiimbili, baloyi: «Pfumumu, vuusu bisi! Bisi sa dikwa!» 26 Yiusu avutili kwaa bo: «Mu ima beni dili na boomo? Imiini kia beni ili kiadeel!» Ninha, nde atemini, afweengi iteembi na maamba ma diaanga, tumake diaanga lawuri na pii. 27 Boosi bakimii na baleeli: «Wu ki pili a muutu wu, paa biteembi na diaanga bitumumu nde?» 28 Yiusu bu atoori ku simi la diaanga lilimosi, mu tsi ya basi Ngadareni, babaala boolo bapali kutso mangili, na bayiri mu ubwaana nde. Babaala baa bali na miheebili mimibi miakikwaamisa bo. Muutu so mosi pe wakiyesine ulabuu mu kuulu yii, munda a ti bo bali baata ba tsitsi. 29 Bo babaandii uloo: «Mwaana a Nziaambi, ki ndaa we li mu usaa mu bisi? We nha ayiri kuni mu ukwaamisa bisi tswaamini taanga di Nziaambi akesa dito?» 30 Nha la-la kwali na mukaanga wu munene wa bangulu babakisa biloo. 31 Miheebili mimibi mialoombi kwaa Yiusu: «So we tooni ubingi bisi, tsinduu bisi mutso mukaanga a bangulu wu.» 32 Yiusu wabaleeli: «Yenani!» Miheebili mimibi miapali mu babaala boolo baa na miayikoto mu bangulu. Nhaa-na-nhaa, mukaanga woosi akulini ku tsuu a mulaanda, abwiiri mu diaanga, na mukaanga woosi afuyi mu maamba. 33 Babakikebe bangulu babati, bayeni ku ngaanda, kuu bayaabisi mandaa moosi, na miayilimi mu baata boolo babali na miheebili mimibi. 34 Ni mu buu, baata ba ngaanda boosi bapali mu ubwaana Yiusu. Bu bamumoni, bamuloombi mu usiisi tsi a bo.

9 Yiusu akoti mu bootu, abwisabuu diaanga na ayeni ku ngaanda a nde. 2 Baata babeyi kwaa nde muutu wabobo binama, ala nha yulu a laba. Yiusu bu amoni imiini kia bo, nde aleeli kwaa wabobo binama: «Lwaata ibaala mwaana a me! Masumu ma we basiiri mo kolokolo!» 3 Ni mu buu, babamosi mu bayiisi ba mikele, balelisini kutso mitimi mia bo: «Muutu wu, li mu utuu Nziaambi!» 4 Yiusu ayaabi matsimi ma bo na aleeli: «Mu ima beni dili na matsimi mamabi maa? 5 Ima kiavulu pasi? Mu uleele ti: “Masumu ma we basiiri mo kolokolo?” — oo ti mu uleele —

“Temene na yene?” 6 Ka me natoono ti beni diyaaba: Mwaana a muutu li na litu nha tsini a toto mu usa masumu kolokolo.» Ninha nde aleeli kwaa wabobo binama: «Temene, holo laba la we na yene ku nzo a we.» 7 Muutu wuu atemini na ayeni ku nzo a nde. 8 Mu taanga di koongi a baata bamoni buu, boomo babwiilili bo na babili Nziaambi bu aheeri litu la pili yii kwaa baata. 9 Yiusu asiisi mbuu yii, na mu taanga di akilabuu, nde amoni muutu mosi kuumbu Mataayi adiaala nha meese ma batoli ba limaanda. Yiusu aleeli kwaa nde: «Duku me!» Mataayi atemini na wamuduki. 10 Nha mbisi a nhaa, Yiusu akoti mu nzo a Mataayi mu udia. Kuu kwali na batoli ba limaanda balaa, na baata bakimi bangaa masumu. Bo bayiri mu udiaala itwaari na Yiusu nha meese na miyii mia nde. 11 Bafarisi bu bamoni buu, baleeli kwaa miyii mia nde: «Mu ima Muyiisi a beni ali mu udia itwaari na batoli ba limaanda na bangaa masumu?» 12 Yiusu ayuyi bo, na aleeli: «Baata babali polo a bali na nzala a mubuyi pe, ka babeeri bubaaba na nzala a nde. 13 Yenani diyii mandaa maleele Nziaambi maa-na-ma: “Mutimi wa ngebe avulu ndutu na bungori babali mu uha kwaa me.” Munda a, me a na yiri pe mu uta mbili babali mu utsimi ti bo bangaa libweeye, ka babayaaba ti bo bangaa masumu.» 14 Miyii mia Yowani Mubootii miaswesii kwaa Yiusu na miamufuuli: «Mu ima bisi na Bafarisi dibaadiianga mutuutu, ka miyii mia we a mili mu uyiluu buu pe?» 15 Na Yiusu avutili kwaa bo: «Beni dili na tsiimi ti babata mbili ku makweele utuu ukoto mu ngebe, mu ntaanga di mufuru a makweele ali itwaari na bo? Ka ngori! Ka taanga sa dito, di bakaamaasa nde nha kati a bo, ni mu taanga dii bo bakaadii mutuutu.» 16 «A uli pe na muutu wu li mu uloondo ikutu ki ikulu, mu iteendi kia tsaanda ki inyatii. Munda a ti iteendi kii sa ikakala ibari kia ikutu ki ikulu, na wuru sa libwataanyuu kwalaa. 17 Bumosi ka, a bali mu ulooso pe mala ma manyatii mu mambiindi ma makulu. Leeti mambiindi ubuluu, mala utsaamuu, na uhelele mambiindi. Ka mala ma manyatii usiengele mu mambiindi ma manyatii, na buu utuu ukebe bio bubwe.» 18 Mu taanga di Yiusu akitsuu kwaa bo buu, pfumu a Bayuudayo mosi ayiri, atskuni nha kulu a nde, na aleeli: «Mwaana a me wa mukaasa maakwa lialili, ka yira naa koo kia we nha yulu a nde, na nde sa aba moonyi.» 19 Yiusu atemini na aduki nde na miyii mia nde. 20 Mukaasa mosi wakipala makili umatuu bilimi kuumi na bioolo, aswesii ku mbisi a Yiusu, na abeembi toso a ikutu kia nde. 21 Munda a ti nde akileele kutso mutimi a nde: «So me tuyi ubeembe ndila ikutu kia nde, me sa beeluu.» 22 Yiusu asiieeti, amoni nde na aleeli:

«Lwaata ibaala, mwaana a me! Munda we amene miaanzi mu me, ninh we maabeeluu.» Na nhaa-na-tsi, mukaasa wuu abeelii. 23 Yisu atoori ku nzo a mukuutu a Bayuudayo wuu. Bu amoni basiyi ba manzaanga bamaayilimi mu ndiili, na koongi a baata yakinyingini kutso kele yalaa 24 nde aleeli: «Palani mu, munda mwaana wa mukaasa a akwa pe, nde tolo ala.» Ka baata basiiri nde saa. 25 Bamana na upalisa koongi ku mbari, Yisu akoti kutso itsuru kia nzo, nde akaangi mwaana mu koo, na mwaana atemini. 26 Mvuungu yatsiaamii mu itinini kii kioosi. 27 Mu taanga di Yisu amatii nhaa, bingima-ngimi bioolo biamuduki mu uyenaloo: «Mwaana a Daavidi, kwiilili bisi ngebe!» 28 Yisu bu atoori ku nzo a nde, bingima-ngimi biaswesii kwaa nde, na nde wabafuuli: «Beni disiiri imiini ti me utuu uyiluu buu?» Bo bavutili kwaa nde: «Ee-e Pfumu.» 29 Ninh, Yisu abeembi misi mia bo na aleeli: «Nziaambi heeri beni ma beni dili mu ukebe mu imiini kia beni!» 30 Na misi mia bo miatuyi umono. Yisu wabatsuyi mu ibaala, wabaleeli: «Diyiluu uyuu, muutu so mosi pe wafwaana uyaaba ndaa yi.» 31 Ka mu taanga di bo bapali mu nzo, bo bayeni mu utsuu mu Yisu mu itinini kii kioosi. 32 Bingima-ngimi bioolo bii bu biakiyene, baata bakimi babeyi kwaa Yisu muutu mosi wa baba munda ti nde ali akangama kwaa muheebili wu mubi. 33 Bu Yisu amani ubingi muheebili wu mubi wuu, muutu wali baba abaandii utsuu. Koongi buyamoni buu, baata boosi bakimii na bakileele: «Kaala a diamono mia bu mu tsi a Iseraeli pe!» 34 Ka Bafarisi bakileele: «Ni mukuutu a miheebili mimibi li mu uha nde litu la ubingi miheebili mi!» 35 Yisu akidieenge mu mangaanda na mu mala, nde akiyiisi mutso manzo ma makutunu ma Bayuudayo, akiyaabisa Ndaa Yimbwe ya Ipfunu, na akibeelese bibeeri na bipii bioosi. 36 Mutimi a nde aluuli mu ngebe munda makoongi ma nde akimono. Ka manyutu ma baata baa ali mamaawa mifuri na bo bali bamaakoto kutso ndeeyili, munda ti bo ali aka ilimbisi pe, weti mameme mahele na mukebi. 37 Ninh, nde aleeli kwaa miyii mia nde: «Isala kia ukukuu mbutu ili kia laa, ka basiali bali bakee. 38 Ni mu buu, diloombo kwaa ngaa tsiee, abwatsinduu basiali mu usa isala kii.»

10 Yisu ateerii miyii mia nde kuumi na mioolo mbili na wabaheri lituu la ubingi miheebili mimibi, na ubeelese bibeeri bioosi, na bipii bioosi. 2 Makuumbu ma batumu kuumi na boolo ni maa-na-ma: watsiomi Simooni, wu bali mu uta Peetero, na mukkee a nde Andere; Yaki na mukkee a nde Yowani, bo baboolo baana ba Zebedaa; 3 Filipe na Baritelemi; Toma

na Mataayi mutoli a limaanda; Yaki mwaana a Alife na Tade, 4 Simooni muzelote na Yuuda Isikarioti, wuu wayeelili Yisu. 5 Yisu atsindii babaala kuumi na boolo ba mu isala, nde wabaheeri tumini yi: «A diyene pe mu bitinini bia baata babali a Bayuudayo pe, na a dikoto pe mu ngaanda so mosi ya mu itinini kia Samaria. 6 Ka diyene ndila ku yili mameme mamadiimbili ma mu mukaanga a Iseraeli. 7 Mu kuulu, diyisi na dileele ndaa yi: "Ipfunu kia mayula ika bebele!" 8 Dibeeselese babeeri, disimbili babakwa, ditsieemese bangaa bwaari, dibingi miheebili mimibi. Beni diabaa mu ibuu, haanani ka mu ibuu. 9 A diholo so woolo, so mboongo, so mikuti mi beni diloooso mu mibanda mia beni pe. 10 Bu diyene mu midieenge, a dibiti pe so kutu, so bikutu bioolo, so bikoori, so mupaanga. Munda musiali afwaana ubaa bia udia mu isala kia nde. 11 «Bu dikoto mu ngaanda so mu bula, disaa muutu wayilimi mu uyaka beni, na didiaala kwaa muutu wuu, natee bu beni dimatuu nha mbuu yii. 12 Mu taanga di beni dikoti mu nzo a muutu wuu, dileele: "Iyeenge kwaa beni." 13 Mbiiti baata ba nzo yii bayaki beni, nyaala iyeenge ki beni diloombi iba nha yulu a bo. Ka so bo a bayaki beni pe, nyaala iyeenge ki beni dialoombo mu bo ivutuu kwaa beni bameme. 14 Mbiiti mu nzo mosi so mu ngaanda mosi, babisi uyaka so uyuu beni, dipala mu yo, na dikubulu lifuundu la bitaambi bia beni. 15 Ngwanya me nadileeli: mu iluumbu kia pfuundisi a tsi, sa basieembe baata ba ngaanda yii mu iteesi kiavulu tsieembili ya baata ba ku ngaanda a Sodomo na ku Ngomoro. 16 «Diyuu! Me nitsinduu beni weti mameme nha kati a miminzi. Ka diba na buyeri weti bataari, na diba babahale na toono weti mabeembe. 17 Disa mayele, munda ti baata sa babiti beni ku manzo ma pfuundisi, na sa batete beni bikoti mu manzo ma makutunu ma Bayuudayo. 18 Sa badibiti mu uyala mitata nha kulu a batumi ba bitinini na nha kulu a mitini mu toono a me, paa beni dita imbaangi mu me kwaa bo, na kwaa bangooyi. 19 Mu taanga di bubiti beni ku nzo a pfuundisi, a diba na tsoongo pe mu mi beni dikaaleele so mu mutindi wu beni dikaatsuu. Munda ti Nziaambi sa aha beni mandaa mafwaana mu taanga dii. 20 Mo a mumata kwaa beni pe, ka Muheebili a Taayi a beni sa atsuu mu beni. 21 Baana ba nguu sa bayeelele baana ba nguu ba bo ku likwa, na bataayi ka sa bayiluu bumosi kwaa baana ba bo; baana sa bakiinguu mu udwaanisa bataayi na banguu, na uyeelele bo ku tsieembili ya likwa. 22 Baata boosi sa babele beni mu toono a me. Ka wu uhama natee manini sa ayobuu. 23 Mu taanga di bukwaamisa beni mutso ngaanda mosi,

dibata ku ngaanda kimi. Ngwanya me nadileeli, beni a dimana pe udieengele mangaanda moosi ma mu lseraeli tswaamini Mwaana a muutu uyira. **24** «A uli na muyii so mosi pe wavulu muyiisi a nde; a uli na musiali so mosi pe wavulu pfumu a nde. **25** Yakuu kwaa muyii mu uto mu iteesi kili muyiisi a nde, na kwaa musiali mu uto mu iteesi kili pfumu a nde. Mbiiti batuyi mukuutu a kaanda Belezebuli, binama bia kaanda la nde sa batuu bo kwavulu mifuri. **26** «Ninha a diba na boomo ba muutu pe. Mioosi miasweeme sa mimonuu, na mioosi mia tswaanyi sa miyabina. **27** Mi nileele me beni kutso pimiisi, dileele mio nha liyalila; na mi buleele beni mu mapfuundu nha litswi, dibiisili mio ku yulu a masiaangi. **28** A dibata pe ba budusu nyutu, ka bo ukoono udusu muwuumu, ka dibatila Nziaambi boomo wu utuu ufuusu mbala mosi nyutu na muwuumu ku mbaa ya ku mbuungulu. (Geenna g1067) **29** A bali mu uyaalu pe masiee moolo mu mukuti mosi? Bunu a so limosi pe mu mo, lituu ubwa nha tsi, kwahele a ti Taayi a beni ayaaba. **30** Ka kwaa beni, so naanga dia beni dioosi dia mutswe bataanga dio. **31** Ni mu buu a diba na boomo pe: beni diavulu masiee malaa ndutu! **32** «Pasi nde wu usiingi nha kulu a baata ti nde li muyii a me, me ka sa namusiingi nha kulu a Taayi a me wuli mu mayula ti nde wa me ali. **33** Ka so muutu tuni me nha kulu a baata, me ka sa namutunu nha kulu a Taayi a me, wuli mu mayula. **34** «A ditsimi pe ti me nayiri mu ubee iyeenge nha tsini a toto: me a nayiri pe mu ubee iyeenge, ka mudiingi. **35** Me nayiri mu ukabala mwaana wa baala na taayi a nde, mwaana wa mukaasa na nguu a nde, mukari a mwaana na buko ba nde wa mukaasa. **36** Mitaata mia muutu sa miba ni binama bia kaanda la nde makulu. **37** Pasi nde wu uvulu utoono taayi a nde, so a buu pe nguu a nde, kwavulu me utoono, nde a afwaana pe mu uba wa me. Pasi nde wu uvulu utoono mwaana a nde wa baala, so a buu pe wa mukaasa, kwavulu me utoono, nde a afwaana pe mu uba wa me. **38** Pasi nde wu uhele unaangila kuruwa a nde na uduku me ku mbisi, nde a afwaana pe mu uba wa me. **39** Wu utoono uvuusu idiingi kia nde sa afuusu kio; ka wu ufuusu idiingi kia nde mu ndaa a me, sa avuusu kio. **40** «Pasi nde wu uyaka beni, yaki me; pasi nde wu uyaka me, nde yaki wuu watsinduu me. **41** Wu uyaka mubili a Nziaambi, munda bu ali mubili, nde sa aholo musieende wu bataasila kwaa mubili; na wu uyaka muutu wakangama mu Nziaambi munda bu nde ali akangama mu Nziaambi, nde sa aholo musieende wu bataasila kwaa muutu wakangama mu Nziaambi. **42** Mu ngwanya, me na dileeli: muutu wu uha so ndila mbasa a maamba ma kioori, kwaa mosi

wavulu mu bungebe nha kati a miyii mia me, munda bu ali muyii a me, sa aholo musieende a nde.»

11 Bu Yiiisu amani na uha tumini dii kwaa miyii mia nde kuumi na mioolo, nde amatii nha mbuu yii, na ayeni mu uyiisi mu mangaanda ma mu itinini kii. **2** Yowani Mubootii, bu ali mu perese, ayuyi bu bakitsuu mu biyiluu bia Kristo. Ni mu buu nde atsindii babamosi mu miyii mia nde, **3** mu ufuulu Yiiisu: «We ni Mesiya wu kaayira, oo ti bisi diafwaana ukebe muutu mukimi?» **4** Yiiisu avutili kwaa bo: «Diyene diyaabisa kwaa Yowani maa ma beni dili mu uyuu na ma beni dili mu umono. **5** Babakwa misi bali mu umono, bikata bili mu utemene, bangaa bwaari bali mu ubeeluu, babakwa matswi bali mu uyuu, babakwa bali mu usimbuu, na Ndaa Yimbwe bali mu uyaabisa kwaa bawe. **6** Kinyi kwaa wu uhamu mu umene miaanzi mu Nziaambi mu ndaa a me.» **7** Mu taanga di miyii mia Yowani miayeni, Yiiisu abaandii utsuu kwaa koongi mu ndaa a Yowani, nde aleeli: «Ima beni diyimono ku tsi ya tsata? Idiaara ki iteembi ili mu unyngisi? Ngori? **8** Ka ima beni diyimono? Muutu walwaata bikutu bia tala? Ka babulwaata bikutu bia tala mu manzo ma mitini bali mu uba. **9** Ka ima beni diayamono? Mubili a Nziaambi? Ee-e, me nadileeli, nde avulu na paa mubili. **10** Ka mu ndaa a Yowani Mabasonuu na Ngira mali mu uleele: «Me nitsinduu tumu a me ku kula a we, mu udibili we kuulu, buleeli Nziaambi.» **11** Ngwanya me nadileeli: Mu boosi bababutu mu mukaasa, kaala a kwamoonuu pe muutu wavulu Yowani Mubootii mu bunene. Ka bunu, wavulu bukee mu lpfumu kia mayula, avulu nde mu unaanguu. **12** Umatuu mu taanga di Yowani Mubotui akiyiisi natee mu lolu, lpfumu kia mayula bali mu udwaanisa kio mu kakabi. Na, bangaa kakabi bali mu usaa upatila kio. **13** Mikaanda mia mibili mioosi na Mikele mia Mooso bayaabisi lpfumu kia mayula, natee mu taanga dia Yowani. **14** Na so beni ditooni usiingi ndaa yi, ni nde Yowani wuli weti mubili Eliya wu bayaabisi nziriri a nde. **15** Diyuu bubwe so beni dili na matswi. **16** «Na bana me nifwaanisa baata ba lolu ba? Bo bafwaanina na bibabaana biadiaala nha mambuu ma baata boosi bubaakukunu. Ni kuu ku bana bali mu uloo kwaa babamosi: **17** «Bisi diafuli beni piipi mu uyimbi mikuungu mia kinyi, ka beni a diakini pe! Bisi diayimbi mikuungu mia likwa ka beni a dialili pe!» **18** Ka bunu, Yowani ayiri, nde a li mu udia so unywa pe, ka bali mu uleele: «Nde li na muheebili wu mubi!» **19** Tumake, Mwaana a muutu ayiri, nde li mu udia na unywa, na bali mu uleele: «Dimono muutu wu ngaa lidia na nde li mu ukolo mala! Nde

li nduu a batoli ba limaanda na bangaa masumu!" Ka buyeri ba Nziaambi bali mu umonuu mu biyiluu bia nde.» 20 Ninha, Yiesu abaandii usieembe, baata ba mu mangaanda ma nde ayilii bimaanga bialaa mu mo, munda ti baata ba mu mangaanda maa a basobi ndiaatili a bo yimbi pe, na a bakiinguu kwaa Nziaambi pe. Nde aleeli: 21 «Ngebe kwaa beni, baata ba ngaanda ya Korazi! Ngebe kwaa beni, baata ba ngaanda ya Betesayida! Ka so bimaanga bi basiiri kwaa beni, ali basiiri bio mu mangaanda ma Tiro na Sidoni, keni umatuu belepe baata ba bo bakoti mu bukwiili. Keni bo balwaati masaaka ma ngooto, na ukili lifutu ku mutswe, na keni basobi ndiaatili a bo yimbi na ukiinguu kwaa Nziaambi. 22 Ni mubuu, me nileele kwaa beni, mu iluumbu kia pfundisi, Nziaambi sa asieembe beni, mu iteesi kiavulu mifuri na tsieembili ya baata ba Tiro na baata ba Sidoni. 23 Ka beni baata ba ngaanda ya Kapernawumi! Beni bu ditsimi ti beni sa dinaanguu natee ku yulu? Sa badikululu natee ku tsi a babakwa. Munda ti, so bimaanga bi bayilii mu beni, bayilii bio mu baata ba ngaanda ya ngaanda a Sodomi, keni ngaanda yii yikeni natee lolo. (Hadēs 986) 24 Ni mubuu me nadileeli, mu iluumbu kia pfundisi, beni sa diholo tsieembili yavulu mifuri na tsieembili ya ngaanda a Sodomo.» 25 Mu taanga dii, Yiesu aloyi: «Oo Taata, Pfumu a yula na tsi, me nitoono kwaa we, bu we mweesi kwaa bikenyi, moosi ma we aswee kwaa bangaa buyeri, na bangaa nziaabili. 26 Ee-e Taata, mu bweese ba we, we atoono ti buba weti buu.» 27 «Taayi a me aha me biloo bioosi. Muutu pe wayaaba Mwaana, so a ni Taayi pe. Muutu pe wayaaba Taayi, so a ni Mwaana pe, na kwaa baa ba Mwaana atoono umweese nde.» 28 «Diyiri kwaa me, beni boosi ba manyutu ma maadee munda bibiti bialeme bi beni dili mu ubiti, na me sa ha beni iholo. 29 Diholo ikoolo kia me, na nyaalani me nadiyiisi, munda ti me ndi na buleembi na mutimi wakululu, na beni sa dibaa iholo munda beni bameme. 30 Ikoolo me kii, a ili pe na pasi mu ubiti, na mufunu wu me ndi mu uha beni li waleenge.»

12 Nha mbisi a taanga hoolo, Yiesu atabi matsiee ma bele mu iluumbu kia saba. Miyii mia nde miabayi nzala. Bo babaandii ukaba mbutu dia bele na udia dio. 2 Bafarisi bu bamoni buu, baleeli kwaa Yiesu: «Mono, miyii mia we mili mu uyiluu mandaa ma mikele mia bisi mialii, mu uyiluu mu iluumbu kia saba!» 3 Yiesu avutili kwaa bo: «Beni a diataanga pe miayilii Daavidi mu taanga di nde me na baata ba nde babayi nzala? 4 Nde akoti mu nzo a Nziaambi,

na itwaari na baata ba nde, bo badi mapa ma bahi bungori kwaa Nziaambi. Bunu bo a bali na muswa pe mu udia mo, munda ti mikele mia bisi mili mu uha muswa wa udia mo, ndila kwaa bangaanga ba Nziaambi. 5 So a buu pe, so beni ditaangi mu mikele mia Mooso, beni sa dimono ti mu iluumbu kia saba, bangaanga ba Nziaambi babali mu isala, mutso Nzo a Nziaambi nha mbuu ya Ngira, a bubaakiinzi pe mukele a saba, ka bunu, mu yii, a bubaamono toono mu bo pe. 6 Ka me nadileeli: ndaa yili nha, yavulu Nzo a Nziaambi mu mufunu. 7 Ngwanya, so beni aba diayaaba mbiindila Mabasonuu ma Ngira ma: «Mutimi wa ngebe avulu ndutu na bungori babali mu uha kwaa me», keni beni a diheeri tsieembili kwaa bahele a toono pe. 8 Munda ti Mwaana a muutu ni Pfumu a saba.» 9 Yiesu amatii nhaa, ayeni ku nzo a makutunu ma Bayuudayo. 10 Kwali nhaa na muutu mosi wabobo koo. Bafarisi bali na nzala ya ufuundu Yiesu, ni mu buu, bamufuuli: «Mikele mia bisi mili mu uha muswa, mu ubeesele muutu mu iluumbu kia saba?» 11 Yiesu avutili kwaa bo: «So mosi mu beni li na indombo ndila imosi, na kio ibwiiri mu idunu kiayii mu iluumbu kia saba, nde sa anyaal kio uyapalisa na uhoho kio?» 12 Ka muutu avulu indombo ndutu! Mu yii, mikele mia bisi mili mu uha muswa mu uyiluu mamabwe kwaa muutu mu iluumbu kia saba.» 13 Ni mu buu, Yiesu aleeli kwaa muutu wuu: «Sibili koo kia we.» Nde asibili kio, na koo kiabwihama bubwe-bubwe weti ki imosi. 14 Bafarisi bayeni, na badiaali mu pfundu, mu umono buni bo butuu udusu Yiesu. 15 Yiesu bu ayaabi mandaa maa, nde amatii nha mbuu yii. Na baata balaa bamuduki. Nde abeelisi babeeri boosi. 16 Ka mu ibaala kioosi nde alii bo mu uyaabisa kwaa baata nde na ali. 17 Maa mayilimi buu paa maleeli mubili Yeesaya mayene tsitsi: 18 «Wu ni musiali a me wu me nasoolo, wu me natoono na wu nasuusu kinyi a me yoosi. Me sa suusu Muheebili a me nha yulu a nde, na nde sa ayaabisa ti, me sa fuundusu bifuumbu bioosi bia nha tsi mu ngwanya. 19 Nde a ukaama na muutu pe, na a unaangila pe muniingi a ndaa a nde, a buyuu pe nde mu utsuu mu makuulu. 20 Nde a uboolo pe idiaara kiamakwafutunu, a udimisi pe mwiindi wu ka mu udimi. Nde sa ayiluu buu natee bu nde ubiingisi mandaa ma ngwanya, 21 na bifuumbu bia baata bioosi sa bisuusu ilimbisi kia bo mu nde.» 22 Mu taanga dii, babeyi kwaa Yiesu, muutu mosi wa ingimangimi wali ka baba, munda ti nde li akangama kwaa muheebili wu mibi. Yiesu wamubeelisi, muutu wuu abaandii utsuu na umono baata. 23 Koongi yakimii, na boosi baleeli: «Nde mwaana a Daavidi ali?» 24 Bafarisi bu bayuyi bo, baleeli: «Muutu wu

li mu ubingi miheebili mimibi, munda ti Belezebuli mukutu a mio, li mu uha nde litu.» 25 Ka Yisu ali ayaaba matsimi ma bo. Ni mu buu, nde aleeli kwaa bo: «Pasi ipfumu ki baata bali mu udwaana midiingi bo na bo, tsukili a kio ndila utsaamu. Pasi ngaanda, so a buu pe, kaanda li baata bali mu uhele ubwayuhusunu bo na bo utuu pe udingi. 26 So Saatana bingi Saatana, nde li mu udwaanisa nde makulu. So ni buu, buni ipfumu kia nde ituu udingi? 27 Beni dili mu utsimi ti me ndi mu ubingi miheebili mimibi mu lituu la Belezebuli, ka mu ki litu baana ba beni bali mu ubingi mio? Baana ba beni bo makulu bali mu umweese ti beni a dili na buungu pe. 28 Ka mu ngwanya, ni mu Muheebili a Nziaambi me ndi mu ubingi miheebili mimibi, pili mosi ti Ipfumu kia Nziaambi kiamaaato natee kwaa beni. 29 «A uli pe na wu utuu ukoto mu nzo a muutu ngaa mifuri na upatila bisii bia nde, mbiiti nde a akwakutu pe ngaa mifuri wuu bibolo! Ka nha mbisi a ukutu nde bibolo, tumake nde tuyi uholo bioosi bili mu nzo a nde. 30 Wu uhele uba itwaari na me li mutaata a me; na wu uhele ubaasila me mu ukukuu nde li mu utsara. 31 Ni mu buu, me nadileeli: baata utuu uholo nyaalili a matoono ma bo mu masumu moosi, na mu bitari bioosi nha kulu a Nziaambi. Ka wuu wu utuu Muheebili wa Ngira a busa nde kolokolo pe. 32 Wu uleele ndaa yimbi mu Mwaana a muutu, sa bamusa kolokolo. Ka wu utsuu bubi mu Muheebili wa Ngira a busa pe nde kolokolo mu taanga di, so mu taanga dikaayira. (aiōn g165) 33 «Mu ubaa mbutu dimbwe, beni diafwaana uba na muti wu mubwe. So beni dili na muti wuli na ibeeri, beni sa dibaa mbutu dimbi. Ka bali mu uyaaba muti mu mutindi a mbutu di nde ali mu ubutu. 34 Beni ifuumbu kia bapili! Buni beni dituu uleele mandaa ma mabwe, mbiiti beni dili bababi? Munda ti munywa upalisa mialuulu mu mutimi. 35 Muutu wu mubwe, li mu upalisa mandaa ma mabwe, mali mu mutimi a nde wu mubwe. Muutu wu mubi, li mu upalisa mandaa ma mabi, mali mu mutimi a ndi wu mubi. 36 Me nadileeli: mu iluumbu kia pfuundisi, baata sa bayala mutata mu mandaa moosi ma buwulu ma bo bapalisa. 37 Munda ti, mu ma mupala mu munywa a we bufuundusu we. Mu mo we ubiingi, so a buu pe mu mo we ubwa.» 38 Ninha bakimi mu bayiisi ba mikele na Bafarisi baleeli kwaa Yisu: «Muyiisi, bisi ditooni ti we mweese bisi iliimbi kia ukimuu, kili mu umweese ti Nziaambi atsinduu we.» 39 Yisu avutili, aleeli kwaa bo: «Baata ba isieende kia lolo, bali baata bababi na bangaa tsoongili, bo bali mu ulombo iliimbi kia ukimuu. A uli pe na iliimbi ki bumweese bo, ka ndila kii kiayilimi mu

mubili Yoonu. 40 Weti bu mubili wuu asiiri biluumbu bitata bia nyanga, na bia butsuu mu moonyi a tswi wu munene, bumosi ka Mwaana a muutu sa asa biluumbu bitata bia nyanga na bia butsuu ku tsini a toto. 41 Mu iluumbu kia pfuundisi, basi Ninive sa batemene nha kulu a baata ba isieende kia lolo ki, na sa bafuundu bo, munda ti basi Ninive basobi ndiaatili bu bo bayuyi nziisili a mubili Yoonu. Ka nha uli na wavulu mubili Yoonu! 42 Mu iluumbu kia pfuundisi, mutini wa mukaasa wa ku tsi ya baanda, sa atemene nha kulu a baata ba isieende kia lolo ki, na ufuundu bo. Munda ti mutini wuu amata ku bitini bia tsi bia ku la, mu uyayuu mandaa ma mutini Solomo maluulu mu buyeri. Ka nha uli na wavulu mutini Solomo! 43 «Mbiiti muheebili wu mubi maapala mu muutu, nde li mu uyene mayena-yene ku mambuu ma kanya, mu usaa mbuu ya puumini. Mbiiti nde a solili yo pe, 44 nde li mu uleele: "Me sa vutuu ku nzo a me, muu mu me napali." Na bu avutii, nde baasi nzo bwaasi, isii pe mu kati, bakoombolo na bayiluu bungeele. 45 Ni mu buu, nde sa avutuu mu uyaholo miheebili tsamba mikimi miavulu nde buhaangi. Bo sa bavutuu mu nzo yii na udiaala muu. Mu yii, mapasi ma muutu wuu sa mavulu mifuri na ma tsiomi. Ni buu ka bukaaba mu baata bababi ba isieende kia lolo ki.» 46 Yisu bu ali kenii mu utsuu kwaa koongi, nguu na baana ba nguu ba nde bayiri. Bo ali ku mbari na basiayi utsuu na nde. 47 Muutu mosi aleeli kwaa Yisu: «Mono, nguu a we na baana banguu ba we, bali ku mbari, na bo bali na nzala a utsuu na we.» 48 Yisu wamuvutili: «Na li nguu a me, na bana bali baana banguu ba me?» 49 Tumake, nde alayi miyii mia nde mu koo, na aleeli: «Mono nguu a me na baana banguu ba me nha bali. 50 Ka pasi nde wu uyiluu litoono la Taayi a me wuli ku mayula, nde li mwaana a nguu a me wa baala, keri a me, na nguu a me.»

13 Iluumbu kii, Yisu apali mu nzo, na ayidiaala nha simi la diaanga mu uyiisi. 2 Koongi ya laa yakukini na yamudiengilili, ni mu buu nde ahaati nha yulu a bootu, na adiaali. Baata boosi bali nha simi la diaanga, nha kulu a nde. 3 Nde akitsuu bo mandaa malaa mu matsaba, na akielele kwaa bo: «Iluumbu imosi muutu mosi ayinyasila mbutu mu tsiee a nde. 4 Bu nde akinyisila mbutu, di dimosi diabwiiri mu mukoo a kuulu: banyunyi bayiri, na batooti dio. 5 Ndaamba a mbutu dimosi diabwiiri nha mbuu ya mamanya, nha yahele na toto dialaa. Mbutu diameni mu mawasa munda toto ali yulu-a-yulu. 6 Nyanga bu yabali, yanyengisi mitswili: mio miakanyi munda ti miaanzi ali a miayiluu udiaama pe. 7 Ndaamba a mbutu

dikimi diabwiiri kutso mingaamba. Mingaamba miakuli na miadusi mitswiili. 8 Ka ndaamba a mbutu dikimi diabwiiri nha toto dia mboloso, diameni, diakuli na diabuti mbutu: dini mbutu kama, dini maku-masamina na dibimosi maku-matata.» 9 Na Yisu abwileele: «Wu li na matswi, nyaala ayuu!» 10 Ninha miyii miaswesii kwaa Yisu na miamufuuli: «Mu ima we li mu uta bo matsaba?» 11 Nde wabavutuli: «Beni diabaa bweese ba nziaabili a matsweeyi ma Ipsumu kia mayula, ka bo a babayi bweese baa pe. 12 Mu ngwanya, kwaa muutu wuli na bisii, sa babwabweese nde bisii bikimi, na nde sa aba na bio bialaa. Ka kwaa muutu wahele na isii, sa bamumaasa ndaamba a bisii bia ali na bio. 13 Ni mundaa yii me ndi mu usalila matsaba mu utsuu kwaa bo: mundaa ti bo bali na misi, ka a bali mu umono pe, na bo bali na matswi, ka a bali mu uyuu pe. 14 Ninha mbilili yaheeri mubili Yeesaya yili mu uyene tsitsi mundaa bo, bu aleeli: «Beni sa diyiluu uyuu, ka a diyaaba mbiindili pe; beni sa diyiluu utala, ka a dimono pe. 15 Mundaa ti ifuumbu ki aka na mutimi bunono; bo bamaadibuu matswi ma bo, na bamaadibuu misi mia bo, paa misi mia bo minyaala umono, paa matswi ma bo manyaala uyuu, na paa mu mayele ma bo banyaala uyaaba mambiindili, na mu buu, bo a buyiravutuu kwaa me pe paa me nababeelese, buleeli Nziaambi.» 16 «Ka kwaa beni, kinyi yili na beni: mundaa ti misi mia beni mili mu umono na matswi ma beni mali mu uyuu! 17 Ee-e, ngwanya me nadileeli: mibili mia laa na baata babanambita mu Nziaambi bali batoono umono mi beni dili mu umono, ka a bamono mio pe, na uyuu ma beni dili mu uyuu, ka a bayuu mo pe. 18 «Ka diyuu mbiindila tsaba ya munyasili a mbutu: 19 Mu taanga di muutu li mu uyuu mandaa ma Ipsumu kia Nziaambi, ka a ali mu uyaaba mambiindili ma mo pe, wu mubi li mu uyiri, na li mu umaasa mbutu dibanyasili mu mutimi a nde. Yii ni mbiindila mbutu diabwi mu mukoo a kuulu. 20 Diabwi nha mbuu ya mamanya, ni muutu wuli mu uyuu mandaa ma Nziaambi, na li mu uyaka mo nhaa na nhaa mu kinyi. 21 Ka bu mbutu dii diahele na miaanzi, diadiingi ndila taanga hoolo. Mundaa ti, mu taanga di mapasi, so a buu pe, minyoongo mili mu uyiri, mundaa a mandaa ma Nziaambi, mawasa-mawasa, imiini kia nde sa ibwa. 22 Mbutu diabwi kutso mingaamba, ni muutu wuli mu uyuu mandaa ma Nziaambi, ka matsimi ma tsi yi, na busini ba pia, bili mu unyongoso mo, a bibaaha mo kuulu pe mu ubutu. (aiōn g165) 23 Ka diabwi nha toto dia mboloso, ni muutu wuli mu uyuu mandaa ma Nziaambi, na li mu uyaaba mambiindili ma mo. Nde li mu ubutu mbutu: kama, maku masamina, na maku matata.» 24

Yisu abwita bo tsaba kimi: «Mono ifwaani kia Ipsumu kia mayula: muutu mosi ali akunu mbutu dimbwe mutso tsiee a nde. 25 Butsuu bumosi bu baata boosi ali matolo, mutaata a muutu wuu ayiri, akuni itiiti ki ibi mutso bele na ayeni. 26 Mu taanga di bele lameni na labaandii ubutu, bititi bi bibi ka biameni. 27 Basiali ba ngaa tsiee bayileele nde: «Pfumu, we akuni mbutu dimbwe mutso tsiee a we, ka itiiti ki ibi ki kuni imati?» 28 Nde wabavutuli: «Mutaata a me yilii buu.» Basiali bamufuuli: «Buni? We tooni ti bisi diyene ditaapala itiiti ki ibi?» 29 Nde avutuli: «Ngori! Mundaa mu taanga di beni ditaapala itiiti kii, beni utuu utaapala ka bele. 30 Dinyaala bio bioosi bikulu mu itwaari natee mu taanga dia ukukuu, na mu taanga dii, me sa leele kwaa ba bukukuu: dikwamaasa bititi bi bibi na dikutu bio mu biko paa ditsuu bio mbaa, tumake disuusu bele ku yulu a ibaanga kia me.» 31 Yisu abwita bo tsaba kimi: «Ipsumu kia mayula kiafwaanina na libutu la mutarede, li muutu aholi na akuni mutso tsiee a nde. 32 Lo lavulu bukee mu mbutu dioosi. Ka mu taanga di lo limaakulu, lo ka lavulu mbutu bioosi bia mutso wooto mu bula: lo ka mwaana a muti, na banyunyi bali mu uyatuungu manzo ma bo mu mapaki ma nde.» 33 Yisu abwita bo tsaba kimi: «Ipsumu kia mayula kiafwaanina na lifunusu la mapa li mukaasa ali mu uholo na uvuutu na liviiri, paa ipuuti idaanda kwala.» 34 Yisu akiyaabisa mii mioosi kwaa makoongi mu matsaba. Nde a akitsuu kwaa bo pe kwahele a usalila matsaba. 35 Nde akiyiluu buu paa maleeli mubili a Nziaambi mayene tsitsi: «Me sa dibili munywa a me mu utsuu mu matsaba; me sa yaabis matsweeyi maa umatuu mu mbaandila tsi.» 36 Ninha Yisu asiisi koongi na ayeni ku nzo. Miyii mia nde miaswesii nha peembi a nde na bamuleeli: «Biindili bisi tsaba ya itiiti ki ibi mutso tsiee.» 37 Yisu avutuli kwaa bo: «Wuli mu ukunu mbutu dimbwe ni Mwaana a muutu. 38 Tsiee, ni tsi. Mbutu dimbwe ni babali ku tsini a tumimi dia Ipsumu kia mayula, na itiiti ki ibi ni babali ku tsini a litumu la Wu mubi. 39 Mutaata wuli mu ukunu mbutu dimbi, ni Saatana. Ukukuu mbutu ni manini a tsi. Babukukuu, ni batumu ba Nziaambi. (aiōn g165) 40 Weti bu bumaasa itiiti ki ibi mu ubumu kio ku mbaa, ni buu bukaaba mu manini a taanga. (aiōn g165) 41 Mwaana a muutu sa atsenduu batumu ba nde, bo sa bapalisa mu Ipsumu kia nde, boosi babali mu ubwiisi imiini kia babamosi, na ba bali mu usalila bubi. 42 Batumu baa sa babadumunu mu idunu kia mbaa, ku ba balayi bakaalili na bakaakweete mini. 43 Ka ninha, babanambita mu Nziaambi sa bangeyene weti tari mu Ipsumu kia Taayi a bo. Wuli na matswi nyaala ayuu! 44 «Ipsumu kia mayula kiafwaanina na

bisini babwaswee mutso tsiee. Muutu bu asiolili bo, bwiswee bo. Nde luuli mu kinyi na nde yeni, yalii bioosi bi abaa na nde yiravutuu mu usuumbu tsiee yii. 45 «Ipfumu kia mayula kiabwafwaanina na muteeri a kaari wuli mu usaa bilaba bia tala. 46 Bu asolili imosi kia tala yavululu, nde yeni na yalii bioosi bi abaa, na nde suumbi ilaba kii. 47 «Ipfumu kia mayula kiabwafwaanina na siele li badumunu mu mubu na lili mu ukieese batswi ba mupili na mupili. 48 Bu limani na uluulu, balobi udutu lo natee mu mukoo a nziali, tumake bo badiaali mu usoolo batswi: batswi ba babwe baloosi mu mapwooyi, na babumi bababi. 49 Ni buu bukaaba ku manini a taanga. Batumu ba Nziaambi sa bayakabala bababwe na bababi, (aion g165) 50 mu udumunu bo ku idunu kia mbaa, ku balayi bakaalili na ukweete mini.» 51 Yiisu afuuli bo: «Beni diyuyi maa moosi?» Bo bamuvutuli: «Ee-e». 52 Ninha Yiisu aleeli kwaa bo: «Ni mu buu, pasi muyiisi a mikele wu ukituu muyii a Ipfumu kia mayula afwaanina na ngaa nzo, wu upalisa kutso mbayili a nde yoosi, biloo bi binyatii na bi bikulu.» 53 Yiisu bu amani uta matsaba maa, nde amatii nha mbuu yii, 54 na ayeni ku ngaanda yi nde akuli. Nde ayiisi mu nzo a makutunu ma Bayuudayo, na baata boosi babali nhaa bakimii. Bo baleeli: «Kuni nde abayi buyeri ba? Buni nde ali mu utuu uyiluu bimaanga bi? 55 A ni nde pe mwaana a mukomini a manzo? Mari a ni nguu a nde pe? Na baana ba nguu ba nde, a ni Yaki, Yoosefi, Simooni na Yude pe? 56 Na bakeri ba nde boosi a bali mu udiaala na bisi nha pe? Kuni nde abayi litu li loosi?» 57 Na mandaa maa moosi makikoono bo mu usa imiini mu nde. Ni mu buu Yiisu aleeli kwaa bo: «Bali mu ukiinzi mubili a Nziaambi mu mambuu moosi, ka ndila mu ngaanda yi nde abutuu, na mu kaanda la nde bali mu uhele ukiinzi nde.» 58 Nha mbuu yii, Yiisu a ayilii pe bimaanga bialaa munda a pelili a imiini kia bo.

14 Mu taanga dii, Erode mutini a Ngali, ayuyi ku bakitsu mu Yiisu. 2 Nde aleeli kwaa basiali ba nde: «Wuu Yowani Mubootii maasiimbuu mu babakwa! Ni mu buu, nde ali na litu la uyiluu bimaanga.» 3 Erode atsuyi buu, munda a ti nde ali atumu bakaanga Yowani, bakutulu nde bibolo na badumunu nde mu perese. Ali mu toono a Erodiaade, mukari a Filipino mwaana a nguu a nde. 4 Munda a Yowani akileele kwaa Erode: «We ali na muswa pe mu uholo Erodiaade aba mukari a we!» 5 Erode ali na nzala ya udusu Yowani, ka nde akibata boomo ba baata, munda a bo boosi bakimono Yowani weti mubili. 6 Ka, iluumbu kia mukuungi wa mbutili a Erode, mwaana a Erodiaade wa

mukaasa akini nha kulu a baata boosi ba batumisi ku mukuungi, Erode amoni kinyi yalaa mu nde. 7 Ni mu buu, Erode alabi mukisi mu uha mwaana wuu, pasi ki nde uloombo. 8 Mwaana aduki ndoongi a nguu a nde, na nde aleeli kwaa Erode: «Nha dili nha, ha me mutswe a Yowani Mubootii nha tso ikoombo!» 9 Ngebe dialuuli mu mutimi a mutini. Ka munda a mukisi wu nde alabi nha kulu a baata ba nde atumisi ku mukuungi, nde ahi muswa paa bayiluu weti buli ndoombili a mwaana wa mukaasa. 10 Ni mu buu nde atsiindi muutu mu uyakese mutswe a Yowani mu perese. 11 Babeyi mutswe a Yowani nha ikoombo na bahi nde kwaa mwaana wa mukaasa, na nde ka ahi mutswe me kwaa nguu a nde. 12 Miyii mia Yowani miayiholo nyutu a nde na badii yo. Tumake bo bayiyaabisa kwaa Yiisu mamalabii. 13 Yiisu bu ayuyi ndaa yii, nde amatii nha mbuu yii, nde akoti mu bootu na ayeni. Nde atooni uyene ku mbuu yahele na baata. Ka makoongi ma baata mayaabi buu, bo bamatii mu mangaanda ma mali bebele na baduki Yiisu. Bo bakiyene mu mili ku simi li limosi la diaanga. 14 Mu taanga dii Yiisu asutii mu bootu, nde amoni koongi yinene. Mutimi a nde aluuli mu ngebe munda a baata baa, na nde abaandii mu ubeesele babeeri ba bo. 15 Tsitsii bu yatoori, miyii mia nde miaswesii kwaa nde na miamuleeli: «Busi baka mu uyili, na mbuu yi yatakuu na manzo ma baata. Vutulu baata ba boosi paa bo bayene mu mala, mu usuumbu bia udia.» 16 Yiisu avutili kwaa bo: «Tsata pe ti bo bayene. Diabaha bia udia bene bame.» 17 Ka bo baleeli kwaa nde: «Bisi nha ndila mapa mataana na batswi boolo dili na bio.» 18 Yiisu aleeli kwaa bo: «Dibee me bio nha.» 19 Nha mbisi nde atumi koongi mu udiaala nha tsini nha mbuu yi bo bali. Tumake nde aholi mapa mataana maa na batswi boolo baa, asiimbili misi, atali ku yula, na avutili matoono kwaa Nziaambi. Nde abukili mapa na ahi mo kwaa miyii, na bo bakabi bio kwaa koongi. 20 Boosi badiiri na bayuuti. Miyii miatoli bitsuru biasiaalili, na mialuusi mapwooyi kuumi na moolo mu bitsuru bii. 21 Litaanga la babadiiri ali utuu uto mafuundu mataana ma babaala, kwahele a utaanga bakaasa na baana. 22 Nha mbisi, Yiisu atumi miyii mu ukoto mu bootu paa bo batswaamina ku simi la mubu lilimosi, mu taanga dii nde me uleele kwaa baata mu uvutuu ku mangaanda ma bo. 23 Bu amani na uvutulu baata, nde ahaati ku yulu a mulaanda mu ukuundu. Tsitsii bu yatoori, nde ali ninha, nde bake. 24 Bootu ali ka la na simi, mapo ma maamba makinyingisi lo munda a iteembi kiakibwaana bo. 25 Mu kati-a-kati a butsuu, Yiisu ayeni kwaa miyii mia nde bu akidiaata nha yulu a mukaanda a

maamba. 26 Mu taanga di bamumoni mu udiaata nha yulu a mukaanda a maamba, bo bapamii na baleeli: «Ki iduuru!» Na bo bakesi mingiri munda boomo. 27 Ka nhaa na nhaa Yiusu atsuyi kwaa bo na nde aleeli: «Dilwaata ibaala, ni me wa me, a diba na boomo pe!» 28 Ninha Peetero avutili, na aleeli kwaa nde: «Pfumu, ngwanya so ni we, ha muswa, paa me diaata nha yulu a mukaanda a maamba mu uyiri kwaa we.» 29 Yiusu asiingi, na aleeli: «Yira!» Peetero apali mu bootu na abaandii udiaata nha yula mukaanda a maamba mu uyene kwaa Yiusu. 30 Ka mu taanga di nde amoni mifuri mia iteambi, nde abayi boomo. Nde abaandii udiaama mu maamba, na aloyi: «Pfumu, vuusu me!» 31 Nhaa-na-nhaa, Yiusu asibili koo kia nde, wamukaangi na wamuleeli: «Imiini kia we ki ikee ili! Mu ima we siiri paa?» 32 Bo baboolo bakoti mu bootu na iteambi kiawuri. 33 Ni mu buu, miyii miali mutso bootu miatsukini nha kulu a Yiusu mu ukuundu nde, na miamuleeli: «Ngwanya we Mwaana a Nziaambi!» 34 Bo bamani usabuu diaanga na batoori mu itinini kia Ngenesareti. 35 Baata ba itinini kii bayaabi Yiusu, na batsiari mvuungu a nziriri a nde mu mapeembi moosi, na bamubeyi babeeri boosi. 36 Bamubondili paa nde wabaha muswa wa ubumunu so ndila toso a iyungu kia nde. Na boosi bababumini kio babeeli.

15 Bafarisi na bayiisi ba mikele bamati ku Yeruselemi, bayiri kwaa Yiusu na bamufuuli: 2 «Munda ima miyii mia we mili mu uhele ukiinzi mikele miasiisi bakaa ba bisi? Munda bo a bubaaswaa mioo pe tswaamini a udia weti buli bukulu ba bisi.» 3 Yiusu avutili kwaa bo: «Ka beni, mu ima dili mu uhele ukiinzi tumini a Nziaambi, na nha mbuu ya uyiluu buu, beni dili mu ukiinzi bukulu ba beni? 4 Ka Nziaambi alelee: «Kiinzi taayi na nguu a we», na «Pasi nde wu usibi taayi so nguu a nde bafwaana udusu nde.» 5 Ka beni dili mu uyiisi ti, so muutu leeli kwaa taayi so kwaa nguu a nde: «Bi me na keni uha we munda ubaasila we, ni bi me nataasila mu uha bungori kwaa Nziaambi», 6 beni dili mu uha muswa kwaa muutu mu uhele ukiinzi taayi a nde. Ni buu beni dili mu utee mbisi kwaa andaa ma Nziaambi, mu uyiluu weti buli bukulu ba beni. 7 Beni bangaa peluu! Yeesaya mubili a Nziaambi, ali na buungu mu taanga di nde abili, mu toono a beni mu mandaa ma: 8 «Baata ba bali mu ukiinzi me ndila mu bibori, ka mitimi mia bo miatakuu na me. 9 Mu matsimi ma bo ti bo me bali mu usalila, ka mu paamba bo bali mu uyiluu buu, munda ti, nziisili yi bo bali mu uyiisi, a yili ya mikele miamata kwaa Nziaambi pe, ka yo yili ya

mikele miamata kwaa baata.» 10 Tumake Yiusu ateeri koongi, na nde aleeli kwaa boosi: «Diyuululu na diyuu mbiindila mandaa ma: 11 a bi bikoto mu munywa bili mu usumunu muutu pe. Ka mamupala mu munywa a nde, ni mo mali mu usumunu muutu.» 12 Ni mu buu, miyii miaswesii kwaa Yiusu na miamuleeli: «We ayaaba ti Bafarisi bu bayuyi we mu utsuu mandaa maa, bo bamoni pasi mu mitimi mia bo?» 13 Nde avutili: «Pasi muti wu Taayi a me wa ku yula ahele ukunu, sa batapala nde. 14 Diabanyaala! Bo bingima-ngimi bili mu ubiti bambayi bingima-ngimi! Na so ingimangimi ibiti mbaayi ingimangimi, bo baboolo sa babwa mu idunu.» 15 Peetero aleeli kwaa nde: «Biindili bisi tsutulu a tsaba yii.» 16 Yiusu avutili: «Beni ka kaala mbahala pe? 17 Beni utuu pe uyaaba ti, bioosi bi bikoto mu munywa a muutu bili mu kulunu mu moonyo a nde, na nha mbisi bili mu upala mu nyutu a nde? 18 Ka mamupala mu munywa mali mu umata ku mutimi, na ni mo mali mu usumunu muutu. 19 Munda mu mutimi a nde ni muli mu umata matsimi mamabi, mamali mu utsindi nde ku ndusili a baata, tsoongili, ipuupu, muyibi, uta bimbaangi bia pia, na uleele mandaa mamabi mu bambaayi. 20 Ni maa mali mu usumunu muutu! Ka udia kwahele a uswaa mioo a yili mu usumunu pe muutu.» 21 Tumake Yiusu amatii nha mbuu yii na ayeni ku itinini kia Tiro na kia Sidoni. 22 Mukaasa mosi, musi Kaana wakidiaala mu itinini kii, ayiri kwaa nde na aloyi: «Pfumu, mwaana a Daavidi, kwiilili me ngebe! Mwaana a me wa mukaasa li akangama kwalaa kwaa miheebili mimibi, nde li mu umono ngo pasi!» 23 Ka Yiusu a avutili ndaa so mosi pe. Miyii mia nde miaswesii na mialoombi kwaa nde: «Vutulu nde, munda nde li mu uduku bisi nha mbisi mu uyiri aloo.» 24 Yiusu avutili: «Me batsinduu ndila kwaa mameme mamadiimbili ma mu mukaanga a Iseraeli.» 25 Ka mukaasa ayitsukunu nha kula a nde na aleeli: «Pfumu, baasila me!» 26 Yiusu avutili: «Bubwe pe mu uholo mapa ma baana, na udumunu mo kwaa bambwa.» 27 Mukaasa wamuleeli: «Ni buu, Pfumu! Ka bunu so bambwa bali mu udia bisiesiengi bili mu ubwa ku tsini a meese ma bapfumu ba bo.» 28 Ni mu buu, Yiusu avutili kwaa nde: «Ee-e, maama! Imiini kia we yili ki inene! Nyaala Nziaambi aha we ma we tooni.» Na mwaana a nde abeeli mu dii na taanga dii. 29 Yiusu asiisi mbuu yii na ayeni ku mukoo a diaanga la Ngali. Nde ahaati ku yulu a mulaanda na adiaali. 30 Makoongi ma baata mayiri kwaa nde, babeyi bangaa bitonzo, bingima-ngimi, bangaa bipii, mababa, na babeeri bakimi balaa. Basuusi bo nha miili mia Yiusu, na nde wababeelisi. 31 Baata bakimii bu bamoni mababa mu utsuu, bangaa

bipii mu ubeeluu, bitonzo mu udiaata bubwe, na bingima-ngimi mu umono. Na munda a maa moosi, bo bakoti mu ukiinzi Nziaambi a lseraeli. 32 Yiesu ateerii miyii mia nde mbili na aleeli: «Me ndi na ngebe a baata ba, munda ti biluumbu ka bitata bo bali na me nha, na bo ka bia udia pe. Me a natoono pe uvutulu bo kwahele a udia. Bo utuu ubwa iwututu mu kuulu.» 33 Miyii mia nde miamufuuli: «Kuni dituu ubaa, mutso tsi ya tsata mu, bia udia bi diha kwaa koongi yinene yi, paa baata badia na bayuutu?» 34 Yiesu afuuli bo: «Mapa kwe beni dili na mo?» Na bo bavutuli: «Tsaamba, na mwaana batswi ba bakee.» 35 Ninha nde aleeli kwaa koongi mu udiaala nha tsini. 36 Tumake nde aholi mapa tsaamba maa na batswi, avutuli matoono kwaa Nziaambi, abukili mo na aheeri mo kwaa miyii mia nde, na miyii miakabi mo kwaa boosi. 37 Boosi badiiri na bayuuti. Miyii matoli bikesi biasiaalili, na mialuusi mapwooyi tsaamba mu bikesi bii. 38 Litaanga la babadiiri lali mafuundu mana ma babaala, kwahele a utaanga bakaasa na baana. 39 Bu amani na uvutulu koongi, Yiesu ahaati mu bootu na ayeni ku itinini kia Mangadani.

16 Bafarisi na Basaduki baswesii kwa Yiesu mu ulebuu nde mweete. Bo bamuloombi ti amweese bo mu iliimbi kia ukimuu ti nde amata kwaa Nziaambi. 2 Ka Yiesu avutuli kwaa bo mu mandaa ma: «Mu tsitsii, bu tari lika mu udiaama, beni diayaaba mambiindili na ki taanga dikaaba. Mu taanga dii, beni dili mu uleele: «So yulu labeenge, bisi sa dibaa taanga dimbwe.» 3 Na mu ngwaali-a-ngwaali, beni dili mu uleele: «Lolo mvulu sa anoo, munda yula labeenge kuni lapiindi.» Beni diayaaba usoboso biliimbi bia mataanga, ka beni ukoono usoboso biliimbi bili mu umonuu mu taanga dii! 4 Baata ba isieende kia lolo ki, bali ba babi na bangaa tsoongili nha kulu a Nziaambi, bali mu uloombo iliimbi kia ukimuu. Ka a wuli na iliimbi ki bu mweese bo pe, so a ni kia Yaona pe.» Tumake nde asiisi bo na ayeni. 5 Mu taanga di miyii miasabii ku simi la diaanga li limosi, bo badiimbili ubiti mapa. 6 Ninha Yiesu aleeli kwaa bo: «Diyuu! Disa mayele mu liviri la mapa la Bafarisi na Basaduki.» 7 Miyii mialelisini nha kati a bo: «Nde tsuyi buu munda bisi a diabee pe mapa.» 8 Yiesu ayaabi ma bo bakitsu mu na wabafuuli: «Munda ima beni dili mu ulesesene nha kati a beni ti munda a dili na mapa pe? Beni baata babali na imiini ki ikee mu Nziaambi. 9 Beni a dili mu ubwayaaba pe? Dilibili moonyi mu mapa mataana, ma bakaba kwaa mafuundu mataana ma babaala, na litaanga la mapwooyi ma beni diabiti! 10 Na dilibili moonyi ka mu mapa tsaamba, ma bakaba

kwaa mafuundu mana ma babaala, na litaanga la mapwooyi ma beni diabiti! 11 Buni beni dili mu uhele uyaaba ti, a mu miatala mapa pe me nakitsu kwaa beni, mu taanga di me nakileele beni: «Disa mayele mu liviri la mapa la Bafarisi na Basaduki?» 12 Ninha miyii miayaabi ti a munda liviri la mapa pe nde aleeli kwaa bo mu usa mayele, ka munda nziisili a Bafarisi na Basaduki. 13 Yiesu ayeni ku itinini kia Sezare ya Filipino. Nde afuuli miyii mia nde: «Baata ima bali mu uleele munda Mwaana a muutu?» 14 Bo bavutuli: «Babamosi bali mu uleele ti we Yowani Mubootii, bana ti we Eliya, na bakimi ti we Yelemya, so a buu pe mu mubili mukimi.» 15 Na Yiesu wabafuuli: «Ka beni, buni dili mu uleele? Me na ndi?» 16 Simooni Peetero avutuli: «We ni Mesiya, Mwaana a Nziaambi wa moonyi.» 17 Ni mu buu Yiesu aleeli kwaa nde: «Ba kinyi, Simooni mwaana a Yoona, munda ti a musunyi na makili pe biyaabisi we maa, ka Taayi a me wuli mu mayula. 18 Ee-e, me ndeeli kwaa we: we ni Peetero, mbiindili ti «manyi.» Na ninha yulu a manyi li, me nituungu libuundu la me. So likwa a lituu ubiingi lo pe. (Hadēs 986) 19 Me sa ha we matsiafi ma lpfumu kia mayula. Mi we ukutu nha tsi, sa bakutu mu mayula. Na mi we unyangila nha tsi, sa banyangila mu mayula.» 20 Tumake, Yiesu alii mu ibaala kwaa miyii mia nde, mu uhele uleele kwaa muutu ti nde ni Mesiya. 21 Umatuu mu taanga dii, Yiesu abaandii mu utsuu na yaki-yaki kwaa miyii mia nde bu aleeli: «Me nafwaana uyene ku Yeruselemi na umono pasi dia laa nha mioo mia bakuutu ba Bayuudayo, na banguu ba bangaanga ba Nziaambi na bayisi ba mikele. Me sa badusu, na mu iluumbu kia bitata, me sa siimbuu.» 22 Ninha Peetero abiti nde nha peembi na abaandii useembe nde na aleeli: «Nziaambi akebe we, Pfumu! Ngori, mii a miyilimi mu we pe!» 23 Ka Yiesu bu asieetii, aleeli kwaa Peetero: «Saatina! Swese ku naa, takuu na me! We li baka mu kuulu a me, munda ti we a li mu utsimi pe weti Nziaambi, ka matsimi ma we matsimi ma imuutu.» 24 Tumake Yiesu aleeli kwaa miyii mia nde: «So muutu tooni uduku me, anyaa utsimi mu nde makulu, ka abiti kuruwa a nde na aduku me. 25 Munda, pasi nde watoono uvuusu idiingi kia nde sa adiimbisi kio; ka wu udiimbisi idiingi kia nde mu toono a me sa asololo kio. 26 Ki ndaanda muutu ubaa so nde bayi busini ba tsi yoosi, na nha mbuu mosi, ufuusu idiingi kia nde? So a buu pe, ki isii muutu utuu uha mu usoboso na idiingi kia nde? 27 Ka, Mwaana a muutu sa ayira mu buzitu ba taayi a nde, itwaari na batumu ba nde, na sa aha musieende kwaa muutu-muutu weti buli biyiluu bia nde. 28 Mu ngwanya me nadileeli: babamosi mu babali nha, a

bukwa pe, natee bo bumono ku Mwaana a muutu weti libutu la mutarede, beni aba utuu uleele kwaa mulaanda wu: "Sobo mbuu, yene kunaanga", na nde keni usobo mbuu. Keni a utuu uba na ndaa so mosi yi dikoono beni pe. [21 Ka ndila mu likuundu na ndiili a mutuutu butuu ubiingi pili a muheebili wu.]]» 22

17 Nha mbisi a biluumbu bisamina, Yiesu aholi Peetero, Yaki na Yowani, mukee a Yaki, na abiti bo ku yulu a mulaanda wu mula, bo ali kuu bo bake. 2 Mu taanga di bo bakitala nde, Yiesu amonii kwaa bo mu ifwaani ki ikimi: kiinzi kia nde kiabaandii ungeyine weti tari, na bikutu bia nde biahembii na pee weti liyalila. 3 Itsundu-a-tsundu, Mooso na Eliya bamonii kwaa miyii mio mitata. Bo baboolo bakitsuu na Yiesu. 4 Ninha Peetero aleeli kwaa Yiesu: «Pfumu, bubwe bisa-beni mu uba nha. So we tooni, me utuungu bituru bitata nha, imosi kia we, imosi kia Mooso, na imosi kia Eliya.» 5 Nde ali keni mu utsuu, bu tuti la liyalila layifuu bo, na ndaa mosi yayuyini kutso tuti, yaleeli: «Wuunawu ni Mwaana a me wa litoono ndaa, mu nde me nasuus kinyi a me yoosi. Diyuu nde!» 6 Mu taanga di miyii miayuyi ndaa yii, bo babayi boomo balaa na babwiiri biinzi mu tsini. 7 Yiesu aswesii kwaa bo, abeembi bo na aleeli: «Ditemene, a diba na boomo pe.» 8 Bo basiimbili misi mia bo na a bamoni muutu mukimi pe ka ndila Yiesu. 9 Bu bakisutuu mulaanda, Yiesu wabahi tumini yi: «A dileele kwaa muutu so moosi pe ma beni dimoni, natee Mwaana a muutu usiimbu mu babakwa.» 10 Tumake miyii miafuuli Yiesu: «Mu ima bayisi ba mikele bali mu uleele ti Eliya afwaana ukwayira?» 11 Nde avutili kwaa bo: «Eliya afwaana ukwayira mu uvutulu bungeele mu bioosi. 12 Ka mu me, me nileele beni: Eliya amaakwayiri, baata a bamuyaabi pe, na bamuyilii mioosi mi bo batooni. Ni buu ka, bo bakaakwaamisa Mwaana a muutu nde makulu.» 13 Ninha, miyii miayaabi ti nde akitsuu bo mundaa a Yowani Mubootii. 14 Mu taanga di bo batoori nha yali koongi, muutu mosi aswesii kwaa Yiesu, atsukini nha kulu a nde, 15 na aleeli: «Pfumu, kwiilili mwaana a me wa baala ngebe. Nde ubaabwa sisi na nde li mu pasi. Mu taanga di nde ali kutso pasi dii, nde ubaabwa ku mbaa, so a buu pe, mu maamba. 16 Me nabee nde kwaa miyii mia we, ka bo a batuu nde ubeesele pe.» 17 Yiesu aloyi: «Beni baata ba babi na babahale a imiini! Natee ki taanga me nafwaana uba na beni? Natee ki taanga me nafwaana ubiti mufunu a beni? Dibee me mwaana wuu nha.» 18 Yiesu afweengi muheebili wu mubi. Nde apali mu mwaana, na mwaana abeelii mu dii na taanga dii. 19 Ninha miyii miaswesii kwaa Yiesu nha mbuu ya bo-bake na bamufuuli: «Mu ima bisi diahele utuu ubingi muheebili wuu?» 20 Yiesu avutili kwaa bo: «Mundaa imiini kia beni ngo bukee ili. Mu ngwanya me nadileeli: so beni diali na imiini ki ikee

weti libutu la mutarede, beni aba utuu uleele kwaa mulaanda wu: "Sobo mbuu, yene kunaanga", na nde keni usobo mbuu. Keni a utuu uba na ndaa so mosi yi dikoono beni pe. [21 Ka ndila mu likuundu na ndiili a mutuutu butuu ubiingi pili a muheebili wu.]]» 22 Iluumbu imosi bu miyii miali itwaari ku Ngilili, Yiesu aleeli kwaa bo: «Mwaana a muutu sa bayeelele nha mioo mia baata. 23 Bo sa bamudusu. Ka mu iluumbu kia bitata, nde sa usiimbuu mu babakwa.» Na mu taanga dii, miyii miamoni ngebe dialaa. 24 Mu taanga di Yiesu na miyii mia nde batoori ku ngaanda ya Kapernawumi, batoli ba limaanda la Nzo a Nziaambi baswesii kwaa Peetero na bamufuuli: «Muyiisi a beni a ali mu ufutu pe limaanda la Nzo a Nziaambi?» 25 Peetero avutili: «Ee-e, nde li mu ufutu.» Mu taanga di Peetero akoti mu nzo, Yiesu akwibaanduu utsuu na aleeli: «Buni we li mu utsimi Simooni? Na afwaana ufutu limaanda kwaa mitini mia tsi yi? Baata ba tsi a bo oo ti bieenyi?» 26 Peetero avutili: «Bieenyi.» Yiesu aleeli kwaa nde: «Mu yii, baata ba tsi a bali na kia ufutu pe. 27 Ka a diatono umweese baata ba pasi mu mitimi pe. Ninha, yene ku diaanga, we dumunu lobo mu maamba, tswi watsiomi wu upala, kaanga nde na we dibili munywa a nde. Na nhaa, we sa mono mukuti a mboongo wakuu mu ufutu limaanda la me na la we. Holo mukuti a mboongo wuu, na we futu bo limaanda la bisi baboolo.»

18 Mu taanga dii, miyii miaswesii kwaa Yiesu, na miamufuuli: «Na avulu ndutu mu lpfumu kia mayula?» 2 Yiesu ateeri imwamwaana mbili, wamusuusi nha kati a bo, 3 na aleeli: «Mu ngwanya me nadileeli, so beni a disobi ndiaatili a beni pe na uba weti bibabaana, beni a dituu uba baata ba lpfumu kia mayula pe. 4 Wavulu ndutu mu lpfumu kia mayula, ni wuu wu ukuluu na uba weti imwamwaana ki. 5 Na pasi muutu wu uyaka imwamwaana weti kiinaki, mundaa ti muutu wuu atoono me, nde yaki me makulu.» 6 «Pasi nde wu ubwiisi mu masumu, mosi mu bibabaana bi bili mu usa imiini mu me, yavulu bubwe kwaa nde bamukutulu limanya li linene mu kiingi, na bamudumunu ku musundu a mubu. 7 Ngebe kwaa baata ba tsi! Mundaa ti mandaa ma mukubusu baata mabaka mali ma laa. Mandaa ma pili yi a mubaahale pe, ka ngebe kwaa muutu wuli mu ukubu ti mandaa maa mayilimi! 8 So ni mundaa koo kia we, so a buu pe, mundaa kuulu kia we, we ubwa mu masumu, kese bio na bumu bio la na we. Ka yavulu bubwe kwaa we mu ukoto mu moonyi wa ngwanya na ndila koo imosi, so a buu pe, kuulu imosi. Uyiluu buu yavulu bubwe, mu uhele uba wu

budumunu ku mbaa ya mbuungulu, na mioo mio mia mioolo, so a buu pe, na miili mio mia mioolo. (aionios g166) 9 Na so ni munda lisi la we, we ubwa mu masumu, sootolo lo, na dumunu lo la na we. Munda, yavulu bubwe kwaa we mu ukoto mu moonyi wa ngwanya na ndila lisi limosi, ka a mu uba na misi mio mia mioolo pe, na uba wu budumunu ku mbaa ya mbuungulu.» (Geenna g1067) 10 «Disa mayele! A dimeengele pe so mosi mu bibabaana bi. Ka ngwanya me nadileeli, batumu ba bo bali mu taanga dioosi nha kulu a kiinzi kia Taayi a me wuli mu mayula. [11 Ka Mwaana a muutu a yiri mu uvuusu ba bali badiimbili.>] 12 «Ima beni dili mu utsimi? Mbiiti muutu li na kama la mameme, ninha limosi mu mo lidiimbili, nde a usiisi pe maku wa na wa mamamosi ku yulu a mulaanda mu uyene ku usaa ladiimbili? 13 E-e, me nadileeli, so nde solili lo, nde sa amono kinyi yavululu mu limeme lii, kwavulu kinyi ya mu maku wa na wa ma mameme mahele udiimbili. 14 Ni buu ka, Taayi a beni wuli mu mayula a atoono pe ti so mosi mu bibabaana bia nde adiimbili.» 15 «So mwaana nguu a we yili we mimibi, yamono nde mu taanga di beni diba ndila beni boolo na mweese nde bubi ba nde. So nde yuyi we, nhaa we maavuusu nde. 16 Ka so nde bisi uyuu we, holo muutu mosi so a buu pe boolo baba itwaari na we, paa weti bu li mu uleele Mabasonuu: "Pasi ndaa bafwaana uyiluu yo nha kulu a bambaangi boolo so batata." 17 Ka so nde bisi uyuu bo, leele yo kwaa libuundu, na so nde bisi uyuu libuundu, holo nde weti mungooyi, so a buu pe mutoli a limaanda.» 18 «Mu ngwanya me nadileeli: pasi ma dikutu beni nha tsi, sa bakutu mo mu mayula. Na pasi ma dinyangila beni nha tsi sa banyangila mo mu mayula.» 19 «Me nadileeli ka ti, so baata boolo nha kati a beni bayuhisini nha tsi, mu ulombo pasi kio mu likuundu, Taayi a me wuli mu mayula sawabaha bo kio, weti bu baloombi. 20 Munda nha mbuu yi baata boolo so batata bakukunu mu kuumbu a me, me ndi nha kati a bo.» 21 Ninha Peetero aswesii kwaa Yisu na wamufuuli: «Pfumu, mbala kwe me nafwaana usa mwaana nguu a me kolokolo mbiiti nde yilii me bubi? Natee mbala tsaamba?» 22 Yisu avutili kwaa nde: «Ngori, me a nileele pe we ti natee mbala tsaamba, ka natee mbala maku tsaamba mbala tsaamba. 23 Ni mu buu, mono ifwaani kia lpfumu kia mayula: Mutini mosi aholi kesili ti bangaamba ba nde bayala nde mutata, munda mayaama ma bo bakoti kwaa nde. 24 Mu taanga di babaandii uyala nde mitata, bamubeyi ngaamba mosi wali na yaama la nde, la mafutu mafuundu kuumi ma mikuti mia mboongo. 25 Muutu wuu a ali na mbayili pe mu utuu uvutulu mboongo dii.

Ni mu buu pfumu a nde atumi ti bayaluu nde weti mutee na bayaluu ka mukari a nde, baana ba nde na bioosi bi ali na bio, paa babele yaama. 26 Ngaamba atsukini nha kulu a pfumu a nde na wamuleeli: "Kama mutimi mu me, na me sa fuutu we yaama loosi." 27 Pfumu wamukwiili ngebe: nde anyaa yaama la nde na wamunyaali ayene.» 28 «Ngaamba wuu bu apali abwaani mosi mu bambaayi ba nde ba isala, wali na yaama la nde la mikuti kama mia boongo. Nde ayaki na apinyi mbaayi wuu nha kiingi na aleeli: "Bele yaama la me!" 29 Mbaayi ngaamba wuu abwiiri nha miili mia nde na wamupeli mbii bu: "Kama mutimi mu me, na me sa bele yaama la we!" 30 Ka wu mumosi abisi, nha yulu a nhaa nde wamuheeri paa bamudumunu mu perese natee bu nde ubele yaama la nde. 31 Bambaayi basiali, bu bamoni mamayilimi, bo banyoongi kwalaa na bayileele mioosi kwaa pfumu a bo. 32 Ni mu buu pfumu atiiri ngaamba wuu mbili na wamuleeli: "We ngaamba wuli na mutimi wu mubi! Me nanyaala yaama la we munda we a apele me mu uyiluu buu. 33 We aba afwaana ka ukwiili mbaayi a we wa isala ngebe, weti bu me na kwiili we ngebe!" 34 Pfumu a nde abayi kesi ya mifuri na wamutsindii ku perese la bisala bia mifuri natee bu nde ubele yaama la nde loosi.» 35 Tumake Yisu abwileele: «Ni buu ka Taayi a me wuli ku yula akaayiluu mu beni, mbiiti muutu-muutu mu beni utuu pe usa mwaana a nguu a nde kolokolo mu mutimi a nde woosi.»

19 Mu taanga di Yisu amani mu uha nziisili yii, nde asiisi itinini kia Ngallili, na ayeni ku itinini kia tsi ya Yuuda, ku simi li limosi la nziali ya Yorodaani. 2 Koongi a baata yamuduki kuu, na nde abeelési babeeri ba bo. 3 Ndaamba a Bafarisi baswesii kwaa nde mu ulebuu nde mweete. Bo bamufuuli: «Mikele mia Nziaambi mili mu uha muswa kwaa baala mu ubingi mukari a nde mu pasi toono?» 4 Yisu avutili: «Beni a diataanga pe mialeeli Mabasonuu? "Mu mbaandili, Nziaambi wabayilii baala na mukaasa." 5 Tumake Nziaambi aleeli: "Ni mu buu, baala sa asiisi taayi na nguu a nde, na ukaangama mu mukari a nde, na bo baboolo sa baba muutu mosi." 6 Ni mu buu, bo ka a bubwaba baata boolo pe, ka muutu mosi. Ninha, muutu anyaa ukabala bi Nziaambi avuutu.» 7 Bafarisi bamufuuli: «So ni buu, mu ima Mooso atumu baala, mu uha mukaanda a tsialili a makweele kwaa mukari a nde, mu taanga di nde amaabingi nde?» 8 Yisu avutili: «Mooso ahi beni muswa wa ubingi bakari ba beni, munda beni dili na mitimi mia minono. Ka mu mbaandila yali buu pe. 9 Me nadileeli: so baala bingi mukari a nde, mbii ti

mukari a nde a asoongo pe, na so baala lii kweeli mukaasa mukimi, nde soongi.» 10 Miyii mia nde miamuleeli: «Mbii ni buu buli mukele a makweele, yavulu bubwe mu uhele ukweele.» 11 Yiisu avutili kwaa bo: «Babaala boosi a butuu pe usiingi nziisili yi, ka ndila baa ba Nziaambi aha litu la usiingi yo. 12 Mandaa malayi mali mu ukoonoso baata mu uhele ukweele: kwaa babamosi, mingoongo mia umatuu bu babutu bo; kwaa bana, bambaayi baata badusi mabutu ma bo; bakimi ka babisi ukweele mundaalepfumu kia mayula. Nyaala ti wu utuu usiingi nziisili yi asiingi yo!» 13 Baata babeyi bibabaana kwaa Yiisu paa nde anaa mioo nha yulu a bo na akuundulu bo Nziaambi, ka miyii miasieambi bo. 14 Ka Yiisu aleeli: «Dinyaala bibabaana bayiri kwaa me na adiabalii pe, mundaalepfumu kia mayula yili kia babali weti bo.» 15 Nde anayi mioo nha yulu a bo pa asieme bo, na asiisi mbuu yii. 16 Mufuru a baala limosi laswesii kwaa Yiisu na lamufuuli: «Muyiisi, ki ndaa yimbwe me nafwaana uyiluu mu ubaa moonyi wu uhele uwa?» (aiōnios g166) 17 Yiisu aleeli kwaa nde: «Mu ima we uha me nduru mu miatala mamabwe? Ndili a mosi li wu mubwe. So we tooni ukoto mu moonyi wu uhele uwa, kiinzi mikele mia Nziaambi.» 18 Nde afuuli: «Ki mio?» Yiisu avutili: «A dusu pe; a soongo pe; a yibi pe; a ta imbaangi kia pia pe mu muutu. 19 Kiinzi taayi a we na nguu a we; toono mbaayi muutu na we weti we makulu.» 20 Mufuru a baala wamuleeli: «Me nakiinzi mikele mii mioosi. Ima me nafwaana ubwayiluu mu ubaa moonyi wuu?» 21 Yiisu wamuleeli: «So we tooni uba wakuu, yene we yaluu bi we abaa bioosi na ha mboongo kwaa bawele, na we sa baa busini mu mayula, na nha mbisi a maa yiri we duku me.» 22 Ka mu taanga di mufuru a baala wuu ayuyi mandaa maa, nde ayeni kutso ngebe, mundaale ali na busini balaa. 23 Ni mu buu Yiisu aleeli kwaa miyii mia nde: «Mu ngwanya me nadileeli: ili pasi kwaa muutu wa isini mu ukoto mu lpfumu kia mayula. 24 Na me nibwaleele beni ndaa yi: yili pasi kwaa nyama wa weti puundi mu ulabuu mu wuru la tsioongi, ka ya bwavulu pasi kwaa isini mu ukoto mu lpfumu kia Nziaambi.» 25 Mu taanga di miyii miayuyi mandaa maa, bo bakimii kwalaa na baleeli: «Ka ninhā, na utuu uvuu?» 26 Yiisu atali bo na wabaleeli: «Kwaa baata mii utuu pe uyilimi, ka kwaa Nziaambi mioosi utuu uyilimi.» 27 Ninhā Peetero aleeli: «Mono, bisi diasii bioosi mu uduku we. Ka ki musieende bisi dikaabaa?» 28 Yiisu aleeli kwaa bo: «Mu ngwanya me nadileeli: mu taanga di Mwaana a muutu akaadiaala nha mbata a ipfumu kia nde kia buzitu mu tsi yi inyatii, beni kuumi na boolo ba diaduku me, beni ka sa didiaala nha mambata ma

bipfumu mu ufuundusu bifuumbu kuumi na bioolo bia Iseraeli. 29 Na baata boosi ba busisi manzo ma bo, so a buu pe baana ba nguu ba bo, bakeri ba bo, taayi a bo, nguu a bo, baana ba bo, matsiee ma bo mu toono a me, sa babaa biavulu bii mufutu mbala kama, na sa babaa moonyi wu uhele uwa. (aiōnios g166) 30 Ka babalayi babali mu taanga di babatsiomi, sa baba batsieelele, na babalayi babali mu taanga di batsieelele sa baba babatsiomi.»

20 «Mono bwafwaanina lpfumu kia mayula: Ngaa tsiee a viinyi mosi apali mu nzo a nde ngwaali-a-ngwaali, mu uholo basiali mu tsiee a nde. 2 Nde ayuhisini na bo mu ufutu bo mu tala yi bayuku ukwabaa, mukuti mosi wa mboongo mu iluumbu, na nde wabatsindii mu uyasala ku tsiee a nde ya viinyi. 3 Nde abwipala mu nguungu ya wa mu ngwaali, na nde abwimono bakimi babadiaala ku kulu a mbari kwahele a usa isala. 4 Nde wabaleeli: «Beni ka diyasala, ku tsiee a me ya viinyi, na me sa nadiha mufutu wafwaana.» 5 Na bo bayeni kuu. Ngaa tsiee abwipala mu nzanga, tumake mu nguungu ya matata nha mbisi a nzanga na ayilii bumosi. 6 Nha tsieelele, mu tsitsii, ku bele a nguungu ya mataana nha mbisi a nzanga, nde apali na amoni babaala bakimi batemene nha mbuu me yali yatemene batsiomi. Nde wabafuuli: «Mu ima beni dili mu udiaala nha iluumbu ki ibiimbili kwahele a usa isala?» 7 Bo bavutili: «Mundaale muutu pe waholo bisi mu isala.» Nde aleeli kwaa bo: «Ee-e, beni ka diyasala mu tsiee a me ya viinyi.» 8 Tsitsii bu yatoori, ngaa tsiee a viinyi aleeli kwaa mutumi a bisala bia nde: «Tumusu basiali na wabaha muutu-muutu mufutu a nde. We ubaanduu mu babakoto tsieelele mu isala, na we umana mu babakoto tsiomi mu isala.» 9 Babakoti mu isala mu tsitsii, mu nguungu ya mataana nha mbisi a nzanga bayiri, na mutumi me wuu wabahi muutu-muutu mukuti a mboongo mosi. 10 Taanga dia babakoti tsiomi mu isala bu diatoori, bo batsimi ti bakeni ubaa mufutu wavulu wa babamosi. Ka nde wabahi ka kwaa muutu-muutu mukuti a mboongo mosi. 11 Mu taanga di bakiholo mufutu wuu, bo bakitsuu mandaa mamabi mu ngaa tsiee, 12 na bakileele: «Basiali ba beni dialooso mu isala nha tsieelele ba, basala mu nguungu ndila mosi. Ka we futi bo iteesi imosi na bisi. Ka bunu, bisi dilemisi manyutu mu usala iluumbu ibiimbili ku tsini a nyanga yamifuri!» 13 Ka ngaa tsiee avutili kwaa mosi mu bo: «Nduu a me, me a nasa we ndaa yimbi pe. We ayuhusunu na me mu usala mu mukuti a mboongo mosi mu iluumbu, a buu pe? 14 Ninhā holo mufutu a we na yene wa we. Mundaale ti, me natoono uha kwaa

wakoto mu isala nha tsieelele wu iteesi imosi na we. 15 Me a ndi pe na muswa mu uyiluu ma me natoono mu mboongo dia me? So a buu pe we musoyi li na nde munda me ndi na mutimi wu mubwe?» 16 Yiusu abwileele: «Ni buu, batsieelele sa baba babatsiomi, na babatsiomi sa baba batsieelele.» 17 Yiusu akiyene ku Yeruselemi na miyii mia nde. Bu bakiyene, nde atakii na miyii kuumi na mioolo nha peembi mu uyiisi bo. Nde wabaleeli: 18 «Diyuu! Ku Yeruselemi dili mu uyene. A ni kuu pe bakaayeelele Mwaana a muutu, nha mio mia banguu ba bangaanga ba Nziaambi na bayiisi ba mikele? Bo sa bamuha kesili ya likwa, 19 na sa bamuyeelele nha mioo mia bangooyi, ba busa nde saa, bufiinzi nde bikoti, na bukomo nde nha kuruwa. Na mu iluumbu kia bitata sa asiimbuu mu babakwa mu uba moonyi.» 20 Mu taanga dii, mukari a Zebedaayi aswesii kwaa Yiusu itwaari na baana ba nde boolo ba babaala. Nde abaandini nha kulu a nde mu uloombo nde ndaa mosi. 21 Yiusu aleeli kwaa nde: «Ima we atoono?» Nde wamuvutuli: «Ha me lilasina ti, mu taanga di we kaaba mutini, baana ba me bo baboolo ba, mbari sa badiaala nha mambuu ma buzitu. Mu bo baboolo, mosi sa adiaala nha koo kia we kia babaala, na wunu nha koo kia we kia bakaasa.» 22 Yiusu avutuli: «Beni a diyaaba pe ma beni dili mu uloombo. Beni utuu unywa mbasa ya mapasi yi me kaanywa?» Bo bamuvutuli: «Ee-e, bisi utuu.» 23 Yiusu wabaleeli: «Ka beni sa dinywa mbasa ya me. Ka a me pe nisoolo ba budiaala nha koo kia me kia babaala na nha koo kia me kia bakaasa. Mambuu maa mali ma baata ba Taayi a me ayiluu mo mu bo.» 24 Mu taanga di miyii kuumi mimimosi miayuyi buu, bo bakoli baana ba nguu boolo baa kesi. 25 Ninha Yiusu ati boboosi mbili na aleeli: «Beni diyaaba ti bapfumu ba matsi makimi bali mu utumu baata ba bo mu mifuri. Na baata babanaanguu bali mu unyongoso baata bali ku tsini a litumu la bo. 26 Ka mandaa maa utuu pe uyilimi weti buu nha kati a beni. Ka mbiiti mosi mu beni atoono uba wanaanguu, nde afwaana uba musali a beni. 27 Na mbiiti mosi mu beni atoono uba mukuutu, nde afwaana uba mutee a beni. 28 Bumosi ka Mwaana a muutu a ayiri pe paa bamusalila. Ka nde ayiri mu usalila baata, na uha moonyi a nde weti bungori mu uyobolo baata babalayi.» 29 Bu bo bapali mu ngaanda Yeriko, koongi yinene yaduki Yiusu. 30 Bingima-ngimi bioolo biali biadiaala nha mukoo a kuulu biayuyi ti Yiusu ka mu uyoo. Ninha bio biakiloo: «Pfumu, Mwaana a Daavidi, kwiilili bisi ngebe!» 31 Baata babali mu koongi basieembi bo paa bawuru. Ka bo bahami mu uloo mu mifuri: «Pfumu, Mwaana a Daavidi, kwiilili

bisi ngebe!» 32 Yiusu atemini, wabateeri mbili na wabafuuli: «Buni me nituu ubaasila beni?» 33 Bio biavutuli kwaa nde: «Pfumu, dibili misi mia bisi paa mio mimono.» 34 Yiusu amoni ngebe dia bio na abeembi misi mia bio. Nhaa na nhaa, bingima-ngimi bioolo bii biabaandii umono bubwe-bubwe na bio biaduki Yiusu.

21 Mu taanga di bo bali ka bele na Yeruselemi na batoori ku peembi a bula ba Betefange, nha yulu a mulaanda a Olive. Mu dii na taanga dii, Yiusu atsendii miyii mioolo ku kulu. 2 Nde aleeli kwaa bo: «Diyene ku bula babali nha kulu a beni. Kuu beni sa dimono nhaa-na-tsi puundi wu bakutulu na mwaana a nde. Dinyangila na dibee me bo. 3 So baleeli beni ndaa, divutulu: «Pfumu li na nzala a bo.» Tumake, sa baha beni muswa paa diyiri na bo.» 4 Maa mayilimi paa ti maleeli Nziaambi mu munywa a mubili mayene tsitsi: 5 «Leelani kwaa baata ba Siooni: Mono, mutini a we li mu uyira kwaa we, aluulu mu buleembi, adiaala nha yulu a puundi, na nha yulu a mwaana a puundi, mwaana puundi wa mukari.» 6 Ninha miyii miayeni na miayilii miatumi bo Yiusu. 7 Bo babeyi puundi na mwaana a nde, basuusi biyungu bia bo nha yulu a mwaana a puundi na Yiusu adiaali nha yulu. 8 Mu uha nde buzitu, koongi a baata yinene yayali biyungu bia bo mu kuulu. Bakimi bakikese mapaki mu miti na bakisuusu mu kuulu, paa nde adiaata nha yulu a mo. 9 Baata babakiyene ku kulu na ku mbisi a Yiusu bakiloo: «Osaana Mwaana a Daavidi! Nyaala Nziaambi asieme wuli mu uyira mu kuumbu a Pfumu! Osaana kwaa Nziaambi mu mayula!» 10 Mu taanga di Yiusu akoti mu Yeruselemi, baata boosi bakoti kutso nyingi-nyingi, bakifuulu: «Baala li na ali?» 11 Baata bakivutulu: «Wu ni mubili Yiusu musi Nazareti, bula ba mu itinini kia Ngallili.» 12 Yiusu akoti mutso lipaanga la Nzo a Nziaambi na abingi boosi ba bakiyaluu, so a buu pe ba bakisuumbu mutso muu. Nde abwiisi meese malaa ma basobi ba mboongo, na mambata ma bayalii a mabeembe. 13 Tumake nde aleeli kwaa bo: «Mu Mabasonuu, Nziaambi li mu uleele: «Nzo a me sa bata yo Nzo a likundu.»» Nde abwileele: «Ka beni diamaakitisi yo, isweemini kia miyibi!» 14 Bingima-ngimi na bangaa bitonzo, baswesii kwaa Yiusu mutso lipaanga la Nzo a Nziaambi, na nde wababeelisi. 15 Banguu ba bangaanga ba Nziaambi na bayiisi ba mikele, babayi kesi. Bo babayi kesi munda ti bo bamoni mandaa ma ukimuu ma nde akiyiluu. Baana babali mutso lipaanga la Nzo a Nziaambi bamono buu, bo babaandii uloo: «Osaana mwaana a Daavidi!» 16 Na bo baleeli kwaa Yiusu: «We li mu uyuu ma bo bali mu uleele?» Yiusu avutuli kwaa

bo: «Ee-e. Beni kaala a diataanga pe Mabasonuu ma ngira ma: "We asa ti, so baana na bibabaana babili we mu biyimbini?"» 17 Tumake nde asiisi bo na apali mu ngaanda mu uyene ku Betania ku nde alaari. 18 Bukia ngwaali, mu taanga di nde akiyiravutuu mu ngaanda Yerusalemi, Yiisu akoli nzala. 19 Nde amoni muti wa mufiike nha mukoo a kuulu na aswesii nha peembi a nde. Ka bu wamukengisi, ndila makaya nde amoni mu muti wuu. Ni mu buu nde aleeli kwaa muti: «We a ubwabutu mbutu pe!» Na nhaa-na-tsi, muti wa mufiike woosi uyaaba ukanya. (aiōn g165) 20 Miyii miamoni ndaa yii na miakimii kwala. Bo bafuuli kwaa Yiisu: «Buni muti wa mufiike wu akanyo nhaa-na-tsi?» 21 Yiisu uvutuli kwaa bo: «Mu ngwanya me nadileeli: so beni dili na imiini, na so a disiiri paa pe, beni utuu uyiluu ma me nzilii mu muti wa mufiike wu. Na beni utuu uyiluu mavulu maa. Beni utuu uleele kwaa mulaanda wu: "Matuu nha mbuu yii na yabwa mu mubu", na mio sa miyilimi. 22 So beni disiiri imiini mu Nziaambi, beni sa diholo moosi ma beni dilombo mu likundu.» 23 Yiisu akoti mutso lipaanga la Nzo a Nziaambi na abaandii uyiisi baata. Banguu ba bangaanga ba Nziaambi na bakuutu ba Bayuudayo baswesii kwaa nde na bamufuuli: «Mu ki litu we li mu uyiluu mandaa maa? Na aha we litu lii?» 24 Yiisu avutuli kwaa bo: «Me ka nduru nifuulu beni, ndila nduru mosi. So beni diheeri me mvutu, tumake me ka sa ndeele beni mu ki litu me ndi mu uyiluu mandaa maa. 25 Na atsiduu Yowani mu ubootuu baata? Nziaambi oo ti baata?» Ka bo bakabisini matsimi ma bo na balelisini: «So divutuli ti: "Nziaambi atsiduu nde", nde sa afuuli bisi: "Ninha, mu ima beni diakoono usa Yowani imiini?"» 26 Ka so dileeli: «Baata batsinduu nde", bisi diafwaana usa mayele mu baata ba, munda ti mu matsimi ma boosi ti Yowani ali mubili.» 27 Ni mu buu bo bavutuli kwaa Yiisu: «Bisi a diayaaba pe.» Yiisu avutuli: «Aka, me ka, a nileele pe beni, mu ki litu me ndi mu uyiluu mandaa maa.» 28 Yiisu abwileele: «Ima Beni dili mu utsimi mu ndaa yi? Baala limosi ali na baana boolo. Nde aleeli kwaa watsiomi: "Mwaana a me, yene yasala lolo ku tsiee a viinyi."» 29 Nde avutuli: «Ngori, me a natoono pe.» Ka nha mbisi, nde asobi matsimi na ayeni ku tsiee a viinyi. 30 Taayi aleeli ka bumosi kwaa mwaana wunu. Mwaana wu avutuli: «Ee-e, tata me kuu niyene.» Ka nde a ayeni ku tsiee a viinyi pe. 31 Me nadifuuli: na mu bo baboolo, ayiluu litoono la taayi a nde?» Bo bavutuli: «Watsiomi.» Ninha Yiisu aleeli kwaa bo: «Mu ngwanya me nadileeli: Batoli ba limaanda na bakaasa ba bapupu sa baditswaamina mu ukoto mu Ipumu kia Nziaambi. 32 Yowani mubootii ayiri

kwaa beni mu umweese beni kuulu ya libweeye, na beni a diamusiri imiini pe. Ka batoli ba limaanda na bakaasa ba bapupu bamusiiri imiini. So nha mbisi a umono mandaa maa, beni a diasobo ndiaatili a beni pe mu usa imiini mu nde.» 33 «Diyuu tsaba kimi: Muutu mosi ali akunu tsiee a nde ya viinyi. Nde akayi yo kutso lipaanga. Nde ahayi idunu mu ukamina mala ma mbutu dia viinyi. Nde atuungi nzo yayiluu unaanguu mu mutele munda ukebe tsiee a viinyi. Nha mbisi, nde asiisi yo nha mio mu basiali ba mu tsiee a viinyi, na nde ayeni mu midieenge.» 34 «Taanga dia utolo mbutu bu diatoori, ngaa tsiee atsidii basiali ba nde kwaa basiali ba mu tsiee mu uyaholo ikuku kia nde mu bibatoli. 35 Ka basiali ba mu tsiee bakaangi basiali ba nde. Ka dimono mamayilimi: bo bateti watsiomi, badusi waboolo, na wa mutata bamudusi mu mamanya. 36 Ni mu buu, ngaa tsiee abwitsinduu basiali bakimi balutu litaanga la babali batsinduu tsiomi ku tsiee. Ka basiali ba mu tsiee bayilii ka bumosi kwaa bo. 37 Nha tsieelele, nde wabatsindii mwaana a nde wabaala. Na nde akitsimi ti: "Bo sa baha likinzi kwaa mwaana a me." 38 Ka basiali ba mu tsiee bu bamoni mwaana wabaala, bo balelisini nha kati a bo: "Mono mwaana wukaatolo mukobo! Tsweendani, diamudusu, na sa diholo mukobo a nde." 39 Ninha bamukaangi, bapali na nde mu tsiee, na bamudusi.» 40 Yiisu afuuli: «Ka mu taanga di ngaa tsiee uyiri, ki mio nde uyiluu mu basiali ba mu tsiee a viinyi ba?» 41 Bo bavutuli kwaa nde: «Nde sa adusu badusi a baata ba, kwahele a umono bo ngebe. Nde sa aha tsiee kwaa basiali ba viinyi bakimi. Baa babuha kwaa nde mbutu di bo butolo mu tsiee mu taanga diafwaana.» 42 Tumake Yiisu aleeli kwaa bo: «Beni keni a diataanga pe ma li mu uleele Mabasonuu ma ngira? "Manya labumi batuungi, ni lo limaakituu ibwa kia nzo. Maa mamati kwaa Pfumu, kwaa bisi ili ndaa ya kinyi na ya ukimuu."» 43 Yiisu abwileele: «Ni mu buu, me nadileeli: Ipumu kia Nziaambi, sa badimaasa kio. Sa baha kio kwaa ifuumbu ikimi ki ibutu mbutu mu kio. [44 Wu ubwa nha yulu a manya li sa akosuu, na so manya li libwiilili muutu, lo sa li nyifili nde.]» 45 Banguu ba bangaanga ba Nziaambi na Bafarisi bayuyi matsaba ma Yiisu na bayaabi ti nde mu bo akitsuu. 46 Ni mu buu bo basiayi bwa ukaanga nde, ka bo bamoni boomo ba koongi yakitsimi ti Yiisu mubili ali.

22 Yiisu abwisalila matsaba mu utsuu kwaa babakiyuu nde. Nde wabaleeli: 2 «Mono bwafwaanina Ipumu kia mayula: Mutini mosi ayilii ndaamba munda a makweele ma mwaana a nde

wabaala. 3 Nde atsindii basiali ba nde mu uta babatumusu mbili, paa bayadia ndaamba yii. Ka bo a batooni uyiri pe. 4 Nde abwitsinduu basiali bakimi na wabahi tumini yi: "Dileele kwaa babatumusu: Ndaamba a me yamaayilimi mu taanga di, bangoombo ba me na biboori bia me biamaari bamaadusu. Mioosi miamayilimi. Diyiri ku ndaamba a mukuungi a makweele ma mwaana a me!" 5 Ka babatumusu a bamoni tsoongo pe na bayeni wa bo ku mandaa ma bo makimi: mosi ku tsiee a nde, wunu ku kaari a nde uta. 6 Babamosi bakaangi basiali ba mutini, babamweesi pasi na babadusi. 7 Mutini akoli kesi ya mifuri. Nde atsindii masodaare ma nde mu uyadusu badusi a baata ba na unyeengese ngaanda a bo. 8 Tumake nde aleeli kwaa basiali ba nde: "Ndaamba a mukuungi a makweele yamaayilimi, ka babakwata mbili a bafwaana pe mu udia yo. 9 Ninha, diyene mu mafulu, na ditumusu boosi ba beni dituu umono, bayiri ku mukuungi." 10 Basiali bayeni mu mafulu na bakukii boosi ba bo bamoni: bababi na bababwe. Ni mu buu, nzo a mukuungi yaluuli mu baata.» 11 «Mutini akoti mu nzo a mukuungi, mu umono babatumusu ku mukuungi. Muu, nde amoni baala limosi lahele ulwaata ikutu kia mukuungi. 12 Nde wamufuuli: "Nduu a me, we buni siiri mu ukoto kuni, kwahele na ikutu kia mukuungi?" Ka baala li a lavutili ndaa pe. 13 Ninha mutini aleeli kwaa basiali ba nde: "Dikutu nde miili na mioo, na didumunu nde ku mbari, ku pimisi. Ni kuu nde akaalili na akaakweete mini."» 14 Ka Yiiisu abwileele: «Babalayi bata mbili, ka babasoolo babakehe.» 15 Ni mu buu, Bafarisi bayeni ku pfuundu mu umono bwa ukiiese Yiiisu mu mweete mu nduru yi bufuulu nde. 16 Bo batsindii babamosi mu miyii mia bo, na binama bikimi mu kaba la Erode mu uleele kwaa Yiiisu: «Muyiisi, bisi diayaaba ti we li mu uta ngwanya. We li mu uyiisi mu ngwanya yoosi, ndiaatili yi Nziaambi ali mu ulombo kwaa bisi. We ali na boomo a mandaa ma babamosi bali mu utsimi pe, munda ti, we a li mu usa lisoboso nha kati a baata pe. 17 Ninha, leele bisi tsiimi a we mu ndaa yi: mikele mia bisi mili mu uha muswa mu ufutu limaanda kwaa mutini Kayisari oo ti ngori?» 18 Ka Yiiisu ali ayaaba matsimi ma bo mamabi, ni mu buu nde wabaleeli: «Bangaa peluu, mu ima beni dili mu ulebuu me mweete? 19 Dimweese me mboongo di bali mu usalila mu ufutu limaanda.» Bo bamumweesi mukuti a mboongo mosi. 20 Yiiisu wabafuuli: «Kiinzi na kuumbu, bili mu mbata a mukuti wu, bia na bili?» 21 Bo bavutili: «Bia mutini Kayisari». Ni mu buu Yiiisu aleeli kwaa bo: «Aka, difutu kwaa Kayisari bili bia Kayisari, na difutu kwaa Nziaambi bili bia

Nziaambi.» 22 Bu bo bayuyi mvutu yii, bakimii kwala. Bo bamusisi na bayeni. 23 Mu kiina iluumbu kii, Basaduki babamosi bayiri kwaa Yiiisu. Ni bo bali mu uyiisi ti, tsimbilili a babakwa yo pe. Bo bamufuuli, 24 mbii bu: «Muyiisi, mono maleeli Mooso: "So baala likwiiri kwahele a ubutu baana, mwaana a nguu a nde afwaana ukweele mukwiili paa abutulu wakwa baana." 25 Ka nha kati a bisi ali na baana ba nguu tsaamba. Watsiomi akweeli, nde akwiiri kwahele a ubutu baana, na nde asiisi mukwiili a nde kwaa mwaana a nguu a nde. 26 Bumosi ka kwaa waboolo, tumake mu wamutata, natee mu boboosi tsaamba. 27 Nha mbisi a boboosi, mukaasa ka akwiiri. 28 Mu iluumbu kia tsimbilili a babakwa, mu bo tsaamba nde mukari a na akaaba? Munda boosi bamukweeli.» 29 Yiiisu avutili kwaa bo: «Beni dili mu ufutu manyutu ma beni bameme, munda ti beni a diayaaba pe so Mabasoonuu ma ngira, so litu la Nziaambi. 30 Munda ti, mu taanga di babakwa bakaasiimbuu, babaala na bakaasa a bukwelesene pe, ka bo sa baba weti batumu ba Nziaambi mu mayula. 31 Munda yatala litu la Nziaambi mu usimbilili babakwa: beni kaala a diataanga pe ma Nziaambi aleeli kwaa beni? Nde aleeli: 32 "Me Nziaambi a Abraami, Nziaambi a Isaki na Nziaambi a Yaakobi."» Yiiisu abwileele: «Beni dili mu uyiluu ummono ti, Nziaambi li Nziaambi a baata babali moonny, ka a wa babakwa pe.» 33 Boosi babayuyi nde bakimii mu nziisili a nde. 34 Mu taanga di Bafarisi bayuyi ti Yiiisu adibii minwya mia Basaduki, bo bakukini mu uyene kwaa nde. 35 Na mosi mu bo, muyiisi a mikele, asiayi ulebuu nde mweete. Nde wamufuuli: 36 «Muyiisi, ki mukele wavulu ndutu mu mikele mioosi?» 37 Yiiisu avutili kwaa nde: «"We afwaana utoono Pfumu Nziaambi a we mu mutimi a we woosi, mu muwumu a we woosi na mu mayele ma we moosi." 38 Wu ni mukele watsiomi wavulu bunene na ndutu. 39 Na mono mukele wa mioolo, wafwaanina na nde: "Toono mbaayi muutu weti we makulu." 40 Mikele mia Mooso mioosi na nziisili a mibili biakangama mu mikele mioolo mi.» 41 Bu Bafarisi bali bakukunu, Yiiisu wabafuuli nduru yi: 42 «Beni ima dili mu utsimi mu Mesiya? Nde mwaana a na ali?» Bo bavutili kwaa nde: «Nde li mwaana a mutini Daavidi.» 43 Yiiisu aleeli kwaa bo: «Ka mu ima, mu litu la Muheebili wa Ngira, Daavidi atuu uta Mesiya, "Pfumu"? Munda ti Daavidi aleele: 44 "Pfumu Nziaambi aleele kwaa Pfumu a me: Yadiaala nha koo kia me kia babaala, me nibamuu mitaata mia we, mu uba ku tsini a miili mia we" 45 Ka mbiiti Daavidi li mu uta nde "Pfumu", buni Mesiya utuu uba mwaana a Daavidi?» 46 A so mosi pe mu bo watuyi

uvutulu nde ndaa so mosi. Umatuu iluumbu kii, muutu pe wabwibaa mifuri mia ufuulu nde manduru.

23 Yiusu atsuyi kwaa koongi yoosi, na kwaa miyji mia nde, 2 Nde aleeli: «Bayiisi ba mikele na Bafarisi bali na mufunu wa ubiindili Mikele mia Mooso. 3 Ni mu buu, beni diafwaana utumumu bo na ukuusu moosi ma bo buleele beni. Ka beni a diduku pe weti buli biyiluu bia bo, munda a ti bo a bali mu usalila pe ma bo bali mu uyiisi. 4 Bo bali mu ukutu mifunu mialeme, mili na pasi mu ubiti. Bo bali mu unaa mio nha yulu a bisambuu bia baata. Ka bo makulu bali mu ubisi ubumunu mio so mu muleembi, mu ubaasila bo mu unaangila mio. 5 Bo bali mu usa biyiluu bia bo bioosi, mu nzala ya umonuu nha kulu a baata. Ni mu buu, mu taanga dia likuundu, bo bakutu bipokolo nha mambuunzi, na mu mioo. Mandeengi ma biyungu bia bo mayiluu usaalila ku tsini. 6 Bo batoono mambuu ma likiinsi mu mikuungi mia ndiilili, na mambata matsiomi mu manzo ma makutunu ma Bayuudayo. 7 Bo batoono uyaka mabwe ma likiinsi mu kulu a mbari, na batoono ti baata bata bo «Muyiisi.» 8 Ka beni, a disiingi pe ti bata beni «Muyiisi.» Munda a ti beni boosi dili baana banguu na beni dili na muyiisi ndila mosi. 9 A dita pe muutu so mosi nha tsini a toto «Taayi» a beni. Munda a beni dili na Taayi ndila mosi, ni Taayi wuli ku yulu. 10 A disiingi pe ka ti bata beni «Pfumu», munda a ti beni dili na pfumu ndila mosi, ni Mesiya. 11 Wavulu bunene mu beni, afwaana uba musiali a beni. 12 Wu unaanguu sa bakululu, ka wu ukuluu sa banaangila.» 13 «Ngebe kwaa beni, bayiisi ba mikele na Bafarisi, bangaa peluu! Beni dili mu udibuu munywa a lpfumu kia mayula kwaa baata. Beni bameme a dili mu ukoto muu pe, na a dili mu uha pe kuulu kwaa babatoono ukoto mu kio.» [14 «Ngebe kwaa beni, bayiisi ba mikele na Bafarisi, bangaa peluu! Beni dili mu upatila bioosi bia baa bakwiili, na beni dili mu usa makuundu mamala paa baata bamono beni. Ni mu buu sa badifuundusu mu iteesi kiavulu mifuri.]] 15 «Ngebe kwaa beni, bayiisi ba mikele na Bafarisi, bangaa peluu! Beni dili mu udieenge mu mambuu moosi nha tsini a toto, na nha yulu a mubu. Beni dili mu uyiluu buu, mu ubaa ndila muutu mosi wu ukiingili mayele. So beni dibayi nde, beni ukutisi nde mwaana a mbuungulu mu iteesi kialutu kia beni mbala dioolo.» (Geenna g1067) 16 «Ngebe kwaa beni, babiti bali bingima-ngimi! Beni dili mu uleele: «So muutu labi mukisi mu kuumbu a Nzo a Nziaambi, mukisi wuu a li na ndutu pe. Ka so nde labi mukisi mu woolo la mu Nzo a Nziaambi, muutu wuu afwaana ukiinzi mukisi wuu.» 17 Beni

biwulu na bingima-ngimi! Ima kiavulu ndutu: woolo, oo ti Nzo a Nziaambi yili mu uha bungiri kwaa woolo?

18 Beni dili mu uleele ka: «So muutu labi mukisi mu diki la tsuyili a bungori, mukisi wuu a li na ndutu pe. Ka so nde labi mukisi mu bungori babali nha yulu a diki, muutu wuu afwaana ukiinzi mukisi wuu.» 19 Bingima-ngimi! Ima kiavulu ndutu: bungori, oo ti diki lili mu uha bungiri kwaa bungori? 20 Ni mu buu wu ulaba mukisi mu diki, nde labi mukisi mu diki na mu bioosi bili nha yulu a lo. 21 Wu ulaba mukisi mu Nzo a Nziaambi, nde labi mukisi mu Nzo a Nziaambi na mu Nziaambi wadiaala mu yo. 22 Wu ulaba mukisi mu yulu, nde labi mukisi mu mbata a lpfumu kia Nziaambi, na mu Nziaambi wadiaala nha yulu a kio.» 23 «Ngebe kwaa beni bayiisi ba mikele na Bafarisi, bangaa peluu! Beni dili mu uha kwaa Nziaambi ikuku kia kuumi-kuumi mu makaya moosi mamuha biloo tsulu yimbwe. Ka beni umeengele nziisili yavulu ndutu mu mikele mia Nziaambi, weti libweeye, mutimi wa ngebe na unambita mu Nziaambi. Beni diafwaana usalila nziisili yii, kwahele a umeengele mikele mikimi. 24 Babiti babakwa misi! Beni uleke mala ma beni mu umaasa imbu, ka beni umini samo!» 25 «Ngebe kwaa beni, Bayiisi ba mikele na Bafarisi, bangaa peluu! Beni dili mu uswaa mbasa na ikoombo ku mbari. Ka ku kati, bio bialuulu mu bii bi beni diayibi na mu manzala ma beni mamabi. 26 Mufarisi wakwa misi! Kwatsieemese ku kati a mbasa, tumake ku mbari ka mbasa sa yitsieeme.» 27 «Ngebe kwaa beni, Bayiisi ba mikele na Bafarisi, bangaa peluu! Beni diafwaanina na mangili mabakili liheembe, mali mu umonuu mamabwe ku mbari. Ka ku kati malulu mu miyisi mia babakwa, na bioosi biabolo bia mupili na mupili. 28 Bumosi ka kwaa beni, ku mbari beni dili mu umweese kwaa baata boosi ti beni diakangama mu Nziaambi, ka ku kati beni dialulu mu peluu na mu bubi.» 29 «Ngebe kwaa beni, bayiisi ba mikele na Bafarisi, bangaa peluu! Beni dili mu utuungu mibili mangili mamabwe, beni dili mu uyolo mangili ma baata ba libweeye. 30 Beni dili mu uleele: «So bisi diali mu taanga dia bakaa ba bisi, bisi a diakeni pe uba pfuundu mosi na bo mu udusu mibili mia Nziaambi.» 31 Mu yii, beni dili mu uyaaba mu ibeni bameme ti beni dili baana ba baata babadusi mibili. 32 Aka, dihana, dimana mi bataayi ba beni babaandii!» 33 «Beni bataari, ifuumbu kia bapili! Buni beni dituu ubata pfuundisi ya ku mbuungulu? (Geenna g1067) 34 Ni mu buu, diyuu: me sa tsinduu beni mibili, bangaa buyeri, na bayiisi ba mikele. Beni sa didusu babamosi, sa dikomo bana nha kuruwa. Bakimi beni sa diabatete bikoti mu manzo ma makutunu ma Bayuudayo, na

beni sa diyoobingisi bo mu pasi ngaanda. **35** Ni mu buu, beni sa diyaka tseembili munda a makili ma baata babahela na toono, matsiaamii nha tsi. Beni diabaandii udusu baata baa, umatuu mu taanga dia Aabeli muutu wa libweeye, natee mu nguu a ngaanga wa kuumbu Zakaria. Zakaria ali mwaana a Barakia, wu beni diadusi nha kati a mbuu ya ngira na diki la tsuyili a bungori. **36** Mu ngwanya, me nadileeli: musieende wa ndusili a baata baa boosi sa abwa nha yulu a baata ba isieende kia lolo ki.» **37** «Baata ba Yerusalemi, baata ba Yerusalemi! Beni ba dili mu udusu mibili, ba dili mu udusu mu mamanya baa ba Nziaambi ali mu utsinduu kwaa beni! Mbala kwe me nali na nzala a ukoso beni kutso me. Me nali na nzala ya ukoso bo kutso me, weti bu nguu a tsusu ali mu ukoso baana ba nde kutso mapapi ma nde. Ka beni a diatooni buu pe. **38** Mono, nzo a beni yoosi sa babwoongolo. **39** Ka me nileele kwaa beni: Umatuu mu taanga di, beni a dibwamono me pe, natee bu beni dileele: “Nyaala Nziaambi asieme wuli mu uyira mu kuumbu a Pfumuli!”»

24 Yiisu apali mu lipaanga la Nzo a Nziaambi. Bu nde akyene, miyii mia nde miaswesii kwaa nde mu umweese nde bu batuungu Nzo a Nziaambi. **2** Ni mu buu, nde wabaleeli: «Beni dili mu umono bi bioosi? Mu ngwanya me nadileeli: nha mbuu yi, a ibwasaala manya pe so limosi li basuusu nha yulu a li limosi. Bioosi sa batsala.» **3** Yiisu ali adiaala ku mulaanda a Olive. Miyii mia nde miaswesii kwaa nde nha mbuu ya bo bake. Miyii miamufuuli: «Leele bisi mu ki taanga maa muyilimi, na ki iliimbi ikaamweese taanga dia nziriri a we, na dia manini a tsi.» (aion g165) **4** Yiisu avutili kwaa bo: «Dikele muutu a ayafutu beni, munda ti baata babalayi sa bayiri mu kuumbu a me. Bo sa baleele: “Me ni Mesiya!” Na bo sa badiimbisi baata balaa. **6** Beni sa diyuu kele a midiingi mia nha bebele, na mamvuungu ma midiingi mia ku la. A diba na boomo pe, munda ti maa moosi mafwaana uyilimi, ka yii kaala a manini a tsi pe. **7** Baata ba tsi mosi sa badwaanisa baata ba tsi kimi, na ipfumu imosi sa idwaanisa ipfumu ikimi. Nzala sa yiba, na toto sa linyingini mu bitinini bialaa. **8** Manda maa moosi sa maba weti mbaandila misoongo mia mbutili. **9** Ninha, baata sa badikaanga paa badikwaamisa, na badidusu. Bifuumbu bioosi sa bibeke beni mu toono a me.» **10** «Mu taanga dii, baata babalayi sa babwiisi imiini kia bo. Bo sa bayaluu bambaayi ba bo, na bo sa babelesene bo na bo. **11** Mibili mialaa mia pia sa mimonuu, na sa midiimbisi baata balaa. **12** Manda mamabi sa mavululu, natee mu iteesi ki litoono la

babalayi likoto mu ndeeyili. **13** Ka wuu wu uba na mukonono natee manini, sa ayobuu. **14** Ndaa Yimbwe yi, ya Ipfumu kia Nziaambi sa bayaabisa kwaa baata mu tsi yoosi, paa bamweese imbaangi kwaa bifuumbu bioosi. Na tumake manini a tsi sa iyira.» **15** «Beni sa dimono wu bali mu uta “Bubi ba tsitsi bali mu ubee pfuuyili”, wu mubili Danieli atsuyi mu nde. Sa badiaasa nde nha mbuu ya ngira. — Nyaala ti wu utaanga ayuu bubwe mandaa maa. — **16** Mu taanga dii, babakaaba ku itinini kia Yuuda, nyaala ti babata ku yulu a milaanda. **17** Wukaaba ku yulu a nzo a nde, nyaala usutuu mu uholo biloo bia nde bili mutso nzo. **18** Na wukaaba ku matsiee, nyaala uvutuu ku nzo a nde mu uyaholo iyungu kia nde.» **19** «Ki pili a ngebe dikaaba mu biluumbu bii! Sa yiba pasi kwaa bakaasa bangaa mayimi na kwaa babakaanywiisi baana mabeene. **20** Dikuundu Nziaambi paa beni dihele ubata mu taanga dia ndoolo, so a buu pe mu iluumbu kia Saba! **21** Munda ti mu taanga dii, pasi sa diba diavulu tsitsi, yili kaala a yamonuu pe umatuu mu baandila tsi natee mu lolo li. Na ku mbisi pasi dia pili yii a dibwamonuu pe. **22** So Nziaambi a aholi pe kesili, ya usuusu ti taanga dii diba dikusi, keni muutu so mosi aba utuu pe ubaanguu. Ka nde asuusi dio diba dikusi munda baa ba nde asoolo. **23** Ninha, so muutu leeli beni: “Dimono, Mesiya nha ali!”, so a buu pe “nde kunaanga ali!”, a disa pe nde imiini. **24** Munda ti Bamesia ba pia na mibili mia pia sa bamonuu. Bo sa bayiluu bimaanga bibinene na bilimbi, munda udiimbisi ka so ba Nziaambi asoolo, mbiiti butuu uba weti buu. **25** Diyuu! Me maakwalibili beni moonyi. **26** Ka so badileeli: “Dimono, nde ku tsi ya tsata ali!” A diyene kuu pe. So a buu pe, mbii badileeli: “Dimono, nde nha asweeme!” A diyuu nde pe. **27** Nzieri li mu usieremene ku yula, umatuu ku palili a taanga natee ku idiaama taanga. Ni buu ka Mwaana a muutu akaayira, nde sa unonuu kwaa boosi. **28** Nha yili nyama wakwa, ninha ka mileri mili mu ukukunu.» **29** «Mbala mosi, nha mbisi a mapasi ma biluumbu bii, tari sa likituu pimis na tsuungi a ubwaha mweeri a nde pe. Bambwelele sa babwa, na tuu dia mayula sa ditsaamu. **30** Ninha, iliimbi kia Mwaana a muutu sa imonuu mu mayula. Na bifuumbu bia baata bioosi bia nha tsini a toto sa binyoongo. Bo sa bamono Mwaana a muutu li mu uyira na mifuri mia laa na buzitu, mu matuti ma yula. **31** Mvuramvuru yinene sa basii, na nde sa atsinduu batumu ba nde ku matoso ma tsi mo mana. Bo sa bakukuu baa ba nde asoolo, umaatuu ku toso a yulu mosi natee ku toso a yulu yini.» **32** «Diyuu nziisili yili mu uha muti wa mufike. Umatuu mu taanga di malimbi mali mu uyoo mu mapaki ma

nde, na mbiiti makaya mamaapala, beni diayaaba ti mvulu a tsiomi ka bebele. 33 Bumosi ka, mu taanga di beni dikaamono maa moosi, diyaaba ti nziriri a Mwaana a Muutu yika bebele, yo ka nha munywa a nzo a beni. 34 Mu ngwanya me nadileeli: baata ba isieende ki a bukwa pe boosi, tswaamina mandaa maa moosi muyilimi. 35 Yula na tsi sa bilabuu, ka mandaa ma me a mulabuu so hoolo pe.» 36 «Ka muutu pe wayaaba iluumbu so nguungu yi ndaa yii yikaayilimi: a so batumu ba Nziaambi mu mayula pe, na a so Mwaana pe, ka ndila Taayi ayaaba kio. 37 Mialabii mu taanga dia Nowa, sa milabuu bumosi ka mu nziriri a Mwaana a muutu. 38 Mu taanga dii, tswaamina nyaamba a maamba yinene, baata bakidia na bakinywa, bakikwelesene na bakikwelese baana ba bo. Bo bakiyiluu buu, natee iluumbu kiakoti Nowa mu nzaasa. 39 Bo a bayaabi ndaa so mosi pe, natee bu nyaamba a maamba yinene yayiri, na yabiti bo boosi. Ni buu ka bukaaba mu taanga di Mwaana a muutu akaayira.» 40 «Mu babaala boolo bakaasala ku matsiee, mosi sa babiti, wunu sa basiisi. 41 Mu bakaasa boolo sa bakaanyii mbutu nha yulu a manya, mosi sa babiti, wunu sa basiisi. 42 Ni mu buu, diba likanda! Mundaa ti beni a diyaaba pe ki iluumbu Pfumu a beni akaayira.» 43 «Diyiluu uyuu ndaa yi! So pfumu a nzo ali ayaaba mu ki taanga mu butsuu, muyibi afwaana uyira, nde akeni uba likanda. Nde a akeni uha nde taanga dia ukoto mu nzo a nde pe. 44 Ni mu buu, diyilimi beni ka, mundaa ti Mwaana a muutu sa ayira mu taanga di beni diahele uyaaba.» 45 «Ki musiali wuli wahama na wa mayele? Dimono mosi wu, wu pfumu a nde aha isala kia ubuungulu basiali babamosi mu uha bo bia udia mu taanga diafwaana. 46 Kinyi kwaa musiali wuu, mbiiti mu taanga di pfumu uyiravutuu ku nzo a nde, nde yibaasa nde kutso isala kii. 47 Ngwanya me nadileeli: pfumu sa aha nde isala wa ukebe biloo bia nde bioosi. 48 Ka mbiiti nde li musiali wu mubi, nde sa aleele kutso mutimi a nde: "Pfumu a me a ubwayiri pe." 49 Nha mbisi a nhaa, musiali wuu sa abaanduu mu utete bambaayi ba nde ba isala, nde sa adia na unywa na bakoli ba mala. 50 Ee-e, pfumu sa ayiri avutuu mu iluumbu ki musiali ali mu uhele ukebe nde, na mu taanga di nde ahele uyaaba. 51 Nde sa asieembe musiali wuu na sa abingi nde. Pfumu sa wamuha tseembili mosi na bangaa peluu, kuu ku bali mu ulili na ukweete mini.»

25 «Ipfumu kia mayula kiafwaanina na miayilii banduumbu kuumi bamosi. Bo baholi miindi mia bo, na bayeni mu ubwaana mufuru a makweele. 2

Bataana mu bo ali biwulu, na bataana ali na mayele. 3 Babali biwulu baholi miindi mia bo, ka a babiti maari makimi pe. 4 Ka babali na mayele babiti miindi mia bo, na bibasa bia maari. 5 Ka mono, mufuru a makweele akisa idii mu uyiri. Bu bo bakikebe nde, tolo lakoli banduumbu ba, na bo boosi balaari.» 6 «Mu kati-a-kati a butsuu, ndaa yayuyini: "Mufuru a makweele ndiowu! Dipala ku ubwaana nde!" 7 Ni mu buu, banduumbu kuumi boosi baa basiimbii, na babaandii uyiluu miindi mia bo. 8 Banduumbu ba biwulu baloombi kwaa banduumbu ba mayele: "Diha bisi mwaana maari mu mama beni, mundaa ti miindi mia bisi miaka mu udimi." 9 Banduumbu ba mayele bavutuli: "Ngori, ka maari a mukuu mu beni na mu bisi pe. Aba bubwe beni diyene kwaa bayalii a maari, mu usuumbu mama beni." 10 Ninha, banduumbu ba biwulu bayeni ku usuumbu maari. Ka mu diina taanga dii, mufuru a makweele ayiri. Banduumbu bataana babali bayiluu miindi mia bo, bakoti na nde mutso nzo a mukuungi a makweele. Nha mbisi, muutu ni adibii munywa a nzo mu tsiafi. 11 Tumake, banduumbu ba biwulu bayiri na baloyi: "Pfumu! Pfumu! Dibili bisi munywa a nzo!" 12 Ka mufuru a makweele avutuli: "Mu ngwanya me nadileeli: me a nayaaba beni pe."» 13 Yiisu abwileele: « Ni mu buu diba likanda, mundaa ti beni a diayaaba pe iluumbu na so nguungu yi Mwaana a muutu akaayiri.» 14 «Sa buba weti mu muutu wakeni uyene ku midieenge. Tswaamina nde uyene, ateeri basiali ba nde mbili na wabahi busini ba nde mu ukebe. 15 Nde aheeri kwaa mosi makama mataana ma mikuti mia woolo, kwaa wunu makama moolo, kwaa wa mutata kama: muutu-muutu nha tsitsi a mifuri mia nde. Tumake nde ayeni. 16 Musiali wabayi makama mataana ma mikuti mia woolo, ayeni mawasa-mawasa mu uta kaari mu mboongo dii. Nha mbisi a uta kaari, nde abwibaa makama mataana makimi ma mikuti mia woolo. 17 Wabayi makama moolo ma mikuti, ayilii ka bumosi. Nde ka abwibaa makama moolo makimi ma mikuti. 18 Ka wabayi kama mosi ya mikuti, ayeni, ahayi idunu na mu tso kio, nde ayiswee mboongo di Pfumu a nde ahi nde.» 19 «Nha mbisi a taanga dialaa, Pfumu a basiali ba ayiravutuu, abaandii mu utaanga busini ba nde na bo. 20 Wabayi makama mataana ma mikuti mia woolo, aswesii na amweesi makama mataana makimi ma mikuti, aleeli: "Pfumu, we ali aha me makama mataana ma mikuti mia woolo. Makama mataana makimi ma me mbwibaa, mono mo." 21 Pfumu a nde wamuleeli: "Bubwe! We musiali wu mubwe na wahama. We monii wahama mu biloo biahele na ndutu, ka me saha we mu ukebe bii bili na ndutu

yalaa. Yiri we yaanga na me.” 22 Nha mbisi, musiali wabayi makama moolo ma mikuti aswesii na aleeli: “Pfumu, we ali aha me makama moolo ma mikuti mia woolo. Makama moolo makimi ma me mbayi, mono mo.” 23 Pfumu a nde wamuleeli: “Bubwe! We musiali wu mubwe na wahama. We monii wahama mu biloo biahale na ndutu, ka me saha we mu ukebe bii bili na ndutu yalaa. Yiri we yaanga na me.”» 24 «Nha tsieelele, musiali wabayi kama mosi ya mikuti, aswesii na aleeli: “Pfumu, me ali nayaaba ti we muutu wuli na mutimi wu munono. We ukukuu mbutu nha we ahele unyasila, we utolo mbutu nha we ahele ukunu. 25 Me naba na boomo ba we, na me nayaswee mboongo dia we ku tsini a toto. Ninha mono dio.” 26 Pfumu a nde wamuvutuli: “Musiali wu mubi, mubolo! We ali ayaaba ti me nibakukuu mbutu nha nahele unyasila, nibaatolo mbutu nha me nahele ukunu? 27 Ka we ali utuu usuusu mboongo dia me ku nzo a mboongo. Na mu taanga di me niyiri avutuu, keni me holi mboongo dia me na binaa nha yulu.” 28 Ni mu buu, pfumu aleeli kwaa basiali bakimi: “Dipatila kama a mikuti mia woolo mili kwaa nde, na diha mio kwaa wuli na fuundu la mikuti. 29 Mundaa ti, pasi wuli na iloo sa abwabaa bikimi, nde sa aba na bio biavululu. Ka kwaa wahele na iloo, sa bamumaasila ka so mwaana kiasaala kwaa nde. 30 Mu yatala musiali wahele na ndutu wu, diamudumunu ku pimizi dia ku mbari, kuu ku bali mu ulili na ukweete mini.”» 31 «Mu taanga di Mwaana a muutu akaayira mu buzitu ba nde, itwaari na batumu ba Nziaambi boosi, nde sa adiaala nha yulu a mbata a nde ya butini. 32 Bifuumbu bioosi bia nha tsini a toto sa bikukunu nha kulu a nde. Nde sa akabala baata babamosi peembi yi, na bana peembi yimosi. Nde sa akabala bo, weti bu mukebi a biboori ubaakabala bindombo na bataba. 33 Nde sa asuusu bindombo nha koo kia nde kia babaala, na bataba nha koo kia nde kia bakaasa. 34 Ni mu buu, mutini sa aleele kwaa ba buba nha koo kia nde kia babaala: “Yirani, beni ba Taayi a me asieme, na ditolo mukobo a Ipfumu ki bataasila beni umatuu mu mbaandila tsi. Mukobo wuu li wa beni, mundaa ti: 35 Me nali na nzala, beni diahi me bia udia. Me nali na nyooto, beni diahi me maamba ma unywa. Me nali mweenyi, beni diayaki me kwaa beni. 36 Me nali pene, beni dialwaatisi me. Me nali na ubeele, beni diabuyi me. Me nali mu perese, beni diayimono me.” 37 Ni mu buu, babayiluu litoono la Nziaambi sa bavutulu: “Pfumu, ki taanga bisi diamoni we na nzala, ninha diahi we bia udia? So a buu pe, ki taanga we ali na nyooto, ninha diahi we maamba ma unywa? 38 Ki taanga we ali mweenyi, ninha diayaki we mu

manzo ma bisi? So a buu pe, ki taanga we ali pene, ninha dialwaatisi we? 39 Ki taanga bisi diamoni we na ubeele, so a buu pe mu perese, ninha diayimono we?” 40 Mutini sa avutulu kwaa bo: “Mu ngwanya me nadileeli: pasi taanga di beni diayilii mandaa maa, kwaa mosi mu baana banguu ba me bavulu mu bungebe ba, ni kwaa me beni diayilii buu.”» 41 «Tumake, mutini sa aleele kwaa babali nha koo kia nde kia bakaasa: “Takwaani la na me, beni babasibi! Yenani ku mbaa ya bilimi na bilimi yi bayilii mu ndaa Saatina na batumu ba nde. Yenani kuu, mundaa ti: (aiōnios g166) 42 Me nali na nzala, ka beni a diahi me bia udia pe. Me nali na nyooto, ka beni a diahi me maamba ma unywa pe. 43 Me nali mweenyi, ka beni a diayaki me kwaa beni pe. Me nali pene, ka beni a dialwaatisi me pe. Me nali na ubeele na me nali mu perese, ka beni a diahi me libaasila pe.” 44 Ni mu buu bo sa bavutulu kwaa nde: “Pfumu, ki taanga bisi diamoni we ali: na nzala, na so nyooto, mweenyi, pene, na ubeele, so a buu pe we ali mu perese, na bisi a diabaasili pe we?” 45 Mutini sa uvutulu kwaa bo: “Mu ngwanya, me nadileeli: Mataanga moosi ma beni diahele uyiluu mandaa maa kwaa mosi mu babavulu bungebe ba, ni kwaa me beni diahele uyiluu buu.” 46 Na bo sa bayene ku tsieembili ya bilimi na bilimi, ka bunu babanambita mu Nziaambi sa bayene ku moonyi wu uhele uwa.» (aiōnios g166)

26 Mu taanga di Yiisu amani uha nziisili yi yoosi, nde aleeli kwaa miyii mia nde: 2 «Beni diayaaba ti biluumbu bioolo bisiaali tswaamini a mukuungi a Paaka. Ni mu iluumbu kii, bakaayeelele Mwaana a muutu paa bamukomo nha kuruwa.» 3 Ninha, banguu ba bangaanga ba Nziaambi na bakuutu ba Bayuudayo bakukini kutso lipaanga la nguu a bangaanga ba Nziaambi, wa kuumbu Kayifa. 4 Mu itwaari, bo baholi kesili ya ukaanga Yiisu mu tsweeyi na udusu nde. 5 Bo bakileele: «Bisa-beni a dikaangani pe nde mu taanga dia mukuungi, leeti baata sa batemene mu utulu bikiindi.» 6 Yiisu ali ku Betania ku nzo a Simooni, mubeeri a bwaari. 7 Bu nde ali kuu, mukaasa mosi aswesii kwaa nde na ibasa kia kuumbu alabaatere, kiali kialuulu mu mananaasa ma tala yalaa. Nde ayitili maari maa nha yulu a mutswe a Yiisu, mu taanga di nde ali nha meese. 8 Bu miyii miamoni buu, mio miabayi kesi na bafuuli: «Mu ima nde ali mu usa mananaasa ma pfunu? 9 Aba utuu uyaluu mananaasa ma mu tala yalaa, na uha mboongo kwaa bawele!» 10 Yiisu ayaabi ma bo bakitsuu na wabaleeli: «Mu ima beni dili mu ukwaamisa mukaasa wu? Ka nde yilii ndaa yimbwe mu me. 11 Taanga

dioosi, bawele sa baba itwaari na beni. Ka me, a niba pe itwaari na beni taanga dioosi. 12 Nde maayitili mananaasa ma mu nyutu a me, munda ayiluu ndiili a me. 13 Mu ngwanya me nadileeli: Mambuu moosi ma buyaabisa Ndaa Yimbwe yi, mu tsi yoosi, sa batsuu mu ma mukaasa wu ayilii. Mu taanga dii, sa balibili mooni mu ma nde ayilii mu me.» 14 Ni mu buu, mosi mu miyii kuumi na mioolo wa kuumbu Yuuda Isikarioti, ayimono banguu ba bangaanga ba Nziaambi. 15 Wabaleeli: «Ima beni dikaaha me so me nadiyeelili Yisuu?» Bo bataangi maku matata me mikuti mia mboongo na bahi nde mio. 16 Umatuu mu taanga dii, Yuuda abaandii usaa makuulu ma uyeelele Yisuu kwaa bo. 17 Mu iluumbu kia tsiomi kia mukuungi a mapa mahele na liviri, miyii miayifuulu kwaa Yisuu: «Kuni we tooni ti bisi diyiluu we biloo bia Paaka?» 18 Yisuu wabavutuli: «Diyene ku ngaanda kwaa muutu mosi, na dileele nde: "Muyiisi maleele: Taanga dia me dimaato. Ku nzo a we me ni yadia biloo bia Paaka na miyii mia me."» 19 Miyii miayilii ma Yisuu atumi bo, na bayilii biloo bia Paaka. 20 Taanga a tsitsii bu diatoori, Yisuu adiaali nha meese, itwaari na miyii mia nde kuumi na mioolo. 21 Mu taanga di bo bakidia, Yisuu wabaleeli: «Mu ngwanya me nadileeli: mosi mu beni sa ayeelele me.» 22 Miyii miakoti mu ngebe dialaa, na babaandii mu ufuulu nde mosi mosi: «A me pe Pfumu?» 23 Yisuu avutuli: «Wuu watsubu lipa la nde na me, mu ikoombo, ni nde kaayeelele me. 24 Mwaana a muutu sa akwa weti bu Mabasonuu ma ngira mali mu uyaabisa munda nde. Ka ki pili a ngebe kwaa muutu wu uyeelele Mwaana a muutu! Ali yavulu bubwe kwaa muutu wuu mu uhele ubutuu.» 25 Yuuda, wakiyelele nde atsuyi na afuuli: «Muyiisi, ni me?» Yisuu wamuvutuli: «We leeli buu.» 26 Mu taanga dia udia, Yisuu aholi lipa. Bu amani uvutulu matoondo kwaa Nziaambi, nde abukili lo na ahi lo kwaa miyii mia nde. Nde wabaleeli: «Diholo na didia, yiinayi ni nyutu a me.» 27 Nha mbisi nde aholi mbasa a viinyi. Bu amani uvutulu matoondo kwaa Nziaambi, nde wabaheeri yo. Aleeli: «Dinywa yo beni boosi. 28 Ka ma ni makili ma me, makili mali mu uhamisa lilasina la Nziaambi, na matsiaamii mu baata babalayi. Mo matsiaamii munda nyaalili a masumu ma bo. 29 Me nilee kwaa beni: Umatuu mu taanga di, me a ni bwanywa mala ma viinyi ma pe. Me a ni bwanywa mo pe, natee iluumbu ki me ni nywa mamanyatii, itwaari na beni, mu lpfumu kia Taayi a me.» 30 Nha mbisi, bo bayimbi mikuunga mia mukuungi, tumake bo bayeni ku Mulaanda a Olive. 31 Ninha, Yisuu aleeli kwaa miyii mia nde: «Butsuu ba beni boosi sa dibwoongolo me. Ka dili mu utaanga

mu Mabasoonuu ma ngira: "Me sa dusu mukebi, na mukaanga a bindombo sa atsaamuu na uyene butsa-butsa."» 32 Ka Yisuu abwileele: «Mu taanga di me kaasimbuu mu babakwa, me sa tswaamina beni ku Ngali.» 33 Peetero avutuli, aleeli kwaa nde: «So bana boosi busiisi we, me a ni siisi we so hoolo pe.» 34 Yisuu avutuli kwaa nde: «Mu ngwanya me nilee kwaa we: mu butsuu ba, tswaamina tsutsu ukookolo, we sa tunu mbala tata.» 35 Peetero aleeli kwaa nde: «So aba ti me nafwaana ukwa itwaari na we, me utuu pe utunu we, so bwafwaana, me utuu ukwa na we!» Na miyii mini mioosi ka mialeeli bumosi. 36 Ni mu buu, Yisuu atoori na miyii mia nde ku mbuu mosi ya kuumbu Ngetesemane. Nde aleeli kwaa bo: «Diaalani nha, mu taanga di niyene me kunaanga mu uyakuundu.» 37 Tumake, nde abiti Peetero na baana ba Zebedaayi bo baboolo. Nde abaandii umono ngebe na boomo. 38 Ninha nde wabaleeli: «Mutimi a me aluulu mu ngebe munda likwa. Diba nha, na diba likanda itwaari na me.» 39 Nde ayeni mwaana taka, nde abwiisi kiinzi mu tsini, na akuundi mu mandaa ma: «Taayi a me, so butuu uba, takala la na me mbasa ya mapasi yi. Ka a bu li litoono la me pe, ka bu we tooni.» 40 Nha mbisi, nde ayiri avutuu kwaa miyii mitata mi, na wababaasi bala tolo. Nde aleeli kwaa Peetero: «Beni diakoono uba likanda itwaari na me so mu nguungu mosi? 41 Diba likanda, na dikuundu paa dihele ubwa mu mapuus. Mutimi a muutu li na nzala yalaa ya uyiluu mamabwe, ka musunyi a nde adee.» 42 Nde abwitakuu mu mbala ya dioolo, na akuundi mu mandaa ma: «Taayi a me, so a butuu pe uba ti mbasa yi yitakuu na me, kwehele ti me nywa yo, nyaala litoono la we liyilima!» 43 Nde abwiyiri avutuu kwaa miyii mia nde, na wabamoni bala tolo, munda ti misi mia bo miali miamalele mu tolo. 44 Yisuu abwisiisi bo, atakii na akuundi mu mbala ya mutata, mu mandaa ma nde akwikuundu tsiomi. 45 Tumake, nde ayiri avutuu kwaa miyii na wabaleeli: «Beni diken matolo na dili mu uwuumu? Mu taanga di, nguungu yamaato, na Mwaana a muutu sa bamuyeelele nha mioo mia bangaa masumu. 46 Ditemene, tsweendani! Dimono, muutu wu uyeelele me kwaa bo, nha ali!» 47 Yisuu ali keni mu utsuu, mu taanga di Yuuda ayiri. Nde ali mosi mu miyii kuumi na mioolo. Nde ayiri itwaari na koongi yinene ya baata, babali na mikasa na mamboondi. Banguu ba bangaanga ba Nziaambi na bakuutu ba Bayuudayo babatsindii. 48 Yuuda, muyeelili a Yisuu kwaa bo, wabaheeri iliimbi ki nde akaasalila mu taanga dii: «Baala li me kaanyumbutu, ni muutu wu beni dili mu usaa. Diamukaanga.» 49 Mawasa-mawasa Yuuda

aswesii kwaa Yiesu, wamuleeli: «Bwee, Muiyisi!» Na wamunyumbuti. 50 Yiesu avutili kwaa nde: «Nduu a me, yi we yiri mu uyiluu, yiluu yo mawasa.» Ninha babamosi baswesii, baholi Yiesu mu koo na bamukaangi. 51 Mosi mu babali na Yiesu apalisi mukasa a nde, ateti musiali a nguu a bangaanga ba Nziaambi. Nde akesi litswi la musiali wuu. 52 Ninha, Yiesu aleeli kwaa nde: «Vutulu mukasa a we nha mbuu a nde, munda ti boosi ba busalila mukasa mu udusu bana, nde ka sa badusu mu mukasa. 53 We a ayaaba pe ti me utuu ulombo libaasila kwaa Taayi a me? So me ndoombi buu, mawasa-mawasa, nde utuu utsinduu me mikaanga mia batumu ba Nziaambi mialutu iteesi kia kumi na mioolo. 54 Ka, mbii buu, buni Mabasonuu ma ngira mutuu uyene tsitsi? Mo mali mu uleele ti, ni buu ka mandaa mafwaana uyilimi.» 55 Tumake, Yiesu aleeli kwaa koongi: «Beni aba na nzala uyiri na mikasa na mamboondi mu ukaanga me. Me ihaangi ndi? Biluumbu bioosi, me nakidiaala mu Nzo a Nziaambi mu uyisi, ka bunu, beni a diakaangi me pe. 56 Ka ma moosi mamaayilimi paa masonuu mibili mia Nziaambi, mayene tsitsi.» Mawasa-mawasa, miyii mia nde miamusiisi na miabati. 57 Babakaangi Yiesu bamubiti kwaa Kayifa, nguu a bangaanga ba Nziaambi. Ni kuu kwali kwakukunu bayiisi ba mikele na bakuutu ba Bayuudayo. 58 Peetero akiduku Yiesu nha lilala, natee ku lipaanga la Kayifa, nguu a ngaanga Nziaambi. Nde akoti ku kati a lipaanga, na adiaali na bakebi mu umono buni ndaa yisuku. 59 Banguu ba bangaanga ba Nziaambi na Pfuundu a bakuutu kia Bayuudayo yioosi, bakisaa toono so ya pia mu Yiesu, paa bamuha tsieembili ya likwa. 60 Ka a babayi toono pe, so bu baata babalayi bayiri, na mifuundu mia pia mu nyutu a nde. Nha tsieelele, baata boolo bayipala. 61 Baleeli: «Muutu wu aleeli: «Me utuu utsala Nzo a Nziaambi, na ubwatuungu yo mu biluumbu bitata.»» 62 Kayifa nguu a ngaanga a Nziaambi atemini, na aleeli kwaa Yiesu: «We a li na ya uvutulu pe, mu mi baata ba bali mu uleele mu we?» 63 Ka Yiesu a atsuyi ndaa pe. Ni mu buu, Kayifa nguu a ngaanga a Nziaambi aleeli kwaa nde: «Mu kuumbu a Nziaambi wa moonyi, me ni loombo kwaa we mu uvutulu bisi mvutu, na ulaba mukisi: we ni Mesiya, Mwaana a Nziaambi?» 64 Yiesu avutili kwaa nde: «We leeli buu. Ka me nadileeli: Umatuu mu taanga di, beni sa dimono Mwaana a muutu adiaala nha koo kia babaala, kia Nziaambi Ngaa Litu. Na beni sa diamumono ka, li mu uyira mu matuti ma yula.» 65 Ni mu buu, Kayifa nguu a ngaanga a Nziaambi akaki bikutu bia nde, na aleeli: «Nde maatuu Nziaambi! A dibwisaala na

tsata a bambaangi pe! Beni dimaayuu itari ki nde atuyi Nziaambi. 66 Beni ima ditsimi mu ndaa yii?» Bo bavutili: «Nde li na matoono, na afwaana uholo tsieembili ya likwa.» 67 Tumake bo bamutswili mate ku busu, na bamuteti bikaba. Babamosi bamuteti mambata, 68 baleeli: «Bili! We wuli Mesiya, leele bisi na teti we!» 69 Peetero ali adiaala kutso lipaanga lii. Musiali mosi wa mukaasa, aswesii kwaa nde na wamuleeli: «We ka, we beeri itwaari na Yiesu, musi Ngilili wuu.» 70 Ka nde atuni nha kulu a baata boosi, aleeli: «Me a nayaaba pe mi we tooni uleele.» 71 Tumake, nde ayeni ku peembi a idibuu kia lipaanga. Musiali mukimi wa mukaasa wamumoni, na aleeli kwaa babali nha mbuu yii: «Wuunawu ka beeri na Yiesu musi Nazareti.» 72 Na Peetero abwitunu bu aleeli: «Me ni laba mukisi, me a nayaaba muutu wu pe!» 73 Nha mbisi a taanga hoolo, babali nhaa baswesii kwaa Peetero, na bamuleeli: «Ngwanya, we ka li mosi mu bo, munda ti tsuuhili a we yili mu umweese ku we amata.» 74 Ninha Peetero aloyi: «So me futi pia, nyaala Nziaambi asieembe me! Me ndabi mukisi, me a nayaaba pe muutu wu!» Mu dii na taanga dii, tsutsu akookili. 75 Peetero alibili moonyi, mu ndaa yaleeli nde Yiesu: «Tswaamina tsutsu ukookolo, we sa tunu me mbala tata.» Nde apali ku mbari na alili kwala.

27 Mu ngwaali a ngwaali, banguu ba bangaanga ba Nziaambi boosi, na bakuutu ba ifuumbu kia Bayuudayo, mu itwaari baholi kesili ya udusu Yiesu. 2 Bo batumi bakutu nde bibolo, bamubiti na bamuyeelili kwaa Pilato, mutumi a itinini. 3 Yuuda wayeelili Yiesu, ayuyi ti bamaakese Yiesu tsieembili ya likwa. Nde amoni pasi mu mutimi, ni mu buu, nde ayivutulu maku matata ma mikuti mia mboongo, kwaa banguu ba bangaanga ba Nziaambi, na bakuutu ba Bayuudayo. 4 Nde wabaleeli: «Me nzilii masumu, me maayeelele muutu wahele na toono ku likwa!» Ka bo bamuvutili: «Bisi mii uyaaba pe! Mii miatala we!» 5 Yuuda abumi mboongo mutso Nzo a Nziaambi na apali. Tumake ayilele mu swe. 6 Banguu ba bangaanga ba Nziaambi batoli mboongo, baleeli: «Mikele mia bisi a mili mu uha pe muswa, mu ulooso mboongo di mu ikebili kia mboongo kia Nzo a Nziaambi, munda ti dio dili mboongo dia makili.» 7 Bu bamani uyuhusunu mu mboongo dii, bo basuumbi tsiee a mumieeni a tumu, paa iba manyimi ma bieenyi. 8 Ni mu ndaa yii, bali mu uta tsiee yii «tsiee ya makili», natee mu iluumbu kia lolo. 9 Ni mu buu, mamaleeli mubili Yelemiya mayeni tsitsi: «Bo baholi maku matata ma mikuti mia mboongo, tala yi baana ba Iseraeli bali bayesene

mu nde. 10 Bo basialili mboongo dii, mu usuumbu tsiee a mumieeni a tumu, weti bu Pfumu aheeri tumini kwaa me.» 11 Yiisu atemini nha kulu a mutumi Pilato, wafuuli nde manduru: «We ni mutini a Bayuudayo?» Yiisu avutili: «We leeli yo.» 12 Tumake, banguu ba bangaanga ba Nziaambi, na bakuutu ba Bayuudayo bafuundi nde. Ka so bu bo bakifuundu nde, Yiisu a avutili ndaa pe. 13 Ni mu buu, Pilato aleeli kwaa nde: «We a li mu uyuu pe mifuundu mioosi mi bo bali mu usa we?» 14 Ka Yiisu a avutili nde so mu ndaa so mosi pe, na Pilato akimii kwalaa. 15 Mu pasi mukuungi a Paaka, mutumi ali na ipfu kia uha bunyanga, kwaa muutu mosi mu babali mu perese, wu baata ali batoono. 16 Ka bunu, mu biluumbu bii ali na muutu mosi wali mu perese wayiluu uyabina, kuumbu a nde Yiisu Barabase. 17 Ni mu buu, Pilato afuuli Baata ba bali bakukunu: «Beni na ditooni ti me ha bunyanga? Yiisu Barabase oo ti Yiisu wu bali mu uta Kristo?» 18 Ka bu Pilato akitsuu buu, nde ali ayiluu uyaaba ti, munda musoyi bo bamuyeelili Yiisu. 19 Mu taanga di Pilato ali adiaala nha mbata a pfuundisi, mukari a nde wamutsindii baata. Baata baa babeyi mukeenzi wu: «Akoto mu kati a ndaa a muutu wahele na toono wu pe, munda ti butsuu ba, me moni pasi dialaa mu nziori mu ndaa a nde.» 20 Banguu ba bangaanga ba Nziaambi na bakuutu ba Bayuudayo, batsindi koongi mu ulombo ti, baha bunyanga kwaa Barabase na badusu Yiisu. 21 Mutumi abwifuulu bo, aleeli: «Na mu bo baboolo beni ditooni ti me ha bunyanga?» Bo bamuvutili: «Barabase!» 22 Pilato wabafuuli: «Ka me ima niyiluu mu Yiisu wu balimuta Kristo?» Bo boosi bavutili: «Komo nde nha kuruwa!» 23 Pilato afuuli: «Ki ndaa yimbi nde ayiluu?» Ka bo baloyi mu mifuri mia bo mioosi: «Komo nde nha kuruwa!» 24 Pilato amoni ti nde ali ka ndaa kimi ya uyiluu yo pe. Bu nyingi-nyingi yakilutu iteesi, nde aholi maamba, aswayi mioo nha kulu a koongi. Nde aleeli: «Likwa la muutu wu a lili nha yulu a mutswe a me pe! Miatala beni.» 25 Koongi yoosi yavutili: «Nyaala tsieembili a likwa la nde yibwa nha yulu a bisi, na nha yulu a baana ba bisi.» 26 Ni mu buu Pilato wabanyaali Barabase. Nha mbisi a nhaa, nde atumi bafiinzi Yiisu bikoti na wamuyeelili paa bamukomo nha kuruwa. 27 Masodaare ma Pilato mabeyi Yiisu mutso nzo a mutumi, na koongi yoosi yavuutini na yamudiengilili. 28 Bo bamumaasi bikutu bia nde, na bamulwaatisa iyungu kiabeenge. 29 Tumake, bo batuungi iburu kia matsieende, bamusuusi kio ku yulu a mutswe na bamusuusi idiaara nha tso koo kia babaala. Nha mbisi, bo batsukini nha kulu a nde, na bamusiiri saa, bu baleeli: «Bwee, mutini a

Bayuudayo!» 30 Bo bamutswiili mate na baholi idiaara me, paa batete nde kio nha yulu a mutswe. 31 Bu bamani uyiluu usa nde saa, bo bamumaasi iyungu, babwilwaatisa nde bikutu bia nde na bamubiti mu uyakomo nde nha kuruwa. 32 Mu taanga di bakipala mu ngaanda, bo babwaani baala limosi musi Kirene, kuumbu a nde Simooni. Masodaare mamubamii mu ubiti kuruwa a Yiisu. 33 Bo batoori ku mbuu mosi yi bali mu uta Ngolongota, mbiindili ti «Mbuu ya iteenge kia mutswe.» 34 Na nha mbuu yii, bo banywiisi Yiisu viinyi li bavuutu na makaya ma kali. Nha mbisi a ubiimbi lo, nde abisi lo unywa. 35 Bo bamukomi nha kuruwa, na batiiri ipa paa bayaaba bwa ukaba bikutu bia nde. 36 Tumake, bo badiaali nha mbuu yii mu ukebe nde. 37 Nha yulu a kuruwa a nde, babandii itsuru kia bala. Mu bala lii, basonii toono a tsieembili a nde. Mono mandaa mabasonuu: «Wuunawu ni Yiisu, mutini a Bayuudayo.» 38 Bakomi ka bipungu-pungu bioolo nha kuruwa, nha peembi a Yiisu. Mosi bakomi nha koo kia babaala, na wunu nha koo kia nde kia bakaasa. 39 Babakiyoo kuulu, bakituu nde bu bakinyingisi mitswe. 40 Bo bakileele kwaa nde: «We wali anhana utsala Nzo a Nziaambi, na ubwatuungu kimi mu biluumbu bitata, ki vuu we makulu, so we ni Mwaana a Nziaambi! Sutuu nha kuruwa yii!» 41 Bumosi ka, banguu ba bangaanga ba Nziaambi, bayiisi ba mikele na bakuutu ba Bayuudayo bakisa nde saa. Bo bakileele: 42 «Nde avuyisi baata bakimi, ka nde ka ukoono uvuu nde makulu! Nde ni mutini a Iseraeli? Ka mu taanga di, asutuu nha kuruwa, na bisi sa disa imiini mu nde. 43 Nde asuusi ilimbisi kia nde mu Nziaambi, na aleeli: “Me ni Mwaana a Nziaambi.”» Ee, mbiiti Nziaambi atoono nde, nyaala avuusu nde mu taanga di. 44 Bumosi ka, bipungu-pungu bibakomi nha kuruwa, nha peembi a nde, biakituu nde. 45 Mu nguungu ya nzanga, natee mu ya matata nha mbisi a nzanga, pimisi diabwi mu tsi yoosi. 46 Ku peembi a nguungu ya matata nha mbisi a nzanga, Yiisu aloyi mu mifuri: «Eli, Eli, lema sabakatani?» Mbiindili ti: «Nziaambi a me, Nziaambi a me, mu ima we siisi me?» 47 Babamosi mu babali batemene nhaa, bayuyi nde, na baleeli: «Nde Eliya ali mu uta mbili!» 48 Mawasa-mawasa, mosi mu bo adumi tiini, mu uyaholo iteendi kia tsaanda. Nde atsubi kio mutso viinyi la nhanyi, na akutili kio ku toso a idiaara. Nde ahi kio paa Yiisu anywa viinyi lii. 49 Ka babamosi baleeli: «Mamakebe, dimonani mbiiti mubili Eliya uyavuusu nde!» 50 Yiisu abwilo mu mifuri na nde asieeli muwuumu. 51 Mu taanga dii, ngumbu yi batsiingisi mu Nzo a Nziaambi yakakii mu bibari bioolo, umatuu ku yulu natee ku tsuu. Toto latehiti,

mamanya mamane mapasi. **52** Mangili madibini, na baata babalayi, babali banambita mu Nziaambi, babali bamaakwa, basiimbii. **53** Nha mbisi a tsimbilli a Yisu, bo bapali mu mangili. Bo bakoti mu Yeruslemi, ngaanda ya ngira, ku baata babalayi bamoni bo. **54** Mukuuu a kama masodaare mosi, musi Looma, na masodaare makikebe Yisu itwaari na nde, bamoni toto bu la nyingini na moosi makiyilimi. Ni mu buu, bo babayi boomo balaa na baleeli: «Ngwanya, nde aba Mwaana a Nziaambi!» **55** Bakaasa balaa bali nha mbuu yii, na bakitala nha la-la. Bo bakiduku Yisu umatuu ku Ngalili mu usalila nde. **56** Nha kati a bo, ali na Mari musi Mangadala, Mari wu nguu a Yaaki na Yoosefi, na nguu a baana ba Zebedaayi. **57** Tsitsii bu yatoori, baala limosi la isini, musi Arimate, ayiri. Kuumbu a nde ali Yoosefi na nde ka ali muyii a Yisu. **58** Nde ayimono Pilato na wamuloombi nyutu a Yisu. Ni mu buu, Pilato atumi ti bamuha yo. **59** Yoosefi aholi nyutu, akuti yo kutso tsaanda ya liino yinyatii. **60** Nde asuusi yo mutso ngili a nde makulu, yi nde atumi ti bakwasootolo nde yo mu manya. Tumake nde atumi ti bakilimisi manya liline, mu udibuu munywa a ngili, na nha mbisi nde ayeni. **61** Mari musi Mangadala na ndoyi a nde, bali badiaala nha mbuu yii, nha kulu a ngili. **62** Iluumbu kiaduki iluumbu kia nzilimini a saba, banguu ba bangaanga ba Nziaambi na Bafarisi mu itwaari, bayeni ku nzo a mutumi Pilato. **63** Baleeli: «Pfumu, bisi dili mu ulibili moonyi ti ngaa pia wuu, nha nde ali musii, aleeli: “Nha mbisi a biluumbu bitata, me sa siimbuu mu babakwa.” **64** Ni mu buu, tsinduu masodaare mayakebe ngili, natee mu tsitsi a biluumbu bitata. So we a yilii buu pe, leeti miyii mia nde sa miyayibi nyutu a nde. Na nha mbisi, sa baleele kwaa koongi ti: “Nde maasiimbuu mu babakwa.” Pia dii, sa divulu mifuri na dia tsiomi.» **65** Pilato wabaleeli: «Dimono masodaare ma mukebe ngili. Diyene na dileele bakebe ngili weti buli tsiimi a beni.» **66** Ni mu buu bo bayeni mu uyiluu mioosi munda kebi a ngili. Bo bahangii manya na basuusi masodaare.

28 Nha mbisi a iluumbu kia Saba, mu iluumbu kia limingi ku makia ma bwisi, Mari musi Mangadala na ndoyi a nde, bayimono ngili. **2** Itsundu-a-tsundu, toto dianyingini mu mifuri. Tumu a Pfumu mosi amati ku yula, asutii. Nde ayinyingili, akilimisi manya liline nha peembi, na adiaali nha yulu a lo. **3** Nde ali afwaanina weti nzieri wuli mu useremene, na bikutu bia nde biali biayiluu uhembuu. **4** Masodaare makikebe ngili me yii mamoni boomo balaa, ni mu buu bo batehiti na bo bali ka weti babamaakwa.

5 Tumu a Pfumu anaangili ndaa, na aleeli kwaa bakaasa: «A diba na boomo pe. Me nayaaba ti beni Yisu wubakomi nha kuruwa, dili mu usaa. **6** Nde a li nha pe, munda siimbiaangi mu babakwa weti bu nde aleeli yo. Diyiri dimono mbuu yi baba basuusu nyutu a nde. **7** Diyene mawasa, dileele kwaa miyii mia nde: “Nde siimbiaangi mu babakwa. Mu taanga di, ka mu uyakebe beni ku Ngalili. Ni kuu beni dikaamono nde.” Mono ma me naba na mo mu uleele kwaa beni.» **8** Bakaasa bo baboolo basiisi ngili mu mawasa, bali baluulu mu boomo na mu kinyi yalaa. Bo badumi tiini mu uyayaabisa ndaa kwaa miyii mia Yisu. **9** Itsundu-a-tsundu, Yisu ayibwaana bo na aleeli: «Mabwe ma beni!» Bo baswesii kwaa nde, bakaangi miili mia nde, na bamukuundi. **10** Ni mu buu, Yisu aleeli kwaa bo: «A diba na boomo pe. Diyayaabisa kwaa baana ba nguu ba me, mu uyene ku Ngalili. Ni kuu bo bumono me.» **11** Bu bakaasa bali mu kuulu, babamosi mu masodaare bakikebe ngili, bayiri ku kati a ngaanda. Bo bayaabisi kwaa banguu ba bangaanga ba Nziaambi moosi mamayilimi. **12** Banguu ba bangaanga ba Nziaambi, na bakuutu ba Bayuudayo bakukini. Nha mbisi a uyuhusunu, bo bahi mboongo dialaa kwaa masodaare, paa bafuu ndaa. **13** Bo baleeli: «Beni sa dileele ti, miyii mia muutu wu miayayibi nyutu a nde mu butsuu, mu taanga di beni diaba tolo. **14** Na so mutumi yuyi yo, bisi sa diyaaba bu dibindili kwaa nde, munda uhele uloozo beni mu pasi.» **15** Masodaare maholi mboongo na mayilii weti bu babatumi. Ninha, ndaa yapia yii yatsiaamii kwaa Buyuudayo natee mu iluumbu kia lolu. **16** Miyii kuumi na mosi miayeni ku Ngalili, ku mulaanda wu Yisu ayaabisi bo. **17** Bu bamumoni, bo bamukuundi. Ka bunu, babamosi mu bo a basiingi pe ti ngwanya ali Yisu. **18** Yisu aswesii na wabaleeli: «Litu loosi baha kwaa me, mu mayula na nha tsi. **19** Ni mu buu, diyene kwaa baata ba bifuumbu bioosi. Diyiisi bo paa bo baba miyii mia me. Diababootuu mu kuumbu a Taayi, na ya Mwaana, na ya Muheebili wa Ngira. **20** Diabayiisi mu ukiinzi moosi ma me natumi beni. Na diyaaba yi: me sa ba itwaari na beni biluumbu bioosi, natee tsieelili a taanga.» (aiōn g165)

Malako

1 Mbaandila Ndaa Yimbwe ya Yiesu Kristo, Mwaana a Nziaambi. **2** Mu mukaanda a mubili Yeesaya basonuu: «Mono me ni tsinduu tumu a me nha kulu a we, mu uyiluu we kuulu. **3** Ni ndaa a muutu mosi, wuli mu uloo mu tsi ya tsata: Diyiluu kulu a Pfumu, diyiluu usuungusu misoo mia nde!» **4** Bu Yowani Mubootii amonii mu tsi ya tsata, nde akibootuu na akiyaabisa: «Disobo ndiaatili a beni, diholo libootuu. Tumake, Nziaambi sa asa masumu ma beni kolokolo.» **5** Baata boosi ba mu itinini kia Yuuda, na ba ku ngaanda ya Yeruselemi, bakiyiri kwaa nde. Bo bakisiingi masumu ma bo nha kulu a baata, na Yowani akibootuu bo mu nziali ya Yorodaani. **6** Yowani akilwaata ikutu kibabaamba mu miooso mia nyama wa kuumbu samo. Na nde akilwaata kobo yi bayiluu mu mukaanda a nyama mu luungu la nde. Nde akidia bangwalibaanga na maari ma nyosi wa ku musiti. **7** Nde akiyaabisa: «Muutu mosi wavulu me mifuri, li mu uyiri nha mbisi a me. Me a nafwaana pe mu ubaandina, mu unyangila midi mia bikoori bia nde. **8** Me nadibootii mu maamba, ka nde, sa wadibootuu mu Muheebili wa Ngira.» **9** Mu biluumbu bii, Yiesu amati ku Ngaanda ya Nazareti, mu itinini kia Ngallili, na Yowani wamubootii mu Yorodaani. **10** Mu taanga di Yiesu akipala mu maamba, nde amoni mayula madibini na Muheebili wa Ngira akulumini nha yulu a nde weti beembe. **11** Na Ndaa yayuyini mu mayula: «We ni Mwaana a me wa litoono ndaa. Mu we me ndi mu umono kinyi a me yoosi.» **12** Mutaanga dina dii, Muheebili a Nziaambi wamubiti ku tsi ya tsata. **13** Yiesu adiaali kuu, mu tsitsi a biluumbu maku mana, na Saatina wamuwungisi. Nde akidiaala nha kati a banyama ba ku musiti. Batumu ba Nziaambi bakisalila nde. **14** Nha mbisi a nha baloosi Yowani Mubootii mu perese, Yiesu ayeni ku itinini kia Ngallili. Kuu nde akiyiisi Ndaa Yimbwe ya Nziaambi. **15** Nde akileele: «Taanga dimbwe dimaato, na lpfumu kia Nziaambi ika bebele! Disobo ndiaatili, na disa imini mu Ndaa Yimbwe!» **16** Yiesu akiyene mu mukoo-mukoo a diaanga la Ngallili, bu nde amoni Simooni na mukee a nde Andere. Bo bakidumunu siele mu maamba, munda ti bo ali balobi ba batswi. **17** Yiesu wabaleeli: «Diduku me, na beni sa diba balobi ba baata.» **18** Nhaa-na-tsi, bo basiisi masiele ma bo, na bamuduki. **19** Yiesu asweesii hoolo nha lala, na amoni Yaki na mukee a nde Yowani, bo baboolo baana ba Zebedaayi. Bo bali mutso bootu la bo, na bakiloondo masiele ma bo. **20** Nhaa na nhaa, Yiesu wabateeri mbili. Ninha, bo basiisi taayi a bo Zebedaayi mutso

bootu na basiali, na bo baduki Yiesu. **21** Yiesu na miyii mia nde bakoti mu ngaanda ya Kapernawumi. Nhaa na a nhaa, mu iluumbu kia Saba, Yiesu ayeni ku nzo a makutunu ma Bayuudayo. Ni kuu nde abandii uyiisi baata. **22** Babakiyuu nde bakimii mu nziisili a nde. Mu ndaa ti nde akiyiisi bo mu litu, na nziisili a nde yali na lisobuso na nziisili a Bayiisi ba mikele. **23** Kaba, mutso nzo a bo ya makutunu ma Bayuudayo, mwali na muutu mosi wu muheebili wu mubi akikwaamisa. Nde abaandii uloo: **24** «Ima we tooni mu bisi, Yiesu musu Nazareti? We yiri mu ufuusu bisi? Me nayaaba bubwe we na li: wa Ngira, wu Nziaambi atsinduu!» **25** Yiesu a tsuyi mu ibaala kwaa muheebili wu mubi na wa muleeli: «Wuru na pii, na pala mu muutu wu!» **26** Muheebili wu mubi anyingisi muutu mu mifuri, na apali mu nde bu aloyi mungiri wu munene. **27** Baata boosi bakimii kwalaa bu bafulisini bo na bo: «Yi ki ndaa yi? Muutu wu li mu uha nziisili yinyatii mu litu loos! Nde li mu utumu natee kwaa miheebili mimibi, na mio mili mu utumumu nde!» **28** Na, nhaa na nhaa, mvuungu a Yiesu yatsiaamii mu itinini kia Ngallili kioosi. **29** Bo bapali mu nzo a makutunu ma Bayuudayo, na bayeni mu mawasa ku nzo a Simooni na Andere, itwaari na Yaki na Yowani. **30** Buko ba Simooni ali nha yulu a mbuu, na baa. Mawasa-mawasa, batsuyi mu ndaa a nde kwaa Yiesu. **31** Yiesu asweesii kwaa nde, wamukaangi mu koo na wamutemisi. Baa lamatii mu nde, na nde abaandii mu usalila bo. **32** Mu taanga tsitsii, bwiisi bu bamana na uyili, baata babeyi kwaa Yiesu babeeri boosi na babali bakangama kwaa miheebili mimibi. **33** Baata ba ngaanda yoosi bakidwaanina munywa a nzo. **34** Yiesu abeelisi baata balaa bakimono pasi mu bibeeri bia mupili na mupili. Nde abingi ka miheebili mialaa mimibi. Nde a akiha pe muswa kwaa miheebili mimibi mu utsuu, mu ndaa ti mio miali miayaaba, nde na ali. **35** Iluumbu kiaduki, mu ngwaali a ngwaali ya na wee, Yiesu asiimbii, na apali mu nzo. Nde ayeni nha mbuu yahele a baata, na nde abaandii ukuundu Nziaambi kuu. **36** Simooni na baata babali na nde babaandii usaa Yiesu. **37** Bu bamusolili, bamuleeli: «Baata boosi bali mu usaa we.» **38** Yiesu wabaleeli: «Tsweendani mu mapeembi makimi, mu mala mabebele, paa me yiisi Ndaa Yimbwe kuu ka. Munda ti, ni mu ndaa yo me nayiri.» **39** Na nde adieengili itinini kia Ngallili kioosi. Nde akiyiisi Ndaa Yimbwe, mu manzo ma bo ma makutunu ma Bayuudayo, na akibingi miheebili mimibi. **40** Ngaa bwaari mosi ayiri kwaa Yiesu, atsukini nha kulu a nde na wamuloombi: «So we tooni, we utuu utsieemese me!» **41** Yiesu bu amoni ngebe dialaa, nde asibili koo, wamubeembi. Yiesu wamuleeli: «Me tooni,

ki tsieeme wa we!» 42 Nhaa na nhaa, nde abeelii mu bwaari, na nde atsieemi. 43 Yiiisu wamuvutuli na wamutsuyi mu ibaala. 44 Nde wamuleeli: «Yuu bubwe: a leele yo kwaa muutu so mosi pe. Ka yene kwaa ngaanga a Nziaambi, paa we mweese nde ti we maabeeluu. Na ha bungori ba Mooso atumi, mu umweese kwaa boosi ti we maabeeluu.» 45 Muutu wuu ayeni, ka akiyene ayaabisa kwaa boosi mii miayilimi mu nde. Mu toono yii, Yiiisu ali ka utuu pe ubwamonuu mutso ngaanda. Nde akidiaala ku mbari a ngaanda, mu mambuu mamahale baata. Ka baata bakimata mu mambuu moosi na bakiyiri kwaa nde.

2 Nha mbisi a mwaana biluumbu, Yiiisu ayiravutuu ku ngaanda ya Kapernawumi. Na bwayuyini ti nde ku nzo ali. 2 Baata balaa bakukini nhaa, na a yabwiba na mbuu ya udiaala, so nha munywa a nzo pe. Yiiisu ayaabisi bo ndaa a Nziaambi. 3 Baata bayiri, bu bamubeyi muutu wabobo binama wu baata bana nha kati a bo bakibiti. 4 Bo a batuyi pe umweese nde kwaa Yiiisu, mu ndaa koongi yali nhaa. Ni mu buu, bo badibili siaangi la nzo nha yulu a mbuu yii yali Yiiisu. Mu wuru lili, bo basutuli laba li balibanaa wabobo binama. 5 Bu Yiiisu, amoni imiini kia bo, aleeli kwaa wabobo binama: «Mwaana a me, masumu ma we basiri kolokolo.» 6 Babamosi mu bayiisi ba mikele, babali badiaala nhaa, batsimi kutso mitimi mia bo: 7 «Mu ima muutu wu ali mu utsuu buu? Nde li mu utuu Nziaambi! Na utuu usa masumu kolokolo? Ndili a Nziaambi utuu ukuungulu masumu!» 8 Yiiisu ayaabi nha na nhaa ma bo bali a tsimi na wabaleeli: «Mu ima beni dili na matsimi ma pili yii? 9 Ima kiavulu pasi? Mu uleele ti: “Masumu ma we basiiri mo kolokolo?” — oo ti mu uleele — “Temene, holo laba la we na yene?” 10 Ee-e me tooni ti beni diyaaba: Mwaana a muutu li na litu la usa masumu kolokolo nha yulu a toto.» Ni mu buu nde aleeli kwaa wabobo binama: 11 «Me ndeeli kwaa we, temene, holo ikala kia we na yene ku nzo a we!» 12 Muutu atemini, nhaa na nhaa aholi laba la nde, na apali nha kulu a baata boosi. Boosi bakimii na bo babili Nziaambi bu baleeli: «Kaala a diamono wabisi ndaa ya pili yi pe!» 13 Yiiisu abwivutuu mu mukoo a diaanga la Ngallili. Koongi a baata yoosi yayiri kwaa nde, na nde wabayiisi. 14 Bu akilabuu, nde amoni Levi, mwaana a Alafayi, adiaala nha nzo yi bubaafutu limaanda. Yiiisu aleeli kwaa nde: «Duku me!» Nde atemini, na wamuduki. 15 Tumake Yiiisu adiiri mu nzo a Levi. Batoli ba limaanda balaa na bangaa masumu, bakidia nha meese itwaari na Yiiisu na miyii mia nde. Bo ali babalayi mu uduku nde. 16 Na bayiisi ba mikele babali

kaba limosi na Bafarisi, bamoni ti Yiiisu akidia na bangaa masumu na batoli ba limaanda. Bo bakileele kwaa miyii mia nde: «Mu ima nde ali mu udia na batoli ba limaanda na bangaa masumu?» 17 Yiiisu, bu ayuyi buu, wabaleeli: «A baata bali polo bali na nzala a mubuyi pe, ka babeeri. Me a nayiri pe mu uta mbili babali mu utsimi ti, bo bamaakwayiluu litoono la Nziaambi. Ka me nayiri mu babali mu ulibili moonyi ti bo bangaa masumu.» 18 Iluumbu imosi, miyii mia Yowani mubootii na Bafarisi bakidii mutuutu. Baata bayifuulu Yiiisu: «Mu ima miyii mia Yowani na mia Bafarisi bali mu udii mutuutu, ka miyii mia we, a mili mu uyiluu buu pe?» 19 Yiiisu wabavutuli: «Beni ditsimi ti, babatumusu ku mukuungi a makweele utuu udii mutuutu, mu taanga di mufuru a makweele ali na bo? Mu taanga di nde ali na bo, bo utuu pe udii mutuutu. 20 Ka biluumbu sa biyiri bi bakaamaasa mufuru a makweele nha kati a bo. Ni mu buu mu iluumbu kii, bo sa badii mutuutu.» 21 «Muutu pe wu ubaamba iteendi kia tsaanda ki inyatii, nha yulu a ikutu ki ikulu. Leeti, iteendi ki inyatii, ukaka ikutu ki ikulu, na wuru sa libwavulu bunene. 22 Na muutu utuu pe usiengele mala mamanyatii, mu mambiindi ma makulu. Leeti, mala sa mabulu mambiindi: mala sa matsamuu, na uhelele mambiindi. Ka mala mamanyatii, usiengele mu mambiindi mamanyatii!» 23 Mu iluumbu kia Saba, Yiiisu akitaba matsiee ma bele. Nha mbuu mosi, miyii mia nde miabaandii ukaba mbutu dia bele. 24 Bafarisi baleeli kwaa Yiiisu: «Mono, mu ima miyii mia we mili mu uyiluu mi bahele uha muswa mu iluumbu kia Saba?» 25 Yiiisu wabavutuli: «Beni keni a diataanga pe, maa mayili mutini Daavidi, iluumbu imosi bu nde na banduu ba nde bali na nzala? 26 Mu taanga dia nguu a ngaanga a Nziaambi wa kuumbu Abiataru, Daavidi akoti mu nzo a Nziaambi. Nde adiiri mapa ma bali bungori kwaa Nziaambi, ma muutu so mosi a ali na muswa mu udia pe, ka ndila bangaanga ba Nziaambi. Na Daavidi ahi ka mo kwaa banduu ba nde.» 27 Yiiisu abwileele kwaa bo: «Iluumbu kia Saba bayiluu kio mu toono a baata, ka a bayiluu baata mu toono a Saba pe. 28 Ni mu yii, Mwaana a muutu li ka pfumu a Saba.»

3 Tumake, Yiiisu avutii mu nzo a makutunu ma Bayuudayo. Muu mwali na muutu ngaa koo kiabobo. 2 Bakikete Yiiisu, mu umono mbiiti nde ubeesele mubeeri mu iluumbu kia Saba, mu ndaa ti bakisaa toono ya ufuundu Yiiisu. 3 Yiiisu aleeli kwaa ngaa koo kiabobo: «Temene, yiri nha kati a kati nha.» 4 Tumake Yiiisu afuuli kwaa babamosi: «Ki muswa baha mu iluumbu kia Saba? Mu uyiluu mamabwe oo

ti mu uyiluu mamabi? Mu uvuusu idiingi kia muutu oo ti mu udusu nde?» Ka bo bawuri na pii. 5 Yīisu wabatali boosi mu kesi, na amoni ngebe dialaa, bu babisi uyuu. Nde aleeli kwaa muutu wabobo koo: «Sibili koo kia we.» Nde asibili kio na koo kia nde kiabeeli. 6 Bafarisi bapali mu nzo a makutunu ma Bayuudayo, na nhaa na nhaa bakukini na baata ba kaba la Erode Antipase, mu usaa buni budusu Yīisu. 7 Yīisu na miyii mia nde bayeni mu mukoo a diaanga, na koongi a baata yalaa yamuduki. Baata bamati ku bitinini bia: Ngalili, Yuuda, na Idumayi. Bana ku mangaanda ma: Tiro, Sidoni, Yeruselemi, na ku tsi yili ku simi likimi la Yorodaani. Bo bakiyiri kwaa Yīisu mu makoongi munda a ti bo bayuyi ma nde akiyiluu. 9 Ni mu buu, Yīisu aleeli kwaa miyii mia nde mu uyiluu nde bootu, paa koongi yinyaala usa nde pinyi. 10 Ka nde abeeli babeeeri balaa, na boosi bakimono pasi mu bibeeri babwiiri ku yulu a nde paa bamubeembe. 11 Na bu miheebili mimibi miakimono Yīisu, mio miakibwa nha miili mia nde na miakiloo: «We ni Mwaana a Nziaambi!» 12 Ka Yīisu wabalii mu ibaala, mu uhelele yaaabisa ti nde na ali. 13 Tumake Yīisu ahaati mulaanda, na nde ati baa ba nde atooni mbili, na bo bayiri kwaa nde. 14 Nde abiaalisi kuumi na boolo, ba nde ahi kuumbu batumu. Nde asiooli bo, paa bo baba itwaari na nde, na mu utsinduu bo mu uyaabisa ndaa yimbwe, 15 na litumu la ubingi miheebili mimibi. 16 Mono kuumi na boolo ba nde abiaalisi: Simooni wu Yīisu aluyi kuumbu Peetero, 17 Yaki na mukee a nde Yowani, bo baboolo baana ba Zebedaa, ba Yīisu ahi kuumbu ya «Boaningisi», mambiindili ti baana ba nzieri, 18 Andere, Filipo, Baritelemi, Mataayi, Toma, Yaki mwaana a Alafayi, Tade, Simooni Muzeloti, 19 na Yuuda Isikarioti, wuu wayeelili Yīisu. 20 Tumake Yīisu ayeni ku nzo. Koongi yalaa yabwikukunu, na Yīisu na miyii mia nde a batuyi ka so udia pe. 21 Bu binama bia kaanda la nde bayuyi maa, bo bayiri mu ukaanga nde, na bakileele: «Nde maayamu lari!» 22 Bayiisi ba mikele bamati ku Yeruselemi baleeli: «Belezebuli li na ikuunu mu nde!» Na bo babwileele: «Ni mu litu la mukuutu a miheebili mimibi nde ali mu ubingi miheebili mimibi!» 23 Ni mu buu, Yīisu wabati mbili, na wabaleeli mu matsaba: «Buni Saatina utuu ubingi Saatina? 24 So ipfumu imosi ikoti mukabini na baata ba ipfumu kii bali mu udwaanisina bo na bo, kio a idiingi pe. 25 Bumosi ka, so kaanda limosi lakabuu na binama bia lo bili mu udwanisina bio na bio, kaanda lii a lituu udingi pe. 26 Ni mu buu, so Saatina li mu udwaanisa nde makulu, so nde li akabuu, nde a utuu udingi pe. Na tsukili a nde yimaamonuu.» 27 «A uli pe na wu utuu ukoto

mu nzo a muutu ngaa mufuri, na upatila bisii bia nde, mbiiti nde a akwakutu pe ngaa mufuri wuu bibolo! Ka nha mbisi a ukutu nde bibolo, tumake nde tuyi uholo bili mu nzo a nde. 28 Ngwanya me na dileeli, moosi ma baata busa, Nziaambi sa asa mo kolokolo: so yaba masumu ma bo, so yaba bitari bi batuu Nziaambi. 29 Ka wuu, wukaatuu Muheebili wa Ngira, nde a utuu ubaa kolokolo pe: nde biti tseembili ya masumu ma nde ya bilimi na bilimi.» (aiōn g165, aiōnios g166) 30 Yīisu akitsuu buu munda a ti bo bakileele: «Nde li akangama kwaa muheebili wumubi.» 31 Nguu na baana ba nguu ba Yīisu bayiri ka. Bu bali batemini ku mbari, bo batsindii muutu mu uta nde mbili. 32 Koongi yadiengilili Yīisu yali yadiaala na bamuleeli: «Yuu, nguu a we, baana ba nguu a we bali ku mbari na bali mu usaa we.» 33 Yīisu avutili: «Na li nguu a me, na bana bali baana ba nguu ba me?» 34 Nde atali baata badiaala bali badiengelele nde, na aleeli: «Mono nguu a me na baana ba nguu ba me! 35 Ka pasi muutu wu uyiluu litoono la Nziaambi, nde wuu ni mwaana nguu kwaa me, so a buu pe keri, na nguu a me.»

4 Yīisu abwibaanduu uyiisi baata mu mukoo a diaanga la Ngilili. Koongi yalaa yakukini na yamudiengelili. Ni mu buu, nde ahaati mutso bootu na adiaali. Bootu ali nha yulu a maamba, na koongi yoosi ali nha toto, ku simi la diaanga. 2 Nde akiyiisi bo mandaa malaa mu matsaba, na akileele kwaa bo mu nziisili a nde: 3 «Diyuu! Muutu mosi ayinyasila mbutu mu tsiee a nde. 4 Bu nde akinyasila mbutu, di dimosi diabwiiri mu mukoo a kuulu. Tumake, banyunyi bayiri na batooti dio. 5 Ndaamba a mbutu dimosi diabwiiri nha mbuu ya mamanya, nha yahele na toto dialaa. Mbutu diameni mu mawasa, munda a ti toto ali yulu-a-yulu. 6 Nyanga bu yabali, yanyengisi mitswiili, mio miakanyi munda a ti miaanzi ali a miayiluu udiaama pe. 7 Ndaamba a mbutu dikimi diabwiiri kutso mingaamba. Mingaamba miakuli, na mianyongisi mitswiili. 8 Ka ndaamba a mbutu dikimi diabwiiri nha toto dia mboloso, diameni, diakuli na diabuti mbutu. Mbutu dini diabuti mbutu maku-matata, dikimi maku-masamina na didimosi kama.» 9 Na Yīisu aleeli: «Wuli na matswi ma uyuu, nyaala ayuu!» 10 Mu taanga di Yīisu atakii la na koongi, babali na nde na miyii kuumi na mioolo, bamufuuli manduru mu ndaa ya matsaba ma nde akita. 11 Nde wabavutili: «Kwaa beni, Nziaambi ahi muswa wa uyaaba matsweeyi ma ipfumu kia nde. Kwaa babamosi, mioosi umweese mu ifwaani kia matsaba. 12 Uli buu, paa: “So bo buyiluu utala, bo banyaala umono. So bo buyiluu uyuu, bo

ba nyaala ubahala. Leeti bo sa bayiri avutuu kwaa Nziaambi, na nde sa asa bo kolokolol!"» 13 Tumake Yiisu wabaleeli: «Beni a dili mu uyaaba pe tsutulu a tsaba yi? Aka buni beni dikaayaaba tsutulu a matsaba mana moosi? 14 Munyasili li mu unyasila mandaa ma Nziaambi. 15 Babamosi bali mu mukoo a kuulu, nha mbuu yi bakuni Mandaa. Bu bamani na uyuu mo, nhaa na nhaa Saatina li mu uyiri, na li mu umaasa mandaa mabakuni mu bo. 16 Bakimi bali mu uyaka mo mu tsieengi dia mamanya. Bu bamani mu uyuu mandaa, nhaa na nhaa bo bali mu yaka mo mu kinyi. 17 Ka bo a bali mu unyaala pe ti mo ma mene miaanzi mu bo. Bo bali mu unambita mu mo ndila taanga hoolo. Na, mu taanga di mapasi mali mu uyiri, so a buu pe mapuusu mu ndaa mandaa ma Nziaambi, bo bali mu utee imiini mbisi. 18 Bakimi ka bali mu uyaka mo mutso mingaamba. Bo bamaayuu mandaa. 19 Ka bo bali mu unyoongo mu mandaa ma tsi yi, mu busini ba pia, na mu manzala ma mupili na mupili. Bii bioosi bili mu usa mandaa ma Nziaambi pinyi. Na mandaa ma Nziaambi a mali mu ubutu mbutu pe. (aiōn g165) 20 Nha tsieelele, bakimi, bali mu uyaka mo nha toto dia mboloso: bo bali mu uyuu mandaa ma Nziaambi, bo bali mu uyaka mo na bali mu ubutu mbutu. Wu mumosi abuti mbutu maku matata, wunu maku masamina, na mukimi kama.» 21 Yiisu aleeli kwaa bo: «Na li mu ubee mwiindi paa ti afuu nde ku tsini a ipaayi, so a buu pe ku tsini a mbuu? A mu usuusu nde nha yulu a isuusili kia mwiindi pe? 22 Moosi masweeme sa mayabina, na mioosi mia tsweeyi sa basuusu mio nha liyalila. 23 So muutu li na matswi mu uyuu, nyaala ayuu.» 24 Yiisu abwileele kwaa bo: «Disa mayele mu ma dili mu uyuu! Ilesili ki beni dili mu usalila mu bambaayi, ni ileesili kii ka Nziaambi akaasalila mu beni, na sa babweese ka. 25 Kwaa muutu wuli na iloo, sa babwabweese nde bikimi. Ka kwaa wahele na iloo, sa bamumaasa so mwaana a ndaamba yi ali na kio.» 26 Yiisu abwileele: «Mono buni bwafwaanina lpfumu kia Nziaambi: muutu mosi akuni mbutu mu tsiee a nde. 27 So yaba butsuu, so yaba nyanga, so nde laari tolo, so a buu pe nde temini, nde a ayaaba pe buni mbutu dili mu umene, na buni misumunu mili mu ukulu. 28 Toto dio makulu dili mu ukwakulusu musumunu. Musumunu li mu ukulu, tumake nde li mu upalisa bifulu, na nha tsieelele, mbutu diavululu. 29 Bu mbutu dimaaye, ka taanga dia ukese mu mukwati, munda ti taanga dia ukukuu dimaato.» 30 Yiisu abwileele: «Na ima dituu ufwaanisa lpfumu kia Nziaambi? Mu ki tsaba bisi dituu utsuu mu kio? 31 Kio ili weti libutu la mutarede, lavulu mu bukee mu mbutu dioosi dia nha tsini a toto.

Mu taanga dibali mu ukunu lo, 32 na lo bu likuli, lo ka lavulu miti mioosi mia mutso wooto mu bula. Nde li mu upalisa mapaki ma manene, na banyunyi bali mu uyatuungu manzo ma bo kutso posi a nde.» 33 Yiisu akiyiisi mu matsaba malaa mapili yii, mu iteesi ki babakiyuu nde bakituu ubahala. 34 Nde a akitsuu pe kwaa bo kwahele a usalila matsaba. Ka nde akibiindili moosi kwaa miyii mia Nde, mu taanga di nde ali nde bake na bo. 35 Mu tsitsii ya iluumbu kii, Yiisu aleeli kwaa miyii mia nde: «Disabwaani ku simi likimi la diaanga.» 36 Yiisu na miyii mia nde basiisi koongi. Yiisu adiaali mutso bootu, miyii mia nde miakoti ka mu bootu paa basabuu diaanga. Mabootu makimi mayeni na bo itwaari na nde. 37 Ka mono iteembi kia mifuri kianaangii, mapo makoti mutso bootu, na lo lali laka mu uluulu mu maamba, na lali laka mu udiaama. 38 Yiisu ali ala na anaa mutswe nha yulu a futili, ku mbisi a bootu. Miyii mia nde miamusiimbili na miamuleeli: «Muyiisi, bisi sa dikwa! A yili mu umwese we pasi nha mutimi pe?» 39 Yiisu asiimbii, afweengi iteembi na aleeli kwaa diaanga: «Wuru! Ba na pii!» Na iteembi kiawuri, na kwamonii iholo ki inene. 40 Yiisu aleeli kwaa miyii: «Mu ima beni dili na boomo? Beni keni imiini pe mu Nziaambi?» 41 Ka bo babayi boomo balaa na balelisini: «A bene! Wu ki pili a muutu wu, paa biteembi na mapo ma maamba bitumumu nde?»

5 Bo batoori ku simi likimi la diaanga la Ngalili, mu tsi ya basi Ngerasa. 2 Bu Yiisu asutii mu bootu, muutu mosi wu miheebili mimibi miakikwaamisa, ayibwaana nde. Muutu wuu apali kutso mangili, ku nde akidiaala. Muutu so mosi pe wakituu ukutu nde bibolo, so mu misiingi mia bitali. 4 Mbala na mbala, bakikutu nde bibolo mu miili mu misiingi mia bitali, ka nde akitabula bibolo bia bitali. Muutu so mosi pe wali na mifuri mia udweemese nde. 5 Taanga dioosi, butsuu na nyanga, nde akidiaala kutso mangili na ku yulu a milaanda. Nde akiloo na akinemese nyutu a nde mu mamanya. 6 Bu nde atalili Yiisu ku la, nde adumi tiini, at sukini nha kulu a nde, 7 na aloyi mu ndaa yinene: «Yiisu, Mwaana a Nziaambi mu kati a mayula, ki ndaa we li mu usaa mu me? Me loombi kwaa we mu mifuri, mu kuumbu a Nziaambi, a fuundusu me pe!» 8 Nde aleeli buu, munda ti Yiisu aleeli kwaa nde: «Muheebili wumubi, pala mu muutu wu!» 9 Yiisu wamufuuli: «Kuumbu a we na?» Nde avutili: «Kuumbu a me "Koongi", munda ti bisi diavululu.» 10 Na nde apeli Yiisu mu unyaala utsinduu bo ku mbari a itini kii. 11 Kwali nhaa na mukaanga wumunene wa bangulu, bakisaa biloo ku peembi a mulaanda. 12 Miheebili mimibi mialoombi Yiisu: «Tsinduu bisi mutso bangulu

ba, na bisi sa dikoto mu bo!» 13 Yiesu wabahi muswa. Tumake miheebili mimibi miapali mu muutu wuu, na miakoti mu bangulu. Mukaanga woosi akulini ku tsuu a mulaanda, abwiiri mu diaanga, adiaami na afuyi. Litaanga la bangulu mutso mukaanga wuu, ali helape mafuundu moolo. 14 Babakikebe bangulu babati na babiti mvuungu ku ngaanda na ku mala moosi ma mu itinini kii. Baata bayiri mu umono mamayilimi. 15 Bo bayiri kwaa Yiesu na bamoni muutu wali na mukaanga a miheebili mimibi. Nde ali adiaala, alwaata bikutu na nde ali na biluunzi bia nde biakuu. Bo babayi boomo. 16 Babamoni mioosi bayaabisi bo mii miayilimi kwaa muutu wali na miheebili mimibi, na kwaa bangulu. 17 Ni mu buu, bo bapeli Yiesu mu usiisi tsi a bo. 18 Mu taanga di Yiesu ahaati mu bootu, muutu wali na miheebili mimibi, wamuloombi mu uyene na nde. 19 Yiesu a ahi nde muswa pe, ka nde wamuleeli: «Vutuu ku nzo a we, kwaa kaanda la we. Yaabisa bo mioosi mi Pfumu ayilili mu we, bu akwiilili we ngebe.» 20 Ni mu buu, muutu wuu ayeni na abaandii mu uyaabisa mu itinini kia Dekapole, mioosi mi Yiesu ayilili mu nde, na baata boosi bakimii. 21 Yiesu ayeni ku simi likimi mu bootu. Koongi a baata yakukini na yamudiengeli, bu nde ali atemene mu mukoo a maamba. 22 Mosi mu bakuutu ba nzo a makutunu ma Bayuudayo, kuumbu Yayiro, ayiri. Bu nde amono Yiesu, abwiiri nha miili mia nde. 23 Nde aloombi Yiesu mu mukonono woosi, nde aleeli: «Mwaa mwaana a me wa mukaasa, nha peembi a likwa ali. Yanaa mioo nha yulu a nde paa nde avuu na aba moonyi!» 24 Yiesu ayeni na nde. Koongi yinene ya baata yamuduki na bamupinyi mu mapeembi moosi. 25 Kutso koongi yii, kwali na mukaasa mosi wakipala makili. Nde ali na ibeeri kii, umatuu bilimi kuumi na bioolo. 26 Nde amoni pasi dialaa, mu mbuyili a babuyi balaa. Nde amani mboongo dia nde dioosi, na a abeelii pe, ka pasi diakibwawululu. 27 Nde ayuyi ma bakitsuu mu Yiesu. Nde ayiri ku mbisi a Yiesu mutso koongi, na abeembi ikutu kia nde. 28 Munda ti, nde akileele kutso mutimi a nde: «So me beembi so ndila bikutu bia nde, me sa vuul!» 29 Bu abeembi bikutu bia Yiesu, nhaa-na-tsi, makili makangimi. Nde amoni mutso nyutu a nde ti, nde beelii mu ibeeri kia nde. 30 Mu taanga diina dii, Yiesu ayaabi mu indemakulu ti litu lapali mu nde. Nde asieetii nha kati a koongi, na afuuli: «Na beembi bikutu bia me?» 31 Miyii mia nde miamuvutuli: «We li mu umono bu koongi yili mu upinyi we mu mapeembi moosi, ka we li mu ubwafuulu ti na beembi we?» 32 Ka Yiesu atali mwadiengelele nde, mu umono muutu wasiiri buu. 33 Mukaasa atehiti mu boomo, munda ti nde ayaabi mamayilimi mu

nde. Nde ayibwa nha miili mia Yiesu na aleeli nde ngwanya yoosi. 34 Yiesu aleeli kwaa nde: «Mwaana a me, imiini kia we ivuuyisi we. Yene mu iyeenge, na beeluu mu ibeeri kia we.» 35 Yiesu bu ali keni mu utsuu, baata bamati ku nzo a Yayiro, na baleeli kwaa nde: «Mwaana a we wa mukaasa maakwa. Mu ki toono dibwakwaamisa Muiyisi, paa ayiri ku nzo a we?» 36 Ka Yiesu, bu ayuyi mandaa maa, aleeli kwaa Yayiro: «A ba na boomo pe, sa ndila imiini mu Nziaambi!» 37 Yiesu a ahi muswa kwaa muutu mukimi mu uyayili nde pe, nha yulu a Peetero, Yaki na Yowani mukee a nde. 38 Bo batoori ku nzo a Yayiro, ku Yiesu amoni nyingi-nyingi, na baata bakilili na uloo miloo miminene. 39 Nde akoti na wabaleeli: «Nyingi-nyingi na bilili bi bia ima? Mwaana a akwa pe, nde tolo ala.» 40 Ka bo bamusiiri saa. Ni mu buu nde apalisa bo boosi ku mbari, aholi taayi, nguu na miyii mia nde mitata. Tumake akoti na bo mu itsuru kia nzo kiali mwaana. 41 Nde akaangi mwaana mu koo na wamuleeli munda ya ba Ebeleo: «Talita kuum!» — mambiindili ti: «Mufuru mukaasa, me ndeeli kwaa we, temene!» 42 Nhaa na nhaa, mufuru mukaasa wali na bilimi kuumi na bioolo, atemini na abaandii udiaata. Bo bakimii kwalaa. 43 Ka Yiesu wabalii mu mifuri mu unyaala uyaabisa yo kwaa muutu so mosi, na aleeli mu uha nde bia udia.

6 Yiesu amati nha mbuu yii, na ayeni ku tsi a nde. Miyii mia nde miamuduki. 2 Iluumbu kia saba, nde abaandii uyiisi mu nzo a makutunu ma Bayuudayo. Babalayi mu babakiyuu nde bakimii na baleeli: «Kuni nde ali mu ubaa mandaa maa? Ba ki pili a buyeri baha kwaa nde, na buni bimaanga bi bili mu uyilimi mu mioo mia nde? 3 A ni nde pe musalpanzi? Ngwanya ni nde mwaana a Mari, na mukulu a Yaki, a Yose, a Yude na Simooni! Bakeri ba nde a bali mu udiaala pe bisi nhaa na nha!» Mandaa maa moosi makikoonoso bo mu usa imiini mu nde. 4 Na Yiesu wabaleeli: «Bali mu umeengele mubili ndila mu tsi a nde, mu kaanda la nde na mu nzo a nde.» 5 Na nde a atuyi uyiluu imaanga so imosi nha bula ba nde pe, so a ni ndila unaa mioo nha yulu a babeeri babamosi na abeelisi bo. 6 Na nde akimii munda a pelili a imiini kia basi bula ba nde. Yiesu akidieenge mu malaa moosi mamadiengelele ngaanda a Nazareti, na akiyiisi. 7 Nde ati miyii kuumi na mioolo mbila, na abaandii mu utsinduu bo boolo-boolo. Nde wabahi litu nha yulu a miheebili mimibi. 8 Na wabahi tumini yi: «A dibiti iloo so imosi pe mu mudieenge: so mapa pe, so kutu pe, so mboongo mu kobo pe, ka ndila mupaanga. 9 Dilwaata bikoori, ka a dibiti

ikutu kia usobo pe.» 10 Nde abwileele kwaa bo: «So bayaki beni mu nzo mosi, didiaala mu natee bu beni dimatuu mbuu yii. 11 So bangaa bula bumosi, babisi uyaka beni na uyuu beni, dipala muu na dikubulu lifuundu la miili mia beni. Kio sa iba imbaangi ki imweese ti bo bayilii bubi nha kulu a Nziaambi.» 12 Ni mu buu miyii miayeni, na miayiisi baata mu usobo ndiaatili na uyiravutuu kwaa Nziaambi. 13 Bo bakibingi miheebili mialaa mimibi, bakikili babeeri balaa maari na bakibeelese bo. 14 Mutini Erode ayuyi bu bakitsuu mu Yisu, munda ti kuumbu a nde ali ka na mvuungu. Babamosi bakileele: «Yowani Mubootii maasiimbuu mu babakwa! Ni mu buu nde ali na litu la uyiluu bimaanga.» 15 Bakimi baleeli: «Ngwanya nde ni mubili Eliya.» Bana bakimi: «Nde ni mubili a Nziaambi. Nde li weti mosi mu mibili mimikulu.» 16 Erode ayuyi moosi ma bakitsuu, na nde aleeli: «Ni Yowani Mubootii! Me natumu bamukese mutswe, ka nde maasiimbuu mu babakwa!» 17 Mutini Erode ali atumu bakaanga Yowani, bakutulu nde bibolo na badumunu nde mu perese. Nde ayilii buu mu toono a mukaasa mosi wa kuumbu Erodiaade, wu Erode ali akweeli, so bu nde ali mukari a mwaana a nguu a nde Filipo. 18 Ka Yowani akileele kwaa Erode: «We ali na muswa pe wa uhoho mukari a mwaana a nguu a we!» 19 Ni mu buu, Erodiaade abeli Yowani kwalaa na akisaa ti badusu nde, ka a akituu pe. 20 Erode ali na boomo ba Yowani, munda ti nde ali ayaaba ti Yowani ali muutu walibweeye. Nde akiyiluu litoono la Nziaambi, na Erode akikala nde. Mu taanga di nde akiyuu Yowani, nde akimono mutimi pasi. Ka bunu, nde ali atoono uyuu mandaa ma Yowani. 21 Ka taanga dimbwe diamonii kwaa Erodiaade, mu iluumbu kia mukuungi a mbutili a Erode. Erode ayilii ndaamba kwaa baata ba nde balikiinzi, bakuutu ba masodaare na biyeri bia itinini kia Ngilili. 22 Mwaana a Erodiaade wa mukaasa akoti mu itsuru kia nzo, na akini nha kulu a baata boosi. Nde amweesi kinyi kwaa Erode na kwaa baata ba nde atumisi. Ni mu buu, mutini aleeli kwaa nduumbu mukaasa: «Loombo me pasi ki we atoono, na me sa ha we kio.» 23 Na nde alabi mukisi wu kwaa nde: «Pasi ki we uloombo kwaa me, me sa ha we kio, so yaba ibari kia itini kia me.» 24 Nduumbu mukaasa apali na aleeli kwaa nguu a nde: «Ima me ni loombo?» Nguu avutili: «Mutswe a Yowani Mubootii.» 25 Nduumbu mukaasa avutii mawasa kwaa mutini, na asiiri nde ndoombili yi: «Me tooni ti we ha me, liaalili, mutswe a Yowani mubootii mutso ikoombo!» 26 Mutini amoni ngebe dialaa. Ka nde a atuyi pe ubisi ndoombili a nduumbu mukaasa, mu ndaa ya mikisi mi nde alabi nha kulu a baata ba nde

ba atumisi ku mukuungi. 27 Nde atsendii mu mawasa lisodaare limosi mu babakikebe nde, na tumini ya ubee mutswe a Yowani mubootii. Lisodaare layeni ku perese na lakesi mutswe a Yowani. 28 Tumake nde abeyi mutswe a Yowani nha tso ikoombo, na ahi nde kwaa nduumbu mukaasa. Nduumbu ka ahi nde kwaa nguu a nde. 29 Mu taanga di miyii mia Yowani miayuyi ndaa yii, bo bayeni mu uhoho nyutu a nde na basuusi yo mutso ngili. 30 Batumu ba Yisu bakukini nha peembi a nde, na bamuyaabisi mioosi mi bo bayilii na uyisi. 31 Nde wabaleeli: «Diyiri na me nha mbuu yahele a baata, paa beni diwuumu hoolo, nha taka.» Nde aleeli buu, munda ti, baata bakiyene na bakiyiri ali balaa, kuli ti Yisu na miyii mia nde bakooni so ubaa taanga dia udia. 32 Tumake, bo bayeni mutso bootu, ku mbuu mosi yahele a baata, nha taka. 33 Ka baata balaa bamoni bo mu uyene na bayaabi ku bakiyene. Ni mu buu, bo bamati mu mangaanda moosi mamabesene, na bakwito nha mbuu yii mu miili tswaamina Yisu na miyii mia nde buto. 34 Bu Yisu apali mu bootu, nde amoni koongi yalaa. Nde amoni ngebe ku mutimi mu ndaa baata baa, mu ndaa ti bo bali weti mameme mamahele na mukebi. Na nde abaandii uyisi bo mandaa malaa. 35 Bu bwisi bali baka mu uyili, miyii miasweesi kwaa nde na miamuleeli: «Busi buka mu uyili, na baata a bubadiaala pe nha mbuu yi. 36 Vutulu baata ba bayene mu misieenge na mala mamadiengelele, bayasuumbu bia udia.» 37 Yisu avutili kwaa bo: «Diabaha bia udia beni bame!» Bo bafuuli nde: «We tooni ti bisi diyasuumbu mapa ma makama moolo ma mikuti mia mboongo, paa diha bo bia udia?» 38 Yisu wabaleeli: «Mapa kwe beni dili na mo? Diyene dimono.» Bo bayifuulu na bamuleeli: «Bisi dili na mapa mataana na batswi boolo.» 39 Ninha Yisu wabatumi mu udiaala mu makaba, nha yulu a bititi bi bibisi. 40 Baata badiaali mu makaba. Makaba mana ali baata kama, na makimi ali baata maku mataana. 41 Yisu aholi mapa mataana na batswi boolo. Nde asiimbili misi ku yula na avutili matoono kwaa Nziaambi. Nde abukili mapa me, na ahi mo kwaa miyii paa bo bakaba mo kwaa baata. Nde akabi ka batswi bo baboolo nha kati a bo boosi. 42 Muutu muutu adiiri na ayutii. 43 Batoli na babiti bitsuru bia mapa masiaalili na bia batswi basiaali, baluusi bitungu kuumi na bioolo. 44 Litaanga la babadiiri mapa, ali mafuundu mataana ma babaala. 45 Nha mbisi, Yisu atumi miyii mia nde mu ukoto mu bootu. Nde ayilii buu, paa bo batswaamina nde ku simi la diaanga lilimosi, mu taanga di nde makulu uvutulu koongi. Simi la diaanga lii, ali ku peembi a ngaanda ya Betesayida.

46 Bu amani na uvutulu baata, nde ahaati ku yulu a mulaanda mu ukuundu Nziaambi. 47 Tsitsii bu yatoori, bootu me lii ali nha kati a kati a diaanga, na Yiiisu nde makulu nha simi. 48 Nde amoni ti miyii mia nde miali na pasi dialaa mu ubiti bootu, munda ti iteembi yakibwaana bo. Ku peembi a makia ma bwisi, nde ayeni ku peembi a bo, bu akidiaata nha yulu a mukaanda a maamba ma diaanga, na atooni ulabuu bo. 49 Bo bu bamoni Yiiisu mu udiaata nha yulu a diaanga, bo batsimi ti iduuru, na bo baloyi mingiri. 50 Ni mu buu, bo boosi bamumoni na babayi ikuuhulu. Ka nhaa-na-tsi, nde atsuyi kwaa bo, wabaleeli: «Diba ibaala! Ni me, a diba na boomo pe!» 51 Tumake nde akoti mu bootu li bo bali, na iteembi kiawuri. Miyii miakimii kwalaa, 52 ka bo a babayi mbahala so hoolo pe mu ndaa imaanga ki nde ayilii mu mapa, munda ti bo bali keni kutso bundimbi. 53 Bu bamani na usabuu diaanga, bo batoori mu itinini kia Ngenesareti. 54 Bo bapali mu bootu, na nhaa-na-tsi, baata bayaabi Yiiisu. 55 Ni mu buu baata bayeni mu itinini kioosi, na babaandii ubebe babeeri kwaa nde. Bo bakibee babeeri nha yulu a malaba, kuu kubayuyi bu bakileele: «Yiiisu nhaa ali!» 56 Mu mambuu moosi ma nde ayeni, mutso mala, mu magaanda na mu misieenge, baata bakisuusu babeeri mu mafulu. Bo bakipele nde anyaa bo babeembe so ndila ndeengi a ikutu kia nde. Boosi bababeembi nde, babeeli.

7 Bafarisi na ndaamba a bayiisi ba mikele babamati ku ngaanda a Yerusalemi, bakukini na badiengelili Yiiisu. 2 Bo bamoni babamosi mu miyii mia nde mu udia biloo bia bo na mioo mia mviindi, pili mosi ti mibahele uswaa weti buli bukulu ba bo. 3 Munda ti Bafarisi, weti Bayuudayo boosi, bali bakangama mu bukulu ba bakaa ba bo. Bo a bali mu udia pe, kwahele a uswaa mioo mu bungeele. 4 Bu bo bali mu umata ku kooyi, bo a bali mu udia pe tswamina a uyitili maamba mu nyutu. Bo bali mu uyiluu ukiinzi biyiluu bikimi: tswayili a mambuungu, mambasa, na bikoombo bia biseenge. 5 Ni mu buu, Bafarisi na bayiisi ba mikele bali mu ufuulu Yiiisu: «Mu ima miyii mia we mibahele uduku bukulu ba bakaa? Na mu ima bali mu udia biloo bia bo na mioo mia mviindi?» 6 Yiiisu wavavutuli: «Beni dili ba ngaa peluu! Yeesaya ali na buungu bu akiyaabisa mandaa mamati kwaa Nziaambi, mabasonuu mu toono a beni: «Baata ba bali mu ukiinzi me ndila mu bibori bia bo, ka mitimi mia bo miatakuu na me. 7 Mu ibuu baata ba bali mu ukuundu me. Nziisili yi bo bali mu uyiisi, yili ndila ya mikele miamata kwaa baata.» 8 Beni dili mu usuusu mikele mia Nziaambi nha peembi, mu uduku bukulu

ba baata.» 9 Yiiisu abwileele kwaa bo: «Beni dili na ngo mayele mu ubumu tumini dia Nziaambi, paa dihamisa bukulu ba beni bame! 10 A mu ibuu pe Mooso aleeli: «We sa kiinzi taayi a we na nguu a we.» Na aleeli ka: «Wuu wu usibi taayi a nde so nguu a nde, nyaala nde abaa tsieembili ya likwa.» 11 Ka beni dili mu uleele kwaa muutu: «We li na muswa mu uleele kwaa taayi a we so kwaa nguu a we ti, bi we akeeha nde mu ubaasila nde, we amaatasila bio mu uha bungori kwaa Nziaambi.» We li mu uleele ti: «Biloo bii Korobani.» 12 Ni mu buu, beni dili mu uha muswa kwaa muutu wuli mu uhele ubwaha libaasila, kwaa taayi a nde so kwaa nguu a nde! 13 Mu pili yii, beni dili mu udusu Mandaa ma Nziaambi, munda bukulu ba beni badili mu uyene a yiisi beni na beni. Na beni dili mu uyiluu mandaa malaa makimi ma mutindi wuu.» 14 Yiiisu abwita koongi a baata mbila, na nde wabaleeli: «Ditete matswi, beni boosi, na diyiluu uyu me. 15 A uli na iloo pe kia ku mbari a muutu, kii ituu usumunu nde, bu kio ikoti mu nde. Ka kili mu upala mu muutu, ni kio kili mu usumunu nde.» [16 Wuli na matswi ma uyu, nyaala ayuu!] 17 Yiiisu bu atakii na koongi, na akoti mu nzo, miyii mia nde miamufuuli manduru munda a tsaba yii. 18 Na nde wabaleeli: «Beni ka a dili na mayele pe? A dili mu uyu pe? A uli na iloo so imosi pe kia ku mbari, ki ituu usumunu muutu bu kio ikoto mu nde. 19 Munda ti biloo bii a bili mu ukoto pe kutso mutimi a nde, ka bili mu kulunu mu moonyo a nde, na nha mbisi bili mu upala mu nyutu a nde.» Mu mandaa maa, Yiiisu ayaabisi ti biloo bioosi bia udia bili biatsieeme. 20 Nde abiindili kwaa miyii mia nde: «Ni maa mamupala mu muutu, mali mu usumunu nde. 21 Munda ti ni mu mutimi a muutu, matsimi mamabi mali mu umata. Ni matsimi maa mali mu utsindi nde mu udiaala mutso ipuupu, mu uyibi, mu udusu baata, 22 usoongo, nzala ya ubaa kwalaa, uyiluu mamabi, ufutu pia, uyiluu mandaa ma tsionyi, uba na linyungu, utuu bitari, uba na liwaa na buwulu. 23 Mandaa mamabi maa moosi mali mu umata ku kati a muutu, na mali mu ukutisi nde mu uba wasumuu.» 24 Bu Yiiisu amati nhaa, nde ayeni ku itinini kia ngaanda a Tiro, na nde akoti mu nzo mosi. Nde a atooni pe ti muutu so mosi ayaaba, ka a atuyi usweeme pe. 25 Mukaasa mosi, wali na mwaana wa mukaasa wu bakikwaamisa kwaa muheebili wu mubi, ayuyi bubakitsuu mu nziriri a Yiiisu. Nhaa na nhaa, nde ayibwa nha miili mia Yiiisu. 26 Mukaasa wuu ali musi Eleene, abutii ku Fenisi ya ku itinini kia Siri. Nde aloombi Yiiisu paa abingi muheebili wu mubi wali mu mwaana a nde. 27 Ka Yiiisu aleeli kwaa nde: «Kwanyaala ti baana

badia nha tsitsi a yuutu la bo; ka a bwafwaana pe mu uholo mapa ma baana, na udumunu mo kwaa baana ba bambwa.» 28 Mukaasa wuu avutili kwaa nde: «Pfumu, baana ba bambwa ka, kutsini a meese, bali mu udia bifufuri bia mapa ma baana.» 29 Ni mubuu Yiusu aleeli kwaa nde: «Mundaa mvutu yii, vutuu ku nzo a we! Muheebili wu mubi maapala mu mwaana a we wa mukaasa.» 30 Nde avutii ku nzo a nde, na kuu, nde ayibaasa mwaana ala wa nde nha yulu a mbuu. Mundaa ti muheebili wu mubi, ali amaapala mu nde. 31 Yiusu asiisi itinini kia Tiro, ayiri avutuu mu kuulu ya Sidoni ku peembi a diaanga la Ngilili, mu kati a itinini kia Dekapole. 32 Baata babeyi kwaa Yiusu muutu wakwa matswi, wali ka baba. Bo bapeli Yiusu mu unaa koo nha yulu a muutu wuu, paa abeelese nde. 33 Yiusu aholi nde na atakii na koongi. Nde aloosi milembi mia nde mu matswi ma muutu wuu, atswiili mate mu milembi mia nde makulu na abeembi lilimi la muutu wuu. 34 Tumake nde asiimbili misi ku yula, akoyi iwuumu na aleeli kwaa muutu wuu: «Efata!» Mambindili: «Dibimi!» 35 Nhaa na nhaa, matswi madibimi, lilimi lanyangii na nde atsuyi weti bwafwaana. 36 Yiusu atumi kwaa baata mu uhele uyaabisa yo kwaa muutu. Ka bu akihama mu ulii bo, bo ka bakihama mu utsara mvuungu. 37 Baata bakikimuu kwalaa. Bo bakileele: «Mioosi mi nde ali mu usa, mili mi mibwe! Nde li mu ubwayuusu babakwa matwsi, na ubwatsuusu mababa!»

8 Mu biluumbu bii, koongi a baata yabwikukunu. Bu koongi yii a yali na bia udia pe, Yiusu ati miyii mia nde mbila, na wabaleeli: 2 «Me ndi na ngebe a koongi yi, mundaa ti biluumbu ka bitata bo bali na me nha, na bo ka bia udia pe. 3 Babamosi mu bo bamata ku la. So me mvutili bo mu manzo ma bo kwahele a udia, bo sa bamono pasi mu kuulu.» 4 Miyii miavutili kwaa nde: «Kuni dituu ubaa mapa mu uha bo badia na bayutuu, nha mbuu ya tsata yiinayi?» 5 Yiusu wabafuuli: «Mapa kwe beni dili na mo?» Bo baleeli: «Tsaamba». 6 Nde atumi koongi mu udiala nha tsi. Tumake aholi mapa tsaamba, avutili matoondo kwaa Nziaambi, abukili mo na ahi mo kwaa miyii mia nde, paa bo bakaba mo kwaa baata boosi. Miyii ka miayilii buu. 7 Bo bali ka na ndaamba a batswi ba bake-bake. Yiusu avutili matoondo kwaa Nziaambi mu ndaa a batswi baa, na aleeli kwaa miyii mia nde mu ukaba ka bo kwaa baata boosi. 8 Boosi badiiri na bayuuti. Miyii matoli bikesi biasiaalili, na mialuusi bitungu tsaamba mu bikesi bii. 9 Babadiiri ali helape mafuundu mana ma baata. Tumake Yiusu wabavutili mu manzo ma bo. 10 Nha mbisi a nhaa,

nde ahaati mu bootu na miyii mia nde na ayeni ku itinini kia Dalamanuta. 11 Bafarisi bayiri na babaandii utsuu na Yiusu, paa balebuu nde mweete. Bo basiayi mu ubaa kwaa nde, iliimbi ki imatuu ku yula. 12 Yiusu akoyi iwuumu kia nde mu ngebe dialaa, na aleeli: «Mu ima kubu yi ili mu uloombo iliimbi? Mu ngwanya, me nadileeli: a uli na iliimbi so imosi pe kibumweese kwaa kubu yi!» 13 Tumi nde wabasiisi, abwikoto mu bootu na ayeni ku simi likimi. 14 Miyii miadiimbili mu ubiti mapa, ka ndila lipa limosi lali na bo mutso bootu. 15 Yiusu wabahi tumini di: «Diyuu bubwe! Disa mayele mu lifunusu la mapa la Bafarisi na la mutini Erode.» 16 Ka miyii miakitsuu bo na bo, mundaa ti bo a bali na mapa pe. 17 Yiusu ayaabi mandaa ma bo bakitsuu, na wabafuuli: «Mu ima beni dili mu ulelesene nha kati a beni ti, beni a dili na mapa pe? Beni keni a diyaaba pe? Dili mu ubisi uyyu?» 18 Beni dili na misi, ka a dili mu umono pe? Beni dili na matswi, ka a dili mu uyyu pe? Beni a dili mu ulibili mooni pe, 19 bu me nabukili mapa mataana mundaa a mafuundu mataana ma baata? Bitungu kwe bialuulu mu bitsuru beni diabiti?» Bo bavutili kwaa nde: «Kuumi na bioolo». 20 Yiusu abwifuulu: «Beni a dili mu ulibili mooni pe, bu me nabukili mapa tsaamba mundaa a mafuundu mana ma baata? Bitungu kwe bialuuli mu bitsuru beni diabiti?» Bo bavutili kwaa nde: «Tsaamba». 21 Ninha Yiusu aleeli kwaa bo: «Buni beni a dili mu utuu pe uyaaba?» 22 Bo batoori ku ngaanda a Betesayida, baata babeyi ingimangimi imosi kwaa Yiusu, na bamuloombi mu ubeembe nde paa abeeluu. 23 Yiusu akaangi ingimangimi mu koo, na wamubiti ku mbari a bula. Nde wamukili mate mu misi, anayi mioo nha yulu a ingimangimi. Yiusu wamufuuli: «We li mu umono iloo?» 24 Ingimangimi kiadibili misi, na kialeeli: «Me ndi mu umono baata, me ndi mu umono bo weti miti mili mu uyene.» 25 Yiusu abwinaa mioo mia nde nha yulu a misi mia muutu wuu, nde amoni na yalalaa. Muutu me abeelii, na amoni bioosi biyaluu. 26 Ni mubuu Yiusu atsindii nde ku nzo a nde, bu wamuleeli: «A koto so hoolo mutso bula pe.» 27 Tumake Yiusu na miyii mia nde, bayeni ku peembi a mala mabesene na itinini kia Kayisari ya Filipo. Mu kuulu, nde afuuli kwaa bo: «Ima baata bali mu uleele, me na ndi?» 28 Bo bamuvutili: «Babamosi bali mu uleele ti we Yowani Mubootii, bana ti we mubili Eliya, na bakimi ka ti we li mosi mu mibili mimikulu.» 29 Yiusu abwifuulu bo: «A ka beni bame buni dileeli? Kwaa beni me na ndi?» Peetero avutili kwaa nde: «We ni Kristo!» 30 Ni mu buu, Yiusu wabatumi mu ibaala mu uhele utsuu mu nde, kwaa muutu so mosi. 31 Yiusu abaandii mu uyiisi bo ti, aba bwafwaana ti

Mwaana a muutu amono pasi dialaa. Bakuutu ba Bayuudayo, banguu ba bangaanga ba Nziaambi, na kwaa bayiisi ba mikele sa babisi nde. Bo sa badusu nde, na nha mbisi a biluumbu bitata, nde sa asiimbuu mu babakwa. 32 Nde ayaabisi bo mandaa maa na yaki-yaki. Ni mu buu Peetero wamubiti nha peembi, na abaandii mu usieembe nde. 33 Ka Yiiisu asieetii, atali miyii mia nde, na afweengi Peetero mu kakabi: «Saatina! Swese ku naa, mata nha kulu a me! Mundaa ti matsimi ma we a mali matsimi ma Nziaambi pe. Ka matsimi ma we matsimi ma baata.» 34 Yiiisu ati koongi na miyii mia nde mbili, na wabaleeli: «So muutu tooni uduku me, anyaalaa utsimi mu nde makulu, ka abiti kuruwa a nde na aduku me. 35 Mundaa ti, pasi nde watoono uvuusu idiingi kia nde, sa ahelele kio. Ka wu uhelele idiingi kia nde mu toono a me, sa avuusu kio. 36 Ki ndaanda muutu ubaa, so nde bayi busini ba tsi yoosi, na nde fuyisi idiingi kia nde? 37 Ki isii muutu utuu uha paa asuumbu muwuumu a nde kwaa Nziaambi? 38 A dimono tsionyi mu me na mu mandaa ma me pe, nha kulu a kubu yi yahele ukangama mu Nziaambi na utumumu nde. So beni dimoni tsionyi mu me, Mwaana a muutu ka, sa amono tsionyi mu beni, bu akaayira mu buzitu ba Taayi a nde, na batumu ba ngira.»

9 Nde abwileele kwaa bo: «Me ndeeli kwaa beni! Ngwanya, babamosi mu babali nha a bukwa pe, kwahele a umono Ipfumu kia Nziaambi mu uyiri mu lituu.» 2 Nha mbisi a biluumbu bisamina, Yiiisu aholi itwaari na nde Peetero, Yaki na Yowani. Nde wababiti bo bake, ku yulu a mulaanda wu mula. Mu taanga di bo bakitala nde, Yiiisu amonii kwaa bo mu ifwaani ki ikimi. 3 Bikutu bia nde biahembii na pee, na biangeyini kwalaa, kuli ti muutu so mosi pe nha tsini a toto, wu utuu uhembese ikutu pili yii. 4 Mibili mio miamioolo Mooso na Eliya, miamonii kwaa miyii mio mitata. Bo baboolo bakitsu na Yiiisu. 5 Peetero abaandii utsuu, na aleeli kwaa Yiiisu: «Muyiisi, bubwe bisa-beni dibaananani nha. Dituungani bituru bitata: imosi kia we, imosi kia Mooso, na imosi kia Eliya.» 6 Nde a ayaabi ya uleele pe, mundaa ti bo bali na boomo balaa. 7 Tumake, tuti layiri na layifuu bo, na ndaa mosi yayuyini kutso tuti. Ndaa yii yaleeli: «Wuunawu ni Mwaana a me wa litoono ndaa, diyuu nde!» 8 Itsundu-a-tsundu, miyii bu mitali peembi na peembi, bo bamoni ndila Yiiisu nde bake, itwaari na bo. 9 Bu bo bakisutuu mulaanda, Yiiisu wabatumi mu uhele uleele kwaa muutu so mosi mandaa ma bo bamaamono. Bawuru na pii, natee bu Mwaana a muutu usiimbuu mu babakwa. 10 Bo baduki tumini dii,

ka bo bafulisini bo na bo mambiindili ma «Usiimbuu mu babakwa». 11 Bo bahi Yiiisu manduru: «Mu ima bayiisi ba mikele bali mu uleele ti mubili Eliya ufaana ukwayiri?» 12 Nde wabavutuli: «Ee-e ni buu, Eliya afwaana ukwayiri mu uvutulu bungeele mu bioosi. Ka mu ima Mabasonuu mali mu uyaabisa ka ti Mwaana a muutu sa amono pasi dialaa, na sa babisi nde? 13 Ee-e, me ni yaabisa kwaa beni: Eliya amaayiri, na baata bamuyilii mioosi mi batooni. Ni buu, Mabasonuu ma Ngira mayaabisi mu toono a nde.» 14 Mu taanga di bo batoori nha yali miyii mikimi, bo bamoni koongi a baata yalaa yadiengilili bo, na bayiisi ba Mikele bakitsu na bo. 15 Bu koongi yamoni Yiiisu, yo yakimii, na baata bayiri mu matiini mu ubii nde. 16 Yiiisu wabafuuli: «Mu ki ndaa dili mu utsuu na bo?» 17 Muutu mosi mutso koongi avutuli kwaa nde: «Muyiisi, me maabee we mwaana a me wa baala, mundaa ti na muheebili wumubi wuli mu ukwaamisanga nde na ubaakitisinga nde baba. 18 Taanga dioosi muheebili wuu, ubaakaanganga nde, na ubaabalanga nde nha tsini, pasi mbuu yi nde ubaasa nde. Mwaana li mu upalisa mafuri mu munywa na ukweete mini, na nyutu a nde yimaatili. Me naloombi kwaa miyii mia we mu ubingi muheebili wuu, ka bo a batuyi pe.» 19 Yiiisu ayaabisi kwa bo: «Kubu yakoono usa imiini mu Nziaambi, natee ki taanga me nafwaana uba na beni? Natee ki taanga me nafwaana ubiti mufunu a beni? Dibee me mwaana.» 20 Bamubeyi mwaana. Bu muheebili amoni Yiiisu, nhaa-na-tsi, nde anyingisi mwaana mu mifuri. Mwaana abwi nha tsi, akiyene akilimini na upalisa mafuri mu munywa. 21 Yiiisu afuuli taayi: «Umatuu ki taanga muheebili wuu abaandii mu ukwaamisa nde?» Taayi avutuli: «Umatuu bungebe ba nde. 22 Taanga dialaa muheebili atsenduu nde ku mbaa, so a buu pe, mu maamba mu udusu nde. Ka so we utuu uyiluu ndaa, kwiilili bisi ngebe na yiri baasila bisi!» 23 Yiiisu avutuli: «"So we utuu uyiluu ndaa", bu we leeli. Ka moosi utuu uyilimi kwaa wu usa imiini mu Nziaambi.» 24 Nhaa-na-tsi, taayi a mwaana aloyi: «Me siiri imiini, baasila me, mu ndaa ti pasi kwaa me mu usa imiini!» 25 Yiiisu amoni ti koongi a baata yakukini. Ni mu buu, nde afweengi muheebili wumubi, na aleeli kwaa nde: «Muheebili wuli mu ukutisi baba na ingimagimi, me tumi we mu upala mu mwaana wu, na a bwavutuu mu nde pe!» 26 Muheebili aloyi mingiri, anyingisi mwaana mu mifuri, na apali mu nde. Mwaana wa baala ali ka weti wakwa, na baata balayi bakileele: «Nde maakwa.» 27 Ka Yiiisu akaangi nde mu koo, wamutemisi na mwaana atemini. 28 Bu Yiiisu avutii ku nzo, na miyii mia nde bu miali miobake na nde, bo bamufuuli: «Mu ima bisi

diakoono ubingi muheebili wuu?» 29 Yiesu avutili: «Mu ndila likuundu butuu upalisa muheebili wapili yii.» 30 Bu bamati nhaa, bo basiabii itinini kia Ngaliili. Yiesu ali a atoono pe ti, muutu so mosi ayaaba mbuu yi bo bali. 31 Mundaa ti, nde ali na nzala ya uyiisi miyii mia nde. Nde aleeli kwaa bo: «Mwaana a muutu sa bayeelele nha mioo mia baata, na bo sa bamudusu. Na nha mbisi a biluumbu bitata, nde sa asiimbuu mu babakwa.» 32 Ka miyii a miabahili pe mandaa maa, na bo bali na boomo mu ufuulu nde manduru. 33 Bo batoori ku ngaanda Kapernawumi. Mu taanga di nde ali mutso nzo, Yiesu aheeri miyii mia nde manduru: «Ki toono beni dibeeri asa paa mu kuulu?» 34 Ka bo bawuri, mundaa ti, mu kuulu, bo na bo bakiyene ayolo paa bayaaba na mu bo wali wavulu mu bunene. 35 Ni mu buu Yiesu adiaali, nde ati kuumi na boolo mbili na wabaleeli: «So muutu tooni uba watsiomi, nde afwaana uba watsieelele mu boosi, na ngaamba a boosi.» 36 Ni mu buu nde aholi imwamwaana, na wamutemisi nha kati a kati a bo. Nde wamunyumbiti na wabaleeli: 37 «Wuu wu uyaka imwamwaana weti kiinaaki, mu kuumbu a me, ni me nde amaayaka. Na wuu wu uyaka me, a me pe nde ayaki, ka wuu watsinduu me.» 38 Yowani aleeli kwaa Yiesu: «Muyiisi, bisi dimoni muutu mosi li mu ubingi miheebili mimibi mu kuumbu a we. Na bisi diamuleeli, mu unyaala mu ndaa ti nde ali mu kaba la bisi pe.» 39 Ka Yiesu avutili: «A diamulii pe, ka muutu utuu pe uyiluu imaanga mu kuumbu a me, na nhaa mbisi nhaa, nde leeli ndaa yimbi mu me. 40 Mundaa ti, wuli a mutaata a bisi pe, li wa bisi. 41 Na pasi nde wu uha beni mbasa a maamba ma unywa, mundaa ti beni dili ba Kristo, ngwanya me nadileeli, nde a uhelele pe musieende a nde.» 42 «Pasi nde wu ubwiisi mu masumu, mosi mu bibabaana bibili mu usa imiini mu me, yavulu bubwe kwaa nde bamukutulu limanya li linene mu kiingi, na bamudumunu mu mubu. 43 So ni mundaa koo kia we, we ubwa mu masumu, kese kio. Mundaa ti, yavulu bubwe kwaa we, mu ukoto mu moonyi wa ngwanya na ndila koo imosi. Uyiluu buu yavulu bubwe, ka a mu uba pe wu ukoto na mioo mioolo ku mbuungulu, ku mbaa yi yihele udimi. [(Geenna g1067) 45 So ni mundaa kuulu kia we, we ubwa mu masumu, kese kio. Mundaa ti, yavulu bubwe kwaa we mu ukoto mu moonyi wa ngwanya, na ndila kuulu imosi. Uyiluu buu yavulu bubwe, ka a mu uba pe wu ukoto na miili mioolo ku mbuungulu, ku mbaa yi yihele udimi. [(Geenna g1067) 47 Na so ni mundaa lisi la we, we ubwa mu masumu, sootolo lo. Mundaa ti, yavulu bubwe kwaa we mu ukoto mu moonyi wa ngwanya na ndila lisi limosi. Ka a mu uba pe wubudumunu ku

mbuungulu na misi mioo mia mioolo. (Geenna g1067) 48 Kuu, “misiobi a mili mu ukwa pe, na mbaa a yili mu udimi pe.” 49 Nziaambi sa anaa mbaa nha yulu a pasi muutu, weti bu baata bali mu usa mungwa mu biloo.» 50 «Mungwa iloo ki ibwe! Ka so mungwa helili isie kia nde, buni beni dikaavutulu nde kio? Diba na mungwa mu beni bame, na diba na iyeenge beni na beni.»

10 Yiesu amata nhaa na ayeni mu itinini kia Yuuda, na ku simi likimi la Yorodaani. Koongi a baata yabwikukunu, nha peembi a nde, na nde wabayiisi mandaa weti bwali ipfu kia nde. 2 Bafarisi baswesii kwaa nde, mu ulebuu nde mweete. Bo bamufuuli: «Uli na muswa kwaa baala mu utsara makweele na ubingi mukari a nde?» 3 Yiesu wabavutili: «Ki mukele Mooso wadihi?» 4 Bo bavutili: «Mooso aha muswa kwaa baala mu usonuu mukaanda wa utsara makweele, na ubingi mukari a nde.» 5 Ni mu buu, Yiesu wabaleeli: «Mooso asonii mukele wuu mu toono a beni, mundaa ti beni dili na mitimi mia minono. 6 Ka mu mbaandili, Nziaambi ayilii bo “baala na mukaasa”, buleeli Mabasonuu. 7 “Ni mu buu, baala sa asiisi taayi na nguu a nde, mu uba itwaari na mukari a nde, 8 na bo baboolo, sa baba musunyi mosi.” Ni mu buu bo a bubwaba pe baata boolo, ka muutu mosi. 9 Ni mu buu, muutu pe wafwaana ukabala bi Nziaambi avuutu.» 10 Bu bavutii ku nzo, miyii miabwiha Yiesu manduru mu ndaa yii. 11 Nde wabavutili: «Wuu wu ubingi mukari a nde, na kweeli mukaasa mukimi, nde soongi nha kulu a mukari watsiomi. 12 Na so mukaasa bingi mulumi a nde, na kweeli baala likimi, nde soongi.» 13 Baata babeyi bibabaana kwaa Yiesu, paa nde abeembe bio, ka miyii miasieembi bo. 14 Bu Yiesu amoni buu afweengi, na aleeli kwaa miyii mia nde: «Dinyala bibabaana biyiri kwaa me! A diabalii pe, mundaa ti Ipfumu kia Nziaambi ili kia babafwaanina na bo. 15 Ngwanya, me nadileeli: muutu wu uhele uyaka Ipfumu kia Nziaambi weti imwamwaana, a utuu ukoto mu kio pe.» 16 Tumake nde wababuumbi na wabasiemi, bu anayi bo mioo. 17 Mu taanga di Yiesu akiyene mu kuulu, muutu mosi ayiri mu matiini, ayitsukunu nha kulu a kiinzi kia nde na wamufuuli: «Muyiisi wu mubwe, ima me nafwaana mu usa mu ubaa moonyi wa bilimi na bilimi?» (aiōnios g166) 18 Yiesu wamuleeli: «Mu ima we li mu uta me “wu mubwe”? Muutu pe so mosi li wu mubwe, so a ni Nziaambi pe. 19 We ayaaba mikele: “A dusu muutu pe, a soongo pe, a yibi pe, a ta imbaangi kia pia mu muutu pe, a yiluu ndaa yimbi mu muutu pe, kiinzi taayi a we na nguu a we.”» 20 Muutu wamuvutili: «Muyiisi, me nibaaduku mikele mii mioosi, umata bufuru ba me.»

21 Yīsu wamutali mu litoono na wamuleeli: «lloo ndila imosi ili mu uhele we. Yene, yaluu bi we li na bio, na ha boongo kwaa bawele, na we sa baa busini mu mayula. Tumake yiri na duku me.» 22 Ka bu muutu wuu ayuyi buu, nde abayi ngebe, na ayeni mu ngebe munda ti nde ali na busini balaa. 23 Yīsu atali miyī mia nde bu miamudiengilili, na wabaleeli: «Ili pasi kwaa bangaa busini mu ukoto mu lpfumu kia Nziaambi!» 24 Miyī miakimii kwalaa munda mandaa ma nde. Ni mu buu, Yīsu abwileele kwaa bo: «Baana ba me, uli na pasi mu ukoto mu lpfumu kia Nziaambi! 25 Ili pasi kwaa samo mu ulabuu mu wuru la tsioongi, ka yabwawulu pasi kwaa isini mu ukoto mu lpfumu kia Nziaambi.» 26 Miyī miakimii kwalaa, na miafulisini bo na bo: «Ka ninha, na utuu uvuu?» 27 Yīsu wabatali na wabaleeli: «Kwaa baata mii utuu pe uyilimi, ka a kwaa Nziaambi pe; munda kwaa Nziaambi, mioosi utuu uyilimi.» 28 Ni mu buu Peetero aleeli kwaa nde: «Mono, bisi dimaasiisi bioosi mu uduku we.» 29 Yīsu wamuvutuli: «Mu ngwanya, me nadileeli: so muutu siisi nzo a nde, baana ba nguu ba nde, bakeri ba nde, nguu a nde, taayi a nde, baana ba nde, matsiee ma nde mu toono a me, na mu toono ndaa yimbwe, 30 nde sa abaa mbala kama biavulu bii mu taanga di. Nde sa abaa manzo, baana ba nguu, bakeri, banguu, baana na matsiee, kutso mbingisi ka. Na mu taanga dikaayira, nde sa abaa moonyi wa bilimi na bilimi. (aiōn g165, aiōnios g166) 31 Balayi babali babatsiomi mu taanga di sa baba babatsieelele; na babatsieelele, sa baba babatsiomi.» 32 Bo bali mu kuulu mu ukumu ku Yerusalemi. Yīsu akiyene nha kulu a miyī mia nde, miali na tari, na baa bakiduku nde bali na boomo. Yīsu abwiholo kuumi na miyī mioolo itwaari na nde na abaandii uyaabisa kwaa bo mandaa makaabwiliili nde. 33 «Diyuu! Ku Yerusalemi dili mu uyene, ku buyeelele Mwaana a muutu nha mio mia banguu ba bangaanga ba Nziaambi, na bayiisi ba mikele. Bo sa bamuha kesili ya likwa, na sa bamuyeelele nha mioo mia bangooyi. 34 Bo sa basa nde saa, sa bamutswili mate ku busu, sa bamufinzi bikoti, na sa bamudusu. Na, nha mbisi a biluumbu bitata, nde sa usiimbuu mu babakwa.» 35 Nha mbisi a nhaa, Yaki na Yowani, baana ba Zebedaayi, bayiri kwaa Yīsu. Bo bamuleeli: «Muyiisi, bisi diatoono ti, we wadiyiluu maa madiloombo kwaa we.» 36 Yīsu wabaleeli: «Ima ditooni ti me nadiyiluu?» 37 Bo bamuvutuli: «Bu we kaadiaala mu buzitu ba we, ha bisi muswa wa udiaala nha peembi a we, wu mumosi nha koo kia we kia babaala, wu mukimi nha koo kia we kia bakaasa.» 38 Ka Yīsu wabaleeli: «Beni a diayaaba pe ma dili mu uloombo! Beni utuu unywa mbasa ya mapasi yi me

kaanywa, so mu uholo libootuu li bakaaha me?» 39 Bo bamuvutuli: «Bisi sa dituu.» Yīsu wabaleeli: «Beni sa dinywa mbasa yi me kaanywa na sa badibootuu mu libootuu li bakaabotuu me. 40 Ka a me pe nisoolo ba budiaala nha koo kia me kia babaala na nha koo kia me kia bakaasa. Munda ti mambuu maa mali ma baata ba Nziaambi ataasila mo.» 41 Mu taanga di miyī kuumi mikimi miayuyi maa, bo bakoli Yaki na Yowani kesi. 42 Ni mu buu, Yīsu ati bo boosi mbila na wabaleeli: «Beni diayaaba, baa babali mu utala weti bapfumu ba bangooyi, bo bali mu utumu bo weti bayiisi. Na baata babali na lituu, bali mu umweese bo litumu la bo. 43 Ka maa a mafwaana pe mu uyilimi nha kati a beni. Wuu watoono uba mukuutu nha kati a beni sa aba booyi la beni. 44 Na watoono uba watsiomi nha kati a beni, afwaana uba ngaamba a boosi. 45 Munda ti Mwaana a muutu a ayiri pe paa bamubaasila, ka mu ubaasila baata, na uha moonyi a nde weti kori mu uha bunyanga kwaa babalayi.» 46 Yīsu na miyī mia nde batoori ku ngaanda a Yeriko. Nha mbisi a nhaa, mu taanga di bo bakipala na koongi a baata mu ngaanda yī, ingimangimi imosi kibakita Bartimayi, mwaana a Timayi, ali adiaala mu mukoo a kuulu na akiloombo mboongo. 47 Mu taanga di nde ayuyi ti wuu Yīsu musi Nazareti, nde abaandii mu uloo: «Yīsu, Mwaana a Daavidi, kwiilili me ngebe!» 48 Baata balayi bamusieembi paa awuru. Ka nde ahami mu uloo: «Mwaana a Daavidi, kwiilili me ngebe!» 49 Yīsu atemini, aleeli: «Diamuta mbili.» Ninha bo bateeri ingimangimi mbili, na bamuleeli: «Lwaata ibaala, temene, Yīsu li mu uta we mbili!» 50 Ni mu buu, nde abumi iyungu kia nde, atemini mawasa na ayeni kwaa Yīsu. 51 Yīsu wamufuuli: «Ima we tooni ti me yiluu mu we?» Ingimangimi kiamuvutuli: «Rabuni, mbiindili ti “Muyiisi”, me tooni ubwamono!» 52 Na Yīsu wamuleeli: «Yene, imiini kia we ivuuyisi we.» Nhaa-na-tsi, nde abwimono, na aduki Yīsu mu kuulu.

11 Mu taanga di baswesi na Yerusalemi, bebele na mala ma Betefange na ma Betania, bo batoori ku peembi a mulaanda wa Olive. Yīsu atsendii boolo mu miyī mia a nde. Nde wabaleeli: 2 «Diyene nha bula bali nha kulu a beni. Beni bu dikaakoto mu bo, beni sa dimono mwaana puundi bakutulu, wu muutu so mosi keni a haata nha yulu a nde pe. Diamunyangala na diamubee kwaa me. 3 So muutu fuuli beni: “Mu ima beni dili mu usa buu?”, diamuleele: “Pfumu li na nzala nde, ka nde sa avutulu nde mawasa-mawasa.”» 4 Bo bayeni na bamoni mwaana puundi nha mbari, bakutulu nha munywa a nzo. Bo bamunyangili. 5 Baata babali nha, babafuuli: «Ima

beni dili mu sa? Mu ki toono beni dili mu unyangala mwaana puundi wu?» **6** Bo babavutuli maa ma Yīsu aleeli, na babanyaali bayene. **7** Bo babiti mwaana puundi kwa Yīsu, bo bayali biyungu bia bo nha yulu a puundi, na Yīsu adiaali nha yulu a nde. **8** Baata babalayi bayali biyungu bia bo mu kuulu, na bakimi basuusi matsweenyi ma bo bakesi mutso matsiee. **9** Babaki yene nha kulu a Yīsu na babaki duku nde bakiyene aloo: «Osaana! Nyaala Nziaambi asieme wuu wu uyiri mu kumbu Pfumu! **10** Nyaala Nziaambi asieme ipfumu kili mu uyira, ipfumu kia Daavidi taayi a bisi! Osaana mu kati a mayula!» **11** Yīsu akoti mu Yerusalemi, na ayeni ku Nzo a Nziaambi. Bu amani na utala peembi na peembi, nde ayeni ku Betania na miyii kuumi na mioolo, ka busi ali ka la. **12** Mu iluumbu kiaduki, mu taanga di bo bakisiisi bula ba Betania, Yīsu abayi nzala. **13** Nde atalili mufiike wali na makaya, na nde ayimono ti helape sa abaa mbutu dia bafiike. Ka mu taanga di nde asweesi nha peembi a muti, nde ndila makaya abaasi, munda ti taanga dia bafiike diali keni a diafwaana pe. **14** Ni mu buu, Yīsu aleeli kwaa mufiike: «Muutu so mosi a ubwadia mbutu dia we pe!» Na miyii mia a nde miakiyuululu. **(aiōn g165)** **15** Bo batoori ku Yerusalemi. Yīsu akoti mu lipaanga la nzo a Nziaambi na abaandii mu ubingi baa bakiyaluu na bakisuumbu mu nzo a Nziaambi. Nde abwiisi meese ma baa bakisobo mboongo, na abwiisi bidiaalii bia baa bakiyaluu mabeembe. **16** Nde alii baata mu utaba lipaanga la Nzo a Nziaambi na bisii. **17** Nde akiyiisi na wabaleeli: «Mabasonuu a mali mu uleele pe: “Nzo a me sa bata yo nzo a likuundu a baata boosi”? Ka beni dikitisi yo, isweemini kia miyibi!» **18** Bu banguu ba bangaanga ba Nziaambi na bayiisi ba mikele bu bayuyi maa, bo basiayi makuulu ma udusu Yīsu. Ka bo bakibata nde, munda ti koongi yoosi yakimii na yatooni nziisili a nde. **19** Tsitsii bu yatoori, Yīsu na miyii mia nde bapali mu ngaanda. **20** Mu iluumbu kia duki mu ngwaali, bu bakilabuu, bo bamoni mufiike me wuu wu nde asibi. Nde ali maayiluu ukanya natee ku miaanzi. **21** Peetero alibili moonyi mu mii mialabii na aleeli kwaa Yīsu: «Muyiisi, mono mufiike wu we asibi maakanya woosi.» **22** Ni mu buu Yīsu aleeli kwaa miyii mia nde: «Diba na imiini mu Nziaambi! Ngwanya me nadileeli: **23** Mbiiti muutu leeli kwaa mulaanda wu: “Matuu nhana yabwa mu mubu”, na so nde a siiri paa pe mutso mutimi a nde, ka siiri imiini ti ma nde amaaleele sa mayilimi, mo sa mayilimi. **24** Ni mu buu, me nileelee kwaa beni: Moosi ma beni diloombo mu likuundu, disa imiini ti beni dimaaholo mo na sa badiha mo. **25** Na mu taanga di beni diatemene mu ukuundu Nziaambi, so

beni dili na toono na muutu, diamusa kolokolo. Paa ti Taayi a beni ka wuli mu mayula, anyaala mamabi ma beni. [**27** Bo bayiri avutuu ku Yerusalemi. Mu taanga di Yīsu akiyene adieenge mutso lipaanga la nzo a Nziaambi, banguu ba bangaanga ba Nziaambi, bayiisi ba mikele na bakuutu ba Bayuudayo bayimono nde. **28** Bamufuuli: «Mu ki litumu we li mu uyiluu mandaa ma? Na aha we muswa wa uyiluu mo?» **29** Yīsu wabavutuli: «Me ni fuulu beni nduru ndila mosi. Divutulu me mvutu, na me sa nadileele mu ki litumu me ndi mu uyiluu mandaa ma. **30** Libootuu la Yowani kwaa na lo lamati? Kwaa Nziaambi oo ti kwaa baata? Divutulu me mvutu.» **31** Bo balelisini: «So dileeli: “Kwaa Nziaambi”, nde sa wadifuulu: “Ka mu ima beni diakoono usa imiini mu Yowani?” **32** Ka bisi utuu pe uleele ti “Kwaa baata.”» Bo ali utuu pe uleele buu, munda ti bo bakibata boomo ba koongi. Bo boosi bakitsimi ti Yowani ali mubili wangwanya. **33** Ni mu buu, bo bavutuli kwaa Yīsu: «Bisi a diayaaba pe.» Nde ka ninhā avutuli: «Ee-e, me ka a nileelee beni pe, mu ki litumu me ndi mu uyiluu mandaa ma.»

12 Yīsu abaandii utsuu kwaa bakuutu ba Bayuudayo mu matsaba: «Muutu mosi akuni tsiee a viinyi. Nde akayi yo mu lipaanga, na nde ahayi idunu mu ukamina mala ma mbutu dia viinyi. Nde atuungi nzo yayiluu unaanguu mu mutele, munda ukebe tsiee a viinyi. Tumake nde asoombuso yo kwaa basiali ba viinyi, na ayeni ku midieenge. **2** Taanga dia utolo mbutu bu diatoori, nde atsindii musiali a nde mosi kwaa basiali ba mu tsiee a viinyi mu uyaholo kwaa bo, ikuku kia nde kia mbutu dia viinyi. **3** Ka bo bakaangi musiali wuu, bamuteti na bamuvutuli mioo bwaasi. **4** Ninhā ngaa tsiee abwitsinduu bo musiali a nde mukimi. Wuu, bamuteti nha mutswe na bamutuyi. **5** Ngaa tsiee abwitsinduu musiali mukimi, na wuu, bo bamudusi. Bo bayilii bumosi kwaa babalayi bakimi. Bo bateti babamosi na badusi bakimi. **6** Nha tsieelele, ngaa tsiee asiaali na ndila mwaana a nde mosi wa mutimi. Nde wamutsindii, munda ti nde akileele: “Bo sa bakiinzi mwaana a me.” **7** Ka basiali ba mu tsiee a viinyi baa, balelisini bo na bo: “Wu ni mutoli a mukobo! Tsweendani, diamudusu, na mukobo sa aba wa bisi!” **8** Ninhā bo bakaangi mwaana, bamudusi na babumi nyutu a nde ku mbari a lipaanga la tsiee a viinyi.» **9** Yīsu afuuli kwaa bakuutu ba Bayuudayo: «Ngaa viinyi ima akaasa? Nde sa ayiri, nde sa adusu basiali ba mu tsiee a viinyi, na sa aha viinyi kwaa bakimi. **10** Beni a diataanga pe mandaa ma, mu Mabasonuu ma ngira: “Manya li batuungi babumi, limaakituu manya la ibwa, **11** ni Pfumu ayiluu buu,

na ili ndaa ya nziaangili nha misi mia bisi!"» 12 Bakuutu ba Bayuudayo bakisaa kuulu ya ukaanga Yiiisu, munda ti bo bayaabi ti nde ateeeri tsaba yii mu ndaa bo. Ka bo babati boomo mu ndaa a koongi. Ni mu buu, bo a bamukaangi pe, bamusiisi na bayeni wa bo. 13 Batsindii kwaa Yiiisu Bafarisi bakimi na kaba la baata ba Erode Antipase, paa balebuu nde mweete mu mandaa ma nde akaatsuu. 14 Bo bayileele kwaa nde: «Muyiisi, bisi diayaaba ti we ngaa ngwanya. We a li mu ubaabata muutu pe, na we a li mu tala biinzi bia baata pe. Ka we li mu uyiisi mu ngwanya yoosi kuulu yi li mu uha Nziaambi kinyi. Wadileele, baha muswa oo ngori mu ufutu limaanda kwaa mutini Kayisari? Bisi diafwaana ufutu, oo ti ngori?» 15 Yiiisu ayaabi peluu a bo. Ni mu buu nde wabaleeli: «Mu ima beni dili mu ulebuu me mweete? Dimweese me mukuti a mboongo mosi.» 16 Bo babeyi mukuti a mboongo na Yiiisu wabafuuli: «Kiinzi ki na bisonii bi bia na bili?» Bo bamuvutuli: «Bia mutini Kayisari.» 17 Ninha Yiiisu wabaleeli: «Divutulu bia Kayisari kwaa Kayisari; na divutulu bia Nziaambi kwaa Nziaambi.» Na bo bakimii kwala mu nde. 18 Nha mbisi a nhaa, kaba la Basaduki layiri kwaa Yiiisu. Ni bo bali mu uyiisi ti, tsimbilili a babakwa yo pe. Bo bamufuuli mbi bu: 19 «Muyiisi, mono maleeli Mooso: "So baala likwiiri kwahele a ubutu baana, mwaana a nguu a nde afwaana ukweele mukwiili paa abutulu wakwa baana." 20 Ka ali na baana ba nguu tsaamba. Watsiomi akweeli, nde akwiiri kwahele a ubutu baana, na nde asiisi mukwiili a nde kwaa mwaana a nguu a nde. 21 Waboolo kweeli mukwiili, na nde kwiiri kwahele a usisi mwaana. Wabatata bumosi, tee bu yadukisini. 22 So mosi pe mu bo tsaamba wasiisi baana. Nha mbisi a bo boosi, mukaasa ka akwi. 23 Mu taanga dia tsimbilili a babakwa, mukari wa na nde akaaba? Munda ti bo tsaamba baholi nde weti mukari.» 24 Yiiisu wabavutuli: «Beni diayaaba mu ima beni dimaadiimbili? Munda ti beni a diayaaba pe so Mabasonuu ma ngira, so litu la Nziaambi. 25 Mu ngwanya, mu taanga dia tsimbilili a babakwa, a bubwaba pe na mukari na mulumi. Ka baata boosi sa baba weti batumu ba Nziaambi mu mayula. 26 Mu miatala babakwa bali mu usiimbuu, beni a diataangi pe mu mukaanda a Mooso, maa ma Nziaambi ayaabisi nde nha peembi a muti wakilulu mbaa: "Me ni Nziaambi a Abraami, Nziaambi a Isaki na Nziaambi a Yaakobi!"» 27 Yiiisu abwileele: «Nde a ali Nziaambi wa babakwa pe, ka wa babali moonyi. Beni Basaduki dili mu uyiluu udiimbili.» 28 Mosi mu bayiisi ba mikele ayuyi bu bakitsu. Nde amoni ti Yiiisu avutuli bubwe kwaa Basaduki; nde asweesi kwaa nde na wamufuuli: «Ki mukele a Nziaambi wa vulu ndutu mu mikele mioosi?» 29 Yiiisu wamuvutuli: «Watsiomi ni wu: "Yuu Iseraeli! Pfumu a bisi Nziaambi li Pfumu ndila mosi. 30 We sa toono Pfumu Nziaambi a we, mu mutimi a we woosi, mu muwuumu a we woosi, mu matsimi ma we moosi, na mu mifuri mia we mioosi." 31 Na mono wa mioolo: "We sa toono mbaayi a we, weti we makulu." A kuli na mukele mukimi wavulu mu bunene na mioolo mii pe.» 32 Muyiisi a mikele abwileele: «Ngo bubwe, Muyiisi! Ma we leeli ma ngwanya: Nziaambi ndila mosi, na mukimi pe weti nde. 33 Utoono nde mu mutimi a we woosi, mu mayele ma we moosi na mu mifuri mia we mioosi. Nziaambi atoono ka ti pasi muutu atoono mbaayi a nde weti nde makulu bwavulu bubwe na bungori boosi ba tsuyili a diki la banyama.» 34 Yiiisu amoni ti nde vutuli mvutu mu mayele na wamuleeli: «We a li la na Ipfunu kia Nziaambi pe.» Na muutu mukimi a asiayi pe mu ubwafuulu nde manduru. 35 Bu Yiiisu akiyiisi mutso lipaanga la nzo a Nziaambi, nde aheeri nduru yi: «Buni bayiisi ba mikele butuu uleele ti Kristo li mwaana a Daavidi? 36 Daavidi nde makulu, mu tumini a Muheebili wa Ngira, aleeli: "Pfumu aleeli kwaa Pfumu a me: Diaala nha koo kia me kia babaala, natee bu me nisuusu mitaata mia we kutsini a miili mia we." 37 Daavidi nde makulu li mu uta nde: "Pfumu", ka buni Kristo utuu ubwaba mwaana a nde?» Koongi yalaa yakiyuu Yiiisu mu kinyi yoosi. 38 Mono ma Yiiisu akiyiisi: «Disa mayele mu bayiisi ba mikele babatooon udieenge na bikutu bibibwe. Bo batooon uyaka mabwe ma likiinzi mu kulu a mbari. 39 Bo bali mu usoolo mambuu matsiomi mutso manzo ma makutunu ma Bayuudayo, na mu mambuu ma likiinzi mu mikuungi. 40 Bo bali mu upatila biloo bia bakwiili, na mu peluu bali mu usa makuundu mamala. Nziaambi sa afuundusu bo mu mifuri!» 41 Yiiisu ali adiaala mutso nzo a Nziaambi nha kulu a itungu ki bubaaha bungori, na nde akimono buni baata bakilooso mikuti mia mboongo mu itungu kii. Bisini bibilayi biakilooso mikuti mialaa. 42 Mukwiili mosi wa mukaasa wa muwele ayiri na aloosi mikuti mia nde mioolo mimikkee. 43 Yiiisu ati miyii mia nde mbili na wabaleeli: «Ngwanya me nadileeli, mukwiili wuu na wu wa muwele vuli uloooso mboongo na bo boosi. 44 Munda ti bo boosi baheeri bia bo, biahele na ndutu. Ka nde, wahele na bioosi, heeri bioosi bi ali na bio. Bioosi bi nde ali na bio mu idiingi kia nde.»

13 Mu taanga di Yiiisu akipala mu lipaanga la nzo a Nziaambi, mosi mu miyii mia a nde wamuleeli: «Muyiisi, mono mamanya ma bubwe! Mono ki pili a tuungili!» 2 Yiiisu wamuleeli: «We

li mu umono tuungili yinene yi? A kubwasaala pe
 nha na nha manya limosi nha yulu a lini. Bioosi sa
 batsara.» 3 Yiisu ayeni ku mulaanda a Olive wali
 nha kulu a nzo a Nziaambi. Nde ali adiaala itwaari
 na Peetero, Yaki, Yowani na Andere. Bo bamufuuli:
 4 «Wadileele, mu ki taanga maa makaayilimi, na ki
 iliimbi ikaamweese ti maa moosi sa mayilimi?» 5
 Ni mu buu, Yiisu abaandii uleele kwaa bo: «Disa
 mayele, muutu ahele udiimbisi beni mu mandaa ma
 pia. 6 Babalayi sa biyiri mu kuumbu a me, na sa
 baleele: "Ni me!" Na sa badiimbisi baata babalayi. 7
 Bu beni dikaayuu midiingi na kele ya midiingi, a diba
 na boomo pe. Munda a ti maa mafwaana uyilimi, ka
 yii keni a manini a tsi pe. 8 Tsi mosi sa idwaanisa tsi
 kimi. Ipfumu imosi sa idwaanisa ipfumu ikimi. Toto sa
 dinyingini mu mambuu malaa, na nzala. Yii sa iba
 weti mbaandila misoongo mia mbutili. 9 Disa mayele
 mu beni bame. Munda ti sa badiyelelele nha kulu
 a pfuundisi. Sa baditete mu manzo ma makutunu
 ma Bayuudayo. Sa badifuundusu nha kulu a batumi
 na mitini, mu toono a me. Sa iba imbaangi kwaa
 bo. 10 Ka bwafwaana tsiomi ti ndaa yimbwe iyabina
 kwaa baata boosi. 11 Mu taanga di bakaabiti beni
 nha kulu a pfuundisi, a dikwanyoongo pe, mu mii
 mi beni dikaalelele. Ka dileele mandaa ma bakaaha
 beni mu taanga dii. Munda ti mo a mumata kwaa
 beni pe, ka kwaa Muheebili wa Ngira. 12 Mwaana
 a nguu sa ayelelele mwaana a nguu a nde makulu
 mu likwa. Taayi ka sa ayluu bumosi na mwaana
 a nde. Baana sa badwaanisa bibuti bia bo na sa
 bafuundusu bo mu tsiembili ya likwa. 13 Baata boosi
 sa badibele mu toono a me. Ka wuu wu uba na
 mukonono natee manini, sa ayobuu. 14 «Sa uba na
 iluumbu ki beni dikaamono muutu wu bali mu uta
 "Mubi wa tsitsi", atemene nha mbuu yi nde ahele
 ufwaana uba. Nyaala ti wukaataanga mandaa ma,
 ayuu bubwe! Nyaala babakaaba ku Yuuda, babata
 ku milaanda. 15 Wukaaba ku yulu a nzo a nde,
 anyala usutuu mu uholo biloo bia nde bili mutso nzo.
 16 Wukaaba ku matsiee, anyala uvutuu ku nzo a
 nde mu uyaholo iyungu kia nde. 17 Ki pili a ngebe
 dikaaba, mu biluumbu bii, kwaa bakaasa bangaa
 mayimi na kwaa babakaanywiisi baana mabeene. 18
 Dikuundu Nziaambi paa ti maa mahele uto mu taanga
 dia mvulu na dia kioori kia mifuri! 19 Munda ti mu
 biluumbu bii, sa uba na tsitsi diavulu bunene. Baata
 sa bamono pasi dialaa, mu iteesi kiavulu bunene.
 Umata mbaandila tsi, mu taanga di Nziaambi ayilii
 bioosi, natee lolu, baata keni a bamono pasi dia pili
 yii pe. Na a bubwamonuu mandaa ma pili yii pe. 20
 So Pfumu a aholi pe kesili ya usa ti taanga dii diba

dikusi, keni muutu so moosi utuu pe uvuu. Ka nde
 asi dio diba dikusi, mu ndaa a babasoolo mu uba
 baata ba nde. 21 «Ni mu buu, so muutu wadileeli:
 "Dimono, Kristo nha ali" so a buu pe: "Dimono, nde
 kunaa ali!" A diamusa imiini pe. 22 Ka bakristo ba pia
 na mbili mia pia, sa batemene. Sa bayiluu biliimbi
 bia ukimuu na bimaanga mu udiimbisi, so butuu uba,
 baa ba Nziaambi asoolo. 23 Ni mu buu, disa mayele!
 Me maakwayaabisa beni mioosi.» 24 «Mu biluumbu
 bii, nha mbisi a tsitsi dia pili yii, tari sa liba pimisi,
 tsuungi a ubwaha liyalila la nde pe, 25 bambwelele
 sa basotuu mu umata ku yula, na tuu dili ku yula sa
 dinyingini. 26 Nha mbisi sa bamono Mwaana a muutu
 mu uyiri mu matuti, mu litu na mu buzitu ba nde.
 27 Nde sa atsinduu batumu ba nde mu ukukuu ba
 nde asoolo mu mapeembi moosi, umata kwasuku
 toto, natee kwasuku yula.» 28 «Diyuu nziisili yili mu
 uha muti wa mufike: Mu taanga di mapaki ma nde
 mamaakololo makaya moosi, na makaya mamanyatii
 maka mu uteete, beni diayaaba ti mvulu a tsiomi
 ka bebele. 29 Ni bumosi mu beni ka, mu taanga di
 beni dikaamono mandaa maa mu uyilimi, diyaaba ti
 Mwaana a muutu ka bebele, nha munywa a nzo a
 we. 30 Ngwana me na dileeli: kubu yi a yilabuu pe
 tswaamina a maa moosi muyilimi. 31 Yula na tsi sa
 bilabuu, ka mandaa ma me a mulabuu pe.» 32 «Mu
 miatala iluumbu, so a buu pe nguungu, muutu so mosi
 pe wayaaba, a so batumu ba Nziaambi mu mayula
 pe, a so Mwaana ka pe. Ndili a Taayi ayaaba. 33 Disa
 mayele! Diba likanda, munda ti beni a diayaaba pe
 taanga dia tsieelele. 34 Sa bubu weti mu taanga di
 muutu ubayene midieenge. Mu taanga di nde ali mu
 usiisi nzo a nde, nde li mu usiisi basiali ba nde mu usa
 yo bungeele. Nde li mu uha kwaa muutu muutu isala
 kia nde, na li mu utumu kwaa mukebi a munywa nzo
 mu uba likanda. 35 Ni mu buu diba likanda, munda ti
 beni a diayaaba pe taanga dikaayiri ngaa nzo. Helape
 nde yiri tsitsii, so kati-a-kati a butsuu. So a buu pe,
 mu taanga di tsutsu ukookolo, so mu ngwaali. 36 So
 nde yiri mu itsimbisini, a bwafwaana pe ti nde abaasa
 beni diala matolo. 37 Ma me ndi mu uleele beni, me
 ndi mu uleele mo kwaa boosi: Diba likanda!»

14 Biluumbu bioolo biasiaali tswaamini a mukuungi
 a Paaka uto, na mukuungi wa mapa mahele
 na lifunusu. Mu taanga di, banguu ba bangaanga
 ba Nziaambi na bayiisi ba mikele, basiayi kuulu
 mu ukaanga Yiisu mu tsweeyi na mu mayele, paa
 bamudusu. 2 Ni mu buu, bo balelisini: «Dinyaalani
 ukaanga nde mu taanga dia mukuungi, leeti baata sa
 batemene kutso nyingi-nyingi.» 3 Yiisu ali ku bula

Betania, mu nzo a Simooni ngaa a bwaari. Bu nde akidia, mukaasa mosi akoti mu nzo na ibasa kialuulu mu manaasa matala yalaa. Nde adibili ibasa kia alabati, na ayitili mananaasa ma nare nha yulu a mutswe a Yiusu. 4 Babamosi mu babali nhaa bakoli kesi: «Mu ki toono babilisi wako mananaasa ma? 5 Keni beeri bayaluu mo mu makama matata ma mikuti mia mboongo, na uha mo kwaa bawele!» Bo batsuyi bubi kwalaa mu mukaasa wuu. 6 Ka Yiusu aleeli: «Diamunyaala na pii. Mu ima beni dili mu ukwaamisa nde? Yi nde ayilii mu me, ngwanya ili ndaa yimbwe. 7 Mundaa ti taanga dioosi beni sa dibaaba itwaari na bawele. Na mu pasi taanga di beni ditooni, beni sa dituu uyiluu bo mamabwe. Ka beni a dituu pe uba na me taanga dioosi. 8 Nde yilii ma nde atuyi: Nde kwiyitili mananaasa mu nyutu a me, mundaa uyiluu ndiili a me. 9 Ngwanya, me nadileeli: pasi peembi yibuyaabisa Ndaa Yimbwe, mu tsi yoosi, sa balibili moonyi mu nde, mu ndaa yi mukaasa wu ayilii mu me.» 10 Yuuda Isikarioti, mosi mu kuumi na miyii mioolo, ayiyaabisa tsiimi kwaa banguu ba bangaanga ba Nziaambi mu uyeelele Yiusu kwaa bo. 11 Mu ndaa yimbwe yii, bo bayaangi na balasini bamuha mboongo. Umata mu taanga dii, Yuuda asiayi kuulu yafwaana mu uyeelele Yiusu kwa bo. 12 Mu iluumbu kiatsiomi kia mukuungi a mapa ma bahele ufunusu, iluumbu ki bakitsuu bungori ba mwaana a limeme la Paaka, miyii mia Yiusu mialeeli kwaa nde: «Kuni we atoono ti bisi diyayiluu we ndaamba a Paaka?» 13 Ninha Yiusu atsinduu mioolo mu miyii mia nde bu aleeli: «Diyene ku ngaanda. Kuu, beni sa dibwaanina na baala limosi lili na mbiindi yaluulu mu maamba. Diamuduku, 14 na kuu ku nde akaakoto, dileele kwaa ngaa nzo ti: "Muyiisi fuuli we: Kuni kuli itsuru kia nzo ki me kaadia ndaamba a Paaka na miyii mia me?" 15 Nde sa wadilaa, itsuru kia nzo ki inene kia ku yulu, mutso nzo a nde, kibasa bungeele na kiamayilimi. Ni muu beni dikaayiluu ndaamba a Paaka.» 16 Miyii miayeni na miakoti ku ngaanda. Bo bamoni mandaa moosi weti bu Yiusu aleeli yo kwaa bo, na ni kuu bo bayilii ndaamba a Paaka. 17 Tsitsii bu yatoori, Yiusu ayiri na miyii mia nde kuumi na mioolo. 18 Bu bo bakidia nha meese, Yiusu aleeli: «Ngwanya me nadileeli: Mosi mu beni, wuli mu udia na me, sa ayeelele me.» 19 Miyii mioosi miakoti mu ngebe, na bo bamuleeli mosi nha mbisi a wunu: «Ni me?» 20 Yiusu aleeli kwa bo: «Ni mosi mu beni, mosi mu kuumi na mioolo. Wuu wu utsubu lipa la nde na me, mu ikombo. 21 Mwaana a muutu sa akwa weti bu Mabasonuu ma Ngira mali mu uyaabisa. Ka ngebe kwaa muutu wuu, wu uyeelele Mwaana

a muutu! Ali yavulu bubwe kwaa muutu wuu, mu uhele ubutuu!» 22 Mu taanga dia udia, Yiusu aholi lipa. Bu amani uvutulu matoondo kwaa Nziaambi, nde abukili lo na ahi lo kwaa miyii mia nde. Nde wabaleeli: «Diholo, yiinayi ni nyutu a me.» 23 Nha mbisi, nde aholi mbasa a viinyi. Bu amani uvutulu matoondo kwaa Nziaambi, nde wabaheeri yo. Na boosi banwyiiri yo. 24 Yiusu wabaleeli: «Maa-na-ma ni makila ma me, makili mali mu uhamisa lilasina la Nziaambi, matsiaamii mu toono a baata babalayi. 25 Ngwanya me nadileeli: Me a nibwanywa pe mala ma mbutu dia viinyi ma, natee iluumbu ki me ni bwanywa mo, mu lpfumu kia Nziaambi.» 26 Tumake bo bamani uyimbi mikuunga mia mukuungi, na bo bayeni ku mulaanda a Olive. 27 Yiusu aleeli kwaa miyii mia nde: «Beni boboosi sa dibwoongolo me, ka bali mu utaanga mu Mabasonuu ma Ngira: "Me sa tete mukebi, na mameme sa matsamuu." 28 Ka, Yiusu abwileele, nha mbisi a tsimbilili a me, sa naditswaamina ku Ngilili.» 29 Peetero wamuleeli: «Ka so boboosi babwoongili we, me a nibwoongolo we pe!» 30 Yiusu avutili kwaa nde «Ngwanya me ndeeli kwaa we: Lolo li, mu butsuu ba ka, tswaamina tsutsu ukookolo mbala dioolo, we sa tunu me mbala tata.» 31 Ka Peetero ahami mu usa paa: «So me nikwa ka itwaari na we, ngori me a nituu utunu we pe!» Na boosi baleeli bumosi ka. 32 Tumake bo batoori nha mbuu mosi ya kuumbu Ngetesemane, na Yiusu aleeli kwaa miyii mia nde: «Didaala nhaa na nha, mu taanga di me niyakuundu.» 33 Nde abiti itwaari na nde Peetero, Yaki na Yowani. Nde abaandii umono ikuuhulu na mangoongo, 34 na nde wabaleeli: «Me ndi na ngebe mu ukwa, didaala nhaa na nha, na diba likanda!» 35 Nde ayeni mwaana taka hoolo; atsukini, na akuundi paa ti, so ali butuu uba, ti nguungu yii ya mapasi yilabuu la na nde. 36 Nde aleeli: «Aba, Taata, mioosi utuu uyilimi mu we. Takala la na me mbasa ya mapasi yiinayi. Ka, a buba weti buli litoono la me pe, ka buli litoono la we.» 37 Nde abwiwiri avutuu na amoni miyii mitaata mialaa tolo. Nde aleeli kwaa Peetero: «Simooni, we tolo? We abayi mifuri mia uba likanda so mu nguungu mosi? 38 Diba likanda na dikuundu paa dihele ubwa mu mapuusu. Mutimi a muutu li ahami, ka musunyi a nde adee.» 39 Nde abwitakuu, na akuundi Nziaambi bu abwileele mandaa maanamaa. 40 Nha mbisi a mwaana a taanga hoolo, nde abwivutuu kwaa miyii mia nde na wabamoni bala tolo. Bu bo bakooni uba misi bwaasi, bo a bayaabi pe mima buleele kwaa nde. 41 Bu abwiwiri mbala ya mutata, nde aleeli kwaa bo: «Beni kaala matolo na beni dili mu uwuumu? Bumaakuu! Nguungu yimaato. Mu taanga di, muutu

mosi sa ayeelele Mwaana a muutu nha mioo mia bangaama masumu. 42 Ditemene, tsweendani! Dimono, muutu wukaayeelele me kwaaboo, nha ali!» 43 Yiesu ali keni mu utsuu. Ni mu taanga di Yuuda, mosi mu miyii kuumi na mioolo, ayiri. Koongi a baata bali na mikasa na mipaanga bali itwaari na Yuuda. Banguu ba bangaanga ba Nziaambi, bayiisi ba mikele na bakuutu ba babaala boosi baa nibabatsindii bo. 44 Yuuda wuu wayeelili Yiesu, amweesi bo ilimbi ki nde akaasa. Nde wabaleeli: «Wuu wu me kaanyumbutu, ni nde. Diamukaanga na diamubiti, diyiluu ukebe nde.» 45 Mu taanga di Yuuda atoori, nde asweesi kwaaboo Yiesu, na wamuleeli: «Muyiisi!» Na wamunyumbiti. 46 Babakimi babwiliili Yiesu na bamukaangi. 47 Ka mosi mu babali nhaa, apalisi mukasa a nde mutso kutu a nde, ateti musiali a nguu a bangaanga ba Nziaambi, na wamukesi litswi. 48 Yiesu wabaleeli: «Me ihaangi ndi, paa beni diyiri na mikasa na mipaanga, mu ukaanga me?» 49 Mu biluumbu bioosi me mbeeriangi itwaari na beni, na nakiyiisi mutso lipaanga la nzo a Nziaambi, na beni a diakaangi me pe. Ka maa mamaayilimi, paa Mabasonuu ma Ngira mayene tsitsi.» 50 Nhaa-na-tsi, miyii mioosi miamubwoongili, na miabati. 51 Mufuru a baala mosi wali walwaata ndila tsaanda mosi, akiduku Yiesu. Bayesini mu ukaanga nde, 52 ka nde anyaa tsaanda na abati pene. 53 Ba bakaangi Yiesu babiti nde kwaaboo nguu a ngaanga a Nziaambi. Banguu ba bangaanga ba Nziaambi, bakuutu ba Bayuudayo na bayiisi ba mikele boosi bakukini. 54 Peetero akiduku Yiesu ku lala, natee ku mbari a lipaanga la nzo a nguu a bangaanga ba Nziaambi. Kuu, nde adiaali itwaari na bakebi na akiyoto mbaa. 55 Banguu ba bangaanga ba Nziaambi na ikuutu kia bo kioosi, bakisaa toono yibwiisi Yiesu paa bamudusu, ka a babayi pe. 56 Ka baata babalayi bakita bimbaangi bia pia mu nde, ka a baki uyuhusunu bo na bo pe. 57 Babamosi batemini na bati nde imbaangi kia pia kiinaki: 58 «Bisi diayuyi bu aleeli: «Me sa tsara nzo a Nziaambi yinayi yi batuungu mu mioo mia baata, na mu biluumbu bitata me sa bwatuungu nzo kimi yi ihele uba iyiluu kia muutu.»» 59 Ka so mu ndaa yii bo a bayuhisini pe. 60 Nguu a bangaanga ba Nziaambi atemini nha kati-a-kati a baata, na ahi Yiesu nduru: «We mvutu yi we uvutulu yo pe? We mima leeli mu bimbaangi bi baata bali mu uta mu we?» 61 Ka Yiesu awuri, na a avutili mvutu so mosi pe. Nguu a bangaanga ba Nziaambi abwifuulu nde: «We ni Kristo, mwaana a Ngaa Lisieme?» 62 Yiesu avutili: «Ee-e, ni me! Na beni sa dimono Mwaana a muutu adiaala nha koo kia babaala kia wuu wuli na litu, na nde sa ayiri mu

matuti ma yula.» 63 Ni mu buu nguu a bangaanga ba Nziaambi akaki bikutu bia nde, na aleeli: «Bisi a dili na nzala usaa bambaangi pe!» 64 Beni diyuyi bu nde atuyi Nziaambi. Buni beni dili mu utsimi?» Bo boosi bayaabisi ti nde maasa bubi na nde afwaana ubaa tseembili ya likwa. 65 Babamosi babaandii mu utswiili nde mate, bamufuuli tsaanda ku busu, bamuteti. Bo bamuleeli: «Bili, na yesene uyaaba wu yilii we maal!» Na bakebi ba nzo a Nziaambi bamuteti mambata. 66 Peetero ali keni ku tsini nha mbari a lipaanga la nguu a bangaanga ba Nziaambi. Mu diina taanga dii, mosi mu basiali babakaasa ba nguu a bangaanga wuu ayiri. 67 Nde amoni Peetero bu akiyoto mbaa. Musiali wa mukaasa wuu wamutali, na wamuleeli: «We ka beeri na Yiesu musi Nazareti.» 68 Peetero atuni bu ayaabisi: «Me a nayaaba pe ma we tooni uleele, me a ndi mu uyu pe.» Na nde amati nha mukoo a mbaa, na ayitemene nha peembi na munywa a lipaanga. [Ninha, tsutsu akookili.] 69 Ka musiali wa mukaasa wamumoni, na abwiyaabisa nha kulu a babali nhaa: «Muutu wuunawu, li mosi nha kati a bo!» 70 Na Peetero abwitunu. Mwaana a idii hoolo, baa babali nhaa, bakibwaleele kwaaboo nde: «Utuu uba ngwanya, we li mosi mu bo, mu ndaa ti we ka, li musi Ngaliili.» 71 Ninha Peetero aloyi: «Nyaala Nziaambi asiembe me, mbiiti me pia ndi mu ufutu! Ngwanya, me a nayaaba muutu pe wu beni dili mu utsuu mu nde.» 72 Nhaa-na-tsi, tsutsu akookili mbala ya dioolo. Ninha, Peetero alibili mooniyi mu maa mamuleeli Yiesu: «Tswaamini tsutsu ukookolo mbala dioolo, we sa tunu me mbala tata.» Ni mu buu, Peetero akoti mu ngebe, abaandii ulili.

15 Mu ngwaali ya na wee, banguu ba bangaanga a Nziaambi, bayiisi ba mikele na pfuundu a ikuutu kia Bayuudayo kioosi, bakukini. Bakuti Yiesu bibolo, bamubiti na bamuyeelili kwaaboo mutumi Pilato. 2 Pilato wamufuuli: «We ni mutini a Bayuudayo?» Yiesu wamuvutuli: «We leeli buu.» 3 Banguu ba bangaanga ba Nziaambi bafuundi Yiesu kwalaa. 4 Pilato abwiha nde manduru: «We a li na ya uvutulu pe? We li mu uyu bu baata ba boosi bali mu ufuundu we!» 5 Ka Yiesu a abwivutulu ndaa so mosi pe. Ni mu buu, Pilato akimii kwalaa. 6 Mu pasi mukuungi a Paaka, Pilato akiha bunyanga kwaaboo kori mosi, wuu wu koongi yakiloombo. 7 Ka bunu, muutu mosi kuumbu a nde Barabase, ali mu perese na biwulu biadusi muutu, mu taanga yali nyingi-nyingi. 8 Koongi yayeni kwaaboo mutumi Pilato, na yamuloombi paa babayiluu weti bu yali ipfu kia nde. 9 Pilato wabavutuli: «Beni diatono ti me na dinyaala mutini a Bayuudayo?»

10 Ka nde ali ayaaba bubwe ti, munda a musoyi, itwaari na Yiesu, bakituu ka nde. 33 Mu nguungu banguu ba bangaanga ba Nziaambi bamuyeelili Yiesu. 11 Ka banguu ba bangaanga ba Nziaambi, batsindi koongi paa ti Pilato wabanyaalila Barabase nha mbuu a Yiesu. 12 Pilato abwifuulu: «So me nyaali beni Barabase, ima ditoono ti me sa mu wuu wu beni dili mu uta mutini a Bayuudayo?» 13 Bo bamuvutuli bu bakiloo: «Wamukomo nha kuruwa!» 14 Pilato wabafuuli: «Ka ki mamabi nde ayilii?» Ka bo babwihama mu uloo: «Wamukomo nha kuruwa!» 15 Bu Pilato atooni uha kinyi kwaa koongi, nde wabanyaalili Barabase. Nde atumi ti batete Yiesu bikoti, na wamuyeelili paa bamukomo nha kuruwa. 16 Masodaare mabeyi Yiesu mutso nzo a mutumi, na bo bateeri koongi a masodaare yoosi mbili. 17 Bo bamulwaatisi iyuungu kiabeenge, na bamunayi nha yulu a mutswe, iburu kia matsieende. 18 Bo babaandii uha nde bwee. Bo bamusiiri saa bu bamuleeli: «Bwee, mutini a Bayuudayo!» 19 Tumake, bamuteti ikoti nha yulu a mutswe, bamutswili mate na batsukini nha kulu a nde mu uha nde bwee. 20 Bu bamani uyiluu usa nde saa, bamumaasi iyuungu kiabeenge na bamulwaatisi bikutu bia nde makulu. Bobamubiti ku mbari a ngaanda, paa bamukomo nha kuruwa. 21 Muutu mosi wa bula ba Kirene, kuumbu a nde Simooni, taayi a Alekandere na Lufusi. Nde akimata ku matsiee na akilabuu nhaa. Masodaare mamubamii mu ubiti kuruwa a Yiesu. 22 Bo babiti Yiesu ku mbuu ya kuumbu Ngolongota, mambiindili ti: «mbuu ya iteenge kia mutswe.» 23 Bo bali na nzala ya uha nde mala mabavuutu na miire, ka Yiesu abisi. 24 Tumake bo bamukomi nha muti wa kuruwa. Na bo bakabi nha kati a bo bikutu bia nde, mu uta nzeke paa bayaaba ikuku ki muutu muutu mu bo akaabiti. 25 Ali ka nguungu ya wa ya ngwaali, mu taanga di bakomi nde nha muti wa kuruwa. 26 Kwali na bala lalikee li bali basonuu toono yi bamuhi tsieembili. Ali basonuu mandaa ma, nha yulu a bala lii: «Mutini a Bayuudayo». 27 Ali bakomo biwulu bioolo, itwaari na nde, muutu muutu nha kurwa a nde. Mosi nha koo kia nde kia babaala, wunu nha koo kia nde kia bakaasa. [29 Babakilabuu kuulu nha mbuu yii, bakituu nde, na bakinyingisi mitswe. Bo baleeli: «Ee-e! We a ni muutu pe waleeli ti we utuu utsara nzo a Nziaambi, na ubwatuungu yo mu biluumbu bitata? 30 Ka vuu mu iwemakulu, sutuu nha kuruwa!» 31 Bumosi, banguu ba bangaanga ba Nziaambi na bayiisi ba mikele bakisa Yiesu saa. Bo bakilelesene: «Nde maavuusu bakimi, ka nde ukoono uvuu mu indemakulu! 32 Nyaaala Kristo, mutini a Iseraeli, asutuu mu taanga di nha kuruwa! Paa bisi dimono, na dimene miaanzi mu nde.» Babakomi

16 Iluumbu kia Saba bu kialabii, Mari musi Mangadala, Mari nguu a Yaki, na Salome basuumbi mananaasa paa bakili mu nyutu a Yiesu. 2 Mu ngwaali a ngwaali a iluumbu kiatsiomi kia limiingi, mu palili a nyanga, bo bayeni ku ngili. 3 Bo bakilelesine: «Na kaanyingili bisi manya lili nha munywa a ngili?» 4 Ka bu bo batoori ku ngili, bo bamoni ti bamaanyingili manya me. Ka bunu, lo

ali ngo bunene. 5 Ninha bo bakoti mutso ngili. Bo bamoni nhaa mufuru a baala mosi, adiaali nha koo kia babaala, alwaati ikutu kiahembuu. Bo babayi boomo! 6 Ni mu buu nde wabaleeli: «A diba na boomo pe! Beni Yisu musi Nazareti, dili mu usaa, wu bakomo nha muti wa kuruwa? Nde siimbiaangi, na nde a li nha pe. Mono mbuu yi bali basuusu nde. 7 Mu taanga di, diyene dileele kwaa miyii mia nde na kwaa Peetero: “Nde maatswaamina beni ku Ngalili. Ni kuu beni dikaamono nde, weti bu akileele beni.”» 8 Ninha bo bapali mu ngili, na babati, munda ti bo bakiteete mu boomo na ukimuu. Na bo a baleeli ndaa pe so mosi kwaa muutu, munda ti bo bali na boomo. [9

(note: The most reliable and earliest manuscripts do not include Mark 16:9-20.) Yisu bu asiimbii mu babakwa mu ngwaali a ngwaali ya iluumbu kia limiingi, nde akwimonuu kwaa Mari musi Mangadala, wu nde apalisi miheebili tsaamba mimibi. 10 Nde ayiyaabisa ndaa kwaa bali itwaari na Yisu, mu taanga di bo bali kutso ku bukwiili na bakilili. 11 Ka bu bayuyi ti Yisu li moonyi, na ti Mari wamumoni, bo a bamusiiri imiini pe. 12 Tumake, Yisu amonii mu mutindi mukimi kwaa miyii mioolo, miali mu kuulu mu uyene ku bula. 13 Bo bayiri avutuu mu uyaabisa kwaa miyii mikimi, babaheli ka usa imiini. 14 Mu manini, Yisu amonii kwaa miyii kuumi na mosi, bu bali nha meese. Nde afweengi bo mu ndaa pelili a imiini kia bo, na bu baheli usa imiini mu maleeli bo, baa bamumoni ti maasiimbuu mu babakwa. 15 Tumake nde wabaleeli: «Diyene mu tsi yoosi, diyaabisa Ndaa Yimbwe kwaa baata boosi. 16 Wu umene miaanzi mu me, na wu bakaabootuu, sa avuu. Wu uhele umene miaanzi mu me, Nziaambi sa asieembe nde. 17 Dimono biliimbi bibakaayaaba babasa imiini mu me: bo sa babingi miheebili mimibi, mu kuumbu a me. Bo sa batsuu mu mandaa ma bumweenyi. 18 Bo sa bakaanga bataari mu mioo mia bo, na so bo banywiiri bisii bibituu ubiti ku likwa, bio a bituu usa bo bubi pe. Bo sa banaa mioo nha yulu a babeeri, na babeeri sa babeeluu.» 19 Bu amani mu utsuu maa kwaa bo, Pfumu anaangii mu mayula na adiaali nha koo kia babaala kia Nziaambi. 20 Miyii miayeni mu uyaabisa Ndaa Yimbwe mu mambuu moosi. Pfumu akisala itwaari na bo, na akimweese ngwanya a mandaa ma nde, mu biliimbi biakiduku bo.]

Luka

1 Taata Teofili, bu balayi bayesini usonuu mandaa mamayilimi nha kati a bisi. **2** Bo baleeli mo, mbii bwayeelili bisi mo kwaa babali bambaangi ba mamono misi, umata mu mbaandili na bakitii bayiisi ba mandaa ma Nziaambi. **3** Me ka bu naduki bubwe-bubwe moosi mamayilimi umata mu mbaandili, me natsimi ti bwafwaana, me sonuu kwaa we, mukuutu Teofili, mbii bu malandisini. **4** Me nisa buu paa we yaaba bubwe, ngwanya a mandaa ma bayiisi we. **5** Mu taanga di Erode ali mutini a itinini kia Yuuda, mwali na ngaanga a Nziaambi mosi wa kuumbu Zakaria. Nde ali mu kaba la banguu ba bangaanga la kuumbu Abia. Mukari a nde ali Elisabeti, mosi wa mu likaanda la Aaroni. **6** Bo baboolo bali balibweeye nha kulu a Nziaambi, na bo bakiduku bubwe-bubwe, mikele mioosi na tumini dia Pfumu. **7** Ka bo a bali na mwaana pe, munda ti Elisabeti ali ikumbu, na bo baboolo ali aka binunu. **8** Iluumbu imosi, Zakaria akisa isala kia nde kia bungaanga ba Nziaambi nha kulu a Nziaambi, munda ti kii ali iluumbu kia kaba la bo mu usala. **9** Weti bwali ipfu kia isala kia bangaanga ba Nziaambi, bo bati zeke. Nha mbisi a uta zeke, Zakaria abwi mu ipa, mu ukoto mu mbuu ya ngira ya Pfumu, mu utsuu malimbi ma mupalisa luki la tsulu yimbwe. **10** Kaba loosi la baata lakuundi ku mbari mu taanga dia tsuyili a malimbi ma mupalisa luki la tsulu yimbwe. **11** Itsundu-a-tsundu, tumu a Pfumu amonii kwaa Zakaria, atemini nha koo kia babaala kia diki la tsuyili a malimbi ma mupalisa luki la tsulu yimbwe. **12** Bu Zakaria wamumoni, nde apamii na boomo bamubwiilili. **13** Ka tumu a Nziaambi aleeli kwaa nde: «Zakaria, aba na boomo pe, Nziaambi maayuu ndoombili a we, na mukari a we Elisabeti sa abutulu we mwaana wa baala. We sa luu nde kuumbu Yowani. **14** We sa yaanga na uba na kinyi, baata balaa sa bayaanga mu mbutili a nde. **15** Munda ti, nde sa aba wumunene nha kulu a Pfumu. Nde a unywa viinyi na mala makimi mamukolo pe, ka sa aluulu mu Muheebili wa Ngira, umata mu moonyo a nguu a nde. **16** Nde sa akiingili baana ba Iseraeli balaa kwaa Pfumu, Nziaambi a bo. **17** Yowani sa asa isala kia Nziaambi mu muheebili na lituu, weti bia mubili Eliya. Nde sa uvuutu mitimi mia bataayi na mia baana ba bo, mu ukiingili maye ma bangaa kene paa baba balibweeye. Ni mu buu, nde sa ayiluu baata babayilimi mu Pfumu.» **18** Ka Zakaria aleeli kwaa tumu: «Buni me kaayaaba ti mii mia ngwanya, munda ti me na mukari a me bisi aka binunu?» **19** Tumu avutuli,

aleeli kwaa nde: «Me ni tumu Ngabriyeli, wu li mu utemene nha kiinzi kia Nziaambi. Nde maatsinduu me mu umoo na we na uleele ndaa yimbwe yi. **20** Bu we heli usa imiini mu mandaa ma me, we sa ba baba, natee mandaa maa muyilimi mu taanga dia mo.» **21** Mu diina taanga dii, baata babakikebe Zakaria bakimii bu adiingi nha mbuu ya ngira. **22** Ka bu nde apali, nde a atuuyi utsuu na bo pe. Baata bayaabi ti, nde bayi monini a Nziaambi nha mbuu ya ngira: nde makulu asi bilimbi kwaa bo mu umweese ti nde ka baba. **23** Bu biluumbu bia isala kia nde mu nzo a Nziaambi biakuyi, Zakaria avutii ku nzo a nde. **24** Biluumbu bu bialabii, mukari a nde, Elisabeti, ayolili yimi na asweemi batsuungi bataana. Nde aleeli kutso mutimi: **25** «Mono mi Pfumu amaayiluu mu me, mu taanga di, nde maakuulu me mu ndaa yaba mu usa litsoro la me nha kulu a baata.» **26** Mu tsuungi wa basamina, Nziaambi atsindii tumu Ngabriyeli ku ngaanda a Ngalili, ya kuumbu Nazareti, **27** kwaa nduumbu yali keni babaala uyaaba pe. Kuumbu a nduumbu me ali Mari. Ali balasina nde mu makweele kwaa baala la kuumbu Yoosefi, wa mu likaanda la Daavidi. **28** Tumu akoti mu nzo a nde, na wamuleeli: «Ba na kinyi, we luuli mu kolokolo! Pfumu li na we.» **29** Mari apamii kwa mifuri, mu mandaa maa. Nde atsimi mambiindili ma bwee la pili yi. **30** Ka tumu aleeli kwaa nde: «Mari, aba na boomo pe, munda ti we bayi bweese kwaa Nziaambi. **31** Mono, we sa yololo yimi na ubutu mwaana wa baala, we sa luu nde kuumbu Yisu. **32** Nde sa aba muutu wumunene, na baata sa bata nde mwaana a Nziaambi wa ku kati a yula. Pfumu Nziaambi sa aha nde mbata a ipfumu kia kaa a nde Daavidi. **33** Sa aba mutini a nzo a Yaakobi bilimi na bilimi, ipfumu kia nde a iba na manini pe.» (aion g165) **34** Mari aleeli kwaa tumu: «Buni makaayilimi, munda ti me a nayaaba babaala pe?» **35** Tumu avutuli, aleeli kwaa nde: «Muheebili wa Ngira sa ayiri nha yulu a we, na lituu la Nziaambi wa ku kati a yula, sa lifuu we mu posi a nde. Ni mu buu, mwaana wu we kaabutu, sa aba wa Ngira na sa bata nde Mwaana a Nziaambi. **36** Elisabeti, musi nzo a we, ka na yimi mu bununu ba nde. Nde sa abutu mwaana wa baala. Muutu wu bakita ikumbu, yimi la nde ka mu tsuungi wa basamina. **37** Munda ti, Nziaambi a ubaakono ndaa so mosi pe.» **38** Ka Mari aleeli: «Me mutee a Pfumu. Nyaala buba mbii buli mandaa ma we.» Na tumu asiisi nde. **39** Biluumbu biaduki, Mari atemini, ayeni mawasa ku tsi ya milaanda ku ngaanda a Yuuda. **40** Akoti mu nzo a Zakaria, na abii Elisabeti. **41** Bu Elisabeti ayuyi bwee la Mari, mwaana atsuli mu kinyi mu moonyo a nde, na Elisabeti aluuli mu

Muheebili wa Ngira, 42 na aloyi mu mifuri: «Nziaambi siemi we nha kati a bakaasa boosi, na lisieme la nde sa liba nha yulu a mwaana wu we kaabutu. 43 Me na ndi, paa nguu a Pfumu a me ayiri kwaa me? 44 Ka mono, bunzuyi muniingi a bwee la we, mwaana tsuli mu kinyi mu moonoyo a me. 45 Kinyi kwaa we. We siiri imiini ti, Pfumu sa akuusu mi nde aleeli!» 46 Mari aleeli: «Mu muwumu a me woosi me nikiinzi Pfumu. 47 Muwumu a me aluulu mu kinyi, mundaati: Nziaambi ni Muyobili a me. 48 Ka nde tooni usuusi misii mia nde, nha yulu a booyi la nde. Umata lolo li natee mu mataanga makaayira, makubu moosi sa mata me ngaa kinyi. 49 Ka Nziaambi Puungu-lituu maayiluu mandaa ma manene mu me. Kuumbu a nde yili ya ngira. 50 Ngebe a nde yili mu makubu na makubu, kwaa babubaankinzanga nde. 51 Nde amweesi lituu mu mifuri mia nde, atsiali bangaa liwaa. 52 Nde abwiisi mitini mu mambata ma bipfumu bia bo, na anaangili babakululu, mu usuusi bo nha mbata ya tsiomi. 53 Nde ayutisi babakwa nzala mu biloo bibibwe. Abingi bisini mioo na mioo. 54 Nde abaasili Iseraeli, ni booyi la nde: mu ulibili ngebe a nde mooni, 55 kwaa Abraami na bateeri ba nde, mu bilimi na bilimi, weti bu alasini kwaa bakaa ba bisi.» (aiōn g165) 56 Mari adiaali na Elisabeti helape batsuungi batata, tumake nde avutii ku nzo a nde. 57 Taanga dia Elisabeti dia ubutu bu diatoori, nde abuti mwaana wa baala. 58 Bambaayi ba nde ba bebele na basi nzo ba nde bu bayuyi ti Pfumu amweesi ngebe dia nde dialaa mu nde, bayaangi na nde. 59 Mu iluumbu kia pwoombo, bo bayiri munda kuse imwamwaana. Batooni uluu kio kuumbu a taayi a nde Zakaria. 60 Ka nguu a imwamwaana aleeli: «Pia, a kuumbu yii pe, sa bata nde Yowani.» 61 Ka bo baleeli kwaa nde: «Mu basi nzo ba we, a uli na muutu ngaa kuumbu yii pe!» 62 Ni mu buu, bo bafuuli taayi a mwaana mu biliimbi, ki kuumbu nde atooni uluu imwamwaana. 63 Zakaria aloombi itsuru kia bala mu usonuu, na asonii: «Yowani ni kuumbu a nde.» Boosi bakimii. 64 Nhaana-tsi, Zakaria abaandii utsuu. Nde abili Nziaambi mu ndaa yinene. 65 Boomo babwiilili bambaayi ba nde ba bebele boosi. Mvuungu a mandaa maa moosi, yayeni mu tsi yoosi ya milaanda mia Yuuda. 66 Bo boosi babayuyi mandaa maa, bakitsimi na bafulusunu: «Imwamwaana ki buni ikaaba?» Ngwanya, koo kia Pfumu kiali na nde. 67 Zakaria, taayi a imwamwaana, aluuli mu Muheebili wa Ngira. Nde abaandii ubili, na aleeli: 68 «Mbilili kwaa Pfumu, Nziaambi a Iseraeli, bu nde akiingii kwaa baata ba nde na wabakuuli. 69 Nde atsindii bisi Muyobili wa lituu, mosi wa mu nzo a Daavidi, booyi la nde, 70 mbii bu nde atsuuyi mu

minywa mia mibili mia nde mia ngira, umata bele pe. (aiōn g165) 71 Nde alasini kuulili a bisi nha mioo mia mitaata mia bisi na boosi ba bubaabele bisi, 72 nde amweesi bweese ba nde kwaa bataayi ba bisi na a adiimbili pe lilasina la nde la ngira. 73 Mbii bu Nziaambi asi lilasina kwaa Abraami, ni taayi a bisi, 74 mu ndaa ukuulu bisi nha mioo mia mitaata, paa diamusalila kwahele a boomo, 75 paa diba bangira na balibweeye nha kiinzi kia nde, mu pasi iluumbu kia idiingi kia bisi. 76 Ka we mwaana a me, we sa ba mbili a Nziaambi waku kati a yula, we sa tswaamina nha kulu a Pfumu, mu uyiluu kuulu a nde, 77 mu uyaabisa baata ba nde ti, nde li mu uyiri mu uyobolo bo mu nyaalili a masumu ma bo. 78 Mu ngebe na libweeye la nde, Nziaambi a bisi sa ayalisa bisi mu liyalila la yula, lafwaanina na liyalila la nyanga ya ngwaali. 79 Mu uyalisa ba bali mu uba kutso pimiisi na pwosi ya likwa, mu usuungusu taambi dia bisi mu kuulu a iyeenge.» 80 Na mwaana akikulu na akihama mu muheebili. Nde ali mu tsi ya tsata, natee iluumbu ki amonii kwaa Iseraeli.

2 Mu taanga dii, Kayisari Ongusta apalisi mukaanda watumi ti, baata boosi basonomo mu uyaaba litaanga la baata mu tsi yoosi. 2 Litaanga lili ni latsiomi li basiiri, bu Kilenio ali mutumi mu itinini kia Siria. 3 Boosi bayeni ku usonomo, pasi muutu mu ngaanda a nde. 4 Yosefi, mosi wa nzo a Daavidi, amati ku Ngilili mu ngaanda a Nazareti na ayeni ka ku ngaanda a Betelemi, mu itinini kia Yuuda, ni ngaanda a mutini Daavidi. 5 Nde ayeni kuu, paa basonomo na nduumbu a nde Mari wali na yimi. 6 Bu bali ku Betelemi, iluumbu kia Mari kia ubutu kiatoori. 7 Nde abuti mwaana wa tsiomi wa baala, wamudii matsaanda, wamusuusi mu idiilili kia banyama, munda ti a babayi mbuu pe mu nzo a bieenyi. 8 Mu itinini kia tsi yii, mwali na bakebi ba biboori bakila mu matsiee mu ukebe biboori bia bo. 9 Tumu a Pfumu amonii kwaa bo. Buzitu ba Pfumu bayalisi bo mu peembi na peembi, bamoni boomo balaa. 10 Ka tumu a Nziaambi aleeli kwaa bo: «A diba na boomo pe, ka me nadileeli ndaa yimbwe yikaaha kinyi yalaa kwaa baata boosi, 11 Lolo li mu ngaanda a Daavidi, badibutuli Muvuyisi, ni Kristo Pfumu. 12 Mono iliimbi ki beni dikaayaaba nde: beni sa disololo mwaana wa ikenyi wubadii matsaanda mu idiilili kia banyama.» 13 Itsundu-a-tsundu, mukaanga a batumu ba mayula avutitini na tumu a Nziaambi wuu, babili Nziaambi, baleeli: 14 «Buzitu kwaa Nziaambi mu kati a mayula, na iyeenge nha tsi, nha kati a baata ba nde atoono.» 15 Bu batumu basiisi bo na bavutii ku yula, bakebi ba

biboori baleelisini: «Tsweendani natee ku Betelemi, dimonani mandaa ma mayilimi ma Pfumu ayaabisi bisi.» 16 Bayeni mawasa, basolili Mari na Yoosefi na mwaana wa ikenyi wubalaasa mu idiilili kila banyama. 17 Bu bo bamoni nde, bayaabisi mandaa ma tumu a Nziaambi ayaabisi bo, mundaa a imwamwaana kii. 18 Bo boosi bayuyi mo, bakimii mu mi bakebi ba biboori baleeli kwaa bo. 19 Ka Mari akebi mandaa maa moosi bubwe mu mutimi a nde, na akitsimi mu mo. 20 Bakebi ba biboori bavutii, bakiinzi na babili Nziaambi mu moosi ma bayuyi na ma bamoni, mbii bu tumu a Nziaambi aleeli kwaa bo. 21 Biluumbu pwombo nha mbisi a mbutili, taanga dia ukese mwaana bu diatoori, bamuluyi kuumbu Yiiisu, mbii bwayaabisi tumu, bu nguu a nde ali keni yimi ubaa pe. 22 Biluumbu bia tsieemini a bo bu biatoori, weti bu li mikele mia Mooso, Yoosefi na Mari babiti mwaana ku Yerusalemi. Bo babiti nde kuu, mu umweese nde kwaa Pfumu, 23 mbii bu basoonu mu mikele mia Pfumu: «Pasi mwaana wa tsiomi wa baala, sa aba wa ngira wa Pfumu.» 24 Bo baha ka mu bungori, «biduduu bioolo so baana boolo ba mabeembe» mbii bu baleeli mu mikele mia Pfumu. 25 Ka mono, mu Yerusalemi mwali na muutu wa kuumbu Simeoni, ni muutu walibweeye na wakangama mu Nziaambi. Nde akikebe muvuyisi a Iseraeli. Muheebili wa Ngira ali na nde. 26 Muheebili wa Ngira akwiyaabisa kwaa nde ti: «We a ukwa pe, natee bu we umono Kristo wa Pfumu.» 27 Muheebili wa Ngira abiti Simeoni ku nzo a Nziaambi. Mu taanga dii, Mari na Yoosefi babiti imwamwaana Yiiisu mu nzo muu, paa bakuusu mikele mia Pfumu mu nde. 28 Simeoni wamuholi mu mioo mia nde, avutili matoondo kwaa Nziaambi, aleeli: 29 «Pfumu, mu taanga di ndasina dia we dimaakuu, nyaala booyi la we liwuumu mu iyeenge. 30 Mundaa ti, misi mia me mimaamono liyobolo la we, 31 ni liyobolo li we ayiluu kwaa baata boosi: 32 Ni liyalila la nziaabisi a we kwaa matsi moosi, na likaaba buzitu kwaa baata ba we, Iseraeli.» 33 Taayi na nguu a Yiiisu bakimii, mu mandaa ma Simeoni aleeli mu imwamwaana. 34 Simeoni asiemi bo, aleeli kwaa Mari nguu a Yiiisu: «Mono mwaana wuunawu sa aba mbwiilili na teminini a babalayi mu Iseraeli. Na nde sa aba iliimbi ki baata bakaahela uyuhusunu. 35 Nde sa asuusu nha liyalila matsimi ma masweeme mu mitimi mia baata balaa. Ka Mari, we sa mono pasi dialaa, weti muutu wubamaapii mukasa.» 36 Kwali ka Aana, mubili wa mukaasa, mwaana a Fanuweli, wa mu ifuumbu kia Aseri. Nde ali na bilimi bialaa. Nde adiaali na mulumi a nde, ndila bilimi tsaamba, umata bu akweeli nde mu buduumbu ba nde. 37

Nde asiaali mukwiili, natee mu iteesi kia bilimi maku pwombo na bina. Nde a asiisi nzo a Nziaambi pe, ka asialili Nziaambi mu udii mutuutu na ukuundu butsuu na nyanga. 38 Nde ka atoori mu taanga dii, avutili matoondo kwaa Nziaambi, atsuuyi mu mwaana kwaa baata boosi, babakikebe ti Nziaambi akuulu Yerusalemi. 39 Bu bamani uyiluu mandaa moosi mbii buli mikele mia Pfumu, bibuti bia Yiiisu biavutii ku Ngilili, ku ngaanda a bo ya Nazareti. 40 Mwaana akikulu, akihama, akiluulu mu buyeri. Bweese ba Nziaambi bali nha yulu a nde. 41 Taayi na nguu a Yiiisu, bakiyene pasi ilimi ku Yerusalemi mu mukuungi a Paaka. 42 Yiiisu bu atoosi bilimi kuumi na bioolo, bo bayeni kuu mbii bwali ipfu kia mukuungi. 43 Bu mukuungi awiiri, na bo bavutii, mwaana a bo Yiiisu asiaali ku Yerusalemi, ka taayi na nguu a bayaabi buu pe. 44 Mu matsimi ma bo, Yiiisu ali mu kaba la bambaayi babavuuti kuulu na bo. Bo bayeni kuulu ya iteesi kia iluumbu ki ibiimbili, bamusiayi nha kati a basi nzo ba bo, na babayabisina na bo. 45 Ka bu bamukooni usololo, bavutii ku Yerusalemi mu usaa nde. 46 Nha mbisi a biluumbu bitata, tumi bamusolili mu nzo a Nziaambi mu nde ali adiaala nha kati a bakuutu ba mikele, akiyuululu bo na ufuulu bo manduru. 47 Boosi babakiyuu Yiiisu, bakimii mu mayele na mu mamvutu ma nde. 48 Bu taayi na nguu a nde bamumoni, bo bakimii. Nguu a nde wamuleeli: «Mwaana, mu ima we siiri bisi bu? Mono, bisi a taayi a we dimaasaa we mu tsoongo.» 49 Nde avutili kwaa bo: «Mu ima dili mu usaa me? Ka beni a diyaaba pe ti, me nafwaana uba mu mandaa ma taayi a me?» 50 Ka a bayaabi pe mandaa ma nde aleeli kwaa bo. 51 Yiiisu avutii na bo ku Nazareti. Nde ali akululu nha kulu a bo. Nguu a nde akebi bubwe mandaa maa moosi mu mutimi a nde. 52 Yiiisu akuli mu mutele, mu buyeri, na abayi bweese kwaa Nziaambi na kwaa baata.

3 Mu ilimi kia kuumi na bitaana kia tumini a mutini Tibere Kayisari, Ponse Pilato akitumu mu itinini kia Yuuda, Erode akitumu mu itinini kia Ngilili, Filipino ni mwaana a nguu a nde, akitumu mu bitinini bia Ituraya na Trakoniti, na Lisanya akitumu mu Abilene. 2 Mu taanga di Aana na Kayifa bali banguu ba bangaanga ba Nziaambi, mandaa ma Nziaambi mayuyini mu tsi ya tsata kwaa Yowani, ni mwaana a Zakaria. 3 Yowani ayeni mu itinini kioosi kiadiengelele Yorodaani. Nde akiyaabisa kwaa baata boosi: «Disobo ndiaatili a beni, diholo libootuu. Tumake, Nziaambi sa asa masumu ma beni kolokolo.» 4 Mbii bu basoonu mu mukaanda a Yeesaya, mubili: «Ndaa mosi yili mu uloo mu tsi ya tsata: Yiluwani kuulu a Pfumu, suungusani misoo mia

nde! 5 Pasi mbeenge sa baluusu, milaanda mio osi na bibindi bioosi sa bakululu, pasi muli na mafutu sa basuungusu, makuulu ma mamanya sa balenge. 6 Baata boosi sa bamono liyobolo la Nziaambi.» 7 Makoongi mayiri kwaa Yowani mu uholo libootuu. Nde wabaleeli: «Beni ifuumbu kia bapili! Na wadiyiisi mu usaa ubata kesi a Nziaambi, yi ka bebele? 8 Dimweese mbutu dili mu uta imbaangi ki ibwe mu kiingili a mayele ma beni, ka a dileele pe mu matsimi na beni: «Abraami li kaa a bisi.» Ka me nadileeli: Nziaambi utuu ukutisi mamanya ma, mu uba bateeri ba Abraami! 9 Ka lolu, pibi yimaayilimi mu ukese muti nha miaanzi: Pasi muti wu uhele ubutu mbutu dimbwe, sa bakwaanga na udumunu nde ku mbaa.» 10 Makoongi mamufuuli, maleeli: «Ka ima diafwaana usa?» 11 Nde avutili, aleeli kwaa bo: «Pasi wuli na bikutu bioolo, aha imosi kwaa wahele na ikutu. Wuli na bia udia, asa pili mosi.» 12 Batoli ba limaanda bayiri ka mu uholo libootuu, baleeli kwaa Yowani: «Muyiisi, buni diafwaana usa?» 13 Nde avutili kwaa bo: «A diholo pe tala yavulu nha yulu a yibakese.» 14 Masodaare ka mamufuuli, baleeli: «Bisi ka buni diafwaana usa?» Yowani aleeli kwaa bo: «A dipatila mboongo dia muutu pe, na a difuundu muutu kwahele a toono pe, ka disiingi ndila mufutu a beni wu beni dili mu ubaa.» 15 Bu baata bakikebe, na bu boosi bakifulusunu ti, helape Yowani ni Kristo. 16 Yowani avutili, aleeli kwaa bo boosi: «Me ndi mu ubootuu beni mu maamba, ka wuli mu uyiri avulu me mu lituu. Me a nafwaana so mu unyangila misiingi mia bikoori bia nde pe. Nde sa wadibootuu mu Muheebili wa Ngira na mu mbaa. 17 Nde akaanga iyengese mu koo kia nde, paa asoolo mbutu dimbwe na usiisi bifufuri. Nde sa akukuu mbutu dimbwe ku yulu a ibaanga, na utsuu bifufuri ku mbaa yiyihele udimi.» 18 Bu akita bibili bikimi kwaa bo, Yowani ayaabisi ndaa yimbwe kwaa boosi. 19 Yowani asieembi Erode mundaa a Erodia, mukari a mwaana a nguu a n de, na mu mandaa moosi makimi mamabi mayilii Erode. 20 Nha yulu a maa, Erode abwiyluu ndaa kimi yavulu bubi, nde aloosi Yowani mu perese. 21 Baata boosi bu bamani uholo libootuu, Yiisu ka bamubootii. Bu akikuundu, yula ladibini, 22 na Muheebili wa Ngira akulini mu ifwa-fwani kia beembe nha yulu a nde. Mu mayula mwayuyini ndaa: «We ni mwaana a me wa litoono. Mu we me ndi na kinyi yalaa.» 23 Yiisu ali hele maku matata ma bilimi bu abaandii uyiisi. Baata batsimi ti nde ni mwaana a Yoosefi, wuli mwaana a Eliya, 24 wa Matati, wa Levi, wa Meleki, wa Yanayi, wa Yoosefi, 25 wa Matatiasi, wa Amosi, wa Nawumi, wa Eseli, wa Nangayi, 26 wa Maati, wa Matatiasi, wa

Simeyi, wa Yoseki, wa Yoda, 27 wa Yowanani, wa Lesa, wa Zorobabeeli, wa Salatieleli, wa Neri 28 wa Maleki, wa Adi, wa Kosami, wa Elemedami, wa Eri, 29 wa Yiisu, wa Eliseri, wa Yorimi, wa Matati, wa Levi, 30 wa Simeoni, wa Yuuda, wa Yoosefi, wa Yonami, wa Eliyakimi, 31 wa Meleya, wa Mena, wa Matata, wa Natani, wa Daavidi, 32 wa Yese, wa Obedi, wa Booze, wa Sala, wa Naasoni, 33 wa Aminadabi, wa Adamini, wa Arani, wa Eseroni, wa Peresi, wa Yuuda, 34 wa Yaakobi, wa Isaki, wa Abraami, wa Tera, wa Nawori, 35 wa Saruki, wa Rangawu, wa Faleki, wa Eberi, wa Sala, 36 wa Kayinami, wa Arafakadi, wa Semi, wa Nowa, wa Lameki, 37 wa Matusala, wa Enoki, wa Yaredi, wa Malaleli, wa Kayinami, 38 wa Enosi, wa Seti, wa Aadami, mwaana a Nziaambi.

4 Yiisu aluuli mu Muheebili wa Ngira bu amati ku Yorodaani, Muheebili wamubiti ku tsi ya tsata. 2 Saatina wamusi mapuusu mu maku mana ma biluumbu. Yiisu a adi iloo mu biluumbu bii pe. Biluumbu bii bu bialabii, nde abayi nzala. 3 Saatina aleeli kwaa nde: «So we ni mwaana a Nziaambi, leele kwaa manya li paa likituu lipa.» 4 Yiisu avutili kwaa nde: «Basonuu: «Muutu a uba moonyi mu ndila lipa pe.»» 5 Saatina wamubiti nha mbuu yanaanguu, na mu mwaana taanga hoolo, nde wamumweesi bipfumu bioosi bia tsi. 6 Nde aleeli kwaa Yiisu: «Me sa ha we lituu li loosi na busini ba matsi ma. Mundaa ti, bi bioosi baha bio kwaa me, na me utuu uha bio kwaa pasi nde wu me natoono. 7 So we tsukini nha kulu a me, bi bioosi sa biba bia we.» 8 Yiisu avutili, aleeli kwaa nde: «Basonuu: «Ndila Pfumu Nziaambi a we, we afwaana ukuundu, na usalila.»» 9 Saatina wamubiti ku Yerusalemi, wamusuusi nha yulu a nzo a Nziaambi, na aleeli kwaa nde: «So we ni Mwaana a Nziaambi, patuu na bwa nha tsi, 10 mundaa ti basonuu: «Nziaambi sa atsinduu batumu ba nde, mu ukebe we.» 11 Na «bo sa banaangila we mu mioo mia bo, paa kuulu kia we ihele ukubu baka mu manya.»» 12 Yiisu avutili, aleeli kwaa nde: «Basonuu ka: «A yesine Pfumu Nziaambi a we pe.»» 13 Saatina bu amani usa Yiisu mapuusu mu makuulu moosi, nde asiisi Yiisu na tee mu taanga kimi. 14 Yiisu avutii ku itinini kia Ngilili, aluuli mu lituu la Muheebili wa Ngira. Mvuungu a nde yatsiaami mu itinini kii kioosi. 15 Nde akiyiisi mu manzo ma makutunu ma Bayuudayo, na baata boosi bakibili nde. 16 Yiisu ayeni ku ngaanda a Nazareti ku nde akuli. Akoti mu nzo a makutunu ma Bayuudayo, mbii bwali ipfu kia nde mu iluumbu kia puumini. Nde atemini mu utaanga Mabasonuu ma Ngira. 17 Bamuhi mukaanda a mubili Yeesaya. Bu

amani unyangila mukaanda wuu, nde amoni mbuu yibasonuu: 18 «Muheebili a Pfumu li na me, munda ti nde abiaalisi me mu uyaabisa ndaa yimbwe kwaawe. Nde atsindii me mu uyaabisa bunyanga kwaaw makori, na monini kwaaw bingimangimi, na mu uvuusu babali kutso kwaamisa, 19 mu uyaabisa ilimi kia bweese ba Pfumu.» 20 Nde afutii mukaanda, avutili nde kwaaw musiali a nzo a makutunu ma Bayuudayo, tumake ni adiaali. Baata boosi babali mutso nzo a makutunu a Bayuudayo bamutali. 21 Nde abaandii uleele kwaaw bo: «Mu iluumbu ki, mandaa ma beni dimaayuu mu matswi ma beni, mamaayilimi.» 22 Boosi bati imbaangi ki ibwe mu nde, bakimii mu mandaa mamabwe mapali mu munywa a nde, baleeli: «Wu a ni mwaana a Yoosefi pe?» 23 Nde aleeli kwaaw bo: «Ngwanya, beni sa dita tsaba yi mu me: mubuyi, beeluu mu iwe-makulu. Moosi ma bisi diayuyi ti we ayilii mo ku ngaanda a Kapernawumi, yiluu ka mo mu tsi a we makulu.» 24 Ka nde abwileele: «Ngwanya me nadileeli: a uli na mubili so mosi pe, wububaasiingi mu tsi a nde makulu. 25 Mu ngwanya, me nadileeli: mu taanga dia mubili Eliya, mvulu asi bilimi bitata na batsuungi basamina kwahele a unoo mu tsi a Iseraeli. Tsi yoosi yakoti mu tsata yalaa. Mu taanga dii, mwali ka na bakwiili balaa mu Iseraeli. 26 Ka Nziaambi a atsindii Eliya kwaaw so mosi mu bo pe, ka ndila kwaaw mukwiili mosi wali mu Sarepita, mu tsi a Sidoni. 27 Mu Iseraeli mwali ka na bangaa bwaari balaa mu taanga dia mubili Elisa. Bunu, so mosi pe mu bo abeelii. Ka ndila Namani, musi Siria.» 28 Boosi mu nzo a makutunu ma Bayuudayo baluuli mu kesi, bu bayuyi mandaa maa, 29 batemini, bamupalisi ku mbari a ngaanda, bamubeyi na tee nha yulu a mbeenge a mulaanda wu batuungu ngaanda a Nazareti, paa bamukilimisi. 30 Ka nde ayoyi nha kati a bo, ayeni wa nde. 31 Yiiisu ayeni ku ngaanda a Kapernawumi, mu itinini kia Ngallili ku akiyiisi mu iluumbu kia saba. 32 Baata bakimii mu nziisili a nde, bu akitsuu na lituu. 33 Mu nzo a makutunu ma Bayuudayo, mwali na muutu wali na muheebili wumubi. Nde aloyi mu ndaa yinene na aleeli: 34 «Aa Yiiisu! Musi Nazareti! We yo ki ndaa li na yo na bisi? Mu ufuhusu bisi we yiri? Me nayaaba bubwe we na li, we ni wa Ngira wa Nziaambi.» 35 Yiiisu wamusieembi, aleeli: «Wuru keke, pala mu muutu wu.» Muheebili wumubi abwiisi muutu wuu nha kati a baata boosi, apali mu nde, ka a wamumweesi pasi pe. 36 Boosi bakimii, balelisini: «Yi ki pili a ndaa yi? Muutu wu li mu utumu miheebili mimibi, mu lituu na mifuri na mio mili mu upala!» 37 Mvuungu a Yiiisu yatsiaamii mu itinini kia tsi kioosi. 38 Yiiisu bu apali mu nzo a makutunu ma Bayuudayo, ayikoto mu nzo

a Simooni. Buko ba Simooni wa mukaasa ali na baa la mifuri, babali mu nzo muu baloombi kwaaw Yiiisu, abeelisi nde. 39 Yiiisu abaandini nha yulu a mubeeri, asieembi baa. Lo lasiisi mubeeri, nhaa-na-tsi, mubeeri uyaaba utemene na usalila bo. 40 Taanga bu diadiaami, boosi babali na baata bangaa bibeeri bia mupili na mupili mu manzo, babeyi bo kwaaw Yiiisu. Nde wababeelisi, bu anayi mioo nha yulu a muutu-muutu. 41 Miheebili mimibi ka miapali mu balayi, mialoyi, mialeeli: «We ni Mwaana a Nziaambi!» Nde asieembi mio, a anyali mio mitsuu pe, munda ti mio miayaabi ti nde ni Kristo. 42 Bukia ngwaali, Yiiisu apali, ayeni ku mbuu yatakuu yahele a baata. Makoongi ma baaata mamusiayi, bu bo basolili nde, bo bayiri kwaaw nde. Bo a batooni pe ti nde asiisi bo. 43 Ka Yiiisu aleeli kwaaw bo: «Me nafwaana uyaabisa ndaa yimbwe ya Ipfumu kia Nziaambi mu mangaanda makimi ka, ni mu ndaa yii Nziaambi atsinduu me.» 44 Na nde akiyiisi mu manzo ma makutunu ma Bayuudayo ma mu Yuuda.

5 Iluumbu imosi, Yiiisu bu atemini nha peembi a diaanga la Ngenesareti, koongi yamupinyini mu uyu mandaa ma Nziaambi. 2 Nde amoni mabootu moolo mali nha simi la diaanga. Balobi ba batswi basutii mu mo mu uswaa masiele ma bo. 3 Yiiisu akoti mu mosi mu mabootu maa, ni bootu la Simooni. Yiiisu wamuloombi mu utakuu hoolo na simi. Yiiisu adiaali mu bootu na abaandii uyiisi makoongi. 4 Bu amani uyiisi, Yiiisu aleeli kwaaw Simooni: «Diyene nha maamba mali na musundu, didumunu masiele ma beni mu ubaa batswi.» 5 Simooni avutili, aleeli: «Muyiisi, bisi dimaasala butsuu bubiimbili, ka a dibayi iloo pe. Ka mu ndaa bu we leeli, me nidumunu masiele.» 6 Nha mbisi a udumunu masiele, bo babayi batswi balaa na masiele ma bo mabaandii ukakuu. 7 Bo bati bambaa yi ba bo babali mu bootu liikimi mbila, paa bababasila. Bo bayiri, baluusi mabootu mo mamoolo mu batswi, na mo makeni udiaama. 8 Simooni Peetero bu amoni buu, atsukini nha kulu a Yiiisu, aleeli: «Pfumumu, matuu nha pele a me, munda ti me ni ngaa masumul!» 9 Simooni na babali na nde bateeti mu boomo, mu ndaa iteesi kia batswi balaa kibabayi. 10 Bambaa yi ba Simooni ka: Yaki na Yowani, baana ba Zebedaayi bateeti mu boomo. Ka Yiiisu aleeli kwaaw Simooni: «A ba na boomo pe, umata lolo li, we saba mulobi a baata.» 11 Bu babeyi mabootu nha simi, bo basiisi bioosi, na baduki Yiiisu. 12 Yiiisu bu ali ku ngaanda mosi, muutu mosi wali nyutu yoosi yaluulu mu bwaari bu amoni nde, ayitsukunu nha kulu a nde, busu mu tsini. Nde wamuloombi, aleeli:

«Pfumu, so we tooni, we utuu ubeelise me.» 13 Yiiisu asibili koo, wamubeembi, na aleeli kwaa nde: «Me tooni, ki beeluu wa we.» Nhaa-na-tsi, bwaari uyaaba uwa. 14 Yiiisu wamutumi: «A yaabisa ndaa yi kwaa muutu pe, ka yene yamonuu kwaa ngaanga a Nziaambi, na ha bungori mu ubeeluu kwa we, mbii bwatumi Mooso. Sa iba imbaangi kwaa bo.» 15 Ka mvuungu a Yiiisu yavuli utsaamuu. Makoongi malaa makukini mu uyuu nde na ubeeluu mu bibeeri bia bo. 16 Ka nde makulu akiyene mu mambuu mahele a baata mu ukuundu. 17 Iluumbu imosi Yiiisu akiyisi. Bafarisi na bayiisi ba mikele bali nhaa. Bo bamati mu mala moosi ma Ngalili, ma Yuuda na mu Yeruselemi. Lituu la Pfumu lali na Yiiisu, na ni mu lo nde akibeelese babeeri. 18 Mono babaala babeyi nha yulu a mbuu, muutu wabobo binama, bo basiyi mu ulooso nde mutso nzo, na ubee nde nha kulu a Yiiisu. 19 Bu bachele uyaaba nha bulooso nde mu nzo mu ndaa a koongi, bahaati ku yulu a siaangi la nzo. Bo batuli wuru na basutuli mubeeri nha ikala kia nde nha kati a baata, na bamusuusi nha kulu a Yiiisu. 20 Yiiisu bu amoni imiini kia bo, aleeli kwaa mubeeri: «Mbaayi a me, masumu ma we basiiri kolokolo.» 21 Ni mubuu, bayiisi ba mikele, na bafarisi na basonii ba bo babaandii utsimi na uleele ti: «Wuunawu ni na, uli mu utuu Nziaambi? Na utuu usa masumu kolokolo, mbii a ndila Nziaambi pe?» 22 Yiiisu ayaabi matsimi ma bo, wabaleeli: «Mu ima dili na matsimi ma pili yii? 23 Ima kia avulu uleenge nha kati a uleele: "masumu ma we basiiri kolokolo" na "temene, yene wa we?" 24 Me natoono ti, beni diyaaba ti Mwaana a Muutu li na lituu la usa masumu kolokolo nha tsi.» Yiiisu aleeli kwaa wa bobo binama: «Me ndeeli kwaa we: temene, holo ikala kia we, yene ku nzo a we.» 25 Nhaa-na-tsi, wa bobo binama uyaaba utemene nha kulu a baata boosi, aholi ikala kia nde, ayeni ku nzo a nde, akiinzi Nziaambi. 26 Boosi bakimii, baluuli mu boomo, babili Nziaambi, baleeli: «Iluumbu ki dimoni mandaa ma kimikimi!» 27 Nha mbisi a nhaa, Yiiisu apali, amoni mutoli a limaanda, kuumbu a nde Levi, adiaala nha mbuu ya isala kia nde, Yiiisu wamuleeli: «Duku me!» 28 Levi atemini, asiisi bioosi, na wamuduki. 29 Levi ayilii Yiiisu ndaamba yinene mu nzo a nde. Batoli ba limaanda balaa na baata bakimi, badiaali na bo nha meese. 30 Bafarisi na bayiisi ba mikele ba bo, banhunhinyi na baleeli kwaa miyii mia Yiiisu: «Mu ima beni dibaadia na dibaanywa na batoli ba limaanda na bangaa masumu?» 31 Yiiisu avutili, aleeli kwaa bo: «Baata bali polo a bali na nzala a mubuyi pe, ka ndila babeeri bali na nzala a nde. 32 Me a nayiri pe mu uta balibweeye mbili, ka bangaa masumu mu ndaa

ukiingili bo mayele.» 33 Bafarisi baleeli kwaa Yiiisu: «Miyii mia Yowani na mia bisi mibaadii mutuutu, na mibaakuundu, ka mia we mibaadia na mibaanywa.» 34 Yiiisu avutili kwaa bo, aleeli: «Buni beni dituu utumu babayiri ku mukuungi a makweele mu udii mutuutu, mu taanga di mufuru a makweele akeni na bo? 35 Ka mu taanga di bakaamaasa mufuru a makweele nha kati a bo, mu biluumbu bii, bo sa badii mutuutu.» 36 Yiiisu abwita bo tsaba yi: «Muutu a ubaakaka iteendi pe mu ilwaata ki inyatii, na ubaamba kio nha ilwaata ki ikulu. Leeti, nde sa abiiyisi ikutu ki inyatii, mundaati, iteendi ki inyatii a kiafwaana na ikutu ki ikulu pe. 37 Pili mosi, muutu a ubaaloooso pe viinyi lilinyatii mu mambiindi ma makulu. Ka so nde loosi lo, viinyi lilinyatii sa libulu mambiindi, lo makulu sa litsaamuu na mambiindi sa mabuluu. 38 Ka viinyi lilinyatii lafwaana mu mambiindi mamanyatii. 39 A uli na muutu pe wuli mu ubwatoono viinyi lilinyatii, nha mbisi a unywa lilikulu. Mu ngwanya, nde sa aleele ti: viinyi lilikulu lavulu mu bubwe.»

6 Iluumbu imosi kia saba, Yiiisu bu akisabuu matsiee ma bele, miyii mia nde miakabi bele, bakolili mbutu dia bele, banyonhinyi na badi. 2 Bafarisi ba bamosi baleeli kwaa bo: «Mu ima beni dili mu usa mandaa ma mikele mialii iluumbu kia saba?» 3 Yiiisu avutili kwaa bo: «Ka a dia taangi pe masi Daavidi, bu nde akwi nzala na babali na nde? 4 Nde akoti mu nzo a Nziaambi, aholi mapa ma baha bungori kwaa Nziaambi, adi mo ahi mo kwaa baata bali na nde. Bunu, ndila bangaanga ba Nziaambi bali na muswa mu udia mo.» 5 Yiiisu aleeli kwaa bo: «Mwaana a muutu li Pfumu a iluumbu kia saba.» 6 Mu iluumbu ikimi kia saba, Yiiisu akoti mu nzo a makutunu ma Bayuudayo mu uyiisi. Muu mwali na muutu, wali koo kia nde kia babaala kiabobo. 7 Bayiisi ba mikele na bafarisi bakikete nde bubwe mu umono mbii ti Yiiisu utuu ubeelese muutu mu iluumbu kia saba, paa basololo toono yi bo bufuundu nde. 8 Ka Yiiisu ayaabi matsimi ma bo. Nde aleeli kwa muutu wali na koo kiabobo: «Temene, yiri nha, nha kati a baata boosi.» Muutu, atemini ayiiri nha kula bo. 9 Na Yiiisu aleeli kwaa bo: «Me nifuulu kwaa beni: mu iluumbu kia saba, uli na muswa mu usa mandaa mamabwe so mamabi? Mu uvuusu muwuumu a muutu na so mu unyaala nde afuu?» 10 Nde atali baata boosi, aleeli kwaa ngaa koo kiabobo: «Sibili koo kia we.» Nde asibili kio na koo kia nde kiabeeli. 11 Bayiisi ba mikele na Bafarisi baluuli mu kesi, babayi imoo nha kati a bo mu yibafwaana usa kwaa Yiiisu. 12 Mu biluumbu bii, Yiiisu ayeni ku mulaanda mu ukuundu. Butsuu ba

bubiimbili, nde ali kuu mu ukuundu Nziaambi. 13 Bu bakieleri, Yisu ati miyii mia nde mbila, asiooli kuumi na boolo, wabaluyi kuumbu batumu. 14 Simooni, wu nde aluyi kuumbu Peetero, Andere, mwaana a nguu a Peetero, Yaki, Yowani, Filipo, Baritelemi, 15 Mataayi, Toma, Yaki, ni mwaana a Alife, Simooni wu bubaata Zelote. 16 Na Yuuda mwaana a Yaakobi na Yuuda Isikarioti, wu ukituu muyeelili. 17 Nde akulumini na bo, atemini nha mbuu ya ileese. Nhaa mwali na koongi yinene ya miyii mia nde, na koongi a baata balaa babamati mu tsi yoosi ya Yuuda, ku Yeruselemi. Babamosi ka bamati ku mangaanda ma Tiro na Sidoni, ni mangaanda mamali mu mukoo a mubu. 18 Bo bayiri mu uyuu nde na mu ubeeluu mu bibeeri bia bo. Ba miheebili mimibi miakikwaamisa, babeelii ka. 19 Koongi yoosi yasiayi mu ubeembe nde, mu ndaa lituu lakipala mu nde na lakibeelisi boosi. 20 Yisu bu asiimbili misi kwaa miyii mia nde, wabaleeli: «Kinyi kwaa beni bali bawele, ka Ipsumu kia Nziaambi ili kia beni! 21 Kinyi kwaa beni bali nzala mu taanga di, ka beni sa diyutuu! Kinyi kwaa beni bali mu ulili mu taanga di, ka beni sa disiebele!» 22 «Kinyi kwaa beni, so baata bubele beni, so baata butunu beni, so baata butuu beni, so baata bulelee mabi mu beni mu ndaa a Mwaana a Muutu. 23 Bu iluumbu kii ikaayira, diba na kinyi, diyaanga, ka mono, musieende a beni li wumunene ku yula, ka ni buu ka bwasi bataayi ba bo kwaa mibili.» 24 «Ka ngebe kwaa beni bisini, beni dimaaholo mboondili a beni. 25 Aa ngebe kwaa beni badili diayutuu mu taanga di, ka beni sa dikwa nzala! Aa ngebe kwaa beni badili mu usiebe mu taanga di, ka beni sa diba mu bukwiili na matsanga! 26 Ngebe kwaa beni, mutaanga di baata boosi bulelee ma mabwe mu beni, ka ni buu ka bwayilii bataayi ba bo kwaa mibili mia pia!» 27 «Ka kwaa beni ba dili mu uyuu me, me nadileeli: Ditoono mitaata mia beni, disa ma mabwe kwaa baata ba bali mu ubele beni. 28 Disieme babusibi beni, dikuundu mu ba butoro beni. 29 So muutu teti we mu tama limosi, wamumweese ka lilimosi. So muutu holi iyungu kia we, nyaala nde aholo ka ikutu kia we. 30 Pasi wu uloombo we, wamuha; wu holi bia we, a bwaloombio bio pe. 31 Pasi bu ditooni ti baata badisa, ni buu beni disa kwaa bo. 32 So ditooni ndila babatoono beni, mu ima buvutulu beni matoondo? Bangaa masumu ka utoono ba batoono bo. 33 So dili mu usa mandaa mamabwe kwaa ba bali mu usa beni ma mabwe, mu ima buvutulu beni matoondo? Bangaa masumu bali mu usa ka pili mosi! 34 So dili mu usoombuso kwaa ba badiasa ilimbisi ti sa bafutu, mu ima buvutulu beni matoondo? Bangaa masumu

ka bali mu usoombusono mu ndaa ubaa futu! 35 Ka ditoono mitaata mia beni, disa mandaa mamabwe, disoombososo kwahele a ukebe ndaanda. Musieende a beni sa aba wu munene, na beni sa diba baana ba Nziaambi wa ku kati a yula, munda ti, nde li wumubwe kwaa ba buhele uvutulu nde matoondo na kwaa bababi. 36 Diba bangaa ngebe weti taayi a beni ni ngaa ngebe.» 37 «A difuundusu pe, na mbari Nziaambi ka a ufuundusu beni pe. A dibwiisi pe, na mbari Nziaambi ka a ubwiisi pe beni. Disa bambaayi kolokolo, na Nziaambi ka sa wadisa kolokolo. 38 Dikaba kwaa bambaayi na Nziaambi ka sa wadikaba. Sa baluusu mu pfwoolo a ikutu kia we iteesi ki ibwe ki bakomo, ki banyingisi, na kiapfwaabula. Ka iteesi ki beni dileesele bambaayi, sa Nziaambi sa aleesele beni ka mu kio.» 39 Nde abwi ta bo tsaba: «ka ingimangimi utuu ubiti mbaayi ingimangimi? Ka bo baboolo a bubwa mutso dunu pe? 40 Muyii a avulu pe muyiisi a nde, ka pasi muyii wu ubaayii bubwe sa aba weti muyiisi a nde. 41 Ka mu ima li mu umono itiiti kili mu lisi la mwaana a nguu a we, ka muti uli mu lisi la weme amoni nde pe? 42 Buni utuu uleele kwaa mbaayi a we: Mbaayi, nyaala me maasa itiiti kili mu lisi la we, we makulu a amono muti uli mu lisi la we pe? We ngaa lisi kutso likaya, kwa maasa muti uli mu lisi la we makulu, tumake sa mono buni we utuu maasa itiiti kili mu lisi la mbaayi a we.» 43 «A uli na muti wu mubwe wu ubaabutu mbutu dimbi pe, a uli ka na muti wu mubi wu ubaabutu mbutu dimbwe pe. 44 Ka pasi muti ayaabina mu mbutu dia nde. A bubaakaba mbutu dia bafiike mu muti wa matsieende pe, a bubaakaba mbutu dia viinyi mu mingaamba pe. 45 Muutu wumubwe li mu upalisa mamabwe mu busini ba mutima a nde wumubwe. Muutu wumubi li mu upalisa mamabi mu mutima a nde wumubi. Mu ngwanya, munywa a muutu upalisa mamaluulu mu mutima nde.» 46 «Mu ima dibaata me «Pfumu, Pfumu», ka a dibaayiluu pe ma nibaa leele beni? 47 Pasi wu uyira kwaa me na uyuu mandaa ma me na uyiluu mbii bu mali, me sa mweese beni wu nde afwaanina: 48 Nde afwaanina na muutu watuungu nzo. Akwi haa, asundisi na asuusi ibwa nha yulu a manya. Nyaamba ya mifuri yayiri, yabwiilili nzo yii, yo a yabwiiri pe, mu ndaa ti yo batuungu bubwe. 49 Ka wuli mu uyuu mandaa ma me, na ali mu usalila mo pe, afwaanina na muutu watuungu nzo nha yulu a tsieengi, kwahele a ibwa. Nyaamba yabwiilili yo: mawasa-mawasa yo uyaaba ubwa, na mbwiilili a nzo yii yali yinene!»

7 Yiesu bu amani uleele mandaa ma nde moosi kwaa baata, akoti mu Kapernawumi. **2** Booyi la mukuutu a kama a masodaare wu nde atooni kwalaali na ubeele, nha peembi a likwa. **3** Bu ayuyi mvuungu a Yiesu, atsindii bakuutu ba Bayuudayo bamosi kwaa nde mu ya loombo kwaa nde ayiri a beelese mutee a nde. **4** Bu batoori kwaa Yiesu, bahanini mu upele nde, baleeli: «muutu wu afwaana ti we ha nde libaasila. **5** Ka nde atoono ifuumbu kia bisi, nde makulu wadituungili nzo a makutunu.» **6** Yiesu ayeni na bo. Ka bu atoori bebele na nzo, mukuutu a kama a masodaare atsindii banduu, ba muleele: «Pfumu, a mono wa we pasi pe, ka a nafwaana pe ti we koto ku tsini a siaangi la me. **7** Ni mu buu, me natsimi ti a nafwaana uyira kwaa we pe, ka leele ndaa ndila mosi, na booyi la me libeeluu. **8** Me makulu ndi ku tsini a litumu la bakuutu bame, na ndi na masadara ma ndi mu utumu. So ndeeli kwaa mosi: yene! Nde yeni; kwaa wu mumosi: yiri, nde yiri; kwaa booyi la me: Yiluu ki, nde yilii kio.» **9** Yiesu bu ayuyi maa, akimii mu nde, asiheeti, aleeli kwaa baata bakiduku nde: «Me nadileeli: So mu Iseraali a nasololo imiini ki inene kia pili yi pe.» **10** Babatsindii, bu bavutii ku nzo, babaasi mutee abeeluu. **11** Nha mbisi nhaa, Yiesu ayeni ku ngaanda ya kuumbu Nayini, miyii mia nde na koongi a baata yalaa bayeni na nde. **12** Bu asweesi nha kotili a ngaanda, mono bakibiti wakwa, mwaana wa baala ndila mosi wa nguu a nde wali mukwiili, na koongi yalaa ya mu ngaanda yii yali na nde. **13** Pfumu wamumoni, wamukwiilili ngebe, aleeli kwaa nde: «a lili pe!» **14** Yiesu asweesi, abeembi mububulu, bababiti batsikini. Yiesu aleeli: «Mufuru, me ndeeli we, temene!» **15** Na wakwa asiimbii, abaandii utsuu. Yiesu wamuvutuli kwaa nguu a nde. **16** Boomo babwiilili boosi, bakiinzi Nziaambi, baleeli: «Mubili wu munene maa pala nha kati a bisi, Nziaambi maa yiri mu uyobolo baata ba nde.» **17** Mvuungu a ndaa yayilii Yiesu yatsiaamii mu tsi yoosi ya Yuuda na mu mala madiengelele yo. **18** Miyii mia Yowani mia muleeli mandaa maa moosi. Yowani ati miyi mia nde mioolo mbila. **19** Atsindii mio kwaa Pfumu mu ufuulu nde: «We ni wafwaana uyira, ooti diafwaana ukebe muutu mukimi?» **20** Miyii bu miatoori kwaa Yiesu bamuleeli: «Yowani Mubootii waditsinduu difuulu we: we ni wafwaana uyira, so a buu pe bisi diafwaana ukebe mukimi?» **21** Mu taanga dii, Yiesu abeelisi baata balaa bangaa bibeeri, ba ngaa bifuumbu, baata bangaa miheebili mimibi, na abeelisi balayi babakwa misi. **22** Nha mbisi nde avutuli kwaa miyii mia Yowani: «Yenani dileele Yowani ma dimoni na ma diyuyi: Bakwa miisi bali mu umono, bitonzo bili mu udieenge,

bangaa bwaari bali mu ubeeluu, bakwa matswi bali mu uyu, ba bakwa bali mu usimbuu, ndaa yimbwe bayaabisi kwaa bawele. **23** Kinyi kwaa pasi wuu heele ubwiisi imiini kia nde mu me.» **24** Ka batumu ba Yowani bu bavutii, Yiesu abaandii utsuu mu Yowani kwaa makoongi, aleeli: «Ima beni diyimono ku tsi ya tsata? Liheese lili mu unyigini mu mupepe? **25** Ka ima beni diyimono? Muutu walwaata bikutu bia tala? Ka babali mu ulwaata milwaata mia buzitu na bali mu uba mutso busini bali mu udiaala mu manzo ma mitini. **26** Ka ima beni diayamono? Mubili a Nziaambi? Ee-e, me nadileeli, nde avulu na paa mubili. **27** Ni mu nde Yowani basonuu: "Mono, me sa tsinduu tumu a me nha kulu we, mu uyiluu we kuulu nha kulu a we." **28** «Me nadileeli: Nha kati a babaala boosi babutuu mu mukaasa, a uli na wavulu Yowani mu bunene pe, ka bunu wavulu bukee mu Ipumu kia Nziaambi avulu nde mu bunene. **29** Baata boosi na batoli ba limaanda bayuyi nde. Baleeli: "Nziaambi tooni bisi uyobolo!" Na baholi libootuu la Yowani. **30** Ka bafarisi na bayiisi ba mikele ba bisi ma Nziaambi atooni uyiluu mu bo, na bo babisi libootuu la Yowani.» **31** Yiesu abwileele: «Na me nifwaanisa baata ba kubu yi? Na na bafwaanina? **32** Bafwaanina na baana ba badiaala nha kooyi, bali mu ulohosono mu uleele: Difuli beni piipi, ka beni a dikini pe, diyimbili beni mikuunga mia likwa, ka beni a diilili pe. **33** Ka Yowani Mubootii ayiri, nde ali mu udia mapa pe, ali mu unywa viinyi pe, ka beni dileeli: "Muheebili wu mubi li mu nde." **34** Mwaana a Muutu ayiri, nde li mu udia na li mu unywa, na beni dileeli: "Mono, muutu wu, matsimi ma nde moosi ndila ma udia na unywa mala! Nde li nduu a ba ngaa masumu na batoli ba limaanda." **35** Ka buyeri ba Nziaambi bumonii balibweeye kwaa baana ba nde boosi.» **36** Mufarisi mosi aloombi Yiesu adia na nde. Yiesu akoti mu nzo a mufarisi, adiaali nha meese. **37** Mwali mu ngaanda yii na mukaasa mosi ngaa masumu. Bu ayaabi ti Yiesu ali nha meese mu nzo a mufarisi, nde abeyi ibasa kia luulu mu mananaasa, **38** ayeni nha peembi a miili mia Yiesu nde. Alili, abolisi miili mia Yiesu mu matsanga, akoombili mio mu naanga dia nde, anyumbiti miili mia Yiesu, ayitili mananaasa nha yula mio. **39** Mufarisi wa tumisi Yiesu bu amoni buu aleeli mu mutimi a nde: «mbiiti muutu wu ali mubili, nde keni yaaba ti mukaasa uli mu beembe nde li ngaa masumu.» **40** Yiesu, aleeli kwaa mufarisi: «Simooni, ndi na ndaa ya uleele kwaa we.» Simooni avutuli: «Muyiisi kileele.» **41** «Baata boolo bali na yaama la musoombisi a mboongo, watsiomi, makama mataana ma mboongo, ka wu mumosi maku mataana. **42** Ka bu baheli na bia ufutu, wabanyaali bo baboolo. Na mu

bo kaavulu nde utoono?» 43 Simooni avutili: «Me tsimi ti nde wubanyaalili yaama lavulu bunene.» Yiisu aleeli kwaa nde: «We kesi bubwe.» 44 Bu asieeti kwaa mukaasa, aleeli kwaa Simooni: «We li mu umono mukaasa wu? Me koti mu nzo a we, ka we ahi me maamba ma uswaa miili pe. Ka nde swayi miili mia me mu matsanga ma nde, koombili mio mu naanga dia nde. 45 We a nyumbutu me pe, ka nde umata kotili a me a akoono pe miili mia me unyumbutu. 46 We ayitili maari nha yula mutswe a me pe, ka nde yitili mananaasa mu miili mia me. 47 Ni mu buu nadileele: nde amweesi litoono lalaa bu masumu ma nde malaa banyaali. Ka wu banyaala mama kee, amweesi ka litoono li likee. 48 Yiisu aleeli kwaa mukaasa wuu: Masumu ma we basiiri kolokolo.» 49 Ba bali badiaala na nde nha meese babaandii ulelesene: «Wuunawu ni na wu tuu usa masumu kolokolo?» 50 Ka nde aleeli kwaa mukaasa: «Imiini kia we ivuuyisi we: yene mu iyeenge.»

8 Nha mbisi, Yiisu ayeni midieenge mu pasi ngaanda na mu pasi bula mu uyiisi na uyaabisa ndaa yimbwe ya Ipfumu kia Nziaambi. Miyii kuumi na mioolo miali na nde 2 na Bakaasa bakimi ba babeelisi mu miheebili mimibi na mu bibeeri: ni Mari wu bubaata musi Mangadala, wu bapalisi miheebili tsaamba mimibi, 3 Zaana mukari a mukebi a busini ba Erode wa kuumbu Kuza, na Suzaana na bakimi balaa bababaasili Yiisu na miyii mia nde mu mbayili a bo. 4 Koongi yalaa yakukini, mu pasi ngaanda baata bayiri kwaa Yiisu, nde ati bo tsaba yi: 5 «Mukuni mosi ayeni ku tsiee a nde mu ukunu mbutu, ka bu ali mu ukunu, ndaamba a mbutu yaki yena bwa mukuulu a kuulu, baata badiaati, na banyunyi bayula badi dio. 6 Dimosi diabwi nha yula a manya, bu diamani ukulu, dia kanyi mu ndaa ti a kwali nyototo pe. 7 Dimosi diabwi nha tso mingaamba. Diameni na mingaamba mbuu mosi, mingaamba manyongisi dio. 8 Dimosi diabwi mu tsieengi dimbwe, diakuli, diabuti mbutu kama-kama.» Bu amani maa uleele, aloyi: «wuli na matswi ma uyuu, nyaala ayuu.» 9 Miyii mia Nde mia mufuuli Mambiindili ma tsaba yii. 10 Nde avutili: «Beni badihi mu uyaaba matsweeyi ma Ipfumu kia Nziaambi; ka kwaa ba bamosi mu matsaba bali mu uyuu mo, paa so bali na misi bwaasi a bumono iloo pe, na so bayuyi a buyaaba pe.» 11 «Mono mbiindila tsaba ni yi: Mbutu ni mandaa ma Nziaambi. 12 Dia mu kuulu a kuulu, ni baata bali mu uyuu mandaa ma Nziaambi. Ka Saatina li mu uyira mu umaasa ndaa mu mitimi mia bo, mu ndaa ti a basa imiini na ubaa liyobolo. 13 Dia nha yulu a manya ni babali mu uyaka mandaa mu kinyi, ka mo

a mali na miaanzi mu bo pe. Bo bali mu usa imiini taanga ndila hoolo, ka mu taanga dia nziesini bo bali mu ubwiisi imiini. 14 Diabwi nha tso mingaamba ni baata babali mu uyuu mandaa. Ka minyongo, busini na makinyi ma tsi, mali mu unyongoso imiini kia bo. Bo a bali mu utuu ubutu mbutu diayepe. 15 Diabwi mu tsieengi dimbwe, ni baata bali mu uyuu mandaa mu mutima wafwaana na wumubwe. Bo bubakebe mo na bubabutu mbutu, kutso mukonono.» 16 «A uli na muutu wu unamisa mwiindi, mu ufuu nde ku tsini a mbasa pe, so mu ulooso nde ku tsini a mbuu pe. Ka bunu, bali mu usuusu nde nha mbuu yanaanguuu; paa boosi ba bukoto bamono liyalila. 17 Ka a uli na iloo pe kibaswee, kikaahela umonuu, a uli na iloo pe kiasweeyi kikaahela uyabina na umonuu nha kati a liyalila. 18 Ni mu buu, disa mayele mu nzuyili a beni. Mu ndaa ti, sa baha kwaa wa baa, ka kwaa wa heele ubaa sa bamupatila so ki nde atsimi ti mbayili a nde.» 19 Nguu a Yiisu na baana banguu ba nde bayiri kwaa Nde; ka bakooni uswese kwaa nde mu ndaa a koongi yi inene. 20 Baata baleeli kwaa nde: «Nguu a we na baana ba nguu ba we bali ku mbari, batooni umono we.» 21 Ka Yiisu avutili kwaa bo: «Nguu a me na baana ba nguu ba me, ni babubaayuu mandaa ma Nziaambi na usalila mo.» 22 Iluumbu imosi, Yiisu akoti mutso bootu na miyii mia nde. Aleeli kwaa bo: «disabuwani ku simi la diaanga lili mosi.» Na bayeni. 23 Mu taanga di baki sabuu, Yiisu alaari tolo. Iteembi kia mifuri kia abwi nha yula diaanga, bootu lalulu mu maamba, na bali bele na ufuu. 24 Miyii mia Yiisu miaswesii kwaa nde, bamusiimbili na baloyi: «Muyiisi, Muyiisi, bisi dikwiiri.» Ka nde asiimbii, asieembi iteembi na mapo ma maamba biawuri, na bioosi biali na pii. 25 Yiisu aleeli kwaa miyii: «Imiini kia beni kuni yili?» Baluuli mu boomo na bakimii, baleelisini: «Ka wuunawu ni na, uli mutuumu kwaa iteembi na maamba? Na bio bili mu utumumu nde.» 26 Basiabii ku tsi a basi Ngerasa, yasuungunu na Ngaliili. 27 Yiisu bu asutii nha simi, baala limosi lali na miheebili mimibi mu ngaanda yii, lamubwaani. Umata bele pee, lo lali bikutu ulwaata pe, mu nzo udiaala pe ka nde udiaala ku mangili. 28 Bu amoni Yiisu, aloyi, atsukini nha miili mia nde, na aleeli: «Yiisu, Mwaana a Nziaambi wa ku kati a yula? We ki ndaa li na yo na me? Kolokolo a we, a sieembe me pe!» 29 Ka Yiisu atumi muheebili wumubi apala mu muutu wuu. Mundaa ti muheebili wuu akikwaamisa nde taanga diosisi. Bakikutu muutu wuu mio na miili mu mikuru mia bitali. Ka nde akitabulanga mio, na muheebili wu mubi aki biti nde mu matsi ma tsata. 30 Yiisu wamufuuli:

«Kuumbu a we na?» Nde avutuli: «Koongi»; mu ndaa ti miheebili mimibi mialaa miali miakoto mu nde. **31** Miheebili mii mia peli Yiesu anyaal utumu mio miyene ku mbeenge. (Abyssos g12) **32** Ka nhaa, wali na mukaanga a bangulu wu munene baki dia ku yula a mulaanda. Miheebili mimibi mialoombi kwaa Yiesu aha mio muswa mu ukoto mu bangulu. Yiesu ahi mio muswa. **33** Miheebili mimibi miapali mu muutu, miakoti mu bangulu, mukaanga akilimini mu mbeenge a diaanga mu adiaami. **34** Bakebi ba biboori bii bu bamoni ma mayilimi, babati, babiti mamvuungu mu mangaanda na mu mala. **35** Baata bapali mu umono mioosi mialabii, bayiri kwaa Yiesu, bamoni muutu wapali miheebili mimibi adiaala nha pele a Yiesu, alwaata bikutu na ali na imuutu kia nde kioosi. Baata babayi boomo. **36** Babamoni miayilimi baleeli kwaa bamosi buni muutu ngaa miheebili mimibi akuuli. **37** Basi Ngerasa boosi baloombi Yiesu ayene, asiisi bo bu bali na boomo balaa. Yiesu akoti mu bootu, avutii. **38** Baala lapala miheebili mimibi aloombi kwaa Yiesu anyaal nde aba na nde, ka Yiesu avutuli nde, aleeli: **39** «Vutuu ku nzo a we, leele moosi ma Nziaambi ayilii mu we.» Nde ayeni na ayaabisi mu ngaanda yoosi, moosi mamuyilii Yiesu. **40** Bu Yiesu avutii, koongi a baata yamuyaki mbii bu boosi bakikebe nde. **41** Mono baala, la kuumbu Yayiro, ni mukuutu a nzo a makutunu ma Bayuudayo, ayiri ubwa nha miili mia Yiesu, wamupeli akoto mu nzo a nde. **42** Mu ndaa ti nde ali na mwaana wa mukaasa ndila mosi wa bilimi kuumi na bioolo wali nha peembi a likwa. Bu Yiesu akiyene ku nzo a Yayiro, makoongi mamupinyi kwala. **43** Mwali nhaa na mukaasa ngaa ibeeri kia upala makila umata bilimi kuumi na bioolo, na nde amani mbayili a nde yoosi ya paamba kwaa babuyi. Ka so mosi a atuuyi nde ubeelese pe. **44** Mukaasa me ayiri ku mbisi a Yiesu, abeembi ndeengi a mulwaata a nde. Nhaa-na-tsi, ibeeri kia nde kia palili a makila uyaaba uwa. **45** Yiesu afuuli: «Na beembi me?» Boosi bu batuni, Peetero aleeli: «Muyiisi, makoongi ma madiengelele we mali mu upinyi we kwala.» **46** Ka Yiesu aleeli: «Muutu beembi me, ka nziaabi ti mifuri mipali mu me.» **47** Mukaasa bu amoni ti bamusolili, ayiri atehete, atsukini nha kulu a Yiesu ni aleeli nha kulu a baata boosi toono yi nde abeembi Yiesu na mbii bu abeelii nhaa-na-tsi. **48** Yiesu aleeli kwaa nde: «Mwaana a me, imiini kia we ivuuyisi we. Yene mu iyeenge.» **49** Bu Yiesu ali kene mu utsuu, muutu amati ku nzo a mukuutu a nzo a makutunu a Bayuudayo na aleeli kwaa nde wuu: «Mwaana a we wa mukaasa maakwa, a bwakwaamisa Muyiisi pe.» **50** Ka Yiesu bu ayuyi maa, aleeli kwaa Yayiro:

«A ba na boomo pe. Sa ndila imiini, nde sa avuu.» **51** Bu Yiesu atoori ku nzo a Yayiro, a anyaal muutu akoto na nde pe nha mbisi a ndila Peetero, Yowani, Yaki na taayi na nguu a mwaana. **52** Boosi bamulili, bakombiti matulu. Ka Yiesu aleeli: «A dilili pe, nde a akwa pe ka ala tolo.» **53** Baata basiebi Yiesu bu bayaabi ti mwaana amaakwa. **54** Ka Yiesu akaangi koo kia mwaana, aloyi, aleeli: «Mwaana a ngebe, temene!» **55** Muwumu a mwaana avutii, nhaa-na-tsi nde uyaaba utemene. Yiesu aloombi bamuha bia udia. **56** Babuti ba mwaana bakimii kwala, ka Yiesu wabalii a bayaleele ma mayilimi kwaa muutu so mosi pe.

9 Yiesu akukii miyii kuumi na mioolo na ahi bo mifuri na lituu la ubingisi miheebili mioosi mimibi na la ubeelese bibeeri. **2** Wabatsindii mu uyaabisa Ipsumu kia Nziaambi na ubeleese babeeri. **3** Aleeli kwaa bo: «A dibiti iloo pe mu midieenge, so mupaanga pe, so kutu pe, so kia udia pe, so mboongo pe, so diba na bikutu bioolo pe. **4** Pasi nzo yidikoto, diba muu natee bu dimatuu. **5** Pasi ba buhele uholo beni, dipala mu ngaanda yii, na dikubulu lifuundu la miili mia beni mu imbaangi kia bubi ba bo.» **6** Miyii miayeni, bayoyi mu pasi bula, bayaabisi ndaa yimbwe, babeleese babeeri mu mambuu moosi. **7** Erode mutini a Ngallili, ayuyi moosi makilabuu. A ayaabi pe ima afwaana utsimi mu ndaa ti ba bamosi baleeli, Yowani maasiimbuu mu babakwa, **8** ka babakimi ti Eliya maamonuu, ba bakimi ka ti mosi mu mibili mimikulu maasiimbuu mu babakwa. **9** Erode aleeli: «Yowani, me natumu bakese mutswe a nde, ka muutu wuu ni na ndi mu uyu mandaa ma pili yi?» Na nde asiayi mu umono nde. **10** Batumu bavutii, bamuleeli moosi ma bayilii. Nde atakii na bo, ayeni nha bele a ngaanda yi bubaata Betesayida. **11** Baata bu bayaabi buu, bamuduki. Yiesu wabayaki na ayaabisi bo mu ndaa Ipsumu kia Nziaambi. Nde abeelisi ka ba bali na nzala ubeeluu. **12** Busi babaandii uyili, bakuumi na boolo baswesii, baleeli kwaa Yiesu: «Tsinduu koongi baata bayene mu misieenge na mala mamadiengelele mu usaa ilaari na bia udia, mu ndaa ti muunamu mu tsi ya tsata dili.» **13** Yiesu aleeli kwaa bo: «Diabaha bia udia beni bame.» Bo bavutuli: «A dibayi bikimi pe, ka ndila mapa mataana na batswi boolo. We atoono ti diyene usuumbulu baata ba boosi bia udia?» **14** Bo bali helape so maku mataana ma makama ma babaala. Ka Yiesu aleeli kwaa miyii mia nde: «Diabadiaasa mu makaba makaba maku mataana mataana.» **15** Bayilii buu, batumi boosi badiaala. **16** Nde aholi mapa mataana na batswi boolo, atali ku yula, na asiemi bio. Nde abukili bio na ahi kwaa miyii paa bakaba kwaa

koongi. 17 Baata boosi badi, bayutii. Babiti mapwooyi we: mono mwaana a me wa baala, ni mwaana a me kuumi na moolo maluuu mu bitsuru biasiaali. 18 ndila mosi. 39 Muheebili wumubi li mu ubaakaanga lluumbu imosi Yiiisu akikuundu na miyii mia nde nha nde, nhaa-na-tsi nde mu uloo, nde li mu ututu mu buu yatakuu, nde wabafuuli: «Makoongi maleeli mu mifuri na mafuri mubaapala nde mu munywa. ti me ni na?» 19 Bo bavutuli: «Bana ti we Yowani Muheebili wuu ubaanyoongoso nde kwalaa na a ali Mubootii, ba bamosi ti Eliya. Babamosi ka ti we ni mu unyaala nde pe. 40 Me ndoombiangi kwaa miyii mosi mu mibili mimikulu maasiimbuu mu babakwa.» mia we babingi muheebili wuu, ka bakoono.» 41 Yiiisu 20 Nde afuuli kwaa bo: «aka beni ima dileeli, me na aleeli: «Aa kubu yimbi, yahele na imiini! Taanga kwe ndi?» Peetero avutuli: «We ni Kristo wa Nziaambi!» me kaabwaba na beni na usuku beni? Bee mwaana a 21 Yiiisu atumi bo, banyaala uleele ndaa yii kwaa we nha.» 42 Bu mwaana aki yiri asweese, muheebili muutu so mosi. 22 Nde abwileele: «Mwaana a muutu wu mubi abwiisi nde nha tsi, na atutisi nde kwa afwaana umono pasi dialaa. Bakuutu ba baata, na mifuri. Ka Yiiisu afeengi muheebili wumubi, abeeliis mwaana a ngebe, na avutuli nde kwaa taayi a nde. 43 Boosi bakimii mu bunene ba Nziaambi. Boosi bu bakimii mu maa moosi ma asi, aleeli kwaa miyii mia 24 Ni mu buu watoono uyobolo muwuumu a nde, sa adiimbisi nde, ka wu udiimbisi nde: 44 «Diyuu bubwe mandaa ma me nileele kwaa muwuumu a nde mu ndaa me sa ayobolo nde. 25 Ki ndaanda muutu ubaa so nde bayi tsi yoosi, ka beni: Mwaana a muutu sa bayeelele nha mioo mia diimbisi muwuumu a nde na yeni ku fuuyili? 26 Ka baata.» 45 Ka miyii a miayaabi ndeeli yii pe, yo pasi wu ukwa tsionyi mu me na mu mandaa ma me, ayaabi matsimi ma mitimi mia bo, aholi imwamwaana, Mwaana a muutu bu akaayira mu buzitu ba nde na asuusi kio nha peembi a nde, 48 na aleeli kwaa bo: 27 Ngwanya me nadileeli: Babamosi ba bali nha «Pasi wu uyaka mwaana wu mu kuumbu a me, yaki a bukwa pe natee bumono ipfumu kia Nziaambi.» me makulu, na pasi wu uyaka me yaki ka wa tsinduu 28 Biluumbu hele pwoombo nha mbisi a nhaa bu amani me. Ni mu buu wavulu bukee nha kati a beni boosi ni mandaa maa uleele, Yiiisu aholi Peetero, Yowani na nde wavulu mu bunene.» 49 Yowani aleeli: «Muyiisi, Yaki, ahaati na bo nha yulu a mulaanda mu ukuundu. bisi diamono muutu wapalisi miheebili mimibi mu 29 Bu akikuundu, kiinzi kia nde yakitii, mulwaata a kuumbu a we; bisi diakeelii nde, mu ndaa ti nde ali a nde ahembii, angeyini. 30 Itsundu-a-tsundu bamoni mu kaba la bisi pe.» 50 Yiiisu avutuli kwaa nde: «A babaala boolo bakimoo na nde. Ni Mooso na Eliya ni wa beni.» 51 Bu biluumbu biali ka bele bi Yiiisu 31 bamonii mu buzitu ba Nziaambi, bakitsuu na Yiiisu afwaana uhaata ku yula, nde aholi kesili ya mifuri mu ndaa a nziendila nde yikaayilimi mu Yeruselemi. ya uyene ku Yeruselemi. 52 Nde atsindii batumu ku 32 Peetero na ba bali na nde balaari tolo la mifuri, kulu a nde. Bayeni, bakoti mu bula ba basi Samaria ka bu basiimbii bamoni buzitu ba Yiiisu na babaala mu uyiluu mioosi mifwaana mu nzirili a nde. 53 Ka boolo ba bali na nde. 33 Mu taanga di Mooso na basi bula babisi nde uyaka munda ti akiyene ku Eliya bakikabuu na Yiiisu. Peetero aleeli kwaa nde: Yeruselemi. 54 Miyii Yaki na Yowani bu bamoni buu, «Muyiisi, bubwe kwaa bisi mu uba nha. Dituungu baleeli: «Pfumu, we atoono ti bisi ditumu mbaa yi bituru bitata, imosi kia we, imosi kia Mooso, imoso kia isotu ku yula mu unyeengisi bo?» 55 Nde asiheetii Eliya.» Peetero a ayaabi ma aleeli pe. 34 Peetero bu kwaa bo, wabasiembi. 56 Na bayeni ku bula ba akileele maa, ibala kiayiri, kiabafuyi. Miyii miabayi kimi. 57 Bu bali mu kuulu, muutu aleeli kwaa Yiiisu: boomo bu bo bakoti kutso ibala. 35 Mu ibala mwamati «Me niduku we pasi ku we uyene.» 58 Yiiisu aleeli muniingi waleeli: «Wuunawu ni mwaana a me wu kwaa nde: «Mibaa mili na matari, banyunyii ba yula me nasoolo, diyuu nde!» 36 Bu muniingi ayuyini, bali na bilaari bia bo, ka Mwaana a muutu a abayi bamoni Yiiisu ndila nde bake. Bawuri; mu biluumbu nha usuusu mutswe a nde pe.» 59 Ka nde aleeli bii a baleeli kwaa muutu pe ma bo bamoni. 37 Mu kwaa muutu mukimi: «Duku me.» Muutu wuu aleeli: iluumbu kiaduki, bu bakulumini ku tsuu a mulaanda, «Pfumu, manyaala me yadii taayi a me.» 60 Yiiisu koongi yalaa yayiri mu ubwaana Yiiisu. 38 Kutso wamuvutuli: «Nyaala babakwa badii babakwa ba bo. makoongi muutu aloyi, aleeli: «Muyiisi, kolokolo a Ka we, yene ya yaabisa Ipfumu kia Nziaambi.» 61

Muutu mukimi aleeli ka: «Pfumu, me niduku we, ka nyaala me kwa yaha mabweele kwaa basi nzo ba me.» 62 Yisuu aleeli kwaa nde: «Pasi muutu wakaanga tsieengi mu usala na li mu ubwatala ku mbisi, a afwaana pe mu ipfumu kia Nziaambi.»

10 Nha mbisi a maa, Pfumu asiooli miyii mikimi maku tsaamba na mioolo, wabatsindii boolo-boolo ku kulu a nde mu mangaanda moosi na mambuu moosi ma nde makulu akee uto. 2 Nde aleeli kwaa bo: «Tolili yili yalaa, ka basiali ba bakee, ni mu buu diloombo kwaa pfumu a tolili atsenduu basiali mu isala a nde. 3 Diyene, me naditsindii weti baana ba mameme nha kati a miminzi. 4 A dibiti ipokolo kia mboongo pe, kutu pe, bikoori pe, na a dibii muutu mu kuulu pe. 5 Mu pasi nzo yi beni dikaakoto, dikwaleele: «Nyaala iyeenge iba mu nzo yi!» 6 So muu muli na muutu wa iyeenge, iyeenge kia beni sa iba nha yulu a nde, so a buu pe, kio sa ivutuu kwaa beni. 7 Diba mu nzo yii, didia na dinywa bibuha beni, mu ndaa ti musiali afwaana ubaa futu a nde. A diyoo mu manzo-manzo pe. 8 Mu pasi ngaanda yi beni dikoto yi baata buyaka beni, didia bioosi bi badisuusulu. 9 Dibeesele babeeri bali muu, dileele kwaa baata boosi: «Ipfumu kia Nziaambi ika bebele na beni.» 10 Ka mu pasi ngaanda yi dikoto so a bayaki beni pe, diyene mu makooyi, dileele kwaa boosi: 11 «Bisi dili mu ukubulu so lifuundu la ngaanda a beni lanambiti mu miili mia bisi mu uvutulu beni lo, ka diyaaba ti Ipfumu kia Nziaambi ika bebele.» 12 Me ndeeli kwaa beni ti mu iluumbu kia pfuundisi ngaanda yii sa yivulu ngaanda a Sodomu mu umono pasi.» 13 «Aa ngebe kwaa we, Korazini, aa ngebe kwaa we, Betesayida! Ka so bimaanga biayilimi kwaa beni biamonii mu Tiro na mu Sidoni, keni bele pe baata bakoto mu bukwiili, balwaata masaaka ma ngooto, badiaali nha lifuta na bakiingili mayele. 14 Ni mu buu mu iluumbu kia pfuundisi pasi dia beni sa divulu mifuri na dia ku Tiro na ku Sidoni. 15 A we Kapernawumi, ne siiri imiini ti we sa banaangila natee ku yula? Ngori, sa bakululu we natee ku tsi a babakwa.» (Hadēs 986) 16 Yisuu abwileele kwaa miyii mia nde: «Pasi wu uyuu beni yuyi me, wu utunu beni tuni ka me, na wu tunu me tuni ka watsindii me.» 17 Miyii maku tsaamba na mioolo miayiri avutuu mu kinyi, na baleeli: «Pfumu, so miheebili mimibi mili mu utumumu bisi mu kuumbu a we.» 18 Yisuu aleeli kwaa bo: «Me moniaangi Saatina siotii ku yula weti nzieri. 19 Diyuu, me nadiha lituu la udiaata nha yulu a bataari na bangeenge, na nha yula litu loosi la mutaata. A uli iloo so imosi ki isa beni bubi pe. 20 Ka a diyaanga

mu yi pe, ti miheebili mimibi mili mu usiingili beni. Diyaanga bu makuumbu ma beni masonomo mu mayula.» 21 Mu dii na taanga dii, Yisuu aluuli mu kinyi mu Muheebili wa Ngira, aleeli: «Me tooni kwaa we Taata, Pfumu a yula na tsi, munda ti we asweeyi mandaa maa moosi kwaa bangaa mayele na buyeri, na amweesi mo kwaa bikenyi. Ee, Taata, ka we tooni buba weti buu. 22 Taayi a me ayeelili me bioosi. Muutu pe wayaaba na li Mwaana mbii a Taayi pe. Na muutu pe wayaaba Taayi mbii a Mwaana pe na wuu wu Mwaana atooni umweese nde.» 23 Tumake Yisuu asieetii kwaa miyii mia nde na aleeli kwaa bo nha peembi: «Kinyi kwaa misi mili mu umono ma beni dili mu umono. 24 Ni mu buu me nadileeli: Mibili mialaa na mitini batooni umono ma beni dili mu umono, ka a bamoni mo pe, na uyu ma diyuu beni, ka a bayuyi mo pe.» 25 Mono, muyiisi a mikele atemini na aleeli kwaa Yisuu mu ukete nde: «Muyiisi, ima nafwaana usa paa me holo mukobo wa moonyi wa bilimi na bilimi?» (aiōnios 9166) 26 Yisuu aleeli kwaa nde: «Ima basonuu mu mikele? Buni weli mu utaanga?» 27 Mukuutu a mikele avutili, aleeli: «Toono Pfumu Nziaambi a we mu mutimi a we woosi, mu muwuumu a we woosi, mu mifuri mia we mioosi na mu matsimi ma we moosi. Tumake toono mbaayi a we weti we makulu.» 28 Yisuu aleeli kwaa nde: «We vutili bubwe. Sa buu na we sa baa moonyi.» 29 Ka nde atooni umweese ti nduru a nde yili yasungunu, aleeli kwaa Yisuu: «Ka mbaayi a me ni na?» 30 Yisuu avutili, aleeli: «Muutu akulini ku Yeriko umata mu Yerusalemi, biwulu biamukaangi, biamuteti, biamupatili bikutu bi ali alwaata na bioosi biali na nde, biamusiisi nha peembi a likwa. 31 Bwali ti nguu a ngaanga a Nziaambi mosi akulini mu kuulu yii, bu wamumoni, alabii nha peembi. 32 Pili mosi, mulevita mosi ka atoori nha mbuu yii, bu wamunoni, alabii nha peembi. 33 Ka musu Samaria mosi wakiyene ku midieenge, atoori nha li muutu wuu. Bu wamumoni, wamukwiili ngebe dialaa. 34 Asweesi kwaa nde, ayitili maari na viinyi mu maputu ma nde na akuti mo mu matsaanda tumake anaayi nde nha yulu a puundi a nde makulu, wamubiti ku nzo a bieenyi, wamubaasili. 35 Bukia ngwaali musu Samaria apalisi mikuti mioolo, ahi mio kwaa pfumu a nzo, aleeli: «Baasila nde bubwe, pasi kio ikimi ki we kaatsindi mu nde, me sa futu we kio bu me kaayiri avutuu.» 36 Mu bo batata, na we tsiimi li mbaayi a wubiwulu biakaangi?» 37 Mukuutu a mikele aleeli: «Ni wuu, wamukwiili ngebe.» Yisuu aleeli kwaa nde: «Yene we ka sa pili mosi.» 38 Bu Yisuu ali mukuulu na miyii mia nde, akoti mu bula bu mosi. Mukaasa wa kuumbu Marte wamuyaki mu nzo a nde. 39 Marte

ali na mwaana a nguu, kuumbu a nde Mari wadiaali nha miili mia Pfumu, na akiyuu mandaa ma nde. 40 Marte ali mutele-mutele mu ndaa bisala bia ulaamba. Ayiri kwaa Yiiisu, aleeli: «Pfumu, a yili mu usa we pasi pe ti mwaana a nguu a me asiisi me bake me sa bisala bioosi? Wamuleele abaasila me.» 41 Pfumu avutili kwaa nde: «Marte, Marte, we li na matsimi ma mutele-mutele mu mandaa malaa. 42 Ka ndaa ndila imosi yili na mufunu; Mari sioli ibari ki ibwe ki bamuhele umaasila.»

11 Iluumbu imosi, Yiiisu akikuundu nha mbuu mosi. Bu nde amani ukuundu, mosi mu muyii a nde aleeli kwaa nde: «Pfumu! Wadiyiisi ukuundu mbii bu Yowani ayiisi miyii mia nde.» 2 Yiiisu aleeli kwaa bo: «Bu dibaakuundu, dileele mbii bu: “Taayi, nyaala kuumbu a we yiba ya Ngira, nyaala lpfumu kia we iyira, 3 wadiha bia udia bia bisi bia pasi iluumbu. 4 Sa masumu ma bisi kolokolo, ka bisi ka dibaasa kolokolo kwaa ba bu baasa bisi bubi, a nyaala bisi dibwa mu mapuus pe.”» 5 Nde abwileele kwaa bo: «beni boosi na uli na mbaayi: na uyene kwaa nde mu kati a kati a butsuu, na uleele kwaa nde: “Mbaayi, soomboso me mapa matata, 6 ka mosi mu banduu ba me mati ku midieenge bu ayiri kwaa me, me a ndi na iloo pe kia uha nde.” 7 Ka uli mu nzo vutili, na leeli: “Nyaala me bunyanga! Munywa a nzo ba maakwadibuu mu tsiafi, baana na me makulu diamala, a nituu utemene pe mu uha we mo.” 8 Me nadileeli, so nde atemini pe mu uha nde mo, mu ndaa bu ali mbaayi a nde, sa atemene mu uha bioosi bi mbaayi a nde ali na tsata, mu ndaa pungusu yi ali mu usa nde. 9 Ka me nadileeli: diloombo, sa badiha; disaa, beni sa disololo; dikomboto sa badidibili, 10 ka pasi wu uloombo, baheeri; wu usaa, solili; wu ukomboto, bamudibili. 11 Ki taayi mu beni, so mwaana a nde so loombi tswi, nde wamuheeri taari? 12 Na so loombi bi, wamuhii ngeenge? 13 Ka beni badili baata bababi, diayaaba uha baana ba beni biloo bibibwe, kaambisa Taayi wuli ku yula, sa akoono uha Muheebili wa Ngira kwaa babuloombo?» 14 Iluumbu imosi, Yiiisu abingi muheebili wu mubi wa kitiisi muutu baba. Bu muheebili wu mubi apali, baba latsuyi; makoongi ma mali nhaa makimii. 15 Ka ba bamosi mu bo baleeli: «Nde ubaabingi miheebili mimibi mu lituu la Belezebuli, uli mukuutu a miheebili mimibi!» 16 Ba bakimi bamuketi, bamuloombi iliimbi ki imata ku yula. 17 Bu Yiiisu ayaabi matsimi ma bo, wabaleeli: «Pasi ipfumu ki ikoto mu kabini, sa itsaamuu, manzo ma bo sa mabwa mana nha yulu a mana. 18 Beni dileeli ti, me nibaapalisa miheebili mimibi mu lituu la Belezebuli,

pili mosi ti Saatina li mutaata a nde makulu. Ka buni ipfumu kia nde idiingi? 19 So nibaapalisa miheebili mimibi mu lituu la Belezebuli, ka baana ba beni mu ki lituu bali mu upalisa mio? Ni mu buu bo sa baba bafuundisi ba beni! 20 Ngwanya mu lituu la Nziaambi me nibaapalisa miheebili mimibi. Bu li mu mweese ti lpfumu ya Nziaambi kiamato kwaa beni.» 21 «Muutu wa mifuri wuli na bidwaanini, bu ali mu ukebe nzo a nde, bia nde bioosi bili mu iholo. 22 Ka wavulu nde mifuri ayiri, sa wamubwiisi, tumake sa wamupatila bidwaanini bia nde bioosi bi aba mu usa imiini, na ukaba bioosi bi wamuholi. 23 Pasi wu uhele ba na me, abele me; wu uhele ukukuu na me, li mu utsara.» 24 «Bu muheebili wumubi upala mu muutu, sa ayene mu mambuu ma tsata, mu uyoosaa mbuu ya puumini. Ka mbiiti nde a solili yo pe, nde sa aleele: “Me nivutuu ku nzo a me yinasii.” 25 Bu ayiri a vutuu, moni nzo bakoombolo na bayiluu bubwe. 26 Tumi nde sa ayene mu usaa miheebili tsaamba mikimi miavulu nde mu buhaangi, mio sa mikoto na udiaalila mu nzo yii. Mapasi ma muutu wuu sa mavulu mifuri na ma tsiomi.» 27 Yiiisu bu amani mandaa maa uleele, mukaasa mutso koongi yii anaangili ndaa, aleeli kwaa nde: «Kinyi yili na moonyi wakibiti we, na mabeene makinywiisi we!» 28 Ka Yiiisu avutili aleeli: «Bu bwee beeri mu leele, kinyi yili na ba bubayuu mandaa ma Nziaambi na usalila mo!» 29 Makoongi bu madiengilili Yiiisu, nde aleele kwaa bo: «Kubu yiinayi ni kubu yimbi. Bo basaa imaanga, ka a bubaa iloo pe, so a ndila iliimbi kia yilimi mu Yoona. 30 Mbii bwali Yoona iliimbi kwaa basi Ninive, ni buu bukaaba Mwaana a muutu kwaa kubu yi. 31 Mu taanga dia pfuundisi, mutini wa mukaasa wa ku baanda sa atemene nha kulu a baata ba kubu yi na nde sa abwiisi bo. Ka nde amati mwasiielele matsi mu uyuuyi buyeri ba Salomo. Mono nha uli na wa vulu Salomo! 32 Mu taanga dia pfuundisi, basi Ninive sa batemene nha kulu a kubu yiinayi na sa babwiisi bo mu ndaa ti basi Ninive bakiingili mayele ma bo bu bayuyi nziisili a Yoona. Ka uli nhaa na nhana wavulu Yoona!» 33 «Muutu a utuu unamisa mwiindi na usuusu nde nha mbuu ya tsweeyi pe, so ku tsini a ipaayi pe. Ka bali mu usuusu mwiindi, nha yulu, paa ba bukoto mu nzo bamono liyalila. 34 Mwiindi a nyutu ni lisi la we. So lisi la we lili polo, nyutu a we yoosi yili mutso liyalila. Ka bu lisi libeeli, nyutu a we yoosi yili pimisi ka. 35 Ni mu buu kebe liyalila lili mu we, a liyakituu pimisi. 36 So nyutu a we yoosi yili mu liyalila, na ibari so imosi a yili nha pimisi pe, yo yoosi sa iyaluu mbii bu mwiindi wu ubaayalisa we.» 37 Yiiisu bu ali kini mu utsuu, mosi mu bafarisi wamukuungi mu uyadia na nde, Yiiisu akoti na adiaali

nha meese. **38** Mufarisi akimii bu amoni Yisuu mu udia, kwahele ukwaswaa mioo. **39** Ka Pfumu aleeli kwaa nde: «Beni bafarisi, dibaatsieemese mbasa na ikoombo ku mbari, ka ku kati beni dialuulu mu musoyi na mimibi. **40** Beni biwulu! Nziaambi wayiluu mbari a biloo, a ni nde pe ka wayiluu kati a bio? **41** Diha bioosi bi bili mu kati kwaa bawele weti bungori na bioosi sa bitsieeme mu beni.» **42** «Aa! Ngebe kwaa beni Bafarisi! Ka beni dibaaha ikuku kua kuumi-kuumi mu nduungu a mbala, na nduungu, na bitiiti bioosi bi dibaadia. Ka diameengele mbweeyili na litoono la Nziaambi, bunu bii ni biafwaana mu usa, kwahele a udiimbili bini.» **43** «Aa ngebe kwaa beni Bafarisi! Bu dibaatoono mambata ma matsiomi mu manzo ma makutunu, na diatoono uyaka mabwe ma likiinsi mu kulu a mbari.» **44** «Aa ngebe kwaa beni, bu dili weti mangili ma mahele uyabana, baata bali mu udiaata nha yula a mo kwahele a uyaaba!» **45** Mosi mu bayiisi ba mikele aleeli kwaa nde: «Muyiisi, bu li mu uleele maa, uli mu umoonuu weti we li mu utuu bisi!» **46** Ka Yisuu avutili aleeli: «Aa ngebe kwaa beni bayiisi ba mikele! Ka beni dili mu unaa mifuna mialeme mu ubiti nha yula baata, ka beni bameme a dibaabeembe mifunu mii muleembi a beni so mosi pe. **47** Aa ngebe kwaa beni, ba dibaatuungu mangili ma mibili bu dayaaba ti ba taayi ba beni badusi mio! **48** Ka beni dili mu umweese ti diasiingi biyiluu bia bataayi ba beni munda ti bo badusi mibili na beni dili mu ubaatuungu mangili ma mibili mii. **49** Ni mu buu, Nziaambi mu buyeri ba nde aleeli: «Me sa na batsinduu mibili na batumu. Sa badusu ba bakimi mu bo na ukwaamisa ba bamosi.» **50** Ni mu buu, kubu yi, sa basieembe yo mu ndaa makila ma mibili mioosi mamatsiaamii umata mbaandila tsi, **51** umata mu makila ma Aabeli natee makila ma Zakaria wu badusi nha kati a diki la nzosili na mbuu ya ngira. Ka me nadileeli: kubu yi sa basieembe yo mu ma mabi maa moosi.» **52** «Aa ngebe kwaa beni bayiisi ba mikele! Bu diaholii tsiafi a nziaabili na beni bame a diakoto pe, na dili mu ubaakiki ba batoono ukoto.» **53** Ka, Yisuu bu apali mu nzo, bayiisi ba mikele na bafarisi ba mukwaamisi mu iteesi kia mifuri, na ufuulu nde ma nduru ma mupili na mupili. **54** Bamuketi paa babaa mu nde toono mu ma mupala mu munywa a nde!

12 Mu taanga dii, mafuundu ma baata makukini, madaatisini. Yisuu akwiyaabisa kwaa miyii mia nde: «Disa mayele mu liviiri la bafarisi, ni peluu a bo. **2** A uli na iloo kiasweeme pe ki buhele usololo, na kii kia tsweeyi ki ihele uyabana. **3** Ni mu buu, moosi ma dileele kutso pimiisi, sa bayuu mu taanga

dia liyalila. Ma moosi ma dileele mu mapfuundu, mu itsuru kia kati a nzo, sa mayabina nha kati a baata.» **4** «Me nadileeli bambaa yi ba me: a diba na boomo ba babubaadusu nyutu pe, ka nha mbisi a nhaa a bubwabaa yi bu tuu usa pe. **5** Ka me sa nadilaa wu beni diafwaana ubatila boomo. Dibata Nziaambi uli na lituu la udumunu beni ku diaanga la mbaa nha mbisi a udusu. Ee, me nadileeli, wu dibatila!» (Geenna g1067) **6** «A bubaayaluu masiee mataana mu mikuti mioolo pe? Ka pasi lo, lili na ndaanda nha kulu a Nziaambi. **7** Ka naanga dia mitswe mia beni dioosi bataanga dio. A diba na boomo pe, beni diavuli masiee ma malayi ndaanda!» **8** «Me nadileeli: Pasi wu uta imbaangi mu me nha kulu a baata, Mwaana a muutu ka sa ata imbaangi mu nde nha kulu a batumu ba Nziaambi. **9** Ka pasi wu utunu me nha kulu a baata, Mwaana a muutu ka sa atunu nde nha kulu a batumu ba Nziaambi. **10** Pasi wu uleele ma mabi mu Mwaana a muutu, sa bamusa kolokolo, ka pasi wu utuu Muheebili wa Ngira, a busiingi kolokolo a nde pe. **11** Mu taanga di bubiti beni ku ma nzo ma makutunu ma Bayuudayo nha kulu a bafuundisi, so ba bali na litumu paa badifuundusu, a diba na maketi-keti pe mu ma diafwaana uvutulu, na ima diafwaana uleele. **12** Ka Muheebili wa Ngira sa wadiyiisi ma diafwaana uleele mu taanga dii.» **13** Mosi mutso koongi aleeli kwaa Yisuu: «Muyiisi, leele kwaa mwaana a nguu a me akaba na me mukobo a bisi.» **14** Ka Yisuu avutili kwaa nde: «Na abiaalisa me mu uba nzioonzi so mukabi a mbayili a beni?» **15** Tumake aleeli kwaa bo boosi: «Diyele mu nzala ya ubaa kwa lutulu iteesi, ka idiingi kia muutu a kia tsikini mu mbayili a nde pe so nde li na busini balaa.» **16** Nde ati tsaba yi kwaa bo, aleeli: «Muutu mosi wa isini ali na matsiee mabuti mbutu dialaa. **17** Muutu wuu atsimi mu mutimi a nde, aleeli: «Bibaanga bi ndi na bio bi bikee, kuni nисуusu bu kukii biinabi?» **18** Ka mono: «Bubwe mu utsara bibaanga bi naba na bio, na utuungu bia vulu bunene, tumake me kukuu biloo bioosi. **19** Ku mbisi me sa ndeele kwaa muwuumu a me: Muwuumu a me, we li na biloo bialaa bi kukii mu bilimi bialaa bikaayira, ki wuumu, dia, nywa, sa mukuungi.» **20** Ka Nziaambi aleeli kwaa nde: «Aa ngaa buwulu! Butsuu ba we sa kwa. Ninha bioosi bi we kukii bia na bikaa ba?» **21** Yisuu abwileele: «Ni buu bu li mu umonuu kwaa uli mu ukukuu busini ba ndeme, na uhele na busini nha misi mia Nziaambi.» **22** Yisuu abwileele kwaa miyii mia nde: «Ni mu buu me nadileeli: A dikwaamisa pe mitimi mia beni, mu bi dikaadia mu ndaa idiingi kia beni, so mu bi dikaalwaata mu manyutu ma beni. **23** Ka idiingi, kia vulu biloo bia udia, na nyutu ya

vulu milwaata. 24 Ditala bikwaakwa a bibaakunu so ukukuu pe, a bili na bisweeyili so bibaanga pe; Ka Nziaambi ubaa buungulu bio! Ka beni diavulu banyunyi kwalaa! 25 Na mu beni, mu ndaa miniongo mia nde, utuu ubweese so iluumbu imosi mu idiingi kia nde? 26 So dikooni ndaa yi kee, mu ima dili mu ukwaamosa mitimi mu mandaa ma kimi? 27 Dimono buli mu ukulu bifulu bia matsiee, a bili mu usala pe, na a bibaatuungu pe; ka me nadileeli: So Salomo mu buzitu ba nde boosi a alwaati pe mbii imosi mu bifulu. 28 So Nziaambi ubaalwaatisa bititi bia mu matsiee lolo, na nha ngwaali sa badumunu bio mbaa: buni nde ukoono uyiluu buu kwaa beni! Aa, beni baata ba ngaa imiini ki ikee! 29 Ni mu bu, beni a diafwaana ukwaamisa mitimi mia beni pe, mu bi dikaadia so bia unwa. 30 Ni bangooyi ba tsi bafwaana usa weti buu, ka beni dili na taayi wayaaba manzaala ma beni moosi. 31 Disaa lpfumu kia Nziaambi tumi nde sa adibweese bini bioosi bi dili na nzala a bio.» 32 «Mwaa mukaanga aba na boomo pe! Ka litoono la Taayi a beni ni mu uhaa beni lpfumu. 33 Diyuluu bi beni dili na bio, diha mboongo kwaa bawele, diyiluu bipokolo bia mboongo bi bihele ufuu. Dikukuu busini mu mayula ma Nziaambi, ku muyibi ukoono ubesene, na batsierere a butuu ubiiyisi bo pe. 34 Ka kuu kuli busini ba beni, ni kuu kukaaba mitimi mia beni ka.» 35 «Diyilimi, dikweete kobo mu maluungu ma beni na miindi mia beni miba mia nama. 36 Difwaanina na baata ba bali mu ukebe pfumu a bo. Bu nde umata ku mukuungi a makweele, akomboto nha munywa a nzo, bo sa badibili mu mawasa. 37 Kinyi kwaa basiali baa, ba bu pfumu a bo uyiri avutuu, wababaasi bali likanda. Ngwanya me nadileeli: Pfumu sa alwaata bikutu bia isala na sa wabaleele mu udiaala nha yulu a meese paa nde akaba bo bia udia. 38 So nde toori mu tsutsu a tsiomi so mu tsutsu wa boolo na wababaasi likanda, kinyi kwaa bo! 39 Diyuu: so pfumu a nzo ayaaba taanga dikaayira muyibi, buni keni nde a unyaala pe muyibi abulu nzo a nde. 40 Beni ka diyilima, bu diahele uyaaba taanga di kaayira Mwaana a muutu.» 41 Peetero aleeli kwaa nde: «Pfumu, teeri tsaba yi, kwaa bisi kele so a buu pe kwaa baata boosi?» 42 Pfumu avutili: «Ka na li musiali wu mubwe na wa mayele? Ni wu pfumu a nde akaabialisa ikuutu mu nzo a nde, paa adisili basiali ba bamosi mu taanga diafwaana. 43 Kinyi kwaa na musiali wu pfumu a nde bu akaayiri avutuu, nde li kutso isala, mbii bu bamusiisili kio. 44 Ngwanya me nadileeli: Pfumu, sa wamubialisa litumu mu bioosi bi ali na bio! 45 Ka so musiali wuu leeli mu mutimi a nde: "Pfumu a me a ubaa pe uyiri, sa adiingi mu uyiri!" Na nde baandii mu

utete basiali ba bamosi ba babaala na ba Bakaasa, na diri, nywiri, na koli mala. 46 Bu pfumu a musiali wuu akaayira mu iluumbu na taanga di musiali ahele uyaaba, pfumu sa wamubingi, na sa wamukitisi mbuu mosi na babahele a imiini. 47 Ka musiali wayaaba litoono la pfumu a nde, na a yilii pe mbii buli litoono la pfumu, nde sa bamudusu kubu ndusili yalaa. 48 Ni mu buu, musiali wahele uyaaba litoono la pfumu a nde, ka yilii ma mabi, sa batete nde kwa ukee. Pasi wu bayi bialaa, sa bamuloombo ka kwalaa, pasi wu baha bia funu, sa baloombo kwaa nde ka biavululu.» 49 «Me nayiri mu dumunu mbaa nha tsi, na tooni beeri ti mbaa me, keni yi maa-na-ma! 50 Me ndi na libootuu la uhoho, ki pili a pasi mu me natee bu lo liyilimi! 51 A ditsimi pe ti me nayiri mu ubee iyeenge nha tsi. Me na dileeli: Ngori, mu me sa uba kabini. 52 Ni mu buu, umata lolo li, mu bataa bataana bali mu nzo mosi, sa bakabuu, batata kolo ya bo, boolo ka kolo ya bo: 53 Taayi sa abaa mutaata kwaa mwaana wa baala, mwaana wa baala kwaa taayi nde. Nguu sa baa mutaata kwaa mwaana wa mukaasa, na mwaana wa mukaasa kwaa nguu nde. Nguu a mulumi sa aba mutaata a buko ba mukaasa, buko ba mukaasa ka sa abele nguu a mulumi a nde.» 54 Yiisu aleeli ka kwaa makoongi: «Bu dimono ibala, ikumi ku peembi yi yidiaama taanga, beni dileeli mu mawasa: "Mvulu sa anoo", sa buba weti buu. 55 Ka bu mupepe wa ku baanda li mu ufuulu, beni dileeli: "Sa iba na kiaangila kia mifuri", na sa buba weti buu. 56 Bangaa peluu, beni diayaaba usoboso biliimbi bia ku yulu na bia nha tsi buni dili kutso bundimbi na uhele uyaaba mu ki taanga dika?» 57 «Mu ima, dili mu uhele uba na mbahila mu ibene bameme, mu uyiluu ma libweeye? 58 Ka buli mu uyene na mutaata a we ku nzo a pfuundisi, bubwe mu ukwayuhusunu bu dili na nde keni mu kula, paa nde anyaala uyeelele we nha kulu a nzioonzi. Tumake nzioonzi a ayeelele we pe kwaa masodaare makaadumunu we mu perese. 59 Me ndeeli kwaa we: Ti we a upala muu pe, so we a beli yamaa loosi pe, natee bu ufutu mukuti wa tsieelele.»

13 Mu taanga dii, baata ba bamosi bayileele Yiisu, mia yilii Pilato bu atumi badusu basi Ngaliili mu taanga di bo bakiha bungori ba diki kwaa Nziaambi. 2 Yiisu avutili kwaa bo: «Mu matsimi ma beni ti basi Ngaliili baa bavulu baata boosi ba Ngaliili mu masumu, paa bo bamono pasi dia pili yii? 3 Me nadileeli: Ngori, beni ka so a diikingili mayele pe, beni boosi sa dikwa pili mosi na bo. 4 So a buu pe, kuumi na pwoombo la baata, ba babwiilili nzo Silowa bu bakwiri, mu matsimi ma beni ti bo bavulu baata boosi, bali mu udiaala mu

Yeruselemi mu ma mabi? 5 Ngori, me nadileeli: ka so a dikiingili mayele pe, beni boosi sa difuu pili mosi na bo ka.» 6 Nha yulu a maa, nde ati ka bo tsaba yi: «Muutu ali akunu muti wa mufiike mutso nguundu a nde ya viinyi; bu ayiri ku usaa mbutu mu nde ka a bayi dio pe. 7 Nde aleeli kwaa musiali a nguundu a viinyi: «Mono, bilimi bitata nibaayasaa mbutu mu muti wa mufiike wu, ka a nibaabaa dio pe. Kwaanga nde! Mu ima ali mu ubiyyisi tsieengi kwahele a ndaanda?» 8 Musiali avutili, aleeli kwaa nde: «Pfumu, manyaala nde ilimi ki natee me maatipi toto diadiengelele nde na ulooso mboloso. 9 Paa hele sa abutu mbutu bilimi bi biyiri, so a buu pe, sa diamukwaanga.» 10 Mu iluumbu kia saba, Yiiisu akiyyisi mu mosi mu manzo ma makutunu ma Bayuudayo. 11 Mono mwali muu na mukaasa ngaa ipii kia mungoongo wabaandina umata bilimi kuumi na pwombo, mbii bu muheebili wu mubi akaangi nde, mu iteesi kia uhele usuungunu bubwe. 12 Yiiisu bu wamumoni, wamuteeri mbila, aleeli kwaa nde: «Mukaasa, we maakuuluu mu ibeeri kia we.» 13 Yiiisu wamunayi miao, nhaa-na-tsi nde uyaaba usuungunu, na abili Nziaambi. 14 Ka mukuutu a nzo a makutunu a Bayuudayo akoli kesi bu Yiiisu abeelisi mu iluumbu kia saba. Na aleeli kwaa koongi: «Biluumbu bisamina biafwaana mu isala; beni diafwaana mu uyiri badibeelese mu bio, ka a mu iluumbu kia saba pe!» 15 Pfumu avutili kwaa nde, aleeli: «Beni bangaa peluu! Muutu-muutu mu beni a ali mu unyangila ngoombo so puundi a nde nha idilili ya nde mu saba pe, na ubiti iboori mu uyanywiisi kio pe? 16 Ka mukaasa wu, uli ka ni mwaana a Abraami, wu Saatina akutu bibolo umata kuumi na bilimi pwombo, ka a bubwe pe mu unyangila nde mu mapaanga mu iluumbu kia saba?» 17 Bu aleeli maa, mitaata mia nde mioosi miakwi tsiony; koongi yoosi yali na kinyi, mu moosi ma buzitu ma nde ali ayilii. 18 Yiiisu aleeli: «Na ima Ipfunu kia Nziaambi kiafwaanina? Na ima me nituu ufwaanisa kio? 19 Kio yafwaanina na libutu la booyi li muutu akuni mu wooto la nde, bu lameni, lakulii, na la kitii muti, banyunyi ba yula batuungi manzo ma bo mu mapaki ma nde.» 20 Yiiisu abwileele: «Na ima nituu ufwaanisa Ipfunu kia Nziaambi? 21 Kio yafwaanina na lifunusu la mapa li mukaasa ahoi, avuuti lo na iteesi ki ilayi kia fariini a mapa natee bioosi biamani ufunu.» 22 Yiiisu bu akitaba mangaanda na mala mu uyene ku Yeruselemi, nde akiyyisi kulu a kulu. 23 Muutu wamufuuli: «Pfumu iteesi kia ba buyobuu ki ikee ili?» Yiiisu avutili, aleeli: 24 «Didwaana mu ukoto mu munywa wasweetene: ka me nadileeli, ba balayi sa basaa mu ukoto ka a butuu pe.» 25 «Mu taanga di pfumu a nzo akaatemene, na ubiinduu munywa a

nzo, beni ba diasala ku mbari, sa diyakomboto nha munywa a nzo na uleele: «Pfumu, Pfumu, wadidibili.» Ka nde sa avutulu kwaa beni: «Me a nayaaba pe beni ba kuni!» 26 Bunu beni sa diamuleele: «Bisi diadi na dianywi na we, we ayiisi mu makuulu ma mu mangaanda ma bisi.» 27 Nde sa abwaleele kwaa beni: «Me a nayaaba pe beni ba kuni dili. Dimatuu nha pele a me, beni ba dibaasa ma mabi!» 28 Beni sa dilili na ukweete mini, bu dikaamono Abraami na Isaki na Yaakobi na mibili mioosi mu ipfunu ya Nziaambi, ka beni sa ba bingi ku mbari! 29 Baata sa bamata ku peembi ya ku yi pala taanga na ku yidiaama taanga, ya ku taanda na ya baanda, sa badiaala nha meese mu Ipfunu kia Nziaambi. 30 Ni mu buu, uli na ba batsieelele bakaaba batsiomi, na ba batsiomi bakaaba batsieelele.» 31 Mu taanga dii, bana mu bafarisi bayiri, baleeli kwaa Yiiisu: «Pala, matuu mu ngaanda yi, mu ndaa ti Erode atoono we udusu.» 32 Yiiisu aleeli kwaa bo: «Yenani dileele kwaa mubaa wuu: «Me ndi mu upalisa miheebili mimibi na ndi mu ubeelese babeeri mu lolu li, na nha ngwaali, ka mu iluumbu kia bitata me sa mana isala kia me.» 33 Ka mu lolu li na nha ngwaali na munamosi, me nafwaana udukusu kuulu yi ndi mu uyene. Mu ndaa ti a uli na muswa pe ti mubili bamudusu mu ngaanda kimi na Yeruselemi.» 34 «Yeruselemi, Yeruselemi, we wu ubaadusu mibili na ubaadusu mu ma manya baa ba Nziaambi ubaatsinduu kwaa we! Bunu, taanga dialaa, me naba natoono ukukuu baana ba we, mbii bu tsutsu ubaafuu baana ba nde kutso mapaki ma nde, ka beni a diatoni pe! 35 Monani, sa ba bwoongolo nzo a beni. Me nadileeli: Beni a dibwamono me so hoolo pe, natee taanga di beni dikaaleele: «Nyaala Nziaambi asieme wu uyira mu kuumbu a Pfumu!»»

14 Bwali mu saba, Yiiisu akoti mu nzo a mukuutu mosi mu bafarisi mu yadia. Ba bali muu, basieetili misi nha yula nde, bamuketi. 2 Mono muutu wali na ibeeri kia idaanda nyutu yoosi ayiri na atemini nha kulu a nde. 3 Yiiisu afuuli, aleeli kwaa bayiisi ba mikele na bafarisi: «Uli na muswa mu ubeelese muutu mu saba, ooti Ngori?» 4 Bo ba bawuri na pii. Yiiisu akaangi mubeeri, wamubeelisi, na wa mu vutili kwa mati. 5 Tumake, aleeli kwaa bo: «Na mu beni mwaana so ngoombo a nde abwa mu idunu, ka afwaana pe mupalisi nde, mu iluumbu kia saba?» 6 Ka bo bakooni uvutulu ndaa mu nduru yi. 7 Yiiisu ati tsaba kwaa baba kuungi, bu amoni bu bo bakisoolo mambuu ma tsiomi, mutsolili a ma mbuu ma matsiomi, aleeli kwaa bo: 8 «Bu bakuungi we kwaa muutu mu mukuungi a makweele, a diaala nha mbuu ya tsiomi

pe. Ka helape batumusu muutu wavulu we mu buzitu. 9 Na watumusu beni baboolo, sa aleele we: "Sisi nde mbuu yii." Ka we sa ba na tsiony mu uyene ku mbuu yili ku mbisi. 10 Ka bu bakuungi we, holo mbuu yili ku mbisi, paa nde watumisi we bu akaayiri sa aleele kwaa we: "Nduu a me, swese ku kula na ya diaala nha mbuu ya zaangama." Babadiaala na we nha meese sa baha we buzitu. 11 Ka nibuu, pasi wu unaanguu mu inde makulu sa bamukulula, ka pasi wu ukuluu mu inde makulu sa bamunaangila.» 12 Yiiu aleeli ka kwaa wamuti mbila: «Bu li mu uyiluu ndaamba, atumusu pe ba nduu so baana ba nguu a we, so basi nzo ba we, so bambaayi ba we babisini, mu ndaa bo sa ba vutulu we mamvutu. 13 Ka bu li mu uyiluu ndaamba, tumusu bawele, ba ngaa bifuumbu, ba bali na bitonzo, babakwa misi. 14 Kinyi sa yiba na we, mu ndaa ti bo a bubaa kibuvutulu we pe, ka Nziaambi sa avutulu we mamvutu mu tsimbilili a balibweeye mu babakwa.» 15 Muutu mosi mu ba batumisi, bu ayuyi maa, aleeli kwaa Yiiu: «Kinyi kwaa wukaadia mu Ipumu kia Nziaambi!» 16 Ka Yiiu avutili kwaa nde: «Muutu alaambi ndaamba yi inene na atumisi baata balaa. 17 Mu taanga dia udia, nde atsindii booyi la nde mu ya leele kwaa ba batumusu: "Yirani mu ndaa ti ndaamba ya maayilimi." 18 Kasi boosi babaandii ulombo kolokolo. Wa tsiomi aleeli kwaa nde: "Tsuumbiangi tsiee, ndi na nzala a yo uyamono, sa me kolokolo." 19 Wu mumosi aleeli: "Me tsuumbiangi bangoombo kuumi, me nzeni ku ya kengese bo, Me loombi we mu usa me kolokolo." 20 Wu mumosi ka aleeli: "Me bu bukweelangi mukaasa, ni mu buu a nituu uyira pe." 21 Musiali ayiri ahi mamvutu moosi kwaa pfumu a nde. Ka pfumu a nzo akoti mu kesi, na aleeli kwaa musiali a nde: "Pala na sa mawasa, yena saa mu makuulu ma manene na ma misoo ma mu kati a ngaanda, bee bawele, na bangaa bifuumbu na ba bakwa miisi na bangaa bitonzo." 22 Musiali aleeli: "Pfumu, bu maayilimi mbii bu we tumi, ka mbuu keni ya saalila." 23 Pfumu aleeli kwaa booyi: "Pala mu makuulu, na yene natee mu mala, pasi nde wu we umono, wababamuu mu uyiri kwa me, paa nzo a me yiluula." 24 Ka me nadileeli, ti a so mosi mu ba me naba na kuungu, ka biimba ndaamba a me.» 25 Makoongi ma vuuti kuulu na Yiiu. Nde bu asieeti, aleeli kwaa mo: 26 «So muutu uyiri kwaa me na heli ubele taayi a nde, na nguu a nde, na mukari a nde, na baana ba nde, na baana ba nguu ba nde ba babala na ba Bakaasa na paa idiingi kia nde makulu, a utuu uba muyii a me pe. 27 Pasi wu uhele ubiti kuruwa a nde na uduku me, a atuu uba muyii a me pe. 28 Ka na mu beni, bu atooni utuungu

nzo a yungi, ukwadiaala pe mu utaanga tala mboongo na uyaaba mbiiti dio sa dikuu mu umana nzo? 29 Helape, nha mbisi a utuungu ibwa, ka kooni umana, boosi babumono nde sa basa nde saa, na uleele: 30 "Muutu wu abaandii utuungu, ka akooni umana." 31 «Bumosi ka kwaa mutini wuli mu uyene ku udwaanisa mutini mukimi mudiingi, afwaana ukwadiaala mu utsimi, buni nde utuu ubiingi mu fuundu la masodaare li ali na lo, bu ayaabi ti mbaayi wuu na mafuundu moolo ma masodaare. 32 So nde moni ti nde a utuu pe ubiingi, nde keni na taanga dia utsinduu batumu na ulombo iyeenge kwaa mbaayi mutini bu akeni ku la. 33 Pili mosi ka mu beni, pasi wu uhele usiisi bioosi bi abaa, a utuu uba muyii a me pe.» 34 «Mungwa li iloo ki ibwe. Ka so mungwa ma hele isie, na ima bubavutulu isie kii? 35 Bunu nde ka ndaanda pe, so mu toto so mu mboloso, bafwaana ubumu nde. Wuli na matswi ma uyu, nyaala nde ayuu!»

15 Batoli a limaanda boosi na bangaa masumu bayiri asweese kwaa Yiiu mu uyu nde. 2 Bafarisi na bayiisi ba mikele, banhunhinyi mu ndaa Yiiu, baleeli: «Wuunawu ubaayaka bangaa masumu na ubaadia na bo!» 3 Ka Yiiu wabatiri tsaba yi, aleeli: 4 «Nha kati a beni, ki muutu uli na kama la mameme na diimbisi limosi mu mo, ka nde a usiisi maku wa na wa mu tsiee pe mu uyene usaa limeme ladiimbili natee bu usololo lo. 5 Bu asolili lo, naangila lo nha bisaambuu bia nde na yaangi. 6 Bu atoori ku nzo a nde, kukii banduu ba nde na bambaayi bebele na leeli kwaa bo: "Yaangani na me, mu ndaa ti me maasololo limeme la me laba ladiimbili." 7 Ni buu me nadileeli: mu yula sa muvulu uba na kinyi yalaa bu so ndila mosi mu bangaa masumu ukiingili mayele. Ka a mu maku wa na wa pe a bangaa libweeye ba bahele na nzala a ukiingili mayele.» 8 «So a buu pe, ki mukaasa uli na kuumi la mikuti mia tala na diimbisi mosi, nde a unamisa mwiindi pe na ukoombolo nzo mu usaa bubwe-bubwe, natee bu asololo mukuti wuu? 9 Bu asolili mukuti wuu, sa ata banduu ba nde ba Bakaasa na bambaayi ba nde ba Bakaasa ba bebele mbila na uleele: "Yaangani na me, me maasololo mukuti a me wa tala wadiimbili!" 10 Me nadileeli: Nibuu buli na kinyi nha kulu a batumu ba Nziaambi bu ngaa masumu mosi ali mu ukiingili mayele.» 11 Yiiu abwileele: «Muutu ali na baana boolo ba babaala. 12 Wa ngebe aleeli kwaa taayi a nde: "Taata, ha me ikuku kia mukobo." Taayi akabi busini ba nde kwaa baana bo baboolo. 13 Nha mbisi a taanga hoolo, mwaana wa ngebe akukii busini ba nde boosi na, ayeni ku tsi ya la. Kuu afuusi busini

boosi mu makinyi ma tsi. **14** Bu amani usalila busini boosi, tsata ya mifuri yakoti mu tsi yii, nde ka akoti mu buwele. **15** Nde ayeni mu usaa isala kwaa muutu mosi mu basi tsi yii wamutsindii ku matsiee ma nde mu ulisili bangulu. **16** Nde ali na matsimi ma udia biloo bi bakiha bangulu, ka a bamuheri muswa pe mu udia dio. **17** Ka matsimi madiengillili nde, aleeli: "Basiali kwe mu nzo a taayi a me, bali na biloo bia matsaalisa, ka kuni me ndi mu ukwaa mu nzala! **18** Me nafwaana uvutuu kwaa taayi a me na uleele kwaa nde: Taata, nasi masumu kwaa Nziaambi na nha kiinzi kia we. **19** A nabwafwaana pe we bwata me mwaana a we. Kitisi me weti mosi mu basiali ba we." **20** Nde atemini na avutii kwaa taayi a nde.» «Ka bu ali keni la na nzo, taayi a nde wamutalili, wamukwiilili ngebe, adumi tiini, wamubwiilili mu kiingi na wamunyumbiti. **21** Mwaana aleeli: "Taata, nasi masumu kwaa Nziaambi na nha kiinzi kia we, a nabwafwaana pe we bwata me mwaana a we." **22** Ka taayi aleeli kwaa basiali ba nde: "Mawasa-mawasa, dibee mulwaata wavulu mu bubwe, dilwaatisa nde nde, diamulwaatisa ka muluunga mu muleembi a nde na bikoori mu miili mia nde. **23** Dibee mukolo a ngoombo wa too, didusu nde, didaanani na diyaangani. **24** Mundaa ti mwaana a me wu beeri wa kwaa maasiimbuu; beeri adiimbili ka solii." Na babaandii uyaanga.» **25** «Bu maa makiyilimi mwaana a nde wa mukuutu ali ku matsiee. Bu ayiri asweese nha nzo, ayuyi muniingi a ngoombi na makini. **26** Nde ati mosi mu mabooyi mbila, wa mufuuli: "Ki ndaa yili mu uyoo?" **27** Musiali avutili kwaa nde: "Mukee a we maayiri avutuu, taayi we maadusu mukolo a ngoombo wa too, mu ndaa ti nde wamumoni keni moonyi." **28** Mono, mwaana wuu akoli kesi, na a abwitoono ukoto pe mu nzo. Taayi apali na wamupeli. **29** Ka mwaana avutili, aleeli kwaa taayi a nde: "Mono, bilimi bialaa ndi mu ubaasalila we, kaala a natunu mikele mia we pe, ka we a ahi me so mwaana a taba pe paa me yaanga na banduu ba me. **30** Ka mwaana a we wu, bu amati ku ufuhusu busini ba we itwaari na bapuupe, we wamudusili mukolo a ngoombo wa too!" **31** Taayi aleeli kwaa nde: "Mwaana a me, we li na me taanga dioosi, bioosi bi ndi na bio bia we. **32** Ka diafwaana usa mukuungi na uyaanga mu ndaa ti mukee a we wu beeri maakwa maasiimbuu, nde aba adiimbili ka maasoluu!"»

16 Yiisu aleeli ka kwaa miyii mia nde: «Muutu mosi wa isini ali na mukebi a busini ba nde. Baata bamuleeli: "mukebi a we li mu usa busini ba we pfunu." **2** Mukuutu wuu ati mukebi a busini ba nde mbila na wamuleeli: "Ima me ndi mu uyuu mu we?

Leele me buni we ubaakebe busini ba me, mu ndaa ti we a ubwaba mukebi a busini ba me pe." **3** Mukebi a busini atsimi kutso mutimi a nde: "Ima nisa, bu pfumu a me akaamaasa me mu kebili a busini ba nde? Me a ndi na mifuri pe mu usala matsiee, na ndi na tsionyoi mu usa tsoo. **4** Me Nziaambi buni nisa paa baata bayaka me mu manzo ma bo, nha bakaamaasa me mu isala." **5** Boosi ba bakoti mayaama kwaa pfumu a nde, nde wabatiri mbila mosi na mosi. Nde aleeli kwaa wa tsiomi: "yaama la kwe we akoti kwaa pfumu a me?" **6** Ngaa yaama avutili: "minguungu kama mia maari ma olive." Mukebi a busini aleeli kwaa nde: "holo mukaanda a we, diaala mawasa sonuu maku mataana." **7** Tumake nde aleeli kwaa waduku: "Ka, we yaama la kwe akoti?" Muutu wuu ni avutili: "Masaaka kama ma mbutu dia bele." Mukebi a busini aleeli kwaa nde: "Holo mukaanda a we, sonuu maku pwombo." **8** Pfumu akimii mu nzilii a mukebi a busini wu mubi, mundaa ti nde asiali mu mayele. Ka, baata ba mu taanga di bavulu baana ba liyalila mayele.» (aiōn g165) **9** Yiisu abwileele: «me nadileele: disalila busini bahele a libweeye mu ubaa banduu paa bu busini bukaawa, banduu baa sabadiyaka mu manzo ma bilimi na bilimi. (aiōnios g166) **10** Wa hama mu bi bikee, ahama ka mu bi binene, wahela a libweeye mu bi bikee, ahele ka libweeye mu bi binene. **11** Ni mu buu, so diheli uhama mu busini bahele a libweeye, na kaasa ilimbisi mu beni mu uha beni busini ba ngwanya? **12** Na so dihele uhama mu bia bangani, na kaaha beni bia beni? **13** A uli na musiali pe wu utuu usalila bapfumu boolo. Ka nde sa abele wu mumos na utoono wu mukimi, so a buu pe, nde sa ayukunu na wu mumos na ubele wu mukimi. Beni a dituu usalila Nziaambi na mboongo pe.» **14** Bafarisi ba bali batoono mboongo bu bayuyi mandaa maa moosi, basiiri Yiisu saa. **15** Ka Yiisu aleeli kwaa bo: «Beni dibaalaa nha kulu a baata ti beni ni bangaa libweeye, ka Nziaambi ayaaba mitimi mia beni, ka bili bianaangama nha misi mia baata, ni bi Nziaambi ali mu umono ingaanzi. **16** Mikele na mibili miadiingi natee mu taanga dia Yowani. Umatuu mu taanga dii, bali mu uyaabisa ndaa yimbwe ya Ipfunu kia Nziaambi, na pasi muutu li mu usa mifuri mu ukoto mu kio. **17** Bunu yavulu uleenge kwaa yulu na tsi mu ulabuu, ka isonii so imosi kiavulu bukee mu mikele a yilabuu pe. **18** Pasi wu ubisi mukari a nde na kweeli mukimi, nde soongi, na pasi wu ukweele mukaasa wu mulumi a nde abisi, nde soongi ka.» **19** Yiisu abwileele: «Mwali muutu wa isini wakilwaata matsaanda ma mabwe na ma tala, nde akisa mikuungi pasi iluumbu. **20** Ka kwali ka muwele mosi, kuumbu a nde Laazaro, wakiyala nha

munywa a nzo a baala la isini, nde ali na maputu nyutu yoosi. **21** Nde ali na nzala a udia biakibwa nha tsini a meese ma isini. Ka bunu, bambwa bakiyaleete maputu ma nde. **22** Muwele bu akwi, batumu ba Nziaambi bamubiti kwaa Abraami. Isini ka bu akwi, bamudii. **23** Ku tsi a babakwa, muutu wa isini bu akimono pasi, asiimbili miisi mia nde, amoni ku la, Abraami na Laazaro nha peembi a nde. (Hades g86) **24** Nde aloyi: "Taata Abraami, kwiilili me ngebe, tsinduu Laazaro alooso toso a muleembi a nde mu maamba paa aboloso lilimi la me, ka ndi mu umono pasi dialaa kutso mbaa yi." **25** Ka Abraami wamuvutuli: "Mwaana a me, libili moonyi ti we abaa busini nha we ali musii, ka Laazaro abayi mapasi. Mu taanga di, nhaa na nha bali mu uboondo nde, ka we li mu umono pasi. **26** Nha yulu a maa, nha kati a bisi a beni ili na mbeenge yi inene, paa babutoono umatuu kuni mu uyiri kwaa beni bakoono, na beni kuu dikoono uyira kwaa bisi kuni." **27** Isini aleeli: "Taata, ka me niloombo kwaa we mu utsinduu Laazaro ku nzo a taayi a me, **28** ka ndi na baana ba nguu bataana ba babaala. Ayata bo imbaangi bubwe, paa bo ka banyaala uyiri ku mbuu ya pasi yi." **29** Ka Abraami aleeli: "Bo bali na Mooso na mibili, bo bafwaana mu uyuu bo." **30** Isini aleeli: "Ngori taata Abraami, ka so muutu mosi wu mati ku tsi ya babakwa yeni kwaa bo, sabakiingili mayele." **31** Ka Abraami wamuvutuli: "So a bayuyi Mooso na mibili pe, a butuu usa imiini pe, so muutu simbi mu babakwa."»

17 Yiusu aleeli kwaa miyii mia nde: «Mabaka a mutuu uhele pe; ka ngebe kwaa wu ukubusu mo! **2** Bubwe bakutulu muutu wuu manya li linene mu kiingi na bamudumunu mu mubu, usa nde buu yavulu bubwe mu ndaa ti a ayabwisi mu masumu so ndila mosi mu bangebe ba. **3** Diyele! So mwaana a nguu a we si masumu, wamusieembe, so nde kiingili mayele, wamusa kolokolo. **4** So nde si masumu mbala tsaamba mu iluumbu, ka nde yiri kwaa we mbala tsaamba na nde leeli: "Me kiingili mayele"; Wamusa kolokolo.» **5** Batumu baleeli kwaa pfumu: «Bweese bisi imiini.» **6** Pfumu avutili: «So diali na imiini weti libutu la booyi, kenii beni utuu uleele kwaa muti wu: Tapuu na yamene mu mubu; nde a kenii utumumu beni.» **7** «Mu beni boosi na li na musiali w ubaasala matsiee so wu ubaakebe biboori, bu nde umata ku matsiee sa aleele kwaa nde: "Yoo mawasa diaala nha meese." **8** Ka nde sa aleele kwaa musiali a nde: "Laamba me bi nidia, sobo bikutu suusu me biloo me ndia na me nywa. Tumake we ka sa dia na unywa." **9** Ka nde a ali na tsata a uvutulu matoondo

kwaa musiali bu ayilii mi nde wamutumi pe! **10** Pili mosi, beni ka, bu diyiluu moosi ma batumu beni, dileele: Bisi ni basiali bahele a ndutu: "dimaayiluu mi diafwaana uyiluu."» **11** Bu Yiusu ali ayene ku Yeruselemi, nde alabii nha kati a Samaria na Ngaliili. **12** Bu nde akoti ku bula bu mosi, kuumi la babaala bangaa bwaari bamubwaani, bo batemini nha lala. **13** Baloyi, baleeli: «Yiusu, muyiisi, kwiilili bisi ngebe!» **14** Bu nde amoni bo, aleeli: «Yenani diyamonuu kwaa bangaanga ba Nziaambi.» Bu bakiyene, bo babeelii. **15** Ka ndila mosi mu bo bu amoni ti nde maabeeluu, avutii, akiinzi Nziaambi mu ndaa yinene; **16** nde atsukini busu mu tsi nha miili mia Yiusu, na avutili matoondo kwaa nde. Nde ali musii Samaria. **17** Yiusu aleeli: «Bo a kuumi pe babeeluu? Ka ba wa kuni bali? **18** Wo! Ndili a mweenyi wu yiri avutuu mu uvutulu matoondo kwaa Nziaambi?» **19** Tumake, Yiusu aleeli kwaa nde: «temene yene; imiini kia we ivuuyisi we.» **20** Bafarisi bafuuli Yiusu mu uyaaba ki taanga Ipfumu kia Nziaambi yikaayira, nde avutili kwaa bo: «Ipfumu kia Nziaambi a ili mu uyiri weti iloo ki dimono mu misi pe. **21** A buleele pe: "Kio nha ili", so "Kio kunaa ili!" Ka mono Ipfumu kia Nziaambi yili nha kati a beni.» **22** Nde aleeli kwaa miyii: «Taanga dikaayira beni sadiba na nzala a umono Mwaana a muutu so mu ndila iluumbu imosi, ka a dimono nde pe. **23** Sa baleele kwaa beni: "Nde kunaa ali!" so "nde nha ali!" A diyene kuu pe, a didumu matiini kuu pe. **24** Ka mbii bu nzieri ubaasiereme mu uyalisa yulu loosi, ni buu, bukaaba Mwaana a muutu mu iluumbu kia nde. **25** Ka nde afwaana ukwamono pasi dialaa na sa babisi nde kwaa baata ba kubu yi. **26** Miyilimi mu taanga dia Nowa, sa miyilimi ka mu biluumbu bia Mwaana a muutu. **27** Baata bakidia na unywa, Bakaasa na babaala bakikweele na bakikweelise natee mu iluumbu kia koti Nowa mu nzaasa, nyaamba a maamba yayiri, yafuusi bioosi. **28** Sa iba mbii bwali mu taanga dia Loti: Baata bakidia, bakinywa, bakisuumbu, bakiyaluu, bakikunu, bakituungu; **29** ka mu iluumbu kiapali Loti mu ngaanda a Sodom mbaa na mamanya ma mbaa bianoyi, bifausi boosi. **30** Ni buu bukaaba mu iluumbu kikaamonuu mwaana a muutu. **31** Mu iluumbu kii, wukaaba ku yulu a siaangi a nyaala usutuu mu uyaholo bisii bia nde mu nzo. Na wu kaba ku matsiee anyaa uvutuu ku nzo. **32** Dilibili moonyi mu mukari a Loti. **33** Wu usaa uvuusu idiingi kia nde, sa adiimbisi kio, na wu udiimbisi idiingi kia nde, sa avuusu kio. **34** Me nadileele: Butsuu baa, mu baata boolo ba bala nha yulu a mbuu mosi, mosi sa baholo, na sa basiisi wunu. **35** Mu Bakaasa boolo ba bunyii mayaa nha mbuu mosi, mosi sa baholo,

wu mumosi sa basiisi. 36 Mu Babaala boolo ba busala nha tsiee mosi, mosi sa baholo, wu mumosi sa basiisi.» 37 Miyii mifuulu kwaa nde: «Pfumu, kuni maa makaayilimi?» Nde aleeli kwaa bo: «Ku kukaaba mvuumbi, ni kuu ku kaakukunu mileri.»

18 Yiisu ati bo tsaba, mu umweese ti bo bobafwaana ukuundu taanga dioosi, na uhele ukoono. 2 Nde aleeli: «Mu ngaanda mosi mwali na mufuundisi wali a hele ubatili Nziaambi boomo, na muutu ukiinzi pe. 3 Mwali na mukwiili ka mu ngaanda yii wakiyaleele kwaa nde: «biingisi me nha kulu a mutaata a me.» 4 «Mu taanga dialaa mufuundisi a atooni pe. Ka nde aleeli ku kutso mutimi a nde: «Me nayaaba ti me ndi Nziaambi boomo ubatila pe na muutu ukiinzi pe. 5 Ka, munda a ti mukwiili wu li ukwaamisa me, me sa biingisi nde, paa nde anyaala uyakoloso me mutswe nha na ukwaamisa me.» 6 «Pfumu abwileele: Diyuu maleeli mufuundisi wa hele a libweeye. 7 Ka Nziaambi a abiingisi pe baba nde ba asoolo bali mu uloo kwaa nde nyanga na butsuu? Nde sa adiingi mu uyabaasila bo? 8 Me ni leele kwaa beni: Nde sa abiingisi bo mawasa. Ka Mwaana a muutu bu akaayira, sa asololo ba ngaa imiini nha tsi?» 9 Yiisu abwita tsaba yi kwaa baata ba bakitsimi ti bo ni balibweeye, na bakikeembe ba bamosi: 10 «Baata boolo bayeni ku nzo a Nziaambi mu ukuundu, mosi ali mufarisi, na wu mukimi ali mutoli a limaanda. 11 Mufarisi atemini, akuundi kutso mutimi a nde: «O Nziaambi a me, me nitoono kwaa we mu ndaa ti me a ndi weti baata ba bamosi pe, bo ni bataani, bahele a libweeye, basoongi. Na a ndi pe ka weti mutoli a limaanda wu. 12 Me nibaadii mutuutu mbala dioolo mu limiingi, nibaaha ikuku kia kuumi-kuumi mu bioosi bi nibaabaa.» 13 Ka mutoli a limaanda atemini ku la, a atuuyi so usiimbili miisi ku yula pe, ka anaayi mioo nha butulu ba nde, aleeli: Nziaambi, kwiilili me ngebe, me ni ngaa masumu. 14 Me nadileeli: Mutoli a limaanda bu uyene ku nzo a nde, amaakwamonuu walibweeye nha kulu a Nziaambi, ka a Mufarisi wu pe. Munda ti, wu ubaanaanguu, sa bakululu nde, ka wu ukuluu, sa banaangila nde.» 15 Baata babeyi baana ba bikenyi kwaa Yiisu paa nde ana bo mioo, miyii mia nde bu miamoni buu, miasieembi bo. 16 Ka Yiisu ati bo mbila, aleeli: «Dinyaala bibabaana biyiri kwaa me, a dilii bo pe, mu ndaa ti Ipumu kia Nziaambi ni kia ba bali weti bo. 17 Ya ngwanya, me nadileele: Pasi wu uhele uyaka Ipumu kia Nziaambi weti imwamwaana, a akoto kio so hoolo pe.» 18 Mukuutu mosi afuuli Yiisu: «Muyiisi wu mubwe, ima me nafwaana usa paa me tolo mukobo wa moonyi

wa bilimi na bilimi?» (aiōnios g166) 19 Yiisu aleeli kwaa nde: «Mu ima we li mu uta me “wu mubwe”? A uli na muutu wu mubwe pe, umaasa ndila Nziaambi. 20 We ayaaba mikele: A soongo pe, a dusu pe, a yibi pe, a ta imbaangi kia pia mu muutu pe, kiinzi taayi a we na nguu a we.» 21 Nde avutuli: «Mikele mii mioosi ndi mu uduku mio umata bufuru ba me.» 22 Yiisu bu ayuyi nde, aleeli kwaa nde: «lloo imosi ikimi ili mu uhele we. Yaluu bioosi bi we li na bio, kaba bio kwaa bawe, na we sa baa busini mu mayula. Nha mbisi yiri na duku me.» 23 Ka bu muutu wu ayuyi buu, nde abayi ngebe dialaa mu ndaa ti nde ali ngo isini. 24 Yiisu bu amoni ti nde ali na ngebe, aleeli: «pasi dialaa kwaa ba bali na busini mu ukoto mu Ipumu kia Nziaambi! 25 Uli na pasi kwaa puundi wuli na kuuki mu uyoo mu wuru la tsioongi yibubaaloondo matsaanda, ka yabwawulu pasi kwaa isini mu ukoto mu Ipumu kia Nziaambi.» 26 Ba baliayuu nde baleeli: «Ka, na utuu uvuu?» 27 Yiisu avutuli: «Manda ma baata bukoono, Nziaambi mo ukoono pe.» 28 Peetero aleeli: «Mono, bisi diasisi bidiali na bio mu uduku we.» 29 Nde aleeli kwaa bo: «Ngwanya, me nadileeli, mbii ti muutu sisi nzo nde, so mukari a nde, so baana ba nguu ba nde, so bibuti bia nde, so baana ba nde mu ndaa Ipumu kia Nziaambi, 30 nde sa ayaka kwavululu mu taanga di. Na nde sa ayaka moonyi wa bilimi na bilimi mu taanga dikaayiri.» (aiōn g165, aiōnios g166) 31 Yiisu atakii na miyii mia nde kuumi na mioolo nha peembi, aleeli kwaa bo: «Diyuu, ku Yeruselimi diyenani, moosi masonii mibili mu Mwaana a muutu sa mayilimi. 32 Munda ti sa bayeelele nde kwaa bangooyi; sa basa nde saa, na utuu nde, na utswili nde mate; 33 Na bu bumana nde utete bo sa badusu nde. Ka iluumbu kia bitata, nde sa asiimbuu mu babakwa.» 34 Ka miyii mia nde a miayaabi ndaa so mosi mu manda maa pe; tsuyili yii yali yasweeme kwaa bo. A bayaabi tsutulu a manda ma Yiisu aleeli pe. 35 Bu Yiisu akibesine na Yeriko, muutu wakwa miisi adiaali nha mukoo a kuulu, mu ubaaloombo libaasili. 36 Nde ayuyi koongi yakilabuu, afuuli: «Kii ima?» 37 Bamuyaabisi: «Yiisu, musi Nazareti, li mu uyoo.» 38 Ni mu buu nde aloyi: «Yiisu, Mwaana a Daavidi, kwiilili me ngebe.» 39 Ba batswaamini ku kulu a nde bamusieembi paa nde awuru, ka nde akibwaloo mu mifuri: «Mwaana a Daavidi, kwiilili me ngebe.» 40 Yiisu atsikini, atumi ti dibee nde kwaa nde. Bu nde ayiri asweese, Yiisu afuuli nde: 41 «Ima we atoono me sa mu we?» Nde avutuli: «Pfumu, me tooni ubwamono.» 42 Yiisu aleeli kwaa nde: «Bwamono wa we. Imiini kia we ivuuyisi we!» 43 Nhaa-na-tsi nde abwibaanduu umono, na nde

aduki Yiisu, abili Nziaambi. Baata boosi bu bamoni buu, bakiinzi Nziaambi.

19 Yiisu akoti ku Yeriko, na nde atabi ngaanda. **2** Ali na baala li mosi kuumbu Zakaayi. Nde ali mukuutu a batoli balimaanda, nde ali isini. **3** Nde akisaa umono, Yiisu ni na, ka nde akooni mu ndaa a koongi, na nde ali mukusi. **4** Adumi tiini ku kulu, ahaati mu muti wa kuumbu sikomore paa amono Yiisu nha nde uyoo mu kuulu yii. **5** Yiisu bu atoori nha mbuu yii, asiimbili misi, aleeli kwaa nde: «Zakaayi, tutuu mawasa, me na nafwaana ubaa mbuu mu nzo a we lolo.» **6** Mu kinyi yoosi, Zakaayi asutii mawasa mu uyaka nde. **7** Bu bamoni buu, bo boosi banhunhinyi, baleeli: «Nde maayakoto mu nzo a ngaa masumu!» **8** Zakaayi atemini, aleeli kwaa Nde: «Pfumu, mono, ibari kia busini ba me niha kwaa bawele, mbii ti me napatili wosi isii kwaa muutu, me sa vutulu nde kio mbala na.» **9** Yiisu aleeli kwaa nde: «lolo liyobolo limaakoto mu nzo yi, munda ti weka mwaana a Abraami. **10** Mu ndaa, Mwaana a muutu ayiri mu usaa na uyobolo ba badiimbili.» **11** Bu bayuyi buu, Yiisu abwita tsaba kimi, munda ti nde ali bele na Yerusalemi, na baliatsimi ti Ipumu kia Nziaambi sa imonuu nhaa-na-tsi. **12** Nde aleeli mbii bu: «Muutu wa nzo ya likiinsi ayeni ku tsi ya la, ku uhoho ipfumu na uyiri avutuu. **13** Nde ati basiali ba nde kuumi mbila, ahi bo mukuti kuumi mia woolo, na wabaleeli: «Dita kaari natee bu me niyiri avutuu.» **14** Ka baata ba ku tsi a nde bakibele nde, batsindii batumu nha mbisi a nde uyaabisa: «A diatoono muutu wu aba mutini a bisi pe.» **15** Nha mbisi a ubiaalisa nde mu uba mutini, nde avutii, atumi, bata basiali ba nde mbila, ba nde ahi mikuti mia woolo, mu uyaaba ki ndaanda bo bamaabaa. **16** Wa tsiomi ayiri, aleeli: «Pfumu, me mbayi ndaanda a mikuti mia woolo kuumi nha yulu a mukutu a woolo a we.» **17** Pfumu wamuleeli: «Ngo bubwe, we musiali walibweeye, bu we hami mu biavulu bukee, me suusu we mukuutu a mangaanda kuumi.» **18** Wa boolo ayiri, aleeli: «Pfumu, me mbayi ndaanda a mikuti mitaana mia woolo nha yula a mukuti a we.» **19** Pfumu aleeli kwaa wuu ka: «We ka, me suusi mukuutu a mangaanda mataana.» **20** Musiali mukimi ayiri, aleeli: «Pfumu, mono mukuti a woolo a we, wu naswee kutso tsaanda. **21** Me aba na boomo ba we, bu we li muutu wa ibaala, ubaa holo ki we ahele usuusu, na ubaakukuu ki we ahele ukunu.» **22** Pfumu aleeli kwaa nde: «musiali wu mubi, mu mi we maatsuu me kaafuundusu we. We aba ayaaba ti me ni muutu wa ibaala, nibaaholo ki nahele usuusu, nibaakukuu ki nahele ukunu. **23** Mu ima we ahele

usuusu mboongo dia me ku nzo a mboongo? Bu nziri, me keni uhoho dio na ndaanda.» **24** Na nde aleeli kwaa bali nhaa: «Dipatila nde mukuti a woolo, diha nde kwaa uli na mikuti mia woolo kuumi.» **25** Ka bo baleeli kwaa nde: «Pfumu, nde li na mikuti mia woolo kuumi!» **26** Me nadileeli: «Sa ba ha kwaa uli na iloo, ka kwaa hele a iloo, sa ba patila nde so ki ali na kio. **27** Ka kwaa mitaata mia me mia heli uotoono ti me ba mutini a bo, dibee mio nha, dikese mio makiingi nha kulu a me.» **28** Bu nde amani na utsuu, Yiisu atswaamini ku kulu a koongi, na ayeni ku Yerusalemi. **29** Bu nde abesine na Betefange na Betania nha peembi a mulaanda wu bubaa mlaanda a Olive, nde atsendii mioolo mu miyii mia nde. **30** Aleeli: «Yenani ku bula ba nha kulu a beni; bu dikoto mu bo, sa disololo mwaana a puundi bakutu uli muutu keni a adiaala pe nha yulu a nde; dinyangila nde na dibee nde nha. **31** So muutu fuuli beni: «Mu ima dinyangila nde?» Dileele kwaa nde: «Pfumu li na nzala a nde.» **32** Ba batsindii bayeni, na basolili mioosi mbii bu baleeli bo. **33** Bu bakinyingila mwaana a puundi ba ngaa nde baleeli kwaa bo: «Mu ima dili mu unyangila mwaana a puundi wu?» **34** Bo bavutuli: «Pfumu li na nzala a nde.» **35** Bo babeyi nde kwaa Yiisu; basuusi bikutu bia bo nha yulu a mwaana a puundi, na banayi Yiisu nha yula. **36** Bu Yiisu akiyene, baata bakiyala bikutu bia bo mu kuulu. **37** Bu nde akibesine na Yerusalemi mu kuulu ya usutuu mulaanda a Olive, koongi a miyii miayaangi na miakiinzi Nziaambi mu ndaa yinene, mu bimaanga bi bo bamoni. **38** Baleeli: «Nziaambi asieme mutini uli mu uyiri mu kuumbu a Pfumu! Iyeenge mu yula na buzitu mu kati a mayula!» **39** Babamosi mu bafarisi nha kati a koongi baleeli kwaa nde: «Muyiisi, sieembe miyii mia we mi wuru keke.» **40** Nde avutuli kwaa bo: «Me na dileeli, so bo baa-na-ba bawuri, ni mamanya samaloo.» **41** Bu Yiisu atoori nha peembi ngaanda a Yerusalemi, amoni yo, alili mu ndaa yo, **42** aleeli: «So weka ali ayaaba mu lolo li buni we usololo iyeenge! Ka mu taanga di, kio imaasweeme kwaa we! **43** Ka biluumbu bikaayira kwaa we, bili ti mitaata mia we, sa midiengelele we, sa midiaalila we na uswetese we mu mapeembi moosi. **44** Sa bakosolo we na baana ba we, na a busiisi manya nha yulu a manya mu we pe, mu ndaa ti we ayaabi taanga di Nziaambi ayiri mu ukuulu we pe.» **45** Yiisu akoti mu nzo a Nziaambi, abaandii ubingi bakiyaluu, **46** aleeli kwaa bo: «Basonuu: «Nzo a me sa yiba nzo a likuundu.» Ka beni dimaasa yo mbuu ya tsweeyi ya miyibi!» **47** Yiisu akiyiisi pasi iluumbu mu nzo a Nziaambi. Ka banguu ba bangaanga ba Nziaambi, na bayiisi ba mikele, na bakuutu ba baata, basiayi udusu nde. **48** Ka bo

a bayaabi pe buni bafwaana usa, mu ndaa ti baata boosi bakiduku nde mu uyu mandaa ma nde.

20 Iluumbu imosi nha kati a biluumbu bii, Yiisu akiyiisi baata mu nzo a Nziaambi na uyaabisa ndaa yimbwe. Banguu ba bangaanga ba Nziaambi na bayiisi ba mikele, na bakuutu ba baata bayiri, 2 na ba leeli kwaa nde: «Leele bisi mu ki lituu we li musa mandaa ma! Na aha we lituu lii?» 3 Nde avutili, kwaa bo: «Me ka nifuulu beni nduru, vutulani me: 4 Lituu la ubootuu baata, na ahi lo kwaa Yowani? Nziaambi oo baata?» 5 Ka bo balelisini: «So divutuli ti Nziaambi ahi nde lo, nde sa aleele: “mu ima beni diahele usa nde imiini?” 6 So divutuli ti baata ba muhi nde lo, koongi yoosi sa yidusu bisi mu mamanya, mu ndaa ti boosi basi imiini ti Yowani ali mubili.» 7 Ka bavutuli ti: «bisi a diayaaba pe na ahi nde lituu mu ubootuu.» 8 Ka Yiisu wabaleeli: «me ka a nileele beni pe mu ki lituu me ndi mu usa mandaa ma.» 9 Tumake, Yiisu ati tsaba yi kwaa koongi: «Muutu mosi akuni nguundu a viinyi, asiisi yo nha mioo mia basiali ba viinyi, na ayeni ku midieenge mu taanga dialaa. 10 Taanga dia tolili bu diatoori, ngaa nguundu wuu atsindii musiali mosi kwaa basiali ba viinyi, paa baha nde ikuku kia mbutu dia viinyi. Ka basiali ba viinyi bamuteti na bamuvutili mioo na mioo. 11 Nde abwitsinduu musiali mukimi, bo bamuteti na bamutuyi, tumake bamuvutili mioo na mioo. 12 Nde abwitsinduu musiali wa mutata, bo bamunemisi na bamupalisi ku mbari a nguundu. 13 Ngaa nguundu a viinyi aleeli: “me buni nisa? Me sa tsinduu mwaana a me wa litoono, hele a pe sa bamukiinzi.” 14 Ka basiali ba viinyi bu bamumoni, balelisini: “Wuunawu ni mutoli a mukobo; diamudusu paa ti mukobo aba ka wa bisi.” 15 Na bo bamubingisi ku mbari a nguundu a viinyi, bamudusi. Buni ngaa nguundu a viinyi akaayiluu yiluu mu bo? 16 Nde sa ayiri nde makulu, sa adusu basiali ba viinyi, na sa aha nguundu a viinyi kwaa bakimi.» Bu bayuyi mandaa maa, bakimii, baloyi: «Ngori a uba buu pe.» 17 Ka Yiisu wabatali isooso, na aleeli: «Tsutulu a mandaa mabasonuu ma, ma? “Ni manya li bameengili, limaakituu manya la ibwa.” 18 Pasi nde wu ubwa nha yulu a manya li, nde sa akosuu; na pasi wu lo libwilili, lo sa likosolo nde.» 19 Bayiisi ba mikele na banguu ba bangaanga ba Nziaambi basiayi mu ukaanga Yiisu mu taanga dii, ka babayi boomo ba baata. Bo bayaabi ti, mu ndaa bo nde ati tsaba yii. 20 Bamuketi, batsindii baata bafuti uba balibweeye, mu usaa toono yi butuu ukaanga nde mu mimipala mu munywa a nde, paa bamuyeelele kwaa ipfumu kia tsi na kwaa mutini. 21 Baata baa bamufuuli: «Muyiisi,

diayaaba ti we ubaatsuu na ubaayiisi bubwe; we a li na ipengege pe, ka we li mu uyiisi kuulu a Nziaambi mu ngwanya. 22 Ka leele a ti bisi, bisi dili na muswa wa ufutu limaanda kwaa Kayisari oo ngori?» 23 Ka Yiisu ayaabi ti mweete bamulebii, wabaleeli: «Dimweese me mukuti a mboongo mosi. 24 Kiinzi na kuumbu bili mu mukuti wu bia na bili?» Bo bavutuli: «Bia Kayisari.» 25 Ka Yiisu aleeli kwaa bo: «Divutulu kwaa Kayisari bia Kayisari na kwaa Nziaambi bia Nziaambi.» 26 Bo bakooni usololo toono mu ma akileele nha kulu a baata; Ka bo bakimii mu mvutu a nde, ba beeri na pii. 27 Kaba la basaduki bakihamisa ti a muli na tsimbilili mu babakwa pe, bayiri mu ufuulu Yiisu: 28 «Muyiisi, mono bu Mooso wadisonii: “So muutu li na mwaana a nguu, kwiiri na siisi mukari kwa hele a mwaana, mwaana a nguu a nde afwaana ukweele mukwiili mu uha baana kwaa wakwi.” 29 Kwali baana ba nguu tsaamba. Wa tsiomi akweeli mukaasa, akwi na a abuti mwaana pe. 30 Wa boolo aholi mukwiili, 31 na wa mutata ka aholi mukwiili. Boosi ba yili buu natee wa tsaamba, bo bakwi kwa hele a usiisi baana. 32 Nha tsieelele mukaasa ka akwi. 33 Mu iluumbu kia tsimbilili a babakwa, mukaasa wuu mukari a na akaaba? Mu ndaa ti bo tsaamba bamukweeli!» 34 Yiisu aleeli kwaa bo: «Nha tsini a toto nha, babaala na Bakaasa bali mu ukwelisine, na bali mu ukweelise. (aiōn g165) 35 Ka ba bakaamonuu ba balibweeye mu usimbuu mu babakwa na ukoto mu tsi yii, a bukweele pe. (aiōn g165) 36 Bo a butuu ubwakwa pe; mu ndaa ti bo bafwaanina na batumu ba Nziaambi, na bali baana ba Nziaambi, bu busimbuu mu babakwa. 37 Mooso ayaabisi ti babakwa sa basiimbuu, mii ni mia yaabisi Mooso mu ndaa a muti waluli mbaa, bu nde ati Pfumu “Nziaambi a Abraami, Nziaambi a Isaki, na Nziaambi a Yaakobi.” 38 Ka nde a ali pe Nziaambi a babakwa, ka nde Nziaambi a ba bali moonyi; ka mu nde boosi bali moonyi.» 39 Ba bamosi mu bayiisi ba mikele bavutuli: «Muyiisi, we tsuyi bubwe.» 40 Na a babwituu ufuulu nde nduru so mosi pe. 41 Yiisu wabaleeli: «Buni butuu uleele ti Kristo ni mwaana a Daavidi? 42 Ka Daavidi nde makulu aleeli mu mukaanda wa Mikuunga: “Pfumu aleeli kwaa Pfumu a me: Diaala nha koo kia me kia babaala, 43 natee bu me nisuusu mitaata mia we ku tsini a miili mia we.” 44 Daavidi li mu uta nde Pfumu, ka buni nde utuu uba mwaana a nde?» 45 Bu baata boosi bakiyuu nde, Yiisu aleeli kwaa miyii mia nde: 46 «Disa mayele mu bayiisi ba mikele. Bo batoono udieenge mu miloopo mimila, batoono babii bo mu makooyi, na usoolo mambata matsiomi mu manzo ma makutunu ma Bayuudayo, na

mu mikuungi. 47 Bo bali mu upatila biabaa bakwiili, na mu nzala a umonuu bo bubaasa makuundu mamala. Ka pfuundisi a bo sa yiba yavulu mifuri.»

21 Yiisu asiimbili miisi, amoni bisini biakilooso bungori ba bo mutso itungu kia bungori. 2 Nde amoni ka mukwiili wa muwele aloosi mwaana mikuti mioolo. 3 Ka nde aleeli: «Mu ngwanya me ni leeli kwa beni: Mukwiili wuunawu wa muwele ma haa kwa vulu boosi. 4 Ka ba boosi ba hii bungori mu mboongo diahele a tsala mu busini ba bo, ka wuunawu mu buwele ba nde hii bioosi bi ali na bio.» 5 Bu ba bamosi bakitsuu mu ndaa nzo a Nziaambi, bo baleeli ti yo yali ngo bubwe na mamanya ma ba tungi yo, na bioosi bi bahi kwa Nziaambi biabweyisi yo. Yiisu aleeli: 6 «Bi beni dili mu umono bi, mu biluumbu bikaayira, a mu saala manya nha yulu a manya pe; bioosi sa ba tsala.» 7 Bamufuuli: «Muyiisi, ki taanga maa makaayira? Ki iliimbi ikaa mweese mandaa maa?» 8 Yiisu avutili: «Dikele, a bafutu beni, ka balaa bakaayiri mu kuumbu a me na uleele: "Me ni Mesiya!" na: "Taanga dika bebele!" a diduku bo pe. 9 Bu dikaayuu bali mu utsuu mu midiingi na pungu-pungu a diba na boomo pe, ka maa mafwaana ukwato, ka keni a manini pe.» 10 Ka nde aleeli kwaa bo: «Ipfumu imosi sa idwaanisa ipfumu ikimi, na tsi mosi sa yidwaaanisa tsi kimi. 11 Toto sa diningini kwa mifuri, na mu mambuu malaa, sa muba bibeeri bia tsitsi na tsata; sa muba ka na mandaa ma tsitsi, na biliimbi bia kimikimi ku yula.» 12 «Ka tswami a maa moosi, sa bakaanga beni, sa bakwaamisa beni, sa bayeelele beni mu ufuundusu mu manzo ma makutunu a Bayuudayo, na sa badumunu beni mu perese. Sa babiti beni nha kulu a bapfumu ba tsi na mitini mu ndaa kuumbu a me. 13 Maa moosi sa mabiti beni mu uta imbaangi mu me. 14 Diyiluu uyaaba ti beni a diafwaana ukwatsimi mi dika vutulu pe. 15 Ka me sa nadiha mandaa, na buyeri, na mitaata mia beni mioosi a mituu utungululu beni pe. 16 Bibuti bia beni, na baana ba nguu ba beni, banduu, na bambaayi ba beni ba bebele, sa ba yeelele beni, na sa badusu balayi mu beni. 17 Boosi sa babele beni mu ndaa kuumbu a me. 18 Ka so linaanga limosi la mitswe mia beni a limatu pe. 19 Mu mukonono a beni, beni sadivuusu miwuumu mia beni.» 20 «Bu beni dikaamono mikaanga mia masodaare mia diengelele Yerusalemi, diyaaba ti mu taanga dii, tsialili a yo yika bebele. 21 Mu taanga dii, bakaaba ku Yuuda, babata kutso milaanda, bakaaba kutso Yerusalemi, bapala, na bakaaba mu mala, banyaala ukoto mu ngaanda. 22 Ka sa biba biluumbu bia pfuundisi, paa

moosi mabasonuu mayilimi. 23 Aa kipila ngebe mu Bakaasa bakaaba na mayimi na ba bakaanywiisi mu biluumbu bii! Ka sa muba na pasi dialaa mu tsi, na kesi a Nziaambi sa yibwa nha yulu a baata ba. 24 Sa badusu bo mu mukasa, sa babiti bo makori mu matsi ma bumweenyi, na Yerusalemi sa badiaata ku tsini a miili mia bangooyi, natee bu taanga dikaakuu.» 25 «Sa muba na biliimbi mu nyanga, mu tsuungi, na mu bambwelele. Naha yulu a toto, matsi sa malulu mu boomo balaa mu ndaa kele a mubu na mapo ma maamba: 26 baata sa bakwa mu boomo mu ndaa utsimi mu mikaayira mu tsi. Ka tuu dia yula sa dinyingini. 27 Ka sa bamono Mwaana a muutu li mu uyira nha yulu a matuti na lituu, na buzitu balaa. 28 Bu maa makaabaanduu uyilimi, diba likanda na diba na ibaala, mu ndaa ti kuuyili a beni yika bebele.» 29 Yiisu abwita bo tsaba: «Dikengese muti wa mufiike na miti mini moosi. 30 Bu beni dimono makaya mabaandii uteete, diyaabi ti, maangala maka mu uwa na mvulu a tsiomi ka bebele. 31 Bumosi, beni ka, bu dika mono mandaa maa maka mu uyilimi, diyaaba ti ipfumu kia Nziaambi yika bebele. 32 Ngwanya, me ndeeli kwaa beni: Kubu yi a yilabuu pe tswaamina a mandaa ma moosi muyilimi. 33 Yula na tsi sa bilabuu, ka mandaa ma me a mulabuu so holo pe.» 34 «Disa mayele! Kele mitimi mia beni a mileme mu ndiilili na mu nywiilili a mala ya mifuri, na mu minioongo mia idiingi, paa ti iluumbu kii a iyabwiilili beni mu itsimbisini. 35 Ka kio sa iyira weti siele, nha yulu a baata boosi bali nha yulu a toto. 36 Diba likanda na dikuundu mu taanga dioosi, paa dibaa mifuri nha ubiingi mu mioosi mikaayira, na mu utemene nha kulu a Mwaana a muutu.» 37 Mu nyanga, Yiisu akiyiisi mu nzo a Nziaambi. Ka tsitsii nde akipala mu ulabisa butsuu ku mulaanda wa kuumbu mulaanda Olive. 38 Ngwaali a ngwaali, baata boosi bakiyene ku nzo a Nziaambi mu uyuu nde.

22 Mukuungi a mapa ma hele liiviri wu bubaata Paaka ali bebele. 2 Banguu ba bangaanga ba Nziaambi na bayiisi ba mikele basiayi buni budusu Yiisu, ka bo bali na boomo ba baata. 3 Ka Saatina akoti mu Yuuda wu bubaata Isikarioti, wali mosi mu miyji kuumi na mioolo. 4 Yuuda ayeni mu uyuhusunu na banguu ba bangaanga ba Nziaambi, na bakuutu ba bakebi ba nzo a Nziaambi, mu usaa kuulu yi nde uyeelele Yiisu kwaa bo. 5 Bo bayaangi, na bayuhisini mu uha nde mboongo. 6 Nde asiingi, na nde abaandii usaa taanga diafwaana mu uyeelele Yiisu kwaa bo kwahele a baata ba yaaba. 7 Iluumbu kia mukuungi a mapa mahele na lifunusu, ki bafwaana mu udusu baana ba mameme ma Paaka kiatoori. 8 Yiisu atsindi

Peetero na Yowani, wabaleeli: «Diyene diyiluu bisi biloo bia Paaka, paa di diaanani.» 9 Bo bafuuli kwaa nde: «Kuni we tooni ti bisi diyiluu bio?» 10 Nde avutili kwaa bo: «Diyuu: bu beni dika koto mu ngaanda, beni sa dibwaanina na muutu mosi wabiti lisaanga la maamba, diduku nde mu nzo yi nde akaayakoto ya koto, 11 na dileele kwaa ngaa nzo: "Muyiisi leeli kwaa we: Mu ki itsuru kia nzo nidia biloo bia Paaka na miyii mia me?" 12 Nde sa alaa beni itsuru ki inene ku etaze, ki babweeyise, ni kuu beni dika yiluu biloo bia Paaka.» 13 Bo bayeni, bamoni mandaa moosi weti bu nde aleeli kwa bo, na bayilii biloo bia Paaka. 14 Taanga bu dia atoori, Yiisu adiaali nha meese, na batumu ba nde. 15 Nde aleeli kwaa bo: «Me aba ngo nzala udia biloo bia Paaka bi na beni, tswaamina me nimono pasi. 16 Ka me nileeli kwaa beni, me a nibwadia bio pe, natee bu tsutulu a ndaa yikaayilimi mu Ipumu kia Nziaambi.» 17 Nde aholi mbasa, avutili matoondo, na aleeli: «Diholo yiinayi, na dikaba yo nha kati a beni; 18 ka me leeli kwaa beni, umata mu taanga di a nibwanywa viinyi pe natee Ipumu kia Nziaambi iyira.» 19 Tumake nde aholi lipa, bu amani uvutulu matoondo kwaa Nziaambi, nde abukili lo na ahi lo kwaa bo, na aleeli: «Yiinayi ni nyutu a me, yibahi mu beni. Diyiluu buu, mu ulibili moonyi mu me.» 20 Nde asi bumosi mu mbasa, nha mbisi a udia aleeli: «Mbasa yiinayi ni lilasina lilinyatii, layilimi mu makila ma me, mamatsiaamii mu beni. 21 Ka dimono, wu yeeelele me li nha meese ma, na me. 22 Mwaana a muutu sa akwa, weti bu Nziaambi ayesini, ki pili a ngebe kwaa muutu wuu, wu yeeelele nde.» 23 Na bo babaandii ufulusunu mu uyaaba na nha kati a bo utuu uyiluu ndaa ya pili yi. 24 Paa diabwi nha kati a bo: «Na nha kati a bo utuu umonuu weti wavulu bunene.» 25 Yiisu aleeli kwaa bo: «Mitini mia matsi mili na litumu loosi nha yulu a matsi ma bo, na babali na litumu nha yulu a matsi maa batoono ti baata bata bo "Bayilii a mamabwe." 26 Ka kwaa beni a buli buu pe. Ka, wa wavulu bunene nha kati a beni, aba weti wavulu bungebe, na wuu wu utumu afwaana uba weti musiali. 27 Ka, na avulu mu bunene, wadiaala nha meese oo wuu uli mu usalila? A wa diaala nha meese pe? Ka bunu me ndi nha kati a beni weti musiali. 28 Beni ni badianambiti mu me, mu taanga dia mapasi ma me. 29 Ni mu bu me heeri beni Ipumu, mbii bu Taayi a me ahi me kio. 30 Me heeri beni kio, paa ti beni didia na dinywa nha meese ma me, mu Ipumu kia me, na beni sa didiaala nha mambata ma ipfumu mu ufuundusu bifuumbu kuumi na bioolo bia Iseraeli.» 31 «Simooni, Simooni! Yuu: Saatina aloombi litumu mu unyingisi beni boosi, weti

bu bubaayengese looso. 32 Ka me nakuundi mu we, paa ti imiini kia we a iyadiimbili; na we, bu kaakingili mayele, hamisa baana ba nguu ba we.» 33 Peetero aleeli kwaa nde: «Pfumu, me nayilimi mu uyene na we, na mu perese na mu likwa.» 34 Yiisu avutili kwaa nde: «Peetero, me leele kwa we, lolo li tswaamina tsutsu ukookolo, we sa tunu me mbala tata ti we ayaaba me pe.» 35 Nde abwileele kwaa bo: «Bu me naditsindii beni kwahele a ipokolo kia mboongo, so kutu, so bikoori, ima kiaheli na beni?» Bo bavutuli: «A iloo pe.» 36 Nde aleeli kwaa bo: «Ka mu taanga di, wu li na ipokolo kia mboongo, aholo kio. Bumosi ka kwaa wuli na kutu, na wuu wahele na mukasa, ayaluu ikutu kia nde, mu usuumbu mukasa. 37 Me leeli kwaa beni, bwafwaana ti Mabasonuu mayilimi mu me: "Nde ka bataangi nha kati a baa bahele na mikele." Ka, Mabasonuu mu me maka mu uyilimi.» 38 Bo baleeli: «Pfumu mono mikasa mioolo.» Na nde aleeli kwaa bo: «Bu maakuu.» 39 Nde apali, na ayeni ku mulaanda a olive, mbii bwali ipfu kia nde. Miyii mia nde mia muduki. 40 Bu bo batoori nha mbuu yii, nde aleeli kwaa bo: «Dikuundu, paa di nyaala ubwa mu puusu.» 41 Na nde atakii na bo mu mwaa iteesi hoolo, na atsukini mu ukuundu, 42 aleeli: «Taata so lili litoono la we, maasa me mbasa yi. Ka a buli litoono la me pe, ka nyaala litoono la we liyilima.» 43 Ni mubuu tumu a Nziaambi amati ku yula, amonii kwa nde mu uhamisa nde. 44 Boomo bu ba mubwiilili, nde akuundi mu ibaala kialaa, na tumu la nde lakitii weti mabete ma makila matsoli nha tsi. 45 Nha bisi a likuundu, nde atemini ayiri a uvutuu kwaa miyii, wababaasi bala tolu mu ndaa ngebe, 46 Na nde aleeli kwaa bo: «Mu ima dilaari tolo? Ditemene dikuundu paa dihele ubwa mu puusu.» 47 Bu ali kene mu utsuu, mosi mu miyii kuumi na mioolo wu bu baata Yuuda abeyi koongi, asweesii kwaa Yiisu mu unyumbutu nde. 48 Yiisu aleeli kwaa nde: «Yuuda, mu unyumbutu we yeeelele Mwaana a muutu?» 49 Bu bamoni mamakeni uyiri, ba bali na Yiisu baleeli kwaa nde: «Pfumu, didwaana mu mukasa?» 50 Na mosi mu bo ateti booyi la nguu a ngaanga a Nziaambi, na akesi nde litswi la koo kia babaala. 51 Ka Yiisu aleeli: «Dinyaala, bu maakuu.» Tumake nde abeembi litswi la booyi la nguu a ngaanga, na abeelisi nde. 52 Yiisu aleeli kwaa banguu ba bangaanga ba Nziaambi, kwaa bakuutu ba bakebi ba nzo a Nziaambi na bakuutu ba baata, babayiri mu ukaanga nde: «Beni dipali na mikasa na mipaanga weti ti me ali ihaangi? 53 Biluumbu bioosi me nali na beni mu nzo a Nziaambi, na beni a diakaangi me pe. Ka di taanga dia beni na lituu la pimisi.» 54 Bu bakaangi Yiisu, bo babiti nde na

bamuloosi mu nzo a nguu a bangaanga ba Nziaambi. Peetero aduki ku lala. **55** Bo bavutu mbaa nha kati a mbari na badiiali. Peetero ali adiaali nha kati a bo. **56** Booyi limosi la mukaasa lamoni Peetero adiaala nha mukoo a mbaa, atali nde isooso, na aleeli: «Wuunawu ka aba na nde.» **57** Ka nde wamutuni, aleeli: «A maama, me a nayaaba wa me nde pe.» **58** Idii pe, muutu mukimi amoni nde na aleeli: «Weka, li mosi mu bo!» Na Peetero avutili: «Ngori taata, a uli ngwanya pe.» **59** Nha bisi a nguungu mosi, mukimi ahami mu uleele: «Mu ngwanya, wuunawu ka aba na nde, ka nde li musi Ngaliili.» **60** Peetero avutili: «Me a nayaaba pe ma we tooni uleele.» Nhaa-na-tsi, bu ali keni mu utsu, tsutsu akookili. **61** Ka Pfumu asieetii, na atali Peetero. Peetero alibili moonyi mu mandaa ma Pfumu aleeli kwa nde: «tswaamini tsutsu ukookolo lolo, we sa tunu me mbala tata.» **62** Nde apali ku mbari, na alili mu ngebe dialaa. **63** Babaala baki kebe Yiisu, bamutsori, na bamuteti. **64** Bo bafuyi nde busu na bafuuli nde, baleeli: «Bili! Leele na teti we?» **65** Na bo babwituu nde bituyi bia mupili na mupili. **66** Bu busu bakieeri, bakuutu ba baata, na banguu ba bangaanga ba Nziaambi na bayiisi ba mikele bakukini. Bo babiti Yiisu nha kulu a pfuundu a bakuutu ba banzioonzi ba Bayuudayo. **67** Bo baleeli: «So ni we li Kristo, leele bisi.» Nde avutili kwaa bo: «So me ndeeli beni, beni a disilingi so hoolo pe, **68** ka so me fuuli beni nduru, beni a divutulu so hoolo pe. **69** Ka umata mu taanga di, Mwaana a muutu sa adiaala nha koo kua babaala kua Nziaambi puungu lituu.» **70** Boosi baleeli: «Ka we ni mwaana a Nziaambi?» Nde avutili kwaa bo: «Beni bame dileeli ti me ni Mwaana a Nziaambi.» **71** Ni mu buu bo baleeli: «Bisi a dili na nzala a imbaangi ikimi pe! Bisi bame dimaayuu mandaa mu munywa a nde.»

23 Baata boosi batemini itwaari na babiti Yiisu nha kulu a Pilato. **2** Bo babaandii ufuundu nde, baleeli: «Bisi dibaasi muutu wu mu utsindi baata ba tsi a bisi paa badwaanisa litumu la tsi: nde li mu ulii bo ufutu limaanda kwaa Kayisari, na nde li mu uleele mu inde makulu ti nde ni Kristo, mutini.» **3** Pilato afuuli nde: «We ni mutini a Bayuudayo?» Nde avutili kwaa nde: «Ni we leeli buu.» **4** Pilato aleeli kwaa banguu ba bangaanga ba Nziaambi na kwa koongi: «Me amoni toono ya uholo kesili mu muutu wu pe.» **5** Ka bo bahanini na baleeli: «Nziisili a nde yili mu utsindi baata mu udwaanisa litumu la tsi, umata mu Ngaliili, mu nde abaandii, mu Yuuda yoosi, natee nhaa na nha.» **6** Bu Pilato ayuyi maa, afuuli mbii ti muutu wu ni musi Ngaliili. **7** Bu nde ayaabi ti Yiisu amati mu

itinini kua tsi kua litumu la Erode, nde atsindii Yiisu kwaa Erode wali ka mu Yerusalemi mu biluumbu bii. **8** Bu Erode amoni Yiisu, nde ali na kinyi yalaa. Umata belepe ka nde ali na nzala umono nde, mu ndaa ma nde ayuyi baleeli mu nde, na nde ali na ilimbisi mu umono nde asa imaanga. **9** Nde afuuli nde manduru malaa, ka Yiisu a avutili nde pe. **10** Banguu ba bangaanga ba Nziaambi na bayiisi ba mikele bali nhaa, na bafutili nde mandaa mu iteesi kua mifuri. **11** Ka Erode ka, na masodaare ma nde, bamutsori; na bu bamani usiebe nde na ulwaatisi nde ikutu kua tala, nde abwivutulu Yiisu kwaa Pilato. **12** Tsiomi, Pilato na Erode bali mitaata. Ka bo bavutuli imbaayi mu kiina iluumbu kii. **13** Pilato akukii banguu ba bangaanga ba Nziaambi, bakuutu na baata boosi, **14** na aleeli kwaa bo: «Beni dibeyi me muutu wu mu ndaa ti nde li mu utsindi baata mu udwaanisa ipfumu kua tsi. Ka me fuuli nde nha kulu a beni, na me amoni toono yimbi mu nde pe yi beni dili mu ufuundu nde. **15** Erode ka a asolili toono yimbi mu nde pe, ni mu buu nde amaavutulu bisi nde. Mu yii, a uli na ndaa yi nde asa pe yafwaana mu likwa. [**16** Me sa tumu bafinzi nde bikoti, na nha mbisi me sa namunyaala.» **17** Mu pasi mukuungi a Paaka, Pilato ali na ipfu kua upalisa bo kori mosi uli mu perese.] **18** Ka bo boosi baloyi mu itwaari: «Dusu muutu wu, na nyaala bisi Barabase.» **19** Barnaba ali baloosi mu perese munda bu pungapungu bali mu ngaanda na mu ndaa ti nde adusi muutu. **20** Bu Pilato ali na nzala a unyaala Yiisu, nde abwileele bo ndaa yiina yii. **21** Ka bo baloyi: «Komo nde nha kuruwa! Komo nde nha kuruwa!» **22** Nde aleeli kwaa bo mu mbala la mutata: «Ki ndaa yimbi nde ayiluu? Me amoni toono mu nde pe yafwaana mu likwa. Ni mu buu me sa nyaala nde, nha mbisi a utumu ti bafinzi nde bikoti.» **23** Ka bo bahanini mu uloo mu mifuri, ba loombi: «Wamukomo nha kuruwa!» Na miloo mia bo miabiingi. **24** Pilato aholi kesili mu ukuusu litoono la bo. **25** Nde anyaali wu bo baloombi wali mu perese mu ndaa ikiindi na ndusili; ka nde ayeelili bo Yiisu paa bayiluu mu nde pasi mi bo batoono. **26** Bu bo babiti nde, bo baholi Simooni musi Kirene, wakimata ku matsie, na bo bamukwiyi kuruwa paa nde abiti yo nha mbisi a Yiisu. **27** Koongi yinene ya baata yaduki nde, na bakaasa bakilili na unyoongo mu nde. **28** Yiisu asieetii kwaa bo na aleeli: «Bakaasa ba Yerusalemi, a dilili mu me pe; ka dilili mu beneme na mu baana ba beni. **29** Ka biluumbu biyiri bi bakaaleele: "Kinyi kwaa Bakaasa ba bikumbu, kinyi kwaa mioonyo miahele ubutu, na mabeene mahele unywiisi!" **30** Ka sa babaleele kwaa milaanda miminene: "Dibwa nha yulu a bisi", na kwaa milaanda

mimikee: "Diswee bisi!" **31** Ka mbii basiiri buu kwaa muti wu mubisi, buni bukaaba kwaa muti wa kaya?» **32** Babeyi mu taanga dii, biwulu bioolo bikimi, mu udusu bio na Yiiisu. **33** Bu batoori nha mbuu yibubaata «lteenge kia mutswe», bo bakomi nde nhaa, na biwulu bio bia bioolo. Mosi nha koo kia babaala na wu mumosi nha koo kia bakaasa. **34** [Tumake, Yiiisu aleeli: «Taata, sa bo kolokolo, ka a bayaaba pe mi bo bali mu uyiluu.»] Bo bati zeke mu ukaba bikutu bia nde. **35** Baata batemini nhaa na bakitala. Ka bakuutu bakisa nde saa, baleeli: «Nde avuusu bakimi. Nyaala avuu ndeme akulu, mbii ti nde Kristo, wu Nziaambi asoolo!» **36** Masodaare ka masi nde saa, bo baswesii na bahi nde viinyi la nhanyi, **37** na baleeli: «So we ni mutini a Bayuudayo, vuusu nyutu a we, we makulu!» **38** Nha yulu a mutswe a nde, mwali na bisonii bi: «Wuunawu ni mutini a Bayuudayo.» **39** Mosi mu biwulu bi bakomi nha kuruwa atuuyi Yiiisu wamuleeli: «We a ni Kristo pe? Vuu mu iweme na vuusu bisi ka!» **40** Ka wu mu mosi asieembi mbaayi na wamuleeli: «We a ubaabata Nziaambi boomo pe? Bunu weli kutso tsieembili moosi na nde. **41** Kwaa we na me, tsieembili a bisi yasuungunu, munda ti bisi dili mu ufutu mamabi madiayiluu, ka wuunawu a ayiluu ndaa so mosi yimbi pe.» **42** Na nde abwileele: «Yiiisu libili me moonyi mu taanga di we kaayira mu ipfumu kia we.» **43** Yiiisu avutili kwaa nde: «Ngwanya, me ni leele kwaa we: lolo li we saba na me ku paradiso.» **44** Taanga dia nzanga bu diali ka bebele, pimisi diabwi mu tsi yoosi natee mu nguungu ya mutata nha mbisi a nzanga. **45** Nyanga bu yali keni yasweeme, ngumbu ya Nzo a Nziaambi yakakii nha kati a kati. **46** Yiiisu aloyi mu ndaa yi inene, aleeli: «Taata, nha mioo mia we me nzieelili muwuumu a me.» Bu aleeli buu, asieeli muwuumu. **47** Mukuutu a masodaare bu amoni moosi mayilimi, akiinzi Nziaambi, aleeli: «Ngwanya! Wuunawu beeri muutu wa libweeye.» **48** Baata boosi ba bakukini mu umono mandaa maa, bu bamoni mayilimi, bavutii na bakiyene akubulu mapfuuku mu minyoongo. **49** Banduu ba Yiiisu na Bakaasa bakiduku nde umata ku Ngalili, batemini nha lilala, mu utalila makilabuu. **50** Mwali muutu mosi mu pfuundu a bakuutu ba banzioonzi ba Bayuudayo, kuumbu a nde Yoosefi, muutu wu mubwe na wa libweeye, **51** nde a asiingi pe kesili na biyiluu bia bambaayi. Nde ni musu Arimataya, ngaanda a Bayuudayo, na nde akikebe Ipfumu kia Nziaambi. **52** Nde ayeni kwaa Pilato, na aloombi nyutu a Yiiisu. **53** Nde asutili yo nha kuruwa, adii yo tsaanda a liino, na asuusi yo mu ngili yi basootolo mu manya, mwali keni a badii muutu pe. **54** Ali iluumbu kia uyilimi mu saba, na hoolo yasiaali ti

saba yibaanduu. **55** Bakaasa ba baduki Yiiisu, umata ku Ngalili, bayeni na Yoosefi, bo bamoni ngila a Yiiisu na mbii bu basuusi nyutu a nde. **56** Na bo bavutii, mu uyiluu mananaasa na maari, tumake mu iluumbu kia saba, bo bawuumi mbii bwali mikele.

24 Mu iluumbu kia tsiomi kia limiingi mu ngwaali a ngwaali, bakaasa bayeni ku ngili, babiti mananaasa ma bo bayilii. **2** Bo bayibaasa manya lali lafuu munywa a ngila banyingili nha peembi; **3** Bo bakoti, ka a basolili nyutu a Pfumu Yiiisu pe. **4** Bu bali afulusunu, babaala boolo balwaata matsaanda mangelini bamoni kwaa bo. **5** Bu Bakaasa bamoni boomo, babaandisi biinzi bia bo mu tsi, ka babaala baa baleeli kwaa bo: «Mu ima dili mu usaa wu li moonyi mu babakwa?» **6** Nde a ali nha pe, ka siimbiangi wa nde. Dilibili moonyi mu mi nde aleeli beni mu taanga di nde abeeru keni ku Ngalili: **7** «Bwafaana ti bayeelele Mwaana a muutu nha mioo mia bangaa masumu, paa bakomo nde nha kuruwa, na asiimbuu mu iluumbu kia bitata.» **8** Ni nhaa, bakaasa balibili moonyi mu mandaa ma nde. **9** Bo bamati ku ngila na bayeni mu uyayaabisa maa moosi kwaa batumu kuumi na mosi na kwaa miyii mini mioosi. **10** Ali Mari, musu Mangadala, na Zaana, na Mari, nguu a Yaki, na bakaasa bakimi. Bo baleeli mandaa maa kwaa batumu. **11** Ka bo batsimi ti mandaa ma babaleeli kwaa bo mahele a tsala, na a babasi imiini pe. **12** Ka Peetero atemini, ayeni mawasa ku ngila. Bu abaandini amoni ndila matsaanda ma liino. Tumake, nde akimii kwalaa mu moosi mayilimi na avutii ku nzo a nde. **13** Mono, iluumbu kii, mioolo mu miyii miayeni ku bula ba kuumbu Emawusi, batakuu na Yeruselimi, mu iteesi kia bakilometre helape kuumi na boolo. **14** Babayi imoo nha kati a bo mu maa moosi malabii. **15** Bu bakitsu na ufulusunu, nde makulu Yiiisu asweesi, na avuuti na bo. **16** Bamumoni, ka a batuyi uyaaba nde pe. **17** Yiiisu aleeli kwaa bo: «Mu ki mandaa beni dili mu yolo, bu dili mu uyene?» Batsikini na mabusu ma bo mali na ngebe. **18** Mosi mu bo, kuumbu a nde Klewopa, avutili, aleeli kwaa nde: «Ka ndila we mu Yeruselimi, wahele uyaaba mabwi nha mu biluumbu bi?» **19** Aleeli kwaa bo: «Ki ma ndaa?» Baleeli kwaa nde: «Ma mu Yiiisu, ni musu Nazareti, wabeeri mibili wa lituu mu biyiluu na mu mandaa nha kulu a Nziaambi na baata boosi. **20** Banguu ba bangaanga ba Nziaambi na bakuutu ba bisi bayeelili nde mu uha nde tsieembili ya likwa, na bamukomi nha kuruwa. **21** Bisi diasi ilimbisi ti nde wa keni kuulu Iseraeli, ka lolo ka iluumbu kia bitata, umatuu bu bayiluu mandaa maa mayilimi. **22** Diali na

dungunguu mu ndaa ti Bakaasa ba bamosi nha kati a bisi bayeni ngwaali a ngwaali yi ku ngila. **23** Ka bu bahele usololo nyutu a nde, bo bayileele ti batumu ba Nziaambi bamonii kwaa bo, na baleeli bo ti Yiiisu li moonyi. **24** Ba bamosi mu ba bali na bisi bayeni ku ngila, bamoni bioosi mbii bwaleeli Bakaasa, ka nde a bamumoni pe.» **25** Yiiisu aleeli kwaa bo: «Beni a dili na mayele pe. Mitimi mia beni mia leme mu usa imiini mu moosi maleeli mibili! **26** Ali abwafwaana pe ti Kristo amono pasi dia buu, tswaamina nde ukoto mu buzitu ba nde?» **27** Tumake, nde wababiindili moosi mabasonuu mu mandaa ma Nziaambi mu ndaa nde. Nde wababiindili mo ubaanduu mu mikaanda mia Mooso natee mu mikaanda mioosi mia mibili. **28** Bu batoori nha peembi a bula ba bakiyene, nde asi weti wu ulabuu. **29** Bo bamupeli, baleeli: «Ba na bisi, ka tsitsii yimaato, busu baka mu uyili.» Mu yii, nde akoti mu udiaala na bo. **30** Bu adiaali na bo nha meese, nde a holi lipa, avutili matoondo kwaa Nziaambi, abukili na wabahi lo. **31** Ni mu buu, miisi mia bo miadibini na bamuyaabi. Ka nde adiimbili nha kulu a bo. **32** Baleelisini: «Mitimi mia bisi mialuuli mu kinyi mu kuulu, bu nde abeerii abiindili bisi, Mabasonuu.» **33** Mu diina taanga dii, bo batemini, bavutii ku Yeruselemi, babaasi kuumi na mosi bakukunu na babali na bo. **34** Boosi baleeli kwaa miyii mioolo mii: «Mu ngwanya Pfumu siimbiangi na moniaangi kwaa Simooni.» **35** Miyii mioolo mialeeli kwaa bo mioosi mialabii mu kula na buni bo bamuyaabi bu nde akibukulu lipa. **36** Bu bali bakeni mu utsu, Yiiisu nde makulu amonii nha kati a bo, aleeli: «lyeenge kwaa beni!» **37** Bo babayi boomo balaa, batehiti na batsimi ti bo bamoni iduuru. **38** Ka Yiiisu aleeli kwaa bo: «Mu ima matsimi ma beni mali mutele-mutele na dili na maketi-keti mu mitimi mia beni? **39** Dimono mioo na miili mia me, ni me wa me. Dibeembe me, dikengese me. Iduuru a ili na musunyi na miyisi weti bu me ndi pe.» **40** Bu akileele buu, wabamweesi mioo na miili mia nde. **41** Ka bu bali keni kutso kinyi na ukimuu, a batuyi usa imiini pe natee bu Yiiisu aleeli kwaa bo: «A dili na iloo kia udia nha pe?» **42** Bamuhi itsuru kia tswi kibakaanga. **43** Aholi kio, na adi nha kulu a bo. **44** Tumake nde aleeli kwaa bo: «Ma ni mandaa ma me naleeli beni bu nali na beni, moosi ma basonuu mu me mu mikele mia Mooso, mu mibili, na mu mikuunga, mafwaana mu uyilimi.» **45** Ni mu buu nde adibili mayele ma bo paa bayaaba tsutulu a Mabasonuu. **46** Na aleeli kwaa bo: «Mono, bu ni bwasonomo: Kristo afwaana umono pasi na usiimbuu mu babakwa mu iluumbu kia bitata, **47** mu kuumbu a nde sa bayiisi kiingili a mayele na uleele nyaalili a masumu kwaa bifuumbu bioosi,

ubaanduu mu Yeruselemi. **48** Beni ni bambaangi ba mandaa ma. **49** Mono, me ni tsinduu beni mi Taayi a me alasini beni. Ka beni didiaala mu ngaanda natee bu beni dikalwaata lituu la yula.» **50** Nha mbisi a nhaa, Yiiisu abiti miyii mia nde natee ku peembi a Betania, anaangili mioo mia nde ku yula, na wabasiemi. **51** Bu nde akisieme bo, nde akinaanguu, na ahaati ku yula. **52** Miyii bu miamani ubili Yiiisu, bo bavutii ku Yeruselemi mu kinyi yalaa. **53** Bo bali mu nzo a Nziaambi taanga dioosi na bakikiinzanga Nziaambi.

Yowani

1 Mu mbaandili mwali Ndaa, Ndaa yali na Nziaambi, na Ndaa yo makulu yali Nziaambi. **2** Mu mbaandili yo yali na Nziaambi. **3** Bioosi biayilimi mu yo, na a uli na iloo so imosi pe, kibayiluu kiayilimi kwahele a yo. **4** Mu yo mwali na moonyi, na moonyi wuu ali liyalila la baata. **5** Liyalila langeyini kutso pimisi, ka pimisi a diadimisi lo pe. **6** Nziaambi atsindii muutu mu uyayaabisa Ndaa a nde kwaa baata, ni muutu wa kuumbu Yowani. **7** Nde ayiri weti mbaangi, mu uta imbaangi mu liyalila lii, paa boosi basa imiini mundaa imbaangi kia nde. **8** Nde makulu a ali liyalila pe, ka nde ayiri mu uta imbaangi mu liyalila. **9** Liyalila li ali ni ndila lo limosi la ngwanya, lili mu uyiri mu tsi, na lili mu uyalisa baata boosi. **10** Ndaa yali mu tsi. Tsi yayilimi mu yo, ka bunu tsi a yamuyaabi pe. **11** Yo yayiri mu tsi a baata ba yo, ka baata ba tsi yii a bayaki yo pe. **12** Ka kwaa boosi babayaki yo na babasi imiini mu kuumbu a yo, yo yahi bo muswa wa uba baana ba Nziaambi. **13** Bo a babutii baana ba Nziaambi mu musunyi na makili pe, so mu litoono la muutu pe. Ka bo babutii mu litoono la Nziaambi. **14** Ndaa yakitii muutu, na muutu wuu adiaali nha kati a bisi. Bisi diamoni buzitu ba nde, buzitu ba Mwaana ndila mosi wamata kwaa Taayi a nde. Nde ali aluulu mu bweese ba Nziaambi na mu ngwanya. **15** Yowani ati imbaangi mu nde. Yowani ayaabisi kwaa baata: «Ni mu nde me natsuyi bu naleeli: "Nde li mu uyiri ku mbisi a me, ka nde avulu me ndutu, mundaa ti nde akwiba tswaamina me ni butuu."» **16** Bisi boosi diayaki ikuku kia busini ba nde. Bisi diayaki bweese nha yulu a bweese. **17** Nziaambi ahi bisi mikele mu Mooso. Ka bweese na ngwanya biayiri mu Yisu Kristo. **18** Muutu so mosi pe wamaamono Nziaambi. Ka Mwaana ndila mosi, wuli mu udiaala nha peembi a Taayi, wamweesi bisi bu Taayi ali. **19** Bu bakuutu ba Bayuudayo ba ku ngaanda a Yerusalemi, batsindii kaba la bangaanga ba Nziaambi na Balevita, mu ufuluu Yowani: «We na li?» Mono mialeeli Yowani: **20** Nde a abisi pe uha bo mvutu. Ka nde aleeli na yaki-yaki nha kulu a boosi: «Me a ndi Kristo pe.» **21** Bo bamufuuli: «Ka we na li? We ni mubili Eliya?» Yowani avutili: «Ngori, me a ndi Eliya pe.» Bo babwileele: «We ni mubili wu bisi dili mu ukebe?» Nde abwivutulu: «Ngori, me a ndi mubili wuu pe.» **22** Ka bo baleeli kwaa nde: «Ninha we na li? Bisi diafwaana uha mvutu kwaa babatsinduu bisi. We ima leeli mu we makulu?» **23** Yowani avutili: «Me ni muniingi a wuu wuli mu uloo ku tsi ya tsata: "Diyiluu Pfumu kuulu yayiluu usuungunu!"» Weti bwaleeli

mubili Yeesaya. **24** Baata babatsindii kwaa Yowani bali Bafarisi. **25** Bo babwifuulu nde: «Mbiiti we a li Kristo pe, so mubili Eliya pe, na so mubili wuu pe, ka mu ima we li mu ubootuu baata?» **26** Yowani wabavutili: «Me ni bootu beni mu maamba. Ka nha kati a beni, uli na muutu wu beni diahele uyaaba. **27** Ni nde wuu wuli mu uyiri ku mbisi a me. Ka me a nafwaana pe so hoolo mu unyangila mido mia bikoori bia nde.» **28** Mandaa maa moosi makilabuu ku Betania, ku simi li limosi la nziali, ya kuumbu Yorodaani, ku Yowani akibootuu. **29** Iluumbu kiaduki, Yowani amoni Yisu mu uyiri kwaa nde. Nde aleeli: «Dimono mwaana a limeme la Nziaambi, lili mu umaasa masumu ma baata ba tsi. **30** Mu nde me natsuyi bu naleeli: "Muutu li mu uyiri ku mbisi a me, ka nde avulu me ndutu, mundaa ti nde akwiba tswaamina me ni butuu." **31** Me a nali nayaaba nde pe. Ka me nayiri mu ubootuu mu maamba, paa me yaabisa nde kwaa baata ba Iseraeli.» **32** Yowani abwileele ta imbaangi: «Me namono Muheebili a Nziaambi mu usutuu, umatuu ku yulu weti beembe, na ahami mu uba itwaari na nde. **33** Me a nakiyaaba pe nde na ali. Ka Nziaambi, watsinduu me mu ubootuu mu maamba, aleeli kwaa me: "Muutu wu we kaamono Muheebili mu usutuu na uba na nde, ni nde kaabootuu baata mu Muheebili wa Ngira." **34** Me maamono Muheebili mu usutuu nha yulu a nde, na ngwanya me ndi mbaangi ti nde ni Mwaana a Nziaambi.» **35** Mu iluumbu kiaduki, Yowani ali keni nhaa, na mioolo mu miyii mia nde. **36** Bu nde amoni Yisu mu uyoo, nde aleeli: «Dimono limeme la Nziaambi!» **37** Miyii mia Yowani mioolo miayuyi mandaa maa, na mio miaduki Yisu. **38** Yisu asieeti, na amoni ti bo bali mu uduku nde. Nde wabafuuli: «Ima beni dili mu usaa?» Bo bamuleeli: «We kuni li mu udiaala, Rabi?» Mambiindili ma Rabi, «Muyiisi». **39** Yisu avutili kwaa bo: «Yirani, na sa dimono.» Bo bayeni na bamoni ku nde akidiaala. Na bo bayoosi iluumbu kii itwaari na Yisu. Helape ali ka nguungu ya mana ku mbisi a nzanga. **40** Andere, mwaana a nguu a Simooni Peetero, ali mosi mu baboolo babayuyi mandaa ma Yowani, na baduki Yisu. **41** Tsiomi a tsiomi, Andere ayimono mwaana a nguu a nde Simooni. Nde wamuleeli: «Bisi dimaamono Mesiya.» Mambiindili ma Mesiya, «Kristo». **42** Tumake nde abiti Simooni kwaa Yisu. Yisu wamumoni na aleeli: «We ni Simooni mwaana a Yowani. Sa baha we kuumbu ya ubili "Kepasi."» Mbiindila kuumbu yii, «Manya». **43** Iluumbu kiaduki, Yisu aholi kesili ya uyene ku Ngilili. Nde abwaanini na Filipo, na wamuleeli: «Duku me!» **44** Filipo ali musi Betesayida, ni ngaanda ka ya Andere na Peetero. **45** Nha mbisi, Filipo abwaanini

na Natanaeli, na wamuleeli: «Bisi dimaamono wuu wu Mooso atsuyi mu Mukaanda wa Mikele, na wu mibili ka miatsuyi. Ni Yisu, mwaana a Yoosefi, wa ku ngaanda a Nazareti.» 46 Natanaeli wamuleeli: «Ndaa yimbwe utuu umata ku ngaanda a Nazareti?» Filipino wamuvutuli: «Yiri, na we sa mono.» 47 Bu Yisu amoni Natanaeli mu uyiri kwaa nde, nde aleeli mu ndaa Natanaeli: «Mono musi Iseraeli wa ngo nde. A uli na ndaa ya pia mu nde pe.» 48 Natanaeli wamufuuli: «Buni we yaabi me?» Yisu avutuli: «Me namono we nha tsini a muti wa mufiike, tswaamina Filipino uta we mbili.» 49 Ni mu buu, Natanaeli wamuleeli: «Muyiisi, we ni Mwaana a Nziaambi wa ngwanya, we mutini a Iseraeli!» 50 Yisu wamuvutuli: «We nha siiri imiini mu me, munda ti me ndeeli kwaa we ti me namono we nha tsini a muti wa mufiike? We sa mono mandaa mamavulu maa-na-ma mu bunene!» 51 Na nde abwileele: «Ee-e, ngwanya me nadileeli: beni sa dimono mayulu madibini, na batumu ba Nziaambi mu uhaata na usutuu nha yulu a Mwaana a muutu!»

2 Nha mbisi a biluumbu bioolo, ali na mukuungi a makweele ku ngaanda a Kaana, mu itinini kia Ngali. Nguu a Yisu ali nhaa. 2 Ali bakuungi ka Yisu na miyii mia nde ku makweele me. 3 Mu taanga di mala mawi, nguu a Yisu wamuleeli: «Bo ka mala pe.» 4 Ka Yisu wamuvutuli: «Maama, we ima li mu usaa mu me? Taanga dia me keni a diafwaana pe.» 5 Nguu a Yisu aleeli kwaa basiali: «Disa mioosi mi nde uleele kwaa beni.» 6 Ali na masaanga masamina ma bayiluu mu mamanya, ma Bayuudayo bakisaila mu matsaa ma tsieemini. Mu pasi lisaanga ali utuu ukoto iteesi kia kama a baliitre ba maamba. 7 Yisu aleeli kwaa basiali: «Diluusu masaanga ma mu maamba.» Bo baluusi mo tee mu minywa. 8 Ni mu buu, Yisu wabaleeli: «Ditee mwaana a ndaamba a maamba ma, na dibiti mo kwaa mubiti a mukuungi.» Bo bayilii buu. 9 Mubiti a mukuungi abiimbi maamba mamakitti viinyi. Nde a ayaabi pe kuni mala maa mamati, ka basiali babateyi maamba bayaabi ku mo mamati. Ni mu buu nde ati mukweeli mbili, 10 na wamuleeli: «Baata boosi koo ubaanduu uha mala mavulu bubwe. Tumake, bu babata mbili bamaanywa kwala, sa baha bo mala mahele ubweeye. Ka we, maaswee mala ma mabwe tee mu taanga di!» 11 Mono, imaanga kia tsiomi kiayilii Yisu ku Kaana, mu itinini kia Ngali. Nde abaandii umweese buzitu ba nde, na miyii mia nde miasi imiini mu nde. 12 Nha mbisi a nhaa, nde ayeni ku ngaanda a Kapernawumi na nguu a nde, na baana ba nguu ba babaala, na miyii mia nde. Bo badiaali kuu mu ndila mwaana a biluumbu hoolo. 13 Mukuungi a

Bayuudayo wa Paaka ali ka bebele, ni buu Yisu ayeni ku ngaanda a Yeruselemi. 14 Ku nzo a Nziaambi, nde amoni baata bakiyaluu bangoombo, bindombo na mabeembe. Nde amoni ka baata bakisoombos moongo badiaala nha mameese ma bo. 15 Ni mu buu, nde ayilii ikoti mu misiingi, na abingi bo boosi ku mbari a nzo a Nziaambi, na bangoombo ba bo, na bindombo bia bo. Tumake, nde atsiali moongo dia basoombisi nha tsi, na abuundili mameese ma bo. 16 Tumake Yisu aleeli kwaa bayalii a mabeembe: «Dimaasa bi bioosi nha! A dikitisi nzo a Taayi a me pe mu uba nzo a mumbungu!» 17 Miyii mia nde mialibili moonyi mu mandaa maa mu Mabasonuu ma Ngira: «Oo Nziaambi, litoono li me ndi na lo mu nzo a we, lili mu unyeengese me weti mbaa.» 18 Ni mu buu, bakuutu ba Bayuudayo bamufuuli: «Ki imaanga we utuu usa mu umweese bisi ti we na muswa wa uyiluu mandaa ma pili yii?» 19 Yisu avutuli kwaa bo: «Ditsala nzo a Nziaambi yinayi, na mu biluumbu bitata me sa bwatuungu yo.» 20 Bo bamuleeli: «Imaa? Babatuungi yo basi bilimi maku-mana na bisamina. Ka we, we sa bwatuungu yo mu biluumbu bitata?» 21 Ka nzo a Nziaambi yi Yisu akitsuu mu yo, ali nyutu a nde makulu. 22 Ni mu buu, mu taanga di Yisu asiimbii mu babakwa, miyii mia nde mialibili moonyi ti nde aleeli buu. Na bo basi imiini mu Mabasonuu ma Ngira na mu mandaa ma Yisu aleeli. 23 Bu Yisu ali ku ngaanda a Yeruselemi mu taanga dia mukuungi a Paaka, babalayi basi imiini mu kuumbu a nde, bu bakimono bimaanga bi nde akiyiluu. 24 Ka Yisu a asi mutimi mu bo pe, munda ti nde ayaabi bo boosi bubwe-bubwe. 25 Nde a ali na nzala pe ti bayaabisa nde ndaa so mosi, munda ti nde makulu ali ayaaba matsimi ma mitimi mia baata.

3 Ali na muutu mosi nha kati a Bafarisi, kuumbu a nde Nikodemo. Nde ali mosi mu bakuutu ba Bayuudayo. 2 Butsuu bumosi nde ayiri ku uyamono Yisu na wamuleeli: «Muyiisi, bisi diayaaba ti Nziaambi atsinduu we mu uyayisi bisi. Munda ti muutu pe wu utuu uyiluu bimaanga weti bu we li mu uyiluu bio, so Nziaambi a ali na nde pe.» 3 Yisu wamuvutuli: «Ee-e, ngwanya me nileele we: muutu pe wu utuu umono lpfumu kia mayula so nde a butii pe libutuu lilinyatii.» 4 Nikodemo wamufuuli: «Buni muutu wakulu utuu ubwabutuu? Nde utuu ubwavutuu mu moonyi a nguu a nde na ubutuu mbala ya dioolo?» 5 Yisu wamuvutuli: «Ee-e, ngwanya me nileele we: muutu pe wu utuu ukoto mu lpfumu kia Nziaambi so nde a butii pe libutuu la mu maamba na la mu Muheebili. 6 Kiabutuu mu musunyi ili musunyi, na kiabutuu mu

Muheebili a Nziaambi, ili muheebili. 7 A kimuu pe bu me ndeeli we: «Beni boosi diafwaana ubutuu libutuu lilinyatii.» 8 Mupepe uyene ku nde atoono, we li mu uyuu kele yi nde ali mu usa. Ka we a ayaaba pe kuni nde ali mu umata, na kuni nde ali mu uyene. Mono bu ili mu uba kwaa pasi muutu wu ubutuu mu Muheebili a Nziaambi.» 9 Nikodemo wamufuuli: «Buni mii mituu uyilimi?» 10 Yiisu wamuvutuli: «We wuli muyiisi wa mvuungu mu Iseraeli, we a ayaaba pe mandaa maa? 11 Ee-e, ngwanya me nileele we: bisi dibaatsuu mu mandaa ma diayaaba, na dibaata imbaangi mu mandaa ma bisi diamono. Ka beni a dibaasingi pe imbaangi kia bisi. 12 Me maatsuu kwaa beni mu mimili mu ulabuu nha tsini a toto nha, na beni a diasia imiini mu me pe. Aka buni beni disa me imiini so me tsuyi beni mu mimili mu ulabuu ku mayula? 13 Muutu pe wahaati ku yula, so a ndila Mwaana a muutu pe wamati ku yula mu usutuu nha tsi! 14 Mbii bu Mooso abandii taari nha muti mu tsi ya tsata, ni buu ka Mwaana a muutu afwaana bamunaangila. 15 Paa pasi muutu wu usa imiini mu nde, abaa moonyi wa bilimi na bilimi. (aiōnios g166) 16 Ka mbii bu Nziaambi atooni tsi, nde aheeri Mwaana a nde ndila mosi, paa pasi wu usa imiini mu nde, a budusu pe, ka sa abaa moonyi wa bilimi na bilimi. (aiōnios g166) 17 Nziaambi a atsindii pe mwaana a nde nha tsi mu ufuundusu tsi. Ka paa ti tsi iyobuu mu nde. 18 Wu usa imiini mu kuumbu a Mwaana, a bufuundusu pe. Ka wu uhele usa imiini mu kuumbu a Mwaana, bamaakwafuundusu nde. Mundaa ti nde a asi imiini pe mu kuumbu a Mwaana ndila mosi wa Nziaambi. 19 Mono buli pfuundisi: liyalila limaayiri nha tsi, ka baata batooni pimisi nha mbuu ya liyalila, mundaa ti biyiluu bia bo bili bibibi. 20 Pasi wu uyiluu mamabi beli liyalila, na takii na lo. Mundaa ti nde li na boomo ti biyiluu bia nde bibibi biyabina nyanga-bala. 21 Ka wu ubaayiluu mandaa ma ngwanya ubaayiri ku liyalila. Paa bamono na yaki-yaki ti, mandaa ma nde ali mu uyiluu mali masuungunu na Nziaambi.» 22 Nha mbisi a nhaa, Yiisu na miyii mia nde bayeni ku itinini kia Yuuda. Nde adiaali kuu taanga hoolo na bo, na nde akibootuu baata. 23 Yowani ka akibootuu ku bula ba kuumbu Enoni, bebele na Salimi, mundaa ti maamba ali mavululu kuu. Baata bakiyiri kwaa nde, na nde akibootuu bo. 24 Mu taanga dii, Yowani ali keni a balooso pe nde mu perese. 25 Babamosi mu miyii mia Yowani bakiyolo na Muyuudayo mosi, mu ndaa matsaa ma tseemini. 26 Bo bayeni kwaa Yowani na bamuleeli: «Muyiisi, muutu wali na we ku simi li limosi la Yorodaani, wuu wu we ati imbaangi mu nde, mono nde li mu ubootuu! Baata boosi bali

mu uyene kwaa nde!» 27 Yowani wabavutuli: «A uli na muutu pe wu utuu ubaa iloo so imosi, mbii ti Nziaambi a ahi nde kio pe. 28 Beni bame dili bambaangi ti me naleeli: «Me a ndi Kristo pe, ka me batsinduu nha kulu a nde.» 29 Mu mukuungi a makweele, baala lilibaakweele mukaasa, ni nde mulumi a mukaasa wuu. Nduu a mulumi koo utemene nha peembi a nde, mu uyuu nde. Nde koo aluulu mu kinyi, mu uyuu muniingi a mbaayi a nde wumaakweele. Kinyi yii ni yili na me, na yo yimaakuu mu taanga di. 30 Nde afwaana uyoo nha kulu, na me nha mbisi.» 31 «Muutu wamata ku yula, li nha yulu a baata boosi. Ka wuli wa nha tsi, li wa tsi, na li mu utsuu mandaa ma tsi. Muutu wamata ku yula [li nha yulu a baata boosi]. 32 Nde li mu uta imbaangi mu mi nde amoni, na mi nde ayuyi. Ka muutu pe wuli mu usiingi imbaangi kia nde. 33 Wu usiingi imbaangi kia nde, siingi ka ti Nziaambi li wa ngwanya. 34 Muutu wu Nziaambi atsinduu li mu uleele mandaa ma Nziaambi, mundaa ti Nziaambi li mu uha nde Muheebili a nde woosi. 35 Taayi atoono Mwaana, na nde asuusu bioosi nha tso mioo mia Mwaana. 36 Muutu wu usa imiini mu Mwaana, bayi moonyi wa bilimi na bilimi. Ka wu ubisi usa imiini mu Mwaana, a ubaa moonyi wuu pe, ka Nziaambi sa aba na kesi a nde.» (aiōnios g166)

4 Bafarisi bayuyi ti Yiisu ali na miyii mialaa, na akibootuu baata kwavulu Yowani. Mu uyiluu umono, Yiisu nde makulu a akibootuu pe, ka miyii mia nde miakibootuu. Yiisu bu ayuyi mabakileele, nde amati ku itinini kia Yuuda, na avutii ku itinini kia Ngallili. 4 Mu uto ku Ngallili, toono nde ataba itinini kia Samaria. 5 Nde atoori bebele na ngaanda a Samaria mosi, ya kuumbu Sikare. Ngaanda yii, ali bebele na itsuru kia tsi ki Yaakobi ahi kwaa mwaana a nde Yoosefi. 6 Nhaa, mwali na idunu kia maamba kia Yaakobi. Bu nyutu yalemi Yiisu mu ndaa midieenge, nde adiaali nha peembi a idunu. Ali ka helape nguungu ya nzanga. 7 Musi Samaria mosi wa mukaasa ayiri ku uyatee maamba, na Yiisu wamuleeli: «Ha me maamba ma unywa.» 8 Mu taanga me dii, miyii mia nde miali miayeni ku ngaanda, mu uyasuumbu bia udia. 9 Musi Samaria me wuu aleeli kwaa Yiisu: «We Muyuudayo li! Buni we utuu uloombo maamba kwaa me, musi Samaria?» Mukaasa aleeli buu mundaa ti, Bayuudayo a bubayuhusunu pe na basi Samaria. 10 Yiisu wamuvutuli: «So we ali ayaaba bungori ba Nziaambi anhana uha kwaa we, na so ali ayaaba wuli mu uloombo we maamba ma unywa, we akeni uloombo nde maamba. Nde keni uha we maamba ma moonyi.» 11 Mukaasa wamuvutuli: «Taata, we a

li na ipaayi pe, na idunu ili na musundu. Kuni we utuu ubaa maamba ma moonyi maa? 12 We avulu kaa a bisi Yaakobi waha bisi idunu ki? Nde makulu anywi maamba ma kio, baana ba nde na biboori bia nde ka bianywiiri mo.» 13 Yiesu wamuvutuli: «Pasi muutu wu unywa maamba ma, sa abwabaa nyooto a maamba. 14 Ka muutu wu unywa maamba ma me niha nde, a ubwaba na nyooto a maamba so hoolo pe. Maamba ma me niha nde, sa maba idia kia maamba kili ukanya pe, sa mabaapalanga mu nde natee mu moonyi wa bilimi na bilimi.» (aiōn g165, aiōnios g166) 15 Mukaasa wemuleeli: «Taata, ha me maamba maa, paa me nyaala ubwabaa nyooto a maamba. Na, paa me nyaala ubwayiranga nha mu uyatee maamba.» 16 Yiesu wamuleeli: «Yene, ta mulumi a we mbili, na yiravutuu nha.» 17 Mukaasa wamuvutuli: «Me a ndi na mulumi pe.» Na Yiesu wamuleeli: «We tsuyi ngwanya, bu we leeli ti we a li na mulumi pe. 18 Mundaa ti, we ali na balumi bataana, na baala li we li na nde mu taanga di a ali mulumi a we pe. Mu yii, we ngwanya leeli.» 19 Ni mu buu mukaasa wamuleeli: «Taata, me ndi mu umono ti we mubili a Nziaambi we li. 20 Bakaa ba bisi basi Samaria bakuundi Nziaambi nha yulu a mulaanda wu. Ka beni Bayuudayo, beni dibaaleele ti mbuu yi bafwaana ukuundu Nziaambi ku Yerusalemi yili.» 21 Ka Yiesu wamuvutuli: «Maama, sa imiini mu ndaa yi, taanga dili mu uyiri, di beni a dibwakuundu pe Taata Nziaambi, so nha yulu a mulaanda wu, so ku Yerusalemi. 22 Beni basi Samaria dibaakuundu Nziaambi kwahele a uyaaba nde. Bisi Bayuudayo dibaakuundu nde na diyaaba nde, mundaa ti liyobolo lamata kwaa Bayuudayo. 23 Ka taanga dili mu uyiri, na dio diamaakwato. Taanga di bakuundi ba ngwanya bakaakuundu Taayi, mu Muheebili na mu ngwanya. Mundaa ti ni bakuundi ba pili yii Taayi ali mu usaa. 24 Nziaambi Muheebili ali, na ba bukuundu nde, bafwaana ukuundu nde mu Muheebili wuli mu ubiti ku ngwanya.» 25 Mukaasa wamuleeli: «Me nayaaba ti Mesiya, wu bubaata Kristo, sa ayiri. Nha nde akaayiri, nde sa ayiisi bisi mandaa moosi.» 26 Yiesu wamuvutuli: «Me ni Kristo, me wu li mu utsuu na we.» 27 Mu taanga dii, miyii mia Yiesu miayiravutuu. Bo bakimii mu umono nde mu utsuu na mukaasa. Ka bunu, so mosi pe wamufuuli: «Ima we li mu usaa?» so a buu pe: «Ki ndaa we li mu utsuu na nde?» 28 Ni mu buu, mukaasa asiisi lisaanga la nde, na avutii ku ngaanda, ku ayileele kwaa baata: 29 «Diyamono muutu wu maaleele me mandaa moosi ma me nayiluu. Helape nde ni Kristo!» 30 Ninha, baata bapali mu ngaanda, na bayeni kwali Yiesu. 31 Mu taanga dii, miyii miakihama mu uloombo

kwaa Yiesu: «Muyiisi, dia mwaana a iloo!» 32 Ka nde wabavutuli: «Me ndi na biloo bia udia, bi beni diahele uyaaba.» 33 Miyii miafulisini bo na bo: «Na muutu wumaabee nde bia udia?» 34 Yiesu wabaleeli: «Biloo bia me, ni uyiluu litoono la watsinduu me, na umana isala ki nde aha kwaa me. 35 Baata bubaaleelanga: «Batsuungi bana bamaasala, na sa diba taanga dia ukukuu.» Ka me nadileeli, diyiluu umono matsiee: mbutu dimaaye na diamaayilimi paa bakukuu dio. 36 Wu ukukuu maakwayaka mufutu a nde. Nde li mu ukukuu mbutu paa aswee dio mu moonyi wa bilimi na bilimi. Ni mu buu, mukuni na mukukii sa bayaanga mu itwaari. (aiōnios g166) 37 Mundaa ti, ngwanya baata bubaaleelanga ti: «Muutu mosi ubaakunu, mukimi ubaakukuu.» 38 Me natsinduu beni mu ukukuu mutso tsiee yi beni diahele umono pasi. Babamosi bamoni pasi mu yo, na beni dibayi ndaanda mu isala kia bo.» 39 Basi Samaria babalayi mu ngaanda yii, basi imiini mu Yiesu, mundaa imbaangi kia mukaasa waleeli: «Nde leeli me mioosi mi me nayiluu.» 40 Ni mu buu, mu taanga di basi Samaria bayiri kwaa nde, bo bamuloombi mu udiaala na bo. Na Yiesu adiaali nhaa biluumbu bioolo. 41 Baata babasi imiini babwivululu bulayi, mundaa mi Yiesu nde makulu akileele. 42 Bo bakileele kwaa mukaasa: «Mu taanga di, bisi a dili mu usa pe imiini mu ndila ma we leeli kwaa bisi, ka mundaa ti bisi bame dimaayuu nde, na bisi dimaayaaba ti nde ni Muvuyisi a baata ba tsi.» 43 Nha mbisi a biluumbu bioolo, Yiesu ayeni ku Ngalili. 44 Yiesu nde makulu ali akwileele: «A bali mu uta imbaangi kwaa mubili mu tsi a nde makulu pe.» 45 Ka, mu taanga di nde atoori ku Ngalili, baata ba itinini kii bayaki nde bubwe. Bo bamoni mioosi mi nde ayilii ku Yerusalemi mu taanga dia mukuungi a Paaka. Mundaa ti bo ka ali bayeni ku mukuungi wuu. 46 Ninha, Yiesu avutii ku ngaanda a Kaana mu itinini kia Ngali, ku nde akitisi maamba viinyi. Ku ngaanda a Kapernawumi, kwali na musiali a mutini, wali na mwaana wa baala wali na ubeele. 47 Bu nde ayuyi ti Yiesu maamata ku itinini kia Yuuda, na maato ku Ngali, nde ayimono Yiesu na wamuloombi mu uyene ku Kapernawumi itwaari na nde. Nde ayilii buu, paa Yiesu ayabeelese mwaana a nde, wali nha peembi a likwa. 48 Yiesu wamuleeli: «So beni a dimoni biliimbi bia ukimuu na bimaanga pe, beni a dituu usa imiini so hoolo pe.» 49 Musiali a mutini wamuvutuli: «Pfumu, yiri ku nzo a me tswaamina mwaana a me ukwa.» 50 Yiesu wamuleeli: «Vutuu ku nzo a we, mwaana a we sa aba moonyi.» Taayi a mwaana wuu, asi imiini mu mi Yiesu aleeli nde, na avutii ku nzo a nde. 51 Bu nde akiyiravutuu, mu taanga di basiali ba nde bayibwana

nde, na bamuleeli: «Mwaana a we maabeeluu!» 52 Nde wabafuuli mu ki taanga mwaana a nde abeelii, na bo bamuvutuli: «Aba matsii, mu nguungu ya tsiomi nha mbisi a nzanga, nha baa lawa nde.» 53 Taayi a mwaana alibili moonyi ti, ni mu nguungu yii, Yiisu aleeli kwaa nde: «Mwaana a we sa aba moonyi.» Ni mu buu nde asi imiini mu Yiisu, nde na kaanda la nde loosi. 54 Kii ali ni iliimbi kia bioolo ki Yiisu ayilii. Nde ayilii kio ku Ngallili, nha mbisi a umata ku Yuuda.

5 Nha mbisi a nhaa, Yiisu ayeni ku Yeruselemi ku mukuungi a Bayuudayo. 2 Mu ngaanda yii, mwali na ikotili kia kumbu «Ikotili kia Mameme». Nha peembi a ikotili kii, mwali na bipaangala bitaana biadiengelele idia kibubaata «Betezata» kwaa Baebeleo. 3 Mutso bipaangala bii, ali na koongi a babeeri: bingima-ngimi, bangaa bitonzo na bababobo binama. [Bo bakikebe ti maamba manyingini. 4 Munda ti taanga dikimi, tumu a Nziaambi akisutuu mutso idia na akinyingisi maamba. Mubeeri watsiomi wu ubwa mu idia, nha mbisi a nha bamaanyingisi maamba, nde ubeeluu mu ibeeru kia nde, so ibeeru kii ibeeru so a buni.] 5 Ali nhaa na baala limosi lali na ibeeru, umatuu bilimi maku matata na pwoombo. 6 Yiisu amoni nde ala nha tsi. Bu nde ayaabi ti nde ali mubeeri umatuu taanga dialaa, Yiisu wamufuuli: «We atoono ubeeluu?» 7 Mubeeri wuu wamuvutuli: «Pfumu, me a ndi na muutu pe wu utsindili me mutso idia, nha maamba mali mu unyingini. Mu taanga di me nisaa ubwa muu, muutu mukimi amaakwasutuu.» 8 Yiisu wamuleeli: «Temene, holo ikala kia we, na yene.» 9 Nhaa-na-tsi, baala lii labeelii. Nde aholi ikala kia nde, na ayeni. Ka mandaa maa moosi makiyilimi mu iluumbu kia saba. 10 Ni mu buu bakuutu ba Bayuudayo baleeli kwaa baala labeelii: «Lolo iluumbu kia saba, mukele a mili mu uha we muswa pe mu ubiti ikala kia we.» 11 Nde wabavutuli: «Wubeelisi me, maaleele kwaa me bu: “Holo ikala kia we, na yene.”» 12 Ni mu buu, bo bamufuuli: «Na maleele we: “Holo ikala kia we, na yene?”» 13 Ka baala labeelii a ayaabi wamubeelisi pe, munda ti Yiisu akoti kutso koongi yali nhaa, na a abwimonuu pe. 14 Nha mbisi a nhaa, Yiisu abwaani nde mutso lipaanga la nzo a Nziaambi, na wamuleeli: «Mono! We maabeeluu mu taanga di. A bwasa masumu pe, paa ndaa yavulu bubi yinyaala ubwiilili we.» 15 Tumake, baala lii layileele kwaa bakuutu ba Bayuudayo ti, ni Yiisu muutu wabeelisi nde. 16 Ni mu buu, bo babaandii ukwaamisa Yiisu, munda ti nde ayilii mandaa maa mu iluumbu kia saba. 17 Ka Yiisu wabaleeli: «Taayi a me li mu usala taanga dioosi, na me ka ndi mu usala.» 18 Mu ndaa

a ndaa yii, bakuutu ba Bayuudayo babwisaa mu iteesi kiavululu mu udusu Yiisu. Bo bali na kesi a nde. Munda ti nde a akiinzi pe mukele a saba, na munda ti nde aleele ka ti Nziaambi li Taayi a nde. Mu mandaa maa, nde akimweese ti nde li iteesi mosi na Nziaambi. 19 Yiisu abwileele kwaa bo: «Ee-e, ngwanya me nadileeli: Mwaana a utuu uyiluu ndaa so mosi pe mu inde makulu. Nde uyiluu ndila ma ali mu umono Taayi mu uyiluu. Moosi ma Taayi ali mu uyiluu, Mwaana ka li mu uyiluu bumosi. 20 Munda ti Taayi atoono Mwaana, na li mu ulaa nde bioosi bi nde makulu Taayi ali mu uyiluu. Nde sa wamulaa bisala biabwawulu biinabi mu bunene, na beni sa dikimuu. 21 Ka, weti bu Taayi ali mu usiimbili babakwa, na li mu uha bo moonyi, bumosi ka Mwaana li mu uha moonyi kwaa wu nde atoono. 22 Na Taayi a li mu ufuundusu muutu pe, ka nde aha kwaa Mwaana litu loosi la ufuundusu. 23 Nde aha mwaana litu loosi la ufuundusu, paa boosi baha buzitu kwaa Mwaana weti bu bali mu uha buzitu kwaa Taayi. Wu uhele uha buzitu kwaa Mwaana, a li mu uha pe ka buzitu kwaa Taayi watsinduu nde. 24 Ee-e, ngwanya me nadileeli: pasi wu uyuu mandaa ma me, na siiri imiini mu watsinduu me, bayi moonyi wa bilimi na bilimi. A bufuundusu nde pe, ka nde mata ku likwa, na nde ka moonyi. (aiōnios g166) 25 Ee-e, ngwanya me nadileeli: taanga dili mu uyiri, na dio diamaakwato, di babakwa bakaayuu muniingi a ndaa a Mwaana a Nziaambi, na babuyuu nde sa baba moonyi. 26 Munda ti, weti bu Taayi ali na moonyi mu inde makulu, bumosi ka nde aha muswa kwaa Mwaana mu uba idia kia moonyi. 27 Na nde aha kwaa Mwaana nde litu la ufuundusu baata, munda ti nde li Mwaana a muutu. 28 A dikimuu pe, munda ti taanga dili mu uyiri, di boosi babakwa bali mu mangili, bakaayuu muniingi ndaa a Mwaana a muutu. 29 Bo sa bapala mu mangili ma bo. Babayilii mandaa ma mabwe sa basiimbuu mu ubaa moonyi. Ka babayilii ma mabi sa basiimbuu mu uyaka tsieembili. 30 Me a nituu pe uyiluu ndaa so mosi mu ime makulu. Me ndi mu ufuundusu weti bu Nziaambi ali mu uleele kwaa me. Pfuundisi a me yili yasungunu, munda ti me a ndi mu usaa pe uyiluu mi me natoono, ka litoono la watsinduu me.» 31 «So me teeri imbaangi mu nyutu a me makulu, imbaangi kia me a kiafwaana pe. 32 Ka uli na muutu mukimi wuli mu uta imbaangi mu me, na me nayaaba ti imbaangi ki nde ali mu uta mu me, ili kia ngwanya. 33 Beni diatsinduu batumu kwaa Yowani, na nde teeri imbaangi mu ngwanya. 34 Me a ndi na nzala pe ti bata imbaangi mu me. Ka mbiiti me ndi mu uleele beni buu, paa beni diyobuu. 35 Yowani ali

weti mwiindi wu bali mu unamisa paa ayalisa. Beni diatooni uyaanga mu liyalila la nde mu mwaana a taanga hoolo. **36** Ka me ndi na imbaangi mu me, kiavulu bunene na imbaangi kia Yowani: bisala bi Taayi aha me mu ukuusu. Bisala bi me ndi mu usa bi, bili mu uta imbaangi mu me. Bio bili mu umweese ti Taayi atsinduu me. **37** Na Taayi watsinduu me, li mu uta ka imbaangi mu me. Ka beni a diayuyi ndaa a nde so hoolo pe, na keni a diamono kiinzi kia nde pe. **38** Mandaa ma nde a mali mu udiaala pe mu beni, munda a ti beni a dili mu usa pe imiini mu wu nde atsinduu. **39** Beni dili mu uyii Mabasonuu ma Ngira mu bungeele boosi, munda a ti beni dili mu utsimi ti beni sa diba moonyi wa bilimi na bilimi mu mo. Ka bunu, ni mo mali mu uta imbaangi mu me! (aiōnios g166) **40** Bunu, beni a diatono pe uyiri kwaa me mu ubaa moonyi. **41** Buzitu ba me a bali mu umata pe kwaa baata. **42** Ka me nayaaba beni, na me nayaaba ti beni a dili na litoono mu Nziaambi pe. **43** Mbiiti muutu mukimi yiri mu kuumbu a nde makulu, beni sa diamuyaka. Ka me nayiri mu kuumbu a Taayi a me, na beni dili mu ubisi uyaka me. **44** Buni beni dituu usa imiini? Beni ba dibaayaka buzitu ba beni bana mu bana, na a dili mu usaa pe buzitu bali mu umata kwaa Nziaambi nde makulu. **45** Ka a ditsimi pe me sa fuundu beni kwaa Taayi a me. Ka Mooso kaafuundu beni, Mooso wu beni diasia ilimbisi mu nde. **46** So beni diali diasia imiini mu Mooso, beni diakeni usa ka imiini mu me, munda a ti nde asonii mu ndaa me. **47** Ka so beni a disiiri imiini pe mu ma nde asonuu, buni beni disa imiini mu mandaa ma me ndi mu uleele?»

6 Nha mbisi a nhaa, Yiisu ayeni ku simi li limosi la diaanga la Ngali, libakita ka diaanga la Tiberiade. **2** Koongi a baata yinene yakiduku nde, munda a ti baata bakimono biliimbi bia kimikimi bi nde akijiluu mu ubelisa babeeri. **3** Yiisu ahaati nha mulaanda na adiaali kuu na miyii mia nde. **4** Mukuungi a Bayuudayo wa Paaka, ali ka bebele. **5** Bu Yiisu asiimbili misi na amoni ti koongi a baata yinene yakiyiri kwaa nde, nde afuuli Filipo: «Kuni bisi dituu usuumbu mapa malaa mu uha bia udia kwaa baata ba boosi?» **6** Yiisu ali aleeli buu mu ukete Filipo, munda a ti Yiisu ali akwayaaba mi nde anhana usa. **7** Filipo wamuvutuli: «So mu makana moolo ma mikuti mia mboongo, a dituu pe usuumbu mapa mamukuu bo boosi, paa mosi na mosi mu bo abaa mwaana a itsuru.» **8** Wu mu mosi mu miyii mia nde, Andere, mwaana a nguu a Simooni Peetero, aleeli kwaa nde: **9** «Nha na nha uli na mufuru a baala wuli na mapa mataana ma oreze na batswi boolo. Ka mwaana a bii, ima bituu

usa nha kulu a koongi a baata ba boosi?» **10** Yiisu aleeli ti baata boosi badiaala. Ali na bititi bialaa nha mbuu yii, ninha baata badiaali nha tsi. Litaanga la babaala ali utuu uto mafuundu mataana. **11** Yiisu aholi mapa, na nha mbisi a uvutulu matoono kwaa Nziaambi, nde akabi mo kwaa babali nhaa. Bumosi ka, nde abwiha bo batswi weti bu bo bali batoono. **12** Mu taanga di bo boosi badiiri mu tsitsi a yuutu la bo, Yiisu aleeli kwaa miyii mia nde: «Ditolo bitsuru bisiaali, paa ti iloo so imosi inyaala udiimbili.» **13** Bo batoli bio, na baluusi mapwooyi kuumi na moolo mu bitsuru biasiaali mu mapa mataana ma oreze, ma baata badi. **14** Baata bu bamoni iliimbi kiayilii Yiisu, baleeli: «Mu ngwanya, wu ni mubili waba wafwaana mu uyiri nha tsi!» **15** Yiisu ali ayaaba ti bakeni uyaholo nde mu mifuri, mu usuusu nde aba mutini a bo. Ni mu buu, nde abwiye ku yulu a mulaanda, nde bake. **16** Tsitsii bu yatoori, miyii mia Yiisu miasutii ku mukoo a diaanga. **17** Bo bakoti mu bootu mu usabuu diaanga na uyene ku ngaanda a Kapernawumi. Butsuu ali bumaato, na Yiisu ali keni a ayiri pe mu uba itwaari na bo. **18** Maamba ma diaanga makinyingini munda a ti ali na iteembi kia mifuri. **19** Miyii ali miamataakuu na simi, mu iteesi kia bakilometre bataana so a buu pe basamina. Mu taanga di bo bamoni Yiisu mu udiaata nha yulu a mukaanda a maamba ma diaanga, mu uyiri kwaa bo, bo babayi boomo balaa. **20** Ka Yiisu wabaleeli: «Ni me wa me, a diba na boomo pe!» **21** Miyii miasiayi uloo nde mu bootu, ka nhaa-na-tsi, bootu batoori ku bo bakiyene. **22** Mu iluumbu kiaduki, baata boosi babali basaala ku simi la diaanga li limosi bayaabi ti, nhaa mwali na ndila bootu limosi. Baata bayaabi ti Yiisu a akoti pe itwaari na miyii mia nde mu bootu lii, ka miyii mia nde miayeni mio bake. **23** Ka mabootu makimi mamakimata ku ngaanda ya Tiberiade, matoori bebele na mbuu yibadiiri mapa, nha mbisi a likuundu la Pfumu la mvutuli a matoondo. **24** Mu taanga di baata bamoni ti Yiisu na miyii mia nde a bali nhaa pe, bo bakoti mu mabootu maa, na bayeni ku ngaanda ya Kapernawumi mu uyasaa nde. **25** Bo bayibaasa Yiisu ku simi la diaanga lilikimi, na bamuleeli: «Muyiisi, mu ki taanga we toori nha?» **26** Yiisu wabavutuli: «Ee-e, mu ngwanya me nadileeli: beni dili mu usaa me, a munda a pe ti, beni dimaayiluu uyaaba tsutulu a biliimbi bia kimi-kimi bi me nzilii. Ka beni dili mu usaa me, munda a ti beni didiiri mapa mu tsitsi a yuutu la beni. **27** A disala pe munda a biloo bibifuu. Ka disala munda a biloo bibidiingi, na bili iteeli kia moonyi wa bilimi na bilimi. Biloo bii, Mwaana a muutu sa wadiha bio, munda a ti Nziaambi, Taayi, anaa nha yulu a nde iliimbi kia litumu la nde.»

(aiōnios g166) 28 Bo bamufuuli: «Ima bisi diafwaana usa mu ukuusu bisala bi Nziaambi atoono?» 29 Yiisu wabavutuli: «Isala ki Nziaambi asaa kwaa beni, ni usa imiini mu wuu wu nde atsinduu.» 30 Bo bamuleeli: «Ki iliimbi we utuu umweese kwaa bisi, paa bisi disa imiini mu we? Ima we usa? 31 Bakaa ba bisi badi mapa ma maane mu tsi ya tsata, weti buli mu uleele Mabasonuu ma Ngira: "Nde wabaheeri mapa mamamati ku yula."» 32 Yiisu wabavutuli: «Ee-e, ngwanya me nadileeli: a Mooso pe ahi beni lipa lamati ku yula, ka Taayi a me li mu uha beni lipa la ngwanya lili mu umata ku yula. 33 Mundaa ti lipa la Nziaambi, ni wuu wuli mu umata ku yula, na wuli mu uha moonyi kwaa baata boosi ba nha tsi.» 34 Bo bamuleeli: «Pfumu, baahaanganga bisi lipa lii taanga dioosi.» 35 Yiisu abwileele: «Me ni lipa la moonyi. Wu uyiri kwaa me a ubwaba na nzala pe, na wu usa imiini mu me a ubwaba na nyooto pe. 36 Ka weti bu me nadileeli: beni dimaamono me, ka bunu beni a dili mu usa imiini pe. 37 Pasi nde mu baa ba Nziaambi ali mu uha kwaa me, sa ayiri kwaa me, na me a nibaabingi pe wu uyiri kwaa me. 38 Mundaa ti me a namati pe ku yula mu uyiluu litoono la me makulu, ka mu uyiluu litoono la watsinduu me. 39 Na mono bwatoono watsinduu me: me nyaala udiimbisi so mosi mu ba nde aha kwaa me. Ka me siimbili bo mu babakwa mu iluumbu kia tsieelele. 40 Ee-e, mono bwatoono Taayi a me: boosi babali mu umono Mwaana, na babali mu usa imiini mu nde, babaa moonyi wa bilimi na bilimi, na me siimbili bo mu babakwa mu iluumbu kia tsieelele.» (aiōnios g166) 41 Bayuudayo basiiri Yiisu saa mundaa ti nde aleeli: «Me ni lipa lamati ku yula.» 42 Bo bakileele: «Wu a ni Yiisu pe, mwaana a Yoosefi? Bisi diayiluu uyaaba taayi a nde na nguu a nde. Buni, mu taanga di nde utuu uleele ti: "Me namati ku yula."» 43 Yiisu wabavutuli: «Dinyaala unhunhunu nha kati a beni. 44 Muutu pe wu utuu uyiri kwaa me so Taayi watsinduu me a tiiri nde mbili pe. Na, me sa siimbili nde mu babakwa mu iluumbu kia tsieelele. 45 Mibili miasonii mandaa ma: "Nziaambi sa ayiisi bo boosi." Ni mu buu, pasi muutu wuli mu uyu Taayi, na wuli mu uyaka nziisili a nde, li mu uyiri kwaa me. 46 Muutu pe so mosi wamaamono Taayi, ka ndila wamata kwaa Nziaambi amono Taayi. 47 Ee-e, ngwanya me nadileeli: wu usa imiini mu nde, li na moonyi wa bilimi na bilimi. (aiōnios g166) 48 «Me ni lipa la moonyi. 49 Bakaa ba beni badiiri maane ku tsi ya tsata, na bo bamaakwa. 50 Ka lipa lili mu umata ku yula, lili ti muutu wu udia lo, a ukwa pe. 51 Me ni lipa la moonyi limati ku mayula. So muutu diiri lipa li, nde sa aba moonyi taanga dioosi. Lipa li me niha paa tsi yiba moonyi, ni nyutu a me.» (aiōn g165)

52 Mu ndaa yii, Bayuudayo bakaami kwa mifuri bo na bo. Bo bafuuli: «Buni muutu wu utuu uha bisi nyutu a nde mu udia?» 53 Yiisu avutuli: «Ee-e, ngwanya me nadileeli: so beni a didiiri pe nyutu a Mwaana a muutu, na so beni a dinywiiri makili ma nde pe, beni a diba na moonyi mu beni pe. 54 Mundaa ti muutu wu udia nyutu a me, na wu unywa makili ma me li na moonyi wa bilimi na bilimi, na me sa namusiimbili mu babakwa mu iluumbu kia tsieelele. (aiōnios g166) 55 Mundaa ti nyutu a me yili biloo bia ngwanya, na makili ma me mali bia unywa bia ngwanya. 56 Ni mu buu, wu udia nyutu a me, na unywa makili ma me sa aba mu me, na me ka sa ba mu nde. 57 Taayi watsinduu me li moonyi, na me ndi moonyi mu nde. Bumosi ka, wu udia nyutu a me, sa aba moonyi mu me. 58 Ka mono lipa limati ku yula. Lo a lili pe weti ladi bakaa ba beni, babakwi. Ka wu udia lipa li, sa aba moonyi mu taanga dioosi.» (aiōn g165) 59 Yiisu aleeli mandaa maa bu nde akiyiisi mu nzo a makutunu ma Bayuudayo ya ku Kapernawumi. 60 Babalayi mu miyii mia nde miakiyuu nde, mialeeli: «Nziisili yi yili ya pasi mu usiingi! Na utuu usiingi?» 61 Yiisu ali ayiluu uyaaba ti miyii mia nde miaba mu unhunhunu mu ndaa yii. Ni mu buu nde wabaleeli: «Nziisili yii yimweesi beni pasi mu mitimi? 62 Ka beni buni dikaasa so dimoni Mwaana a muutu mu uhaata ku yula ku nde ali tsiomi? 63 Ni Muheebili a Nziaambi li mu uha moonyi. Musunyi a ali na ndutu pe. Mandaa ma me maaleele beni mali Muheebili na moonyi. 64 Ka nha kati a beni uli na bali mu uhele usa me imiini.» Ka bunu, umatuu mu mbaandili, Yiisu ali ayaaba bana bakihele usa imiini na, na kaayeelele nde. 65 Nde abwileele: «Ni mu buu me maaleele beni ti, muutu pe wu utuu uyiri kwaa me so, Tata Nziaambi aheeri pe nde muswa mu uyiri kwaa me.» 66 Umatuu mu taanga dii, balayi mu miyii mia nde basiisi na banyaali ubwadieenge na nde. 67 Ni mu buu Yiisu afuuli kwaa miyii kuumi na mioolo: «Beni ka ditooni uyene?» 68 Simooni Peetero wamuvutuli: «Pfumu, kwaa na bisi diyene? We li na mandaa mali mu uha moonyi wa bilimi na bilimi. (aiōnios g166) 69 Bisi diasia imiini na diayaaba ti, we ni wuu wa Ngira, wu Nziaambi atsinduu!» 70 Yiisu wabavutuli: «A me pe nasoolo beni kuumi na boolo? Ka bunu, mosi mu beni li musiali a Saatina!» 71 Nde mu ndaa Yuuda akitsuu, mwaana a Simooni Isikarioti. Mundaa ti Yuuda, so bu nde ali mosi mu miyii kuumi na mioolo, sa ayaluu Yiisu.

7 Nha mbisi a nhaa, Yiisu akiyene adieenge mu itinini kia Ngalili. Nde ali a atoono pe utaba mangaanda ma Yuuda, mundaa ti bakuutu ba Bayuudayo bakisaa

udusu nde. 2 Mukuungi a Bayuudayo wa Bituru ali ka bebele. 3 Baana banguu ba Yiisu bamuleeli: «Mata nhana yene ku Yuuda, paa miyii mia we, mio ka, mimono bimaanga bi we li mu usa. 4 A uli na muutu pe wu ubaasala mu tsweeyi, mbii ti nde li na nzala ya uyabina kwaa baata. Bu yili ti we li mu uyiluu bimaanga bia pili yii, bubwe we yabina kwaa baata boosi.» 5 Mundaa ti, baana ba nguu ba nde bo makulu a bakisa pe imiini mu nde. 6 Yiisu wabaleeli: «Taanga dia me keni a diafwaana pe. Ka kwaa beni, taanga dioosi koo dimbwe. 7 Baata ba tsi a butuu ubele beni pe, ka bo bali na ibelili mu me, mundaa ti me ndi mu uta imbaangi ti, biyiluu bia bo bili bibibi. 8 Beni ni bali, diyene wa beni ku mukuungi. Me a niyene pe ku mukuungi wuu, mundaa ti taanga dia me keni a diafwaana pe.» 9 Nha mbisi a uleele buu, nde asiaali ku itinini kia Ngallili. 10 Ka mu taanga di baana ba nguu ba nde bayeni ku mukuungi, Yiisu ka ayeni kuu. Ka nde a ayeni pe nha kulu a baata, ka mu tsweeyi nde ayeni kuu. 11 Bakuutu ba Bayuudayo bamusiayi ku mukuungi wuu, na bakifulusunu: «Nde kuni ali?» 12 Mutso koongi, baata bakitsuu kwala mu nde. Babamosi bakileele: «Nde muutu wu mubwe ali.» Ka babakimi ti: «Pia, nde muutu wu mubi ali, nde li mu udiimbisi baata.» 13 Ka muutu pe so mosi wakitsuu mu nde nha kulu a baata. Mundaa ti bo boosi bali na boomo ba bakuutu ba Bayuudayo. 14 Bu mukuungi ali maato nha kati a kati, Yiisu ayeni ku nzo a Nziaambi na abaandii uyiisi. 15 Bayuudayo bakikimuu na bakifulusunu: «Buni nde ali mu uyaaba mandaa ma Nziaambi moosi, nde wahaale uyii?» 16 Yiisu wabavutuli: «A nziisili a me pe me ndi mu uha, ka nziisili a watsinduu pe. 17 Watoono uyiluu litoono la Nziaambi, sa ayaaba ti nziisili a me kwaa Nziaambi yili mu umata. Na nde sa ayaaba ka ti, me a mu litumu la me makulu pe, me ndi mu utsuu. 18 Wu utsuu mu kuumbu a nde makulu, li mu usaa buzitu mu nde makulu. Ka wu li mu usaa buzitu ba watsinduu nde, li mu uta ngwanya, na a uli na ndaa ya pia mu nde pe. 19 Mooso a ahi pe beni Mikele? Ka so mosi pe mu beni li mu usalila mio mu kuulu yafwaana. Mu ima beni dili mu usaa udusu me?» 20 Baata ba mu koongi bamuvutuli: «We li na muheebili wu mubi! Na li mu usaa udusu we?» 21 Yiisu wabavutuli: «Me ndila imaanga imosi me maayiluu, na beni boosi dili mu ukimuu! 22 Mooso aloombi beni mu ukese bibabaana bia babaala. Ka bunu, tumini dii a diamata pe kwaa nde, ka kwaa bamwakaa ba bisi ba tsiomi. Ka bu yili ti ni buu Mooso aloombi beni, beni dili mu usiingi mu ukese muutu mu iluumbu kia saba. 23 Beni dili mu ukese muutu mu iluumbu kia saba,

mu ukiinzi Mikele mia Mooso. Ka mu ima beni dili na kesi a me, mundaa ti me maabeesele muutu wu mubiimbili mu iluumbu kia saba? 24 Dinyaala ufuundusu ndila mu ma beni dili mu umono mu misi mia beni, ka difuundusu bwafwaana.» 25 Babamosi mu basi Yeruselemi bakifulusunu: «A ni nde pe wu bali mu usaa udusu? 26 Dimono: nde li mu utsuu nha kulu a baata, na bo a bali mu uleele ndaa so mosi pe! Helape bakuutu ba bisi bamaayaaba ti ngwanya nde ni Kristo. 27 Ka taanga di Kristo akaayira, muutu so mosi pe kaayaaba kuni nde akaamata. Ka bunu, nde wu, bisi diayaaba ku nde amata.» 28 Yiisu akiyiisi mutso lipaanga la nzo a Nziaambi. Nde aloyi: «Aka me, beni diayaaba me? Beni diayaaba kuni me namata? Ka bunu, me a nayiri pe mu litumu la me makulu. Wuu watsinduu me li afwaana ti basa ilimbisi mu nde. Ka beni a diayaaba nde pe. 29 Me nayaaba nde, mundaa ti, me kwaa nde namata, na nde atsinduu me.» 30 Ni mu buu, bo basiayi ukaanga nde. Ka muutu pe wanayi koo kia nde nha yulu a Yiisu, mundaa ti taanga dia nde ali keni a diato pe. 31 Ka bunu, mutso koongi baata balaa basi imiini mu nde. Bo bakileele: «Nha Kristo akaayira, nde sa ayiluu biliimbi bia kimi-kimi biavulu bi muutu wu ali mu uyiluu.» 32 Bafarisi bayuyi mabakinhunhuny mutso koongi, mu ndaa a Yiisu. Ni mu buu, banguu ba bangaanga ba Nziaambi, na Bafarisi batsindii bakebi ba nzo a Nziaambi mu uyakaanga Yiisu. 33 Yiisu aleeli: «Me keni na beni mu mwaana a taanga hoolo. Tumake, me sa yene kwaa watsinduu me. 34 Beni sa disaa me, ka a disololo me pe. Ku me kaaba, beni a dituu uyiri kuu pe.» 35 Bayuudayo bafulisini nha kati a bo: «Kuni nde anhana uyene paa bisi dikoono usololo nde? Kwaa Bayuudayo batsaamuu kutso basi Eleene, na ubiti nziisili a nde kwaa basi Eleene? 36 Mandaa ma nde aleeli ma, tsutulu ma? «Beni sa disaa me, ka beni a disololo me pe. Ku me kaaba, beni a dituu uyiri kuu pe!» 37 Mu iluumbu kia mukuungi kia tsieelele, ni iluumbu kiavulu ndutu, Yiisu atemini na aloyi: «So muutu li na nyooto, nyaala ayiri kwaa me, na anywa. 38 Weti buli mu uleele Mabasonuu ma Ngira: «Wuu wuli mu usa imiini mu me, manziali ma maamba ma moonyi sa mapala mu mutimi a nde.» 39 Yiisu akileele buu, mu ndaa a Muheebili a Nziaambi, wu babakisa imiini mu nde bakaayaka. Ka mu taanga dii, Muheebili a Nziaambi ali keni a baha pe. Mundaa ti Yiisu ali keni a amonuu pe mu buzitu ba nde. 40 Nha mbisi a uyuu mandaa maa, baata babamosi mutso koongi bakileele: «Ngwanya muutu wu ni mubili wayaabisi Mooso!» 41 Babakimi bakileele: «Nde ni Kristo!» Ka

babakimi ka bakifuulu: «Ngwanya Kristo utuu uba musi Ngalili? 42 Mabasonuu ma ngira a mali mu uleele pe ti, Kristo sa aba wa mu likaanda la mutini Daavidi? Na mo a mali mu uleele ka pe ti, nde sa aba musi Betelemi, bula bakidiaala mutini Daavidi?» 43 Ni mu buu, kabini yakoti nha kati a baata mu ndaa a Yisu. 44 Babamosi mu bo bakisaa ti bakaanga Yisu, ka muutu so mosi pe wanayi koo nha yulu a nde. 45 Bakebi ba nzo a Nziaambi babali batsinduu mu ukaanga Yisu bavutii. Banguu ba bangaanga ba Nziaambi na Bafarisi babafuuli: «Mu ima beni dihele ubee nde?» 46 Bakebi bavutii: «Keni a diamono pe muutu so mosi wuli mu utsuu weti nde!» 47 Bafarisi bavutii: «Beni ka dimaasiingi mandaa ma nde? 48 Uli na mukuutu so mosi, so a buu pe, Mufarisi so mosi wasa imiini mu nde? 49 Ka baata babahale uyaaba mikele mia Mooso ba, basibi bo!» 50 Nikodemo, mosi mu Bafarisi, ali nhaa. Ni nde, muutu wakwiyamono Yisu tsiomi. Nde aleeli kwaa bo: 51 «Mikele mia bisi a mili mu ufuundusu pe muutu, kwahale a ukwayuu nde, na uyaaba ma nde ayiluu.» 52 Bo bamuvutii: «Buni, we ka musi Ngalili? Kengese Mabasonuu ma Ngira, na we sa mono ti a uli na mubili so mosi pe, wapala mu itinini kia Ngalili.» 53 Tumake, muutu muutu avutii ku nzo a nde.

8 Yisu ayeni ku mulaanda Olive. 2 Ngwaali a ngwaali, nde avutii ku nzo a Nziaambi, na baata boosi bayiri nha peembi a nde. Nde adiaali na abaandii uyiisi bo. 3 Bayiisi ba mikele na Bafarisi babeyi kwaa Yisu, mukaasa mosi wu bo bakaangi mu usoongo. Bo basuusi nde nha kati a kati a baata boosi. 4 Ninha bo bafuuli Yisu: «Muyiisi, mukaasa wu bamaakaanga nde mu usoongo. 5 Mu Mikele mia mubili Mooso nde aha bisi litumu la udusu mukaasa wa pili yi mu mamanya. Ka we, ima we leeli?» 6 Bo bamufuuli nduru yii, mu ulebuu nde mweete, paa babaa bwa ufuundu nde. Ka Yisu abaandini, na abaandii usonuu nha tsi mu muleembi a nde. 7 Ka bu bo bahanini mu ufuulu nde manduru, Yisu atemini, na aleeli: «Nyaala muutu wuli keni a asa masumu pe, nha kati a beni, atete nde limanya la tsiomi.» 8 Tumake, Yisu abwibaandina, na ahami mu usonuu nha tsi. 9 Bu Bafarisi bayuyi buu, bo bayeni wunu nha mbisi a wunu, ubaanduu mu wavulu bukuutu. Nha mbisi a mandaa maa, Yisu asiaali nde bake na mukaasa wali mu mutele, nha kulu a nde. 10 Ninha Yisu atemini na wamuleeli: «Maama, ninha bo kuni bali? Muutu pe so mosi wu sieembi we?» 11 Mukaasa avutii: «Muutu pe Pfumu.» Yisu ninha avutii kwaa nde: «Me ka a nisieembe pe we. We utuu uyene

wa we. Ka umatuu mu taanga di, a bwasa masumu pe.» 12 Yisu abwileele kwaa bo: «Me ni liyalila la tsi. Wu uduku me, a udiaata pe kutso pimisi, ka nde sa abaa liyalila la moonyi.» 13 Bafarisi baleeli kwaa nde: «We li mu uta imbaangi mu we makulu. Ni mu buu, imbaangi kia we ili kia pia.» 14 Yisu wabavutii: «So me ndi mu uta imbaangi mu me makulu, ka diyuluu uyaaba ti, imbaangi kia me ili kia ngwanya. Mundaati, me nayaaba kuni me namata, na kuni me ndi mu uyene. Ka beni, a diayaaba pe kuni me namata, so a buu pe, kuni me ndi mu uyene. 15 Beni dili mu ufuundusu mu imuutu. Ka me a ndi mu ufuundusu muutu pe. 16 Na mbiiti me fuundisi muutu, pfuundisi a me yili ya ngwanya. Mundaati me a ndi pe me bake, Taayi watsinduu me li itwaari na me. 17 Mu mikele mia beni, basonuu ti utuu usiingi imbaangi kia baata boolo weti kia ngwanya. 18 Me ndi mu uta imbaangi mu me makulu, na Taayi watsinduu me li mu uta ka imbaangi mu me.» 19 Bo bamufuuli: «Taayi a we kuni ali?» Yisu wabavutii: «Beni a diayaaba pe so me, na so Taayi a me. Mbiiti beni ali diyaaba me, beni diakeni uyaaba ka Taayi a me.» 20 Yisu aleeli mandaa ma moosi, mu taanga di nde akiyiisi mu nzo a Nziaambi. Mbuu yi nde akiyiisi ali bebele na itsuru kia nzo kia busini. Muutu pe so mosi wakaangi nde, mundaati taanga dia nde ali keni a diafwaana pe. 21 Yisu abwileele kwaa bo: «Me sa yene. Beni sa disaa me, na beni sa dikwa kutso masumu ma beni. Beni a dituu pe uyene ku me niyene.» 22 Bayuudayo bafulisini: «Nde nyutu akaadusu? Mundaati nde li mu uleele ti, "beni a dituu pe uyene ku me niyene."» 23 Yisu wabavutii: «Beni baata ba nha tsiini dili, ka me, muutu wa ku yula ndi. Beni dili baata ba tsi yi, me a ndi wa tsi yi pe. 24 Ni mu buu me ndeeli beni ti, beni sa dikwa kutso masumu ma beni. So beni a disingi pe ti, me ni muutu wu me ndi mu uleele ti me ndi, beni sa dikwa kutso masumu ma beni.» 25 Bo bamufuuli: «We na li?» Yisu wabavutii: «Ma me ndi mu ubaaleelanga beni umatuu mu mbaandili. 26 Me ndi na mandaa mavululu ma uleele, na ma ufuundusu mu beni. Ka watsinduu me, li mu uleele ngwanya. Na mandaa ma me nayuu kwaa nde, ni mo me ndi mu uleele kwaa tsi.» 27 Bo a babahili pe ti, nde mu Taayi akitsuu kwaa bo. 28 Yisu abwileele: «Mu taanga di beni dikaanaangila Mwaana a muutu, beni sa diyaaba ti, me ni muutu wu me ndi mu uleele ti me ndi, na me a ndi mu uyiluu ndaa so mosi pe mu ime makulu. Me ndila ma Taayi ayiisi me, me ndi mu uleele. 29 Watsinduu me li itwaari na me. Nde a asiisi pe me, me bake. Mundaati, me ndi mu ubaayiluwanga taanga dioosi, mandaa ma nde atoono.» 30 Bu Yisu

akitsuu buu, baata balaa basi imiini mu nde. 31 Yiusu aleeli kwaa Bayuudayo babasi imiini mu nde: «So beni dikangimi mu mandaa ma me, ngwanya beni dili miyii mia me. 32 Beni sa diyaaba ngwanya, na ngwanya sa yiha beni bunyanga.» 33 Bo bamuvutuli: «Bisi dili baana ba Abraami, na bisi kaala a diaba batee ba muutu so mosi pe. Buni we utuu uleele bisi: “Beni sa diba bunyanga?”» 34 Yiusu wabavutuli: «Ee-e, ngwanya me nadileeli! Pasi muutu wu usa masumu, li mutee a masumu. 35 Mutee ubaabaanganga wa likaanda mu mwaana a taanga hoolo. Ka mwaana li wa mu likaanda taanga dioosi. (aiññ g165) 36 So Mwaana hi beni bunyanga, ngwanya beni sa diba baata ba bunyanga. 37 Me nayaaba ti beni dili baana ba Abraami. Ka beni dili mu usaa udusu me, munda a ti beni a dili mu usiingi pe mandaa ma me. 38 Me ndi mu utsuu mu mandaa ma me namono kwaa Taayi a me. Ni mu buu, beni ka diyiluu ma beni dimaayuu kwaa taayi a beni.» 39 Bo bavutuli: «Taayi a bisi, ni Abraami.» Yiusu wabavutuli: «Mbiiti beni dili baana ba Abraami, diyiluu makiyiluu Abraami. 40 Ka beni dili mu usaa udusu me, me wu leeli beni ngwanya yi me nayii kwaa Nziaambi. Abraami a ayilii ndaa so mosi ya pili yii pe! 41 Beni dili mu uyiluu mandaa mamosi na taayi a beni.» Bo bamuvutuli: «Bisi a dili baana ba bindwaala pe. Bisi dili na Taayi ndila mosi, ni Nziaambi.» 42 Yiusu avutuli: «Mbiiti ngwanya Nziaambi ali Taayi a beni, beni diakeni utoono me. Munda a ti me kwaa Nziaambi namata, na munda a nde me ndi nha. Me a nayiri pe mu litoona la me makulu, ka nde atsinduu me. 43 Mu ima beni dili mu uhele ubahala mandaa ma me ndi mu uleele? Munda a ti beni a dili mu utuu pe uyuu mandaa ma me. 44 Taayi a beni ni Saatina, na beni diatoono uyiluu manzala ma taayi a beni. Nde li mudusi a baata umatuu mu mbaandili. Nde ubaabelanga ngwanya, munda a ti ngwanya a yili mu nde pe. Mbiiti nde li mu uta pia, pili a nde yili buu, munda a ti nde li ngaa pia, na nde li taayi a pia. 45 Ka me, munda a ti me ndi mu uleele ngwanya, beni a dili mu usa imiini mu me pe. 46 Na nha kati a beni utuu umweese ti me nasa lisumu? Ka mbiiti me ndi mu uleele ngwanya, mu ima beni a dili mu uhele usa imiini mu me? 47 Muutu wuli wa Nziaambi, koo li mu uyuu mandaa ma Nziaambi ali mu uleele. Ka beni a dili baata ba Nziaambi pe, ni mu buu, beni a dili mu uyuu mandaa ma nde pe.» 48 Bayuudayo baleeli kwaa Yiusu: «Bisi a dili na buungu pe mu uleele ti we li musi Samaria, na we akangama kwaa miheebili mimibi?» 49 Yiusu avutuli: «Me a nakangama pe kwaa miheebili mimibi. Ka me ndi mu ukiinzi Taayi a me, na beni dili mu ubisi ukiinzi me. 50 Me a ndi mu usaa

buzitu mu me makulu pe. Uli na muutu wuli mu usaa buzitu mu me, na wuli mu ufuundusu baata. 51 Ee-e, ngwanya me nadileeli! Muutu wu utumumu mandaa ma me a ukwa pe.» (aiññ g165) 52 Bayuudayo bavutuli: «Nha ka bisi dimaayiluu uyaaba ti we akangama kwaa miheebili mimibi! Abraami akwi, mibili miakwi. Ka we li mu uleele ti wu utumumu mandaa ma we a ukwa pe. (aiññ g165) 53 Mu matsimi ma we ti we avulu Abraami wakwa? Mibili ka miakwa. We bu li mu utsimi ti we na li?» 54 Yiusu avutuli: «Mbiiti me makulu ndi mu umweese buzitu ba me, keni buzitu ba me a bali na ndutu pe. Ka Taayi a me li mu umweese buzitu ba me. Beni dili mu uleele ti “Nde Nziaambi a bisi ali”, 55 ka bunu beni a diyaaba nde pe. Ka me, me nayaaba nde. Mbiiti me naba naleele ti me a nayaaba nde pe, me keniba ngaa pia weti beni. Ka me nayaaba nde, na me ndi mu utumumu mandaa ma nde. 56 Taayi a beni Abraami ali aluulu mu kinyi, ndila mu tsimi ya umono iluumbu kia me. Nde amoni kio na nde ali na kinyi munda a kio.» 57 Bayuudayo bamuleeli: «We kaala so maku mataana ma bilimi a atoso pe, ka we amono Abraami?» 58 Yiusu wabavutuli: «Ee-e, ngwanya me nadileeli! Tswaamina Abraami ubutuu, “me ndi.”» 59 Ninha, bo batoli mamanya mu utete Yiusu. Ka Yiusu asweemi na apali mu Nzo a Nziaambi.

9 Mu kuulu, Yiusu amoni muutu wali ingimangimi umatuu mbutili a nde. 2 Miyii mia nde miamufuuli: «Muyiisi, munda a masumu ma nde oo ti munda a masumu ma bibuti bia nde, nde abutii ingimangimi?» 3 Yiusu avutuli: «A munda a masumu ma nde, na ma bibuti bia nde pe, nde a butii ingimangimi. Ka nde abutii ingimangimi paa ti, isala kia Nziaambi imonuu mu nde. 4 Bu yiken ni nyanga, bisi diafwaana ukuusu bisala bia watsinduu me. Nha bwisi bukaayili, muutu so mosi pe wu kaatuu usala. 5 Bu me keni nha tsini a toto nha, me ndi liyalila la tsi.» 6 Nha mbisi a mandaa maa, nde atswili mate nha tsi, na asi mwaana mutamba mu mate ma nde. Nde akili mutamba wuu nha yulu a misi mia ingimangimi, 7 na wamuleeli: «Yayobo ku idia kia kuumbu Silowa.» Mambiindili ma kuumbu yii: «Wu batsinduu.» Ingimangimi kiayeni kuu, kiayobi, na bu nde ayiri avutuu, nde amoni na yalilaa. 8 Bambaayi ba nde na baata babamoni nde bu akiloombo mboongo tsiomi, bafuuli: «Wu a ni nde pe wakidiaala nha tsi na tsi mu uloombo mboongo?» 9 Babamosi bakileele: «Ni nde.» Babakimi ti: «Pia, a nde pe, ka nde afwaanina nde!» Ka nde makulu akileele: «Ni me wa me!» 10 Bo bafuuli nde: «Buni misi mia we misiiri mu udibini?» 11 Nde abiindili: «Baala la kuumbu Yiusu maayiluu mwaana a mutamba, nde

maakili nde nha yulu a misi, na maalele me: "Yene yayobo ku idia kia kuumbu Silowa." Me nayeni kuu, me nayobo, na me ndi mu umono!» 12 Bo bamufuuli: «Kuni nde ali?» Nde ni avutili bo: «Me a nayaaba pe.» 13 Babiti muutu wali ingimangimi kwaa Bafarisi. 14 Kaba, iluumbu ki Yisu ayilii mutamba mu udibili misi mia nde, ali iluumbu kia saba. 15 Ni mu buu, Bafarisi ka, bafuuli nde miayilimi paa nde abaanduu umono mu taanga di. Nde wabayali mutata: «Nde akili me mwaana mutamba nha yulu a misi, me maayobo, na mu taanga di me ka mu umono.» 16 Ndaamba a Bafarisi baleeli kwaa nde: «Wu yili maa a utuu umata kwaa Nziaambi pe, munda ti nde ali mu ukiinzi iluumbu kia saba pe.» Ka babamosi bavutili: «Buni ngaa masumu utuu uyiluu bimaanga bia pili yi?» Na Bafarisi bakabii mu makaba moolo. 17 Bo babwifuulu kwaa ingimangimi kiabeeli: «Aka we, ima we li mu uleele mu muutu wudibili we misi?» Nde ni avutili ti: «Nde mubili ali.» 18 Ka bakuutu ba Bayuudayo a batooni pe usa imiini ti, nde ali ingimangimi, na nde ka mu umono. Ni mu buu, bo batumisi bibuti bia nde, 19 na babafuuli manduru: «Ngwanya wuu na wu ni mwaana a we? Beni utuu uleele ti nde abutuu ingimangimi? Aka buni nde aka mu umono na yalilaa mu taanga di?» 20 Bibuti biavutili: «Bisi diayaaba ti, nde mwaana a bisi na abutuu ingimangimi. 21 Ka buni nde amaasa mu umono, yii bisi a diayaaba pe! Na a diayaaba pe ka, na maadibili misi mia nde! Fuulani nde: nde a ali pe mwaana ngebe, nde utuu uvutulu beni mamvutu nde makulu!» 22 Bo batsuyi buu munda ti, bo bali na boomo ba bakuutu ba Bayuudayo. Munda ti, bakuutu ba Bayuudayo bali bamaayuhusunu mu ubingi mu nzo a makutunu ma bo, pasi muutu wu uleele ti Yisu ni Kristo. 23 Ni mu buu bibuti bialeeli: «Nde a ali pe ngebe, difuulu nde!» 24 Bafarisi bati wali ingimangimi mbili mu mbala ya dioolo, na bamuleeli: «Leele ngwanya nha kulu a Nziaambi. Bisi diayaaba ti muutu wuu li ngaa masumu.» 25 Nde avutili: «Me a nayaaba pe mbiiti nde ngaa masumu ali, oo ngori. Ka me nayaaba ndaa mosi: me nali ingimangimi na me ndi mu umono na yalilaa mu taanga di!» 26 Bo bamufuuli: «Ima nde amaasa we? Buni nde amaadibili misi mia we?» 27 Nde ni avutili: «Me namaakwaleele beni yo, na beni a diayuu pe. Mu ima beni dili na nzala me bwaleele beni yo? Helape beni ka nzala uba miyii mia nde!» 28 Bo bamutuyi na bamuleeli: «We muyii a nde li! Bisi miyii mia Mooso dili. 29 Bisi diayaaba ti Nziaambi atsuu kwaa Mooso. Ka nde, bisi a diayaaba pe kuni nde amata!» 30 Nde avutili: «Mono ndaa ya ukimuu: beni a diayaaba pe nde wa kuni ali, ka buni nde maadibili

misi mia me! 31 Bisa beni diayaaba ti Nziaambi a ubaayuu pe bangaa masumu, ka nde ubaayuu pasi muutu wu ubaakinzi nde na uyiluu litoono la nde. 32 Kaala a diayuu pe ti muutu maadibili misi mia muutu wabutuu ingimangimi. (aion g165) 33 Mbiiti muutu wuu a amati kwaa Nziaambi pe, nde a keni utuu uyiluu ndaa so mosi pe.» 34 Bo bamuvutili: «We woosi li kutso masumu umatuu mbutili a we, na we a li na ndaa ya uyisi bisi pe!» Na bo babingi nde ku mbari. 35 Yisu ayuyi ti babingi muutu wali ingimangimi ku mbari. Yisu ayimono nde na wamufuuli: «We li mu usa imiini mu Mwaana a muutu?» 36 Nde avutili: «Pfumu, nde na ali? Leele me paa me sa imiini mu nde.» 37 Yisu wamuleeli: «We li mu umono nde. Ni nde li mu utsuu kwaa we.» 38 Nde ni avutili: «Me ndi mu usa imiini, Pfumu.» Na nde atsukini nha kulu a Yisu. 39 Yisu ni aleeli: «Me nayiri nha tsi yi, paa pfuundisi yiba: paa bingima-ngimi bimonono, na babumono bakituu bingima-ngimi.» 40 Ndaamba a Bafarisi babali nha pele a nde, bayuyi mandaa maa na bamufuuli: «Bisi ka bingima-ngimi dili?» 41 Yisu avutili kwaa bo: «Mbiiti beni dili bingima-ngimi, beni a diakeeba na masumu pe. Ka buni, beni dili mu uleele ti: "Bisi dili mu umono", ni mu buu masumu ma beni ni buunabu mali.»

10 Yisu aleeli: «Ee-e, ngwanya me nadileeli! Muutu wu ukoto mutso ihaanga kia mameme kwahele a uyoo nha munywa a ihaanga, ka haati mu ibaa, muutu wuu muyibi ali, nde ipunga-pungu. 2 Ka muutu wu ukoto mu munywa a ihaanga, li mukebi a mameme. 3 Mu ndaa a nde, mukebi a ihaanga ali mu udibili ihaanga. Mameme mali mu uyuu muniingi a ndaa a nde. Na nde li mu uta mameme ma nde, pasi lo mu kuumbu a lo, na li mu ubiti mo ku mbari. 4 Mu taanga di nde ali mu upalisa mo, nde li mu uyene nha kulu a mo, na mameme mali mu uduku nde, munda ti mo mayaaba muniingi a ndaa a nde. 5 Ka mo a mutuu uduku so hoolo pe muutu wu mo mahele uyaaba. Mo sa mabata la na nde, munda ti mo a mayaaba pe miniingi mia baata bakimi.» 6 Yisu asialili ifwaani kii mu utsuu kwaa bo. Ka babakiyuu nde a babahili ma nde akileele pe. 7 Yisu abwileele: «Ee-e, ngwanya me nadileeli! Me ni munywa a lipaanga la mameme. 8 Boosi babayiratswaamina me, miyibi na bipunga-pungu bali. Ka mameme a mayuyi bo pe. 9 Me ndi munywa a ihaanga. Wu uyoo mu me mu ukoto, sa avuu. Nde sa atuu ukoto na upala, na sa abaa biloo bia udia. 10 Muyibi koo li mu uyiri ndila mu uyibi, mu udusu na mu utsala. Ka me nayiri paa baata babaa moonyi, na babaa nde wavululu.

11 Me ndi mukebi wu mubwe. Mukebi wu mubwe ubaayeelele moonyi a nde, munda a mameme ma nde. 12 Muutu wuli mu usala ndila mu mboongo, a ali pe mukebi wa ngwanya, munda ti a nde a wu baakebanga mameme mu taanga diosi pe. Mameme a mali ma nde pe. Mu taanga di nde ali mu umono miminzi mu uyiri, nde li mu ubaabwongolo mo, na li mu ubata. Miminzi mili mu ukaanga mameme, na mili mu utsala mukaanga woosi. 13 Muutu wuli mu usala ndila mu mboongo, na nde a ali na tsoongo munda a mameme pe. 14 Me ndi mukebi wu mubwe. Me nayaaba mameme ma me, na mo ka mayaaba me. 15 Bumosi ka Taayi ayaaba me, na me ka nayaaba Taayi. Na me ndi mu uha moonyi a me mu mameme ma me. 16 Me ndi na mameme makimi mamali a mutso ihaanga ki pe. Me nafwaana ubiti mo ka. Mo sa mayuu muniingi a ndaa a me, na mo sa maba mukaanga ndila mosi, na mukebi ndila mosi. 17 Ni mu buu Taayi atoono me, munda ti me ndi mu uha moonyi a me, mu ubwaholo nde. 18 Muutu pe wuli mu uhohlo moonyi a me, ka mu litoono la me makulu me ndi mu uha nde. Me ndi na litu la uha nde, na me ndi na litu la ubwaholo nde. Lii ni litumu li Taayi a me aha kwaa me.» 19 Bayuudayo babwikabuu munda a mandaa maa. 20 Babalayi mu bo bakileele: «Nde akangama kwaa muheebili wu mubi! Nde mubeeri a lari! Mu ima beni dili mu uyuu nde?» 21 Babamosi bakivutulu: «Muutu wakangama kwaa muheebili wu mubi utuu pe utsuu bu. Muheebili wu mubi li na litu la udibili misi mia bingima-ngimi?» 22 Bakisa mukuungi a ndibili a moonyi a lisieme la nzo a Nziaambi ku ngaanda a Yeruselemi. Ali ka taanga dia kioori kia mifuri. 23 Yiusu akidieenge mutso lipaanga la nzo a Nziaambi, ku tsini a ipaangala kia Solomo. 24 Bayuudayo bamudiengilili na bamuleeli: «Natee ki taanga we unyaala bisi kutso kenge-kenge? Ngwanya mbii ti we ni Kristo, leele bisi yo na yaki-yaki.» 25 Yiusu wabavutuli: «Me naleeli beni yo, ka beni a dili mu usa imiini pe. Mandaa ma me ndi mu uyiluu mu kuumbu a Taayi a me, mali mu uta imbaangi mu me. 26 Ka beni a dili mu usa imiini pe, munda ti beni a dili pe mu kaba la mameme ma me. 27 Mameme ma me mali mu uyuu muniingi a ndaa a me. Me nayaaba mo, na mo ka mali mu uduku me. 28 Me ndi mu uha mo moonyi wa bilimi na bilimi. Mameme a mudiimbili so hoolo pe. Muutu pe so mosi wu upatila mo nha koo kia me. (aiōn g165, aiōnios g166) 29 Taayi a me wa aha mo kwaa me, avulu bioosi mu litu, na muutu pe so mosi wu utuu upatila mo nha koo kia Taayi. 30 Me na Taayi, bisi dili muutu mosi.» 31 Bayuudayo babwitolo mamanya mu utete Yiusu. 32 Yiusu wabafuuli: «Me

nadimweesi mandaa malaa mamabwe mamata kwaa Taayi. Mu ki ndaa mu mandaa maa, ma na yiluu, beni dili na nzala ya udusu me mu mamanya?» 33 Bayuudayo bamuvutuli: «Bisi a dili pe na nzala ya udusu we mu mamanya munda biyiluu bibibwe bi we ayiluu. Ka mu itari ki we atuu Nziaambi: we muutu li, ka we li mu uleele mu iwemakulu ti we Nziaambi li!» 34 Yiusu avutuli: «A basonuu pe mu mikele mia beni ti: "Me ndeeli ti, beni banziaambi dili?" 35 Bisa-beni dayaaba ti a butuu pe umaasa mali mu uleele Mabasonuu ma Ngira. Ka bunu, baata ba mikele mili mu uta banziaambi ni baata babayiisi mandaa ma Nziaambi. 36 Me, Taayi abiaalisa me, na nde atsinduu me nha tsi. So me ndeeli ti: "Me ndi Mwaana a Nziaambi", buni beni dituu uleele ti me ndi mu utuu Nziaambi? 37 Mbii ti me a ndi mu uyiluu pe biyiluu bia Taayi a me, dinyaala usa imiini mu me. 38 Ka mbii ti me ndi mu uyiluu bio, so beni a dili mu usa imiini mu me pe, disa imiini mu biyiluu bia me. Disa imiini, paa beni diyaaba na dibahala ti Taayi li mu me, na me ndi mu Taayi.» 39 Bo babwisaa ukaanga nde, ka a bamubayi pe. 40 Yiusu abwiyene ku simi li limosi la nzali ya kuumbu Yorodaani, nha mbuu yi Yowani akibootuu baata. Nde adiaali kuu mwaana biluumbu hoolo. 41 Baata babalayi bayiri kwaa nde na bakileele: «Yowani a ayilii pe biliimbi bia ukimuu, ka moosi ma Yowani aleeli mu muutu wu mali ma ngwanya!» 42 Na, nha mbuu yii, bo ali babalayi mu usa imiini mu Yiusu.

11 Ali na baala limosi labele la kuumbu Laazaro. Nde ali musi Betania, ni bula ba Mari na Marte, bakeri ba nde. 2 Mari ni mukaasa wayitili mananaasa mu miili mia Yiusu, na wakoombili mio mu naanga dia nde. Laazaro wali wabele ali keri a nde. 3 Baana ba nguu bo baboolo ba bakaasa batsindii muutu mu uleele kwaa Yiusu: «Pfumu, nduu a we li mu ubelele.» 4 Mu taanga di Yiusu ayuyi mukeenzi wuu, nde aleeli: «Ibeeri kia Laazaro a ibiti pe nde ku likwa. Kio sa imweese buzitu ba Nziaambi, paa buzitu ba Mwaana a Nziaambi bayabina mu kio.» 5 Yiusu akitoono Marte na mwaana a nguu a nde, na Laazaro ka. 6 Ka bunu, mu taanga di nde ayuyi ti Laazaro li mu ubelele, nde abwilabisa biluumbu bioolo ku nde ali. 7 Tumake, nde aleeli kwaa miyii mia nde: «Divutuwani ku itinini kia Yuda.» 8 Miyii miavutuli: «Muyiisi, liaalili nha, bakuutu ba Bayuudayo baba mu usaa udusu we mu mamanya! We na nzala ubwavutuu ku?» 9 Yiusu wabaleeli: «Mu iluumbu, uli na manguungu kuumi na moolo, a buu pe? Mbiiti muutu li mu udieenge mu nyanga, nde a li mu ukubu baka pe, munda ti nde li

mu umono liyalila la tsi yi. 10 Ka mbiiti muutu li mu udieenge butsuu, nde li mu ukubu baka, munda ti liyalila a lili mu nde pe.» 11 Nha mbisi a uleele buu, Yiisu abwileele: «Mbaayi a bisi Laazaro maala tolo, ka me nde niyasiimbili.» 12 Miyii miavutuli: «Pfumu, mbiiti nde tolo ala, nde sa abeeluu.» 13 Bunu, mu likwa la Laazaro Yiisu akitsuu, ka miyii miakitsimi ti nde mu tolo akitsuu. 14 Ni mu buu, Yiisu wabaleeli na yaki-yaki: «Laazaro maakwa. 15 Me ndi na kinyi mu beni munda ti beni a diali kuu pe, munda ti mu yii, beni utuu usa imiini mu me. Ka tsweendani kwaa Laazaro.» 16 Toma, wubali mu uta «mbu», aleeli kwaa bambaayi miyii: «Tsweendani bisa-beni ka, paa dikwaanani itwaari na Muiyisi a bisi!» 17 Mu taanga di Yiisu ayito, bamuleeli ti biluumbu ka bina umatuu bubadii Laazaro. 18 Bula ba kuumbu Betania, bebele bali na ngaanda a Yeruselemi. Bakilometre helape batata bali mu ukabila Betania na Yeruselemi. 19 Bayuudayo babalayi bali bayiri kwaa Marte na Mari, mu uboondo bo munda likwa la keri a bo. 20 Bu Marte ayuyi ti Yiisu akiyiri, nde ayeni mu uyabwaana nde. Ka Mari asiaali ku nzo. 21 Marte aleeli kwaa Yiisu: «Pfumu, mbiiti we ali nha, keni keri a me a amaakwa pe! 22 Ka me nayaaba ka mu taanga di ti, bioosi bi we ulombo kwaa Nziaambi, Nziaambi sa aha we bio.» 23 Yiisu aleeli: «Keri a we sa asiimbuu mu babakwa.» 24 Marte avutuli: «Me nayaaba ti nde sa asiimbuu mu babakwa, mu iluumbu kia tsieelele.» 25 Yiisu abwileele: «Me ndi tsimbilili na moonyi. Wu usa imiini mu me, sa aba moonyi, so nde kwiiri. 26 Na wu uba moonyi na usa imiini mu me, a ukwa pe. We siiri imiini mu mandaa maa?» (aion g165) 27 Nde aleeli: «Ee-e Pfumu, me nsiiri imiini ti we ni Kristo, Mwaana a Nziaambi, wuli mu uyiri nha tsi.» 28 Nha mbisi a uleele mandaa maa, Marte ayeni kwaa mwaana a nguu a nde Mari, na wamuleeli mu tsweeyi: «Muyiisi nha ali, na nde li mu usaa we.» 29 Mari amana na uyu buu, nde atemini mu mawasa na ayeni kwaa Yiisu. 30 Kaba Yiisu ali keni a akoto pe kutso bula, ka nde ali keni nha mbuu yi Marte ayibwaana nde. 31 Bu Bayuudayo babali mutso nzo na Mari mu uboondo nde, bamumoni mu utemene mu mawasa na upala mu nzo, bo bamuduki. Bo bakitsimi ti nde ku ngili akiyene, mu uyalili kuu. 32 Mari atoori nha mbuu yali Yiisu. Mu taanga di nde amoni Yiisu, nde ayibwa nha miili mia nde, na wamuleeli: «Pfumu, so we ali nha, keni keri a me a akwiiri pe.» 33 Mu taanga di Yiisu amoni nde, na Bayuudayo babayiri na nde mu ulili, Yiisu amoni ngebe dialaa kutso mutimi a nde, na matsimi ma nde maviinzii. 34 Nde wabafuuli: «Kuni beni diadii nde?» Bo bamuvutuli: «Pfumu, yiri na we sa mono.» 35 Yiisu alili. 36 Ninha Bayuudayo baleeli: «Dimono! Nde ali ngo utoono Laazaro!» 37 Ka babamosi mu bo bakileele: «Nde wadibili misi mia ingimangimi, mu ima nde ahele usa ti Laazaro anyaa ukwa?» 38 Ni mu buu, Yiisu bu abwimono ngebe dialaa ku mutimi, ayeni ku ngili. Yo yali wuru libasootolo mutso manya, na libali badibuu munywa mu manya lilinele. 39 Yiisu aleeli: «Dimaasa manya.» Marte keri a wakwa, avutuli: «Pfumu, nde aka utuu upala tsulu, munda ti ka biluumbu bina basuusu nde muu.» 40 Yiisu wamuvutuli: «Me a naleele pe we ti, so we siiri imiini, we sa mono buzitu ba Nziaambi?» 41 Ni mu buu, bo bamaasi manya. Yiisu asiimbili misi ku yula, na aleeli: «Taata, me ni vutulu we matoondo bu we yuyi me. 42 Me nayaaba ti we ubaayuwanga me taanga dioosi, ka me ndi mu utsuu munda koongi yadieengelele me yi, paa bo basa imiini ti we atsenduu me.» 43 Nha mbisi a utsuu buu, nde aloyi mu mifuri: «Laazaro, pala muu!» 44 Muutu waba wakwa, apali, miili na mioo bakutu mu biteendi, na busu bafuu mu tsaanda. Yiisu aleeli: «Dinyangila nde na dinyaala nde ayene.» 45 Bayuudayo babalayi mu babali bayiri kwaa Mari, na babamoni mandaa ma Yiisu ayilii, basi imiini mu nde. 46 Ka ndaamba a Bayuudayo bakimi bayimono Bafarisi, na babaleeli mandaa mayilii Yiisu. 47 Banguu ba bangaanga ba Nziaambi na Bafarisi bakukii pfuundu a ikuutu kia Bayuudayo, na baleeli: «Ima disaanani? Munda ti, muutu wu li mu uyiluu biliimbi bialaa bia ukimuu! 48 So bisa-beni dinyaali nde, boosi sa basa imiini mu nde, na basi Loma sa bakoto mu ndaa yi. Bo sa batsala nzo a Nziaambi a bisi na baata ba tsi a bisi!» 49 Ka mosi mu bo, wa kuumbu Kayifa, wali mukuutu a banguu ba bangaanga ba Nziaambi mu ilimi kii, aleeli: «Beni a dili mu ubahala ndaa so mosi pe! 50 Beni a dili mu umono ndaanda a beni pe? Yavulu bubwe, muutu ndila mosi akwa mu toono a baata boosi. Mu yii, baata ba tsi yoosi a bufuu pe!» 51 Kaba, a mu inde makulu pe nde akitsuu buu. Ka bu nde ali mukuutu a banguu ba bangaanga ba Nziaambi mu ilimi kii, nde ubili akibili ti Yiisu afwaana mu ukwa, mu toono a Bayuudayo boosi. 52 Na a yali ndila mu ifuumbu ki pe, ka mu uvuutu ka baana ba Nziaambi boosi babatsamuu mu tsi yoosi. 53 Umatuu iluumbu kii, bo baholi kesili ya udusu Yiisu. 54 Ni mu buu, Yiisu anyaa ubwamonuu nha kulu a baata, na nha kulu a Bayuudayo. Nde ayeni ku itinini kiabesene na tsi ya tsata, ku ngaanda mosi ya kuumbu Efrayime, ku nde adiaali na miyii mia nde. 55 Mukuungi a Bayuudayo wa Paaka ali bebele, na baata babalayi bakiyene ku Yeruselemi, mu utsieemese manyutu

ma bo, tswaamina mukuungi a Paaka uto. **56** Bo bakisaa Yiisu, na bu bo bali mutso lipaanga la nzo a Nziaambi, bo bakifulusunu bo na bo: «Ima beni dili mu utsimi? Nde sa ayiri oo ti a uyiri pe ku mukuungi?» **57** Banguu ba bangaanga ba Nziaambi na Bafarisi ali bali tumini ti mbiiti muutu ayaaba kuli Yiisu, nde afwaana uleele bo, paa bamukaanga.

12 Biluumbu bisamina tswaamina mukuungi a Paaka uto, Yiisu ayeni ku bula ba kuumbu Betania, ku Laazaro wu nde asiimbili mu babakwa akidiaala. **2** Kuu, bamuhi biloo. Marte wamuyilii meese, na Laazaro ali mosi mu babali na Yiisu nha meese. **3** Mari aholi ndaamba litere la mananaasa ma ngo tala, mabakamina mu ifulu kia kuumbu nare. Na ayitili mo mu miili mia Yiisu. Tumake nde akoombili miili mia Yiisu mu naanga dia nde. Nzo yoosi yaluuli mu tsulu a mananaasa. **4** Mosi mu miyili mia Yiisu wu bali mu uta Yuda Iskarioti, wukaayeelele nde, afuuli: **5** «Mu ima bamaahele yaluu mananaasa ma, mu makama matata ma mikuti mia mboongo, paa baha dio kwaawawe?» **6** Yuuda akileele buu, a munda pe ti nde li na tsoongo a bawele, ka munda ti nde ali muyibi. Nde ali wakikaanga ipokolo kia mboongo dia twaari, na akiyibi di bakilooso muu. **7** Ka Yiisu aleeli: «Nyaala nde swii! Nde siiri buu, munda iluumbu ki bakaalooso me mu ngili. **8** Beni sa dibaabaanganga na bawele taanga dioosi, ka me, beni a dikaabaanganga na me taanga dioosi pe.» **9** Koongi yinene ya Bayuudayo bayuyi ti, Yiisu ali ku bula ba kuumbu Betania. Bo bayeni kuu, mu uyamono Yiisu. Bo bayeni kuu ka, mu uyamono Laazaro wu Yiisu asiimbili mu babakwa. **10** Banguu ba bangaanga ba Nziaambi baholi kesili ya udusu ka Laazaro. **11** Munda ti ali mu toono a nde, Bayuudayo babalayi bakimata mu kaba la bo, na bakisa imiini mu Yiisu. **12** Iluumbu kiaduki, koongi yalaa yali yayiri ku mukuungi a Paaka, yayuyi ti Yiisu li mu uyiri ku ngaanda a Yerusalemi. **13** Bo boosi baholi matsiooni, na bapali mu ngaanda mu uyabwaana nde. Bo bakiloo: «Osaana! Nyaala Nziaambi asieme wu mu uyiri mu kuumbu a Pfumu! Nyaala Nziaambi asieme mutini a Iseraeli!» **14** Yiisu amoni mwaana a puundi na adiaali nha yulu a nde, weti buli mu uyaabisa Mabasonuu ma Ngira: **15** «Aba na boomo pe, ngaanda ya kuumbu Siooni! Mono, mutini a we li mu uyiri, nde adiaala nha yulu a mwaana a puundi.» **16** Miyili mia nde a miabahili pe mandaa maa nhana tsi. Ka mu taanga di Yiisu anaangii mu buzitu, bo balibili moonyi ti Mabasonuu ma Ngira ali mayaabisa buu mu ndaa a Yiisu. Na bakuusi mu ndaa

a nde mandaa ma Mabasonuu makileele. **17** Baata boosi babali na Yiisu mu taanga di nde ati Laazaro mu upala mu ngili, na wamusiimbili mu babakwa, bakileele mandaa ma bo bamoni. **18** Ni mu ndaa yii, koongi yayibwaana nde: baata bayuyi ti nde ali ayiluu iliimbi kia ukimuu ki. **19** Mu yii, Bafarisi balelisini nha kati a bo: «Dimono, beni a dituu ndaa so mosi pe: dimono bu baata boosi bali mu uduku nde!» **20** Kwali na ndaamba a basi Eleene nha kati a baata babayeni ku ngaanda a Yerusalemi ku mukuungi mu ukuundu Nziaambi. **21** Basi Eleene baa baswesii kwaaw Filipo, wali musi Betesayida ku itinini kia Ngaliili. Bo bamufuuli: «Pfumu, bisi dili na nzala ya umono Yiisu.» **22** Filipo ayileele kwaaw Andere, tumake bo baboolo bayileele kwaaw Yiisu. **23** Yiisu wabavutuli: «Nguungu yimaato yibakaanaangila Mwaana a muutu mu buzitu ba nde. **24** Ee-e, ngwanya me nadileeli: libutu la bele limaabwa nha tsi lafwaana mu ukwa. Mbiiti lo a likwiiri pe, lo a libutu pe. Ka mbiiti lo likwiiri, lo sa libutu mbutu diavululu. **25** Muutu wu utoono idiingi a nde, sa ahelele kio. Ka mbii ti muutu tooni Nziaambi kwavulu utoono idiingi kia nde nha tsi nha, nde wuu sa akebe kio mu moonyi wa bilimi na bilimi. (aiōnios g166) **26** So muutu tooni usalila me, nyaala aduku me. Mu yii, musiali a me ka sa aba nha me ndi. Taayi a me sa anaangila muutu wuli mu usalila me.» **27** «Mu taanga di, mutimi a me maaviinzuu. Ima me nileele? Me ndeele ti, “Taata kuulu me mu mapasi ma nguungu yi?” Ngori, munda ti ni mu ndaa a nguungu yi me nayiri. **28** Taata, mweese buzitu ba kuumbu a we!» Mu taanga diina dii, muniingi ayuyini mu mayulu: «Me maamweese buzitu ba me, na me sa bwamweese bo.» **29** Koongi yali nhaa, na yayuyi muniingi wuu yaleeli: «Kii idumu kia nzieri!» Babakimi bakileele: «Tumu a Nziaambi maatsuu kwaaw nde!» **30** Yiisu wabaleeli: «A mu ndaa a me pe muniingi wuu ayuyini, ka mu ndaa a beni. **31** Diinadi ni taanga di bakaafuundusu tsi yi. Mu taanga di, Saatina pfumu a tsi yi, sa bamubingi ku mbari. **32** Mu taanga di bakaanaangila me, mu umaasa me nha tsi, me sa dutu baata boosi kwaaw me.» **33** Mu mandaa maa, Yiisu akimweese buni nde akaakwa. **34** Koongi yamuvutuli: «Bisi diayii mu mikaanda mia mikele mia bisi ti Kristo li moonyi taanga dioosi. Buni we utuu uleele ti Mwaana a muutu afwaana ti bamunaangila? Mwaana a muutu wuu na?» (aiōn g165) **35** Yiisu abwileele: «Liyalila likeni nha kati a beni mu mwaana a taanga hoolo. Didaata bu liyalila likeni nha kati a beni, paa pimiisi dinyaala ubwilili beni. Munda ti, muutu wuli mu udiaata kutso pimiisi a ayaaba pe ku nde ali mu uyene. **36** Ni mu buu, disa

imiini mu liyalila bu lo likeni nha kati a beni, paa beni diba baata ba liyalila.» Yiisu amana na uleele buu, nde ayeni na ayisweeme la na bo. **37** So bu yili ti nde akiyiluu biliimbi bia ukimuu nha kulu a bo, bo a bakisa imiini mu nde pe. **38** Mu yii, mandaa maleeli mubili Yeesaya mayeni tsitsi: «Pfumu, na siiri imiini mu nziisili a bisi? Kwaa na Pfumu amweesi lituu la nde?» **39** Mubili Yeesaya abiindili ka, mu ima baata ba aba utuu pe usa imiini. **40** «Nziaambi maadusu bo misi, Nde maakitisi mitimi mia bo miba miminono. Nde yilii buu paa misi mia bo minyaala umono, na paa mitimi mia bo minyaala ubahala. Ni mu buu, bo bali mu uhele ukiinguu kwaa me, paa me mbeelese bo.» **41** Mubili Yeesaya aleeli buu, munda ti nde ali amono buzitu ba Yiisu, na nde akitsuu mu nde. **42** Ka bunu, balayi so nha kati a bakuutu ba Bayuudayo, basi imiini mu Yiisu. Ka, mu ndaa Bafarisi, bakuutu baa a bakileele buu nha kulu a baata pe, leeti a babingi bo mu nzo a makutunu ma Bayuudayo. **43** Bo bakiyiluu buu, munda ti bo bakivulu utoono buzitu bakimata kwaa baata, ka a bakimata kwaa Nziaambi pe. **44** Yiisu aloyi: «Muutu wu usa imiini mu me, a mu me pe nde asiiri imiini, ka mu watsinduu me. **45** Wu umono me, moni ka watsinduu me. **46** Me nayiri nha tsi mu uyalisa yo, paa pasi wu usa imiini mu me, anyaala ubwaba kutso pimisi. **47** So muutu yuyi mandaa ma me, na a asialili mo pe, me a nifuundusu muutu wuu pe. Munda ti, me a nayiri pe mu ufuundusu tsi, ka mu uyobolo tsi. **48** Muutu wu ubisi me, na wu uhele usiingi mandaa ma me, bayi mandaa mamufuundusu nde. Ni mandaa ma me makaafuundusu nde mu iluumbu kia tsieelele. **49** Mu ngwanya, me a ndi mu utsuu pe mu ime makulu. Ka Taayi watsinduu me, atumu me nde makulu, ma me nafwaana uleele na uyiisi. **50** Na me nayaaba ti, ma nde ali mu utumu mali mu ubiti ku mooniyi wa bilimi na bilimi. Mu yii, mandaa ma me ndi mu uleele, me ndi mu uleele mo weti bu Taayi a me aleeli me mo.» (aiōnios g166)

13 Ali tswaamina mukuungi a Paaka uto. Yiisu ali ayaaba ti taanga dia nde dimaato. Ni taanga dia usiisi tsi yi, na uyene kwaa Taayi. Nde akitoono baba nde babali mu tsi. Nde atooni bo natee manini. **2** Yiisu na miyii mia nde bakidia biloo bia tsitsii. Saatina ali amaakwamenese tsimi ya uyelele Yiisu, mu mutimi a Yuuda, mwaana a Simooni Iskarioti. **3** Yiisu ali ayaaba ti, Taayi ali asuusu bioosi nha tso mioo mia nde. Nde ali ayaaba ka ti, nde amati kwaa Nziaambi, na kwaa nde ali mu uvutuu. **4** Bu bo bali nha meese, Yiisu atemini, amaasi ikutu kia nde kia yulu. Nde aholi ilipili kibubaakoombolo maamba mu nyutu, ki nde

akuti mu luungu. **5** Tumake, nde aloosi maamba mu ikoombo, na abaandii uswaa miili mia miyii mia nde. Tumake, nde akikoombili mio, mu ilipili kiali mu luungu la nde. **6** Mu taanga di nde atoori nha kulu a Simooni Peetero, Peetero wamufuuli: «Pfumu, we uswaa me miili?» **7** Yiisu wamuvutuli: «Mu taanga di, we a li mu uyaaba pe ma me ndi mu uyiluu. Ka bweele we sa yaaba.» **8** Peetero wamuleeli: «Ngori, we utuu pe uswaa me miili!» Ka Yiisu avutuli: «Mbiiti me a swayi we miili pe, we a ubwaba muyii a me pe.» (aiōn g165) **9** Ninha Simooni Peetero avutuli: «Mbiiti buu Pfumu, a uswaa me ndila miili pe. Swaa ka mioo na mutswe a me!» **10** Yiisu abwileele: «Muutu wumaayobo, a ali na nzala a ubwayobo pe. Ka helape ndila miili butuu uswaa nde, munda ti nde li atsieeme nyutu yoosi. Beni dili diatsieeme, ka a beni boosi pe.» **11** Yiisu ali ayaaba muutu wukaayeelele nde. Ni mu buu, nde aleeli: «A beni boosi pe dili diatsieeme.» **12** Nha mbisi a uswaa bo miili, Yiisu abwilwaata ikutu kia nde, na avutii nha meese. Nde wabaleeli: «Beni dili mu uyaaba tsutulu a ndaa yi me swayi beni miili? **13** Beni dili mu uta me «Muyiisi» na «Pfumu», beni dili na buungu, munda ti me ndi buu. **14** Ka mbiiti me wuli, Pfumu na Muyiisi a beni, me maaswaa beni miili, beni ka diafwaana uyiluu bumosi bana mu bana. **15** Me mweesi beni buu, paa beni ka disa weti bu me siiri mu beni. **16** Mu ngwanya, me nadileeli: musiali a avulu pe pfumu a nde mu ndutu. Bumosi ka, tumu a avulu pe watsinduu nde. **17** Mu taanga di, beni diyaabi mandaa maa. Mbiiti beni disialili mo, beni sa diba mu kinyi.» **18** «Me a ndi mu utsuu pe mu ndaa beni boosi. Me nayaaba ba me nasoolo. Ka toono mandaa Mabasonuu ma Ngira mayene tsitsi: «Muutu wu me naba mu ukaba lipa na nde, maakaluu ku yulu a me.» **19** Me ndi mu ukwaleele beni yo mu taanga di, tswaamina mandaa muyilimi, paa nha mandaa muyilimi, beni disa imiini ti «me ni muutu wu me ndi mu uleele ti me ndi.» **20** Ee-e, ngwanya me nadileeli: wu uyaka muutu wu me natsinduu, yaki me ka. Na wu uyaka me, yaki ka watsinduu me.» **21** Nha mbisi a uleele mandaa maa, mutimi a Yiisu avinzii. Nde aleeli na yaki-yaki: «Ngwanya me nadileeli: mosi mu beni sa ayelele me.» **22** Miyii miatalisini mio na mio, kwahele a uyaaba, mu na Yiisu akitsuu. **23** Mosi mu miyii, wu Yiisu ali atoono kwalaa, ali adiaala nha bele a Yiisu. **24** Simooni Peetero atumi nde mu ufuulu kwaa Yiisu, mu na nde akitsuu. **25** Muyii wuu abaandini nha bele a Yiisu, na wamufuuli: «Pfumu, muutu wuu ni na?» **26** Yiisu avutuli: «Me sa tsubu itsuru kia lipa mu ikoombo. Wuu wu me kaaha itsuru kii, ni nde.» Yiisu aholi itsuru kia lipa, atsubi kio mu ikoombo na ahi kio kwaa

Yuuda, mwaana Simooni Iskarioti. 27 Yuuda amana na uhoho itsuru kia lipa, Saatina akoti mu mutimi a nde. Yiisu wamuleeli: «Ndaa yi we li mu unhana uyiluu, yiluu yo mawasa!» 28 Muutu so mosi pe mu babali nha meese, wayaabi mu ima Yiisu akileele buu kwaa Yuuda. 29 Yuuda bu ali mukaangi a ipokolo kia mboongo dia twaari, babamosi mu bo bakitsimi ti Yiisu wamutumi mu uyasuumbu bi bo bali na nzala a bio mu ndaa mukuungi. So a buu pe, mu uyaha bungori kwaa bawele. 30 Ni mu buu, Yuuda aholi itsuru kia lipa, na nhaa-na-tsi nde apali. Ali ka butsuu. 31 Nha mbisi a nha Yuuda apali, Yiisu aleeli: «Mu taanga di, buzitu ba Mwaana a muutu bamaamonuu, na buzitu ba Nziaambi bumonii mu nde. 32 [Na mbiiti buzitu ba Nziaambi bamonii mu nde,] Nziaambi ka sa amweese mu nde makulu, buzitu ba Mwaana. Na nde sa ayiluu buu, mawasa-mawasa. 33 Baana ba me, taanga ndila hoolo dimaasala me mu uba itwaari na beni. Beni sa disaa me. Weti bu me naleeli yo kwaa Bayuudayo babamosi, me nileele yo kwaa beni ka: «Beni a dituu pe uyene ku me ndi mu uyene.» 34 Me niha beni tumini dinyatii: ditonosono bana mu bana. Beni diafwaana mu utonosono bana mu bana weti bu me naditooni. 35 So beni dili na litoono bana mu bana, baata boosi sa bayaaba ti beni dili miyiy mia me.» 36 Simooni Peetero wamufuuli: «Pfumu, we kuni li mu uyene?» Yiisu wamuvutuli: «Ku me ndi mu uyene, we a utuu pe uduku me kuu, mu taanga di. Ka mbari we sa duku me.» 37 Peetero wamuleeli: «Pfumu, mu ima me utuu pe uduku we mu taanga di? Me sa ha moonyi a we mu we!» 38 Yiisu avutuli: «We sa ha moonyi a we mu me? Ngwanya me nileele kwaa we ti, tswaamina tsutsu ukookolo, we sa tunu me mbala tata.»

14 Yiisu wabaleeli: «A divinzili mitimi mia beni pe. Beni diasia imiini mu Nziaambi, disa ka imiini mu me. 2 Uli na mambuu mamalayi mu nzo a Taayi a me. So ali a buu pe, me a nakeni pe uleele beni ti, me ndi mu uyayiluu beni mbuu. 3 Na mbiiti me ndi mu uyayiluu beni mbuu, me sa yiri avutuu. Na me sa holo beni na me, paa kuu ku me ndi, beni ka diba nha mbuu yii. 4 Beni diayaaba kuulu yili mu ubiti ku me ndi mu uyene.» 5 Toma wamuleeli: «Pfumu, bisi a diayaaba pe ku we li mu uyene. Buni bisi dituu uyaaba kuulu?» 6 Yiisu wamuvutuli: «Me ndi kuulu, ngwanya na moonyi. A uli na muutu pe wu utuu uyiri kwaa Taayi, so nde a yoyi pe kwaa me. 7 Mbiiti beni diayaaba me, beni sa diyaaba ka Taayi. Na, umata mu taanga di, beni dimaayaaba nde, na dimaamono nde.» 8 Filipo wamufuuli: «Pfumu, mweese bisi Taayi,

na sa bukuu kwaa bisi.» 9 Yiisu wamuvutuli: «Umatuu bele pe me ndi na beni, ka beni keni a diayaaba me pe, Filipo? Muutu wumoni me, moni ka Taayi. Buni we utuu uleele: «Mweese bisi Taayi?» 10 We a li mu usa pe imiini ti, me ndi mu Taayi, na Taayi li mu me? Mandaa ma me ndi mu uleele beni, a mali mu umata pe kwaa me. Ni Taayi wuli mu uba mu me, li mu ukuusu biyiluu bia nde makulu. 11 Disa imiini mu me, mu taanga di me ndi mu uleele: me ndi mu Taayi, na Taayi li mu me. So a buu pe, disa imiini so munda a biyiluu bio makulu.» 12 «Ee-e, ngwanya me nadileeli: wu usa imiini mu me, sa asa ka biyiluu bi me ndi mu usa. Nde sa asa ka so biavulu bunene, munda ti me ndi mu uyene kwaa Taayi. 13 Na bioosi bi beni dikaaloombo mu kuumbu a me, me sa nadiyiluu bio, paa Mwaana amweese buzitu ba Taayi. 14 So beni diloombi me iloo mu kuumbu a me, me sa yiluu kio.» 15 «Mbiiti beni diatono me, beni sa ditumumu mikele mia me. 16 Me sa loombo kwaa Taayi mu uha beni Mubaasili, wukaaba na beni taanga dioosi. (aiōn g165) 17 Ni Muheebili wuli mu umweese ngwanya. Baata ba tsi a butuu uyaka nde pe, munda ti bo a bali mu umono nde pe, na a bayaaba nde pe. Ka beni, beni diayaaba nde, munda ti nde li mu uba na beni, na nde sa abaabaanganga mu beni taanga dioosi.» 18 «Me a nisiisi pe beni, beni bake weti bitsaana. Me sa yiri avutuu kwaa beni. 19 Taanga hoolo dimaasala, na tsi a yibwamono me pe. Ka beni, sa dimono me. Munda ti, me ndi moonyi, na beni ka sa diba moonyi. 20 Mu iluumbu kii, beni sa diyaaba ti me ndi moonyi mu Taayi a me. Beni sa diyaaba ka ti, beni dili moonyi mu me, na me ka ndi moonyi mu beni. 21 Muutu wu uyaka mikele mia me, na tumimi mio, nde wuu ni watoono me. Wu utoono me, Taayi a me ka sa atono nde. Me ka sa toono nde, na me sa yabina kwaa nde.» 22 Yuuda, a wa Iskarioti pe, afuuli Yiisu: «Pfumu, buni we uyabina ndila kwaa bisi, ka a kwaa tsi pe?» 23 Yiisu avutuli: «Muutu watoono me, sa atumumu mandaa ma me, na Taayi a me sa atono nde. Bisa Taayi a me, sa diyiri kwaa muutu wuu. Na bisi sa didiaala mu nde. 24 Muutu wahele utoono me, a ali mu utumumu pe mandaa ma me ndi mu uleele. Na mandaa ma beni dili mu uyuu me mu uleele, a mali mu umata pe kwaa me. Ka kwaa Taayi a me watsinduu me, mo mali mu umata.» 25 «Me ndeeli beni mo, mu taanga di me keni itwaari na beni. 26 Mubaasili a beni, Muheebili wa Ngira wu Taayi akaatsinduu mu kuumbu a me, sa ayiisi beni mandaa moosi. Na nde sa alibili beni moonyi, mu moosi ma me ndeeli beni.» 27 «Iyeenge me ndi mu usiisi kwaa beni. Ni iyeenge kia me, me heeri kwaa

beni. Me a ndi mu uha beni kio weti bu tsi yili mu uha pe. A diviinzili mitimi mia beni pe, a diba na boomo pe. 28 Beni diyuyi bu me ndeeli: "Me ndi mu uyene, ka me sa yiri avutuu kwaa beni." Mbiiti beni diatooono me mu ngwanya yoosi, beni diakeni uba na kinyi mu uyaaba ti me ndi mu uyene kwaa Taayi. Munda ti, Taayi avulu me mu bunene. 29 Me maakwaleele beni yo mu taanga di, tswamina mandaa muyilimi, paa nha mandaa muyilimi, beni disa imiini. 30 Me a nibwatsuu pe kwalaa na beni, munda ti pfumu a tsi yi, li mu uyiri. Nde a ali na lituu so hoolo nha yulu a me pe. 31 Ka tsi yafwaana mu uyaaba ti me natoono Taayi, na ti me ndi mu uyiluu weti bu Taayi atumu me. Ditemene, dimatani nha mbuu yi!»

15 «Me ndi muti a viinyi wa ngwanya, na Taayi a me li ngaa tsiee a viinyi. 2 Nde li mu ukese pasi paki, lanambata mu me, na lili mu uhele ubutu mbutu. Ka nde li mu utseemese pasi paki lili mu ubutu mbutu, paa lo libutu mbutu diavulu bulayi. 3 Beni diamaakwatsieeme, munda a ndaa yi me ndeeli kwaa beni. 4 Dinambata mu me, weti bu me nanambata mu beni. Paki a lili mu ubutu mbutu mu ilo makulu pe, kwahele a unambata mu muti a viinyi. Bumosi, beni ka a dituu ubutu mbutu pe, mbiiti beni a dinambata pe mu me.» 5 «Me ndi muti a viinyi, na beni dili mapaki. Muutu wu unambata mu me, na wu me nanambata mu nde, li mu ubutu mbutu dialaa. Munda ti, kwahele a me, beni a dituu uyiluu ndaa so mosi pe. 6 Muutu wu uhele unambata mu me, sa badumunu nde ku mbari, weti bu bubaadumunu paki, na nde sa akanya. Mapaki makanya, koo bali mu utolo mo, bali mu udumunu mo ku mbaa, na mali mu unyeenge. 7 So beni dinambata mu me, na mandaa ma me mabeeri mu beni, diloombo bi beni diatooono, na sa bayiluu buu mu beni. 8 Dimono bu buzitu ba Taayi a me bali mu uyabina. Bo bali mu umonuu mu taanga di beni dili mu ubutu mbutu dindayi, na beni dili mu umweese ti, beni dili miyiy mia me.» 9 «Weti bu Taayi atoono me, ni buu ka me ka natoono beni. Diba kutso litoono la me. 10 Mbiiti beni dili mu utumumu mikele mia me, beni diafwaana uba kutso litoono la me, weti bu me ndi mu utumumu mikele mia Taata, na me ndi mu uba kutso litoono la nde. 11 Me ndeeli beni buu paa kinyi a me yiba mu beni, na paa kinyi a beni yiba yakuu. 12 Dimono mukele a me: Ditonoosono bana mu bana, weti bu me naditooono.» 13 «Litoono lavulu bunene li muutu utuu umweese, ni la uyeelele moonyi a nde mu bambaayi ba nde. 14 Beni dili bambaayi ba me, mbiiti beni dili mu uyiluu mi me ndi mu utumu beni. 15 Me a ndi mu ubwata beni

basiali pe, munda ti musiali a ayaaba pe mandaa mali mu uyiluu pfumu a nde. Me ndi mu uta beni bambaayi, munda ti me maalaa beni mandaa moosi ma me nayii kwaa Taayi a me. 16 A beni pe diasoolo me, ka me nasoolo beni. Me maaha beni isala paa beni diyene na dibutu mbutu, na mbutu dididiingi. Mu yii, Taayi a me sa wadiha bioosi bi beni diloombo mu kuumbu a me. 17 Ni mu buu, ndaa yi me ndi mu utumu beni, ni utonosono bana mu bana.» 18 «Mbiiti tsi yili mu ubele beni, diyaaba ti yo yakwabele me, tswamina yo yibele beni. 19 Mbiiti beni ali baata ba tsi, keni tsi yakeni utoono bibili bia nde. Ka beni a dili baata ba tsi pe. Me nasoolo beni nha kati baata ba tsi, na paa beni diba ba me. Ni mu buu, tsi yili mu ubele beni. 20 Dilibili moonyi mu ndaa yi me ndeeli beni: "Musiali a avulu pfumu a nde mu ndutu pe." Mbiiti bo bamaabingisi me, bo sa babingisi beni ka. Mbiiti bo bamaatumumu ndaa a me, bo sa batumumu ka ndaa a beni. 21 Ka bo sa babingisi beni mu ndaa kuumbu a me. Munda ti, bo a bayaaba pe watsinduu me.» 22 «Mbiiti me ali a nayiri pe, na a nali na natsuu pe kwaa bo, bo a bakeni uba na masumu pe. Ka mu taanga di, bo ka buungu pe mu ndaa masumu ma bo. 23 Muutu wuli na ibelili mu me, li na ibelili ka mu Taayi a me. 24 Mbii ti me a nali nayiluu nha kati a bo, biyiluu bili ti muutu keni a ayiluu pe, bo a bakeni uba na masumu pe. Ka bunu, bo bamoni biyiluu bia me, na bo bali mu ubele me na Taayi a me. 25 Ka maa mali mu uyilimi, paa mabasonuu mu mikele mia bo mayene tsitsi: "Bo babeli me kwahele a toono." 26 Mu taanga di Mubaasili a beni akaayiri, wu me kaatsinduu beni mu kuumbu a Taayi, ni Muheebili wuli mu umweese ngwanya, na wuli mu umata kwaa Taayi, nde sa ata imbaangi mu me. 27 Na beni ka, sa dita imbaangi mu me, munda ti beni diali na me, umatuu mu mbaandili.»

16 «Me ndeeli beni ndaa yii, paa beni dinyaala ubwiisi imiini. 2 Sa babingi beni mu manzo ma makutunu ma Bayuudayo. Na, taanga dili mu uyiri di babudusu beni bakaatsimi ti, bo Nziaambi bali mu usalila, mu pili yii. 3 Bo sa bayiluu buu, munda ti bo a bayaaba so Taayi pe, so me pe. 4 Ka me maayaabisa beni yo, paa bu taanga dii dikaato, beni dilibili moonyi ti me nayaabisi beni yo.» «Me a nayaabisi pe beni yo mu mbaandili, munda ti me ali itwaari na beni. 5 Mu taanga di, me ndi mu uyene kwaa watsinduu me. So mosi pe mu beni wuli mu ufuulu me: "We kuni li mu uyene?" 6 Ka munda ti me ndeeli beni mandaa ma, mitimi mia beni mimaaluulu mu ngebe. 7 Ka bunu, me ndi mu uleele beni ngwanya: yavulu

bubwe mu beni me yene. Munda ti, mbiiti me a yeni pe, Mubaasili a uyiri kwaa beni pe. Ka so me yeni, na me sa tsinduu beni nde. **8** Na mu taanga di nde akaayira, nde sa atungululu baata ba tsi yi, mu masumu ma bo, sa mweese bo libweeye la Nziaambi, na pfuundisi yi Nziaambi a kaa sa. **9** Munda yatala masumu, Nde sa atungululu bo munda ti bo a bali mu usa imiini mu me pe. **10** Mu yatala libweeye la Nziaambi, Nde sa amweese bo matoono ma bo munda ti, me ndi mu uyene kwaa Taayi, na beni a dibwamono me pe. **11** Mu ndaa yatala pfuundisi, Nde sa amweese bo matoono ma bo, munda ti Nziaambi sa afuundusu pfumu a tsi yi.» **12** «Me keni na mandaa malaa ma uleele kwaa beni, ka mu taanga di, beni a dituu pe ukutu mutimi mu uyu mo. **13** Ka mu taanga di Muheebili wuli mu mweese ngwanya akaayira, nde sa wadibiti kutso ngwanya yoosi. Nde a akaatsuu pe mu nde makulu, ka nde sa aleele mioosi mi nde akaayuu kwaa me. Nde sa ayaabisa beni mandaa mamafwaana uyira. **14** Nde sa amweese buzitu ba me, munda ti mandaa ma nde akaayaabisa beni, kwaa me makaamata. **15** Bioosi bibili bia Taayi, bili ka bia me. Ni mu buu me ndeeli ti, «Mandaa ma Muheebili akaayaabisa beni, kwaa me makaamata.»» **16** «Ndili a mwaana a taanga hoolo dimaasaala, na beni a dibwamono me pe. Tumake, mwaana a taanga hoolo nha mbisi a nhaa, beni sa dibwamono me.» **17** Babamosi mu miyii mia Yiisu, mialelisini: «Nde ima ali mu unhana uleele bisi? Nde maaleele: «Ndili a mwaana a taanga hoolo dimaasaala, na beni a dibwamono me pe. Tumake, mwaana a taanga hoolo nha mbisi a nhaa, beni sa dibwamono me.» Nde maaleele ka: «Me ndi mu uyene kwaa Taayi.»» **18** «Mwaana a taanga hoolo», mambiindili mama? Bisi a dili mu uyaaba pe nde ima anhana uleele.» **19** Yiisu ayaabi ti bo ali na nzala ya ufuulu nde manduru. Ninha nde wabambiindili: «Beni dili mu ufulusunu, mu uyaaba tsutulu a mandaa ma me ndeeli: «Ndili a mwaana a taanga hoolo dimaasaala, na beni a dibwamono me pe. Tumake, mwaana a taanga hoolo nha mbisi a nhaa, beni sa dibwamono me.»» **20** Ee-e, ngwanya me nadileeli: beni sa dilili, na beni sa dikoto mu minyoongo. Ka baata ba tsi, sa bayaanga. Beni sa diba mu ngebe, ka ngebe dia beni sa dicituu makinyi. **21** Mu taanga di mukaasa ali mu ubaa misoongo, nde ubaaba mu ngebe, munda ti taanga dia mapasi ma nde dimaato. Ka mu taanga di mwaana ali mu ubutuu, nde li mu udiimbili mapasi ma nde. Nde ubaaba na kinyi yalaa, munda ti nde maabutu mwaana. **22** Ni mu buu, beni ka dili mu minyoongo mu taanga di. Ka me sa bwamonono na

beni, na mitimi mia beni sa miba na kinyi. Muntaanga dii, muutu so mosi pe wukaamaasa beni kinyi a beni.» **23** «Bu iluumbu kii ikaato, beni a dibwafuulu me nduru mu ndaa so mosi pe. Ee-e, ngwanya me nadileeli: pasi iloo ki beni diloombo kwaa Taayi mu kuumbu a me, nde sa wadiha kio. **24** Natee mu taanga di, beni keni a dialoombo iloo so imosi pe mu kuumbu a me. Diloombo, na sa badiha. Na kinyi a beni sa yiba yakuu.» **25** «Me maa leele beni mandaa maa moosi mu usalila bifwafwani na matsaba. Ka mu taanga dikaayira, me a ni bwatsuu mu bifwaani na matsaba pe. Ka me sa yaabisa beni na yaki-yaki, mandaa matala Taayi. **26** Mu iluumbu kii, beni sa diloombo ma beni dili na nzala mo kwaa Taayi, mu kuumbu a me. Me a ndi mu uleele beni pe ti, me sa kuundu Taayi mu ndaa a beni. **27** Munda ti Taayi nde makulu atoono beni. Nde atoono beni munda ti beni diatoono me, na munda ti beni diasa imiini ti me namata kwaa Nziaambi. **28** Me namata kwaa Taayi, na me nayiri nha tsi. Mu taanga di, me ndi mu usiisi tsi, na me ndi mu uvutuu kwaa Taayi.» **29** Miyii mia nde miamuleeli: «Maamono, nha ka we ka mu utsuu na yaki-yaki, kwahele a usalila bifwafwani! **30** Mu taanga di, bisi di maayaaba ti we akwayaaba mandaa moosi, tswamina bufuulu we manduru. Ni mu buu, bisi dili mu usa imiini ti we amata kwaa Nziaambi.» **31** Yiisu abwileele: «Nha ka beni diamasa imiini? **32** Ka, taanga hoolo dimaasaala, na dio diamato, di beni dikaatsaamuu. Beni sa dibata muutu muutu ku nzo a nde, na beni sa disiisi me mebake. Ka me a ndi mebake pe, munda ti Taayi li itwaari na me. **33** Me maaleele beni mandaa maa moosi, paa beni diba mu iyeenge, munda beni dianambata mu me. Beni sa dimono mapasi mu tsi. Ka dilwaata ibaala! Me maabiingi nha yulu a tsi!»

17 Bu Yiisu amani na utsuu buu, nde asiimbili misi ku yulu na aleeli: «Taata, nguungu yimaato. Mweese buzitu ba Mwaana a we, paa Mwaana ka amweese buzitu ba we. **2** We aha nde lituu nha yulu a baata boosi, paa nde aha moonyi kwaa baa ba we aha kwaa nde. (aiōnios g166) **3** Na, moonyi wa bilimi na bilimi, ni uyaaba we Nziaambi wa ngwanya ndila mosi, na uyaaba Yiisu Kristo wu we atsinduu. (aiōnios g166) **4** Me maamweese buzitu ba we nha tsini a toto nha, bu me mani isala ki we aha me usa. **5** Mu taanga di, Taata mweese buzitu ba me. Ni buzitu ba me nali na bo nha kulu a we, tswamina tsi yiba. **6** Me maasa ti baata ba we aha me nha tsi, bayaaba we. Bo bali baata ba we, we aha bo kwaa me, na bo batumimi ndaa a we. **7** Mu taanga di, bo bamaayaaba ti bioosi

bi we aha kwaa me, kwaa we biamata. 8 Mundaati, me maaha kwaa bo mandaa ma we aha kwaa me. Bo bamaayaka mo, bo bamaayaba ti ngwanya me kwaa we namata. Na bo bamaasa imiini ti we atsinduu me.» 9 «Me ndi mu ukuundu we mundaati bo. Me a ndi mu ukuundu pe mundaati baata ba tsi, ka mundaati baata ba we aha kwaa me. Mundaati bo baata ba we bali. 10 Bioosi bibili bia me, ni bia we, na bioosi bibili bia we, ni bia me. Na buzitu ba me, bali mu umonuu mu bo. 11 Taanga hoolo dimaasaala, na me a nabwasaala pe nha tsi, ka bo nha tsini a toto bali. Me ndi mu uyiri kwaa we. Taata wa Ngira, kebe bo babanambita mu we, we wuli mu me, paa bo baba muutu mosi, weti bu bisa-we dili muutu mosi. 12 Mu taanga di me nali itwaari na bo, me nakikebe bo mu litu la kuumbu a we, ni litu liwe aha kwaa me. Me nakali bo, na so mosi mu bo pe wadiimbili, nha yulu a wuu wu uyene ku ndimbisi a nde. Nde afwaana udimbili, paa Mabasonuu ma Ngira mamaayene tsitsi. 13 Ka mu taanga di, me ndi mu uyiri kwaa we. Me ndi mu uleele mandaa ma bu me keni nha tsini a toto, paa bo baba na kinyi a me mu bo, kinyi yakuu. 14 Me maaha bo ndaa a we, na tsi yili mu ubele bo, mundaati, bo a bali baata ba tsi pe, weti bu me ka nahele uba wa tsi. 15 Me a ndoombi kwaa we pe paa we maasa bo nha tsi, ka mu ukala bo kwaa Wumubi. 16 Bo a bali baata ba tsi pe, weti bu me makulu nahele uba wa tsi. 17 Biaalisa bo mu ngwanya. Ndaa a we ni ngwanya. 18 Weti bu we atsinduu me nha tsini a toto, me ka maatsinduu bo nha tsini a toto. 19 Me maayeelele nyutu a me yoosi kwaa we mundaati bo, paa bo ka bayeelele manyutu ma bo moosi mu isala kia we mu ngwanya.» 20 «Me a ndi mu ukuundu pe ndila mu bo, ka mundaati baata boosi bakaasa ka imiini mu me, mundaati a mandaa ma bo buleele mu kuumbu a me. 21 Me ndi mu ukuundu paa bo boosi baba muutu mosi. Taata, nyaala bo baba muutu mosi na bisi, weti bu we li muutu mosi na me, na weti bu me ndi muutu mosi na we. Nyaala bo baba muutu mosi, paa tsi yisa imiini ti, we atsinduu me. 22 Me maaha bo buzitu ba we aha me, paa bo baba muutu mosi, weti bu bisa-we dili muutu mosi. 23 Me ndi mooniyi mu bo, na we li mooniyi mu me. Ni buu bo bakaaba muutu mosi mu ngwanya, paa tsi yiyaaba ti we atsinduu me. Na, tsi yiyaaba ka ti, we atoono bo weti bu we atoono me.» 24 «Taata, me ndi na nzala ti baata ba we aha kwaa me baba na me ku me ndi, paa bo bamono buzitu ba me. Ni buzitu ba we aha me, mundaati ti we atoono me tswaamina nzilimini a tsi. 25 Taata walibweeye, tsi a yayaaba we pe, ka me nayaaba we. Na miyii mia me mimaayaaba ti, we

atsinduu me. 26 Me maayaabisa kuumbu a we kwaa bo, na me sa bwayaabisa yo, paa litoono li we atoono me liba mu bo, na me makulu ka me mba mu bo.»

18 Yiisu bu amani na utsuu mandaa maa, nde asiabii na miyii mia nde ku simi lilimosi la muwiili a maamba wa kuumbu Kederoni. Bo bakoti mu luumbu lali mu simi lii. 2 Yuuda muyeelili a Yiisu, ali ayaaba ka mbuu yii. Mundaati, Yiisu na miyii mia nde bali na ipfu kia ukukunu kuu. 3 Ni mu buu, Yuuda ayeni ku luumbu lii. Na nde abiti mukaanga a masodaare na bakebi ba nzo a Nziaambi, ba banguu ba bangaanga ba Nziaambi na Bafarisi bamuhi. Bo bali na bidwaanini, na babiti miindi na bikukunu bia mbaa. 4 Yiisu wali wayaaba mioosi mikaabwiili nde, asweesii kwaa bo na wabafuuli: «Beni na dili mu usaa?» 5 Bo bamuvutuli: «Yiisu musi Nazareti». Yiisu wabaleeli: «Me ndio wu!» Na Yuuda muyeelili a nde, ali atemene nhaa na bo. 6 Nha Yiisu aleeli ti me ndio wu, bo bavutii mbisi na babwi nha tsi. 7 Yiisu abwifuulu bo: «Beni na dili mu usaa?» Bo babwileele: «Yiisu musi Nazareti». 8 Yiisu avutuli: «Me maaleele beni ti ni me. Mbiiti beni me dili mu usaa, dinyaala babamosi bayene.» 9 Yiisu atsuyi buu, paa mandaa ma nde aleeli mayene tsitsi: «Taata, me a maadiimbisi pe so mosi mu ba we aha kwaa me.» 10 Simooni Peetero wali na mukasa, apalisi nde. Nde ateti musiali a nguu a ngaanga a Nziaambi, na wamukesi litswi la koo kia babaala. Kuumbu a musiali wuu ali Malakusi. 11 Ka Yiisu aleeli kwaa Peetero: «Vutulu mukasa a we mu isweehili kia nde. We buli mu utsimi ti me a aninywa pe mbasa ya mapasi yi Taata amaaha kwaa me?» 12 Mu taanga dii, mukaanga a masodaare na mukuutu a bo, na bakebi ba nzo a Nziaambi bakaangi Yiisu na bamukuti bibolo. 13 Bo bakwibiti nde kwaa nguu a bangaanga ba Nziaambi wa kuumbu Ane. Ane ali buko ba Kayifa, mukuutu a banguu ba bangaanga ba Nziaambi mu ilimi kii. 14 Kaba Kayifa ali aha ndoongi yi kwaa bakuutu ba Bayuudayo: «Yavulu bubwe muutu ndila mosi akwa mu toono a baata boosi.» 15 Simooni Peetero na muyii mosi mukimi bakiduku Yiisu. Nguu a bangaanga ba Nziaambi ali ayiluu uyaaba muyii mukimi wuu. Ni mu buu, bo bakoti mbala mosi na Yiisu mutso lipaanga la nguu a bangaanga ba Nziaambi. 16 Ka Peetero asiaali ku mbari, nha bele a munywa a lipaanga. Muyii mukimi wuu, wali wayabina kwaa nguu a bangaanga ba Nziaambi apali ku mbari a lipaanga. Nde atsuyi na mukaasa wakikebe munywa lipaanga, na tumake nde akotisi Peetero kutso lipaanga. 17 Mukaasa wuu afuuli Peetero: «We ka a li pe mosi mu miyii mia

baala lii?» Peetero avutuli: «Ngori, me a ndi muyii a nde pe!» 18 Ali na kioori kiavululu. Ni mu buu, basiali na bakebi bali badiaala nha mukoo a mbaa, mu uyoto mbaa. Peetero ka akiyoto mbaa na bo. 19 Nguu a bangaanga ba Nziaambi, afuuli Yiusu manduru mu ndaa miyii mia nde, na munda nziisili yi nde akiyiisi. 20 Yiusu wamuvutuli: «Me nakitsuu nha kulu a baata boosi. Na taanga dioosi, me nakiyiisi mu nzo a makutunu ma Bayuudayo, na mutso lipaanga la nzo a Nziaambi. Ni kuu ku Bayuudayo boosi bali mu ukukunu. Me a naleeli ndaa so mosi mu tsweeyi pe. 21 Mu ima we li mu ufuulu me manduru ma pili yii? Fuulu kwaa babakiyuu me, ima me naleele kwaa bo: bo bayaaba ma me naleele.» 22 Mu mandaa maa, mosi mu bakebi bali nhaa, ateti Yiusu mbata. Nde wamuleeli: «Yi mvutu yi we uha kwaa nguu a bangaanga ba Nziaambi?» 23 Yiusu avutuli: «Leele me, ki ndaa yimbi me maaleele? Ka mbiiti ma maaleeli, ngwanya mali, mu ima we li mu utete me?» 24 Nguu a bangaanga ba Nziaambi wa kuumbu Ane, atsenduu nde na bibolo, kwaa mukuutu a banguu ba bangaanga ba Nziaambi Kayifa. 25 Bu maa makiyilimi, Simooni Peetero ali ninha, mu uyoto mbaa. Bamuleeli: «We ka a li pe mosi mu miyii mia nde?» Ka Peetero atuni bu aleeli: «Ngori, me a ndi muyii a nde pe!» 26 Mosi mu basiali ba nguu a bangaanga ba Nziaambi, ali kaanda limosi na muutu wu Peetero akesi litswi. Nde afuuli Peetero: «Me a namono pe we na nde mutso luumbu?» 27 Ka Peetero abwitunu. Nhaa-natsi, tsutsu akookili. 28 Tumake, ni babiti Yiusu kwaa Kayifa, ku nzo a mutumi a Looma. Ali ngwaali a ngwaali. Bababiti Yiusu a bakoti pe mutso nzo. Bo bayilii buu, paa bo banyaala usumuu, na bahama mu uba kutso tsieemini, paa baba na muswa wa udia biloo bia mukuungi a Paaka. 29 Ni mu buu, mutumi Pilato ayimono bo ku mbari. Nde wabafuuli: «Mu ki ndaa beni dili mu ufuundu muutu wu?» 30 Bo bamuvutuli: «Mbiiti nde ali a ayiluu ndaa yimbi pe, bisi a diakeni uyayeelele we nde pe.» 31 Pilato abwileele: «Diholo nde beni bame, na difuundusu nde weti buli mikele mia beni.» Ka bo bavutuli: «Bisi a dili na muswa pe wa uha muutu tsieembili ya likwa.» 32 Maa mayilimi, paa mandaa maleeli Yiusu mayene tsitsi, mu ayaabisi buni nde ukwa. 33 Pilato akoti mutso nzo. Nde ati Yiusu mbili, na wamufuuli nduru yi: «We ni mutini a Bayuudayo?» 34 Yiusu avutuli: «We nha leeli buu munda ti we makulu tsimi buu, oo ti baata bakimi bamaaleele we buu mu ndaa a me?» 35 Pilato avutuli: «Munda ti me Muyuudayo ndi? Baata ba ifuumbu kia we na banguu ba bangaanga ba Nziaambi, bamaayeelele we kwaa me. We ki ndaa

mayiluu?» 36 Yiusu avutuli: «Ipfumu kia me a ili kia tsi yi pe. Mbiiti ipfumu kia me ali kia tsi yi, keni basiali ba me bakeni udwaana, paa bakuutu ba Bayuudayo banyaala ukaanga me. Ka ngori, ipfumu kia me a ili kia tsi yi pe.» 37 Ninha, Pilato wamufuuli: «Mu yii, we mutini li?» Yiusu wamuvutuli: «We leeli ti me mutini ndi. Me nabutuu na me nayiri nha tsi mu uta imbaangi munda ngwanya. Pasi muutu wuli mu usalila ngwanya, li mu yuu mandaa ma me ndi mu uleele.» 38 Pilato wamuvutuli: «Ngwanya ni ima?» Amana na uleele mandaa maa, Pilato ni abwiyele kwaa Bayuudayo ku mbari. Nde wabaleeli: «Me amoni toono so mosi pe mu uha muutu wu tsieembili ya likwa. 39 Ka beni dili na ipfu kili ti me ha bunyanga kwaa kori mosi mu mukuungi a Paaka. Beni ditooni ti me ha bunyanga kwaa "mutini a Bayuudayo"?" 40 Bo baloyi: «Ngori, a nde pe! Bisi Barabase diatooono!» Ka bunu, Barabase wuu ali ihaangi.

19 Ni mu buu, Pilato atumi babiti Yiusu na bafiinzi nde bikoti. 2 Masodaare mamunayi iburu kia matsieende nha mutswe. Bamulwaatisi ka iyungu kiabeenge. 3 Bo bayiri nha bele a nde, na bamuleeli: «Bwee la we, mutini a Bayuudayo!» Na bakiha nde mambata. 4 Pilato abwipala, na aleeli kwaa baata bali ku mbari: «Monani, me nde nibee kwaa beni nha mbari nha, paa beni diyaaba ti, me a ndi mu umono pe toono ya usieembe nde.» 5 Ni mu buu, Yiusu apali ku mbari. Nde ali alwaata iburu kia matsieende, na iyungu kiabeenge. Pilato wabaleeli: «Dimono muutu me!» 6 Ka mu taanga di banguu ba bangaanga ba Nziaambi na bakebi bo bamumoni, bo baloyi: «Komo nde nha kuruwa! Komo nde nha kuruwa!» Pilato abwileele: «Diholo nde na dikomo nde beni bame. Munda ti, mu me, me a ndi mu umono pe toono so mosi ya usieembe nde.» 7 Bayuudayo bavutuli: «Bisi dili na mikele, na mikele mii mili mu uleele ti nde afwaana ukwa. Munda ti nde aleeli ti nde li Mwaana a Nziaambi.» 8 Bu Pilato ayuyi mandaa maa, nde abwibaa boomo balaa. 9 Nde akoti mu nzo na afuuli Yiusu: «We wa kuni li?» Ka Yiusu a wamuhi mvutu pe. 10 Pilato wamuleeli: «We li mu ubisi utsuu na me? We a ayaaba pe ti me ndi na lituu la uha we bunyanga, na me ndi ka na lituu la ukomo we nha kuruwa?» 11 Yiusu wamuvutuli: «We a akeni uba na lituu so hoolo pe nha kulu a me, so Nziaambi a aheeri we lo pe. Ni mu buu, muutu wayeelele me kwaa we, li na lisumu lavulu bunene na la we.» 12 Umatuu mu taanga dii, Pilato akisaa kuulu ya uha Yiusu bunyanga. Ka Bayuudayo bakiloo: «Mbiiti we heeri nde bunyanga, we a li nduu a mutini Kayisari

pe! Pasi muutu wuli mu uleele ti nde mutini ali, li mutaata a mitini Kayisari!» **13** Mu taanga di Pilato ayuyi mandaa maa, nde abiti Yiisu ku mbari. Nde ayidiaala nha mbata a mufuundisi, nha mbuu yibali mu uta: «mbari ya mu mamanya». Mbuu yii, kuumbu a yo «Ngabata» mu lebeleo. **14** Ali helape ka nzanga, mu iluumbu kiatswaamina mukuungi a Paaka. Pilato aleeli kwaa Bayuudayo: «Dimono mutini a beni!» **15** Ka bo bakiloo: «Dusu nde! Dusu nde! Komo nde nha kuruwa!» Pilato wabafuuli: «Beni diatoono ti me komo mutini a beni?» Banguu ba bangaanga ba Nziaambi bavutili: «Bisi a dili na mutini mukimi pe, nha yulu mutini Kayisari.» **16** Mu yii, Pilato wabayeelili Yiisu, paa bamukomo nha kuruwa. Ni mu buu, masodaare babiti Yiisu. **17** Yiisu nde makulu abiti kuruwa a nde, umatuu ku palili a ngaanda Yeruselemi natee ku mbuu yibali mu uta «mbuu ya iteenge kia mutswe». Kuumbu a mbuu yii mu lebeleo «Ngolongota». **18** Ni kuu ku bakomi Yiisu na baata boolo bakimi itwaari na nde. Mosi ku koo kia nde kia babaala, wunu ku koo kia nde kia bakaasa, na Yiisu nha kati a kati. **19** Pilato asonii nha yulu a mwaana a bala, na atumi banaa lo nha yulu a kurwa. Nde asonii bisionii bi: «Yiisu musi Nazareti, mutini a Bayuudayo.» **20** Bayuudayo babalayi bataangi bisionii bii. Mundaa ti mbuu yibali bakomi Yiisu ali bebele na ngaanda, na bisionii ali mu lebeleo, mu ndaa a basi Looma na mu ndaa ya basi Eleene. **21** Banguu ba bangaanga ba Nziaambi baleeli kwaa Pilato: «A sonuu pe “mutini a Bayuudayo.” Ka sonuu ti “muutu wu aleele ti nde li mutini a Bayuudayo.”» **22** Pilato avutili: «Bi me nasonuu, ni buu biba.» **23** Mu taanga di masodaare mamani na ukomo Yiisu nha kuruwa, bo baholi bikutu bia nde. Bo bakabili bio mu makaba mana, na bahi pasi kaba kwaa pasi lisodaare. Bo baholi ka iyungu kia Yiisu kibahale ubaamba umata ku yulu natee ku tsi. **24** Masodaare malelisini: «Dinyaalani ukaka iyungu ki. Ka ditaanani zeke mu uyaaba kio kia na ikaaba.» Maa mayilimi paa Mabasonuu ma ngira mayene tsitsi: «Bo bamaakabisina bikutu bia me, bamaata zeke mu uyaaba, na kaaholo iyungu kia me.» Ni mandaa maa masodaare mayilii. **25** Nha peembi a kuruwa a Yiisu, ali na bakaasa ba: nguu a Yiisu, mwaana a nguu a nguu a nde, Mari mukari a Klopasi, na Mari musi Mangadala. **26** Mu taanga di Yiisu amoni nguu a nde, na muyii wu nde akitoono nha bele a nguu a nde, nde aleeli kwaa nguu a nde: «Mono mwaana a we.» **27** Tumake ni aleeli kwaa muyii wuu: «Mono nguu a we.» Na umatuu mu taanga dii, muyii wuu aholi Mari mu uba na nde ku nzo a nde. **28** Nha mbisi a nhaa, Yiisu ali ka maayaaba ti, mandaa moosi

mamakuu. Na paa Mabasonuu ma Ngira mayene tsitsi, nde aleeli: «Me na nyooto a maamba.» **29** Nhaa mwali na lisaanga lalulu mu viinyi la nhanyi. Masodaare matsubi itsuru kia tsaanda yaduu mutso viinyi la nhanyi. Bo bakuti kio nha toso a itsuru kia muti wu bali mu uta isopi. Bo bahaatisi iteendi kii nha munywa a Yiisu. **30** Yiisu anywi viinyi la nhanyi lii, na aleeli: «Mioosi mimaakuu!» Nde atali ku tsi na asieeli muvuumu. **31** Ali tswaamina iluumbu kia mukuungi a Paaka. Na kwaa Bayuudayo, a bwali bwafwaana pe ti bamvuumbi baba nha yulu a bakuruwa mu iluumbu kia saba. Mundaa ti iluumbu kia saba kii, ali iluumbu imosi kiavulu bunene mu Basaba boosi. Ni mu buu, bakuutu ba Bayuudayo baloombi kwaa Pilato mu utumu ti, baboolo miili mia baata babakomi. Na mu utumu ka ti, bamaasa manyutu ma bo nha bakuruwa. **32** Masodaare mayiboolo miili mia watsiomi wu bakomi nha kuruwa, mbala mosi na Yiisu. Tumake mia waboolo. **33** Ka mu taanga di bo batoori kwaa Yiisu, bo bamoni ti nde ali amaakwakwa. Ni mu buu, bo a bamubooli miili pe. **34** Ka mosi mu masodaare atuli Yiisu libaanzi mu yoo la nde. Na nhaa-na-tsi, makili na maamba mapali. **35** Muutu wamoni mandaa maa, ati imbaangi mu mo, na imbaangi kia nde ili kia ngwanya. Nde ayaaba ti nde li mu uta ngwanya, paa beni ka disa imiini. **36** Mundaa ti, maa moosi mamaayilimi paa Mabasonuu ma Ngira mayene tsitsi: «A buboolo nde muyisi so mosi pe.» **37** Na mukaanda mukumi wa Mabasonuu ma Ngira, li mu ubwaleele ti: «Bo sa basumu misi mia bo nha yulu a muutu wu bo bamaatulul libaanzi.» **38** Nha mbisi a nhaa, Yoosefi musi ngaanda ya Arimate, ayiloombo muswa kwaa Pilato wa uholo nyutu a Yiisu. Yoosefi wu ka ali muyii a Yiisu, ka mu tsweeyi, mundaa ti nde ali na boomo ba bakuutu ba Bayuudayo. Pilato wamuhi muswa wa uholo nyutu a Yiisu. Ni mu buu, Yoosefi ayimaasa nyutu a Yiisu. **39** Nikodemo wali wayimono Yiisu butsuu, ayiri ka. Nde abeyi helape maku matata ma bakilo ba mananaasa, mabayiluu mu miire na aloweese. **40** Yoosefi na Nikodemo baholi nyutu a Yiisu, na badii yo kutso matsaanda ma liino. Bo bayitili maari ma mananaasa, weti buli ipfu kia Bayuudayo nha bubaadii bamvuumbi ba bo. **41** Nha mbuu yi bakomi Yiisu, ali na luumbu. Na mutso luumbu lii, ali na ngili mosi yinyatii. Ali keni a badii pe mvuumbi so mosi mutso ngili yii. **42** Bu yali iluumbu kia nzilimini a mukuungi a Paaka, na bu yali ti ngili bebele, bo basuusi nyutu a Yiisu muu.

20 Ngwaali a ngwaali mu iluumbu kia limiingi, ku makia ma busi, Mari musi Mangadala ayeni ku

ngili. Nde amoni ti manya lali lafuu munywa a ngili, ali bamaamaasa. 2 Ni mu buu, nde ayeni mu tiini kwaa Simooni Peetero na muyii mukimi wu Yiisu akitoono. Nde aleeli kwaa bo: «Bamaamaasa nyutu a Pfumu mu ngili a nde, na a diayaaba pe nhani bamaasuusu yo.» 3 Peetero na muyii mukimi wu bayeni ku ngili. 4 Bo baboolo bayeni mu matiini. Ka muyii mukimi wu avuli Peetero mu tiini, na akwito watsiomi ku ngili. 5 Nde abaandini mu umono, na amoni matsaanda ma liino bali basuusu nhaa. Ka nde a akoti pe. 6 Simooni Peetero wakiyiri nha mbisi a nde, atoori na akoti mu ngili. Nde amoni matsaanda ma liino basuusu nha tsi. 7 Nde amoni ka tsaanda yibali badii mutswe a Yiisu. Tsaanda yii a yali pe mbuu mosi na matsaanda ma liino. Ka yo ali bafutuu, basuusu nha tata, nha mbuu kimi. 8 Mu taanga dii, muyii mukimi wuu, watoori wa tsiomi ku ngili, akoti ka. Nde amoni na asi imiini. 9 Ka miyii ali keni a miabahala pe mandaa Mabasonuu na Ngira, mali mu uleele ti Yiisu afwaana mu usimbuu mu babakwa. 10 Tumake, miyii mio miamioolo miavutii ku manzo ma bo. 11 Mari ali atemene ku mbari, nha bele a ngili, na akilili. Bu nde akilili, nde abaandini mu umono kutso ngili. 12 Nde amoni batumu ba Nziaambi boolo, balwaata bikutu biahembuu, na badiaala nha mbuu yibali basuusu nyutu a Yiisu. Mosi ali adiaala nha mbuu yali mutswe a Yiisu, na wunu nha yali miili mia nde. 13 Batumu ba Nziaambi bafuulu kwaa Mari: «Maama, mu ima we li mu ulili?» Nde wabavutii: «Bamaamaasa Pfumu a me, na me a nayaaba pe kuni bamaasuusu nde.» 14 Amana na uleele buu, nde asieetii na amoni Yiisu ali atemene nhaa. Ka nde a akiyaaba pe ti wuu ali Yiisu. 15 Yiisu wamufuuli: «Maama, mu ima we li mu ulili? We na li mu usaa?» Mari bu akitsimi ti wu ali musiali a luumbu lii, nde wamuleeli: «Taata, mbiiti we maamaasa nde, leele me kuni we suusi nde. Na me sa yaholo nde.» 16 Yiisu wamuleeli: «Mari!» Mari asieetii kwaa nde, na aleeli mu lebelelo: «Rabuni!» mbiindili ti «Muyiisi!» 17 Yiisu abwileele: «Akaanga me pe, munda ti me keni a nahaata pe kwaa Taayi. Ka yene kwaa baana ba nguu ba me, na leele bo ti «Me ndi mu uhaata kwaa Taayi a me, wuli ka Taayi a beni; na kwaa Nziaambi a me, wuli ka Nziaambi a beni.» 18 Ni mu buu, Mari musi Mangadala ayeni kwaa miyii, na wabayaabisi: «Me maamono Pfumu!» Na nde wabayaabisi mandaa ma Yiisu wamuleeli. 19 Tsitsii a iluumbu kia limiingi kii na kii, miyii miali miakukunu mutso nzo mosi. Bo bali babiinduu nzo mu tsiafi, munda ti bo bali na boomo ba bakuutu ba Bayuudayo. Yiisu ayiri, na atemini nha kati a kati a bo. Nde wabaleeli: «lyeenge kwaa beni!» 20 Nha mbisi

a uleele buu, nde wabamweesi mioo mia nde, na libaanzi la nde. Miyii mialuuli mu kinyi bu bo bamoni Pfumu. 21 Yiisu abwileele: «lyeenge kwaa beni! Weti bu Taayi atsinduu me, me ka nitsinduu beni.» 22 Nha mbisi a uleele ndaa yii, nde afuli bo mupepe, na wabaleeli: «Diyaka Muheebili wa Ngira! 23 Baa ba beni dikaasa masumu ma bo kolokolo, Nziaambi sa asa bo kolokolo. Ba beni dikaabisi usa kolokolo, Nziaambi a usa bo kolokolo pe.» 24 Toma, ali mosi mu miyii kuumi na mioolo, wubahi kuumbu ya ubili Mbu. Nde a ali pe itwaari na bo nha Yiisu ayiri. 25 Miyii mimimosi mialeeli kwaa nde: «Bisi dimaamono Pfumu.» Ka Toma avutii: «Mbiiti me a moni pe ikiri kia tsootso mu mioo mia nde, me a nisa pe imiini. Mbiiti me a ndoosi pe mulembi a me nha mbuu yaba tsootso, na koo kia me mu libaanzi la nde, me a nisa pe imiini.» 26 Limiingi limosi nha mbisi a nhaa, miyii mia Yiisu ali miabwikukunu mutso nzo. Na Toma ka ali itwaari na bo. Ka bu bo bali babiinduu nzo mu tsiafi, Yiisu ayiri, na atemini nha kati a kati a bo. Nde aleeli: «lyeenge kwaa beni!» 27 Tumake, nde aleeli kwaa Toma: «Sa mulembi a we nha, na mono mioo mia me. Bee koo kia we, na sa kio nha libaanzi la me. A bwabisi pe mu usa imiini, ba muutu ngaa imiini!» 28 Toma wamuvutii: «Pfumu a me, na Nziaambi a me!» 29 Yiisu abwileele: «Munda bu we moni me, we siiri imiini? Kinyi kwaa baata babahale umono, ka basa imiini!» 30 Yiisu abwiyluu biliimbi bikimi bia ukimuu, nha kulu a miyii mia nde. Biliimbi bii, a batsuu pe mu bio mu mukaanda wu. 31 Ka mandaa mabasonuu mu mukaanda wu, basonuu mu paa beni disa imiini ti Yiisu ni Kristo, Mwaana a Nziaambi. Na, bu beni disa imiini, beni sa dibaa moonyi mu kuumbu a nde.

21 Nha mbisi a mwaana biluumbu, Yiisu abwimonuu kwaa miyii mia nde, ku mukoo a diaanga la Tiberiade. Mono bu nde amonii kwaa bo: 2 Simooni Peetero, Toma wu baha kuumbu ya ubili Mbu, Natanaeli musi Kaana mu itinini kia Ngilili, baana a Zebedaayi, na miyii mia Yiisu mioolo mikimi bali itwaari. 3 Simooni Peetero wabayaabisi: «Me ndi mu uyene ku ulobo.» Bo bamuleeli: «Bisi ka na we diyene.» Bo boosi bayeni na bakoti mu bootu. Ka butsuu baa, bo a babayi tswi so mosi pe. 4 Busi bu babaandii ukia, Yiisu ali atemene nhaa, nha simi la diaanga. Ka miyii a miayaabi pe ti wuu ali nde. 5 Yiisu wabaleeli: «Banduu ba me, beni utuu ubaa iloo kia udia?» Bo bavutii: «Pia, bisi a dili na iloo pe!» 6 Yiisu wabaleeli: «Didumunu siele mu maamba, ku koo kia bootu kia babaala, na beni sa dibaa batswi.» Bo badumini siele, na a bali abwatuu pe udutu lo mu

upalisa lo mu maamba, munda ti lo ali lamaaluulu mu batswi. 7 Mu taanga dii, muyii wu Yiisu akitoono aleeli kwaa Peetero: «Wu ni Pfumu!» Bu Peetero ayuyi ndaa yii ti wu ni Pfumu, nde alwaati ikutu kia nde kia yulu, munda ti nde a ali na ikutu pe. Nde abwi mu maamba. 8 Miyii mikimi miayiri mu bootu, mu uyiri adutu siele lalulu mu batswi. Bo a bali pe ngo la na simi. Bo ali taka na simi mu iteesi kia bameetere helape kama. 9 Nha bo batoori nha simi, bo bamoni mbaa ya makala na batswi nha yulu, na bo bamoni ka mapa nha peembi. 10 Yiisu wabaleeli: «Dibee ndaamba a batswi ba beni dimaabaa.» 11 Simooni Peetero akoti mu bootu, na aduti tee nha tsi, siele lalulu mu batswi babanene. Litaanga la batswi mutso siele ali kama maku mataana na batswi batata mu boosi. Ka so mu litaanga lii loosi, siele a lakikii pe. 12 Yiisu wabaleeli: «Diyiri diyadia.» So mosi pe mu miyii wayesini ufuulu nde: «We na li?» Munda ti bo ali bayaaba ti wuu ali Pfumu. 13 Yiisu aswesii kwaa bo, nde aholi lipa na wabakabi lo. Nde ayilii bumosi ka mu tswi. 14 Yii ali mbala ya mutata yi Yiisu amonii kwaa miyii mia nde, umatuu bu nde asiimbii mu babakwa. 15 Nha mbisi a udia, Yiisu aleeli kwaa Simooni Peetero: «Simooni, mwaana a Yowani, we atoono me kwavulu baa-na-ba?» Nde avutili: «Ee-e Pfumu, we ayaaba ti me natoono we.» Yiisu wamuleeli: «Kebe mameme ma me.» 16 Yiisu wamufuuli mu mbala ya diolo: «Simooni, mwaana a Yowani, we atoono me?» Simooni avutili: «Ee-e Pfumu, we ayaaba ti me natoono we.» Yiisu wamuleeli: «Kebe mameme ma me.» 17 Yiisu wamufuuli mu mbala ya mutata: «Simooni, mwaana a Yowani, we atoono me?» Peetero amoni ngebe bu Yiisu wamufuuli mu mbala ya mutata: «We atoono me?» Na nde avutili: «Pfumu, we ayaaba mandaa moosi. We ayaaba ti me natoono we!» Yiisu abwileele: «Kebe mameme ma me. 18 Mu ngwanya, me nileele kwaa we: nha we ali mufuru, we makulu akikutu kobo a we, na akiyene pasi ku we atoono. Ka nha we kaanunu, we sa sibili mioo, na muutu mukimi sa akutu kobo a we, na sa abiti we ku we ahele utoono uyene.» 19 Mu mandaa maa, Yiisu akiyaabisa buni Peetero akaakwa, na uha buzitu kwaa Nziaambi mu likwa lii. Tumake, Yiisu wamuleeli: «Duku me!» 20 Peetero asieeti, na amoni muyii wu Yiisu akitoono mu uduku bo. Ni muyii wabaandini nha bele a Yiisu nha bo bakidia, mu ufuulu nde: «Pfumu, na kaayeelele we?» 21 Bu Peetero wamumoni, nde aleeli kwaa Yiisu: «Pfumu, aka nde, mima mikaabwiilili nde?» 22 Yiisu wamuvutili: «Mbiiti me tooni ti nde aba moonyi natee bu me niyiri avutuu, ndaa a we nhani yili? We duku me ndili!» 23 Ubaanduu iluumbu

kii, mvuungu a ndaa yii yatsiaamii nha kati a bangaa imiini ti, muyii wuu a ukwa pe. Ka bunu, Yiisu a aleeli pe kwaa Peetero ti, muyii wuu a ukwa pe. Ka Yiisu ali aleeli: «Mbiiti me tooni ti nde aba moonyi natee bu me niyiri avutuu, ndaa a we nhani yili?» 24 Ni muyii me wuu li mu uta imbaangi mu mandaa maa, na wumaasonuu mo. Na bisi diayaaba ti imbaangi kia nde ili kia ngwanya. 25 Uli na mandaa makimi mamalayi ma Yiisu ayilii. Ka mbiiti busonuu mo mosi na mosi mu mikaanda, me nitsimi ti tsi yoosi sa yiba yikee mu uswee mikaanda mibakeni usonuu.

Biyiluu

1 Teofili, mu mukaanda a me wa tsiomi, me nasonii mioosi, mia baandii Yiiisu uyiluu na uyiisi. **2** Tswaamini a iluumbu ki nde ahaati ku yula, mu litu la Muheebili wa Ngira, ahi mandongi ma nde, kwaa batumu ba nde ba asiooli. **3** Ku mbisi a likwa la nde, nde makulu amonii kwaa bo, ti nde li moonyi, mu biliimbi bialaa, nha mbisi a mapasi ma nde amoni. Mu maku mana ma biluumbu, nde amonii kwaa bo, na wabatsuyi mu mia tala Ipfunu kia Nziaambi. **4** Bu akidia na bo, nde wabaleeli ti: «A dipala mu ngaanda a Yerusalemi pe, ka dikebe lilasina la Taata, li beni diayuyi kwaa meeni. **5** Yowani abootii mu maamba, ka beni sa badibootuu mu Muheebili wa Ngira, nha mbisi a mwaana biluumbu hoolo.» **6** Batumu bakukini na Yiiisu, bamufuuli: «Pfunu, buni mu taanga di we kaadiaasa ipfunu kia Iseraeli?» **7** Yiiisu wabavutuli: «A mia tala beni pe, mu uyaaba taanga di Taata akutu, mu litumu la nde makulu. **8** Ka beni sa dihoho mifuri mia Muheebili wa Ngira ukaayira nha yulu a beni. Beni sa diba bambaangi ba me mu Yerusalemi, mu tsi ya Yuuda yoosi, na mu tsi ya Samaria, natee kwa suku tsi yoosi.» **9** Bu amani uleele maa, nde anaangii ku yula, na tuti lafuyi nde, nha misi mia bo. **10** Bu bakitala ku yula, ku Yiiisu akiyene, babaala boolo bamonii kwaa bo, babalwaata bikutu biahembuu. **11** Bo baleeli: «Basi Ngilili, mu ima dili mu uhama mu utala isooso ku yula? Yiiisu wuu, wu Nziaambi anaangili ku yula nha kati a beni, sa avutuu weti bu beni dimoni nde mu uyene.» **12** Bu basiisi mulaanda a Olive, mu iteesi kia helape kilometere mosi, bo bavutii ku Yerusalemi. **13** Bu batoori ku Yerusalemi, bo bahaati ku itsuru kia nzo kia ku yulu. Kuu, ku bali na ipfu kia uvutunu, kwali: Peetero, Yowani, Yaki, Andere, Filipino, Toma, Baritelemi, Mataayi, Yaki mwaana Alife, Simooni muzeloti na Yuuda mwaana Yaki. **14** Boosi mu itwaari bahami, mu likuundu, na Bakaasa na Mari nguu a Yiiisu na baana banguu ba Yiiisu. **15** Mu biluumbu bii, litaanga la babali bakukunu bali iteesi kia kama na maku moolo ma baata. Peetero atemini nha kati a baana ba nguu, na aleeli: **16** «Baana ba nguu ba me, aba bwafwaana ti ma Basonuu ma Ngira mayilimi mbii bwaleeli Muheebili wa Ngira, mu munywa a Daavidi, wa kwitsuu mu Yuuda. Ni nde wa kitii mubiti a baa, ba bakaangi Yiiisu. **17** Nde beeri mosi mu litaanga la bisi, na nde asiali isala imoosi na bisi. **18** Bu amani usuumbu tsiee mu mboongo di bafuti nde diasumuu, nde apatii na moonyo apasi, na misopo mia nde miatsiamii. **19** Ndaa yii yayabini kwa baata boosi mu

Yerusalemi. Ni mubuu tsiee yii bati yo mu ndaa a bo: «Akeledama» mbiindili ti «tsiee ya makila.» **20** Ka basonuu mu mukaanda Mikuunga: «Nyaala nzo a nde yiba yi babwoongolo, na muutu so moosi a nyaala udiaala mu yo.» Na basonuu ka: «Muutu mukimi aholo isala kia nde.» **21** Bwafwaana ti, mosi aba mbaangi itwaari na bisi, mu tsimbilili a Pfunu Yiiisu mu babakwa. Muutu wuu afwaana uba wakidieenge na bisi, mu taanga dioosi di Pfunu Yiiisu akiyene nha kula bisi, umatuu bu Yowani abootii Nde, natee mu iluumbu ki Nziaambi, anaangili Nde nha kati a bisi, mu uyene ku yula.» **23** Bo batemisi na bamweesi baata boolo: Yoosefi wubakita Barisabase, uli kumbu ya ubili Yusitusi, na Matiasi. **24** Tumake bakuundi kwaa Nziaambi mbii bu: «Pfunu, we wayaaba mitimi mia baata boosi, mweese mu bo baboolo na we sioli, **25** paa ti nde aholo mbuu mu isala kia batumu, yi Yuuda asiisi mu uyene ku mbuu yafwaana kwaa nde.» **26** Bo bati ipaa nha kati a bo, na ipaa kiabwi nha yulu a Matiasi, wu babweesi nha tso a batumu kuumi na mosi.

2 Iluumbu kia Pentekoti bu kiatoori, babasa imiini mu Nziaambi bakukini nha mbuu mosi. **2** Itsundu-a-tsundu, kele yamatii ku yula, weti iteembi kiamifuri, yaluusi nzo yoosi, yi bali badiaala. **3** Ndimi weti Milee mia mbaa, diamonii kwaa bo, dio diakabii na diasutii nha yulu a mosi-mosi mu bo. **4** Bo boosi baluuli mu Muheebili wa Ngira, na bo babaandii mu utsuu mu ndimi, weti bu Muheebili aleeli kwaa bo mu uyaabisa. **5** Ku Yerusalemi kwali na Bayuudayo babali na likinzi la Nziaambi, bamati mu matsi moosi. **6** Kele yii bu yayuyini, koongi a baata yakukini. Bo bakimii, mu ndaa muutu-muutu akiyuu bo, mu utsuu mu ndaa a nde ya bula. **7** Bo bapamii na bakimii, baleeli: «Baata ba boosi, a bali pe basi Ngilili? **8** Ka buni muutu-muutu mu bisi, ali mu uyu bo mu utsuu mu ndaa a nde ya bula? **9** Nha kati a bisi uli na baata babamata ku Parte, ku Mede, ku Elami, na basi Mesopotami, na Yuuda, na Kapadoki, na Ponte, na itinini kia Asia, **10** na Firingia, na Pamfili, na Ngipiti, na mu tsi ya Libi mu itinini ya Kireni, na babamati ku Looma, **11** na Bayuudayo, na baata bakimi babakoto mu libuundu la bo, babali ku iduku kia Kerete na babali ku itinini kia Arabi. Ka buni bisi dili mu uyu bo, bali mu utsuu mu mandaa ma bisi, mu biyiluu bi bibwe bia Nziaambi.» **12** Bo boosi bakimii na mayele mawi bo. Baleelisini nha kati a bo: «Ka maa-na-ma mbiindili ma?» **13** Ka ba bamosi basi saa, baleeli: «Maala ma bo bali mu ubaakolo.» **14** Peetero, atemini itwaari na batumu kuumi na mosi, anaangili ndaa, aleeli kwaa

koongi: «Basi Yuuda, na beni boosi babali mu udiaala mu Yerusalemi, "ditete matswi" mu manileele beni! Diyaaba ti: **15** Baata ba a bakolo pe weti bu beni dili mu utsimi, munda ti dikini mu nguungu ya wa mu ngwaali. **16** Ka ma ni maleeli mubili Yoweli: **17** "Mu biluumbu bia tsieelele, bu leeli Nziaambi: Me sa yitili Muheebili a me nha yulu ma nyutu ma baata boosi, baana ba beni ba babaala, na ba Bakaasa sa babili, bafuru ba beni sa bamono mamono misi, na binunu bia beni sa bilooto manziori. **18** Ee, nha yulu a mabooyi ma me ma babaala na ma Bakaasa, mu biluumbu bii, me sa yitili Muheebili a me, na bo sa babili. **19** Me sa mweese bimaanga mu yula, na biliimbi nha tsini a toto: makila, mbaa na tuti la luki. **20** Nyanga sa ikituu pimi, na tsuungi sa abeenge weti makila, tswaamina iluumbu kia Pfumu ito, iluumbu kii ki inene na kia kimi-kimi. **21** Ka, pasi nde wu ka abili kuumbu a Pfumu, sa ayobuu." **22** «Baata ba Iseraeli, diyuu bubwe mandaa ma: Yiisu musi Nazareti, muutu wuu wu Nziaambi atsindii kwaa beni mu sa mu litu bimaanga na biliimbi. Nde ayilii bio nha kati a beni weti bu beni bame diayiluu uyaaba. **23** Muutu wuu, wubayeelili weti bu ili kesili a Nziaambi, beni diamudusi, bu diahi muswa kwaa bangooyi mu ukomo nde nha muti wa kuruwa. **24** Ka Nziaambi wamusimbili mu ba bakwa, bu wamukuuli mu mapasi ma likwa, munda ti likwa a lali na litu pe, la udiaasa nde. **25** Ka Daavidi aleeli munda nde: "Mu taanga dioosi, me nakimono Pfumu nha kulu a me, munda nde li nha koo kia me kia babaala, paa me hele uteete. **26** Ni mu buu, mutimi a me li mu uyaanga, na ndimuyimbi mu kinyi; bumosi ka nyutu a me sa yiwuumu kutso ilimbisi. **27** Munda ti Pfumu, we a ubwoongolo pe muwuumu a me ku tsi a babakwa; we awunyaala pe wa we wa Ngira amono mbolili. (Hadēs 986) **28** We amweesi me makuulu ma moonyi, we Nziaambi sa luusu me mu kinyi bu we li itwaari na me." **29** «Baana banguu ba me, nyaalani me ndeele kwaa beni na yaki-yaki, mu toono a kaa Daavidi, ti nde akwi na badii, na ngili a nde yili nha kati a bisi, natee iluumbu ki. **30** Bu nde ali mubili, na ali ayaaba ti Nziaambi alasini na alabi mukisi mu nde ti, mosi wa mu likaanda la nde, sa adiaala nha yulu a mbata a ipfumu kia nde, **31** Daavidi akwibili tsimbili a Mesiya mu babakwa, bu aleeli: "Nde a bamubwongolo pe ku tsi a babakwa; na nyutu a nde ayaboli pe mutso ngili." (Hadēs 986) **32** Yiisu wuu, wu Nziaambi usimbili mu babakwa, na bisi boosi dili bambaangi ba mamono misi. **33** Nziaambi wamunaangili nha koo kia Nde kia babaala. Na aholi kwaa Taayi, Muheebili wa Ngira wu Nziaambi alasini. Yiisu ayitili Nde nha yulu a bisi,

mbii bu beni dili mu umono na uyu mu taanga di. **34** Ka, Daavidi a ahaati pe ku mayula, bunu nde aleeli: "Pfumu Nziaambi aleeli kwaa Pfumu a me: diaala nha koo kia me kia babaala, **35** natee me nисуusu mitaata mia we ku tsini a miili mia we." **36** Ni mu buu, nzo a Iseraeli yoosi yafwaana uyaaba bubwe ti Yiisu wu beni diakomi nha kuruwa, Nziaambi bialisi nde Pfumu na Mesiya!» **37** Bu bamana uyu maa, bo bamoni pasi kutso mitimi, na baleeli kwaa Peetero na kwaa batumu ba bamosi: «Baana ba ngu, bisi buni diafwaana usa?» **38** Peetero avutili aleeli kwaa bo: «Dikiingili mayele, disobo ndiaatili na muutu-muutu aholi libootuu mu kuumbu a Yiisu Kristo. Diyiluu buu paa Nziaambi asa masumu ma beni kolokolo, tumake sadiholo bungori ba Muheebili wa Ngira. **39** Ka lilasina la Nziaambi lili la beni, na baana ba beni, na bana boosi babali kula, ba Pfumu Nziaambi a bisi akaata mbili.» **40** Peetero ayaabisi bo mandaa makimi ma malayi, mu uyuhusu na uhamisa bo, aleeli: «Diholo liyobolo, dipala kutso isieende ki ibi ki!» **41** Ba basiingi mandaa ma nde baholi libootuu, na mu iluumbu kii, helape mapfuundu matata ma baata, mafunisi kaba la baba sa imiini mu Nziaambi. **42** Bo boosi bahami munziisili a batumu, mu itwaari, mu kabili a lipa na mu likuundu. **43** Bo boosi babayi boomo balaa, munda ti Nziaambi akiyiluu bimaanga na biliimbi bialaa mu batumu. **44** Boosi babasi imiini bali itwaari, na bakikaba bioosi biali na bo. **45** Bo bayalii matsiee na mbahili a bo, na bakabi mboongo dii kwaa boosi, weti bwali manzala ma pasi muutu. **46** Pasi iluumbu, bo bakhama mu ukukunu kutso lipaanga la Nzo a Nziaambi, na bakikaba lipa mu manzo na bakidia biloo mu kinyi na mu mutimi wa bwaasi. **47** Bakibili Nziaambi na babayi bweese kwaa baata boosi. Na Pfumu akibweese pasi iluumbu, litaanga la baata ba bayobii.

3 Peetero na Yowani bayeni ku Nzo a Nziaambi, mu nguungu ya matata ku mbisi a nzanga mu likuundu. **2** Kuu kwali na Baata babakibee baala limosi, wabutii ikata. Na bakisuusu nde pasi iluumbu, nha munywa a Nzo a Nziaambi, wu bubaata «wumubwe». Bo babeyi nde paa muutu wuu a loombo libaasila kwaa babakikoto kutso lipaanga la Nzo a Nziaambi. **3** Bu amoni Peetero na Yowani mu ukoto kutso lipaanga la Nzo a Nziaambi, wabaloombi libaasila. **4** Peetero na Yowani bamutali isooso, tumake Peetero wamuleeli: «Tala bisi.» **5** Muutu wuu atali bo bubwe, ka nde ali na ilimbisi kia ubaa iloo kwaa bo. **6** Ka Peetero aleeli kwaa nde: «Me a ndi na mboongo pe, me a ndi na woolo pe, ka ki me ndi na kio, me niha we

kio: mu kuumbu a Yisu Kristo musi Nazareti, temene na diaata!» 7 Bu wamukaangi mu koo kia babaala, nde wamutemisi. Nhaa na nhaa, miili na makere ma nde biahami. 8 Nhaa-na-tsi, nde adumii, atemini ayeeni, na akoti itwaari na bo kutso lipaanga la Nzo a Nziaambi, akiyene adumuu na abili Nziaambi. 9 Koongi yoosi yamoni nde bu akidiaata na bu akibili Nziaambi. 10 Bamuyaabi ti ni nde wakidiaala nha munywa a Nzo a Nziaambi, wu bubaata «wumubwe» mu ulombo libaasila. Baata bapamii na bakimii mu miyilimi mu ikata ki. 11 Bu nde ali keni a atakuu na Peetero na Yowani pe, koongi yoosi yakimii, yadumi tiini, yayeni ku peembi a bo, nha ipaangala ki bubaata «ipaangala kia Salomo». 12 Peetero bu amoni buu, aleeli kwaa koongi: «Baata ba Iseraeli, mu ima beni dili mu ukimuu mu mandaa ma? Mu ima beni dili mu utala bisi isooso, weti so bisi ditemisi nde mu litu la bisi bameme, so a buu pe mu libweeye la bisi mu Nziaambi? 13 Nziaambi a Abraami, Nziaambi a Isaki, Nziaambi a Yaakobi, Nziaambi a bamwakaa ba bisi, abingisi musiali a nde Yisu. Beni diamuyeelili, na diamutuni nha kulu a Pilato, ka bunu nde ali na tsimi ya unyaala Nde. 14 Beni diatuni wa Ngira, wa Libweeye, na dialoombi badipalisa mudusi. 15 Beni diadusi Pfumu a moonyi, ka Nziaambi wamusiimbili mu babakwa, bisi dili babaangi ba mamono misi. 16 Muutu wu beni dimono wu, na wu diayaaba beni, mu lituu la kuumbu a Yisu, na mu imiini mu nde, abayi mifuri. Ni mu imiini mu Yisu nde abeelii weti bu beni dili mu umono.» 17 «Ka baana ba nguu ba me, me tsimi ti kutso bundimbi beni na bapfumu ba beni diyilili buu. 18 Ka Nziaambi akuusi mi nde akwiyaabisa mu minywa mia mibili mioosi ti Mesiya a nde afwaana umono pasi. 19 Ni mu buu, dikiingili mayele, disobo biyiluu na divutuu kwaa Nziaambi, paa masumu ma beni banyaala. 20 Diyiluu buu, tumake mataanga ma puumini sa mayira, na Pfumu sa atsinduu beni Yisu ni Mesiya wubadilasini. 21 Mu taanga di, Nde afwaana udiaala ku yula, natee taanga di bioosi bikaaba bibinyatii, weti bu Nziaambi ayaabisi mu minywa mia mibili mia Ngira umatuu bele pe. (aiōn g165) 22 Mooso aleeli: «Pfumu Nziaambi a beni sa waditsinduu, mubili weti me, nha kati a baana ba nguu ba beni. Bubwe mu uyuu nde, mu moosi ma nde uleele. 23 Ka pasi wu uhele uyuu mubili wuu, sa ba takala nde, nha kati a baana ba Nziaambi na sa badusu nde.» 24 Mibili mioosi, umatuu mu Samweli, na ba bayiri nha mbisi a nde, batsuyi ka mu ndaa biluumbu bii na bayaabisi bio. 25 Beni dili baana ba mibili, na baana ba mutsii wu Nziaambi akuti na bakaa ba beni, bu aleeli kwaa Abraami: «Me sasieme

bifuumbu bioosi nha tsini a toto mu baana ba we.» 26 Tsiomi munda a beni, Nziaambi atsinduu musiali a nde, mu ufulu beni muulu, paa muutu-muutu mu beni, amatuu mu ma mabi ma nde.»

4 Bu Peetero na Yowani bali keni mu utsuu kwaa koongi, bangaanga ba Nziaambi, mukuutu a bakebi ba Nzo a Nziaambi na Basaduki bayiri nha peembi a bo. 2 Bo bakoli kesi mu ndaa nziisili a batumu boolo baa, yili mu uyaabisa ti Yisu asiimbii mu likwa, mu nde babakwa utuu usiimbuu ka. 3 Bakaangi bo na baloosi bo mutso perese, mu ukebe iluumbu kia nha ngwaali munda a ti bwisi ali bumayili. 4 Bunu, balayi mu ba bayuyi nziisili a batumu basiiri imiini mu Nziaambi. Na litaanga la baata lafuni mu iteesi kia helape mafuundu mataana. 5 Bukia ngwaali, bapfumu ba Bayuudayo, na bakuutu, na bayiisi ba Mikele, bakukini ku Yeruselemi. 6 Kwali Aana nguu a ngaanga a Nziaambi, itwaari na Kayifa, Yowani, Alekandere na boosi babutii mu kaanda la nguu a ngaanga a Nziaambi. 7 Babeyi Peetero na Yowani nha kulu a bo, na babafuuli: «Mu ki litu, so a buu pe, mu kuumbu a na, beni dibeelisi nde?» 8 Ka Peetero, bu aluuli mu Muheebili wa Ngira, wabaleeli: «Bapfumu ba koongi na bakuutu ba baata, 9 Bisi diyilii ndaa yimbwe kwaa ikata, na lolo baka mu ufuulu bisi manduru buni muutu wu abeelii. 10 Diyiluu uyaaba bubwe beni boosi na koongi a Iseraeli ti mu kuumbu a Yisu Kristo musi Nazareti, wu beni diakomi nha muti wa kuruwa, na wu Nziaambi asiimbili mu babakwa, ni mu ndaa Nde, muutu wu atemini nha kulu a beni na ali polo. 11 Ni mu ndaa Yisu, ma basonuu ma Ngira mali mu uyaabisa: «Manya li, beni batuungi ba manzo diabumi, ni lo limaakituu manya la tala, manya la ibwa.» 12 A uli na Liyobolo mu muutu mukimi pe, mu ndaa a uli pe na kuumbu kimi nha tsini a toto, yi Nziaambi aha kwaa baata, yi bisi dituu uyobuu.» 13 Bo bu bamoni ilimbisi kia Peetero na Yowani, ikuutu kia pfuundu a Bayuudayo kiakimii, ka bo bayaabi ti baata ba a bali na nziaabili pe. Bo balibili moonyi, ti Peetero na Yowani bali itwaari na Yisu. 14 Ka bu bakimono muutu wa beelii atemene nha peembi a bo, a babayi ya uvutulu pe. 15 Bo batumi bo mu upala ku mbari a pfuundu a ikuutu. Bakuutu badiaali mu ukutu pfuundu, 16 baleelisini: «Ima diyiluu mu baata ba? Ka basi Yeruselemi boosi bayaaba ti imaanga ki, bo bayilii kio, na bisi a dituu utunu kio pe. 17 Ka mu ndaa ti, ndaa yii, ihele ubwayabina nha kati a koongi, diabalii mu ibaala kioosi, banyaala ubwatsuu mu kuumbu a Yisu.» 18 Ni mu buu bo babati mbila, balii bo mu ibaala, mu uhele

ubwatsuu na uyiisi mu kuumbu a Yiisu. 19 Peetero na Yowani bavutuli kwaa bo, baleeli: «Buni, leelani, so bwafwaana nha kiinzi kia Nziaambi, mu utumumu beni, na uhele utumumu Nziaambi? Dikengese bene bameme. 20 Ka, bisi a dituu pe unyaala utsuu mu mi diamoni na mi diayuyi.» 21 Bakuutu ba Bayuudayo babwikwaamisa bo na babanyaali, kwa hele a ubaa toono ya usieembe bo, mu ndaa koongi. Ka boosi bakibili Nziaambi mu maa mayilimi. 22 Muutu wuu, wabelii mu imaanga kii, ali alutu maku mana ma bilimi. 23 Nha mbisi a unyaala bo, Peetero na Yowani bayeni kwaa banduu ba bo, na baleeli moosi ma banguu ba bangaanga ba Nziaambi na bakuutu ba Bayuudayo baleeli kwaa bo. 24 Bu bamani uyu maa, bangaa imiini boosi mu itwaari, banaangili ndaa kwaa Nziaambi mu likuundu na baleeli: «Pfumu, ni we ayilii yula, na tsi, na mubu na biloo bioosi bili mu bio, 25 ni we atsuuyi mu Muheebili wa Ngira, mu munywa a Daavidi, kaa a bisi musiali a we, ti: «Mu ima bifuumbu bia nha tsi bili mu unyingini? Mu ima makoongi ma baata makuti mapfuundu ma ibuu? 26 Mitini mia tsi miayilimi mu mudiingi, na bapfumu bakukini, bavutini nha mbuu mosi mu udwaanisa Pfumu, na Mesiya a Nde.» 27 Ka ni mubuu, mu ngwanya, Erode na Ponse Pilato bavutini itwaari na bangooyi na koongi a Iseraeli mutso ngaanda yi, mu udwaanisa musiali a we wa Ngira, Yiisu wu we abiaalisi. 28 Bo bayilii maa moosi, mu ukuusu moosi ma koo kia we na kesili a we biakwiyesene. 29 Na mu taanga di, Pfumu, mono minhana mia bo mimibi, na ha muswa kwaa basiali ba we mu uyiisi mandaa ma we mu ibaala kioosi. 30 Sibili koo kia we paa bimaanga na biliimbi biyilimi mu kuumbu a Yiisu, musiali a we wa Ngira.» 31 Bu bamani ukuundu, mbuu yi bo bali bakukunu yanyingini, boosi baluuli mu Muheebili wa Ngira: na bayaabisi ndaa a Nziaambi mu ibaala kialaa. 32 Kaba la boosi babasi imiini, bali mutimi mosi na matsimi mamosi. A so mosi pe nha kati a bo wakileele ti mbayili a nde yili ya nde makulu, ka bioosi biali bia itwaari. 33 Mu lituu la mifuri batumu bakita imbaangi kia tsimbilili a Pfumu Yiisu mu babakwa, na bweese ba Nziaambi balaa bali nha yulu a bo boosi. 34 Nha kati a bo, a kwali muwele pe. Ka boosi ba bali na matsie ma bo na manzo ma bo bayalii bio na babeyi tala a bii bi bayalii, 35 na basuusi mboongo nha miili mia batumu. Na bakabi dio weti bwali manzala ma muutu-muutu. 36 Kwali na muutu mosi kuumbu a nde, Yoosefi mulevita musi Kipiria wu batumu bakita ka Barnaba, mbiindili ti «muutu uli mu uhamisa». Muutu me mulevita. 37 Nde ayalii tsiee a nde, abiti mboongo na asuusi dio nha miili mia batumu.

5 Kwali baala limosi kuumbu a nde Anania, itwaari na Safira mukari a nde, bayalii ka tsiee a bo. 2 Bayuhisini nde na mukari a nde, mu uswee ndaamba a mboongo. Nha mbisi Anania abeyi diasiaali na asuusi dio nha miili mia batumu. 3 Peetero aleeli kwaa nde: «Anania, mu ima Saatina aluusi mutimi a we, paa we futu pia kwaa Muheebili wa Ngira, mu uswee ndaamba a mboongo di we ayaluu tsiee? 4 Tswaamina we uyaluu tsiee, we aba utuu ukebe yo, na nha mbisi a uyaluu yo, we aba utuu uyiluu mi we atoono mu mboongo. Buni we tsimi mu mutimi a we mu uyiluu ndaa ya pili yi? A kwaa baata pe we futu pia, ka kwaa Nziaambi.» 5 Bu Anania ayuyi mandaa maa, nde abwi nha tsi na akwi. Boomo balaa babwiili boosi ba bayuyi ndaa yii. 6 Bafuru batemini, badii mvuumbi matsaanda, bamubiti na bamudii. 7 Nha mbisi a manguungu helape matata, mukari a nde atoori nhaa, kwahele a uyaaba mialabii. 8 Peetero wamufuuli: «Leele me, mu tala yii beni diayaluu tsiee?» Nde avutili: «Ee, ni mu tala yii.» 9 Ka Peetero aleeli kwaa nde: «Mu ima beni diyuhisini, mu uwungusu Muheebili a Pfumu? Ka yaaba ti baa babayidii mulumi a we nha munywa a nzo bali, bo sababiti we ka!» 10 Nhaa-na-tsi, nde abwi nha miili mia Peetero, na akwi. Bafuru bu bakoti, bamubaasi akwa. Bayeni na nde na bamudii nha peembi a mulumi a nde. 11 Boomo balaa babwiilili libuundu loosi, na boosi babayuyi mandaa maa. 12 Batumu bayilii biliimbi na bimaanga bialaa nha tso koongi. Babasi imiini mu Yiisu boosi, bavutini mu itwaari nha ipaangala kia Salomo. 13 A so muutu mukimi pe wasiayi uyavutunu na kaba la babasi imini, bunu koongi yakikiinzi bo kwalaa. 14 Koongi yalaa ya babaala na Bakaasa basi imiini mu Pfumu, na bakoti mu kaba la bo. 15 Mu toono yii, baata bakibee babeeri mu makuulu mamanene, na bakisuusu bo nha yulu a bikala na malaba, paa nha Peetero ulabuu, iziimi kia nde ifuu so ndila mosi mu bo. 16 Koongi a baata yamati mu mangaanda madiengelele Yeruselemi, babeyi babeeri na baata ba miheebili mimibi miakikwaamisa, na boosi babeeli. 17 Nguu a ngaanga na boosi bali na nde, na kaba la Basaduki, baluuli mu musoyi baholi kesili munda a batumu. 18 Bakaangi bo na babaloosi mu perese. 19 Ka mu butsuu tumu a Pfumu adibili minywa mia perese, wabapalisi na wabaleeli: 20 «Diyene dikoto kutso lipaanga la Nzo a Nziaambi, na dileele kwaa baata mandaa moosi ma mooniyi wu munyatii.» 21 Bu bayuyi maa, bo bakoti mu lipaanga la Nzo a Nziaambi mu ngwaali a ngwaali na babaandii uyiisi. Nguu a bangaanga a Nziaambi na boosi babali na nde, batumisi pfuundu a ikuutu kia Bayuudayo na

mvuutini a bakuutu boosi ba Iseraeli, na batsindii baata mu uyaholo batumu ku perese. 22 Ka bakebi ba nzo a Nziaambi ba batsindii bu batoori, a babaasi pe batumu mutso perese. Bu bavutii, baleeli ma bamoni: 23 «Bisi dimoni perese badibuu bubwe-bubwe, bakebi ba perese batemene nha minywa mia nzo a perese, ka bu diadibili, a diamono muutu so mosi ku kati pe.» 24 Bu bamana uyu maa, mukuutu a bakebi ba Nzo a Nziaambi na banguu ba bangaanga, a bayaabi pe ima bafwaana usa mu bo, na basiyi uyaaba mima miabwiili batumu. 25 Muutu mosi ayiiaabisa bo: «Diyuu! Baata ba beni dialooso mu perese, bali mu uyisi baata kutso lipaanga la Nzo a Nziaambi.» 26 Ni mu buu, mukuutu wuu na bakebi ba nde bayiholo batumu. Babiti bo buke-buke, mundaati bo bali na boomo ti koongi ayitete bo mamanya. 27 Bu bayiri na bo, bo bamweese bo nha kulu a pfuundu a ikuutu kia Bayuudayo. Nguu a bangaanga wabafundisi, 28 wabaleeli: «Bisi a dialii pe beni mu uyisi mu kuumbu yii? Beni dimaluusu Yeruselemi mu nziisili a beni! Na beni ditooni unaa mafuumbu ma likwa la muutu wuu nha yulu a bisi.» 29 Peetero na batumu bavutuli: «Bubwe mu utumumu kwaa Nziaambi, ka a kwaa baata pe. 30 Nziaambi a bamwakaa ba bisi asiimbili Yiiu wu beni diadusi bu diamukomi nha muti wa kuruwa. 31 Nziaambi wamunaangili nha koo kia nde kia babaala, na wamubiaalisi weti Pfumu na Muvuyisi, paa aha kwaa baata ba Iseraeli kiingili a mayele, mu usobo ndiaatili, na baholo nyaalili a masumu. 32 Bisi dili bambaangi ba maa moosi, bisi na Muheebili wa Ngira wu Nziaambi ahi kwaa ba bubaatumumu nde.» 33 Mu taanga di ikuutu ya pfuundu kiayuyi mii, babayi kesi, na babayi tsimi ya udusu batumu. 34 Ka mosi mu Bafarisi, kuumbu a nde Ngamalieele, muyiisi a Mikele, wu baata boosi bakikiinzi, atemini nha kati a pfuundu a ikuutu kia Bayuudayo, atumi bapalisa batumu mu mwaana a taanga hoolo. 35 Tumake nde aleeli kwa koongi: «Baata ba Iseraeli, disa mayele mu mi diatsimi uyiluu mu ndaa a baata ba. 36 Mu biluumbu biyoyi bi, wamonii muutu moosi wa kuumbu Teda, wakisaa umweese ti nde muutu wa likiinzi; na baata balaa bamuduki, mu litaanga helape makama-mana ma babaala. Bamudusi, na boosi ba bali nha mbisi a nde batsiaamii, ndaa yii yawi. 37 Nha mbisi a nde, kwamonii ka muutu mukimi wa kuumbu Yuuda musi Ngaliili, mu biluumbu bia taangili a baata. Nde akoyi baata balaa nha mbisi a nde: nde ka akwi, na boosi ba bakiduku nde, batsiaamii. 38 Mu taanga di, me nilee kwaa beni: ditakuu wa beni na baata ba, na diabanyaala. So ili matsimi na biyiluu bia imuutu, bio

sa bisuku. 39 Ka so bimati kwaa Nziaambi, beni a dituu udiimbisi bio pe. Disa mayele a diyadwaanisa pe Nziaambi!» Koongi yayuyi tsimi a Ngamalieele. 40 Bo bati batumu mbili, babateti bikoti, na babalii mu uhele ubwatsuu mu kuumbu a Yiiu, na babanyaali. 41 Batumu basiisi pfuundu a ikuutu kia Bayuudayo, bayeni mu kinyi yoosi munda bafwaana kwaa bo ti bamono pasi mu kuumbu a Yiiu. 42 Pasi iluumbu, kutso lipaanga la Nzo a Nziaambi na mutso manzo, bo bahami mu uyisi na uyaabisa ndaa yimbwe ya Yiiu ni Mesiya.

6 Mu biluumbu bii, bu litaanga la miyii lakipfunu, kaba la Bayuudayo lakitsuu ndaa ya basi Eleene, bakinhunhunu mu kaba la Bayuudayo bakitsuu ndaa a Baebaleo. Minhu-nhunu mi ali mu ndaa ti bakimeengele bakwiili ba bo, mu kabili a biloo bia pasi iluumbu. 2 Batumu kuumi na boolo, batumisi koongi a miyii, na baleeli: «A bwafwaana kwaa bisi pe mu unyaala uyisi mandaa ma Nziaambi na mu ukaba bia udia. 3 Ni mu buu baana ba ngu, disoolo nha kati a beni babaala tsaamba, ba bali mu uta imbaangi ki ibwe mu bo, ba baluulu mu Muheebili wa Ngira na mu buyeri. Bisi sadiha bo mufunu wa ukaba biloo. 4 Bisi ni badili, sa dihana mu isala kia likuundu na kia uyisi mandaa ma Nziaambi.» 5 Koongi yoosi yamoni kinyi mu matsimi maa. Bo basooli Estefano, muutu waluulu mu imiini mu Nziaambi na mu Muheebili wa Ngira, Filipino, Prokore, Nikanore, Timoni, Paremena na Nikola wa ku vulu la Antioki wakitii na akoti mu libuundu la Bayuudayo. 6 Ku mbisi atsolili, babamweesi kwaa batumu. Babakuundili na babanayi mioo. 7 Mandaa ma Nziaambi matsiaamii, na litaanga la miyii lafuni mawasa-mawasa mu vulu la Yeruselemi. Koongi yalaa ya bangaanga ba Nziaambi yasiiri imiini mu Yiiu. 8 Estefano ali aluulu mu litu na mu bweese ba Nziaambi, akibayilu bimaanga na biliimbi bi binene, nha kati a koongi. 9 Mwaana kaba la Bayuudayo la nzo makutunu, yi bakita ti nzo a «baata ba bakuuli mu butee» — bo boosi bali basi Kireni, basi Alekandere, basi Silisi, na baata ba ku itinini kia Asia — ni bo bakoti mu paa na Estefano. 10 Ka bo a batuyi ubiingi pe mu ndaa tsuyili ya buyeri yi Muheebili wa Ngira akiha kwaa Estefano. 11 Ni mu buu, bo bahi mboongo kwaa baata paa baleele ti: «Bisi diayuu nde mu utuu Mooso na utsoro Nziaambi!» 12 Bo batsindi baata boosi, na bakuutu ba Bayuudayo na bayiisi ba Mikele. Bo boosi bu bayiri, bakaangi Estefano na bamubiti nha kulu a pfuundu a ikuutu kia Bayuudayo. 13 Bo babeyi bambaangi ba pia, ba baleeli: «Muutu wu li mu hama utsuwanga mandaa ma mabi mu Nzo

abisi ya Ngira na mu mikele mia Mooso. 14 Na bisi diayuu nde mu uleele ti Yiisu musi Nazareti sa atsala Nzo ya Ngira, na sa asobo bukulu ba Mooso ba asiisi bisi.» 15 Boosi ba bali nha pfuundu a ikuutu kia Bayuudayo misi mia bo miali miatala isooso nha yulu a Estefano. Munda a ti bo boosi bamoni kiinzi kia nde kiali imaafricanina weti kia Tumu a Nziaambi.

7 Nguu a bangaanga ba Nziaambi afuuli nde: «Ma bali mu uleele mu we magwanya?» 2 Estefano avutiti: «Baana banguu ba me na bataayi ba me, diyuu me bubwe! Nziaambi wa buzitu amonii kwaa Abraami, kaa a bisi a beni mu taanga di nde ali ku itinini kia Mesopotami, tswaamina nde uyadiaala ku ngaanda a Arana. 3 Na Nziaambi aleeli kwaa nde: «Pala mu tsi a we, na mu kaanda la we, na yene ku tsi yi me kaamweese we.» 4 Ni mu buu nde apali mu tsi a basi Saledeni, na ayidiaala ku Arana. Tumi nha mbisi a likwa la taayi a nde, Nziaambi wamubiti umatuu ku vulu la Arana natee ku tsi yi beni dili mu udiaala lolo li. 5 Nziaambi a ahi nde ibwa mu tsi yii pe, a so mwaana ibari kia toto kia ikee pe. Ka Nziaambi wamusi lilasini li: «Me sa ha we tsi yi, na yo sa yiba yawe natee bateeri ba we nha mbisi a we.» Ka bunu mu taanga dii, nde ali keni mwaana pe. 6 Nziaambi aleeli kwaa nde: «Baana ba we na bateeri ba we sa badiaala ku tsi ya bumweenyi. Kuu bo sa baba mu bukori na sa bamweese bo pasi mu tsitsi a makama-mana ma bilimi.» 7 Nziaambi abwileele ka: «Me sa fuundusu tsi yi bo buba mu bukori. Nha mbisi a nhaa, bo sa bapala mu yo, na sa bayakiinzi me nha mbuu yi.» 8 Tumake, Nziaambi ayilii mutsii na Abraami. Ilimbi kia mutsii wuu ni kesili a mwaana wa baala. Ni mu buu, Abraami akesi mwaana a nde Isaki mu iluumbu kia pwombo nha mbisi a mbutili a nde. Bumosi ka Isaki akesi mwaana a nde Yaakobi, na Yaakobi akesi baana ba nde kuumi na boolo, ba bali bakaa ba bisi.» 9 «Mu ndaa musoyi bakaa ba bisi, bayalii mwaana nguu a bo Yoosefi ku tsi ya Ngipiti mu uba kori. Ka Nziaambi ali itwaari na nde. 10 Na wamukuuli mu mapasi ma nde moosi. Nziaambi wamufi mayele na amonii muutu wabweese nha kulu a Farao, mutini a ku Ngipiti. Ni mu buu, Farao abiaalisi nde pfumu mu Ngipiti na nha yulu a nzo a nde yoosi. 11 Nha mbisi a nha, mono nzala ya mifuri yakoti mu tsi yoosi ya Ngipiti na mu tsi ya Kaana. Pasi diali dialaa, na bamwakaa ba bisi bakooni ubaa bia udia. 12 Yaakobi bu ayuyi ti kuli na biloo bia udia ku Ngipiti, nde atsendii bamwakaa ba bisi kuu mu mbala ya tsiomi. 13 Bu bayeni mbala ya dioolo, Yoosefi ayabini kwaa baana ba nguu ba nde, na

Farao ayaabi kaanda lapali Yoosefi. 14 Nha mbisa nhaa, Yoosefi atumi bayaholo Yaakobi taayi a nde, na kaanda loosi. Bo bali mu litaanga la maku tsaamba na baata bataana. 15 Bu Yaakobi ayeni ku Ngipiti, nde akwi kuu na bamwakaa ba bisi baba moosi. 16 Babiti bamvumbi ba bo ku bula ba kuumbu Siseme, na badii bo ku ngili yi Abraami asuumbi mu mboongo, kwaa baana ba Aamori ku Siseme.» 17 «Bu taanga diali ka bebele mu ukuusu lilasina li Nziaambi asi na Abraami, koongi a bisi yakuli na yafuni mu Ngipiti. 18 Ka mono mutini mukimi wu munyatii abaandii mu utumu ku Ngipiti, nde ali a ayaaba pe Yoosefi. 19 Mutini wu munyatii wuu, afuti koongi a bisi na bamwakaa ba bisi na amweesi bo pasi dialaa. Mutini wu abiti bo, natee mu iteesi kia ubamuu bo, paa babwoongolo baana ba bo ba bikenyi paa bakwa. 20 Ni mu taanga dii Mooso abutii, wali mwaana wumubwe nha kiinzi kia Nziaambi. Batsatsi nde mu nzo a taayi a nde mu tsitsi a batsuungi batata. 21 Bu babwoongili Mooso, mwaana a Farao wa mukasa, aholi nde na abuungili nde weti mwaana a nde makulu. 22 Ni mu buu, Mooso akuli kutso nzisili na abayi nziaabili yoosi ya basi Ngipiti, na nde ayabini ka muutu wa litu mu mandaa ma nde na mu biyiluu bia nde. 23 Bu Mooso, akuusi maku mana ma bilimi, nde abayi tsimi ya uyamono baana ba nguu ba nde, baana ba Iseraeli. 24 Bu amoni musi Ngipiti mu umweese pasi kwa mosi mu baata ba Iseraeli, nde akoti mu ukala ubaki mweese pasi. Mooso bu akivutulu mamabi kwaa musi Ngipiti, nde wamudusi. 25 Nde atsimi ti helape baana ba nguu ba nde, ali utuu ubahala ti mu nde, Nziaambi atoono ukuulu bo, ka bo a batuyi ubahala buu pe. 26 Iluumbu kiaduki, nde amoni baata ba Iseraeli ba bakidwaana. Mooso asiayi mu uvuutu bo iyeenge, na aleele: «Beni bambaayi ba me, beni baana ba nguu mosi, mu kitoono dili mu mweese bana pasi?» 27 Ka wuu wakimweese mbaayi pasi, abaasili Mooso na aleele: «Na asuusu we mu uba mukuutu na nzioonzi nha yulu a bisi?» 28 We me tooni udusu ka, weti bu adusi musi Ngipiti matsii?» 29 Bu ayuyi mandaa maa, Mooso abati na ayidiaala mu tsi ya bumweenyi, tsi ya Madiani. Kuu, nde abuti baana boolo ba babaala.» 30 «Nha mbisi a maku mana ma bilimi, Tumu a Nziaambi amonii kwaa Mooso mu tsi ya tsata ku mulaanda a Sinayi, kutso mulee a mbaa yakinama nhaa mu miti mia mikee. 31 Bu amoni buu, Mooso akimii mu monini yii, na bu akiswese mu utala bubwe, nde ayuyi ndaa a Pumu yaleeli. 32 «Me ni Nziaambi a bamwakaa ba we, Nziaambi a Abraami, Isaki na Yaakobi.» Mooso a tehitu mu boomo, na akooni ubwatala. 33 Ni mu buu, Pumu aleeli kwaa nde: «Maasa bikoori bia we

mu miili mia we, mu ndaa ti mbuu yi we atemene yili mbuu ya Ngira. 34 Me maamono ma mapasi ma baata ba me babali ku Ngipiti. Me mayuu mikonyo di yene, me nitsinduu we ku Ngipiti.” 35 «Mooso muutu wu baata ba Iseraeli babisi, bu bamuleeli: “Na asuusu we mu uba mukuutu na nzioonzi nha kati a bisi?” Ee, ni nde wu Nziaambi atсандii mu uba mukuutu na mukuuli, weti bwaleeli Tumu a Nziaambi, wamonii kwa nde mu mulee a mbaa yakiluluu mu miti mia mikee. 36 Ni Mooso apalisi baata ba Iseraeli mu Ngipiti, na a yilii bimaanga na biliimbi mu tsi yii, nha Mubu Wabeenge na mu tsi ya tsata mu maku mana ma bilimi. 37 Ni Mooso waleeli ka kwa baana ba Iseraeli ti: “Nziaambi sa apalisa mubili nha kati a beni, wuli mwaana nguu a beni weti me, wuli mosi nha kati a baata ba beni.” 38 Mu taanga di baana ba Iseraeli bali bakukunu mu tsi yachele a baata, Mooso ali nha kati a bamwakaa ba bisi na Tumu a Nziaambi waki tsuu kwa nde nha yulu a mulaanda a Sinayi. Mooso aholi mandaa ma moonyi mu utosolo mo kwa bisi. 39 Ka bamwakaa ba bisi a batooni utumumu nde pe; bamutuni, na bo batooni uvutuu ku Ngipiti. 40 Ni mu buu, bo baleeli kwaa Aaroni: “Yiluu bisi banziaambi ba buyooyene nha kulu a bisi, mu ndaa Mooso wuu wapalisa bisi ku tsi ya Ngipiti, a diayaaba pe mima amabwaana na mio.” 41 Mu iluumbu kii, bo bayilii iteyi kia mwaana ngoombo, na babeyi bungori kwaa iteyi kii, na bo basi mukuungi mu ndaa ukiinzi biyiluu bia mio mia bo. 42 Ka Nziaambi ateyi bo mbisi, na wabanyaali bakuundu bambwelele ba yula, weti bu basonuu mu mukaanda a mibili: “Baata ba Iseraeli, kwaa me beni diahi banyama na bungori bakimi mu maku mana ma bilimi mu tsi ya tsata? 43 Beni diabiti nzo a ngooto ya Nziaambi a beni uli kuumbu Molohe, na ifwaani kia Nziaambi a beni wabambwelele uli kuumbu Refani, beni diayilii biteyi bii, paa beni dikuundu bio! Ni mu buu, me sabiti beni ku bukori, ku tsi yala, ya bumweenyi ku mbisi a Babilooni.” 44 «Ku tsi yili baata pe, bamwakaa ba bisi bali na nzo a ngooto mwali na mamanya ma ba sonuu Mikele. Bayilii nzo yi weti bu Nziaambi atumi kwaa Mooso. Nde atuungi yo mu ifwaani ki nde amoni. 45 Nzo a ngooto yii, bahi yo kwaa bamwakaa ba bisi mu kubu yaduki. Bo babiti yo ku tsini a litumu la Yooswa. Mu taanga dii, bo babiingi matsi ma bifuumbu bia baata ba Nziaambi abingi nha kulu a bo. Nzo a ngooto yii yali natee mu taanga dia Daavidi. 46 Daavidi wabayi bweese nha kulu a Nziaambi, na nde aloombi muswa wa utuungu Nzo a Nziaambi a Yaakobi. 47 Ka ni Salomo wamutuungili nzo. 48

Ka bunu Nziaambi wa ku mayula a ubaadiaala pe mu manzo matuungu baata. Weti buleeli mubili: 49 “Yula ni mbata a ipfumu kia me, na toto ni isuusili kia miili mia me. Ki pili a nzo beni dituu utuungulu me? Buleeli Pfumu, na ki mbuu me nituu uwuumu? 50 Ka a me Nziaambi nayiluu biloo bioosi mu mioo mia me pe?” 51 «Beni dili baata, bangaa mutswe pini, mitimi miakubu, na matswi makwa mu uhele uyuu mbili a Nziaambi. Beni dili mu udwaanisa Muheebili wa Ngira! Beni diafwaanina weti bamwakaa ba beni! 52 Ki mubili wu bamwakaa ba beni bahele ukwaamisa? Bo badusi ba bayaabisi nzirili a Muutu wa Libweeye. Na mu taanga di, ni nde beni dimaayeelele na dimaadusu. 53 Beni badiyaki Mikele mu libaasila la Batumu ba Nziaambi, kasi a diatumumi Mikele mii pe!» 54 Baata ba pfuundu a ikuutu kia Bayuudayo bafweengi bu bayuyi mandaa maa. Bakweetisi mini mu umweese kesi a bo kwa Estefano. 55 Ka Estefano, bu ali aluulu mu Muheebili wa Ngira, atali ku yula, amoni buzitu ba Nziaambi, na Yiusu atemene nha koo kia babaala kia Nziaambi. 56 Nde aleeli: «Diyuu, me ndi mu umono mayula mali bwaasi, na Mwaana a Muutu atemene nha koo kia babaala kia Nziaambi.» 57 Bo baloyi mu mifuri, na badibii matswi ma bo. Bo boosi mu itwaari bayibwa nha yulu a nde. 58 Bo bakoyi nde ku mbari a ngaanda, na bateti nde mamanya mu udusu nde. Bambaangi basuusi bikutu bia bo paa mufuru a baala wa kuumbu Sawuli akebe bio. 59 Mu taanga dibakitete nde mamanya, Estefano akikuundu mbii bu: «Pfumu Yiusu! Hoolo muwuumu a me.» 60 Tumake atsukini, na aloyi mu mifuri: «Pfumu, a taanga masumu ma bo pe!» Bu amani na uleele mandaa maa, nde akwi.

8 Sawuli asiingisi ndusili a Estefano. Mu iluumbu kii, mbingisi yinene yakoti mu libuundu la Yerusalemi. Boosi ba basa imiini batsiaamii mu bitinini bia Yuuda na bia Samaria, ka batumu basaali. 2 Ka baata bangaa likiinzi la Nziaambi badii Estefano, balili na banyoongi kwalaa mu likwa la nde. 3 Ka Sawuli ahami mu utsala libuundu. Nde akoti mu manzo, akaangi babaala na Bakaasa, na aloosi bo mu perese. 4 Bangaa imiini ba batsiaamii, bakiyaabisa Ndaa Yimbwe mu ma mbuu moosi ma bakiyene. 5 Ni mu buu, Filipo ayeni ku ngaanda mosi ya Samaria, mu yaabisa baata ndaa ya Mesiya. 6 Mu taanga di koongi yayuyi nziisili a Filipo, na bu bamoni bimaanga bi nde ali ayiluu, bo bakangimi mu ma bakiyuu mu munywa a nde. 7 Ee-e, mu ngwanya, miheebili mimibi miakipala mu babeeeri ba balayi na miakiloo mu mifuri. Bikata na bitonzo bialaa biabeeli. 8 Ni mu buu kinyi yalaa yamonii mutso ngaanda yii. 9

Kwali baala limosi watswaamini Filipino mu ngaanda yi, kuumbu a nde Simooni. Nde akisalila biyiluu bia pimi, baata ba itinini kia Samaria ba kikumuu mu biyiluu bia nde. Na nde akimonuu ti nde muutu wa lidumu. 10 Ni mu buu, umatuu binge-ngebe natee baata ba bakulu ba mu itinini kii, bahi nde lidumu, bakileele: «Muutu wu, li Litu la Nziaambi, li bali mu uta «Litu li Linene.»» 11 Toono yi bo bakangimi mu nde, mu ndaa ti, umatuu bele pe, bo bakimono mia ukimuu mu biyiluu bia nde bia pimi. 12 Ka ku mbisa kuu, basi imiini mu Ndaa Yimbwe ya Yisu Kristo yi Filipino ayisi bo, Ndaa ya Ipumu kia Nziaambi. Baata balaa, babaala na bakaasa baholi libootuu. 13 Simooni nde makulu ka asiiri imiini mu Nziaambi na aholi libootuu. Nde anambiti Filipino, akimii kwalaa, na akibili nde bu akimono biliimbi na bimaanga bi binene biakiyiluu Filipino. 14 Bu batumu ba bali ku Yerusalemi, bayuyi ti basi Samaria bamaasiingi mandaa ma Nziaambi, ni mu buu bo batsindii Peetero na Yowani kwaa bo. 15 Bu Peetero na Yowani batoori ku Samaria, bo bakuundili bo Nziaambi, paa bayaka Muheebili wa Ngira. 16 mu ndaa ti Muheebili wa Ngira ali keni a abwiilili pe mu muutu so mosi mu bo. Ka bo ali ndila libootuu baholi mu kuumbu a Pfumu Yisu. 17 Ni mu buu, Peetero na Yowani banayi mioo nha yulu a bo, na bo bayaki Muheebili wa Ngira. 18 Mu taanga di Simooni amoni ti, ba basa imiini, bayaki Muheebili wa Ngira mu nayili a mioo kwaa batumu. Nde abeyi mboongo kwaa Peetero na Yowani, 19 na aleeli: «Diha me ka litu li, paa wuu, wu me ni naa mioo, ayaka Muheebili wa Ngira.» 20 Ka Peetero avutuli kwaa nde: «Nyaala we fuu itwaari na mboongo dia we, mu ndaa bu we tsi ti bungori ba Nziaambi bali mu usuumbu bo mu mboongo! 21 We a li na ikuku mu isala ki pe, mu ndaa mutima we a asuungunu pe nha kulu a Nziaambi. 22 Ni mu buu, so we utuu usiisi matsimi ma we ma mabi, kiingili mayele, sobo ndiaatili na kuundu Pfumu, paa helape nde sa asa we kolokolo mu matsimi ma mutimi a we. 23 Mu ndaa ti me ndi mu umono ti mutimi a we aluulu mu musoyi na we li kori kwaa masumu.» 24 Simooni avutuli aleeli kwaa Peetero na Yowani: «Beni bame dikuundu mu me kwaa Pfumu, paa me hele ubwiilili ndaa so mosi, mu ma dileeli beni.» 25 Bu bamani uta imbaangi mu Yisu na uyaabisa mandaa ma Pfumu, Peetero na Yowani bavutii ku Yerusalemi, bu bakiyene ayaabisa Ndaa Yimbwe mu mala malaa ma mu Samaria. 26 Iluumbu imosi, Tumu a Pfumu aleeli kwaa Filipino: «Temene na yene ku peembi ya Sude, mu kuulu yi li mu umata ku Yerusalemi natee mu uto ku ngaanda ya Ngaza, mu tsi ya tsata.» 27 Filipino atemini na ayeni.

Mu kuulu nde abwaani muutu wa ku tsi ya Etiopi, wali musiali wu munene. Muutu wuu ali na mufunu wa ukebe busini ba Kandase, mutini wa mukaasa wa tsi ya Etiopi. Muutu wuu ayiri ku Yerusalemi mu ukuundu Nziaambi. 28 Nde bu akivutuu ku tsi a nde, adiaali mutso tomo a nde ya midiingi, mu uyene ataanga mukaanda a mubili Yeesaya. 29 Muheebili wa Ngira aleeli kwaa Filipino: «Swesuu ku peembi a tomo yi.» 30 Filipino adumi tiini, asweesi nha peembe a tomo yii, na ayuyi bu muutu wuu akitaanga mukaanda a mubili Yeesaya. Nde wamufuuli: «Li mu uyaaba mambiindili ma mandaa ma we li mu utaanga?» 31 Musi Etiopi aleeli: «Buni nituu uyaaba mbii ti muutu a abiindili me pe?» Na nde aleeli Filipino mu uhaata na udiaala nha peembi a nde. 32 Itsuru kia mandaa ma Nziaambi ki akitaanga yakileele weti bu: «Nde ali weti indombo kibakibiti ku udusu, weti mwaana a limeme lili mu hele uloo, nha kulu a wuu uli mu utebe nde miooso, nde ka a aleeli ndaa so mosi pe. 33 Bamweesi nde tsionyi ka a abayi libweeye pe. Na utuu utsuu mu ndaa imbisi kia nde? Ee, bakese idiingi kia nde nha tsi nha.» 34 Musi Etiopi afuuli kwaa Filipino: «Kolokolo a we, leele me, mubili wu, mu na ali mu utsuu? Mu nde makulu, oo ti mu muutu mukimi?» 35 Ni mu buu, Filipino abiindili nde umatuu mu mandaa ma nde akitaanga, natee Ndaa Yimbwe yatala mu Yisu. 36 Bu bakiyene mu kuulu, batoori nha mbuu yali maamba. Musi Etiopi aleeli: «Mono maamba, ima ikoonoso me mu uholo libootuu?» [37 Filipino aleeli kwaa nde: «So we siiri imiini mu mutimi a we woosi, we utuu holo libootuu.» Nde avutuli: «Me siiri imiini ti Yisu Kristo li Mwaana a Nziaambi.»] 38 Nde atemisi tomo, bo basutii bo baboolo mu maamba, na Filipino wamubootii. 39 Mu taanga di bo bapali mu maamba, itsundu-a-tsundu, Muheebili a Pfumu amaasi Filipino, na musu Etiopi a abwimono nde pe. Nde ahami mu uduku kuulu a nde mu kinyi. 40 Filipino atoori ku ngaanda ya Azoti, akiyene ayaabisa Ndaa Yimbwe mu mala moosi mu akilutu, natee bu nde atoori ku ngaanda ya Sezare.

9 Mu taanga dii, Sawuli ahami mu matsimi ma nde ma ukwaamisa na usaa udusu miyii mia Pfumu. Nde ayeni kwaa nguu a bangaanga ba Nziaambi, 2 mu uyaloombu mikaanda mi miha nde muswa mu ukoto manzo ma kutunu ma Bayuudayo, ma mali ku ngaanda ya Damaseko. Nde a yiliyi buu, paa bu nde akaabaasa baata kuu, ba babaala so ba Bakaasa, ba bali mu uduku Kuulu a Pfumu, nde sa wabakaanga, na ubiti bo ku Yerusalemi. 3 Bu Sawuli akiyene mu kuulu na ali ka bebele na ngaanda ya Damaseko, itsundu-a-tsundu liyalila lamati ku yula,

layalisi na ladiengilili nde. 4 Nde abwi nha tsi, na ayuyi ndaa yakileele kwaa nde: «Sawuli, Sawuli, mu ima we li mu ubingisi me?» 5 Nde afuuli: «We ni na Pfumu?» Na ndaa yavutili: «Me ni Yiesu wu weli mu ubingisi. 6 Mu taanga di, temene na koto mu ngaanda ya Damaseko na sa baleele we mi we afwaana usa.» 7 Baata bakidieenge na Sawuli batemini, bakwi mamama. Bo bayuyi ndaa yii, ka a bamoni muutu pe. 8 Ku mbisi a mii, Sawuli atemini na adibili misi, ka a akibwamono pe. Baa babaki sa midieenge na nde bamukaangi mu koo, na bamubiti ku Damaseko. 9 Nde asi biluumbu bitata mu bungima-ngimi, kwahele a udia so unywa. 10 Kwali ku Damaseko muyii mosi, kuumbu a nde Anania. Pfumu amonii kwaa nde kutso monini na aleeli: «Anania!». Na nde avutili: «Me nha ndi Pfumu!» 11 Pfumu aleeli kwaa nde: «Temene mu mawasa na yene mu kuulu yi bubaata "kuulu yasuungunu", na koto mu nzo a Yuuda. Kuu we sa fuulu muutu wuli kuumbu a nde Sawuli, musi Tarasi. Nde li mu ukuundu Nziaambi mu taanga di. 12 Sawuli ka kutso monini, amoni muutu wa kuumbu nde Anania wakikoto mu nzo yi nde ali. Muutu wuu akinaa nde mioo paa abwamono.» 13 Anania avutili: «Pfumu, baata balaa batsuu me mu muutu wuu, na bayaabisa me, mamabi moosi ma nde ayiluu kwaa baata ba we ba ngira ba bali ku Yerusalemi. 14 Tumake nde ma ayiri kuni ku Damaseko, na muswa wu banguu ba bangaanga ba Nziaambi bahi nde mu ukaanga boosi ba bali mu ukuundu mu kuumbu a we.» 15 Ka Pfumu aleeli kwaa nde: «Yene! Muutu wuu li isialili ki me nasoolo, mu uyaabisa kuumbu a me kwa bifuumbu na mitini mia bo, na kwa baata ba Iseraeli. 16 Me sa mweese nde me makulu, moosi ma nde afwaana umono pasi, mu ndaa kuumbu a me.» 17 Tumake, Anania ayeni. Bu nde atoori, akoti mu nzo, anaayi Sawuli mioo aleeli: «Sawuli mwaana a nguu a me, Pfumu Yiesu wamonii kwaa we mu kuulu yi we beeri ayiri, ni nde tsindii me paa we bwamono, na we luulu mu Muheebili wa Ngira.» 18 Mu taanga dina dii, bisii bia weti makala ma batswi, bia matii mu misi mia nde, na nde abwimono. Nde atemini na aholi libootuu. 19 Bu amani udia, nde abayi mifuri. Sawuli alabisi mwaana biluumbu na miyii miali ku Damaseko. 20 Nhaa-na-tsi, nde abaandii uyii mu manzo ma makutunu ma Bayuudayo ti Yiesu ni Mwaana a Nziaambi. 21 Boosi bakiyuu nde, bakimii, baleeli: «Buni? A muutu wu pe wakiyene adwaanisa, baa bakikuundu mu kuumbu a Yiesu ku Yerusalemi? Nha ayiri nde nha, a ku ukaanga na ubiti bo nha kulu a banguu ba bangaanga ba Nziaambi pe?» 22 Sawuli akimweese mu ngwanya kwaa baata ti Yiesu

ni Mesiya. Nziisili a nde yakuli na yavuli mu litu na nziisili a Bayuudayo ba ku Damaseko. Ni mu buu, a babwi baa mia uleele nha kulu a nde pe. 23 Biluumbu bialaa bu bialabii, Bayuudayo bayuhisini mu uholo kesili ya udusu nde. 24 Ka Sawuli ayaabi mapfupfundo ma Bayuudayo, ti bo bakikebe minywa mia ngaanda paa bamudusu. 25 Butsuu bu batoori, miyii mia Sawuli miamuholi, miamukotisi mutso itungu, miasutuli nde ku mbisi a ibaa kia ngaanda. 26 Bu nde atoori ku Yerusalemi, Sawuli asiayi mu uvuutunu na kaba la miyii. Ka bo boosi bali na boomo ba nde, mu ndaa a baki sa imiini pe ti ngwanya nde ka muyii. 27 Ka muutu moosi wa kuumbu Barnaba wamuholi, wamubiti kwaa batumu. Na wababiindili buni, Sawuli abwaanini na Pfumu mu kuulu, buni Pfumu atsuuyi kwaa nde, na buni ku Damaseko nde ayiisi mu ilimbisi mu kuumbu a Yiesu. 28 Umatuu mu taanga dii, Sawuli akidieenge mu bunyanga boosi na batumu mutso Yerusalemi. Nde akiyiisi mu ibaala kioosi mu kuumbu a Pfumu. 29 Nde akitsuu na akisa ka paa na Bayuudayo bakitsuu ndaa ya basi Eleene, ka bo bakisaa udusu nde. 30 Bu baana ba nguu bayaabi buu, babiti Sawuli ku ngaanda ya Sezare, na nha mbisi bamutsindii ku ngaanda ya Tarasi. 31 Libuundu lali mu iyeenge, mu itinini kia Yuuda, kia Ngilili na kia Samaria. Lo lakikulu mu imiini na lakidiaata mu likiini la Pfumu, na lo lakifunu mu libaasila la Muheebili wa Ngira. 32 Bu Peetero akidieenge mu bitinini bii bioosi, nde ayeni ka kwaa bangaa imiini bakidiaala ku ngaanda ya Lida. 33 Kuu nde amoni muutu wa kuumbu Ene, wa ikata ala nha yulu a ikala, mutsitsi a bilimi pwoombo. 34 Peetero aleeli kwaa nde: «Ene, Yiesu Kristo beelisi we! Temene kutu ikala kia we.» Nhaa na nhaa nde atemini. 35 Basi Lida na basi Saroni bo boosi bamumoni, bakiingili mayele, na basobi ndiaatili mu ndaa ukiinzi Pfumu. 36 Mukaasa mosi mu ngaanda ya Yopi, nde ali muyii, kuumbu a nde Tabita, mambiindili «Dorkase», so a buu pe «Tsietisi». Nde ali na biyiluu bi bibwe, na akiha libaasila kwaa bawele. 37 Mu biluumbu bii nde abwi ubele na akwi. Bayobisi mvuumbi, na basuusi yo mu itsuru kia ku yulu a nzo. 38 Miyii bu miayuyi ti Peetero ali ku Lida yili nha peembi a Yopi, batsindii baata boolo mu upele nde, bo baleeli: «Kolokolo a we, yiri mawasa kwaa bisii!» 39 Peetero atemini, ayiri na bo. Bu atoori, bamuhaatisi ku itsuru kia ku yulu a nzo. Bakwiili boosi baswesii kwaa nde mu ulili. Bamweesi nde bikutu na biyungu bi Dorkase akituungu, bu nde ali keni mooni. 40 Peetero apalisi bo boosi ku mbari, bu atsukini, akuundi, tumake asieetii kwali mvuumbi, na aleeli: «Tabita, temene!» Tabita adibili misi, bu

amoni Peetero, nde adiaali. **41** Peetero akaangi nde mu koo, na atemisi nde. Peetero ati bangaa imiini na bakwiili, nde amweesi Tabita kwaa bo bu ali ka musii. **42** Ndaa yii yayabini mu ngaanda ya Yopi yoosi, na imiini kia babalayi kia meni miaanzi mu Pfumu. **43** Peetero adiaali biluumbu bialaa ku Yopi, ku nzo a Simooni wali musiali a mikaanda mia banyama.

10 Kwali mu ngaanda ya Sezare, na muutu mosi kuumbu a nde Koreneyi, mukuutu a kaba la masodaare libakita kuumbu «kaba la basi Italia». **2** Nde ali muutu wa libweeye, na akikiinzi Nziaambi na kaanda la nde loosi. Nde akiha libaasila kwaa bawele ba Bayuudayo, na akikuundu Nziaambi mu taanga dioosi. **3** Iluumbu imoosi, mu nguungu ya matata ku mbisi a nzanga, nde abayi monini: Tumu a Nziaambi akoti kwaa nde na wamuleeli: «Koreneyi!». **4** Nde atali nde isooso kutso boomo, na wamuleeli: «Ki ndaa Pfumu?» Tumu wamuvutuli: «Likuundu la we na libaasila li we li mu ubaaha kwaa bawele, bimaato nha kulu a Nziaambi, na nde libili moonyi mu bio. **5** Mu taanga di, tsinduu baata ku ngaanda ya Yopi na tumusu Simooni wu bubaata Peetero. **6** Nde li ku nzo a Simooni wa musiali a mikaanda mia banyama, na nzo yili mu mukoo a mubu.» **7** Bu tumu a Nziaambi wakitsuu kwaa nde ayeni, Koreneyi ati mabooyi ma nde moolo mbili, na lisodaare la nde la mutimi, wali na likiinsi la Nziaambi. **8** Bu amani uyaabisa kwaa bo moosi ma tumu a Nziaambi aleeli, nde wabatsindii ku Yopi. **9** Iluumbu kia duki, bu bali mu kuulu na baki besene na ngaanda ya Yopi, Peetero ahaati ku yulu a nzo mu ukuundu Nziaambi, ku bele a nguungu ya nzanga. **10** Nde akoli nzala na asiayi udia. Mu taanga di bakilaamba nde biloo, Nziaambi ahi nde monini. **11** Nde amoni yula bwaasi na iloo imosi kiafwaanina na tsaanda yi nene yi bakaanga mu matoso mo mana, yakikulunu na yakisutuu natee nha tsi. **12** Kutso yo kwali na bifuumbu bia banyama bialaa: banyama ba miili mina, na ba makala bali mu ukoo moonyo na banyunyi bali mu uyene mu yula. **13** Ndaa mosi yaleeli kwaa nde: «Peetero! Temene, dusu we dia!» **14** Peetero avutuli: «Ngori, Pfumu! Me kaala a nibaadia pe biloo bi basa ngiri na biasumuu!» **15** Ndaa yabwileele kwaa nde: «Bi Nziaambi atsieemese, we muswa pe mu umono ti bio biasumuu.» **16** Bu bwamonii mbala tata, na nha mbisi nhaa, iloo ki kiahhaati ku yula. **17** Peetero bu akitsimi mbiindila monini yi, nde abayi mu taanga dii ka baata bakimi batoori nha munywa a nzo. Baata baa ba Koreneyi atsindii mu ufuulu kuli nzo a Simooni. **18** Bo bateeri bangaa nzo, na bafuuli mbiiti Simooni wu bubaata

Peetero kuu ubaadiaala. **19** Peetero bu ali keni mu utsimi munda a monini, Muheebili wa Ngira aleeli kwaa nde: «Mono, babaala batata bali mu usaa we. **20** Temene, sutuu na yene na bo kwahele a ukenge, mu ndaa ti me tsindii bo.» **21** Peetero asutii, abwaani bo na aleeli: «Me ni muutu wu beni dili mu usaa. Ki ndaa yibeyi beni kuni?» **22** Bo bavutuli: «Bisi batsindii kwa Koreneyi, mukuutu a masodaare, muutu wa libweeye na likiinsi la Nziaambi. Na kaanda loosi la Bayuudayo lili mu uta imbaangi ki ibwe mu nde. Tumu wa Ngira aleeli kwaa Koreneyi mu uloombo we mu uyene ku nzo a nde, paa nde ayuu mandaa ma we uleele kwaa nde.» **23** Peetero ayaki bo na wabalayi mbuu ya ula tolo. Bukia-ngwaali, nde atemini, na ayeni na bo, na baana ba nguu bakimi ba ku Yopi bayeni na nde itwaari. **24** Iluumbu kiaduki, nde atoori ku Sezare. Koreneyi akikebe bo, na kaanda la nde, na bambaayi ba nde ba mutimi. **25** Peetero bu atoori, Koreneyi ayibwaana nde, abaandini, atsukini na abwi nha miili mia Peetero, mu uha nde likiinsi. **26** Ka Peetero wamutemisi na wamuleeli: «Temene! Me ka ndi muutu weti we.» **27** Bu akiyolo na Koreneyi, nde akoti mu nzo, na amoni baata bialaa bakukunu. **28** Nde aleeli kwaa bo: «Beni diyaaba ti balii kwaa bisi a beni Bayuudayo mu uba itwaari so a buu pe mu ukoto mu nzo a wuu uli a Muyuudayo pe. Ka Nziaambi amweesi kwaa me ti abwafwaana pe mu uleele kwaa muutu ti nde asumuu so a buu pe nde na mviindi. **29** Ni mu buu me nziri kwahele a ukenge, mu taanga di beni diatsinduu muutu mu uya saa me. Mu ndaa yii, me na nzala uyaaba mu ki toono beni ditumisi me.» **30** Koreneyi azele: «Umatuu biluumbu bina, me naba mu ukuundu ku nzo a me, mu nguungu ya matata nha mbisi a nzanga. Itsundu-a-tsundu, muutu walwaata bikutu bili mu ungeyene moniaangi kwaa me, **31** na leeli: «Koreneyi, Nziaambi yuyi likuundu la we. Na nde libili moonyi mu libaasila li we li mu uha kwaa bawele. **32** Mu taanga di, tsinduu muutu ku Yopi, na tumusu Simooni wu bubaata Peetero. Nde li ku nzo a Simooni wa musiali a mikaanda mia banyama, na nzo a nde yili mu mukoo a mubu.» **33** Me tsindii muutu mawasa-mawasa kwaa we, na we siiri bubwe bu we yiri. Mu taanga di bisi boosi dili nha kulu a Nziaambi, mu uyuu moosi ma Pfumu atumu we mu uleele.» **34** Bu abaandii utsuu, Peetero aleeli: «Mu ngwanya, me maa yaaba ti Nziaambi a ubaasa pe lisobuso nha kati a baata, **35** ka mu pasi ifuumbu, wu uba na likiinsi la Nziaambi, na wu usallia libweeye, sa amonuu wu mubwe nha kulu a Nde. **36** Nde atsindii mandaa ma Nde kwaa basi Iseraeli, mu uyaabisa kwaa bo Ndaa Yimbwe ya iyeenge mu Yisu Kristo: Ni Nde uli Pfumu

a boosi. 37 Beni diayaaba mandaa ma mayilimi mu Yuuda yoosi, bu mabaandii ku Ngaliili ku mbisi a libootuu layaabisi Yowani. 38 Beni diayaaba, buni Nziaambi abiaalisi Yisu musi Nazareti mu Muheebili wa Ngira na mu litu loosi. Muu mu nde akilabuu, akiyiluu ma mabwe, na akibeelese baata boosi ba bakangama kwaa Saatina. Ka Nziaambi ali na Nde. 39 Bisi dili bambaangi mu mioosi mi Nde ayilii mu tsi a Bayuudayo na ku Yerusalemi. Bo badusi nde, bu bamukomi nha muti wa kuruwa. 40 Nziaambi wamusimbili mu iluumbu kia bitata. Nde wamuhi muswa wa umonuu, 41 a kwaa baata boosi pe, ka ndila kwaa bambaangi ba Nziaambi ba akwisoolo, kwaa bisi ba diadiiri na dianywiiri itwaari na Nde, nha mbisi a tsimbilili a Nde mu babakwa, 42 Nde wadihi litumu mu uyaabisa kwaa baata na uta imbaangi ti ni Nde wu Nziaambi abiaalisi mu ufuundusu ba misii na ba bakwa. 43 Mibili mioosi mili mu ubaata Nde imbaangi: pasi wu usa imiini mu Yisu, holi nyaalili a masumu mu kuumbu a Nde.» 44 Peetero bu ali keni mu utsuu, Muheebili wa Ngira abwiilili nha yulu a boosi bakakiyuu Ndaa a Nziaambi. 45 Bangaa imiini boosi mu kaba la Bayuudayo, ba bayiri na Peetero bakimii, mu ndaa bamoni ti bungori ba Muheebili wa Ngira bayitili ka nha yulu a babali a Bayuudayo pe. 46 Ka bo bakiyuu bu bakitsuu mu mandaa ma bumweenyi na bu bakibili bunene ba Nziaambi. Ka Peetero abwileele: 47 «Buni! Utuu ulii libootuu kwaa baata, ba bamaayaka Muheebili wa Ngira weti bu bisi ka diayaki?» 48 Nde ahi muswa paa bo baholo libootuu mu kuumbu a Yisu Kristo. Tumake, bo baboombi kwaa nde mu udiaala mwaana biluumbu na bo.

11 Batumu na baana ba nguu babali ku itinini kia Yuuda, bayuyi ti bangooyi ka bamaasiingi mandaa ma Nziaambi. 2 Mu taanga di Peetero ayiri avutuu ku Yerusalemi, Bayuudayo babasa imiini mu Yisu bakaamisi nde, 3 baleeli: «We maakoto mu manzo ma bangooyi, baata babali a Bayuudayo pe, na we diiri itwaari na bo!» 4 Ninha, Peetero ayali bo mutata weti bu mioosi miayoooyi, nde aleeli diyuu bubwe: 5 «Bu na li ku ngaanda a Yopi mu likuundu, kutso ibala kia muheebili me nabayi monini: iloo imosi kiasutii, weti tsaanda yinene, yi bakaanga mu matoso mo mana, yamati mu yula, yatoori natee nha me nali. 6 Bu nakitala iloo kii isooso, me namoni: banyama ba mili mina, na ba ku musiti na ba makala bali mu ukoo moonyo na banyunyi bali mu uyene mu yula. 7 Nayuyi ndaa yaleeli kwaa me: “Temene, Peetero, dusu na dia bio!” 8 Ka me navutili: “Ngori

Pfumu! Mundaa kiasumuu, so a buu pe, iloo kii basa ngiri so imosi a ibaakoto mu munywa a me pe.” 9 Ndaa yabwiyuunu mu yula mu mbala ya dioolo: “Bi Nziaambi atsieemese, we muswa pe mu umono ti bio biasumuu!” 10 Buu bwamonii mbala tata, na nha mbisi a nhaa iloo kii kiahaati ku yula. 11 Mawasa-mawasa baata batata, bamati ku ngaanda ya Sezare, bayiri ku nzo yi bisi diali, batsindii bo kwaa me. 12 Muheebili wa Ngira aleeli kwaa me, me yene itwaari na bo. Kwahele a ukenge, me nayeni na baana ba nguu basamina babali na me nhaa. Bu diatoori, bisi boosi diakoti mu nzo a Koreneyi. 13 Nde wadiyaabisi buni tumu a Nziaambi amonii kwaa nde mutso nzo na aleeli: “Tsinduu baata ku ngaanda ya Yopi, na tumusu Simooni wu bubaata Peetero. 14 Nde sa aleele we mandaa ma we uyobuu, we na baata ba nzo a we yoosi.” 15 Me bu nabaandii utsuu, Muheebili wa Ngira abwi nha yula bo, weti bu akwibwiilili bisi. 16 Ni mu buu, me nalibili moonyi mu mandaa ma Pfumu wadileeli: “Yowani abootii mu maamba, ka beni sa badibootuu mu Muheebili wa Ngira.” 17 Bu ili ti Nziaambi ahi bungori kwaa bo bangooyi, iteesi imosi weti kwaa bisi badiasa imiini mu Pfumu Yisu Kristo, ka me ni na mu utuu ukabisa litoono la Nziaambi?» 18 Bu Bayuudayo babasa imiini bamani na uyu buu, bawuri na pii, babili Nziaambi baleeli: «Ee, Nziaambi maaha ka kwaa bangooyi pwaasi ya kiingili a mayele yi ibiti bo ku moonyi wa ngwanya.» 19 Ku mbisi a mamalabii, boosi batsiaamii mu mbingisi yabeyi likwa la Estefano. Bayoyi natee ku itinini kia Fenisi, ku iduku kia Kipiria, na ku ngaanda ya Antioki, kwahele a uyiisi ndaa a Nziaambi kwaa muutu, so a ndila kwaa Bayuudayo pe. 20 Ka babamosi mu bo babasa imiini, ba ku Kipiria na ku Kireni, bayiri ku Antioki. Kuu, bo bayaabisi ndaa yimbwe ya Pfumu Yisu kwaa bangooyi. 21 Litu la Pfumu labwiilili bo. Ni mu buu, litaanga la baata babasi imiini mu Pfumu na babasieetii kwaa nde, lafuni kwalaa. 22 Ndaa yii yayuyini kwaa libuundu lali ku Yerusalemi. Ni mu buu, bo batsindii Barnaba ku Antioki. 23 Nde bu atoori, amoni iteesi kia bweese ba Nziaambi mu bo. Ni mu buu, nde ayaangi na ahamisi bo boosi, mu ukangama mu Pfumu mu mutimi mosi. 24 Barnaba ali muutu wu mubwe, waluulu mu Muheebili wa Ngira na mu imiini. Mu ndaa yii koongi yalaa yasiingi Pfumu. 25 Tumake, Barnaba ayeni ku ngaanda ya Tarasi mu uyasaa Sawuli. 26 Na bu wamumoni, nde wamubiti ku Antioki. Bo balabisi ilimi kia ibimbili, itwaari nha kati a libuundu lii, bo bayiisi baata balaa. Ni ku Antioki, mu mbala ya tsiomi bati miyiy mia pfumu Yisu ti bangaa Kristo. 27 Mu biluumbu bii, kaba la mibili lamati ku

Yeruselemi mu uyene ku Antioki. **28** Mosi mu mibili mii, wa kuumbu Angabusi atemini, na ayaabisi mutso iteesi kia Muheebili wa Ngira ti, sa uba na nzala yinene mu tsi yoosi yili baata. Nzala me yamonii mu taanga dia Kolodo wali mutini nha yulu a mitini. **29** Ni mu buu, miyii miaholi kesili, weti buli mbahili a muutu-muutu, mu utsinduu libaasila kwaa baana ba nguu bali ku tsi ya Yuuda. **30** Ee, bayilii buu, batsindii libaasila mu mioo mia Barnaba na Sawuli kwaa bakuutu ba babaala ba ku Yeruselemi.

12 Mu taanga dii, mutini Erode abaandii ukwaamisa babamosi mu ba libuundu. **2** Nde atumi badusu mu mukasa, Yaki, mwaana nguu a Yowani. **3** Bu Erode amoni ti Bayuudayo bali na kinyi mu ndaa yii, nde aholi kesili ya ukaanga ka Peetero. Nde ayilii buu mu taanga dia biluumbu bia mapa ma bahele ufunusu. **4** Erode akaangi Peetero, wamuloosi mu perese, na ahi litumu kwaa makaba mana ma masodaare mu ukebe nde. Aholi kesili ti nha mbisi a mukuungi wa Paaka, nde sa wamufuundusu nha kulu a baata. **5** Peetero ali bakebe mu nzo a perese, ka libuundu lakihama mu ukuundu Nziaambi munda nde. **6** Mu butsuu batswaamini iluumbu ki Erode aholi kesili, bu ali na tsimi ya ufuundusu nde nha kulu a baata, Peetero ali ala tolo nha kati a masodaare moolo. Bakutu nde mikuru mioolo mia bitali mu mioo. Na nha munywa a nzo a perese basuusi bakebi. **7** Itsundu-a-tsundu tumu a Pfumu amonii na liyalila layalisi itsuru ya nzo a perese. Tumu asiimbili Peetero bu ateti nde mu libaanzi na aleeli: «Temene mu mawasa!» Mikuru miabitali miamatii mu mioo mia nde na miabwi. **8** Nha mbisi a nhaa, tumu a Nziaambi aleeli kwaa nde: «Lwaata ikutu kia we, kutu kobo a we, lwaata bikoori bia we ka.» Nde ayilii buu. Tumu abwileele kwaa nde: «Lwaata iyungu kia we na duku me.» **9** Peetero apali mu perese na aduki tumu. Nde a akiyaaba pe ti mi tumu akiyuluu ali mia ngwanya, ka nde atsimi ti mii mioosi ali monini. **10** Bu baluti kaba latsiomi la bakebi, tumake lamoolo, batoori nha munywa a nzo wa bitali wuli mu uha kuulu ya upala ku mbari a nzo a perese, mu ukoto mu ngaanda. Munywa a nzo wuu, mu inde makulu adibini nha kulu a bo. Bo bapali na baswesii nha peembi a kuulu, na nhaa na nhaa, tumu asiisi Peetero. **11** Ni buu, Peetero avutii mu imuutu kia nde, aleeli: «Mu taanga di, me maayaaba mu ngwanya ti: Pfumu atsinduu tumu a nde. Na nde maakuulu me mu mioo mia Erode, na mu bubi boosi ba Bayuudayo bali na tsimi ya uyiluu mu me.» **12** Bu amani uyaaba ndaa, nde ayeni ku nzo a Mari, nguu a Yowani wu bubaata kuumbu Malako. Baata

ba balayi ali bakukini kuu na bakikuundu Nziaambi. **13** Bu akombiti nha munywa a nzo, booyi la mukaasa kuumbu a nde Roode, asweesii mu udibili nzo. **14** Nde ayaabi muniingi a ndaa a Peetero. Na kutso kinyi yoosi, nde a adibili nzo pe. Nde adumi tiini mu uyayaabisa ti: «Ni Peetero li mukomboto.» **15** Bo baleeli kwaa nde: «We li lari!» Ka nde ahami mu uta imbaangi ti: «Ngwanya, ni Peetero.» Bo babisi, baleeli: «Ngori! Wuu tumu a Nziaambi wuli mu ukebe nde!» **16** Ka Peetero ahami mu ukomboto, natee bu badibili nzo. Mu taanga di bo badibili munywa a nzo, bo bakimii bu bamumoni. **17** Peetero wabawurisi bu anaayi koo kia nde nha munywa. Nde wabayaabisi buni Pfumu wamupalisi mu nzo a perese na abwileele: «Diyaabisa buu kwaa Yaakobi na baana ba nguu bakimi.» Bu apali, ayeni ku peembi kimi. **18** Busi bu bakieeri, nyingi-nyingi yabwi nha kati a masodaare. Bafulisini: «Peetero, mima abwaani na mio?» **19** Erode atumi ti basaa Peetero, ka a bamusolili pe. Nde atumi ti bafuulu masodaare: «Kuni Peetero ali?» Na nha mbisi, ahi litumu la udusu masodaare maa. Tumake Erode asiisi itinini kia Yuuda na ayeni ku ngaanda ya Sezare. Nde adiaali kuu mu mwaana taanga hoolo. **20** Mutini Erode ali na itaata na basi Tiro na basi Sidoni. Bia udia ku mangaanda ma Tiro na Sidoni biakimata ku tsi a Erode. Munda yi, bo baloombi uvuutu iyeenge na nde. Ni mu buu basi Tiro na basi Sidoni baloombi libaasili kwaa Balositi, mukebi a itsuru kia nzo kia mutini. Mu itwaari, bo bayimono Erode paa bavuuu iyeenge. **21** Mu iluumbu ki bayesini, Erode, bu alwaati bikutu bia ipfumu adiaali nha mbata a ipfumu, na atsuuyi kwaa bo nha kula a baata boosi. **22** Baata bakiloo: «Wuu na wu a muutu pe li mu utsuu, ka inzia-nziaambi!» **23** Nhaa na nhaa, Tumu a Pfumu ateti Erode, munda ti nde asiayi uhoho likiinsi lafwaana ndila kwaa Nziaambi. Nde akwiiri, na batungu bamudiiri. **24** Bunu, mandaa ma Nziaambi mayabini kwalaa. **25** Barnaba na Sawuli bu bamani isala kia bo ku Yeruselemi, bavutii, na babiti Yowani wu bubaata Malako.

13 Mu libuundu la ku Antioki, kwali na mibili na miyiisi: Barnaba, Simeoni wu bubaata «mu piindi», Lukio wa musi Kireni, Manayi mbaayi a Erode wa bungebe, na Sawuli. **2** Bu bali mu ukuundu Pfumu Nziaambi na udii mutuutu, Muheebili wa Ngira aleeli: «Ditakala nha peembi Barnaba na Sawuli ba me nasoolo mu isala kia me.» **3** Bu bamani udii mutuutu na ukuundu, banayi bo mioo mu uha bolisieeme na banyaali bo bayene. **4** Muheebili wa Ngira bu wabatsindii, bo basutii ku ngaanda ya Selesi, na

bakoti mu bootu, bo bayeni ku iduku kia Kipiria. 5 Bu batoori ku Salamini, bo bayaabisi ndaa a Nziaambi mu manzo ma makutunu ma Bayuudayo. Yowani ali na bo mu uha libaasila. 6 Nha mbisi, bu basiabii iduku kia Pafos, bo bamoni Muyuudayo mosi ngaa paanda. Nde ali mubili wa pia, kuumbu a nde Bari-Yiisu. 7 Nde ali kwaa mutumi a iduku wa kuumbu Seringi Pawulusi, muutu ngaa mayele. Nde atumisi Barnaba na Sawuli mu nzala a uyu mandaa ma Nziaambi. 8 Ngaa paanda me, wuli kuumbu a nde Elima, adwaanisi Barnaba na Sawuli, paa akoonoso mutumi mu usa imiini mu Nziaambi. 9 Ka mono, Sawuli wu bubaata ka Pawuli, walulu mu Muheebili wa Ngira, wamutali isooso, 10 aleeli: «We li mwaana a Saatina, muutu walulu mu pia na mukwibi, mutaata a mandaa ma libweeye. Ki taanga we unyaala utekese makuulu ma Pfumu ma mali masuungunu? 11 Ka mono, mu taanga di: koo kia Pfumu ika nha yulu a we. We sa ba ingima-ngimi, na a ubwa mono pe liyalila la tari mu mwaana taanga hoolo.» Nhaa na nhaa pimiisi diabiwili Elima, adieengili na asiayi koo ki ibaasila nde. 12 Bu mutumi amoni mamayilimi, nde asi imiini mu Pfumu, munda mutimi a nde anemini mu nziisili. 13 Bu bakoti mu bootu ku ngaanda ya Pafos, Pawuli na babali na nde batoori ku ngaanda ya Peringi, ya ku itinini kia ku Pamfili. Yowani wabasiisi, na avutii ku Yerusalemi. 14 Bo ka basiisi ngaanda ya Peringi, batoori ku ngaanda ya Antioki ku itinini kia Pisidi. Bo bakoti mu nzo a makutunu ma Bayuudayo, mu iluumbu kia Saba, na badiaali. 15 Nha mbisi a taangili a Mikele na mibili, bakuutu ba nzo a makutunu ma Bayuudayo batsindii mukeenzi kwaa bo: «Baana ba nguu, so dili na ndaa ya pamisi ya uleele kwaa baata, ditsu.» 16 Pawuli, atemini na anaangili koo, mu usaa utsuu: «Baata ba Iseraeli na beni badili mu ubatila Nziaambi boomo, diyuu! 17 Nziaambi a baata ba Iseraeli, asooli bataayi ba bisi. Na afunisi koongi yii, bu yo yali mu bumweenyi ku tsi ya Ngipiti. Na mu litu la koo kia nde, Nziaambi wabapalisi mu yo. 18 Nde wababaasili mu bilimi helape maku mana mutso tsi ya hele a baata. 19 Na bu afuusi bifuumbu tsaamba bia baata mu tsi a Kaana. Nde ahi tsi yii mukobo kwaa baata ba nde. 20 Mandaa maa moosi madiingi helape makama mana na maku mataana ma bilimi.» «Na nha mbisi, nde wabahi banzioonzi natee mu taanga dia mubili Samweli. 21 Tumake, bo baloombi ti babiaalisa mutini nha kati a bo, na Nziaambi wabahi Sawuli, mwaana a Kiisi, baala la mu ifuumbu kia Benyamini, watumi bo mu bilimi maku mana. 22 Bu amaasi Sawuli, nde wabahi mutini Daavidi, wu Nde ati imbaangi ki: «Me maasololo Daavidi, mwaana a Yesi,

muutu wu li mu uha mutimi a me kinyi, nde sa ayiluu weti buli manzala ma me.» 23 Mu ifuumbu kia mutini Daavidi, Nziaambi atsindii Yiisu wu uvuusu baata ba Iseraeli weti bwali lilasini la nde. 24 Tswaamina a nzirili a Yiisu na mbaandila isala kia nde, Yowani Mubootii ayaabisi kwaa ifuumbu kioosi kia Iseraeli, ti bafwaana usobo ndiaatili na ukiingili mayele ma bo. Nha mbisi baholo libootuu, paa bavutuu kwaa Nziaambi. 25 Yowani Mubootii ku manini a isala kia nde, akileele: «Mu matsimi ma beni, me na ndi? Me a ndi wuu wu beni dili mu ukebe pe! Ka nde li mu uyira nha mbisi a me, na me a nafwaana pe mu unyangila misiingi mia bikoori bia nde.» 26 «Baana ba nguu ba me, baata ba ifuumbu imosi kia Abraami, na beni bakimi ba dili mu uha Nziaambi likiinsi, kwaa bisi a beni batsindii ndaa yi ya liyobolo. 27 Ka basi Yerusalemi na bapfumu ba bo a babwilibili moonyi pe ti Yiisu ayiri ku bo uyobolo. Na bo a bayaabi pe mambiindili ma mandaa ma mibili, ma bali mu utaanga mu pasi iluumbu kia puumini. Ka bo bakuusi mandaa maa bu bamufuundisi. 28 Bo baloombi kwaa Pilato mu udusu nde, bunu a babayi mu nde toono ya uhoolo nde kesili ya likwa pe. 29 Bu bamani ukuusu moosi ma basonuu munda nde, bamusutuli nha kuruwa, na bamusuusi mutso ngili. 30 Ka Nziaambi wamusiimbili mu babakwa. 31 Mu biluumbu bialaa, Yiisu amonii kwaa baa babayeni na nde itwaari, umatuu ku Ngilili natee ku Yerusalemi. Bo bali bambaangi ba nde nha kulu a baata ba Iseraeli. 32 Na bisi, dili mu uyaabisa beni Ndaa Yimbwe: yili lilasina li Nziaambi asiiri kwaa bataayi ba bisi. 33 Nziaambi kuhisi lilasini li kwaa bisi, baana ba bo, bu asiimbili Yiisu mu likwa. Basonuu mu mukaanda wa Mikuunga mu kiiti kia bioolo: «We ni Mwaana a me, lolo li, me ka taayi kwaa we.» 34 Nziaambi ayaabisi ti nde sa asiimbili Yiisu mu babakwa, paa nyutu a nde yinyaala ubolo, buu ni bu aleeli: «Me sa nadiha lisieeme la ngira, li nadilasini kwaa Daavidi, lo lili la ngwanya.» 35 Ni buu, nde ali mu uleele ka, mu kiiti ikimi: «We a unyaala pe nyutu a wa we wa ngira yikoto mu mbolili.» 36 Bu Daavidi amani usala mu isieende kia nde, weti bwali kesili a Nziaambi, nde akwi. Bamudi nha peembi a bataayi ba nde, na nyutu a nde yaboli. 37 Kasi nyutu a wuu, wu Nziaambi asiimbili mu likwa, a yamoni mbolili pe. 38 Baana ba nguu ba me, beni diafwaana uyaaba ti nyaalili a masumu, badiyaabisi yo mu Yiisu. Ka Mikele mia Mooso a miatuu pe ukutisi beni baata bafwaana nha kulu a Nziaambi. Ni mu buu, pasi nde wu usa imiini mu Yiisu, sa aholo nyalili a masumu ma nde moosi na sa ayobuu. 40 Ni mu buu, disa mayele, paa ma maleeli mibili

mahele ubwilili beni: **41** "Ditala, beni ba ngaa liwaa, dikimuu na difuu! Ka me ni yiluu ndaa bu beni dikini moonyi, yi beni dihele usiingi mbii ti baleeli beni yo mu uleele!"» **42** Pawuli na Barnaba bu bapali mu nzo a makutunu a Bayuudayo, ba baloombi mu ubwatsuu mu ndaa yii mu iluumbu kia puumini kikaayira. **43** Mvutini bu yatsiaamii, Bayuudayo babalayi na baata bakimi bakangimi mu libuundu la Bayuudayo, baduki Pawuli na Barnaba. Bo babahamisi mu ukangama mu bweese ba Nziaambi. **44** Saba la duki, ngaanda yoosi yavuutini mu uyuu mandaa ma Pfumu. **45** Bayuudayo, bu bamoni makoongi ma baata, baluuli mu musoyi, mu bitari badwaanisi miakileele Pawuli. **46** Ka Pawuli na Barnaba mu ilimbisi kioosi baleeli: «Aba bwafwaana ti ndaa a Nziaambi bakwayaabisa yo kwaa beni. Bu beni dibisi yo uhoho, na bu beni dimoni beni bameme ti, beni a diafwaana pe mu ukoto mu moonyi wa bilimi na bilimi, mundaai yii, bisi dimaakiinguu kwaa bangooyi. (aiōnios g166) **47** Ka Pfumu wadihi litumu li: "Me nabiaalisi we mu uba liyalila la baata ba matsi makimi, mu ubiti liyobolo natee kwasuku toto."» **48** Mu taanga di bangooyi bayuyi buu, bamoni kinyi, babili mandaa ma Pfumu. Na boosi ba bataasili mu uhoolo moonyi wa bilimi na bilimi, basi imiini mu Pfumu. (aiōnios g166) **49** Mandaa ma Pfumu matsiaamii mu tsi yoosi. **50** Ka bapfumu ba Bayuudayo batsindi bakaasa ba likiinsi bakikuundu Nziaambi na pfuundu a ikuutu kia ngaanda. Bo bakoti mu ubingisi Pawuli na Barnaba, natee bu bapalisi bo mu tsi a bo. **51** Pawuli na Barnaba bakubili lifuundu la miili mia bo, mu ulibili bo mu mimibi mibayilii nha kulu a bo, na bayeni ku ngaanda ya Ikonio. **52** Ka miyii miali ku Antioki mialuuli mu kinyi na mu Muheebili wa Ngira.

14 Ku ngaanda ya Ikonio, Pawuli na Barnaba bakoti ka mu nzo a makutunu ma Bayuudayo, bo bayiisi koongi yinene ya Bayuudayo na basi Eleene. Mundaai a nziisili a bo, baata babalayi basi imiini mu Pfumu. **2** Ka Bayuudayo, ba babisi usa imiini mu Pfumu, batsindi bangooyi mu uba na matsimi ma mabi mu baana ba nguu. **3** Pawuli na Barnaba badii ku ngaanda yii, mwaana taanga dialaa. Bo batsuyi mu ndaa bweese ba Pfumu mu ilimbisi kialaa. Ni kuu, Pfumu Yisu ahi bo lituu la usa bimaanga na bilimbisi bialaa, mu uhamisa na umweese ti nziisili a bo yili ya ngwanya. **4** Mutso ngaanda, koongi yakabii: ba bamosi bayeni mu kaba la Bayuudayo, bana mu kaba la batumu. **5** Baba moosi mu Bayuudayo na bangooyi na bakuutu ba bo bakiyilimi mu umweese bo pasi na utete bo mamanya. **6** Bu Batumu bayaabi buu,

bo babati ku itinini kia Likawonia, na bayisweeme ku ngaanda ya Lisitara na ya ku Derebe na mu mambuu madiengelele ma ngaanda maa. **7** Kuu bo bayiisi Ndaai Yimbwe. **8** Ku ngaanda ya Lisitara, kwali na muutu mosi wali wabobo miili, nde ali ikata umata bu babutu nde na akituu udiaata pe. Bu ali adiaala, **9** nde akiyuu Pawuli mu utsuu. Pawuli atali nde isooso, na bu amoni ti nde ali na imiini mu uvuu, **10** nde aleeli mu ndaa yinene: «Temene na suungunu!» Mbala mosi nde adumii, atemini na adiaati. **11** Bu bamoni ma Pawuli ayilii, makoongi maloyi mu ndaa a basi Likawonia: «Banziaambi bamaafwaanina na baata na bamaasutuu kwaa bisi!» **12** Bo bateeri Barnaba mu kuumbu ya «Zewusi» na Pawuli «Erimesi», mundaai ti Pawuli ni nde wakitoosolo mandaa. **13** Nzo a nziaambi wa kuumbu Zewusi ali nha kotili a ngaanda. Ngaanga a nziaambi a Zewusi abeyi balumi ba bangoombo babadii bifulu, na asuusi bo nha munywa a lipaanga la ngaanda. Mu itwaari na koongi, nde ali atoono udusu bangoombo baa mu uha bungori ba diki kwaa ba tumu. **14** Ka bu Pawuli na Barnaba bayuyi buu, bo bakaki bikutu bia bo, mu umweese ngebe na tsiyoni dia bo na bakoti mu mawasa kutso koongi, mu uyene aloo: **15** «Banduu ba me, mu ima dili mu uyiluu mandaa ma pili yii? Bisi ka dili baata weti beni! Bisi dili mu uyaabisa beni ndaa yimbwe, paa beni dinyaala mandaa mahele a ndutu, mu uswesuu kwaa Nziaambi wa moonyi wayiluu yula na tsi, mubu na bioosi bili mu bio. **16** Mu taanga dikulu, nde ahi muswa kwaa bifuumbu bioosi, mu uduku makuulu ma bo makulu. **17** Ka bunu, mu umweese imbaangi kia nde, nde li mu uyiluu ma mabwe bu ali mu uha beni bamvulu ba mayula paa bikunu bia beni bimene, na beni dikukuu bio mutaanga diafwaana. Nde li mu uha beni bia udia, na uyaangisa mitimi mia beni.» **18** So bu baleeli maa, bo a batuyi pe mu ukabisa matsimi ma baata, ma uha bo bungori. **19** Ni mu buu Bayuudayo ba bamati ku Antioki na ku Ikonio bu bayiri, batsindi koongi mu uyiluu mamabi kwaa batumu. Bo bateti Pawuli mamanya, na bamukooyi ku mbari a ngaanda, bu bakitsimi ti maakwa. **20** Ka miyii bu miamudiengilili, nde atemini na akoti mu ngaanda. Bukia ngwaali nde ayeni na Barnaba ku ngaanda ya Derebe. **21** Pawuli na Barnaba bu bamani uyaabisa ndaa yimbwe kutso ngaanda ya Derebe babayi miyii mialaa. Bo bavutii ku ma ngaanda ma: Lisitara, Ikonio na Antioki ya ku Pisidi. **22** Bo bakihamisa na uha mifuri kwaa miyii mu ukangama kutso imiini, bu bakileele: «Bisi a beni diafwaana umono pasi dialaa mu ukoto mu Ipumu kia Nziaambi.» **23** Pawuli na Barnaba basooli bakuutu mu pasi libuundu. Bu bamani ukuundu Nziaambi

na udii mutuutu, bo bayeelili bo kwaa Pfumu wuu wu bo basa imiini. 24 Tumake, bo batabi itinini kia Pisidi, na batoori ku itinini kia Pamfili. 25 Bu bamani uyiisi mandaa ma Nziaambi ku ngaanda ya Peringi, bo bayeni ku ngaanda ya Atalia. 26 Umatuu ku Atalia, bo bakoti mu bootu mu uyene ku Antioki, kuu ku bo baholi bweese ba Nziaambi, mu isala ki bo bamaakuusu. 27 Bu batoori, bakukii libuundu, na bayaabisi moosi ma Nziaambi ayilii itwaari na bo. Pawuli na Barnaba babiindili kwaa bo buni Nziaambi adibili kuulu yi bangooyi busa imiini mu nde. 28 Na bo badiaali kuu taanga dialaa na miyii mia ku Antioki.

15 Kaba la baata ba bamati ku tsi ya Yuuda batoori ku ngaanda ya Antioki, bakiiyiisi baana ba nguu mbii bu: «So a bakesi pe beni na baana ba beni ba babaala, weti buli mikele mia Mooso, Nziaambi a uyobolo beni pe.» 2 Pawuli na Barnaba batuli kaama la mifuri na bo mu ndaa yii. Nha mbisi, bo baholi kesili ti Pawuli, Barnaba na kaba la baata baa, bayene ku Yerusalemi paa batsuu mu ndaa yii, nha kulu a batumu na bakuutu. 3 Libuundu lahi kwaa bo libaasila lafwaana mu mudieenge. Bo balabii mu kuulu ya itinini kia Fenisi na kia Samaria, bo bakiyene ayaabisa buni bangooyi ba meni miaanzi mu Pfumu. Ndaa yi yaahiiri kinyi yalaa kwaa baana ba nguu boosi. 4 Bu boboosi batoori ku Yerusalemi, baana ba nguu ba libuundu, batumu na bakuutu bayaki bo. Pawuli na Barnaba bayaabisi mi Nziaambi ayilii itwaari na bo. 5 Kaba la baata mu libuundu la Bafarisi babasi imiini mu Nziaambi, batemini na baleeli ti: «Toono ukese babali a Bayuudayo pe na uleele kwaa bo mu utumumu mikele mia Mooso.» 6 Batumu na bakuutu bavutini mu ukengese ndaa yii. 7 Ku mbisi a kaama la mifuri, Peetero atemini na wabaleeli: «Baana ba nguu, beni diayaaba ti umatuu belepe, Nziaambi asooli me nha kati a beni, paa me yaabisa Ndaa Yimbwe kwaa bangooyi bayuu na basa imiini. 8 Nziaambi wayaaba mitimi mia baata boosi, bu ahi bo Muheebili wa Ngira weti bu ahi kwaa bisi ka, nde li mu umweese ti nde asiingi ka bangooyi. 9 Nde a asi lisobuso pe nha kati a bisi a beni na bo, munda nde atsieemisi mitimi mia bo bu basiiri imiini mu Nziaambi. 10 Mu taanga di, mu ima beni ditooni usongo Nziaambi? So diyilii buu dili mu unaa mufunu waleme nha yulu a miyii, wuli umatuu bataayi babisi, natee bisi bameme diakooni nde ubiti. 11 Ka mu imiini, mu bweese ba Pfumu Yiisu diyobuu, mu iteesi imosi na bo ka.» 12 Mvutini yoosi yawuri na pii, na yo yayuulili Barnaba na Pawuli, babayaabisi bo biliimbi na bimaanga bi Nziaambi a yilii mu bo nha

kati a bangooyi. 13 Bu bamani utsuu, Yaakobi aleeli: «Baana ba nguu, diyuu me! 14 Simooni Peetero abiindili, buni mu mbaandili Nziaambi asooli nha kati a babali bangooyi, baata ba buba ba nde. 15 Mandaa ma mafwaanina na mamaleeli mibili, mbii bu basonii: 16 “Nha mbisi a nhaa, me sa bwayiri, bu leeli Pfumu, mu ubwa tuungu nzo a Daavidi ya ba ya maabwa, me sa bwatuungu bibaa, na me sa bwatemse yo. 17 Paa baata babamosi ka basaa Pfumu, ee, bifuumbu bikimi bikaasietuu kwaa me sa baba baata ba me. Bu leeli Pfumu, 18 me wakwiyaabisa minhana mia me umatuu bele pe.”» (aion g165) 19 Yaakobi abwileele ti: «Ni mu buu, me ndi itwaari na babali mu utsimi ti, bubwe pe mu umweese bangooyi babamaasiingi Nziaambi pasi. 20 Ka disonuu bo mukaanda paa banyaala udia banyama basuumuu ba baha bu ngori kwaa biteyi, banyaala tsoongili, na banyaala udia banyama babahale upalisa makili, na banyaala udia makili. 21 Munda umatuu taanga dikulu, baata bali mu uyiisi Mikele mia Mooso mu mangaanda moosi, na bali mu utaanga mio mu manzo ma makutunu ma Bayuudayo, mu pasi iluumbu kia Saba.» 22 Ni mubuu, batumu na bakuutu itwaari na libuundu loosi, bamoni ti bubwe mu usoolo baata nha kati a bo na mu utsinduu bo, itwaari na Pawuli na Barnaba, ku ngaanda ya Antioki. Ninha basooli: Yude, wu bubaata Barisabase, na Sila, babali na litumu nha yulu a baana ba nguu. 23 Bahi bo mukaanda wu basonuu weti bu: «Baana banguu ba beni batumu na bakuutu ba libuundu, bisi diheeri “mabwe kwaa beni” baana ba nguu ba bisi babali a Bayuudayo pe, babali ku ngaanda ya Antioki, ku tsi ya Siria na ku itinini kia Silisi. 24 Bisi diayuu ti kaba la baata baba mati kwaa bisi, ba bisi diahele uhaa muswa, bayawungusu beni na bamweese beni ngebe mu tsuyili a bo. 25 Ni mu buu, mu itwaari bisi diaholo kesili ya usoolo baata, na utsinduu beni bo. Baata me bali mu uyiri kuulu moosi na banduu ba bisi ba litoono, Barnaba na Pawuli, 26 babayeelili moonyi a bo mu isala kia Pfumu a bisi Yiisu Kristo. 27 Ni mu buu, bisi ditsinduu beni Yude na Sila, paa bo bayaabisa beni bo makulu ma bisi diasoonu mu mukaanda wu. 28 Ni mu buu, Muheebili wa Ngira na bisi bameme, dimaamono ti bubwe pe mu ubwanaa beni mifunu mikimi. Ka beni diafwaana kele ukiinzi mikele miinami mili na ndutu: 29 a didia pe banyama ba baha bungori kwaa biteyi, a didia pe makili, udia ka pe banyama babahale upalisa makili, na dinyaala tsoongili. So beni dikiinzi tumini yii yoosi, beni diyilii bubwe. Ka mabweele.» 30 Babatsindii bayeni na batoori ku ngaanda ya Antioki, bakukii libuundu na bahi mukaanda. 31 Bu bataangi mukaanda, bayaangi

mu pamisi yi bo babayi mu mandaa ma basonuu. 32 Yude na Sila, babali mbili, batsuyi mu idii kialaa kwaa baana ba nguu, mu uhamisa bo na uha bo mifuri mu imiini kia bo mu Nziaambi. 33 Bo balabisi idii ki ikee kuu, tumake bakabii mu iyeenge na baana ba nguu, na bo bavutii kwaa babatsindii bo. [34 Ka Sila amoni ti bu bwee mu usaala ku Antioki, Yude avutii nde bake ku Yerusalemi.] 35 Pawuli na Barnaba basiaali wa bo ku Antioki, itwaari na ba bamosi, bo bayiisi na bayaabisi Ndaa Yimbwe ya Pfumu. 36 Ku mbisi a taanga hoolo, Pawuli aleeli kwaa Barnaba: «Divutuu mu uyene amono baana ba nguu mu mangaanda moosi ku diyaabisi ma ndaa ma Pfumu, paa diyaaba mu ki iteesi bo bali.» 37 Barnaba asiingi tsimi a Pawuli, ka nde ali atoono ti bo bayene itwaari na Yowani wu bubaata ti Malako. 38 Ka Pawuli a asiingi pe tsimi yii, munda dia Yowani wababati na asiisi bo ku itinini kia Pamfili bu bali keni a bamana pe isala. 39 Kaama bu lahami, bo bakabii. Barnaba aholi Malako, bakoti mu bootu na bayeni ku iduku kia Kipiria. 40 Pawuli asooli Sila mu uyene na nde mu midieenge. Baana ba nguu baloombili bo bweese ba Pfumu, tumake bo bayeni. 41 Pawuli atabi tsi ya Siria na itinini kia Silisi mu uyene ahamisa mabuundu ma Nziaambi.

16 Pawuli atoori ku ngaanda ya Derebe na ku ngaanda ya Lisitara. Kuu kwali na muyii mosi, kuumbu a nde Timoteo, nguu a nde Muyuudayo, wakitii ngaa imiini, ka taayi a nde ali musi Eleene. 2 Baana ba nguu ba ku Lisitara na ba ku Ikonio bakita imbaangi ki ibwe mu ndiaatili a nde. 3 Pawuli ali atoono udieenge na nde. Bu wamuholi, wamukesi bubaala, munda Bayuudayo ba bali mu bitinini bii, ka boosi ali bayaaba ti taayi a nde ali musi Eleene. 4 Mu mangaanda ma bakilabuu, bo bakiyaabisa kwaa bangaa imiini, kesili yaholi batumu na bakuutu ba Yerusalemi, na bakiloombo kwaa bo mu utumumu kesili yii. 5 Mabuundu ma Nziaambi makihama mu imiini na makifunu mu litaanga la baata iluumbu pasi iluumbu. 6 Muheebili wa Ngira a ahi pe bo muswa mu uyaabisa ndaa a Nziaambi mu itinini kia Asia. Ni mu buu, bo batabi bitinini bia Firingia na Ngalatia. 7 Bu batoori bebele na itinini kia Misia, bo babayi tsimi ya uyene ku itinini kia Bitinya. Ka Muheebili a Yiiisu a wabahi muswa pe. 8 Tumake, bu batabi Misia, bo basutii ku ngaanda ya Trowasi mu mukoo a mubu. 9 Mu butsuu, Pawuli abayi monini. Nde amoni musi Masedwane mosi atemene, wamusiiri ndoombili yi: «Yiri ku tsi ya Masedwane, mu uyabasila bisi!» 10 Mu mawasa, nha mbisi a monini yii, bisi diasayi mu

uyene ku tsi ya Masedwane, munda dia siiri ilimbisi ti Nziaambi waditiri mbili, mu ubiti Ndaa Yimbwe kwa baata ba ku itinini kii. 11 Bisi diakoti mu bootu nha Trowasi, diayeni ku iduku kia Samotarasi, na iluumbu kiaduki diatoori ku ngaanda ya Neyapoli. 12 Bu diamati kuu, bisi diayeni ku ngaanda ya Filipi, ngaanda yinene yatsiomi mu tsi ya Masedwane, yo yali ku tsini a litumu la basi Looma. Bisi dialabisi biluumbu bialaa mu ngaanda yii. 13 Mu iluumbu kia saba, bisi diapali ku mbari a ngaanda, na diayeni ku mukoo a nziali. Kuu, bisi diakitsimi ti dituu umono mbuu ya likuundu ya Bayuudayo. Bisi diadiaali na diatsuyi kwa Bakaasa babali bakukunu nhaa. 14 Mosi mu bakaasa baa, kuumbu a nde Lidi, musi ngaanda ya Tiatiri, nde ali muyalii a matsaanda matala mamabwe mabeenge, na ali mukuundi a Nziaambi. Nde akiyuu bisi. Pfumu adibili mutimi a nde, paa nde asiingi mandaa makileele Pawuli. 15 Babootii nde na kaanda la nde loosi. Nha mbisi, nde waditimila ku nzo a nde, na aleeli weti bu: «So beni dimoni ti mu ngwanya me maasa imiini mu Pfumu, diyadiaala ku nzo a me.» Na nde wadibamii mu usiingi ndoombili a nde. 16 Iluumbu imosi bu diakiyene ku mbuu ya likuundu, musiali mosi wa mukaasa ayibwaana bisi: nde ali na muheebili wu mubi, wa mbomo, wakibiti nde mu uteese mandaa ma mu uyiri ku kulu. Nde akibee mboongo dialaa kwaa bapfumu ba nde, mu uteese kwa nde. 17 Bu diakiyene na Pawuli, mukaasa wuu akiduku bisi nha mbisi, mu uyiri aloo mu mifuri ti: «Baata ba, basiali ba Nziaambi a Puungu bali! Bo bali mu uyaabisa beni kuulu yili mu ubiti ku liyobolo.» 18 Nde ayilii buu mu biluumbu bialaa. Mu manini, Pawuli akoli kesi, asieetii, na aleeli kwaa muheebili wuu: «Mu kuumbu a Yiiisu Kristo, me ni tumu we mu upala mu mukaasa wu!» Mu taanga diinadii, muheebili wu mubi apali mu nde. 19 Bu bapfumu ba mukaasa wuu, bamoni ti bo ka utuu pe ubwasalila nde mu ubaa mboongo, bo bakaangi Pawuli na Sila na bakoosili bo nha kulu a batumi, nha kati a mbari ku baata bubaa vuutunu. 20 Bo babiti bo kwaa bafuundisi ba basi Looma, na baleeli: «Baata ba bali Bayuudayo, bo bali mu usa butsa-butsa mu ngaanda a bisi. 21 Bo bali mu uyisi bisi bipfu, bi bisi basi Looma diahele na muswa mu usiingi so a bu pe mu usalila bio.» 22 Baata boosi bakoli bo kesi. Bafuundisi bahi muswa wa umaasa Pawuli na Sila bikutu, na batumi ti batete bo bikoti. 23 Bu bamani mu utete bo bikoti bialaa, badumini bo mu perese. Tumake batumi kwaa mukebi a nzo a perese mu uyiluu ukebe bo bubwe. 24 Bu mukebi aholi tumini yii, nde wabadumini kutso itsuru kia tsieelelele kia nzo a perese, na akuti miili mia bo mu bikoolo. 25 Mu

kati a kati a butsuu, Pawuli na Sila bakikuundu na bakiyimbini mu ubili Nziaambi. Makori makimi ma mali mu nzo a perese makiyuu bo. 26 Itsundu-a-tsundu, toto dianyingini mu mifuri, ibwa kia nzo a perese ka kianyiningini. Nhaa-na-tsi minywa mia nzo a perese mioosi miadibini na mikuru mia bitali mibakuti makori moosi ma mali mu perese mianyangii. 27 Mukebi a perese asiimbii bu amoni ti minywa mia nzo a perese ka bwaasi. Nde aholi mbeeri ya mukasa paa adusu nyutu, munda a atsimi ti makori ma maabata. 28 Ka Pawuli aloyi mu mifuri mioosi, aleeli: «Adusu nyutu a we pe, bisi boosi nha dili.» 29 Ni mu buu, mukebi a perese aloombi mwiindi, nde akoti mu mawasa mu itsuru kiali makori, na nde abwi nha miili mia Pawuli na Sila kutso utehete mu boomo. 30 Tumake, nde apalisi Pawuli na Sila ku mbari, na afuuli bo: «Bataata, me ima nafwaana usa paa ti me yobuu?» 31 Bo bavutuli: «Sa imiini mu Pfumu Yiesu na we sa yobuu, we na baata ba nzo a we yoosi.» 32 Na bo bayaabisi ndaa a Pfumu, kwaa nde na kwaa boosi babali mu nzo a nde. 33 Mu butsuu baa na baa, mukebi a perese aholi Pawuli na Sila, aswaayi maputu ma bo. Na nha mbisi, bamubootii, na baata boosi ba nzo a nde. 34 Nde abiti Pawuli na Sila ku nzo a nde, na wabahi biloo bia udia. Mukebi a perese na boosi ba mu nzo a nde baluuli mu kinyi, munda basi imiini mu Nziaambi. 35 Busi bu bakieri, bafuundisi ba basi Looma, batsindii basiali ba bo, mu uyaleele kwaa mukebi a perese ti: «Palisa baata baa.» 36 Mukebi a perese ayitooso mandaa maa kwaa Pawuli: «Bafuundisi ba ma aha muswa wa upalisa we mu perese. Ni mu buu, beni ka utuu upala, na diyene mu iyeenge.» 37 Ka Pawuli aleeli kwaa babali mu usala na bafuundisi: «Bo batumu ti batete bisi bikoti nha kulu a baata boosi, kwahele a ufuundusu bisi, bunu bisi ka dili basi Looma. Nha mbisi a nhaa bo badumunu bisi mu perese. Mu taanga di, bo ka na nzala upalisa bisi mu perese mu tsweeyi? Ngori! Nyaala, bo makulu bayapalisa bisi!» 38 Basiali bayitooso mandaa maa kwaa bafuundisi. Bo bu bayuyi ti Pawuli na Sila basi Looma bali, babayi boomo. 39 Ni mu buu, bo bayiri, mu ulombo kolokolo kwaa Pawuli na Sila, babapalisi mu perese, na babaloombi ti basiisi ngaanda yili. 40 Bu bapali mu perese, Pawuli na Sila bayeni ku nzo a Lidi. Bu bamani mu umono baana ba nguu, na bu babahamisi, bo bayeni.

17 Bo batabi ngaanda ya Afipoli na ya Apoloni na batoori ku ngaanda ya Tesalonika, kwali nzo a makutunu ma Bayuudayo. 2 Weti bwali ipfu kia nde, Pawuli ayeni ku nzo a makutunu ma Bayuudayo.

Mu masaba matata madukusunu, nde abiindili kwaa baata babali mu nzo yili, ma basonuu ma ngira. 3 Nde wababiindili na wabamweesi weti buli ma basonuu ti Mesiya afwaana umono pasi, na sa asiimbuu mu babakwa. Nde akileele bo: «Yiesu, wu me ndi mu uyaabisa beni, ni nde Mesiya.» 4 Ba bamosi mu bo basiingi ma bayuyi, bakoti mu kaba la Pawuli na Sila. Kaba lalaa la basi Eleene ba bakikiinzi Nziaambi, na bakaasa balaa ba likiinzi, bavutini ka na ba Pawuli. 5 Ka Bayuudayo baluuli mu musoyi. Bo bakukii bipungapungu bi bo bamoni mu makuulu. Batsindi bio mu usa buwulu mutso ngaanda. Bo bayikoto mu nzo a Yasoni, basiayi Pawuli na Sila paa babiti bo nha kulu a baata. 6 Ka bu bakooni usololo bo, bo bakoyi Yasoni na bakimi ba ngaa imiini mu Yiesu nha kulu a batumi ba ngaanda, na bakiloo: «Baata ba bamaasa butsa-butsa mu tsi yoosi, na mu taanga di bo bamaato nhaa na nha! 7 Yasoni ayaki bo ku nzo a nde. Baata ba boosi a bali mu ukiinzi pe mikele mia mutini Kayisari, ka bo bali mu uleele ti uli na mutini mukimi, wa kuumbu Yiesu.» 8 Mandaa maa, mamweesi baata na batumi ba ngaanda yili mutimi pasi. 9 Mu ndaa yi, Yasoni na baana ba nguu ba mu libuundu babeli ikori kwaa batumi ba ngaanda, tswaamini a bunyaala bo. 10 Butsuu bu batoori, baana ba nguu babatizi Pawuli na Sila ku Beere. Bu batoori kuu, bo bayeni ku nzo a makutunu ma Bayuudayo. 11 Bayuudayo ba mu ngaanda a Beere bali bavulu ba ku Tesalonika mutimi bubwe. Bo bayaki mandaa ma Nziaambi mu kinyi yalaa. Pasi iluumbu, bo bakiyili ma basonuu ma Ngira, mu ukengese mbiiti makiyisi Pawuli mali ma ngwanya. 12 Balayi mu bo basi imiini mu Pfumu. Bakaasa ba likiinzi na babaala balaa ba basi Eleene, basi mu Pfumu. 13 Ka taanga di Bayuudayo ba ku Tesalonika bayuyi ti Pawuli akiyaabisa ka mandaa ma Nziaambi ku Beere, bo bayeni kuu, na batsindi koongi mu ulooso butsa-butsa. 14 Ni mu buu, mu mawasa baana ba nguu babatizi Pawuli mu kuulu yili mu uyene ku mubu. Ka Sila na Timoteo basiaali ku ngaanda ya Beere. 15 Babakiyayili Pawuli, bamutoosi natee ku ngaanda ya Ateene. Tumake bo bavutii ku Beere, na bo bayitoosolo tumini a Pawuli kwaa Sila na Timoteo: bo bayabaa nde mu mawasa ku nde ali. 16 Mu taanga di Pawuli akikebe Sila na Timoteo ku ngaanda ya Ateene, bu amoni ti ngaanda yili yali yaluulu mu banziaambi ba biteyi, matsimi ma nde makoti mu ngebe dialaa. 17 Pawuli akiyolo mutso nzo a makutunu, itwaari na Bayuudayo na pasi baata babasa imiini mu Nziaambi. Na mu pasi iluumbu, nde akiyolo ka na baata ba nde akibwaana na bo ku kati a mbari nha mbuu ya mbwaanini. 18 Kaba la baata ba

ngaa mayele ba Epikire na ba Esitoyisi bakitsuu ka na nde. Ba bamosi bafuuli ti: «Nгаа kele wu ima atooni uleele?» Babakimi bu bakiyuu nde mu uyaabisa Ndaа Yimbwe ya mu Yііsu na tsimbilili a babakwa, bavutuli ti: «Nde weti wuli mu uyaabisa banziaambi ba bieenyi.» 19 Ni mu buu, bo baholi Pawuli na bamubiti nha kula pfuundu a Aropaze, na bamufuuli: «We utuu ubiindili bisi nziisili yi nyatii yi we li mu uyiisi baata? 20 We li mu uyaabisa bisi mandaa ma bumweenyi, na bisi diatooono uyaaba bubwe mambiindili ma mo.» 21 Bo baleeli buu, mundaа ti basi Ateene boosi na bieenyi biakidiaala na bo, bakilabisa taanga dia bo ndila mu uyuu matsimi ma manyatii. 22 Pawuli atemini nha kati a pfuundu a Aropaze aleeli: «Baata ba ku ngaanda Ateene, me ndi mu umono ti mu mioosi, beni dili mu umweese inziaambi kialaa. 23 Mutaanga di me beeri adieenge mu ngaanda a beni, na bu me beeri atala biteyi bi beni dili mu ukuundu, me na mono ka diki limosi li beni dibaatsuu bungori, lili na bisonii bi: «kwaа Nziaambi wu bahele uyaaba.» Ee, me nziri mu uyayaabisa beni Nziaambi wu beni dili mu ukuundu kwahele a uyaaba nde. 24 Nziaambi wayiluu tsi na bioosi bili mu yo, ni Pfumu a yulu na tsi, na nde a ubaadiaala pe mu manzo ma Nziaambi ma batuungu mu mioo mia baata. 25 Nde a ali ka pe na nzala ti baata bamubaasila, na bamuha iloo pasi kio. Ka nde ni wuli mu uha muwuumu wa moonyi na bioosi bikimi bidili na nzala bio. 26 Umatuu mu muutu mosi, nde ayiluu bifuumbu bia baata bioosi, na asuusu bio nha yulu a toto loosi. Nde akesе mataanga ma mvulu na ma maangala, na mandili ma matsi ma bo budiaala. 27 Nde ayiluu buu, paa baata bamusaa, so bayesini mu usaa nde, helape bamusolili. Mu ngwanya, Nziaambi a ali la pe na pasi muutu mu bisi. 28 Ka: «Ni mundaа nde bisi dili moonyi, dili mu unyingini, na dili na idiingi.» Ni buu ka bwaleeli basonii ba beni ba bamosi: «Bisi ka dili baana ba nde.» 29 Bu bisi dili baana ba Nziaambi, muutu anyaaа utsimi ti Nziaambi afwaanina na iteyi kia woolo, so kia palata, so a bu pe kia manya, bi musiali a biteyi ayiluu mu mioo na mayele ma nde. 30 Ka Nziaambi a li mu ubwatala pe mataanga ma baata bali kutso bundimbi. Ka mu taanga di, nde li mu uta boosi mbili mu mambuu moosi, mu ukiingili mayele, na usobo ndiaatili. 31 Ka nde akesi iluumbu ki nde ufuundusu baata ba tsi yoosi mu libweeye, mu muutu moosi wu nde asooli. Nde amweesi imbaangi kwaа boosi, bu nde asiimbili muutu wuu mu babakwa.» 32 Bu bayuyi Pawuli mu utsuu mu ndaa tsimbilili a babakwa, ba bamosi basi nde saa, ka bana baleeli: «Bisi diatooono ubwayuu we mu utsuu mu ndaa yi

iluumbu ikimi.» 33 Ni mu buu, Pawuli asiisi bo. 34 Ka bunu, mwaana kaba la baata laduki nde na basiiri imiini. Nha kati a bo kwali na Deni, mosi mu bakuutu ba pfuundu a Aropaze. Kwali ka na mukaasa mosi wa kuumbu Damari, na baata bakimi.

18 Nha mbisi a nhaa, Pawuli asiisi Ateene na ayeni ku ngaanda ya Kolito. 2 Nde abwaani kuu, Muyuudayo mosi kuumbu Akila, muutu wa ku itinini kia Ponte. Nde buu bu akimata ku tsi ya Italia na mukari a nde Pirisile, mu ndaa ti, mutini Kolodo ahi litumu ti Bayuudayo boosi bapala mu Looma. Pawuli ayimono bo. 3 Bu nde akisa isala imosi na bo kia utuungu manzo ma ngooto, nde ayidiaala kwaа bo paa basala mu itwaari. 4 Mu pasi iluumbu kia saba, Pawuli akiyolo mu nzo a makutunu ma Bayuudayo. Nde akisaa makuulu paa Bayuudayo na basi Eleene basa imiini mu ma nde akitsuu. 5 Bu Sila na Timoteo bamati ku tsi ya Masedwane, Pawuli akiyelele taanga dia nde dioosi mu nziisili a mandaa ma Nziaambi. Nde akimweese kwaа Bayuudayo ti Yііsu ni Mesiya. 6 Ka, Bayuudayo baa badwaanisi nziisili a nde na bamutuyi. Ni mu buu, nde akubili lifuundu la bikutu bia nde tswaamina nde uyene na wabaleeli: «So beni diyeni ku mbuungulu, ndaa a beni bameme. A yatala me pe. Mu taanga di, me ka kwaа bangooyi niyene.» 7 Nde amatii nha mbuu yii, na ayeni ku nzo a muutu mosi, wa kuumbu Titiyusi Yusitisi wakikiinzi Nziaambi. Nzo a nde ali nha peembi a nzo a makutunu ma Bayuudayo. 8 Kirisipusi, mukuutu a nzo a makutunu yii, nde na kaanda la nde loosi basiiri imiini mu Pfumu. Basi Korinto babalayi bakiyuu Pawuli basiiri ka imiini na baholi libootuu. 9 Butsuu bumosi, Pfumu aleeli kwaа Pawuli mu monini: «A ba na boomo pe, ka hama mu utsuu, a wuru pe, 10 ka me ndi itwaari na we. Muutu pe so mosi wu utuu uyiluu we ndaa yimbi, mundaа ti baata balaa mu ngaanda yi bali bibayi bia me.» 11 Pawuli adiaali ku Korinto ilimi imosi na ndaamba, mu uyiisi mandaa ma Nziaambi kwaа boosi. 12 Mu taanga di Ngalionі musі Looma akitumu itinini kia Akayi, Bayuudayo bayuhisini mu uyiluu ma mabi kwaа Pawuli. Bamubiti ku nzo a pfuundisi, 13 na baleeli: «Muutu wu li mu utsindi baata mu ukuundu Nziaambi, kwahele a ukiinzi mikele mia bisi.» 14 Mu taanga di Pawuli akeni ubaanduu mu utsuu, Ngalionі avutili kwaа Bayuudayo, aleeli: «So beeri ti mundaа ya ndusili so a bu pe ndaa ya vulu bubi, me keni uholo taanga mu uyuu beni Bayuudayo. 15 Ka bu uli ti, mandaa ma makaama matala: tsuyili, makuumbu, na mu mikele mia beni bame, mii miatala

beni. Ngori a me, mu uba nziooni mu ma ndaa ma pili yii.» 16 Nha mbisi a nhaa, nde wabapalisi mu nzo a pfuundisi. 17 Ni mu buu, bo boosi bakaangi Sositene, mukuutu a nzo a makutunu ma Bayuudayo, na bamuteti nha mbari a nzo a pfuundisi. Ka Ngalioni a amoni tsoongo pe. 18 Pawuli abwilabisa biluumbu bialaa ku Korinto. Tumi asiisi baana ba nguu na akoti mu bootu, mu uyene ku tsi ya Siria, itwaari na Pirisile na Akila. Tswaamini a nde uyene, bamutebi naanga dia mutswe ku ngaanda a Senkere, mu ndaa lilasina li nde asi kwaa Nziaambi. 19 Mu taanga di bo batoori ku ngaanda ya Efeso, Pawuli asiisi Pirisile na Akila. Nde ayeni ku nzo a makutunu na ayoli na Bayuudayo. 20 Bo bamuloombi mu ulabisa biluumbu bialaa kuu, ka nde abisi. 21 Pawuli wabasiisi, aleeli: «So Nziaambi tooni, me sa yiri avutuu kwaa beni.» Na nde akoti mu bootu na asiisi Efeso. 22 Nha mbisi a uto ku ngaanda ya Sezare, nde akwiyene ku Yeruselemi mu uyaba balibuundu. Tumake, nde ayeni ku Antioki ya ku tsi ya Siria. 23 Nde alabisi taanga hoolu kuu, nde avutii, na atabi tsiomi itinini kia Ngalatia, tumake kia Firingia, mu uyene a hamisa imiini kia miyii mioosi. 24 Muyuudayo mosi, kuumbu a nde Apolo, wu babutu ku ngaanda ya Alekandere, atoori ku ngaanda ya Efeso. Nde ali na tsuyili yimbwe na ali ayaaba bubwe-bubwe Mabasonuu Mangira. 25 Nde abayi nziisili mu mitala kuulu a Pfumu, na mu ilimbisi kioosi, nde akiyaabisa na akiyiisi na de-de-de Ndaa Yimbwe ya mu Yisu. Ka Apolo ali ndila libootuu la Yowani ayaaba. 26 Nde atsuuyi mu ilimbisi kioosi mu nzo a makutunu ma Bayuudayo. Pirisile na Akila bu bamuyuyi, bamuholi mu uba na bo, na bamubiindili kuulu a Nziaambi mbii bwafwaana. 27 Tumake, Apolo abayi tsiimi ya uyene ku itinini kia Akayi. Baana banguu bamuhamisi na batsindii mukaanda kwaa miyii miali kuu, paa bayaka nde bubwe. Bu atoori kuu, nde amonii muutu wa mufunu, mu bweese ba Nziaambi, kwaa babamaasa imiini mu Nziaambi. 28 Ni mu buu, mu mandaa maleme, nde amweesi ti tsuyili a Bayuudayo a yafwaana pe, na nde alaayi kwaa bo mu mabasonuu ma Ngira ti Yisu ni Mesiya.

19 Mu taanga di Apolo ali ku ngaanda ya Kolito, Pawuli atabi itinini kia ku yulu a milaanda mia tsi ya Asia, na atoori ku ngaanda ya Efeso. Nde abwaani kaba la miyii kuu, 2 nde wabafuuli: «Beni diayaki Muheebili wa Ngira mu taanga di beni diasiiri imiini?» Bo bamuvutuli: «Ngori, bisi kaala a diayuu so ku butsuu mu Muheebili wa Ngira pe.» 3 Ni mu buu, Pawuli wabafuuli: «Ki libootuu beni diaholi?» Bo bavutuli: «Libootuu li Yowani ayaabisi.» 4 Pawuli

aleeli kwaa bo: «Yowani akibootuu baata bakisiingi ukiingili mayele na usobo ndiaatili. Nde akileele kwaa baata ba Iseraeli, mu usa imiini mu wuu ukaayira nha mbisi a nde. Muutu wuu ni Yisu.» 5 Ku mbisi a uyuu mandaa maa, bo baholi libootuu mu kuumbu a Pfumu Yisu. 6 Tumake, Pawuli wabanayi mioo na bo bayaki Muheebili wa Ngira. Bo babaandii utsuu mu ndimi na ubili mandaa makimata kwaa Nziaambi. 7 Baata baa ali kuumi na boolo mu kaba la miyii. 8 Taanga dioosi, Pawuli akiyene ku nzo a makutunu ma Bayuudayo, kuu nde akiyiisi baata baa mu ilimbisi kioosi, mu tsitsi a batsuungi batata. Nde akitsuu mu lpfumu kia Nziaambi, na nde akisa mifuri mu usaa makuulu, paa ba bakiyuu nde basiingi ma nde akileele. 9 Ka babalayi mu bo bakubisi mitimi mia bo, babisi usa imiini, na basiiri kuulu a Pfumu saa nha kulu a baata boosi. Ni mu buu, Pawuli wabasiisi, na ayeni na miyii, nde akiyiisi bo biluumbu bioosi ku nzo a nziisili ya muutu mosi wa kuumbu Tiranosi. 10 Pawuli ahami mu uyiisi bo mu tsitsi a bilimi bioolo, natee bu baata boosi ba Bayuudayo na basi Eleene, ba mu itinini kia Asia, bayuyi mandaa ma Pfumu. 11 Nziaambi akiyiluu bimaanga bia ukimuu mu mioo mia Pawuli. 12 Ni mu buu, baata bakibiti matsaanda so a buu pe bitambila biabumini nyutu a Pawuli, na bakinaa bio mu yulu a babeeri. Mundaa yii, babeeri bakibeeluu na miheebili mimibi miakipala mu bo. 13 Bayuudayo bakimi bakiyene mu mambuu moosi mu ubingi miheebili mimibi miali mu babeeri. Ni mu buu, bo bayesini ka mu usalila kuumbu a Pfumu Yisu. Bo bakileele kwaa miheebili mimibi: «Me ni tumu beni mu upala mu nyutu a muutu wu, mu kuumbu a Yisu, wu Pawuli ali mu uyiisi!» 14 Ni buu bwakiyiluu baana tsaamba ba Seva wuli nguu a ngaanga a Nziaambi mu Bayuudayo. 15 Ka iluumbu imosi, muheebili wu mubi avutuli kwaa bo: «Me nayaaba Yisu, na me nayaaba ka Pawuli na ali, ka dileele me beni ba na dili?» 16 Na muutu wali na muheebili wu mubi ayibwiilili bo mu udwaanisa bo, na avuli bo boosi mifuri. Nde wabamweesi pasi dialaa, na baana ba Seva bapali mu nzo a nde, mapene na maputu malaa mu manyutu. 17 Baata boosi ba mu ngaanda ya Efeso, Bayuudayo na basi Eleene, bu bayuyi mandaa maa, bo boosi babayi boomo ba Nziaambi, na bo bakiinzi kwalaa kuumbu a Pfumu Yisu. 18 Balayi mu ba babasi imiini mu Pfumu, bayiyaabisa ma mabi ma bo bayilili nha kulu a baata boosi. 19 Kaba lalaa la bakihaanda, babeyi mikaanda mia bo, na batsuyi mio mbaa nha kulu a baata boosi. Bataangi tala a mikaanda mii, na yatoori tsitsi a maku mataana ma mapfuundu ma mboongo. 20 Ni mu buu, mandaa ma

Nziaambi matsiaamii kwavululu, mu iteesi kialaa na mu mifuri mu ma mbuu moosi, mu lituu la Pfumu. 21 Nha mbisi a mandaa maa, Pawuli aholi kesili mu utaba tsi ya Masedwane na itinini kia Akayi, nha mbisi sa ayene ku Yeruselemi. Nde akileele: «Me bu kaamatuu kuu, me nafwaana ka uto ku ngaanda ya Looma.» 22 Ni mu buu, nde atsendii ku Masedwane boolo mu babaasili ba nde: Timoteo na Erasiti. Ka nde makulu abwidiaala taanga hoolo mu itinini kia Asia. 23 Mutaanga dii, butsa-butsa ba mifuri babwiiri mu ngaanda ya Efeso, mu ndaa Kuulu a Pfumu. 24 Mutsuli a palata, wa kuumbu Dimitiri, akitsulu mu palata bifwa-fwani bia nzo a inzia-nziaambi kia mukaasa wa kuumbu Aretemi. Mu isala kii nde na basiali ba nde bakibaa ndaanda yalaa. 25 Nde akukii basiali ba nde na baa bakisala isala kiafwaanina na kia nde, na wabaleeli: «Bambaayi ba me, beni diayaaba ti isala ki ili mu uha bisa-beni busini balaa. 26 Ka beni dili mu umono na dili muyuu ma mali mu ulabuu! Pawuli me wuu, li mu uyaabisa ti, banziaambi ba baata bali mu uyiluu mu miao mia bo, a bali banziaambi ba ngwanya pe. Nde matuu ukoo baata balaa, a ndila mu ngaanda ya Efeso yi pe, ka tee mu itinini kioosi kia Asia, paa basiingi ma nde ali mu uleele. 27 Baata utuu ubele isala kia bisi a beni mundaa ma nde ali mu uleele, na umeengele nzo a inzia-nziaambi kia mukaasa wa kuumbu Aretemi. Ni inzia-nziaambi me kii, ki bali mu ukuundu mu itinini kioosi kia Asia na mu tsi yoosi yadiengilele baata. Mundaa yii, Aretemi a ubwaba na likiinsi pe!» 28 Ba bayuyi mandaa maa, bo baluuli mu kesi, na baloyi, baleeli: «Nyaala, Aretemi nziaambi a basi Efeso, anaanguu!» 29 Ngaanda yoosi yaluuli mu butsa-butsa. Kutso kuu, bakaangi na bakoyi Ngayu na Arisitariki, baata ba ngaanda ya ku Masedwane, ba bakisa midieenge na Pawuli. Bayeni bo boosi ku mbuu yi baata bali na ipfu kia ubaavuutunu. 30 Pawuli ali na nzala ya umonuu nha kulu a koongi, ka miyii miamulii. 31 Kaba la bapfumu ba mu itinini kia Asia, ba bali bambaayi ba nde, batsindii nde mukeenzi paa anyaaala uyene ku mbuu yi baata bubaavuutunu. 32 Mutaanga dii, koongi yavuutini yali kutso butsa-butsa: ba bamosi bakiloo mu uloombo ndaa mosi, bana mu uloombo ndaa kimi, na balayi mu bo a bakiyaaba pe mu ki ndaa bo bakukini. 33 Baata bakimi mutso koongi babiindili ndaa kwaa muutu moosi wa kuumbu Alekandere, wu Buyuudayo bakitsindi mu uba nha kulu. Alekandere anaangili koo mu usaa utsuu na ubiindili mandaa nha kulu a koongi. 34 Ka mu taanga di baata bayaabi ti nde Muyuudayo, boosi baloyi mu ndaa mosi, mu tsitsi a manguungu moolo, baleeli:

«Nyaala, Aretemi nziaambi a basi Efeso, anaanguu!» 35 Tumake, musonii a mikaanda mu bakuutu ba ngaanda atuuyi uwurusu koongi, aleeli: «Basi Efeso! Baata boosi bayaaba ti ngaanda ya Efeso yili ikuundu kia nzo a nziaambi wa mukaasa Aretemi, ngaa litu wanaanguu. Efeso yili ka ikuundu kia iteyi kia nde kiamati ku yula. 36 A so muutu moosi pe wu utuu usa paa mu ndaa yii, beni diafwaana uba na swii na dinyaala uyiluu mandaa weti baata ba biwulu. 37 Beni dibeyi baata ba nhaa na nha, bunu bo a bayibi pe bisii bia nzo a nziaambi a bisi wa mukaasa, na a batuu nde pe. 38 So Dimitiri na bambaayi ba nde ba isala, bali na ndaa na muutu, manzo ma pfuundisi na mo, na banzioonzi ka na bo, bayafuundu kuu. 39 Ka so beni dili na ndaa kimi ya uyaabisa, sa bakengese yo ku pfuundu a ikuutu kia ngaanda. 40 So a dikebi pe, utuu uyafuundu bisi mu miyilimi lolo li, ti bisi dimaatsindi baata mu usa butsa-butsa. A dituu ubaa buungu pe mu uyiluu mvuutini ya pili yi, mu ndaa ti, a dituu uha mbiindili yafwaana mu yo pe.» Bu amani mu utsuu buu, nde aleeli kwaa baata muutu-muutu avutuu ku nzo a nde.

20 Taanga di butsa-butsa me bawiiri, Pawuli akukii bangaa imiini na wabahamisi. Bu amani uha bo mabweele, nde ayeni ku tsi ya Masedwane. 2 Bu akitaba tsi yii, kutso bimoo na bo, nde akiyene ahamisa bangaa imiini kwalaa. Tumake, nde ayeni ku tsi ya Eleene. 3 Nde alabisi batsuungi batata kuu. Mu taanga di nde akeni uhoolo bootu paa ayene ku tsi ya Siria, nde ayuyi ti Bayuudayo bakisa mapfuundu mu nzala ya ti bamudusu. Ni mu buu, nde aholi kesili ya uvutuu mu kuulu ya Masedwane mu uto ku tsi ya Siria. 4 Baata bakiyene na Pawuli itwaari, ni ba: Sopatiri mwaana a Pirusi wa ku ngaanda ya Beere, Arisitariki na Sekundusi basi Tesalonika, Ngayo wa ku ngaanda ya Derebe, Tisikusi na Trofimi ba ku itinini kia Asia, na Timoteo. 5 Baa-na-ba batswaamii, na bakebi bisi ku ngaanda ya Trowasi. 6 Nha mbisi a mukuungi wa mapa ma bahele ufunusu, bisi diakoti mu bootu ku ngaanda ya Filipi. Biluumbu bitaana bu biayooyi, bisi diayibaa bo ku Trowasi, kuu dialabisi limiingi libimbili. 7 Mu tsitsii ya Saba, bisi diali diakukunu mu udia biloo bia itwaari, na Pawuli akiyiisi bangaa imiini. Bu nde ali na tsimi ya uyene mu iluumbu kiaduku, nde ayiisi mu taanga dialaa, natee kati a kati a butsuu. 8 Miindi miali mialaa, mu itsuru kia nzo kia ku yulu, mu bisi diali diakukunu. 9 Mufuru a baala mosi wa kuumbu Etiki, ali adiaala nha neele a nzo. Nde alaari tolo la mifuri bu Pawuli adiingi mu uyiisi. Mu taanga di nde ali ala tolo, nde apatii umatuu mu ingo kia nzo ya matata,

natee nha tsi. Bo banaangili nde, ka nde ali amaakwa. 10 Pawuli bu asutii, abaandini, wamuholi mu mioo mia nde na aleeli: «A diba na boomo pe, nde musii ali!» 11 Tumake, bu babwihaata, Pawuli abukili lipa na badi lo mu itwaari. Nha mbisi a utsuu kwalaa, natee bu bwisi bakieeri, nde ayeni. 12 Bavutii na mwaana a baala wuu ku nzo a nde, bu ali ka musii. Ndaa yii yahamisi boosi kwalaa. 13 Bisi diakoti mu bootu na diatswaamii mu uyene ku Asosi, ku diayuhisini mu ubwaanana na Pawuli. Bisi diayilii buu, munda ti nde ali aholi kesili ya uyene ku ngaanda ya Asosi mu mili. 14 Mu taanga di nde ayibaasa bisi ku Asosi, bisi diamuholi, diakoti na nde mu bootu na diayeni ku iduku kia Mitilene. 15 Bu diamati kuu, iluumbu kiaduki, bisi diahami mu uyene mu bootu na diatoori nha kulu a iduku kia Kiyo. Mu iluumbu kiabwiduku, bisi diatoori nha iduku kia Samosi, tumake, mu iluumbu kia nha mbisi a kii, diatoori ku Milet. 16 Pawuli aholi kesili ya uhele utsikini mu ngaanda ya Efeso, munda uhele ulabisa taanga, mu itinini kia Asia. Nde ayilii buu, munda ti nde akibingili uto mu mawasa ku Yeruselemi, tswaamina iluumbu kia Pentekoti ito. 17 Pawuli bu ali ku Milet, nde atumisi bakuutu ba libuundu ba ku Efeso. 18 Mu taanga di bakuutu baa bayiri kwaa nde, nde wabaleeli: «Ubaanduu iluumbu kiatsiomi ki me natoori mu itinini kia Asia, beni diayiluu uyaaba ndiaatili a me nha kati a beni. 19 Me nasalili Pfumu mu ukuluu kwoosi, kutso matsanga na pasi di me namoni mu ndaa a mapfu-pfundu ma Bayuudayo. 20 Beni diayaaba ti, me a nasweyi pe ndaa so mosi ya mufunu kwaa beni. Me nayaabisi na nyiisi beni mioosi, mu manzo ma beni na nha kulu a baata boosi. 21 Me nati Bayuudayo na basi Eleene mu ukinguu kwaa Nziaambi na usa imiini mu Pfumu a bisi Yisu. 22 Mu taanga di, me ndi mu uyene ku Yeruselemi, weti bu Muheebili wa Ngira ali mu utumu me, na a nayaaba pe mi mibwiilili me kuu. 23 Ka ndila ti, mu pasi ngaanda, Muheebili wa Ngira aba mu uyaabisa me ti perese na mapasi bili mu ukebe me. 24 Ka mu me, idiingi kia me a ili na ndutu pe. Kili na ndutu kwaa me, ni mu usukusu isala ki Pfumu Yisu aha kwaa me: uyaabisa Ndaa Yimbwe ya bweese ba Nziaambi kwaa baata boosi.» 25 «Me nalabii nha kati a beni mu uyene ayaabisa lpfumu kia Nziaambi, ka mu taanga di, me nayaaba ti so mosi mu beni a ubwamono me pe. 26 Ni mu buu me nileele beni lolo li: so mosi mu beni diimbili, yii a yili ndaa a me pe. 27 Ka me nadiyaabisi minhana mia Nziaambi mioosi, kwahela a uswee beni ndaa so mosi. 28 Diba likanda mu ndaa a beni bame, na mu ndaa mukaanga a mameme wu Muheebili wa Ngira aha beni mu ukebe. Diyluu ukebe mukaanga mameme wu Nziaambi asuumbu mu tala ya makili ma mwaana a nde makulu. 29 Me nayaaba ti ku mbisi a nziendili a me, miminzi sa mikoto nha kati a beni na sa batsala mukaanga a mameme. 30 Na nha kati a beni, baata sa baleele mandaa ma pia, paa bakoo bangaa imiini mu uduku bo. 31 Ni mu buu, diyele! Na dilibili moonyi ti, mu tsitsi a bilimi bitata, butsuu na nyanga, me a na koono pe ulibili moonyi so kutso matsanga, kwaa mosi-mosi mu beni.» 32 «Ka mu taanga di, me niyeelele beni kwaa Nziaambi na mu mandaa ma bweese ba nde. Nde li na lituu la ukululu beni mu imiini, na uha mukobo kwaa boosi ba banambita mu nde. 33 Me a nasaa ubaa mboongo pe, so woolo, na so milwaata mia muutu pe. 34 Beni diayaaba beni bame ti me nasala mu mioo mia me, mu ubaa bi me na banduu ba me, diali na bio nzala. 35 Me nadilayi mu mioosi ti bubwe mu usala mbii buu, mu ndaa ubaasila bawe. Dilibili moonyi mu mandaa ma Pfumu Yisu aleeli nde makulu: «Kinyi yili yavululu mu uha, ka a mu uyaka pe.» 36 Pawuli bu amani utsuu, nde atsukini na bo itwaari, na akuundi Nziaambi. 37 Boosi balili, babuumbi Pawuli, na bamunyumbiti mu uha nde mabweele. 38 Bo bavuli umono ngebe munda ti Pawuli aleeli kwaa bo ti bo a bubwamono nde pe. Tumake, bo bayiyili nde natee bu nde akoti mu bootu.

21 Nha mbisi nha diakabii na bo, bisi diayeni ku iduku kia Kose mu bootu. Bukia ngwaali, bisi diayeni ku iduku kia Rodesi. Bu diamati kuu, bisi diatoori ku ngaanda ya Patara. 2 Ku Patara, bisi diayibaasa bootu lakisabuu mubu mu uyene ku tsi ya Fenisi. Bisi diakoti mu lo na diayeni. 3 Mu taanga di diatoori bebele na iduku kia Kipiria, bisi diasii kio mu koo kia imbwoo, na diayeni ku peembi a tsi ya Siria. Bisi diatsikini nha ngaanda ya Tiro, mu usutulu mifunu miali mu bootu. 4 Bisi diabaasi bangaa imiini ku Tiro, na dialabisi biluumbu tsaamba itwaari na bo. Muheebili wa Ngira wabalibili munda Pawuli na bo bamuleeli ti, anyaala uyene ku Yeruselemi. 5 Ka Biluumbu tsaamba bu bialabii, bisi diahami mu ubwaduku kuulu a bisi. Bo boosi bayiyili bisi itwaari na bakari na baana ba bo, natee ku mbari a ngaanda. Bu diatoori nha mukoo a mubu, bisi diatsukini na diakuundi Nziaambi. 6 Tumake, ku mbisi a uhelisine mabweele, bisi diakoti mu bootu, na bo bavutii ku manzo ma bo. 7 Midieenge mia bisi mia mu bootu miasuki bu diamati ku ngaanda ya Tiro, mu uto ku ngaanda ya Potolimayi. Kuu bisi diahi mabwe kwaa baana ba nguu na dialabisi iluumbu imosi na bo. 8 Mu

iluumbu kiaduki, bisi diayeni na diatoori ku ngaanda ya Sezare. Bu diali kuu, diakoti na diadiaali mu nzo a muyiisi a Ndaa Yimbwe, kuumbu a nde Filipo. Nde ali mosi mu baata tsaamba ba basooli mu isala kia ukaba biloo kwa bakwiili ku Yerusalemi. 9 Filipo ali na baana bana ba banduumbu, ba bali keni a bavutuunu pe na babaala, bo bali na bungori ba mbilili. 10 Bisi diali nhaa, umatuu biluumbu bialaa. Mubili mosi, wa kuumbu Angabusi, amati ku itinini kia Yuuda, na ayiri nhaa. 11 Nde ayimono bisi, aholi kobo a Pawuli, akuti bibolo mu miili na mu mioo mia nde makulu, na aleeli: «Mono miyaabisi Muheebili wa Ngira: Bayuudayo ku Yerusalemi sa bakutu ngaa kobo yi bibolo, weti bu beni dili mu umono bu, na sa bamuyeelele mu mioo mia bangooyi.» 12 Nha mbisi a uyu mandaa maa, bisi na baana ba nguu ba ku Sezare, diapeli Pawuli paa anyaala uyene ku Yerusalemi. 13 Ka, Pawuli avutili aleeli: «Mu ima dili mu ulili na dili na nzala ya udeehese ibaala ki ndi na kio? Me namaayilimi, a ndila mu bibolo bi bukutu me pe, ka na mu ukwa ka ku Yerusalemi mu kuumbu a Pfumu Yisuu.» 14 Ka bu diakooni usobo matsimi ma nde, bisi dianyaali, na dialeeli: «Nyaala litoono la Pfumu liyilima!» 15 Nha mbisi a ulabisa biluumbu kuu, bisi diayilimi mu usa midieenge na diayeni ku Yerusalemi. 16 Miyi mia ku Sezare miayiyili bisi kuu. Na bo babiti bisi ku nzo a muutu mosi wa kuumbu Naasoni ku bisi diafwaana ula. Nde ali musu Kipiria, na nde ali ngaa imiini umatuu bele pe. 17 Mu taanga di bisi diatoori ku Yerusalemi, baana ba nguu bayaki bisi mu kinyi. 18 Bukia ngwaali, Pawuli ayeni na bisi ku nzo a Yaakobi, kwali na mvuuntini a bakuutu ba libuundu boosi. 19 Pawuli abii bo, na aleeli musama na yaki-yaki, mu mandaa moosi ma Nziaambi ayilii nha kati a bangooyi mu isala kia Pawuli. 20 Bu bamani uyu nde, bo bakiinzi Nziaambi. Tumake baleeli kwaa Pawuli: «Mwaana a nguu a bisi, we li mu umono, buni mapfuundu ma Bayuudayo mamaasa imiini mu Pfumu Yisuu, kasi bo boosi keni bakangama mu Mikele mia Mooso. 21 Ka mono bayaabisi kwaa bo ti we li mu uyene ayiisi kwaa Bayuudayo boosi, bali mu udiaala mu matsi ma bangooyi, banyaala utumumu mikele mia Mooso, banyaala ka ubwakese baana ba bo ba babaala, na banyaala ubwaduku bukulu ba Bayuudayo. 22 Nha ka buni bisi di sa? Mu ndaa ti bo sa bayuu ti we nha li! 23 Bubwe we yiluu mandaa ma bisi dileele kwaa we. Bisi dili nhana babaala bana, ba basa mulaba kwaa Nziaambi. 24 Yene na bo, tsieemese nyutu a we itwaari na bo. Futu mboongo mu bo paa bakuungulu bo naanga dia mutswe. Nha mbisi nhaa baata boosi sa bayaaba ti mabaleele mu we mali mandaa ma

pia. Na sa buyabina ti we ka, li mu utumumu Mikele mia Mooso. 25 Ka kwaa bangooyi ba bamaasa imiini, bisi diayaabisi bo mu mikaanda kesili dia bisi. Bo bafwaana mu uhele udia banyama ba baha bungori kwaa biteyi, udia pe makili, udia ka pe banyama babahale upalisa makili, na banyaala tsoongili.» 26 Ni mu buu, Pawuli ayeni na babaala bana baa, na iluumbu kiaduki, bo boosi batsieemise manyutu ma bo. Tumake Pawuli akoti ku kati a lipaanga la nzo a Nziaambi mu uyaabisa kwaa ngaanga Nziaambi, ki taanga biluumbu bia tsieemini bikaasuku, pili mosi ti mu ki taanga bakaaha bungori kwaa Nziaambi mu mosi-mosi mu bo. 27 Biluumbu tsaamba bia tsieemini bu biali bika mu uwa, Bayuudayo bakimi ba ku itinini kia Asia, bamoni Pawuli mutso nzo a Nziaambi. Bo bakotisi butsa-butsa kutso koongi, paa bakaanga nde. 28 Bo baloyi: «Baata ba Iseraeli, dibaasila bisi! Monani muutu wuli mu uyiisi mu mambu moosi na kwaa baata boosi paa bahele ukiinzi baata ba Iseraeli, Mikele mia Mooso na Nzo a Nziaambi yi. Na mu taanga di, nde maalooso na paa bangooyi mutso nzo a Nziaambi, na maasumunu mbuu ya Ngiri yi!» 29 Bo batsuyi buu, munda ti bu bo bamoni Pawuli itwaari na Trofimi musu Efeso mutso ngaanda ya Yerusalemi, bo batsimi ti Pawuli akotisi nde mutso nzo a Nziaambi. 30 Butsa-butsa bakoti mu ngaanda yoosi, na baata badumi matiini mu mapeembi moosi. Bakaangi Pawuli, na babiti nde ku mbari a lipaanga la nzo a Nziaambi. Nhaa-na-tsi, bo badibii minywa lipaanga. 31 Bu bakisaa udusu Pawuli, mvuungu yatoori kwaa mukuutu watsiomi wa masodaare ma Looma ti butsa-butsa bamaakoto mu Yerusalemi yoosi. 32 Mawasa-mawasa, nde aholi masodaare na bakuutu ba bo, na adumi tiini mu uyene kwali koongi. Bu bamoni mutumi a masodaare na masodaare, bo banyaali utete Pawuli. 33 Ni mu buu, mukuutu a masodaare wa tsiomi bu asweesi nha peembi a Pawuli, atumi bakaanga na bakutu nde bibolo mikuru mioolo mia bitali. Tumi nde asiayi mu uyaaba muutu wu nde na ali, na nde ima ayiluu. 34 Ka kutso koongi, baata ba bamosi bakiloo mu uleele ndaa mosi, na bana mu uleele ndaa kimi. Mukuutu masodaare me wuu, a atuuyi uyaaba ndaa so mosi pe yi bakitete Pawuli nha kati a butsa-butsa baa. Ni mu buu, nde atumi babiti Pawuli ku nzo a masodaare. 35 Mu taanga di Pawuli atoori nha yulu a ikaari, masodaare mamunaangili munda ti koongi yakitsimi uyiluu nde bubu. 36 Ka boosi bakiduku nde mu uyene aloo: «Diamudusu!» 37 Mu taanga dibakee ukotoso Pawuli mutso nzo a masodaare, nde aleeli kwaa mukuutu a masodaare wa tsiomi: «Ndi na muswa mu uleele we

ndaa?» Nde wamufuuli: «We ayaaba utsuu ndaa ya basi Eleene? 38 We a ni musi Ngipiti wakotisi butsa-butsa mu bilumbu bialabii bi pe, na wabiti ku tsi ya tsata mafuundu mana ma bipunga-pungu pe?» 39 Pawuli avutili: «Me Muyuudayo, nabutuu mu ngaanda Tarasi, ngaanda yayabina kwalaa, mu itinini kia Silisi. Ni mu buu, kolokolo a we, ha me muswa mu utsuu kwaa koongi.» 40 Mukuutu a masodaare wamuhi muswa. Pawuli atemini nha yulu a ikaari, anaangili koo paa koongi yiba na pii. Baata boosi bawuri, na nde wabatsuyi mu ndaa ya Bayuudayo.

22 «Baana ba nguu ba me na bataayi ba me, diyuu ma me ndi na mo ma uleele beni mu taanga di munda ukala nyutu a me.» 2 Bu bo bayuyi ti nde li mu utsuu kwaa bo mu ndaa ya Bayuudayo, bo badiaali na pii. Ni mu buu, Pawuli aleeli: 3 «Me Muyuudayo ndi, me nabutuu ku Tarasi, mu itinini kia Silisi. Ka me nha Yerusalemi nha nakulu, na Ngamalieele ali muyiisi a me, na nde ayiisi me mu uyaaba bubwe-bubwe mikele mia bakaa ba bisi. Me nali ka nakangama mu mifuri mioosi mu Nziaambi weti bu beni dili lolo li. 4 Me nakwaamisi natee mu iteesi kia likwa, ba bakiduku Kuulu a Pfumu. Me natumu mu ukaanga na ulooos perese bakaasa na babaala. 5 Nguu a bangaanga ba Nziaambi, na pfuundu a ikuutu kioosi, utuu uta imbaangi ti me ngwanya ndi mu uleele. Bo batsindii kwaa baana ba nguu ba ku Damaseko me na bahi me mikaanda, mimiha me muswa mu uyene ku ngaanda yii, mu yakaanga baata baa, na ubee bo ku Yerusalemi paa bafuundusu bo.» 6 «Me ali mu kuulu, na me nakibesene na ngaanda ya Damaseko. Itsundu-a-tsundu ku peembi a nguungu ya nzanga, liyalila la mifuri lamati ku yula ladiengilili me peembi na peembi. 7 Me nabwi nha tsi, na nayuyi muniingi a ndaa wakileele kwaa me: "Sawuli, Sawuli, mu ima we li mu ubingisi me?" 8 Me nafuuli: "We na li, Pfumu?" Muniingi a ndaa avutili: "Me ni Yiisu musi Nazareti wu we li mu ubingisi." 9 Ba bali itwaari na me bamoni liyalila, ka bo a bayuyi pe muniingi a ndaa a muutu wakitsuu kwaa me. 10 Ni mu buu, me nafuuli: "Ima me nafwaana usa, Pfumu?" Na Pfumu aleeli kwaa me: "Temene yene ku Damaseko, na kuu sa baleele we mioosi mi Nziaambi utumu we mu usa." 11 Bu liyalila la mifuri lii lakitisi me ingima-ngimi, ba bali itwaari na me bakaangi me mu koo, na babiti me ku Damaseko. 12 Kuu kwali na muutu mosi wa kuumbu Anania, muutu ngaa likiinzi la Nziaambi na wali akangama mu mikele mia bisi, na Bayuudayo boosi ba ku Damaseko bakita imbaangi ki ibwe mu nde. 13 Nde ayiri kwaa me, atemini nha

peembi a me, na aleeli kwaa me: "Sawuli, mwaana a nguu a me, nyaala ti we bwamono!" Nhaa-na-tsi me nabwibaanduu umono, na me namoni nde. 14 Nde abwileele: "Nziaambi a bakaa ba bisi, akwasoolo we paa we yaaba litoono la nde, we mono nde Ngaa libweeye, na we yuu muniingi a ndaa a nde. 15 Ka we afwaana uba mbaangi a nde nha kulu a baata boosi, mu uyaabisa moosi ma we moni na ma we yuyi. 16 Na mu taanga di, we ima li mu ubwakebe? Temene, holo libootuu na ta kuumbu a nde mbili, paa we tsieeme mu masumu ma we." 17 «Me navutii ku Yerusalemi. Bu me nakikuundu mu nzo a Nziaambi, me nabayi monini. 18 Me namoni Pfumu, na nde aleeli kwaa me: "Sa mawasa pala mu Yerusalemi, ka basi ngaanda yi a busiingi imbaangi kia we mu me pe." 19 Me navutili: "Pfumu, bo bayaaba bubwe ti me nakiyene mu pasi nzo a makutunu ma Bayuudayo, mu ulooos bakisa imiini mu we mu perese, na utete bo. 20 Na mu taanga di badusi Estefano mbaangi a we, me ka nali nhaa. Me nasiingisi miayilii ba badusi nde, na me makulu wakikaanga bikutu bia bo." 21 Ni mu buu, Pfumu aleeli kwaa me: "Yene, ka me sa tsinduu we kula, kwaa bifuumbu bili mu matsi makimi!" 22 Koongi yayuyi Pawuli natee bu nde amani uleele mandaa maa. Ka ni mu buu, boosi baloyi na baleeli: «Didusu nde! Muutu wa pili yi a afwaana mu uba moonyi nha tsini a toto nha pe.» 23 Bo bakiloo mu mifuri, bakidulu biyungu, bakiwisi bio ku yulu na bakinaangala lifuundu. 24 Mukuutu a masodaare ahi litumu la ukotoso Pawuli kutso lipaanga la nzo a masodaare, na utete nde bikoti, paa atsuu mu ki toono koongi yakiloo mu mifuri mu ndaa nde. 25 Ka bu bamukuti mikuru paa bamutete bikoti, Pawuli aleeli kwaa mukuutu a kama masodaare wali nhaa: «Beni dili na muswa wa utete musi Looma bikoti kwahele a ukwafuundusu nde?» 26 Mukuutu a masodaare bu ayuyi buu, nde ayiyaabisa kwaa mukuutu wa tsiomi, wamuleeli: «Ima we tooni usa? Muutu wu musi Looma ali!» 27 Mukuutu wa tsiomi ayeni nha peembi a Pawuli na wamufuuli: «Leele me, ngwanya we musi Looma li?» Pawuli avutili: «Ee, ni buu!» 28 Ni mu buu, mukuutu wu aleeli: «Me nahi mboongo dialaa mu uba musi Looma.» Ka Pawuli avutili: «Ka me musi Looma umata mbutili a me.» 29 Nhaa-na-tsi, babakeni utete Pawuli paa atsuu, batakii na nde. Bu nde ayaabi ti Pawuli musi Looma ali, mukuutu abayi boomo, munda ti nde ahi litumu la ukutu musi Looma bibolo mu mikuru mia bitali. 30 Mukuutu a masodaare wa tsiomi ali na nzala ya uyaaba bubwe, mu ki toono Bayuudayo bafuundi Pawuli. Ni mu buu, ilumbu kiaduki, nde

atumi bamunyangila bibolo bia mu mikuru mia bitali, na atumisi banguu ba bangaanga ba Nziaambi, na pfuundu a bakuutu ba Bayuudayo boosi. Nha mbisi nde abeyi Pawuli na bamutemisi nha kulu a bo.

23 Pawuli atali pfuundu a bakuutu ba Bayuudayo isooso, na aleeli: «Baana ba nguu bame, mu me, me ndi mu usalila Nziaambi, mu matsimi masuungunu na mu bunyanga boosi, umata bele pe natee iluumbu ki.» 2 Nguu a bangaanga ba Nziaambi wa kuumbu Anania, atumi ba bali nha peembi a Pawuli, mu utete nde nha munywa. 3 Ka Pawuli aleeli kwaa nde: «Muutu ngaa peluu, ka Nziaambi sa atete we! We adiaala nhaa mu ufuundusu me weti buli mikele, ka we makulu ali mu utumumu pe mikele, bu we maatumu ti batete me!» 4 Ba bali nha peembi a Pawuli bamuleeli: «We li mu utuu nguu a bangaanga ba Nziaambi!» 5 Pawuli avutuli: «Baana ba nguu bame, me aba a nayaaba pe ti nde nguu a bangaanga ba Nziaambi ali. Ka bunu, mandaa ma Nziaambi mali mu uleele ti: «Atsuu ma mabi mu mukuutu a koongi a baata ba we pe!»» 6 Pawuli ali ayaaba ti kutso pfuundu a bakuutu ba Bayuudayo, ba bamosi ali Basaduki, na bakimi ali Bafarisi. Ni mu buu nde aloyi nha kulu a bo: «Baana ba nguu bame, me ndi mu Mufarisi, mwaana a Bafarisi. Mu ndaa ti me na sa ilimbisi mu tsimbilili a babakwa, ni bali mu ufuundusu me.» 7 Nde bu amani uleele buu, Bafarisi na Basaduki babaandii ukaama, na kabini yakoti mutso pfuundu a ikuutu. 8 Kabini yii ya yiri munda ti Basaduki bakileele ti tsimbilili a babakwa yo pe, so batumu ba Nziaambi bo pe, so miheebili ka mio pe. Ka Bafarisi bakileele ti bi bioosi bia ngwanya bili. 9 Kele yinene ya yuyini, na ndaamba a bayiisi ba mikele, ba ku kaba la Bafarisi, batemini, baleeli mu mifuri mioosi: «Bisi a dimoni ndaa yimbi so mosi mu muutu wu pe, helape tumu a Nziaambi so a buu pe muheebili tsuyi kwaa nde!» 10 Kaama bu lavuli mifuri, mukuutu a masodaare abayi boomo ti sa bakese Pawuli bitsuru-bitsuru. Ni mu buu nde atumi masodaare mu usutuu, bapalisa Pawuli nha kati a bo, na babiti nde ku lipaanga lili nzo a masodaare. 11 Mu butsuu baduki, Pfumu amonii kwaa Pawuli na wamuleeli: «Ba na ibaala! We maata imbaangi mu me nha Yerusalemi nha, we afwaana ka uta imbaangi mu me ku Looma.» 12 Bukia ngwaali, Bayuudayo bakimi bakuti pfuundu: balabi mukisi ti bo a bunywa pe na a budia ka pe so iloo imosi natee bu bo budusu Pawuli. 13 Litaanga la ba bakuti pfuundu yii ali lalutu maku mana ma baata. 14 Bo bayimono banguu ba bangaanga ba Nziaambi na bakuutu ba Bayuudayo, na baleeli kwaa bo: «Bisi dimaalaba mukisi ti bisi a

dibwadia iloo so imosi pe, natee bu bisi didusu Pawuli. 15 Ni mu buu, beni dilombo muswa kwaa mukuutu a masodaare wa tsiomi, mu kuumbu a pfuundu a bakuutu ba Bayuudayo, mu ubee Pawuli, weti so beni dili na nzala ya ukengese ndaa a nde bubwe-bubwe. Bisi diamaa lebuu nde mweete na diamayilimi mu udusu nde, tswaamina nde uto nhaa na nha.» 16 Ka nzaba a Pawuli wa baala, mwaana a keri a nde, ayuyi pfuundu yii, ayeni ku lipaanga la masodaare, akoti na ayaabisi yo kwaa Pawuli. 17 Ni mu buu, Pawuli ati mosi mu bakuutu ba kama masodaare mbili na wamuleeli: «Biti mufuru a baala wuunawu kwaa mukuutu a masodaare wa tsiomi, ka nde li na ndaa ya uyaabisa kwaa nde.» 18 Mukuutu wuu a ayeni na nde, wamubiti kwaa mukuutu a masodaare wa tsiomi, na aleeli: «Pawuli wuli mosi mu makori, ata me mbili na aleele kwaa me mu ubee mufuru a baala wuunawu kwaa we, nde li na ndaa ya uleele we.» 19 Mukuutu a masodaare aholi mufuru a baala mu koo, ayeni na nde nha peembi, na wamufuuli: «Ki ndaa we tooni uleele me?» 20 Nde wamuvutuli: «Bayuudayo bamaayhusunu mu ulombo kwaa we mu ubiti Pawuli nha ngwaali, nha kulu a pfuundu a bakuutu ba bo. Bo sa basaa we ufutu ti bo bali na nzala ya ukengese ndaa a nde bubwe-bubwe. 21 We beeri keni uli asiingi ndoombili a bo pe, munda ti maku mana ma baata na baata bakimi nha kati a bo sa balebuu nde mweete. Bo balaba mukisi mu unyaala udia, na unyaala unywa natee bu budusu Pawuli. Mu taanga di, bo bamaayilimi na ndila kesili a we bali mu ukebe.» 22 Nha mbisi a uleele kwaa mufuru a baala mu unyaala uyaabisa kwaa muutu so mosi, mandaa ma mufuru wuu ayaabisi nde, mukuutu a masodaare wa tsiomi wamuvutuli ku amati. 23 Nha mbisi a nhaa, mukuutu a masodaare ati bakuutu boolo bakimi mbili, na wabaleeli: «Dikukuu makama moolo ma masodaare, maku-tsaamba ma masodaare ma mubaabiti basevaala, makama moolo ma masodaare bali mu udwaana mu mayoo, na diyilimi beni boosi mu uyene ku Sezare, mu nguungu ya wa ya butsuu. 24 Diyiluu ka basevaala ba bubiti Pawuli peembe-polo kwaa mutumi Feliki.» 25 Nha mbisi a nhaa, nde asonii mukaanda weti bu: 26 «Taata Feliki, mutumi a itinini, yaka mabwe mamati kwaa me Kolodo Lisiasi. 27 Bayuudayo aba bakaanga muutu wu me ndi mu utsinduu kwaa we wu, na bakeni udusu nde. Ka mu taanga di me nayaabi ti nde musi Looma, me nayeni itwaari na masodaare ma me, na me nakuuli nde. 28 Me bu nali na nzala ya uyaaba toono yi Bayuudayo bakifuundu nde, me nabiti nde nha kulu a pfuundu a bakuutu ba bo. 29 Me namoni ti bo bakifuundu nde,

mu mandaa matala mikele mia bo makulu. Ka nde a ayiluu ndaa yimbi pe, yi bafwaana udusu nde so ulooso nde mu perese. **30** Na bu bayaabisi me ti Bayuudayo bakisa pfuundu ya ulebuu nde mweete mu udusu nde, mawasa-mawasa, me naholi kesili ya utsinduu nde kwaa we, na me naleeli kwaa bo, bayafuundu nde kwaa we.» **31** Masodaare mayilii weti bwali litumu li bo bayaki: bo baholi Pawuli na bamubiti ku ngaanda Antipatirisi mu butsuu. **32** Iluumbu kiaduki, masodaare ma makiyene mu miili mavutii ku lipaanga la bo. Ka masodaare makibiti basevaala mahami mu uyene kuulu mosi na Pawuli. **33** Bu bo batoori ku Sezare, masodaare me mayakisi mukaanda kwaa mu mutumi Feliki na bamumweesi Pawuli. **34** Mutumi ataangi mukaanda, na afuuli Pawuli nde wa ki itinini ali. Bu ayaabi ti Pawuli ali musi itinini kia Silisi, **35** nde wamuleeli: «Me sayuu we mu taanga di ba bafuundu we bakaato.» Tumake nde ahi litumu la ukebe Pawuli kutso lipaanga la nzo a mutini Erode.

24 Nha mbisi a biluumbu bitaana, Anania nguu a bangaanga ba Nziaambi atoori itwaari na ndaamba a bakuutu ba Bayuudayo, na nzioonzi mosi kuumbu a nde Teritulusi. Bo bamonii nha kulu a mutumi Feliki, mu uyafuundu Pawuli. **2** Babeyi Pawuli, na Teritulusi abaandii ufuundu nde mbii bu: «Mukuutu Feliki, munda we bisi dili na iyeenge kiafwaana, na munda buyeri ba we, tsiobili yimbwe yikoti mu tsi yi na mandaa ma bisi boosi mamaabweye. **3** Bisi ditooni we kwalaa taata Feliki, mu mioosi mi bisi dili mu uholo mu taanga dioosi na mu mambu moosi. **4** Ka me a natoono ulabisa we taanga pe, ni mu buu, me ndoombi we kolokolo mu uyuu bisi, mu mwaana taanga hoolo. **5** Bisi dimoni ti muutu wu ngo mubi ali, isala kia nde mu ulooso butsa-butsa nha kati a Bayuudayo boosi, mu tsi yoosi. Nde mukuutu a libuundu la ndimbisi la basi Nazareti. **6** Nde asiayi usumunu bungiri ba Nzo a Nziaambi, ni mu buu, bisi diakaangi nde. **8** So we fuuli nde manduru, we sa mono ti, mandaa moosi ma bisi dili mu ufuundu nde mali ma ngwanya.» **9** Bayuudayo basilili mifuundu mii, na baleeli ti mili mia ngwanya. **10** Ni mu buu, mutumi Feliki ahi Pawuli muswa mu utsuu, na Pawuli aleeli: «Me nayaaba ti, we li mu uyiluu mandaa kutso libweeye mu tsi a bisi umata bilimi bialaa. Ka ni mu ilimbisi me tooni ukala nyutu a me nha kulu a we. **11** We makulu utuu usaa makuulu ma uyaaba ti, biluumbu kuumi na bioolo keni a bialabuu pe umatuu bu me natoori ku Yeruselemi, mu ukiinzi Nziaambi. **12** Muutu so mosi pe wamono me ti ndi mu ukaama na baata, so a buu pe, ndi mu utsindi baata mu usa

butsa-butsa mutso nzo a Nziaambi, so mu manzo ma makutunu ma Bayuudayo, so ku kati a ngaanda. **13** Baata ba a butuu pe umweese we ti mandaa ma bali mu ufuundu me mu taanga di mali ma ngwanya. **14** Ka me siingi nha kulu a we ti: me ndi mu usalila Nziaambi a bakaa ba bisi. Na me na sa imiini mu mioosi mi basonuu mu Mikele na mu mikaanda mia Mibili. Ka me ndi mu uduku Kuulu a Pfumu, ni Kuulu yii, yi bo bali mu uleele ti libuundu la ndimbisi. **15** Me ndi na ilimbisi mu Nziaambi, ilimbisi ki bo makulu ka bali na kio, ti baata boosi bababwe na bababi sa basiimbuu mu likwa. **16** Ni mubuu, me ndi mu usa mifuri mu udiaata taanga dioosi weti bwafwaana na mutimi watsieeme, nha kulu a Nziaambi, na nha kulu a baata.» **17** «Nha mbisi a bilimi bialaa, bi me na labisi mu matsi makimi, me navutii ku Yeruselemi, mu ubee libaasila kwaa baata ba me, na uha bungori kwaa Nziaambi. **18** Mu taanga di bo bayibaasa me mu nzo a Nziaambi, me ali mu utsieemese nyutu ame. Koongi a baata a yali nhaa pe, na butsa-butsa ka ali bo pe. **19** Ka ndila ndaamba a Bayuudayo ba itinini kia Asia bali nhaa, na ni bo bakeni uyafuundu me kwaa we, mbiiti bo bali na ndaa na me. **20** So a buu pe, baata babali nha, bu bo bakifuundusu me nha kulu a pfuundu a ikuutu, baleele ki ndaa yimbi bo bamoni mu me. **21** Ndaa yoosi utuu uba mu mi me nayaabisi mu mifuri nha kulu a bo, bu naleeli: «Mu ndaa ti me na sa ilimbisi mu tsimbilili a babakwa, ni bali mu ufuundusu me lolo li nha kulu a beni.» **22** Feliki, wali wayaaba bubwe ndaa yatala Kuulu a Pfumu, a atooni ukeke ndaa yii iluumbu kii pe, na aleeli kwaa bafuundi: «Me sa kese ndaa a beni bu mukuutu a masodaare wa tsiomi Lisiasi akaayira.» **23** Nde atumi kwaa mukuutu a masodaare mu ukebe Pawuli mu perese, na uha nde mwaana bunyanga hoolo paa banduu ba nde babaa muswa wa ubaasila nde. **24** Nha mbisi a mwaana biluumbu, Feliki ayiri na mukari a nde Durusili wali Muyuudayo. Nde atumisi Pawuli na ayuyi nde mu miatala imiini mu Yisu Kristo. **25** Ka mu taanga di Pawuli abaandii utsuu mu ndaa yatala ndiaatili yafwaana nha kulu a Nziaambi, mu kamini a mutimi, na mu pfuundisi yikaayira, Feliki abayi boomo, na aleeli kwaa nde: «We utuu uyene wa we mu taanga di. Me sa bwata we mbili nha me nibaa taanga.» **26** Nde atsuuyi buu, munda ti nde ali na ilimbisi ti, Pawuli sa aha nde mboongo, ni mu buu nde akitumusu nde taanga dioosi paa ayolo na nde. **27** Nha mbisi a bilimi bioolo, Porosiwu Festusi akiti nha mbuu ya Feliki. Ka bu ali atoono umonuu wu mubwe nha kulu a Bayuudayo, Feliki anyaali Pawuli mu perese.

25 Biluumbu bitata nha mbisi a nha badiasi nde
nha mbata a ipfumu ku ngaanda ya Sezare,
mutumi wu mu nyatii, Festusi ayeni ku Yeruselimi.
2 Ni kuu, Banguu ba bangaanga ba Nziaambi na
bakuutu ba Bayuudayo, bayiri mu uyafuundu Pawuli.
Bo baloombi kwaa Festusi 3 mu uha bo bweese ba
ubwavutuu na Pawuli ku Yeruselimi, munda ti bo
ali bamakutu pfuundu ya ulebuu nde mweete paa
badusu nde mu kuu. 4 Ka Festusi avutiti ti Pawuli
li mu perese ku Sezare, na mu mwaana biluumbu
hoolo, nde makulu Festusi sa avutuu kuu. 5 Nde
abwileele: «Nyaala bakuutu ba beni bayene itwaari
na me ku Sezare, paa bafuundu muutu wu kuu,
mbiiti nde ayiluu ndaa yimbi.» 6 Festusi alabisi ndila
biluumbu pwoombo so a buu pe kuumi kwaa bo,
tumake, nde avutii ku Sezare. Iluumbu kiaduki, nde
adiaali mu nzo a pfuundisi, na atumi babee Pawuli.
7 Mu taanga di nde ayiri, Bayuudayo babamati ku
Yeruselimi bamudiengilili na bamufuundi mu mandaa
malaa matsitsi, ma bo makulu a batuyi pe mu uta
imbaangi mu mo. 8 Ka Pawuli akali nyutu a nde bu
aleeli: «Me a nayiluu ndaa yimbi so mosi pe, nha
kulu a mikele mia Bayuudayo, so nha kulu a Nzo a
Nziaambi, so nha kulu a mutini Kayisari.» 9 Festusi
bu ali atoono umonuu muutu wumubwe nha kulu a
Bayuudayo, afuuli Pawuli: «Buni, tooni wa we mu
uyene ku Yeruselimi, paa bafuundusu we, nha kulu
a me mu ndaa yii?» 10 Pawuli avutiti: «Me ndi nha
kulu a mbata a pfuundisi a mutini, ninha ka bafwaana
ufuundusu me. Me a nayiluu ndaa yimbi nha kulu
a Bayuudayo pe, weti bu we makulu ayiluu uyaaba
bubwe-bubwe. 11 Mu mioosi mi bali mu ufuundu me,
mbiiti me nasa bubi, na mbiiti me nayiluu ndaa yi me
nafwaana ukwa mu yo, me a nibisi pe ukwa. Ka so a
uli pe na ndaa ya ngwanya mu mifuundu mia baata
ba mu me, muutu so mosi pe wuli na muswa mu
uyeelele me kwaa bo. Me ndoombi ti mutini Kayisari
akese ndaa a me.» 12 Ni mubuu Festusi, bu amani
utsuu na baata ba pfuundu a nde, avutiti: «We loombi
ti mutini Kayisari afuundusu we, ka we nha kulu a
nde uyene.» 13 Biluumbu holo bu bialabii, mutini
Angiripa na keri a nde Berinise, batoori ku Sezare
mu ubii Festusi. 14 Bu bali na biluumbu bialaa bia
ulabisa kuu, Festusi ayaabisi ndaa a Pawuli kwaa
mutini, bu wamuleeli ti: «Nhaa na nha uli na muutu
mosi wu Feliki asiisi mu perese. 15 Mu taanga di
me nayeni ku Yeruselimi, banguu ba bangaanga ba
Nziaambi, na bakuutu ba Bayuudayo bamufuundi na
baloombi kwaa me mu uha nde tsieembili. 16 Me
navutiti kwaa bo ti, basi Looma a bali pe na ipfu kia
uyeelele muutu ku nzo a pfuundisi, mbiiti nde keni
a abaa pe taanga dia ukala nyutu a nde nha kulu
a bambeeni ba nde, mu mi bali mu ufuundu nde.
17 Ni mu buu bo boosi bayiri na me nha. Mu uhele
ulabisa taanga dialaa, bukia ngwaali, me nayidiaala
mu nzo a pfuundisi na me natumi babee me muutu
wu. 18 Bambeeni ba nde batemini mu ufuundu nde,
ka mifuundu mia bo a miamweese pe ti nde ayiluu
mandaa ma mabi, weti bu me naba mu ukebe. 19 Ka
bo bakikaama na nde ndila mu miatala libuundu la bo,
na mu ndaa muutu moosi wa kuumbu Yiiisu, wakwiiri,
na wu Pawuli ali mu uyaabisa ti nde mooni akeni.
20 Ka me a namoni pe buni me nituu utaba ndaa yi,
ni mu buu me nahi tsimi kwaa Pawuli mu uyene ku
Yeruselimi paa bamufuundusu kuu. 21 Ka Pawuli
aloombi ti mutini a basi Loma afuundusu nde. Ni mu
buu me natumi ti bamukebe mu perese natee bu
me nitsinduu nde kwaa mutini Kayisari.» 22 Angiripa
aleeli kwaa Festusi: «Me natoono uyyu muutu wu me
makulu.» Festusi avutiti: «Nha ngwaali we kaayuu
nde.» 23 Ni mu buu, bukia ngwaali, Angiripa na
Berinise bayiri na batsieengi ba bo kutso lidumu loosi
li bali mu uha kwaa ba pfumu. Bobakoti mutso nzo
a pfuundisi na bakuutu ba masodaare na bakuutu
ba ngaanda ba buzitu. Mu litumu la Festusi, babeyi
Pawuli. 24 Tumake Festusi aleeli: «Mutini Angiripa
na beni boosi badili nhana bisi, dimono muutu wu.
Bayuudayo boosi, bayiri mu ufuundu nde kwaa me,
umata ku Yeruselimi, natee nhaa na nha. Bo bali mu
uloo na bali mu uleele ti nde a abwafwaana pe mu
uba mooni. 25 Ka me moni ti, nde a ayiluu toono so
moosi pe yi bafwaana udusu nde. Ka nde makulu,
aloombo ti mutini a basi Looma afuundusu nde. Ni mu
buu, mu ndaa mandaa ma ndeme aleeli, me naholo
kesili ya utsinduu nde kwaa mutini. 26 Ka me a ndi
na ndaa ya mufunu ya usonuu kwaa mutumi a basi
Looma mu toono a nde pe. Ni mu buu me mbeyi nde
nha kulu a beni, na vulu-vulu nha kulu a we, mutini
Angiripa, paa ti nha mbisi a manduru ma bufuulu
nde, me baa ndaa ya usonuu. 27 Ni mu buu, bubwe
pe kwaa me, mu utsinduu kori ku Looma kwahele a
ubiindili bubwe-bubwe matoono moosi ma bali mu
ufuundu nde.»

26 Mutini Angiripa aleeli kwaa Pawuli: «We li na
muswa mu utsuu mu ndaa ukala nyutu a we.» Ni
mu buu, Pawuli anaangili koo kia nde, mu ubaanduu
utsuu weti bu: 2 «Mitini Angiripa, me ndi na kinyi lolu
li mu ukala nyutu a me nha kulu a we mu mioosi
mi Bayuudayo bali mu ufuundu me, 3 bu uli ti we
ayiluu uyaaba bubwe-bubwe bukulu ba Bayuudayo na
mandaa ma makaama ma bo. Ni mu buu me ndoombi

kwaa we mu uyuu me kutso kamini a mutimi.» 4 «Umata bufuru ba me, Bayuudayo boosi bayaaba bwali ndiaatili a me, na buni me nadiaali nha kati a baata ba me, ubaanduu ku tsi yi babutu me natee bu me na kuli ku Yerusalemi. 5 Bo bayaaba me umata bele pe, na bo makulu utuu uta imbaangi, so bo batoono, ti me nali inama mu kaba la Bafarisi. Na Bafarisi ni ba bavulu ukangama mu mikele mia Bayuudayo nha kulu a ma kaba mana moosi.» 6 «Na mu taanga di, me ndi nha kulu a pfuundisi mundaa ti, me na sa ilimbisi mu lilasina li Nziaambi asi kwaa bakaa ba bisi. 7 Bifuumbu kuumi na bioolo bia baata ba bisi ba sa ilimbisi mu umono nzilimini a lilasina lili, bu bali mu usalila Nziaambi mutso pamini butsuu na nyanga. Ni mu ndaa ilimbisi kii, mutini a me, Bayuudayo bali mu ufuundu me! 8 Mu ima beni Bayuudayo dili mu usa paa ti, Nziaambi utuu usiimbili babakwa? 9 Me makulu ka, nakitsimi ti me nafwaana udwaanisa mu makuulu moosi, baata babali mu utaangila kuumbu a Yisu musi Nazareti. 10 Maa, ni ma me nayilili ku Yerusalemi. Banguu ba bangaanga ba Nziaambi bahi me muswa, na me naloosi bangaa imiini balaa mu perese. Na mu taanga di bakikese bo tseembili ya likwa, me nakisilili. 11 Mutaanga dioosi, bu me nakilabuu mu manzo ma makutunu ma Bayuudayo moosi, me nakimweese bo pasi na me nakibamuu bo mu usibi Nziaambi kwalaa. Kesi a me ya mifuri nha yulu a bo yabiti me mu ubingisi bo natee mu magaanda ma bumweenyi.» 12 «Ni mu buu me nayeni ku ngaanda ya Damaseko, mu litumu na muswa bi banguu ba bangaanga ba Nziaambi bahi me. 13 Mutini a me Angiripa, bu me nali mu kuulu, mu nguungu ya nzanga, me namoni liyalila lamati ku yula, lavulu nyanga mu ungeyene, ladiengilili me na layalisi me na bambaayi ba me ba midieenge. 14 Bisi boosi diabwi nha tsi na me nayuyi muniingi a ndaa wakileele me mu ndaa ya Bayuudayo: «Sawuli, Sawuli! Mu ima we limubingisi me? Ka mu ibuu we li mu udwaana weti iboori kili mu uhele utumumu pfumu a nde wakaanga muti mu usuungusu nde mu kuulu.» 15 Me nafauli: «We ni na Pfumu?» Na Pfumu avutili kwaa me: «Me ni Yisu, wu we li mu ubingisi. 16 Ka siimbuu, na temene. Me monii kwaa we paa we ba musiali a me. We sa ba mbaangi a me mu uyaabisa buni we moni me lolu li, na uyaabisa ma me nibwamweese kwaa we. 17 Me sa kuulu we mu mioo mia Bayuudayo na mu mioo mia bifuumbu bikimi, ku me kaatsinduu we. 18 Me tsindii we paa we dibili bo misi: we maasa bo mu pimisi na ubee bo ku liyalila; we maasa bo mu lituu la Saatina na ubee bo kwaa Nziaambi. So bo basiiri imiini mu me, bo sa baholo

nyaalili a masumu ma bo na mbuu nha kati a baata babangira ba Nziaambi.» 19 «Ni mu buu, mutini Angiripa, me a na bisi pe utumumu monini yi me na bayi yamati ku yulu. 20 Ka me nakwiyiisi tsiomi kwaa basi Damaseko na basi Yerusalemi, tumake kwaa basi Yuuda loosi na kwaa bifuumbu bikimi. Me na loombi ti: bo basobo ndiaatili, mu ukinguu kwaa Nziaambi na umweese mu biyiluu bia bo ti mu ngwanya bo bamaasobo. 21 Ni mu ndaa yii, Bayuudayo bakaangi me bu nali mu Nzo a Nziaambi na basiayi mu udusu me. 22 Ka Nziaambi akali me, natee mu iluumbu ki, na me keni nhaa na nha, mu uta imbaangi kia me kwaa boosi, kwaa baana ba bangebe na kwaa bakuutu. Me a ndi mu uyaabisa mandaa makimi pe so a ndila maa maleeli Mooso na Mibili mamafwaana uyilimi: 23 ti Mesiya afwaana umono pasi, ti nde sa aba watsiomi mu usiimbuu mu babakwa na sa ayaabisa liyalila la liyobolo kwaa baata ba ifuumbu bioosi bikimi.» 24 Bu Pawuli akitsuu mu ukala nyutu a nde, Festusi aloyi mu mifuri: «We liri lili mu ukolo we, Pawuli! We ayii kwalaa ni mu buu, we ka mu ubele liri!» 25 Pawuli avutili kwaa nde: «Pfumu Festusi, me a nabele wa me liri pe. Mandaa ma me ndi mu uleele, mali ma ngwanya na ma masuungunu. 26 Mutini a me we ayiluu uyaaba mandaa ma moosi. Na nha kulu a we, me utuu utsuu mu mo mu ilimbisi kioosi. Me na sa imiini ti we a adiimbili ndaa so moosi mu mo pe, mundaa ti mo a mayilimi mu tsweeyi pe, ka mo mayabina nha kula baata boosi. 27 Mutini Angiripa, we asa imiini mu maa mayaabisi mibili? Ee me nayaaba ti we asa imiini mu mo!» 28 Angiripa aleeli kwaa Pawuli: «Matsemi ma we ti we utuu usobo matsimi ma me, paa me ba ngaa Kristo mu ndila mwaana a taanga hoolo?» 29 Pawuli avutili: «So iba mu taanga holo so a buu pe mu taanga dikaayira, me ndi mu ukuundu Nziaambi paa ti a ndila we pe, ka beni boosi badili mu uyuu me lolu li, beni diba ka weti bu me ndi, ka kwahele a ukutulu beni mikuru mia bitali mi me ndi na mio mi!» 30 Nha mbisi a uyuu mandaa maa, mutini Angiripa, na Festusi mutumi a tsi, na Berinise na boosi bali itwaari na bo, batemini. 31 Bu batakihi nha peembi bo baleelisini ti: «Muutu wu a ayiluu toono so moosi yi bafwaana udusu nde so ulooos nde mu perese pe.» 32 Na Angiripa aleeli kwaa Festusi: «So nde aba a aloombo pe ti bamufuundusu nha kulu a mutini Kayisari, beeri bubwe mu uha nde bunyanga.»

27 Bu baholi kesili ti bisi diafwaana uyene ku tsi ya Italia mu bootu, bahi Pawuli na makori makimi nha mioo mia mukuutu a masodaare, wa kuumbu

Yuuli, mosi mu binama bia mikaanga mia mutini a Looma. 2 Bisi diakoti mu bootu lamati ku Adaramita, lakiyene ku peembi a pooro ya itinini kia Asia. Bisi diayeni na muutu wali kuumbu Arisitariki, wa ku tsi ya Masedwane mu ngaanda ya ku Tesalonika. 3 Iluumbu kiaduki, bisi diatoori ku ngaanda ya Sidoni. Yuuli wakikebe Pawuli mu bungeele boosi, ahi nde muswa mu uyamono banduu ba nde, paa baha nde libaasila mu bi ali na nzala a bio. 4 Bu diamati nhaa, bisi diayeni ku peembi ya simi, ku taanda a iduku kia Kipiria, kuu iteembi ali mifuri pe. 5 Bisi diasabii mubu, bebele na itinini kia Silisi na kia Pamfili, na diatoori ku ngaanda ya Mira mu itinini kia Lisia. 6 Nha mbuu yii, mukuutu a masodaare me wuu, bu amoni bootu lakimatuu ku ngaanda ya Alekandere lakiyene ku tsi ya Italia, nde akotisi bisi muu. 7 Mu biluumbu bialaa, bisi diakiyene buke-buke. Na mu pasi dialaa, bisi diatoori ku peembi a ngaanda ya Kinide. Ka bu iteembi kiadikoonisi mu uduku musuungunu wuu, bisi dialabii ku baanda a Salemoni kutoso a iduku kia Kerete, kuu iteembi ali mifuri pe mialaa. 8 Mu pasi, bisi diahami mu uyene mu mukoo-mukoo, natee bu diatoori ku mbuu yi bubaata ti «pooro yimbwe ya mabooutu», bebele na ngaanda ya Lasee. 9 Bisi dialabisi taanga dialaa na diamoni ngo pasi. Bootu lakiyene mu pasi dioosi munda ti, iluumbu kia Bayuudayo kia nyalili a masumu ali imaalabuu. Ni mu ndaa yii Pawuli wabalibili moonyi, na aleeli kwaa bo ti: 10 «Banduu ba me, me ndi mu umono ti midieenge mi, sa miba mia tsitsi: bootu na bioosi bili mutso muu sa bibiyyi kwala. Na nha mbisi, bisi bameme ka utuu uhelele muwuumu.» 11 Kasi mukuutu a masodaare ali avulu usa ilimbisi, mu mubiti a bootu na mu ngaa bootu, mu iteesi kia uhele uyu mia kileele Pawuli. 12 Ndaa yimosi ya ti, itsikini kia mabooutu kii ali a kiafwaana pe mu udiaala nhaa mu taanga dia kioori kia mifuri. Ni mubuu babalayi mu babali mu bootu, baholi kesili ya umatuu nhaa. Bo ali na tsimi so butuu ubaayato ku Feniki, ku itsikini kia mabooutu kia ku iduku kia Kerete. Itsikini kii kiatalisi ku baanda ya peembi yili mu udiaama taanga, kuu bisi utu usweeme iteembi, natee bu taanga dia kioori kia mifuri dilabuu. 13 Iteembi kia ike-ike kiamati ku baanda kiabaandii upepe. Bo bahamisi matsimi ma bo ma uyene. Bo banyangili mikuru mia bitali bialeme miakikaanga bootu na bayeni bebele na simi la iduku kia Kerete. 14 Mwaana idii hoolo iteembi kia mifuri, kia kuumbu «iteembi kia ku taanda, bele na ku ipala taanga», kiasutii umatuu ku yulu a milaanda mia iduku. 15 Iteembi kii kiabiti bootu na a diabayi bwa usa pe mu utemese bootu na bisi diasiiisi kuulu ya

tsiomi yi diaki duku, diakiyene mayene-ayene mu litumu la iteembi. 16 Bisi dialabii ku baanda a iduku kia kuumbu Kawuda na bisi diasweemi hoolo nha mbuu yii. Mu pasi dialaa bisi diatuyi utemese luungu lilikee li bayesene munda uvuusu baata. 17 Bu baloosi luungu mu bootu, basiali ba mu bootu, bakutili misiingi mu mbata a bootu loosi, mu uhamisa lo. Bu bali na boomo ba uyakieellu nha yulu a bimbumuni bia musiee ku simi la tsi ya Libi, bo basutuli mabala maleme ku mbisi a bootu paa lo liyene buke-buke na banyaali iteembi itsindi bootu. 18 Iluumbu kiaduki, iteembi kiahami mu unyingisi bootu labisi mu mifuri. Baata babaandii ubumu mifunu miali mu bootu mutso mubu. 19 Mu iluumbu kia bitata, basiali ba bootu, badumini bisalili bi bali mu ubiti bootu mu mubu. 20 Biluumbu bialaa bialabii, tari na bambwelele a biabwimonuu kwaa bisi pe. Ka iteembi kiahami mu mifuri mialaa. Na ilimbisi kia uvuu ali ka kio pe mu bisi. 21 Babali mu bootu a babayi pe bia udia, umatuu belepe. Pawuli bu atemini nha kati a bo, aleeli: «Oo! Banduu bame, ali bwafwaana ti beni diyuu me, na uhele usiisi iduku ya Kerete, keni a ubiyyisi na ufuhusu bi bioosi pe. 22 Ka mu taanga di, me niloombo kwaa beni mu ulwaata ibaala, ka muutu so mosi mu beni a ukwa pe. Kasi ndila bootu likaa fuu. 23 Ee, mu butsuu ba, tumu a Nziaambi a me, wu me ndi mu usalila, ayamonuu kwaa me 24 na nde leeli kwaa me: “Pawuli aba na boomo pe, we afwaana uyamonuu nha kulu a mutini Kayisari. Na munda we, Nziaambi mu litoona la nde mu we, boosi bali mu usa midieenge na we, sa bavuu.” 25 Ni munda yii, banduu diba na ibaala, munda me na siingi Nziaambi: ma nde aleeli kwaa me, sa mayilimi. 26 Ka bisi diafwaana ukwayakieellu nha yulu a imbumuni kia iduku imosi.» 27 Butsuu baa, bali ka ba kuumi bana. Umatuu bu iteembi kiabaandii uyene atsindi bisi, nha yulu a mubu wa Mediterane. Mu kati a kati a butsuu, basiali ba mu bootu, batsimi ti helape ali dimaaswesuu bebele na toto. 28 Bo bayesini musundu a maamba na babayi ba meetere maku matata na tsaamba. Bu baswesii nha kukulu hoolo, babwiyesene musundu a maamba, na babayi ba meetere maku moolo na pwoombo. 29 Bo bali na boomo, ti bootu la bisi sa liyakubu mamanya. Ninha bo basutuli bitali bibinene bina ku mbisi a bootu, paa lo liyene buke-buke, na bakikuundu ti bwisi bukia mawasa. 30 Ka basiali ba mu bootu bali na nzala ya usiisi bootu mu ubata. Bo bafuti ti bitali bibinene bialeme buyakutulu ku mutswe a bootu. Basutuli luungu lilikee ku mutswe a bootu. 31 Pawuli aleeli kwaa mukuutu na kwaa masodaare ti: «So baata ba basiisi bootu, beni a

dituu uvuu pe.» 32 Ninha masodaare matabili misiingi mi bali bakutulu luungu me, na babwisi lo layeni mu maamba. 33 Tswaamini a bwisi bukia, Pawuli ahamisi bo boosi mu uholo bia udia, nde aleeli ti: «Ilumbu ki kua kuumi na bina beni dili kutso kwaamisa na kwahele a udia iloo. 34 Ni mu ndaa yii me nileele beni mu uholo bia udia, ka bio bili na ndaanda munda mvuuyili a beni. Ka a so mosi mu beni pe ukaadiimbisi linaanga la mutswe a nde.» 35 Bu aleeli mandaa maa, nde aholi lipa, avutili matoondo kwa Nziaambi, nha kulu a bo boosi, tumake nde abukili lo na abaandii udia. 36 Bo boosi balwaati ibaala, na bo ka badiiri. 37 Mutso bootu bisi diali makama moolo maku tsaamba na baata basamina. 38 Bu muutu-muutu adiiri na ayutii, babumi biloo bioosi mu mubu munda uleengese bootu. 39 Busi bu bakieeri, basiali ba mu bootu a babwiyaaba kwali toto pe, kasi bo batalili mwaana a maala ma maamba na musiee wapalila. Bo bakuti tsimi ya uyesene ubiti bootu nha mbuu yii. 40 Bo banyangili bitali biabinene, bialeme na banyaali bio biyene mu mubu. Mu taanga ni dii, banyangili misiingi mi bakisalila mu usuungusu bootu. Tumake bo bahaatitsi tsaanda yinene ku kulu a bootu, paa ti iteembi itsindi bootu natee ku simi. 41 Ka bo bayikubu imbumuni kua musiee, bu bo bali keni nha kati a kati a mubu. Na bootu lakieli nha mbuu yii. Itsuru kua mutswe a bootu kiayikatuu kutso musiee na bootu ali ka bwa unyingini pe. Mu taanga dii itsuru kua mbisi kiatsiaamii mu ndaa mifuri mia mapo. 42 Masodaare mabayi tsimi ya udusu makori, paa ti so mosi mu bo, anyaala ubata munda uvuusu nyutu a nde, mu uyobo. 43 Ka mukuutu a masodaare bu ali atoono uvuusu Pawuli, akabisi tsimi a bo yii. Nde atumi kwa boosi babatuu uyobo, badumuu, mu maamba na bakwayene ku simi. 44 Babamosi baduki bambaayi bu basalili mabala na bibabari bia bootu. Mu mutindi wuu bo boosi batoori ku simi, peembe-polo.

28 Bu diatoori bubwe nha iduku kii peembe-polo, bayaabisi bisi ti kuumbu a kio Malite. 2 Baata ba ku iduku kii badibwaani mu litoono lalaa. Bu mvulu akino na abeyi kioori kialaa, bo bavutu mbaa yinene, bati bisi boosi mbila mu uyayoto yo. 3 Pawuli atoli iko kua bitsotso mu udumunu kio ku mbaa, ka pili apali kutso kuu mu ndaa mbabiri a mbaa, akayi nde na akatili nha koo kua nde. 4 Baata ba ku iduku kii bu bamoni pili mu utsingi mu koo kua Pawuli, bo baleelisini nha kati a bo ti: «Ngwanya muutu wu mudusi ali, munda ti pfuundisi a nziaambi a bisi, a yitooni uha pe nde muswa mu uba moonyi, so bu nde

avuuyi mu mubu.» 5 Ka Pawuli akubili koo kua nde, taari abwi kutso mbaa. Nde a amoni pasi so hoolo pe. 6 Baata boosi bakikebe ti koo kua nde sa idaanda, so a buu pe sa akwa nhaa-na-tsi. Ka bubakebi mu idii kialaa, bo a bamoni ndaa ya pasi yabwilili nde pe. Bo basobi matsimi, na baleeli ti: «Nde nziaambi ali.» 7 Bebele na mbuu yii, ali na lipaanga la mutumi a iduku kii, kuumbu a nde ni Pubiliwusi. Nde wadiyaki mu litoono lalaa na wadidiaasi ku nzo a nde mutsitsi a biluumbu bitata. 8 Taayi a Pubiliwusi ali ala nha yulu a mbuu. Nde ali na baa na moonyo wa makili. Pawuli ayimono nde, akuundili nde Nziaambi, wamunayi mioo, na nde abeelii. 9 Nha mbisi a nhaa, babeeri bakimi ba ku iduku bayiri ka kwa Pawuli, na bo babeelii. 10 Bo bamweesi bisi likiini lalaa. Mu taanga di bisi diakiyilimi mu uyene mu bootu, bo bahi bisi bioosi biali bafwaana mu midieenge. 11 Batsuungi batata bu ba labiyi, bisi diakoti mu bootu lakimata ku ngaanda ya Alekandere. Kuumbu yibakita bootu lii: «banziaambi ba bambu». Bootu me, ali la labisi taanga dia kioori ku iduku kii. 12 Bisi diatoori ku ngaanda ya Sirakuse, kuu bisi dialabisi biluumbu bitata. 13 Bu diakoti mu bootu, bisi diaduki mukoo a mubu na diatoori ku ngaanda ya Lengio. Ilumbu kiaduki, iteembi kua peembi ya baanda kiakipepe, nha mbisi a biluumbu bioolo bisi diatoori ku ngaanda ya Puzolisi. 14 Mu ngaanda yii, bisi diabaasi baana ba nguu, ba baloombi bisi mu udiaala na bo mu tsitsi a limiingi li mosi. Tumake, bisi diatoori ku ngaanda ya Looma. 15 Baana ba nguu ba ku Looma bu bayuyi mamvuungu ma bisi, bayibwaana bisi nha mafuulu ma Apiwusi, na «Manzo ma Bieenyi Matata». Pawuli bu wabamoni avutili matoondo kwa Nziaambi, na abwibaa mifuri. 16 Mu taanga di diatoori ku Looma, bahi muswa kwa Pawuli mu udiaala mu nzo ya ndebake. Lisodaara lakikebe nde. 17 Nha mbisi a biluumbu bitata, Pawuli atumisi ku nzo a nde bakuutu ba Bayuudayo ba ku Looma. Bu bayikukunu, nde aleeli kwa bo ti: «Baana ba nguu, me nayaaba ti a nayiluu ndaa yimbi so mosi pe kwa ifuumbu kua bisi a beni, so a buu pe kwa bukulu ba bakaa ba bisi a beni. Ka bakaangi me ku Yeruselemi, na bayeelili me kwa basi Looma. 18 Ka bakuutu ba Looma bu bafuuli me manduru, bo moni ti ali bubwe baha me bunyanga, munda ti a babayi pe toono ya uha me tsieembili ya likwa. 19 Ka Bayuudayo a basiingi pe ti banyaala me, ni mu ndaa yii me naloombi ti mutini Kayisari a kengese toono a me. Ka me a ndi na matsimi pe ma ufuundu ifuumbu kua me. 20 Ni mu ndaa yii me naloombi ti dimononani, na me tsuu na beni. Ee, mu ndaa muutu wuu, me ndi kori mu mikuru

mia bitali mi. Mu muutu me wuu, mukaanga a Iseraeli asuusu ilimbisi.» 21 Bo bamuvutuli ti: «Mu ndaa yatala we, bisi a diaholo pe mukaanda so mosi wamata ku ngaanda Yuuda. Muutu ka so mosi pe mu baana ba nguu wamatuu kuu, mu uyayaabisa bisi mi mialabii, so a buu pe mu uyatsuu ma mabi mu kuumbu a we kwaa bisi. 22 Ka bisi aba diatono uyuu matsimi ma we. Munda ti bisi diayaaba ti mu mambuu moosi, bali mu udwaanisa libuundu li we akangama mu lo li.» 23 Bo bakuti layi na Pawuli, na, iluumbu kia layi bu kiatoori, bo bayiri mu litaanga lalaa ku nzo yi nde akidiaala. Ubaanduu ngwaali natee tsitsii, Pawuli abiindili kwaa bo, nde ayaabisi bo mu mitala lpfumu kia Nziaambi, na asiayi makuulu ma bo bu utuu usiingi Yiisu. Nde akibiindili bo ubaanduu mu mandaa mabasonuu mu Mikele mia Mooso, natee mu Mikaanda mia Mibili. 24 Baata babamosi basiiri imiini mu ma nde akileele, ka bana a basiiri imiini pe. 25 Mu taanga di bo bakivutuu kwahela a uyuhusunu nha kati a bo, Pawuli aleeli kwaa bo ndaa ya tsieelele yi: «Mu ngwanya Muheebili wa Ngira watsuyi mu Yeesaya kwaa bakaa ba beni, 26 nde aleeli: “Yene kwaa baata ba, na leele bo: beni sa diyuu, ka a diyaaba mbiindili pe; beni sa ditala, ka a dimono pe. 27 Munda ti baata ba ka na mutswe pini: bo bamaadibuu matswi ma bo, bo bamaadibuu misi mia bo, paa misi mia bo mihele umono, matswi ma bo mahele uyuu, na mu mayele ma bo bakoono uyaaba mambiindili, na banyaala uyiri a vutuu kwaa me, paa me beelese bo.” 28 Pawuli abwileele kwaa bo, munda yii beni diafwaana uyaaba ti, mu taanga di Nziaambi maatsinduu ndaa ya liyobolo kwaa bangooyi. Bo sa bayuu yo!» [29 Pawuli bu amani utsuu mandaa maa, Bayuudayo bakiyene avutuu mutso kaama la mifuri nha kati a bo.] 30 Pawuli adiaali mu tsitsi a bilimi bioolo mu nzo yi nde akifutu. Nde akiyaka baata boosi babakiyamoto nde. 31 Nde akiyaabisa lpfumu kia Nziaambi, na akiyiisi mandaa matala Pfumu Yiisu Kristo, mu ilimbisi kioosi, na kutso bunyanga.

Looma

1 Me Pawuli booyi la Yiesu Kristo. Nziaambi ati me mbila mu uba tumu, na asiooli me mu uyaabisa Ndaa Yimbwe ya Nziaambi. **2** Umatuu bele pe, mu Mabasonuu ma Ngira, Nziaambi asialili mibili mia nde, mu uyaabisa lilasini la Ndaa Yimbwe yi. **3** Ndaa Yimbwe me, yatala mwaana a Nde, Pfumu a bisi Yiesu Kristo. Mu peembi ya imuutu, nde abutii mu likaanda la Daavidi. **4** Ka mu peembi ya Muheebili wa Ngira, nde amonii Mwaana a Nziaambi mu lituu, mu taanga di nde asiimbii mu babakwa. **5** Mu nde, Nziaambi ahi me bweese ba uba tumu mu ndaa buzitu ba Kristo, paa me biti baata ba bifuumbu bioosi mu usa imiini mu kuumbu a nde, na utumumu nde. **6** Beni ka dili mu litaanga la baata baa, beni ba Nziaambi ateeeri mbila paa beni diba baata ba Yiesu Kristo. **7** Me nisonuu beni mukaanda wu, beni badili ku ngaanda a Looma, beni boosi ba Nziaambi atoono na ba nde ateeeri mbila mu uba moonyi mu nde. Nyaala Taayi a bisi Nziaambi na Pfumu a bisi Yiesu Kristo basieme beni na uha beni iyeenge. **8** Tswaamini a mioosi, me tooni uvutulu matoondo kwaa Nziaambi a me mu Yiesu Kristo, mu ndaa beni boosi. Mundaati, baata bali mu utsuu mu imiini kia beni mu tsi yoosi yadieengelele baata. **9** Nziaambi ayaaba ti me ndi mu uta ngwanya, nde wu me ndi mu usalila mu mutimi a me woosi mu uyaabisa Ndaa Yimbwe yatala Mwaana a nde. Nziaambi ayaaba ti me ndi mu utsimanga mu beni mu taanga dioosi. **10** Mu pasi taanga di me ndi mu ukuundu, me ndi mu uloombo kwaa Nziaambi, so lii ni litoono la nde, aha me kuulu ya uyiri kwaa beni. **11** Ngwanya, me ndi na nzala yalaa ya umono beni, paa ti Nziaambi aha beni bungori ba Muheebili wa Ngira mu ndaa uhamisa imiini kia beni. **12** Ka vulu-vulu, me ndi na nzala ya uba itwaari na beni, paa bisi a beni diholani pamini mu itwaari. Me holo pamini mu imiini kia beni, na beni mu imiini kia me. **13** Baana ba nguu ba me, me natoono ti beni diyaaba ti, taanga dialaa me nibaanhana uyiri kwaa beni. Ka natee mu taanga di, me a natuu pe mu uyiluu buu. Me aba natoono ti isala kia me ibutu mbutu kwaa beni, weti bu kio kiabuti mbutu kwaa bifuumbu bikimi. **14** Me ndi na mufunu wa uyene kwaa baata boosi. Kwaa basienzi na kwaa babali a basienzi pe. Kwaa biyeri na kwaa bangaa bundimbi. **15** Ni mubuu, me ndi na nzala ya uyaabisa Ndaa Yimbwe kwaa beni ka bali ku ngaanda a Looma. **16** Mu ngwanya, kwahele a tsionyi me ndi mu uyaabisa Ndaa Yimbwe. Yo yili ni mifuri mi Nziaambi ali mu usalila mu uyobolo baata

boosi babali mu usa imiini. Tsiomi kwaa Bayuudayo, tumake, na kwaa babali a Bayuudayo pe. **17** Ngwanya Ndaa Yimbwe yili mu umweese buni Nziaambi ali mu usa ti baata baba balibweeye nha kulu a nde. Libweeye lii uyiri mu imiini, na mu ndaa imiini. Weti buli mu uleele Mabasonuu ma Ngira: «Walibweeye sa aba moonyi, mundaati imiini.» **18** Umata ku yula, Nziaambi li mu umweese kesi a nde mu pasi lisumu, na mu pasi ndaa yimbi yi baata bubaayiluu. Bo bali mu ukiki kuulu kwaa ngwanya, mu mamabi ma bo ma bali mu uyiluu. **19** Ka bunu, mandaa ma butuu uyaaba mu Nziaambi, mali mayabina kwaa bo. Nziaambi nde makulu alayi bo mo kwa na yaki-yaki. **20** Mu ngwanya, umata bu Nziaambi ayilii tsi, mandaa ma nde mali mu uhele umonuu mu misi, pili mosi, lituu la nde la bilimi na bilimi, na inziaambi nde, bili mu umonuu mu biyiluu bia nde. Ni mubuu, baata a butuu uleele pe ti bo a bayaaba pe. (aĩdios g126) **21** Bo bayaaba Nziaambi, ka bo a bali mu ukiinzi nde pe, na bo a bali mu uvutulu nde matoondo pe, weti bwafwaana kwaa nde. Ka bo, aka na matsimi mamabi na mitimi mia bo mia buwulu, miamakoto kutso pimisi. **22** Bo bali mu umonuu ti bo biyeri, ka bunu bo babeeri la lari! **23** Nha mbutu ya ukiinzi buzitu ba Nziaambi wa bilimi na bilimi, bo bakiinzi biteyi bia ifwaani kia muutu wu utuu ukwa, bia banyunyi na banyama bali na miili nina, na bataari. **24** Ni mubuu, Nziaambi abwoongili bo kutso biyiluu bia bo bia mviindi, weti buli manzala mamabi ma mitimi mia bo. Paa ti bo bamweese manyutu ma bo tsionyi. **25** Bo bali mu ukitisii ngwanya yatala Nziaambi mu pia. Bo bali mu ukuundu na usalila biloo bi Nziaambi ayiluu. Bo babali mu ukuundu na usalila biyiluu bia Nziaambi, nha mbutu ya ukuundu muuyilii nde makulu, wu bafwaana ubili mu taanga dioosi! Amen. (aĩon g165) **26** Ni mubuu, Nziaambi abwoongili bo mu manzala ma bo ma tsionyi. Bakaasa ba bo a bali mu ubwapala na babaala pe, ka bo bali mu upala na bambaayi bakaasa. Tsalili yii yili ya ku buko. **27** Bumosi ka, babaala a bali mu ubwapala na bakaasa pe. Bo bali mu ululuu mu nyooto ya upala na bambaayi babaala. Babaala bali mu uyiluu mandaa ma tsionyi bana mu bana, na bo makulu bali mu uhoho tseembili yafwaana na ndiimbisi a bo. **28** Bu bo babisi uyaaba Nziaambi, Nziaambi ka abwoongili bo kwaa mayele ma bo matekene. Ni mubuu, bo bali mu uyiluu mandaa mabakehele uyiluu. **29** Bo baluulu mu mandaa moosi mahele na libweeye, mamabi, ma linyungu, ma ibaala. Bo baluulu mu musoyi, mu ndusili, mu makaama, mu mayele mamabi, na ma ndimi diolo. Bo bali mu ufutulu bambaayi mandaa ma pia. **30** Bo bali mu utsuu mandaa mamabi bana mu

banana. Bo bali mitaata mia Nziaambi. Bo na munywa, na liwaa na lizoo. Bo koo bayilimi taanga diosi mu utsimi mandaa mamabi. Bo bubaatemenene bataayi na banguu ba bo. 31 Bo a bali na mayele pe, na a bubaakuusu ndasina dia bo pe. Bo bali na mutimi bunono na a bu bamono mbaayi ngebe pe. 32 Bo bayiluu uyaaba tumini dia Nziaambi diasuungunu. Baata bali na ndiaatili ya pili yii, bafwaana ukwa. Ka bunu, bo bali mu uhama mu uyiluu mandaa ma pili yii, na nha yulu, bo bali mu usiingisi ka bali mu uyiluu mo.

2 We, so yaba ti we a na li, we wuli mu ufuundusu bambaayi, a busa we kolokolo pe. Munda ti nha we li mu ufuundusu bambaayi, na bu we li mu uyiluu weti bo, we li mu uholo tsieembili mu iwemakulu. 2 Ka bisi diayaaba ti Nziaambi ubaafuundusu mu ngwanya, baata babubaayiluu mandaa ma pili yii. 3 We wuli mu ufuundusu bambaayi mu mandaa ma we li mu uyiluu we makulu! Ee we tsimi ti we sa vuu mu pfuundisi a Nziaambi? 4 So a buu pe, we umeengele li mu umeengele bunene ba libweeye la Nziaambi, kamini a mutimi a nde, na mutimi a nde wumubwe? Buni, we a ayaaba pe ti libweeye la Nziaambi lili mu ubiti we ku kiingili a mayele? 5 Munda mutswe pini we na mutimi a we wumunono, we li mu ubaakukuu nha yulu a we makulu, kesi a Nziaambi yavulu bunene, mu iluumbu ki nde akaamweese kesi na pfuundisi a nde biasuungunu. 6 Mu iluumbu kii, Nziaambi sa asieende muutu-muutu weti buli biyiluu bia nde. 7 Nde sa aha moonyi wa bilimi na bilimi kwaa babali mu hama mu uyiluu ma ndaa mamabwe, na kwaa babali mu usaa buzitu ba Nziaambi, likiinsi na moonyi wu uhele uwa. (aiōnios g166) 8 Ka nde sa amweese kesi na fuukiri bia nde kwaa babutemenene nde, kwaa babudwaanisa ngwanya, na kwaa babayeelele manyutu mu mandaa mahele na libweeye. 9 Mapasi na ngebe sa mabwiilili boosi babali mu uyiluu mandaa mamabi. Tsiomi kwaa Bayuudayo, tumake kwaa babali a Bayuudayo pe. 10 Ka Nziaambi sa aha buzitu, likiinsi na iyeenge kwaa boosi babali mu uyiluu mandaa mamabwe. Tsiomi kwaa Bayuudayo, tumake kwaa babali a Bayuudayo pe. 11 Ka Nziaambi ali na ipengege pe. 12 Boosi bali mu usa masumu kwa hele uyaaba mikele mia Mooso, sa ba fuu, kwahele mikele mii. Ka boosi babayaaba mikele mia Mooso na bali mu usa masumu, sa bafuundusu bo weti buli mikele mii. 13 Ka nha kulu a Nziaambi, baata balibweeye a babali mu uyu mikele pe, ka babali mu usalila mio, bakaata balibweeye. 14 Baata babali a Bayuudayo pe, na abayaaba mikele mia Mooso

pe, ka bo bali mu usalila mio mu ibomakulu, ka weti ti, bo bali na mikele mu mitimi mia bo. Ka bunu, bo a bali na mio pe. 15 Ninha, bo bali mu umweese ti mandaa mali mu utumu mikele mali masonomo mu mitimi mia bo. Matsimi ma mitimi mia bo, mali mu uta imbaangi ka. Na matsimi ma bo nhana mali mu ubaafuundu bo, nhana mali mu ubaakala bo. 16 Mono mikaamonuu mu iluumbu ki Nziaambi akaa fuundusu mu Yisu Kristo, mandaa moosi masweeme mu idiingi kia pasi muutu, weti buli mu uleele Ndaa Yimbwe yi me ndi mu uyaabisa. 17 Ka we, wuli mu ubili ti we Muyuudayo, we akangama mu mikele, na we li na liwaa mu Nziaambi a we. 18 We ayaaba litoono la nde, na mikele miayiisi we mu usoolo mandaa ma mabwe. 19 We li mu baatsimi ti we mubiti a bingima-ngimi, liyalila kwa babali mu pimisii! 20 We li mutsimi ti we muiyisi kwaa bangaabundimbi, na muiyisi kwaa baana. Mu ndaa ti we ayiluu uyaaba ti, kutso mikele we li mu ubaa nziaabili yakuu na ya ngwanya. 21 Ee, we wuli muiyisi bambaayi, mu ima we li mu uhele uyiisi we makulu? We uli mu uyiisi ti, a diyibi pe, mu ima we li mu uyibi we makulu? 22 We wuli mu ulii baata usoongo, mu ima we li mu uyiluu buu? We wuli mu ubele biteyi, mu ima we li mu upatila mu mifuri biloo bia mu manzo ma bo ma makuundu? 23 We li na liwaa mu mikele, ka we li mu utsoro Nziaambi, bu we li mu uyiluu ku buko, mandaa ma mikele mia nde mili mu utumu! 24 Mu ngwanya, Mabasonuu ma Ngira mali mu uleele: «Mu ndaa beni, bifuumbu bikimi bili mu utsoro kuumbu a Nziaambi». 25 Mbiiti we ubaakiinsi mikele, kesili yili na ndutu; ka mbiiti we asumunu mikele, we li weti muutu ubahele ukese. 26 Ka mbiiti muutu ubahele ukese li mu utumumu mikele, Nziaambi sa mono nde weti muutu wubakese. 27 Muutu wubahele ukese mu musunyi, ka nde li mu utumumu mikele, sa afuundusu we. We wuli mu uhele utumumu mikele. So bu yili ti we li na mikele mi basonuu na so bu weli wubakese. 28 Ni mubuu, ngo Muyuudayo a wuli mu umonuu mu misi pe, na wuli na iliimi ki li mu mweese ti nde li wubakese mu nyutu a nde. 29 Ka ngo Muyuudayo, ni wuli buu kutso mutimi a nde. Nde ni wu bakese kutso mutimi a nde, mu kesili ya Muheebili a Nziaambi, ka a ya mikele mi basonuu pe. Ngo Muyuudayo wu li mu uhoolo mbilili a Nziaambi, ka a ya baata pe.

3 Ni mu buu, mu ki toono Muyuudayo avulu baata bakimi? Kesili yili na ndutu? 2 Nduu yili yinene, mu mandaa malaa! Tsiomi, kwaa Bayuudayo Nziaambi ahi mandaa ma nde. 3 Uli ngwanya ti babamosi nha kati a bo a banambita pe mu Nziaambi. A ka

Nziaambi utuu koono unambita mu ndasini dia nde, mu ndaa ti bo a banambita pe mu nde? 4 Ngori! Bwa fwaana uyabina ti Nziaambi li wangwanya, na baata boosi bali bangaa pia, weti buli mu uleele Mabasonuu ma Ngira: «Paa we monuu walibweeye mu mandaa ma we li mu uleele, na paa we biingi so bafuundisi we.» 5 Ka so pelili a libweeye la bisi yili mu umweese libweeye la Nziaambi, ima bisi dituu uleele? Nziaambi a li na libweeye pe mundaa ti, nde li mu kolo kesi a nde nha yulu a bisi? — Me ndi mu utsuu mutsuyili ya imuutu. 6 Ngori! Ka so Nziaambi ali walibweeye pe, buni nde akaatuu ufuundusu tsi? 7 Ka mbii ti pia dia me dili mu umweese kwa na yalilaa ngwanya a Nziaambi, na dili mu usalila mu umweese buzitu ba nde. Mu ima butuu ubwafuundusu me weti ngaa masumu? 8 Mu yii, mu ima dihele uleele ti: «Diyiluwani mandaa mamabi, paa mu mo mandaa mamabwe mapala?» Mu ngwanya, baata babamosi, mu utsoro bisi, bali mu uleele ti maa ni mandaa ma bisi. Baata sa bafuundusu bo, na buu ni bwafwaana kwaa bo! 9 Aka ima dituu uleele? Bisi Bayuudayo diavulu bifuumbu bikimi ndutu? Ee-e, ka a mu mandaa moosi pe! Bisi diamaakwamweese ti baata boosi, yaba Bayuudayo na baata babali a Bayuudayo pe, bali ku tsini a litumu la masumu. 10 Mabasonuu ma Ngira mali mu uleele: «A uli na muutu wa libweeye pe, a so mosi pe. 11 A uli na muutu pe so mosi uli na mayele, Muutu so mosi pe uli mu usaa Nziaambi. 12 Baata boosi bamaasiisi kulu yimbwe, mu itwaari bo boosi bamaadiimbili. A uli na muutu pe so mosi wuli uyiluu mamabwe. A so mosi pe! 13 Miwuri mia bo mili weti mangili mabwaasi. Ndimi dia bo isala pia ufutu. Misa mia bataari mili mu ubaapala mu minywa mia bo. 14 Minywa mia bo mialuulu mu mandaa ma tsibili na makali. 15 Bo na malwangimina mu udusu baata. 16 Bo bali mu utsala na bali mu usiisi ngebe mu mambuu moosi ma bo bali mu uyoo. 17 Bo a bayaaba pe kuulu a iyeenge. 18 Bo a bali mu ubatila Nziaambi boomo pe.» 19 Bisi diayaaba ti mioosi mili mu uleele mikele, mili mu utsuu kwaa baata babali ku tsini a litumu la mikele. Paa ti, muutu so mosi anyaalaa udilili munywa nde mu ukala nyutu a nde, na paa ti tsi yoosi yadieengelele baata, basiembe yo nha kulu a Nziaambi. 20 A uli na muutu pe so mosi wukaamonuu walibweeye nha misi mia Nziaambi, mundaa ti nde li mu utumumu mikele. Mikele mili mu ubaasila baata mu uyaaba masumu. 21 Ka mu taanga di, Nziaambi maamweese bisi, buni nde ali mu ukitisisi bisi balibweeye nha kulu a nde. Na nde li mu uyiluu buu, kwahele usalila mikele. Mikaanda mia Mikele na mia Mibili mili mu usilili ndaa yii. 22 Nziaambi

ubaakitisi baata baba balibweeye mu imiini, na bu bo banambata mu Yisu Kristo. Nde li mu usa buu, kwaa boosi babali mu usa imiini mu Yisu Kristo. Mundaa ti, a uli na lisoboso nha kati a bo pe. 23 Baata boosi basa masumu, bahelili buzitu ba Nziaambi. 24 Ka Nziaambi mu bweese ba nde, li mu ukitisisi bo baba balibweeye kwahele a mufutu, mu Yisu Kristo wuli mu ukuulu bo mu masumu. 25 Nziaambi aheeri Yisu Kristo weti bungori mu ndaa nyalili a masumu. Ninha, mu likwa la nde, baata babasa imiini mu nde baholi nyaalili a masumu ma bo. Mu yii, Nziaambi amweesi ti nde li walibweeye taanga dioosi. Tsiomi nde ali buu, mu taanga di nde akami mutimi mu unyaala usieembe masumu ma baata. Na nde li buu ka mu taanga di. Mundaa ti, nde atoono uba walibweeye, na ukitisisi boosi babali mu usa imiini mu Yisu baba balibweeye. 27 Mu yii, uli na toono kimi yi dibwasa liwaa? Ngori, so moosi pe! Ka mu a ima bisi dili mu uleele mandaa maa? Mu utumumu mikele? Pia, ka mikele mili mu ubiti bisi mu usa imiini. 28 Mu ngwanya, bisi dili mu utsimi ti, muutu li mu umonuu walibweeye mu ndaa imiini. Ka a mu ndaa pe ti nde li mu utumumu mikele. 29 So a buu pe, Nziaambi ndila wa Bayuudayo ali? Nde a ali pe ka Nziaambi a bifuumbu bini? Ee-e, nde li ka Nziaambi a bifuumbu bini bioosi. 30 Ka bu yili ti Nziaambi ndila mosi ali! Na Nziaambi sa akitisi Bayuudayo na babali a Bayuudayo pe baba balibweeye mu imiini. 31 Yii yatoono uleele ti, mu ndaa imiini bisi dili mu umaasa ndutu la mikele? Pia ngwanya, ka bisi dili mu uha mio ndutu ya ngwanya!

4 Ima bisi dituu uleele mu Abraami, mwakaa a bisi? Ima nde abayi mu inde makulu? 2 Mbii ti Abraami amonii muutu walibweeye mu ndaa mandaa ma nde ayilili, nde akeni ubaa ndaa ya usa lizoo. Ka nde utuu pe udzoo nha kulu a Nziaambi. 3 Ngwanya, buni Mabasonuu ma Ngira mali mu uleele? «Abraami asi imiini mu Nziaambi, na Nziaambi amoni nde weti muutu walibweeye mu ndaa imiini kia nde.» 4 Muutu wuli mu usala li mu ubaa mufutu. A bali mu uha pe nde mufutu wuu weti bungori. Ka nde li museende wu nde afwaana ubaa. 5 Ka mu taanga di muutu ali mu uhele usa isala, na siiri imiini kia nde mu Nziaambi wu utuu ukitisisi ngaa masumu aba walibweeye, Nziaambi li mu umono imiini kia nde, na li mu uhoho nde weti muutu walibweeye. 6 Bumosika, Daavidi ali mu utsuu mu kinyi a muutu wu Nziaambi ali mu umono weti walibweeye kwahele a utaanga biyiluu bia nde: 7 «Kinyi kwaa baata ba Nziaambi asa bubi ba bo kolokolo, na ba nde akuungili masumu ma bo! 8 Kinyi kwaa muutu wu Pfumu ali mu uhele utaanga

lisumu la nde!» 9 Kinyi yii yili ndila kwaa baata babakese bubaala, oo ti, yo yili ka kwaa babahale ukeke bubaala? Ee-e, bisi dileeli ti «Nziaambi amoni Abraami weti muutu walibweeye mu ndaa imiini kia nde». 10 Mu ki taanga mii miayilimi? Tswamini akesili a nde oo ti nha mbisi a kesili a nde? Ngori, a nha mbisi a kesili a nde pe, ka tswamini a bu kесе nde! 11 Nha mbisi Abraami abayi ilimbi kia kesili. Kio ali ilimbi kili mu umweese ti Nziaambi amoni nde walibweeye mu ndaa imiini. Bunu, nde ali keni aba kесе pe. Ni mu buu, Abraami akatii taayi a baata boosi babasa imiini mu Nziaambi, so bubahele ukeke bo. Na Nziaambi li mu umono baata baa weti balibweeye. 12 Nde li ka taayi a baata babakese, pili mosi ti, babali mu uhele usuku ndila nha kesili, ka bali mu uduku ifwaani kia imiini kia taayi a bisi Abraami tswamini a bu kесе nde. 13 Nziaambi alasini kwaa Abraami na baana ba nde ti bo sa batolo mukobo wa tsi. Nziaambi a asi pe lilasini lili mu ndaa ti Abraami atumimi mikele, ka mu ndaa ti Nziaambi amoni nde weti muutu walibweeye mu ndaa imiini kia nde. 14 Mbii ti babutolo mukobo wubalasina, ubaa nde mu utumumu mikele, mu yii, imiini a kiakeni uba na ndutu pe, na lilasina la Nziaambi a lakeni uba lahele a isala. 15 Bunu, mikele mili mu ubee kesi a Nziaambi. Ka nha mbuu yahele a mikele, tsumini a mikele ka yo pe. 16 Ni mubuu, mu ndaa imiini basi lilasina, paa ti lo liba bungori ba Nziaambi ba paamba, na paa lo basiingisi lo kwaa baana ba Abraami boosi. Lilasina a lili ndila kwaa babali mu ukiinzi mikele pe, ka kwaa boosi ka babali na imiini weti Abraami, Uli taayi a bisi boosi. 17 Weti bu li mu uleele Mabasonuu ma Ngira: «Me nabiaalisa we taayi a bifuumbu bibilayi bia baata.» Nde li taayi a bisi nha kulu a Nziaambi wu nde asi imiini mu nde, Nziaambi wuli mu uha moonyi kwaa babakwa, na wuli mu usa ti biloo bioosi biali bio pe, biba. 18 Abraami asi imiini. Nde asi ilimbisi, ka bunu, ilimbisi ali aka kio pe. Ni mu buu nde akatii «kaa a bifuumbu bibilayi bia baata», weti bu Nziaambi aleeli nde: «Buu ni bu kaa ba litaanga la baana ba we.» 19 Nde ali helape na kama a bilimi. Ka imiini kia nde a kiadeyi pe, bu nde akitsimi mu nyutu a nde yali yamaakongo, mu iteesi kia uto nha peembi a likwa. Na nde akitsimi ka mu Saara, mukari a nde, wali ikumbu. 20 Nde a adiimbisi imiini kia nde pe na asi pe paa mu lilasina la Nziaambi. Kabunu, imiini kia nde kiahamisi nde na nde abili Nziaambi. 21 Nde ali na ngo ilimbisi kia ngwanya ti Nziaambi li na litu la ukuusu lilasina la nde. 22 Ni mubuu ka, bali mu uleele mu Abraami ti, mu toono a imiini kia nde « Nziaambi amoni nde walibweeye.» 23 Ka mandaa

ma: «Nziaambi amoni nde walibweeye», a basonuu pe mo ndila mu Abraami. 24 Basonuu mo ka mu ndaa bisi, badiafwaana umonuu balibweeye, mu ndaa ti bisi dia sa imiini mu Nziaambi wa siimbili Yisu Pfumu a bisi mu babakwa. 25 Bamuyeelili mu likwa mu toono a mamabi ma bisi, na Nziaambi wamusiimbili mu babakwa mu ndaa ukutisi bisi diba balibweeye.

5 Ni mu buu, Nziaambi wadimoni balibweeye mu ndaa imiini. Na mu taanga di, bisi dili na iyeenge na Nziaambi mu Pfumu a bisi Yisu kristo. 2 Mu imiini mu Yisu, bisi ka diatuu ubaa bweese ba Nziaambi, ba bisi dianambita mu bo mu mifuri. Na bisi dili mu usuusu kinyi a bisi, mu ilimbisi kia ubaa ikuku kia buzitu ba Nziaambi. 3 Ka vulu-vulu, bisi dili mu usuusu kinyi a bisi so mu mapasi. Munda a ti, bisi diyaaba ti mapasi mali mu ubutu mukonono. 4 Na, mukonono li mu ubutu pamini kutso nziesini, na pamini yili mu ubutu ilimbisi. 5 Ilimbisi kii a ili mu ukwiisi bisi tsiony pe, munda a ti, Nziaambi ayitili litoono la nde mu mitimi mia bisi mu Muheebili wa Ngira wu nde aha kwaa bisi. 6 Ee, mu taanga di bisi diali keni mifuri pe, Kristo akwi mu ndaa bangaa masumu mu taanga diafwaana. 7 Uli pasi mu umono muutu wu ukwa nha mbuu a muutu wasuungunu. Ka helape, muutu utuu ubaa mifuri mu ukwa nha mbuu a muutu wu mubwe. 8 Ka Nziaambi amweesi bisi mu ki iteesi nde atoono bisi: Kristo akwi mu ndaa bisi, bu diali keni bangaa masumu. 9 Mu makili ma nde, bisi dimaamonuu balibweeye mu taanga di. Ngwanya ni buu ka, Kristo sa avuusu bisi mu kesi a Nziaambi. 10 Ee, bu bisi diali mitaata mia Nziaambi, nde avuuti iyeenge kia bisi na nde mu likwa la mwaana a nde. Koomboso mu taanga di, di bisi dimaavuutu iyeenge na nde, nde sa avuusu bisi mu moonyi a mwaana a nde. 11 Nha yulu a maa, bisi dili na kinyi mu Nziaambi, munda a Pfumu a bisi Yisu Kristo, wumaavuutu iyeenge kia bisi na Nziaambi mu taanga di. 12 Lisumu lakoti mu tsi mu toono a muutu ndila mosi, ni Aadami. Na lisumu labeyi likwa. Na mu yii, likwa latoori kwaa baata boosi, mu ndaa ti boosi basi masumu... 13 Tswamini Nziaambi uha mikele kwaa Mooso, masumu mali makwaba mu tsi. Ka bu mikele miali keni mio pe, a bakitaanga masumu pe. 14 Ka bunu, umata mu taanga dia Aadami natee mu taanga dia Mooso, likwa lamweesi lituu la lo so nha yulu a babahale usa masumu, weti Aadami, wabisi usiingi tumini dia Nziaambi. Aadami ali ifwaani kia muutu wuu wukaayiri. 15 Ka lisumu la Aadami a lafwaanina pe na bunene ba bungori ba bweese ba Nziaambi. Ngwanya, baata balaa bakwiiri munda a lisumu la muutu ndila mosi wuu. Ka bungori

ba bweese ba Nziaambi babwavulu bunene. Kwaa babalayi, bungori baa bahi bo bayibuu mundaa muutu moosi, ni Yisu Kristo. **16** Na bungori ba Nziaambi a bafwaanina pe, na mili mu ubutu lisumu la muutu ndila moosi. Pfuundisi yayiri mulisumu la muutu ndila mosi, musieende a yo ni tsieembili. Ka bungori bapaamba ba Nziaambi ali mu uha nha mbisi a masumu mamalayi, musieende ni nyaalili a masumu. **17** Ngwanya, mu ndila muutu mosi, na mulisumu la ndila muutu moosi wuu, likwa lamweesi lituu la lo nha yulu a baata boosi. Ka mu ndila Yisu Kristo, baata bali mu uba biavululu: Nde li muha bo mandaa mama bwe kwa ibuu, na nde li mu ukitesi bo balibweeye. Mu Kristo, bo sababamoonyi na sabatumu na nde. **18** Ni mu buu, lisumu la ndila muutu mosi, ni Aadami, labeyi tsieembili a baata boosi. Bumosi ka, isala kia libweeye kia muutu ndila mosi, ni Yisu Kristo, ili mu ubaasila baata boosi mu umonuu balibweeye na mu uba moonyi. **19** Mu ndaa muutu ndila mosi wahele utumumu Nziaambi, baata balaa babwiiri mu masumu. Bumosi ka, mu muutu ndila mosi watumimi Nziaambi, baata balaa bamonii ba libweeye. **20** Mikele miayiri, na bubi bavulili. Ka nha mbuu ya vululu masumu, bweese ba Nziaambi babwavululu iteesi. **21** Ni mubuu, bu masumu mamweesi litu la mo mu uha likwa, bumosi ka, bweese ba Nziaambi bali na lituu loosi, mu ukitesi baata baba balibweeye, mu ubiti bisi ku moonyi wa bilimi na bilimi mu Yisu Kristo, Pfumu a bisi. (aiōnios g166)

6 Ima dituu ubwaleele? Bisi diafwaana uhama mu uba kutso masumu, paa ti kolokolo a Nziaambi yibwavululu? **2** Pia a buu pe! Bisi dili babakwa mu masumu: Buni bisi dituu ubwaba kutso masumu? **3** Beni a diayaaba pe ti, bisi boosi ba diaholo libootuu mu Yisu Kristo, ni mu likwa la Nde bisi badibootii? **4** Ni mubuu, mu libootuu badiyii bisi na nde, mu uba itwaari mu likwa la nde. Paa ti, weti bu Kristo asiimbii mu babakwa mu lituu la luzitu ba Taayi, bisi ka didiaata mu moonyi wu munyatii. **5** Mu ngwanya, so bisi dili itwaari na nde mu likwa lafwaanina na la nde, bisi sa diba ka itwaari na nde mu tsimbilili yafwaanina na ya nde. **6** Diyilwani uyaaba ndaa yi: Imuutu kia bisi ki diali na kio katatsiomi, kiakwiiri na Kristo nha kuruwa, paa ti itwaari kia bisi na masumu itsamuu, na paa ti bisi dibwanyaala uba batee kwa masumu. **7** Mu ndaa ti, pasi nde wakwa itwaari na Kristo, ka walibweeye na nde ka bunyanga kwaa masumu. **8** Ka so bisi diakwa na Kristo, bisi dili na imiini ti bisi ka sadiba moonyi itwaari na nde. **9** Ngwanya, bisi diayaaba ti, umata bu Kristo asiimbii mu babakwa, nde a utuu

ubwakwa pe: likwa a labwaba na lituu nha yulu a nde pe. **10** Bu akwiiri, nde akwi mbala mosi kwa ikulu, mundaa masumu ma baata. Ka mu taanga di, bu nde ali moonyi nde li moonyi mu Nziaambi. **11** Bu mosi, beni ka, dimonuu weti beni diakwa mu masumu na, dimonuu ka weti babali moonyi mu Nziaambi itwaari na Yisu Kristo. **12** Ni mubuu, masumu a mubwatumu pe nyutu a beni yikwa. A dibwatumumu pe manzala mamabi ma nyutu. **13** A dibwa salila binama bia nyutu a beni pe mu usalila masumu, weti bidwaanini bia uyiluu mandaa mamabi. Ka diyeelele manyutu ma beni kwaa Nziaambi, weti baata bamaasiimbu mu likwa mu uba moonyi. Na diyeelele manyutu ma beni moosi, mu isala weti bidwaaninini mu uyiluu mandaa malibweeye. **14** Mu ngwanya, masumu a mubwa tumu beni pe, mu ndaa ti beni a dili ku tsini a litumu la mikele pe, ka beni dili ku tsini a litumu la bweese a Nziaambi. **15** A ka ima? Bisi sa disa masumu, mundaa ti bisi a dili ku tsini a litumu la mikele pe; ka ku tsini a litumu la bweese ba Nziaambi? Ngori! **16** Beni dia yiluu uyaaba yo bubwe: So beni dili mu usalila muutu mu utumumu nde, beni dika makori ma pfumu wu beni dili mu utumumu. Ni mubuu, utuu ba masumu mamubiti ku likwa, so a buu pe, utumumu kwa Nziaambi kuli mu ubiti ku moonyi wafwaana na libweeye la Nziaambi. **17** Ka divutulani matoondo kwa Nziaambi! Beni ba diali tsiomi makori kwa masumu. Ka mu taanga di, beni dimaatumumu mu mutimi a beni woosi, mu ifwaani kia nziisili yi bisi diaha kwaa beni. **18** Beni diamaakuluu mu masumu na beni dili mu usalila libweeye. **19** Me di mu usalila tsuyili ya imuutu yii, mundaa beni dili na malemi mu uyu. Katatsiomi, beni diasuusi binama bia manyutu ma beni bioosi, weti batee mu usalila mandaa ma mviindi na mamabi, mali mu ubiti beni mu udwaanisa Nziaambi. Bumosi ka, mu taanga di, disuusu manyutu ma beni moosi mu usalila libweeye mu uba moonyi wabungiri mu Nziaambi. **20** Mu taanga di beni diali makori kwaa masumu, uyuluu mandaa mamabwe, ali a mia tala beni pe. **21** Ni mubuu, dimono mbutu dia biyiluu bi beni sa, na bi beni dili na tsionyi mu mo mu taanga di! Biyiluu bii, bili mu ubiti ku likwa! **22** Ka mu taanga di, beni diakulii kwaa masumu na beni dili mu usalila Nziaambi. Mbutu di beni dili mu ukukuu, ni moonyi wabungiri, wuli mu ubiti ku moonyi wa bilimi na bilimi. (aiōnios g166) **23** Mu ndaa ti, musieende a masumu ni likwa, ka bungori babweese ba Nziaambi ali mu uha mu ibuu, ni moonyi wa bilimi na bilimi mu Yisu Kristo, Pfumu a bisi. (aiōnios g166)

7 Baana ba nguu bame, beni diakwayiluu uyaaba mimba me nileele kwaa beni, mu ndaa ti beni diayaaba mikele: Mikele mili na litu mu muutu mu ndila taanga di nde a keni moonyi. **2** Diholani ifwaani kua mukaasa wakweele: Mikele mili mu uleele ti, Mukaasa wakweele li akangama na mulumi a nde, mu taanga di mulumi a nde a keni moonyi. Ka so mulumi a nde kwiiri, nde ka bunyanga mu mikele mia ki vuutu nde na mulumi nde. **3** Ni mubuu, so baala likimi likweeli nde mu taanga di mulumi a nde keni moonyi, sa baholo nde weti mukaasa wumaasoongo. Ka so mulumi a nde kwiiri, nde ka bunyanga nha kulu a mikele miaba mu uvuutu nde na mulumi a nde. Nhaa ka, nde utuu uba mukari a baala likimi, kwahele a umono nde weti mukaasa wumaasoongo. **4** Bumosi ka kwa beni baana ba nguu bame. Beni dili baata babakwa mu ndaa yatala mikele, bu beni dili itwaari na nyutu a Kristo. Ni mubuu, mu taanga di, beni ka baata ba muutu mukimi, mbiidili ti, wuu wasiimbuu mu babakwa, paa ti bisi dibutu mbutu mu Nziaambi. **5** Mu ngwanya, mu taanga di bisi diali kutsini a litumu la ndiaatili ya imuutu, manzala mamabi ma mikele mili mu utumu, makisalila binama bia manyutu ma bisi moosi. Na bisi diaki butu mbutu diibiti bisi ku likwa. **6** Ka mu taanga di, bisi dika bunyanga nha kulu a mikele. Mu ndaa ti, bisi diamaakwa mu mandaa makikaanga bisi weti makori. Bisi ka utuu usalila Nziaambi mu iteesi ki inyatii mu Muheebili, na ka a mu iteesi ki ikulu pe, kua mikele mi basonuu. **7** Ima bisi dituu uleele? Mikele mili masumu? Ngori! Ka mikele miamweese me masumu ni ima. Ni mubuu, me a na keni uyaaba musoyi pe, so mikele a mialele pe ti: « A sa musoyi pe.» **8** Masumu masialili kulu ya tumini diaheeri mo, mu ubutu manzala moosi mamabi, ma mutindi na mutindi mu me. Munda ti, kwahele a mikele, masumu mali makwa. **9** Mutaanga dikulu, bu mikele miali keni mio pe, me nali moonyi. Ka mu taanga di tumini diayiri, masumu mabayi moonyi, **10** na me na maakwa: tumini diakeni ubiti me ku moonyi, dio diabiti me ku likwa. **11** Ni mubuu, masumu mabayi kulu a tumini mu ufutu me, na munda dio, masumu madusi me. **12** Ni mubuu, mikele mio makulu mili miangira, na tumini dili ka diangira, dialibweeye na dimbwe. **13** Tumini dili dimbwe, diodimaakitu toono yiibiti me ku likwa? Ngori! Ni masumu mali toono yiibiti me ku likwa. Ni mubuu, tumini diamweesi mu ngwanya buni masumu mali: Dio diasalili mandaa mamabwe mu ubiti me ku likwa. Na mono, buni masumu makiti mu kuulu ya tumini, ndaa ya vulu mu bubu. **14** Mu ngwanya, bisi diayaaba ti mikele mili ndaa ya muheebili. Ka me ndi muutu wadee,

wu bayaluu weti kori kwa masumu. **15** Me a ndi mu uyaaba pe mandaa ma me ndi mu uyiluu: mu ndaa ti, mandaa ma me natoono uyiluu, me a ndi mu uyiluu mo pe. Ka me ndi mu uyiluu ma me na bele! **16** Mbiiti me ndi mu uyiluu mandaa ma me nahele utoono, mu yii, me maayaaba ti mikele mili mimibwe. **17** Ni mubuu, a me pe ndi mu uyiluu buu, ka masumu madaala mu me. **18** Ka, me nayaaba ti mandaa mamabwe a mali mu me pe, pilimosi, mu muutu wadee wu me ndi. Mu ngwanya, nzala ya uyiluu mandaa mamabwe yili mu me, ka me a ndi na mifuri pe mia ukuusu mo. **19** Ngwanya, me a ndi mu uyiluu pe mandaa mamabwe ma me natoono, ka me ndi mu uyiluu mandaa mamabi ma me na hele utoono! **20** Mbiiti me nzilii mandaa ma me nahele utoono, a me pe ndi mu uyiluu buu, ka masumu mali mu me. **21** Ninha, me maasololo mukele wu: me watoono uyiluu mandaa mamabwe, me ndi na mifuri mu uyiluu ndila a mandaa mamabi! **22** Kutso mutimi a me, me ndi mubaa mono kinyi mu mikele mia Nziaambi. **23** Ka me ndi mu umono ti kutso mutimi a me, mikele mikimi li mu udwaanisa mikele mi mayele ma me mali mu usiingi. Mio mili mu ulooso me mu perese la mikele mia masumu mili mu me. **24** Aa ngebe kwaa me! Na kaakuulu me mu nyutu yiinayi yili mu ubiti me mu likwa? **25** Ka divutulani matoondo kwaa Nziaambi, mu Yisu Kristo Pfumu a bisi! Ni mubuu me ndi mu usalila mikele mia Nziaambi mu mayele ma me, ka mu ndehili a me ya imuutu, me ndi kori a mikele mia masumu.

8 Ni mubuu, mu taanga di, a bubwaba na tsieembili pe kwa baba kangama mu Yisu Kristo. **2** Ni mubuu, mikele mia Muheebili wa Ngira, mili mu uha moonyi mu Yisu Kristo, miakuuli me mu mikele mia masumu na mia likwa. **3** Mikele mia Mooso a matuyi uha bunyanga pe, munda ti ndeehili ya imuutu ya koonisi mio mu uyiluu buu. Nde atsendii mwaana a nde mu nyutu yafwaanina na ya bangaa masumu. Nde atsendii mwaana a nde mu ukuulu bo mu masumu ma bo. Ninha Nziaambi abwiisi masumu mali mu usala mu baata. **4** Nziaambi ayilii buu, paa ti miatoono mikele miyilimi mu bisi. Ka bisi badiakidiaata mu ndiaatili ya imuutu, mu taanga di, bisi dika mu udiaata mu ndiaatili ya mu Muheebili wa Ngira. **5** Mu ngwanya, baata bali mu udiaata weti buli manzala ma imuutu, bali mukanya mutimi mu mandaa ma imuutu. Ka babali mu udiaata mu Muheebili wa Ngira, bali mu ukanya mutimi mu mandaa ma Muheebili. **6** Matsimi ma imuutu mali mu ubiti ku likwa. Ka matsimi ma Muheebili mali mu ubiti ku moonyi na iyeenge.

7 Baata babali mukanya mutimi mu manzala ma imuutu, bali mitaata mia Nziaambi. Bo a bali mu utumumu mikele mia Nziaambi pe, na bo a bu tuu utumumu mio so holo pe. 8 Babali ku tsini a litumu la imuutu, a butuu uha Nziaambi kinyi pe. 9 Ka beni, a dili mu udiaata pe mu ndiaatili ya imuutu, beni dili mu diaata mu Muheebili wa Ngira. Munda ti, Muheebili a Nziaambi adiaala mu beni! Muutu wahele na Muheebili a Kristo a li wa nde pe. 10 So Kristo li mu beni, nyutu a beni yili wako ya likwa mu ndaa masumu, ka Muheebili limoonyi mu beni, munda ti Nziaambi akitisi beni ba libweeye nha kulu a nde. 11 Muheebili wa wuu wasiimbili Yiisu mu babakwa, li mu beni. Bu mosi ka Nziaambi wasiimbili Kristo mu babakwa, sa aha ka moonyi kwaa manyutu ma beni ma likwa, mu Muheebili a nde uli mu beni. 12 Ni mu buu, baana ba nguu bame, bisi dili na yaama. Ka a kwaa manzala ma bisi ma imuutu bisi dili na yaama pe, mu udiaata weti bu mo mali mu utumu bisi. 13 Munda ti, so beni diduki ndiaatili ya imuutu, beni sa dikwa. Ka mu libaasila la Muheebili wa Ngira, so beni dinyaali ndiaatili a beni yimbi, beni sa diba moonyi. 14 Baata boosi ba mu Muheebili a Nziaambi ali mu ubiti bali baana ba Nziaambi. 15 Munda ti, Muheebili wu beni dia yaki, a ali Muheebili wuukitisi beni makori pe, na wuubwaluusu beni mu boomo pe. Ka ni Muheebili wa Ngira uli mu ukitisi beni diba baana ba Nziaambi. Na nde li mu ubaasila bisi mu uloo kwaa Nziaambi: « Abba, oo Taayi ame! ». 16 Muheebili a Nziaambi nde makulu li mu uta imbaangi kwa muheebili a bisi, ti bisi dili baana ba Nziaambi. 17 Bisi dili baana ba Nziaambi, ni mubuu, bisi dili ka batoli ba mukobo a nde! Ee-e, bisi dili batoli ba mukobo a Nziaambi, itwaari na Kristo! Ka so bisi dili mu umono pasi itwaari na nde, bisi sa diba ka itwaari na nde mu buzitu ba nde. 18 Mu ngwanya, me ndi mu utsimi ti mapasi ma mu taanga dialolo li, amufwaanina pe na buzitu ba Nziaambi akaamweese kwa bisi. 19 Biyiluu bia Nziaambi bioosi, bili mu ukebe mu indundu, taanga di Nziaambi akaamweese babali baana ba nde. 20 Buyiluu bia Nziaambi bioosi, bia maabwa ku tsini a litumu latuu diahele na ndutu. A munda pe ti biyiluu bia Nziaambi bio makulu biatono buu, ka munda ti Nziaambi atono ti buba buu. Ka ilimbisi ili wakio. 21 Iluumbu sa iba ki biyiluu bia Nziaambi bio ma makulu sa ba kuuluu bio kutsini a litu la mutsiali yuli mu ukebe bio mu bukori. Na mu iluumbu kii bo sa babaa bunyanga na buzitu ba baana ba Nziaambi. 22 Ngwanya, mu taanga di, bisi diayaaba ti biyiluu bia Nziaambi bioosi bi keni mu ukuumu na wu mono pasi weti mukaasa ngaa misoongo. Bisi ka dili kutso pasi dii. 23 Ka a ndili biyiluu bia Nziaambi pe bili mu umono pasi: bisi ka badiamaakwabaa Muheebili wa Ngira, weti ikuku kia tsiomi mu bungori ba Nziaambi alasina, bisi ka dili mu ukuumu kutso mitimi mia bisi. Na bisi ka dili mu ubaakebe ti Nziaambi akitisi bisi diba baana ba nde, na nde akuulu manyutu ma bisi mu mapasi ma mo. 24 Ka mu ilimbisi bisi diayobii. So dimoni midiasa ilimbisi mu mio, kii a ili ilimbisi pe. Ka na utuu ubwasa ilimbisi mu mi nde ali mu umono? 25 Ka so bisi disiri ilimbisi mu mi bisi dili mu uhele umono, bisi dili mu ukebe mio mu mukonono. 26 Bumosi ka, Muheebili wa Ngira li mu ubaasila bisi, mu ndaa ti bisi diadee. Ngwanya, bisi a diayaaba pe ukuundu weti bwafwaana. Ka Muheebili nde makulu li mu udia mvutu kwaa Nziaambi mu bisi, kutso ukuumu mu iteesi ki muutu hele utuu ubiindili. 27 Na Nziaambi wuli mu umono kutso mitimi, ayaaba mandaa ma Muheebili wa Ngiri atono uloombo. Munda ti Muheebili wa Ngiri li mu ukuundu mu bangaa imiini, weti bu Nziaambi atono. 28 Bisi diayaaba ti Nziaambi li mu usa ti mandaa moosi maba mamabwe kwaa babatono nde, na kwaa ba nde ata mbili weti buli minhana mia nde. 29 Munda ti, Nziaambi akwisoolo bo. Nde akwiholo kesili ya ufwaanisa bo na Mwaana a nde, paa ti Mwaana a nde aba mbulu a moonyi a baana ba nguu babalay. 30 Baata ba Nziaambi akwiholo kesili yii, nde ata ka bo mbili. Baa ba nde ati mbili, nde akitisi bo ka balibweeye. Baa ba nde akitisi balibweeye, nde ahi bo ka ikuku mu buzitu ba nde. 31 Ima bisi dituu ubwaleele? So Nziaambi li na bisi, na uba mutaata a bisi? 32 Nde wahele utakala Mwaana nde, na ayeelili nde mu ndaa bisi: Buni nde ukoono uha bisi ka bweese boosi, itwaari na Mwaana a Nde? 33 Na kaafuundu baata ba Nziaambi asoolo? Muutu pe, munda ti Nziaambi li mu ukitisi bo baba balibweeye! 34 Na kaatuu usieembe bo? Muutu pe, munda ti Yiisu Kristo akwi. Nha yulu a nhaa, nde asiimbii mu babakwa. Nde li nha koo kia babaala kia Nziaambi, na li mu udia mvutu mu bisi. 35 Na kaatuu ukabala bisi na litoono la Kristo? Mapasi? Ngebe? Kwaamisa? Nzala? Pene? Mandaa ma tsitsi oo ti likwa? 36 Weti buli mu uleele Mabasonuu ma Ngira: «Munda we, bisi dili bebele na likwa pasi iluumbu. Bali mu uholo bisi weti mameme mabali mu ubiti ku udusu.» 37 Ka mu mandaa maa moosi, bisi dili na mbiingili yakuu mu wuu watoono bisi. 38 Ee-e, me ndi na ilimbisi ti ndaa pe so moosi yituu ukabala bisi na litoono la Nziaambi. A so likwa pe, a so moonyi pe, a so batumu ba Nziaambi pe, a so tuu so a buu pe, mifuri mia yulu pe, a so lolo pe, a so nha ngwaali pe. 39 A

so tuu diayula pe, a so tuu diakutsini pe, a so iloo imoosi ikimi pe ki Nziaambi ayiluu. A uli na iloo pe so imoosi kiituu ukabala bisi na litoono la Nziaambi, li nde amweesi mu Yiisu Kristo Pfumu a bisi.

9 Mandaa ma me nileele mali ma ngwanya. Me a ndi mu ufutu pia pe, mu ndaa ti me ndi wa Kristo. Mu kuulu ya Muheebili wa Ngira matsimi ma mutimi ame mali mu uta imbaangi ti, me ndi mu uleele ngwanya. **2** Mutimi ame aluulu mu ngebe, na pasi dialaa mu taanga dioosi. **3** Me tooni uba me makulu wubasibi kwaa Nziaambi, na wakabuu na Kristo mu ndaa mbweeyili a baana ba nguu bame ba ifuumbu imosi. **4** Bo bali basi Iseraeli: Nziaambi akitisi bo baba baana ba nde. Nde amweesi bo buzitu ba nde, na asi itwaari na bo. Nde wabahi mikele, wabayiisi buni bo bafwaana ukuundu nde, na ahi bo ndasini. **5** Bo bali baana ba bakaa, mu bo Kristo abutii mu imuutu, nde wuli nha yula a bioosi. Nyaala Nziaambi uli nha yulu a bioosi, aholo mbilili mu taanga dioosi! Amen. (aiōn g165) **6** Mandaa maa, a matooni uleele pe ti, ndasina dia Nziaambi a diabwasaala na ndutu pe. Ngwanya, boosi babutuu kwaa Iseraeli, a bali pe bo boosi bataata ba Iseraeli ba ngwanya. **7** Na baana ba Abraami boosi a bali pe ngo baana ba nde. Munda ti, Nziaambi aleeli kwaa Abraami: «Mu Isaki we kaa baa baana ba me na lasini kwaa we». **8** Mbiindila mandaa ma ni yi: a baana babutuu mu litoono la imuutu pe bali baana ba Nziaambi, ka ndila baana babutii mu lilasina la Nziaambi bali baana ba ngwanya. **9** Ka, Nziaambi ahi lilasina la nde mu mandaa ma: «Mu diina taanga di, nha me kaayira avutuu na Saara sa aba na mwaana wabaala». **10** A ndila ma ndaa maa pe! Ditsimani ka mu Rebeka wabutu bambu babali taayi moosi, ni kaa abisi Isaki. **11** Bo ali keni ababutuu pe na ali keni a bayiluu ndaa yimbwe so yimbi pe, ka paa ti minhana mia nde miyilimi, weti buli tsioolili a nde na uhele umono biyiluu bia baata, ka bia Nziaambi wuli mu uta mbili, **12** ka Nziaambi aleeli kwaa Rebeka: «Mukulu sa asalila mukee». **13** Weti buli mu uleele Mabasonuu ma Ngira: «Me natooni Yaakobi na me nabeli Esau.» **14** Ima di tuu ubwaleele? Nziaambi li na ipengenge? A pia ngwanya! **15** Ngwanya nde aleeli kwaa Mooso: «Me sayuluu mamabwe kwaa muutu wu me natoono uyuluu mamabwe, na me sa kwiilili ngebe kwaa muutu wu me natoono ukwiilili.» **16** Ndaa yii a yi li mu litoono so mifuri mia muutu pe, ka yo yili mu umata kwaa Nziaambi uli mu ukwiilili ngebe. **17** Mu Mababasonuu ma Ngira, Nziaambi li mu uleele kwaa Farao, mutini a tsi ya Ngipiti: «

Me na bialisi we mutini, paa lituu la me li monuu mu we, na mvuungu a kuumbu a me itsamuu mu tsi yoosi.» **18** Ni mubuu, Nziaambi li mu ukwiilili ngebe kwa muutu wu nde atoono ukwiilili ngebe, Nziaambi li mu ukubusu mutimi a muutu wu nde atoono. **19** Hele a pe we sa aleele me: «Mu ima Nziaambi utuu bwafweenge bisi? Ngwanya na utuu ubisi litoono la nde?» **20** We muutu, we ni na, mu usa paa na Nziaambi? Ikoombo kia tumu utu ufuulu kwaa muyilii a kio: «Mu ima we yiliyangi me bu?» **21** Mumieeni a tumu li mu yiluu mioosi mi nde atoono: mu mutamba wa tumu, nde li mu uyiluu ikoombo kia tala na kia hele a tala. **22** Ni mubuu, Nziaambi uli mumieeni wu mubwe atooni umweese kesi na litu la nde. Bunu nde ayiluu ukama mutimi, mu baata bafwaana mu uholo kesi a nde na bali baki yene ku fuuyili. **23** Ka nde ali atoono umweese busini ba buzitu ba nde kwaa baata baba moosi, baa bande ali mu kwiilili ngebe, na baa bande akwiyliluu mu ba itwaari mu buzitu ba nde. **24** Mono bu bisi dili, bisi ba nde ata mbili, ka a ndila nha kati a Bayuudayo pe, ka na nha kati a bifuumbu bikimi ka. **25** Ni maa na Nziaambi ali mu uleele mu mukaanda a mubili Ozea: «Baata babali bahele uba bame, Me sata bo baata bame, Na baata ba me nali na heele toono, Me ni ta bo bambaayi a me ba litoono. **26** Na kuu bakileele bo: «Beni a dili pe baata ba me» Sa bata bo baana ba Nziaambi wa moonyi.» **27** Mubili Yeesaya ka aleeli munda Iseraeli: «So aba ti litaanga la baana ba Iseraeli lili laa weti musiee nha peembi a mubu, ndila baata babakee nha kati a bo ba kaa yobuu. **28** Munda ti mi Pfumu aleeli, nde sa akuusu momoosi na mu mawasa nha yulu a toto.» **29** «Na weti bwakwii yaabisi Yeesaya ka: So Yahave Sebaoti wayiluu tsi yoosi, a asiisi bisi mwaana baana pe, bisi diakee ba weti ngaanda a Sodom, na bisi dia kee ufwaanina na Ngomoro!» **30** Ima diafwaana ukutu? Mono ma me ni leele: Baata babali a Bayuudayo pe, baba kihele usaa libweeye nha kulu a Nziaambi, bakitisi bo balibweeye nha misi mia nde mu imiini. **31** Ka bunu, baana ba Iseraeli babaki saa ukituu ba libweeye nha misi mia Nziaambi mu kulu ya mikele, bo bakooni ukuusu mandaa matoono mikele. **32** Mu ki toono? Munda ti bo a bakitoono pe uba balibweeye mu kuulu ya imiini, ka mu kuulu ya biyiluu. Bo bakubi baka «mu manya lili mu ubwiisi», **33** weti buli mu uleele Mabasonuu ma Ngira: «Dimono, me suusi mu Siooni manya lilikubusu baka, manya lili mu bwiisi. Ka pasi muutu wu usa nde imiini mu lo, a umono tsionyi pe.»

10 Baana banguu bame, mi me natoono mu mutima ame woosi, na mi me ndi mu ulombo kwa a Nziaambi mu Bayuudayo, mili ti bo bayobuu. **2** Ka, me utuu uta imbaangi mu bo, ti bo bali na nyooto yalaa mu usalila Nziaambi, ka nyooto a bo yalaa a yadiaalila pe mu nziaabili. **3** Mu ngwanya, bo a bayaaba pe buni Nziaambi ubaa kitisi baata, baba balibweeye nha kulu a nde. Na bo bali mu usaa kuulu ya uba balibweeye mu ibomakulu. Ni mubuu, bo bali mu ubisi kuluu yi Nziaambi aha kwa baata mu ukitesi bo baba balibweeye. **4** Mu ndaa ti, ndutu a mikele mia Mooso, mu ubiti baata kwa Kristo, paa ti boosi babusa imiini kia bo mu nde, Nziaambi amono bo weti balibweeye. **5** Mono mi Mooso asonuu, mu ndaa ya uba walibweeye mu kuulu ya mikele: «Muutu wu usalila tumini dia mikele, sa aba moonyi mu dio». **6** Ka mono buni bali mu utsuu, mu kuulu ya uba walibweeye mu imiini: «Alele pe kutso mutimi a we: Na kaa haata ku yula? Pili mosi, weti we atoono ti Kristo asutuu nha tsi.» **7** Alele pe ka ti: «Na kaa sutuu ku tsi a babakwa?» Pili mosi: weti we atoono uhaatisa Kristo mu upala ku tsi a babakwa. **(Abyssos g12)** **8** Ka buni bali mu uleele munda yalibweeye yii? Bali mu uleele weti bu: «Ndaa yili bebele na we, mu munywa a we na mu mutimi a we» pili mosi, ni ndaa ya imiini yi bisi dili mu uyaabisa. **9** Mbiiti we uleele mu munywa a we, nha kulu a baata boosi, ti Yisu li Pfumu na so we siiri imiini mu mutimi a we woosi, ti Nziaambi a siimbili nde mu babakwa, we sa yobuu. **10** Mu ndaa ti, mu mutimi bali mu usa imiini, na Nziaambi li mu kitisi muutu wuli mu usa imiini aba walibweeye. Mu munywa bali mu uta imbaangi, na Nziaambi li mu uyobolo wu uyiluu buu. **11** Mu ngwanya, Mabasonuu ma Ngira mali mu uleele: «Pasi muutu usa imiini mu nde, a umono tsionyi pe.» **12** Ni mubuu, a uli na lisoboso pe nha kati a uli Muyuudayo, na wuli a Muyuudayo pe: Bo boosi bali na Pfumu mosi, waluulu mu bubwe kwa boosi bali mu uta nde mbili. **13** Ni mubuu, Mabasonuu ma Ngira mali mu uleele: «Pasi muutu uta kuumbu a Pfumu mbili, sa ayobuu.» **14** Ka buni bo buta nde mbili, kwahele a usa imiini mu nde? Na buni bo busa imiini kia bo mu nde, so bo a bayuyi ku bali mu utsuu mu nde pe. Na buni bo butuu uyu ku butsuu mu nde, so a uli na muutu pe wu uyaabisa bo nde? **15** Na buni bo butuu uyaabisa bo nde, so a uli na baata babatsinduu mu ndaa yii pe? Weti buli mu uleele Mabasonuu ma Ngira: «Mili mimibwe, miili mia baa babali mu ubiti mandaa mamabwe!» **16** Ka, baata boosi a ba siingi ndaa yimbwe pe. Mubili Yeesaya akwileele: «Pfumu, na asa imiini mu ndaa yi bisi dili

mu uyaabisa?» **17** Ni mubuu, imiini yili mu ubutuu mu mandaa ma ndili mu uyu, ngwanya ndaa yibali mu uyaabisa ni ndaa a Kristo. **18** Ni mubuu me ndi mu ufuulu: Bayuudayo a ba yuyi ndaa yii pe? Ngwanya, bo bayuyi yo! Mabasonuu ma Ngira mali mu uleele: «Muniingi a bo a yuyini mu tsi yoosi, Na mandaa ma bo matoori natee kwa suku tsi.» **19** Me ni bwafuulu: Baata ba Iseraeli a babahili pe? Mono mvutu yakwiha Mooso tsiomi: «Me sasa ti beni diba na bukwa mu baata bali a Bayuudayo pe, Me satsindi beni mu uba na kesi nha yulu a baata bahele na mayele, buleeli Nziaambi.» **20** Yeesaya ayaabisi mu ibaala kioosi: «Baata bahele usaa me, me nasolii kwa bo, Baata babahele uta me mbili, me namonii kwa bo, buleeli Nziaambi.» **21** Ka muyii yatala Iseraeli, nde abwileeli: «Pasi iluumbu, me na sibili mio mia me, kwa baata babali mu uhele utumumu me, na utemenene me.»

11 Ni mubuu, me ndi mu ufuulu: Nziaambi a maa bwoongolo baata ba nde? A pia ngwanya! Munda ti me makulu ndi musi Iseraeli, mwaana a Abraami, wa ifuumbu kia Benyamini. **2** Nziaambi a abwoongolo pe baata ba nde, ba nde akwisoolo. Beni a diyaaba pe Mabasonuu ma Ngira ma li mu uleele mu taanga di mubili Eliya ali mu unyoongo mu Iseraeli nha kulu a Nziaambi: **3** «Pfumu, bo badusi mibili mia we, na bo batsiali madiki ma we matsuyili a bungori. Ndili ame na maasala, na bo bali mu usaa me udusu.» **4** Ka buni Nziaambi avutili kwa nde? «Ngira, me naswee maku-tsamba ma makama ma baata babahele ukuundu nziaambi a Baali.» **5** Bumosi, mutaanga di, uli kwasaala mwaana litaanga la baata ba Nziaambi asooli mu bweese ba nde. **6** Nde asooli bo mu bweese ba nde ba ngwanya, ka a mu ndaa biyiluu bia bo pe, so a buu pe, bweese ba Nziaambi a bakeni uba ba ngwanya pe. **7** Mbiindilamii ni ima? Ki baata ba Iseraeli bali mu usaa, bo aba solili kio pe. Ka ndila ba Nziaambi asoolo babayi kio. Ka kwa babamosi, bo babisi uyu. **8** weti buli mu uleele Mabasonuu ma Ngira: «Natee mu taanga di, Nziaambi asuusi bo kutso bundimbi. Nde a dibii misi mia bo paa bahele umono, na matswi ma bo paa bahele uyu, ni buu buli natee mu iluumbu ki.» **9** Mutini Daavidi aleeli ka: «Nyaala mikuungi mia bo mia udia miba kwa bo mweete, na siele, kuulu ya utee Nziaambi mbisi, na paa bo baholo tsieembili ya fwaana kwa bo. **10** Nyaala misi mia bo mikwa, nyaala bo baba bingima-ngimi; Deepese mingoongo mia bo mu taanga dioosi.» **11** Ni mubuu, me ndi mu ufuulu: Mu taanga di Bayuudayo bakubi baka, bo babwiiri ikulu? Ngira! Ka munda baka li bo bakubi,

bifuumbu bikimi biaholi liyobolo. Na liyobolo lii, latsindi Bayuudayo mu uba na bukwa. **12** Ka, so masumu ma Bayuudayo mahi busini ba muheebili kwaa tsi, so ubwa kwa bo yahi busini kwaa bifuumbu bikimi, buni mandaa mavulu bubwe makaaba, mu taanga di bo bakaasala mu itwaari mu ndaa liyobolo? **13** Mu taanga di, me nitsuu kwaa beni badili a Bayuudayo pe: Me ndi tumu a Yiisu, wubatsinduu kwaa bifuumbu bili a bia Bayuudayo pe. Na mu yii, me ndi mu uyaanga mu isala kia me. **14** Me ndi mu uyiluu buu, mu ilimbisi ti, me ndi mu utsindi baana ba nguu ba me ba Bayuudayo, baba na bukwa bavululu, na paa babamosi mu bo bayobuu. **15** Ngwanya, mu taanga di Nziaambi asuusi bo nha peembi, tsi yavuuti iyeenge na Nziaambi. Ninha, buni bukaaba mu taanga di bo bakaabwayaka bo? Sa yiba tsimbilili ya ngwanya. **16** So baheeri itsuru kia lipa kia tsiomi kwaa Nziaambi, lipa loosi lasaala ka lili la Nde. So baheeri miaanzi mia muti kwaa Nziaambi, mapaki ka mali ma Nde. **17** Ka Iseraeli yili weti muti a Olive, wu Nziaambi akesi mapaki mamamosi. Ka we wuli a Muyuudayo pe, Nziaambi anamii we nha kati a mapaki mamamosi. Weti paki la muti a Olive wa musiti: we li mu ubaa ka malimbi mali mu umata mu mwaanzi a muti a Olive. **18** Ni mubuu, we utuu pe umeengele mapaki mabakese. Buni we utuu usa liwaa? A we pe li mu ubiti miaanzi, ka miaanzi mili mu ubiti we. **19** We sa leele me: «Mapaki maa bakese mo, mu ndaa unamu me mu muti.» **20** Ngwanya a we. Bakesi mapaki maa, mu ndaa ti mo mahela na imiini. Na we anambata mu muti, mundaati ti we li na imiini. A ba na liwaa pe! Ka sa mayele. **21** Mundaati ti, mbiiti Nziaambi akesi Bayuudayo, bali mapaki ma muti wubakunu, sa mayele. Kele a bakese we ka. **22** Mono buni Nziaambi ali mu umweese bubwe ba nde, na kesi a nde: Nde li na kesi a babamaabwa mu masumu. Na nde li wumubwe kwaa we. Ka we afwaana mu uhama mu usa ilimbisi mu bubwe ba nde, so a buu pe, we ka sa bakese weti mapaki mamamosi. **23** So Bayuudayo a bahami pe mu pelili a imiini kia bo, Nziaambi sa abwanamuu bo mu mambuu ma bo, ma bo bakiba tsiomi. Mundaati ti, Nziaambi na litu la ubwanamuu bo. **24** We, we li paki la muti a Olive wa musiti, li Nziaambi a kesi, na anamii mu muti a Olive wubakunu. Ka kwaa Bayuudayo, bo bali mapaki ma muti wa Olive wubakunu. Ni mu buu, Nziaambi utuu ubwanamuu bo mu muti a bo. **25** Baana ba nguu bame, me tooni uyaabisa beni minhana mia liyobolo mi Nziaambi amweesi, paa beni dinyaala utsimi ti beni biyeri. Ibari kia baata ba Iseraeli a butuu pe ubahala, natee bu bifuumbu bikimi bini bioosi bito ku liyobolo.

26 Ni mubuu, ifuumbu kia Iseraeli kioosi ikaayobuu, weti buli mu uleele Mabasonuu ma Ngira: «Muyobili sa amata ku Siooni, Nde sa amaasa mandaa moosi mamabi, ma baana ba Yaakobi. **27** Mono lilasina li me kaasa na bo, mu taanga di me kaa maasa masumu ma bo.» **28** Mu yatala ubisi kwa bo kwa Ndaa Yimbwe, bo bali mitaata mia Nziaambi, na yii yili ndaa yimbwe kwaa beni. Ka so dimoni tsoolili a Nziaambi, bo bali baata ba Nziaambi atoono munda bakaa ba bo. **29** Mundaati ti, Nziaambi a ali mu ubwaholo pe, bungori ba nde aha. Na nde a ali mu ubwasobo matsimi pe, mu ndaa baata ba nde ata mbili. **30** Mu tsi kulu, beni a adiatumimi kwaa Nziaambi pe. Ka mu taanga di, Nziaambi maakwiilili beni ngebe, mu ndaa ti Bayuudayo babisi Nde utumumu. **31** Bumosi ka, mu taanga di, Bayuudayo bamaabisi utumumu Nziaambi, paa ti Nziaambi a kwiilili beni ngebe. Na paa, mu taanga di, bo ka bayaaba diina ngebe dii. **32** Mundaati ti, Nziaambi adibuu baata boosi kutso pelili a utumumu, paa amweese ngebe dia nde kwaa bo. (eleēsē g1653) **33** Busini ba Nziaambi bali babanene! Mayele na nziaabili a nde bili na musundu! Na utuu ubiindili kesili a nde? Na utuu uyaaba minhana mia nde? **34** Weti buli mu uleele Mabasonuu ma Ngira: «Na ayaabi matsimi ma Pfumu? Na utuu uba muheeri a mandoongi kwaa nde? **35** Na li watsiomi mu uha nde iloo, paa ti nha mbisi, Nziaambi avutulu nde kio?» **36** Mundaati ti, bioosi bili mu umata kwaa Nziaambi. Bioosi biayilimi mu Nde, na mundaati nde. Kwaa Nziaambi buzitu mu bilimi na bilimi! Amenii. (aiōn g165)

12 Baana ba nguu bame ba me, mu ndaa ti Nziaambi amweesi ngebe a nde mu bisi, me niloombo kwaa beni mu uha manyutu ma beni weti bungori ba mooni na ba ngira na ba nziaangili kwaa Nziaambi. Lii ni likuundu la ngwanya lafwaana na mandaa ma Nziaambi. **2** A didiaata pe weti buli bipfu bia tsi yi. Ka nyaalani Nziaambi akitisi beni, na aha beni mayele mamanyatii. Mu usa lisoboso nha kati a mandaa ma Nziaambi atoono, mamali mamabwe, ma nziaangili, na makuu. (aiōn g165) **3** Mu ndaa bweese ba Nziaambi aha kwaa me, me nileele kwaa mosi mosi mu beni, mu uhele uba na matsimi ma liwaa. Ka diba na matsimi matsieeme, muutu muutu mu iteesi kia imiini ki Nziaambi aha kwaa nde. **4** Bisi dili na nyutu mosi, ka na binama bialaa, bili na isala kia lisoboso. **5** Bumosi ka, so bu yili ti bisi babalayi dili, bisi dili nyutu mosi itwaari na Kristo, na bisi boosi dili itwaari bana mu bana weti binama bia nyutu mosi. **6** Bisi dili na bungori ba mutindi na mutindi ba bisi diafwaana usalila weti bu Nziaambi aha bo mu ibuu

kwaa pasi muutu: Mbiiti uli na mosi mu bisi wuli na bungori ba ubili mandaa mamumata kwaa Nziaambi, nyaala ayiluu buu mu imiini. 7 Wuli na bungori ba usalila baata, nyaala asalila. Wuli na bungori ba uyisi? Nyaala ayiisi. 8 Wuli na bungori ba uhamisa bambaayi, nyaala a hamisa bo. Wuli na kaba mu biloo bia nde, nyaala ayiluu buu mu mutimi wa litoono. Wuli mu utumu, atumu mu bungeele. Na wuli mu ubaasila babali mu pasi, ayiluu buu mu kinyi. 9 Nyaala litoono liba lahele a peluu. Dibeke mandaa mamabi, na dikangama mu mandaa mamabwe: 10 Diba na litoono nha kati a beni, weti baata ba likaanda limosi. Diba babatsiomi mu ukiinzi ba mbaayi, bana mu bana. 11 A diba babolo pe, ka mu nzala yalaa, diba na mbaa ya muheebili. Disalila Pfumu. 12 Diyaanga mundaal ilimbisi kia beni. Diba na kamini a mutimi mu taanga dia pasi. Diba na mukonono mu likuundu. 13 Dibaasila baana ba nguu ba beni babali na manzala. Diba na ipfu kia uyaka bieenyi bubwe. 14 Disieme baata bali mu ukwaamisa beni. Disieme bo, ka a disibi bo pe. 15 Diyaanga na baata bali mu uyaanga, dilili na babali mu ulili. 16 Didiaala mu itwaari bana mu bana. A diba na liwaa pe, ka ditooono mandaa ma buleembi. A diba biyeri nha misi mia beni bame pe. 17 A divutulu pe mimibi mu mimibi kwaa muutu. Disa mifuri mu uyiluu mamabwe, nha misi mia baata boosi. 18 So butuu uba, na so beni dituu uyiluu buu, diba na iyeenge na boosi. 19 Bambaayi ba litoono, a divutulu mimibi mu mimibi pe, ka dinyaala kesi a Nziaambi yi sala. Mundaal ti, Mabasonuu ma Ngira mali mu uleele: «Me kaavutulu mamabi mu mamabi, ni me kaavutulu mamvutu kwaa pasi muutu weti buli biyiluu bia nde.» Buleeli Pfumu. 20 «So mutaata a we li na nzala, ha nde bia udia. So nde li na nyooto a maamba, ha nde maamba. Mundaal ti we buli mu uyiluu buu, sa yiba weti ti we li mu ukukuu makala mambaa nha yulu a mutswe a nde.» 21 A nyaala pe ti mandaa mamabi mabiingi nha yulu a we. Ka we afwaana ubiingisi mandaa mamabwe nha yulu a mamabi.

13 Nyaala pasi muutu akuluu kwaa bakuutu bababialisa. Mundaal ti, pasi litumu lamata kwaa Nziaambi. Nde abiaalisa babali mu utumu. 2 Ni mubu, muutu wu ubisi utumumu kwaa litumu, nde li mu utemenene litumu latoono Nziaambi. Baata babuhele utumumu litumu lamata kwaa Nziaambi, sa baholo tsiembili a Nziaambi nha yulu a bo makulu. 3 Ngwanya, babali mu uyiluu mamabwe, utuu pe uba na boomo ba bazonzi. Ka ndila babali mu uyiluu mamabi, butuu uba na boomo ba bo. We atoono uhele

uba na boomo ba litumu? Yiluu mandaa mamabwe, na sa babili we. 4 Mundaal ti batumi bali mu usalila Nziaambi, mu uhamisa we mu uyiluu mamabwe. Ka so we yilii mandaa mamabi, ba na boomo ba batumi! A mu ibuu pe, bo bali na lituu la usieembe. Bo bali mu usalila Nziaambi, mu umweese kesi a nde nha yulu a babali mu usalila mandaa mamabi. 5 Ni mubuu, uli bwafwaana mu utumumu kwaa batumi. A ndili mu ubata kesi a Nziaambi pe, ka mu ndaa mutimi watsieeme. 6 Ni mubuu beni dili mu ufutu limaanda, mu ndaa ti babali mu utolo lo, bali mu usa isala kia Nziaambi mu ukuusu kio bwafwaana. 7 Difutu kwaa pasi muutu, bi beni dili mu udefe nde. Difutu limaanda kwaa wu beni diadele lo, na paha kwaa wu beni diadele yo. Dikiinzi wu beni diafwaana ukiinzi, na diha buzitu kwaa wu beni diafwaana uha buzitu. 8 A diba na yaama na muutu pe, so a mu utoonosono bana mu bana pe. Muutu wuli na litoono mu bambaayi, li mu uyiluu utumumu mikele. 9 Mu ngwanya! Tumini dia mikele dili mu uleele ti: «A soongo pe, a dusu pe, a yibi pe, asa musoyi pe», na mikele mini miososi, miavuutunu mu ndaa ndila mosi yi: «Toono mbaayi a we weti we makulu.» 10 Muutu wuli na litoono, a ubaayiluu ndaa yimbi kwaa mbaayi a nde pe. Utoono ni uyiluu utumumu mikele. 11 Diyiluu ukaanga ndaa yii, bu yili ti beni diayaaba mu ki taanga bisi dili. Taanga dia usiimbuu mu tolo dimaato! Mu ngwanya, liyobolo limaayiluu ubesene na bisi mu taanga di, na mu taanga di bisi diasi imiini kia bisi mu Kristo. 12 Butsu ka la, na busi buka mu ukia. Ni mubuu, dibumani mandaa ma bali mu uyiluu kutso pimisi. Na diholani bidwaanini bi bali mu usalila nha liyalila. 13 Dibaanani na ndiaatili yimbwe, yafwaana na liyalila la iluumbu. Dinyaalani uba na lidia na kolili a mala, tsoongili, manzala mamabi, makaama na musoyi. 14 Ka dilwaata Pfumu Yisu Kristo. Dipala mu matsimi ma imuutu mali mu ubee manzala mamabi.

14 Diyaka muutu wadee mu imiini, na a disa pe matsimi ma nde saa. 2 Mbii ti muutu mosi li mu utsimi ti nde utuu udia biloo bioosi. Ka wunu, uli na imiini kiadee, li mububaadia ndila bititi bia mu wooto. 3 Muutu uli mu udia bioosi, anyala utsoro uli mu hele udia banyama. Na uli mu hele udia banyama, anyala ufuundusu uli mu udia bioosi. Mundaal ti, Nziaambi li mu uyaka bo ka. 4 We na li, we uli mu ufuundusu musiali a muutu mukimi? So nde hami mu isala kia nde, so a buu pe, nde kooni, mii miatala pfumu a nde. Na nde sa ahama, mu ndaa ti Pfumu Nziaambi li na lituu la uhamisa nde. 5 Muutu mosi li mu utsimi ti biluumbu bini biavulu bibimosi ndutu.

Ka muutu wunu li mu utsimi ti biluumbu bioosi bili mutindi mosi. Ka muutu-muutu ayilu asa imiini mu mi nde ali mu utsimi. **6** Muutu wuli mu uha ndutu ndila kwaa iluumbu imosi, li mu uyiluu buu mu ubili Pfumu; wuli mu udia biloo bioosi ka, li mu uyiluu buu mu ubili Pfumu, munda a ti nde li mu uvutulu matoondo kwaa Nziaambi mu biloo bia nde. Muutu wuli mu uhele udia biloo bioosi, li mu uyiluu ka buu mu ukiinzi Pfumu, na nde ka li mu uvutulu matoondo kwaa Nziaambi. **7** Mu ngwanya, muutu so mosi pe nha kati a bisi li moonyi mu indemakulu, na so mosi pe ka li mu ukwa mu indemakulu. **8** So bisi dili moonyi, bisi dili moonyi mu Pfumu. Na so bisi dikwiiri, bisi dili mu ukwa mu Pfumu. Ni mubuu so dili moonyi, so dikwiiri, bisi dili baata ba Pfumu. **9** Mu ngwanya, Kristo akwi na asiimbii mu babakwa, mu uba Pfumu a babakwa na babali moonyi. **10** Ka we, mu ima we li mu ufuundusu mwaana a nguu a we? Na we, mu ima we li mu umeengele mwaana nguu? Bisi boosi sa ditemene nha kulu a Nziaambi, paa nde afuundusu bisi. **11** Ka Mabasonuu ma Ngira mali mu uleele: «Me, Pfumu a moonyi, me leeli bu: maboongo moosi sa matsukunu nha kulu a me, na ndimi dioosi sa dikiinzi Nziaambi.» **12** Ni mu buu, pasi muutu mu bisi, sa ayala mutata nha kulu a Nziaambi mu indemakulu. **13** Ni mu buu, dinyaalani ufuundusu bana mu bana. Diba na tari mu unyaala uba baka kwaa mwaana a nguu a we, li utuu ubwiisi imiini kia nde. **14** Mu Pfumu Yiisu, me na yiluu uyaaba ti a uli na iloo so imosi pe, kiasumuu mu ikiimakulu. Ka so muutu tsimi ti iloo kii yili kiasumuu, kio yili kiasumuu kwaa nde. **15** Ka so munda iloo kia udia, we li mu unyongoso mwaana a nguu a we, we a li mu udiaata pe mu litoono. A saa pfuuyili a muutu wu Kristo akwi mu nde pe, munda biloo bi weli mu udia. **16** Mandaa mali mamabwe kwaa beni, a mafwaana pe mu uba kwaa bana kuulu ya saa. **17** Mu ngwanya, mu Ipumu kia Nziaambi a yili pe ndaa ya udia na ya unywa. Kio ili ndaa ya libweeye, ya iyeenge, na ya kinya, bi Muheebili wa Ngira ali mu uha. **18** Muutu uli mu usalila Kristo bwafwaana weti buu, li mu uha Nziaambi kinyi, na baata bali mu usingi mandaa ma nde. **19** Ni mubuu, disaanani mandaa mali mu utuungu iyeenge, na mali mu ubaasila bisi mu ukulu mu imiini bana mu bana. **20** A tsala pe isala kia Nziaambi, munda biloo bia udia. Ngwanya, biloo bioosi utuu udia, ka a bwafwaana pe mu udia biloo bii utuu uba baka kwa mwaana a nguu a we. **21** Ndaa yafwaana, mu uhele udia nyama, na uhele unywa mala, na ubisi biloo bioosi bibituu ubwiisi mwaana a nguu a we mu masumu. **22** Imiini ki we li na kio, we kebe kio kia we makulu nha kulu a Nziaambi. Kinyi

kwaa muutu uli muhele ufuundusu matsimi ma nde, mu tsoolili a nde. **23** Ka muutu uli na matsimi mamabi mu biloo bi nde ali mu udia, nde li mu uhohlo tseembili a Nziaambi, munda a ti nde a ali mu uyiluu pe weti buli matsimi ma madiaala nha yulu a imiini. Na pasi ndaa yahele udiaala nha yulu a imiini, yili lisumu.

15 Bisi badili na mifuri mu imiini, diafwaana ubaasila babadee mu imiini. Bisi a diafwaana pe usaa mandaa ma mumweese bisi bame kinyi. **2** Nyaala muutu muutu mu bisi amweese kinyi mu uyiluu mamabwe kwaa mwaana nguu a nde, mu ukululu imiini kia nde. **3** Mu ngwanya, Kristo a asiayi pe mandaa makiha nde makulu kinyi. Ka weti buli mu uleele Mabasonuu ma Ngira: «Bituyi bibakituu we, biabwiiri nha yulu a me.» **4** Mu ngwanya, mandaa moosi ma bisi dili mu utaanga mu Mabasonuu ma Ngira, bakwisonuu mo mu ndaa uyiisi bisi. Paa ti, mu mukonono na mu pamini bili mu uha bisi Mabasonuu ma Ngira, bisi dibaa ilimbisi. **5** Nyaala Nziaambi, ngaa mukonono na pamini, aha beni mifuri mu uba itwaari bana mu bana, mu uduku ifwaana kia Yiisu Kristo. **6** Ni mubuu, beni boosi mu itwaari na mu muniingi mosi sa dibili Nziaambi, Taayi a Pfumu a bisi Yiisu Kristo. **7** Ni mubuu, diyakisina bana mu bana, weti bu Kristo ayaki beni mu buzitu ba Nziaambi. **8** Ngwanya, me nileele kwaa beni, Kristo akitii musiali a Bayuudayo mu ukuusu ndasina di Nziaambi asi kwaa bakaa ba bo, na umweese ti Nziaambi li mu uleele ngwanya. **9** Nde ayiiri ka, paa ti baata babahale uba Bayuudayo bakiinzi Nziaambi mu ndaa bubwe ba nde, weti buli mu uleele Mabasonuu ma Ngira: «Ni mubuu, me nibili we nha kati a matsi ma bangooyi, na me sa yimbili we mikuungu mu ndaa ubili kuumbu a we.» **10** Mabasonuu ma Ngira mali mu uleele ka: «Beni baata badili mu udiaala mu matsi ma bangooyi moosi, diyaanga wa beni na baata ba Pfumu!» **11** Mabasonuu ma Ngira mali mu ubwaleele: «Dibili Pfumu, beni baata ba matsi moosi, diyimbi buzitu ba nde, beni bifuumbu bioosi!» **12** Mubili Yeesaya li mu uleele ka: «Mwaana wa mu likaanda la Yesi sa ayira, Nde sa atemene mu utumu bifuumbu bikimi, na bo, sa basa ilimbisi kia bo mu nde.» **13** Nyaala Nziaambi wuli mu uha ilimbisi, aluuu beni mu kinyi na mu iyeenge biakuu mu imiini kia beni mu nde, paa ti beni diba bisini mu ilimbisi mu litu la Muheebili we Ngira. **14** Baana ba nguu ba me, me ndi na ngo ilimbisi ti beni dialuulu mu mutimi wumubwe. Na beni diayiluu uyaaba mandaa moosi mabafwaana uyaaba. Beni diakuu mu uhelesene mandoongi beni na beni. **15** Ka bunu, me nasonuu beni mu ibaala mu bitsuru

bialaa bia mukaanda wu, me nayilii buu mu ulibili beni moonny mu mii mi beni diakwayii. Me nasonuu buu, mu ndaa bweese ba Nziaambi asi me, 16 mu uba musiali a Yiisu Kristo kwaa bifuumbu bili a bia Bayuudayo pe. Me ndi mu usa isala kia ngiri mu uyaabisa Ndaa Yimbwe ya Nziaambi, paa ti bifuumbu bili a bia Bayuudayo pe biba, bungori ba kinyi kwaa Nziaambi, na bababialaala mu Muheebili wa Ngira. 17 Mu itwaari na Yiisu Kristo, me utuu uba na liwaa mu isala kia me mu Nziaambi. 18 Mu ngwanya, so me nituu utsuu mu ndaa mosi, ni mu ndila mi Kristo ayilii mu me, mu ubiti babali a Bayuudayo pe mu utumumu Nziaambi. Nde ayilii buu, mu mandaa na biyiluu bia nde. 19 Nde ayilii buu, mu lituu la biliimbi bia ukimuu na bimaanga, mu lituu la Muheebili a Nziaambi. Ni mubuu, me nayaabisi mu ma mbuu moosi Ndaa Yimbwe ya Kristo, umata ku Yerusalemi natee ku itinini kia Iliria. 20 Ka me namoni bubwe mu uyaabisa Ndaa Yimbwe, ndila mu mambuu mali keni a bayuu pe mamvuungu ma Kristo. Me nayilii buu, mu uhele utuungu nha yulu a ibwa ki muutu mukimi abala. 21 Ni mubuu me nayilii buu weti buli mu uleele Mabasonuu ma Ngira: « Kwaa baa babali keni a bayaabisa nde pe, sa bamono nde. Na kwaa baa babali keni a bayuu mvuungu a nde pe, sa bayaaba nde.» 22 Yii ni ndaa yakikoonoso me mu uyiri kwaa beni. 23 Ka mu taanga di, me maamana isala kia me mu bitinini bi. Umata bilimi bialaa, me ndi na nzala yalaa ya uyiri kwaa beni. 24 Na me tooni uyiluu buu, mu taanga di me kaayene ku Espaanya. Munda ti, me ndi na ilimbisi mu umono beni nha me nilabuu, na uhoho libaasila la beni mu uyene ku tsi yii, nha mbisi a udiaala na beni mu mwaana taanga hoolo. 25 Ka mu taanga di, me ndi mu uyene ku Yerusalemi mu ndaa ubaasila bangaa imiini bali kuu. 26 Mu ngwanya, bangaa Kristo ba ku itinini kia Masedwane na itinini kia Akayi batooni ukukuu bungori mu ndaa ubaasila bawele ba libuundu la ku Yerusalemi. 27 Bo makulu baholo kesili mu ubaasila bo. Ka mu uyiluu umono, bo bali na yaama la bo. Munda ti Bayuudayo babasi imiini mu Kristo, bakabi busini ba bo ba muheebili kwaa babali a Bayuudayo pe. Ni mubuu, babali a Bayuudayo pe bafwaana ubaasila Bayuudayo babasa imiini mu Kristo, mu uha bo biloo bi bo bali na nzala bio. 28 Nha me kaamana ndaa yii, na uha bo bungori baa, me salabuu kwaa beni nha me kaayene ku Espaanya. 29 Na me nayaaba ti nha me kaayiri kwaa beni, me sayiri na lisieme loosi la Kristo. 30 Ka baana ba nguu ba me, dimono ma me niloombo kwaa beni, mu kuumbu a Pfumu a bisi Yiisu Kristo na mu litoono li Muheebili wa Ngira ali mu uha: Didwaana itwaari na

me, mu ukuundu kwaa Nziaambi mu toono a me. 31 Dikuundu, paa me vuu mu mioo mia baata babahele usa imiini mu Kristo, ba ku itinini kia Yuuda, na paa libaasila li me ndi mu ubiti kwaa bangaa imiini ba ku Yerusalemi bayaka lo bubwe. 32 Mu buu, me sa to kwaa beni mu kinyi yoosi, na mbii ti Nziaambi tooni, na me sa huumu mwaana taanga hoolo kwaa beni. 33 Nyaala Nziaambi uli idia kia iyeenge, aba na beni boosi! Amenii.

16 Me nitsinduu beni Febe, keri a bisi, uli musiali mu libuundu la ku ngaanda a Senkere. 2 Diyaka nde mu kuumbu a Pfumu, weti bwafwaana mu uyiluu kwaa bangaa imiini. Na dibaasila nde mu bibiindi bioosi bi nde akaaba na nzala a beni. Nde abaasili baata balaa, na me makulu ka. 3 Dibii Pirisile na Akila, bambaayi ba me mu isala kia Yiisu Kristo. 4 Bo bakeekwa mu uvusu me. Me a ndi mebake pe mu uvutulu bo matoondo, mabuundu moosi ma Nziaambi mamahale uba ma Bayuudayo mali mu uvutulu bo matoondo ka. 5 Dibii ka libuundu lili mu ukukunu ku nzo a bo. Dibii mbaayi a me Epayinete, muutu watsiomi wasi imiini mu Kristo mu itinini kia Asia. 6 Dibii Mari wasala kwalaa mu beni. 7 Dibii Andronika na Yunya, bo bali basinzo ba me na bo babali mu perese na me. Bo bali baata balikiinzi nha kati a batumu, na bo basi imiini mu Kristo tswaamini a me. 8 Dibii Apiliyatusi, nduu a me wa litoono mu Pfumu. 9 Dibii Yulubani, wuli mbaayi a bisi wa isala mu Kristo. Na dibii ka mbaayi a me wa litoono Sitakiise. 10 Dibii Apelese, wamweese ti ngwanya nde asa imiini mu Kristo. Dibii baata bali mu udiaala mu nzo a Arisitobule. 11 Dibii Erodiooni, musinzo a me. Dibii baata bali mu udiaala mu nzo a Narsiise, babasa imiini mu Pfumu. 12 Dibii Trifene na Trifose, bakaasa babali mu usa isala kia Pfumu. Dibii ka keri a me walitoono, Pereside, wasala kwalaa mu ndaa Pfumu. 13 Dibii Lufusi, uli musiali wu Pfumu asoolo, na nguu a nde, uli ka nguu kwaa me. 14 Dibii Asikiite, Felengoni, Eremese, Patobase, Eremase, na baana ba nguu ba babaala na ba bakaasa babali itwaari na bo. 15 Dibii Filoloke na Yuli, Nere na keri a nde. Dibii ka Olipase na baata boosi babasa imiini babali itwaari na bo. 16 Dinyumbutusunu bana mu bana, weti bwafwaana kwaa baana ba nguu mu Kristo. Mabuundu moosi ma Kristo matsindii beni mabwee ma bo. 17 Baana ba nguu bame, mono mi me niloombo kwaa beni: disa mayele mu baata bali mu upalisa kabini, na bali mu diimbisi babasa imiini mu Nziaambi, bu bali mu udwaanisa nziisili yi beni diaholi. Ditakuu na bo. 18 Mu ndaa ti, baata ba pili yii, a bali mu usalila pe

Pfumu a bisi Kristo. Ka mioonyo mia bo makulu! Bo bali mu ufutu baata bali kutso bundimbi, mu mandaa ma bo mamabwe, na nziisili a bo ya peluu. **19** Baata boosi bayaaba utumumu kwa beni mu Pfumu. Me ndi mu uyaanga mu ndaa beni, ka me na toono ti beni diba na buyeri mu uyiluu mandaa ma mabwe, na uba babatsieeme mu unyaala uyiluu mandaa mamabi. **20** Taanga hoolo dimaasala, Nziaambi, idia kia iyeenge, sa akosolo Saatina ku tsini a mili mia beni! Nyaala bweese ba Pfumu a bisi Yisu iba na beni! **21** Timoteo, mbaayi a me wa isala mu Kristo, heeri beni mabwee, bumosi ka, Lusiosi, Yasoni na Sosipateri, basinzo ba me, baheeri beni mabwee. **22** Na me, Teretiosi, uli mu usonuu mandaa ma Pawuli ali mu uleele mu mukaanda wu. Me tsindii beni mabwee ma me mu Pfumu wu dili na nde itwaari. **23** Ngayusi, wuli mu uyaka me, heeri beni mabwee. Kwaa nde, libuundu loosi lili mu ukukunu. Erasti, mukebi a mboongo dia ngaanda, heeri beni mabwee. Na mwaana a nguu bisi ka Kwaritusi. [**24** Nyaala bweese ba Pfumu a bisi Yisu Kristo baba na beni boosi! Amenii!] **25** Me nibili Nziaambi! Nde li na lituu la uhamisa beni mu imiini, weti buli Ndaa Yimbwe yi me ndi mu uyaabisa beni, na yili mu uyaabisa Yisu Kristo, na weti buli nziaabisi yi Nziaambi asi mu minhana mia liyobolo mi, mibaswee umata bele pee. (aiōnios g166) **26** Ka mu taanga di, minhana mia liyobolo mi miayabini na yaki-yaki mu mikaanda mia mibili, weti buli tumini dia Nziaambi wa bilimi na bilimi. Minhani mii, miayabini kwaa bifuumbu bini bioosi paa basa imiini kia bo mu nde, na utumumu nde. (aiōnios g166) **27** Buzitu kwaa Nziaambi, ndila nde uli iyeri, mu Yisu Kristo, mu bilimi na bilimi! Amenii. (aiōn g165)

1 Kolito

1 1 Me Pawuli, wu Nziaambi ata mbili mu uba tumu a Yiesu Kristo mu litoonola nde. Itwaari na mwaana nguu a bisi Sositene. 2 Bisi dili mu usonuu mukaanda wu kwaa libuundu la Nziaambi lili ku kolito baba li bialalisa mu Kristo Yiesu, bisi dili mu utsinduu nde ka kwaa boosi ba bali bakangama mu Nziaambi mu itwaari na Yiesu Kristo, na kwaa boosi ba yaki mbili mu ubaa na idiingi mu nde, na kwaa boosi babali mu ukiinzi kuumbu a Pfumu a bisi Yiesu Kristo, Pfumu a bo na wa bisi. 3 Nyaala Nziaambi Taayi a bisi na Pfumu Yiesu Kristo baha beni bweese na iyeenge! 4 Me nibavutulanga matoondo kwaa Nziaambi taanga dioosi, mu ndaa bweese ba nde amweesi kwaa beni, mu itwaari kia beni na Yiesu Kristo. 5 Mu ngwanya, mu itwaari kia beni na Kristo, Nziaambi aluusi beni mu busini boosi, vulu-vulu, busini ba uyaaba uyaabisa mandaa ma Nziaambi na ma nziaabibili. 6 Mandaa ma bisi diayaabisi beni mu ndaa Kristo mayiluu udiaalila nha kati a beni. 7 Mu yii, a uli na bungori so bumosi pe bali mu uhele mu beni, bu beni dili mu ukebe taanga di Pfumu Yiesu Kristo akaamonuu. 8 Ni nde kaaha beni mifuri mia uhama natee ku manini, paa bahele ubahala ndaa ya usieembe beni na iluumbu ki Pfumu a bisi Yiesu Kristo a kaa nziriri. 9 Nziaambi nde makulu ati beni mbili mu udiaata mu itwaari na Mwaana a nde Yiesu Kristo Pfumu a bisi: Nde li ahama mu ndasina dia nde. 10 Baana ba nguu ba me, mu kuumbu a Pfumu a bisi Yiesu Kristo: me ndi mu uhamisa beni. Dihuhusunu, na dinyaalala uba na itaata nha kati a beni. Diba itwaari nha kati a beni, na diba na mutimi mosi na matsimi mamosi. 11 Mu ngwanya, baana ba nguu ba me, basi nzo ba Kolowe bayaabisi me ti, uli na makaama nha kati a beni. 12 Mono mi me natoono uleele, nha kati a beni, mosi li mu leele ti: «Me ndi wa Pawuli». Wumumosi ti: «Me ndi wa Apolo!». Wunu mukimi li mu ubwaleele ti: «Me ndi wa Peetero!». Ka me, me ndi wa Kristo. 13 Beni bu dili mu utsimi ti utuu ukabala Kristo? Pawuli akwa nha muti wa kuruwa mu beni? Mu kuumbu a Pawuli babootii beni? 14 Me nivutulu matoondo kwaa Nziaambi, bu me nahele ubootuu muutu so mosi mu beni, nha yulu a Kirisipusi na Ngayusi. 15 Ni mu buu, a so mosi pe mu beni wu utuu uleele ti, mu kuumbu a me babootii nde. 16 Aa! Ngwanya, me nabootii ka likaanda la Estefana, ka me a ndi na tsimi pe ti me nabootii muutu mukimi. 17 Kristo a atsindii pe me mu uyabootuu baata. Ka nde atsindii me mu uyayaabisa Ndaa Yimbwe, kwahela a usalila tsuyili ya buyeri ba imuutu. Me ndi mu uyiluu

buu, paa me nyaala umaasa lituu lili mu likwa la Yiesu nha muti wa kuruwa. 18 Mu ngwanya, uyiisi ndaa ya likwa la Kristo nha muti wa kuruwa ili lari kwaa babali mu udiimbili. Ka bisi badili mu kuulu ya liyobolo, dili mu ubahala lituu la Nziaambi mu nziisili yii. 19 Mono buli mu uleele Mabasonuu ma Ngira: «Me sa tsara buyeri ba biyeri, me sa maasa nziaabibili a ba ngaa mayele.» 20 Ninha, iyeri kuni ili? Muiyiisi a Mikele kuni ali? Wayaaba uyiluu usa paa mu tsi yi kuni ali? Nziaambi amweese ti buyeri ba tsi yi ni buwulu! (aiōn g165) 21 Mu ngwanya, baata boosi na buyeri ba bo, bakooni uyaaba Nziaambi, nha nde akimweese buyeri ba nde. Ni mu buu, Nziaambi aholi kesili ya uyobolo babali mu usa imiini mu nziisili a bisi dili mu uyiisi na nziisili me yili mu umonuu weti lari. 22 Bayuudayo bali mu uloombo biliimbi bia kimi-kimi. Basi Eleene bali mu usaa buyeri. 23 Ka bisi dili mu uyaabisa Kristo wubakomi nha muti wa kuruwa. Yo yili baka kwaa Bayuudayo na lari kwaa babali a Bangooyi. 24 Ka kwaa baa ba Nziaambi ata mbili, babali Bayuudayo, so a buu pe, basi Eleene, Kristo li lituu na buyeri ba Nziaambi. 25 Ka buwulu ba Nziaambi bavulu uyele na buyeri ba baata. Na ndeeyili a Nziaambi yavulu mifuri mia baata. 26 Baana ba nguu, dilibili mooniyi, beni bana diali, mu taanga di Nziaambi asiooli beni! Mu matsimi ma imuutu, a kwali pe na bangaa buyeri balaa nha kati a beni, a kwali ka pe na bangaa litumu balaa nha kati a beni, na kwali pe na baata bala bapala mu makaanda manaanguu. 27 Ka Nziaambi asooli biloo bili mu umonuu weti buwulu nha misi mia baata ba tsi, mu umweese baata ba buyeri tsionyi, na biloo bia hele na mifuri mu ndaa umweese bangaa mifuri tsionyi. 28 Nziaambi asiooli babavutuu mbisi, babatsoro, so a buu pe, babahele na ndutu nha kulu a baata, mu ufuusu ba tsi yili mu umono ti bo bali ba ndutu. 29 Mu yii, muutu so mosi pe wu utuu uzoo nha kulu a Nziaambi. 30 Ka Nziaambi avuuti beni na Yiesu Kristo, na nde asi ti Kristo aba buyeri ba bisi. Ni Kristo li mu ukutisi bisi mu uba balibweeye na babatsieeme nha kulu a Nziaambi. Ni nde li mu uha bisi muswa mu udiaata weti bu Nziaambi atoono, na nde li mu ukuulu bisi mu masumu. 31 Ninha, weti buli mu uyaabisa Mabasonuu ma Ngira: «So mutuu tooni uzoo, nyaala nde azoo mu mi Pfumu ayiluu.»

2 Baana ba nguu, mu taanga di me nayiri kwaa beni mu uyayaabisa beni matsweeyi ma Nziaambi, me a nasialili pe tsuyili yili na pasi mu ubahala, so a buu pe, yili mu uloombo buyeri mu ubahala. 2 Mu ngwanya, mu biluumbu bioosi bi me nakidiaala nha kati a beni, me naholi kesili ya uhele usaa uyaabisa

mandaa makimi nha yulu a ndila Yiusu Kristo, ni Yiusu Kristo wubakomi nha muti wa kuruwa. 3 Ni mu buu, mu taanga di me nayiri kwaa beni, me namonii muutu wadee na wakiteete mu boomo. 4 Tsuyili a me na nziisili a me a biafwaanina so holo pe na tsuyili ya buyeri ba imuutu. Ka ni lituu la Muheebili a Nziaambi lakiyiluu umweese beni mandaa maa 5 paa, imiini kia beni inyaala udiaalila nha yulu a buyeri ba imuutu, ka idiaalila nha yulu a lituu la Nziaambi. 6 Ka bisi, dili mu uyiisi buyeri bakuu kwaa bangaa Kristo ba bakulu mu muheebili. Buyeri me a bali ba tsi yi pe, so buyeri ba bapfumu bali mu utumu tsi yi pe, bali mu udiimbili. (aiōn g165) 7 Ngiri, me ndi mu uyaabisa buyeri ba minhana mia liyobolo la Nziaambi, ba nde aswee kwaa baata. Nziaambi akwiyiluu bo tswaamina nzilimini a tsi, paa bisi diba itwaari mu buzitu ba nde. (aiōn g165) 8 A uli na mutumi so mosi mu batumi ba tsi yi pe, wayaaba buyeri ba. So bo ali bayaaba bo, bo a bakeni ukomo Pfumu ngaa buzitu nha muti wa kuruwa pe. (aiōn g165) 9 Ka weti buli mu uyaabisa Mabasonuu Mangira: «Mandaa ma muutu ali kaala a amono so uyu pe, ma muutu kaala a atsimi mu mo pe, Nziaambi ayilii mo mu baata batoono nde.» 10 Ka kwaa bisi Nziaambi ayaabisi mo, mu Muheebili wa Ngira. Mu ngwanya, Muheebili utuu ukengese mandaa moosi, so mamayiluu usweeme mu Nziaambi. 11 Kwaa muutu, ndila muheebili a nde makulu ayaaba matsimi mali mu tso nde. Bumosi ka, ndila Muheebili a Nziaambi ayaaba matsimi ma Nziaambi. 12 Bisi a diayaki pe muheebili wa tsi yi. Ka bisi diayaki Muheebili wamata kwaa Nziaambi, paa diyaaba bungori ba Nziaambi ahi kwaa bisi mu bweese ba nde. 13 Na bisi a dili mu utsuu pe mu bungori baa mu tsuyili yili mu uyiisi buyeri ba imuutu, ka mu tsuyili yili mu uyiisi Muheebili a Nziaambi. Ni buu ka, bisi dili mu ubiindili mandaa ma ngwanya, kwaa baata babali na Muheebili wuu mu bo. 14 Muutu wuli mu usa ilimbisi mu ndila mayele ma nde ma imuutu, utuu pe usiingi mandaa ma ngwanya ma Muheebili a Nziaambi ali mu uyaabisa. Mo mali lari kwaa nde. Nde utuu pe ubahala mo, munda ti ndila mu Muheebili butuu ubahala mo. 15 Muutu wuli na Muheebili a Nziaambi utuu ukengese mandaa moosi, ka muutu walele Muheebili a Nziaambi, utuu pe ubahala wuli na Muheebili a Nziaambi. 16 Mu ngwanya basonuu: «Na ayaabi matsimi ma Pfumu Nziaambi? Na atuyi uha nde mandoongi? Ka bisi dili na matsimi ma Kristo.»

3 Mu ngwanya, baana ba nguu, mu taanga di me nali itwaari na beni, me a natuyi pe utsuu kwaa

beni weti kwaa baata babali na Muheebili a Nziaambi. Ka me natsuyi kwaa beni weti bu bubaatsuu kwaa baata ba tsi yi, weti kwaa bikenyi mu imiini mu Kristo. 2 Ni mabeene me naha kwaa beni, ka a ngo bilo o pe, munda ti, beni a diakeni utuu pe udia bio. Na so mu taanga di, beni a diakeni utuu pe udia bio. 3 Munda ti, beni dikenyi mu udiaata weti baata ba tsi yi. Bu yili ti, nha kati a beni uli na musoyi na makaama, mu yii beni dili mu umweese ti beni dili baata ba kangama mu tsi na beni dili mu udiaata mu ndiaatili ya imuutu. 4 Nha mosi mu beni ali mu uleele ti: «Me ndi wa Pawuli!» Na mukimi ti: «Me ndi wa Apolo!» Kii a ili imuutu pe? 5 Ka, Apolo ni na? Pawuli ni na? Bisi ndila basiali ba Nziaambi dili, na ni mu isala kia bisi Nziaambi ata beni mbili mu usa imiini. Pasi muutu mu bisi li mu ukuusu isala ki Pfumu ahi nde. 6 Me nakuni libutu, Apolo ayitili lo maamba, ka Nziaambi amenisi na akulisi lo. 7 Mu yii, mukuni na muyitili a maamba a bali na ndutu pe. Ka wavulu ndutu Nziaambi, munda ti nde li mu umenese na ukulusu. 8 Mukuni na muyitili a maamba bali iteesi imosi. Nziaambi sa aha musieende kwaa muutu muutu, weti buli isala kia nde. 9 Ka bisi dili musala itwaari mu isala kia Nziaambi, na beni dili tsiee a Nziaambi. Beni dili ka nzo a Nziaambi. 10 Weti buli bweese ba Nziaambi ahi kwaa me, me nasiali weti musiali wumubwe na me natuungi bibwa. Mu taanga di, mukimi li mu utuungu nha yulu a bio. Ka nyaala muutu muutu asa mayele, mu mutindi wu nde ali mu utuungu. 11 Munda ti, bibwa biamaakwayilimi mu Yiusu Kristo, na muutu pe mukimi wu utuu utuungu bibwa bikimi. 12 Baata utuu usalila woolo, mboongo, mamanya ma tala, miti, kuunzu, so a buu pe makaya, mu utuungu nha yulu a bibwa bii. 13 Ka bubwe ba isala kia muutu muutu sa bayiluu uyabina mu iluumbu kia pfuundisi. Mu ngwanya, iluumbu ki sa iyabina mu mbaa, na mbaa sa iyesine isala kia muutu muutu mu ulaa ndutu a kio. 14 Mbiiti muutu tuungi nzo yi ihele unyeenge mu mbaa, nde sa abaa musieende. 15 Ka mbii ti, nzo yinyeengi, mutuungi a yo sa ahelele musieende. Nde makulu sa avuu, ka sa yiba weti nde maapala mutso milee mia mbaa. 16 Beni diayiluu uyaaba ti beni dili nzo a Nziaambi, na Muheebili a Nziaambi li mu udiaala mu beni. 17 Ngwanya, so muutu tsiali nzo a Nziaambi, Nziaambi ka sa afuusu muutu wuu. Munda ti nzo a Nziaambi yili ya ngira, na ni beni dili nzo a nde. 18 Muutu anyala ufutu nyutu a nde makulu. So mosi nha kati a beni tsimi ti nde ngaa buyeri ali, mu monini ya imuutu, nyaala aba weti ngaa lari nha kulu a baata ba tsi yi. Mu yii, nde sa ayaka buyeri bali mu umata kwaa Nziaambi.

(aiōn g165) 19 Mundaā ti, buyeri ba tsi yi bali lari nha misi mia Nziaambi. Mu ngwanya, Mabasonuu ma Ngira mali mu uleele: «Nziaambi li mu ubwiisi biyeri mu tso mieete mia mayele ma bo.» 20 Ma Ndaa ma Nziaambi mali mu ubwaleele: «Pfumu ayaaba matsimi ma biyeri, nde ayaaba ti mo mali ma ibuu.» 21 Ni mu buu, a uli na muutu so mosi pe, wafwaana umweese lizoo la nde kwaa baata. Mundaā ti, bioosi bili bia beni: 22 Pawuli, Apolo, Peetero, tsi yoosi, moonyi, likwa, mandaa ma taanga diinadi, so a buu pe, dikaayiri, bii bioosi bili bia beni. 23 Ka beni, dili baata ba Kristo na Kristo li wa Nziaambi.

4 Ni mu buu, diholo bisi weti mabooyi ma Kristo, na bakebi ba busini ba matsweeyi ma Nziaambi. 2 Ndaa yoosi yi bali mu ulombo kwaa mukebi a busini, ni mu uba wubafwaana usa ilimbisi mu nde. 3 Mu me, so yaba beni difuundusu me, so a buu pe, bafuundisi, yii a yili ndaa ya pasi pe. Me a nituu pe ka ufuundusu me makulu. 4 Ngwanya, ndaa yili mu utsuu ku tso mutimi a me, a yili mu ufuundusu pe me. Ka a yo pe ya si ti, me ba wa suungunu. Pfumu li nzoongi a me. 5 Ninha, a difuundusu muutu pe, tswaamina taanga dibakese dito. Dikebe na tee bu Pfumu uyiri: nde sa ayalisa mandaa masweeme ku tso pimisii, na sa amweese matsweeyi ma mitimi mia baata. Tumake, muutu muutu sa aholo mbilili yafwaana kwaa nde, yimata kwaa Nziaambi. 6 Baana ba nguu, mu mii mia tala mandaa ma me ndeeli kwa beni, me maa wolo Apolo na memakulu weti ifwaani mundaā ubaasila beni mu uyaaba mbindili a tsaba yi: «Bubwe mu uba mu tso mandili makeke Mabasonuu ma Ngira.» Muutu pe so mosi mu beni wafwaana usa lizoo, mu ukala muutu mosi na umeengele mukimi. 7 Mu ima we li mutsimi ti we li mu usa lisoboso na baata bana? Biloo bioosi bi we li na bio, a kwaa Nziaambi pe we abaa bio? So buli buu, mu ima we li mu uzoo mu bi we li na bio, weti ti we a ayaka bio pe kwaa Nziaambi? 8 Beni diamaakwabaa bioosi bi beni dili na nzala bio! Beni diamaakwaba bisini! Beni dika mitini, ka bunu bisi a dili mitini pe! Ngwanya, me natoono ti beni diba ngo mitini, paa bisi ka ditumu itwaari na beni. 9 Ka me ndi mu umono ti Nziaambi asuusu bisi batumu, nha mbuu ya tsieelele. Bisi dili weti baata babaha tseembili ya likwa, mu ukwa nha kulu a baata boosi. Na, bali mu umweese bisi tsionyi nha kulu a biyiluu bia Nziaambi bioosi: nha kulu a batumu ba Nziaambi na nha kulu a baata. 10 Bisi dili babeeri ba lari mu ndaa Kristo, ka beni dili biyeri mu ndaa itwaari na Kristo. Bisi diadee, ka beni dili na mifuri. Bisi dili babameengele, ka beni dili baata ba buzitu! 11 Na

tee mu taanga diinadi, bisi dili mu umono pasi mu nzala na mu nyooto. Bisi dili mu uhele bikutu. Bali mu utete bisi mambata. Bisi dili mu uyene adiaala mbari-a-mbari. 12 Bisi dili mu usala mu mifuri mu mioo mia bisi. Mu taanga di baata bali mu utuu bisi, bisi dili mu usieme bo, mu taanga di bali mu ukwaamisa bisi, bisi dili mu ukama mutimi. 13 Mu taanga di bali mu uleele mandaa mamabi mu bisi, bisi dili mu uhamisa ba mbaayi. Bo bali mu umono bisi weti bopfwoo bia ku buubu, na weti biloo bia mviindi bi baata boosi bali mu ubumu. 14 Me sonii beni mandaa ma, a mu umweese beni tsionyi pe, ka mu udutu beni matswi, weti baana ba me ba litoono. 15 Mundaā ti, so beni dituu uba na mafuundu kuumi ma bayiisi mu idiingi kia beni na Kristo, beni dili na taayi ndila mosi. Mu taanga di me nabeyi beni Ndaa Yimbwe, me nakitii taayi a beni mu ndaa ti me nahi beni moonyi mu Yiiisu Kristo. 16 Ni mu buu, me niloombo kwaa beni mu mukonono: diduku ifwaani kia me. 17 Mundaā yii, me tsindii beni Timoteo, wuli mwaana a me wa litoono na ahama mu Pfumu. Nde sa alibili beni moonyi buni me ndi mu udiaata mu kuulu a Yiiisu Kristo, weti bu me ndi mu ukuusu nziisili mu mambuu moosi, ku tso mabuundu moosi ma Nziaambi. 18 Babamosi nha kati a beni bali mu usa lizoo, mu ndaa ti bo bali mu utsimi ti me a ni bwaa uyiri umono beni pe. 19 Ka so Pfumu heeri muswa, taanga hoolo disiaali, me sa nziri kwaa beni. Mu yii, me sa yaaba mandaa ma bangaa lizoo baa. Me sa yaaba ka mandaa ma bo butuu uyiluu. 20 Mundaā ti, Ipumu kia Nziaambi a ili ndaa ya bitoolo bia baata pe, ka ya lituu la Nziaambi. 21 Ima beni diatono? Ti me yiri kwaa beni na ikoti, so abuu pe, me yiri na mutimi walulu mu litoono na mu muheebili wa buleembi?

5 Ngwanya, baata bali mu uyene aleele ti, uli na tsoongili nha kati a beni. Tsoongili yavulu mifuri, yili ti so bangooyi utuu pe uyiluu buu! Ngwanya, bali mu uleele ka ti, mosi mu beni li mu upala na mukari a taayi a nde! 2 Na beni dili mu uzoo! Mu uyiluu umono, beni diakeni uba baata baluulu mu ngebe. Na aba bwafwaana ti beni dibingi nha kati a beni, muyilii a mandaa ma pili yii. 3 Ka mu me, so me ndi la na beni mu musunyi, me ndi bebele na beni mu muheebili. Na me namaakwafuundusu mu kuumbu a Pfumu a bisi Yiiisu, muutu wayilii mandaa mamabi maa. Me nayilii buu, weti ti, me nali itwaari na beni. Nha beni dikaakukunu, me sa ba na beni mu muheebili, na lituu la Pfumu a bisi Yiiisu sa limonuu. 5 Beni diafwaana uyeelele muutu wuu kwaa Saatina, paa ti masumu moosi mali mu nde mafuu,

ka muwuumu a nde avuu mu iluumbu kia Pfumu. **6** Beni bubwe pe kwaa beni mu uba na lizoo! Beni dilibili moonoyo mu ndaa yi: «Mwaana a ndaamba a liviiri la mapa lili mu udaandasa kwaanga a mapa.» **7** Ni mu buu, ditsieemese manyutu ma beni! Dimaasa liviiri lilikulu lili mu beni, paa beni difwaanina na kwaanga yinyatii, yahela na liviiri. Mu uyiluu umono, beni diamaakwatsieeme umata bu badusi Kristo, limeme la bisi la Paaka. **8** Mu yii, nyaala dikiinzani mukuungi a Paaka. Dikiinzani nde mu mapa mahela na liviiri, matsieeme na ma ngwanya. Ka a mu mapa mabayiluu mu liviiri lilikulu pe, la mandaa na biyiluu bibibi. **9** Mu mukaanda we me nakwisonuu kwaa beni, me nasonii beni mu unyaala uba itwaari na baata boosi bali mu udiaala kutso tsoongili. **10** Me a na ba na tsimi pe mu utsuu mu baata boosi bali mu tsi yi, bali mu udiaata ku tso tsoongili, babali na linyungu, miyibi, so a buu pe, bakuundi a biteyi. Mu buu, beni diafwaana mu upala mu tsi! **11** Ma me naba natoono uleele kwaa beni, ni mu uhele uba itwaari na ngaa Kristo wuli mu udiaala ku tso tsoongili, ngaa linyungu, mukuundi a biteyi, ngaa saa, munywiiri a mala, so a buu pe, muyibi. Beni a diafwaana pe ukaba so bia udia na muutu wa pili yi. **12** A yili ndaa a me pe mu upfuundusu babali a bangaa Kristo pe. Ndili Nziaambi upfuundusu bo. Ka beni a diafwaana pe upfuundusu ba mbaayi ba dili libuundu li moosi. Mu ngwanya basonuu: «Dibingi muutu wumubi nha kati a beni.»

6 So mosi nha kati a beni li na ndaa na mwaana nguu a nde, mu ima nde ali mu usaa fuundisi kwaa ba bahele na libweeye? Mu ima nde ali mu uhele uyene kwaa bangaa imiini? **2** Beni a diayaaba pe ti bangaa Kristo sa bafuundusu baata ba tsi yi? Na so beni diafwaana ufuundusu tsi, buni beni dikoono uyambala mandaa mamakee? **3** Beni a diayaaba pe ti, bisi sa difuundusu batumu ba Nziaambi? Mu ngwanya, bisi utuu uyambala mandaa ma idiingi ki! **4** Ka, mu taanga di beni dili na mandaa na ba mbaayi ba beni ma idiingi ki, beni dili mu uyolo baata babahela ufwaana nha misi mia libuundu! **5** Yili ndaa ya tsionyi nha kati a beni. Ngwanya, nha kati a beni a uli na iyeri ki utuu upfuundusu ndaa nha kati a baana ba nguu! **6** Ka a uli bubwe pe ti mwaana a nguu mosi a pfuundusu mwaana wunu kwaa banzoonzi ba bangoooyi. **7** Mu ngwaanya, ndaa ya upfuundusu ba mbaayi, beni na beni yi mu umweese ti beni di maa bwa vutuu mbisi. Mu ima beni dili mu uhele ukama mitimi, mu ndaa yili mu ukwaamisa beni? Mu ima beni dili mu uhele unyaala ti, bapatila biloo bia beni? **8** Ka bunu, ni beni dili mu uyiluu bubi, na dili bangaa patila.

Beni dili mu uyiluu buu kwaa baana ba nguu. **9** Beni diayiluu uyaaba ti, baata babali mu uyiluu mandaa ma mabi, a bubaa pe mbuu mu ipfumu kia Nziaambi. Dinyaala ufutu manyutu ma beni mu ndaa yi: baata ba bali mu usa ipuupu, bakuundi ba biteyi, basoongi, babaala ba bali mu upala na bambaayi babaala, **10** miyibi, bangaa linyungu, bakoli ba mala, bangaa tsa, bangaa patila, bo boosi a bubaa mbuu mu ipfumu kia Nziaambi pe. **11** Buu ni bwali babamosi mu beni. Ka beni Nziaambi tsieemisi beni, basuusi nha peembi mu ndaa a Nziaambi, beni diakitii balibweeye mu kuumbu a Pfumu a bisi Yisu Kristo na mu Muheebili a Nziaambi a bisi. **12** Beni dili mu uleele ti: «Me ndi na muswa mu uyiluu mandaa moosi!» Ee-e, ka bioosi a bili na ndutu mu beni pe. Me aba utuu uleele: «Me ndi na muswa mu uyiluu mandaa moosi!» Ka me a niyeelele pe nyutu a me mu butee kwaa ndaa so mosi. **13** Beni dili mu uleele ka ti: «Biloo bili bia moonoyo na moonoyo li wa biloo.» Ee-e, ka Nziaambi sa afuusu biloo na moonoyo. Ka Nziaambi a ayiluu pe nyutu a muutu, mu usa ipuupu: bayiluu yo mu ndaa Pfumu na Pfumu li wa yo. **14** Nziaambi asiimbili Pfumu Yisu mu babakwa, na nde sa asiimbili ka bisi mu babakwa mu lituu la nde. **15** Dilibili moonyi ti, manyutu ma beni mali binama bia nyutu a Kristo. Mu yii, me utuu uhoho inama kia nyutu a Kristo mu uvuutu kio iba itwaari na inama kia nyutu a mukaasa wa puupu? Ngori! **16** So a buu pe, beni a diayaaba pe ti, muutu wuli mu uvuutu nyutu a nde na mukaasa wa puupu, bo na nde ka nyutu mosi? Mu ngwanya, basonuu: «Bo baboolo sa baba nyutu mosi.» **17** Ka muutu wu ukangama mu Pfumu, sa aba muutu mosi na nde mu muheebili. **18** Dibata ipuupu! Masumu makimi ma muutu ali mu uyiluu mali ku mbari a nyutu a nde. Ka wuli mu yeelele nyutu a nde mu ipuupu, li mu usumunu nyutu a nde makulu. **19** Beni a diayaaba pe ti, nyutu a beni ni nzo a Muheebili wa Ngira? Ni Muheebili wuli mu beni na wu Nziaambi ahi beni. Manyutu ma beni a mali ma beni bameme pe, **20** mundaati, Nziaambi abaa beni, nde asuumbi beni mu tala yalaa. Ni mu buu, disalila manyutu ma beni mu uha buzitu kwaa Nziaambi.

7 Mu taanga di, ditsuwani mu mandaa ma beni diasonii me mu mukaanda a beni. Beni dili mu uleele ti, ili bubwe kwaa baala mu uhele upala na mukaasa. **2** Ka mu ndaa uhele ubwa mutso ipuupu, yavulu bubwe ti pasi baala aba na mukari a nde, na pasi mukaasa aba na mulumi a nde. **3** Nyaala mulumi akuusu manzala ma mukari a nde, na mukari ka ayiluu bumosi kwaa mulumi a nde. **4** Mukaasa ali

na muswa pe mu uyiluu mandaa ma nde atoono mu nyutu a nde makulu: nyutu a nde yili ya mulumi a nde. Bumosi ka, mulumi ali na muswa pe mu uyiluu mandaa ma nde atoono mu nyutu a nde makulu: nyutu a nde yili ya mukari a nde. 5 A dikabala pe mambuu. Ka beni utuu ukabala mambuu mbii ti, beni diakwayuhusunu mu uholo mwaana taanga hoolo mu ukuundu Nziaambi. Ka nha mbisi, beni utuu ubwavuutu mambuu, mukari na mulumi. Leeti, beni a dibwatuu pe ukama mutimi, na sa dibwa mu mapuusu ma Saatina. 6 Mandaa ma me ndi mu uleele beni ma, a mali litumu pe, ka muswa. 7 Ngwanya, me aba natoonu ti baata boosi baba weti me. Ka pasi muutu li na bungori ba nde ba Nziaambi ahi kwaa nde. Muutu mosi ayaka bungori ba mutindi wu, na mukimi ayaka bungori ba mutindi mukimi. 8 Mono ma me ndi mu uleele kwaa bapfi na kwaa bakwiili: aba yavulu bubwe kwaa beni mu uhama mu uba buu, weti me. 9 Ka so beni a dituyi pe ukuku manyutu ma beni, dikweele: yavulu bubwe mu ukweele paa dihele unyieenge ku mbaa. 10 Kwaa babakweele, me niha bo litumu li, lamata kwaa Pfumu, ka a kwaa me pe: mukaasa afwaana pe ukabuu na mulumi a nde. 11 So nde maa kabuu na mulumi a nde, anyaala ubwakweele, so a buu pe, abwawutulu itwaari na mulumi a nde. Na mulumi ka, a afwaana pe ubingi mukari a nde. 12 Kwaa babamosi, mono ma me ndi mu uleele, me makulu, a Pfumu pe: so baala ngaa Kristo li na mukari wa mungooyi, na mbiiti mukari wuu atoono uhama uba na nde, anyaala ubingi nde. 13 Bumosi ka, so mukaasa ngaa Kristo li na mulumi wa mungooyi, na mbiiti mulumi wuu atoono uhama uba na nde, anyaala utsara makweele. 14 Mu ngwanya, mulumi wa mungooyi li wasieeme, mu ndaa ti nde li akangama na mukari a nde uli ngaa kristo. Pili mosi ka, mukaasa wuli mungooyi li wasieeme, mu ndaa ti nde li akangama na mulumi a nde wuli ngaa Kristo. So a buu pe, baana ba beni, sa baba weti baana ba masumu. Ka bunu, mu uyiluu umono, bo bangaa Kristo. 15 Ka bunu, so muutu wuli mungooyi tooni ukabuu na mulumi so mukari a nde wuli ngaa Kristo, nyaalali nde ayiluu weti buu. Mu ndaa ya pili yii, mwaana nguu wa baala so wa mukaasa ngaa Kristo, a bwa saala mu tee pe, mundaa ti Nziaambi li mu uta beni mbili mu udiaala mu iyeenge. 16 Mukaasa, we ngaa Kristo, buni we utuu uyaaba, so we sa vuusu mulumi a we? So a bu pe, we mulumi ngaa Kristo, buni we utuu uyaaba, so we sa vuusu mukari a we? 17 Nha yulu a ndaa yii, nyaala pasi muutu ahamu mu udiaata mu kuulu yi Pfumu ahi kwaa nde, na weti bu nde ali mu taanga di Nziaambi ati nde mbili. Wuu ni mukele wu me maaha kwaa mabuundu moosi. 18 So muutu ali wubakese mu taanga di Nziaambi ati nde mbili, nyaala aba wubakese. So mukimi ali keni a bakese nde pe mu taanga di Nziaambi ati nde mbili, anyaala uba wubakese. 19 Uba wubakese, so a buu pe, wubahele ukese a yili na ndutu pe. Ndaa yavulu ndutu, ni mu utumumu mukele mia Nziaambi. 20 Nyaala pasi muutu aba weti bu nde, ali mu taanga di Nziaambi ati nde mbili. 21 We ali mutee mu taanga di Nziaambi ati we mbili? A nyoongo pe. Ka so we bayi pwaasi ya uba bunyanga, salila pwaasi yii. 22 Mundaa ti, mutee wu Pfumu ati mbili, li muutu wa bunyanga wuli ku tsini a litumu la Pfumu. Bumosi ka, muutu wuli bunyanga wu Kristo ata mbili, li mutee a nde. 23 Nziaambi abaa beni, nde asuumbi beni mu tala yalaa. Ni mu buu, dinyaala ubwaba batee ba baata. 24 Ee-e, baana banguu, bwafwaana ti pasi muutu aba nha kulu a Nziaambi, weti bu nde ali mu taanga di Nziaambi ati nde mbili. 25 Mu ndaa yatala banduumbu ba bakaasa babahele ukweele, me a ndi pe na litumu la Pfumu. Ka me niha matsimi ma me makulu, me matsimi ma muutu wu Nziaambi akwiili ngebe na ma baata utuu usa ilimbisi. 26 Mu ndaa mapasi ma taanga dia lolo, matsimi ma me ni ma: yili ndaa yimbwe kwaa pasi muutu, mu uba weti bu nde ali. 27 We na mukari li na nde? A kabuu pe na nde. We a li na mukari pe? A saa pe ukweele. 28 Ni mubuu, so we kweeli, we a siiri masumu pe, na so nduumbu mukaasa kweeli, nde a siiri masumu pe. Ka baba li mu ukweele sa ba mono mapasi ma nyutu mu pasi iluumbu kia idiingi kia bo, na me natoonu umaasa beni mapasi maa. 29 Baana ba nguu ba me, dimono mandaa ma me natoonu uleele: taanga hoolo disiaali. Umata lolo li, nyaala babakweele baba weti babahele ukweele. 30 Nyaala babali mu ulili, baba weti babali mu uhele ulili. Nyaala babali mu kinyi baba weti babahele na kinyi. Nyaala babali mu usuumbu baba weti babahele ubaa ndaanda mu bi bo basuumbu. 31 Nyaala babali mu usalila biloo bia tsi yi, baba weti babali mu uhele usalila bio. Mundaa ti, tsi yi, weti bu yo yili, a yibwadiingi pe kwala. 32 Me natoonu ti beni diba bunyanga na dihele uba na minyoongo. Muutu wahahele ukweele li mu ukanya mutimi mu isala kia Pfumu. Nde ubaasaa uha kinyi kwaa Pfumu. 33 Ka wakweele li mu ukanya mutimi mu mandaa ma tsi. Nde ubaasaa uha kinyi kwaa mukari a nde. 34 Mu yii, mutimi a nde li nha kati-a-kati a mandaa moolo. Bumosi ka, mukaasa wahahele ukweele, so a buu pe, nduumbu mukaasa li mu ukanya mutimi mu mandaa ma Pfumu. Mundaa ti nde li na nzala ya uba wangira mu nyutu na mu muheebili mu madaa ma Pfumu, mu

mandaa moosi ma nde ali mu uyiluu na moosi ma nde ali mu utsimi. Ka mukaasa wakweele, li mu ukanya mutimi mu mandaa ma tsi. Nde ubaasaa uha kinyi kwaa mulumi a nde. **35** Mu ndaa mbweeyili a beni me ndi mu uleele buu, ka a mu ulebuu beni mweete pe. Me tooni ti beni diyiluu mandaa mayiluu ufwana, na beni diyiluu ukangama mu isala kia Pfumu. **36** Ka so baala tsimi ti, nde yilii miahele ufwana kwaa nduumbu mukaasa wu nde alasina makweele, mbii ti nde li na nyooto a makweele, na nde tsimi ti, bo bafwana ukwelesene, nyaala bakwelesene, weti bu nde atoono. Mu yii, nde asiiri masumu pe. **37** Ka so mufuru a baala, utuu uholo kesili ku tso mitimi a nde ya uhele ukweele kwa hele a ubamuu, na uhele uvuutu mbuu na nduumbu mukaasa wu nde alasina makweele, nde yilii bubwe so uli ti muutu tumi nde mu uyiluu buu na so nde utuu ukutu nyutu a nde. **38** Ni mu buu, baala lilikweele nduumbu mukaasa wu nde alasina makweele, nde yilii bubwe. Ka wu uhele ukweele nduumbu wu nde alasina makweele, sindi ubwayiluu bubwe. **39** Mukaasa li akangama kwaa mulumi a nde, mu taanga dioosi di mulumi a nde ali moonyi. Ka so mulumi a nde kwiiri, nde li bunyanga mu ukweele pasi baala li nde atoono, ka ndila ti baala lii lafwana uba ngaa Kristo. **40** Ka bunu, nde sa avulu uba na kinyi so nde beeri wa nde mukwili. Maa ni matsimi ma me, na me nitsimi ti, me ka ndi na Muheebili a Nziaambi.

8 Mu taanga di, dikengesani ndaa ya banyama babaha mu bungori kwaa biteyi: ngwanya, bisi boosi dili na nziaabili, weti bu beni dili mu uleele. Nziaabili yii, yili mu uha muutu liwaa. Ka litoono lili mu utuungu libuundu. **2** Muutu wuli mu utsimi ti nde ayaaba mandaa, nde keni a ayaaba pe mandaa weti bu nde afwana uyaaba. **3** Ka muutu watoono Nziaambi, li ayabina kwaa nde. **4** Ni mu buu, nduru ni yi: utuu udia banyama babaha mu bungori kwaa biteyi, ngwanya o pia? Bisi boosi diayiluu uyaaba ti iteyi ili iloo kia buu a buu mu tsi yi, na uli na Nziaambi ndila mosi. **5** Ka so bu yili ti, uli na banziaambi bibilayi mu mayulu na nha tsini a toto, bi baata bali mu uta «binzia-nziaambi» na «bapfumu». **6** Ka ili ngwanya kwaa bisi ti, uli na Nziaambi ndila mosi. Ni nde Taayi, wayiluu biloo bioosi, na wu bisi dili moonyi mu nde. Uli ka na Pfumu ndila mosi, ni Yiesu Kristo, mu nde biloo bioosi biayilimi na mu nde bisi dili moonyi. **7** Ka a boosi pe bali na nziaabili yii. Babamosi bamaayiluu uyuku mu ukuundu biteyi, bo bali mu udia banyama babaha mu bungori kwaa biteyi. Na mu taanga di, bo bali mu utsimi ti, banyama baa bayeelili bo kwaa

binzia-nziaambi. Matsimi ma bo madee, bo bali mu umonuu weti baata basumuu nha kulu a Nziaambi, mu ndaa banyama baa. **8** Ka bunu, a biloo bi bisi dili mu udia pe bikaa sa ti bisi diswesuu kwaa Nziaambi. Bisi a dikaahalele iloo pe, so a didiiri bio pe. Na bisi a dikaabaa pe ka iloo, so didiiri bio. **9** Ka disa mayele, mu ndaa ti bunyanga ba beni dili na bo, ali ha beni litu la ukubusu baka kwaa baata ba keni aba hama mu imiini pe. **10** Mu ngwanya, so muutu wadee mu imiini moni we ngaa nziaabili, mu udia mu tso nzo yibali mu ukuundu biteyi, nde a ubaa pamini pe mu matsimi ma nde mu udia banyama babaha kwaa biteyi? **11** Mu yii, mwaana nguu a we, wadee mu imiini, wu Kristo akwa mu nde, sa adiimbili mu ndaa «nziaabili» a we. **12** Mu usa masumu mu mutindi wuu, kwaa baana ba nguu ba beni, na mu unemese matsimi ma bo ma dee, beni dili mu usa masumu kwaa Kristo nde makulu. **13** Ni mu buu, so wuli na biloo bili mu ubwiisi mwaana nguu a me, me a nibwadia pe banyama pe mu taanga dioosi, paa ti mwaana a nguu a me anyala ubwa bwa mu imiini kia nde. (aiön g165)

9 Me a ndi pe bunyanga? Me a ndi pe Tumuu a Yiesu Kristo? Me a namoni pe Yiesu Pfumu a bisi? Beni a dili pe mbutu dia me mu isala kia Pfumu? **2** So bu yili ti, babamosi bali mu ubisi usiingi me weti tumu a Yiesu Kristo, ka ngwanya kwaa beni me ndi tumu a Yiesu Kristo. Mu ngwanya, munda ti beni dili iliimbi kia isala kia me kia butumu mu ndaa Pfumu. **3** Mono bu me ndi mu ukala nyutu a me, kwaa baata bali mu ufuundusu me: **4** Me a ndi pe na muswa wa ubaa bia udia na wa unywa mu isala kia me? **5** Pasi muutu mu bisi li na muswa wa ubiti mukari a nde wuli ngaa Kristo, mu midieenge mia nde mia isala. A buu pe buli mu uyiluu batumu ba Yiesu bakimi, na baana ba nguu ba Pfumu na Peetero? **6** So a buu pe, ndila bisi, me na Barnaba, dili na litumu la usala mu ubaa bia udia? **7** Beni dia mma yuu ti lisodaare li mu usa isala ku tso kaba la bandwaani mu mufutu wa ndeme? So a buu pe, muutu ali mu udia mbutu dia muti a viinyi wu nde akunu pe? So a buu pe, mukebi biboori ali mu unywa mabeene ma mukaanga a bangoombo ba nde ali mu uboolo pe? **8** Ka mandaa ma me ndi mu utsuu, a mali mu umata pe mu mayele ma imuutu. Munda ti, mikele mia Mooso ka mili mu utsuu buu. **9** Mu ngwanya, basonuu mu mikele mia Mooso: «We a utuu pe udiibuu munywa a ngoombo, mu taanga dia utolo mbutu dia bele.» Nziaambi li mu umonu ngebe a bangoombo? **10** A mu bisi pe nde atsuyi buu? Ee-e, munda bisi basonuu ndaa yii. Munda ti, wuli mu ukunu na wuli mu utolo mbutu dia bele, bafwana

uyiluu buu, mu ilimbisi kia ubaa ikuku kia bo kia mbutu. **11** Bisi diakunu mbutu dia Muheebili nha kati a beni. Mu yii, yili ndaa yinene so bisi ditoli ikuku kia biloo mu busini ba beni? **12** Mbiiti babamosi bali na muswa mu ubaa litumu nha yulu a beni, bisi ka dili na muswa mu ubaa ikuku mu litumu lii. Ka bisi a dia sialili buu pe. Bisi dili mu ukama mutimi mu mandaa moosi mu uhele udibuu baata kuulu mu uyuu Ndaa Yimbwe ya Kristo. Ka bunu, bisi a diabamii beni pe mu uyiluu buu. Ka bisi diakami mutimi mu moosi, munda uhele usuusu mabaka mu kuulu a Ndaa Yimbwe ya Kristo. **13** Beni diayiluu uyaaba bubwe ti, babali mu usala mu nzo a Nziaambi, bali mu ubaa biloo bia bo mu biloo bi baata bali mu ubee ku nzo a Nziaambi. Na babali mu utsuu banyama mu uha bungori nha yulu a diki, bali mu ubaa ikuku kia bo mu bungori baa. **14** Bumosi ka, Pfumu aheeri litumu ti, baata babali mu uyaabisa Ndaa Yimbwe, babaa bia udia mu isala kii. **15** Ka me a na salila muswa wu me ndi na nde pe, mu uloombo beni iloo so imosi pe. Na me a ndi mu usonuu pe mandaa ma, mu ndaa uloombo beni biloo bi me ndi na muswa mu ubaa. Me na bandii mu uloombo beni bio? pia! Ndaa yavulu ndutu kwa me mu ukwa. Muutu so mosi pe wumaasa me ndaa ya usa lizoo yi! **16** Me a ndi pe na tsata a uzoo mu ndaa Ndaa Yimbwe yi me ndi mu uyiisi. Mu ngwanya, wuu ni mufunu wubanaahala me. Na ngebe kwaa me so me a yaabisi pe Ndaa Yimbwe. **17** Mbiiti me na sooli memakulu isala ki, me na keni ubaa muswa wa uholo mufutu. Ka bu yili ti ikebi ki bakwiyyi me, me ndi na siingi usa kio, weti bu Pfumu akwiyyi me kio. **18** Ki mufutu me ndi na nde? Mu uyaabisa Ndaa Yimbwe kwa ibuu, kwahele a uloombo mu banuu mufutu wu me nafwaana ubaa mu nziisili a Ndaa Yimbwe. **19** Me ndi bunyanga, me a ndi mutee a muutu so mosi pe. Ka me ndi mu usala weti mutee a baata boosi, paa me biti kwaa Kristo litaanga la baata lavulu bulayi. **20** Mu taanga di me ndi itwaari na Bayuudayo, me ndi weti Muyuudayo, paa me biti bo kwaa Yiisu. Me a ndi pe ku tsini a mikele mia Mooso. Ka me ndi weti babali ku tsini a mio. Me ndi mu uyiluu weti bo, paa me biti bo kwaa Yiisu. **21** Bumosi ka, mu taanga di me ndi itwaari na baata bahele utumumu mikele mia Mooso, me ndi mu udiaata weti bo, kwahele a ukiinzi mikele mii, paa me biti bo kwaa Yiisu. Yii a yi utoono uleele pe ti, me a ni baatumumu mikele mia Nziaambi pe, ka me makulu ndi mu baatumumu mu mikele mia Kristo. **22** Mu taanga di me ndi itwaari na baata badee mu imiini, me ka ndi mu udiaata me makulu weti muutu wadee, paa me biti bo kwaa Yiisu. Mu yii, me ndi mu usa mandaa moosi mamafwaana kwaa

boosi mu ndaa uyobolo so ndaamba a baata. **23** Me ndi mu yiluu buu mu ndaa Ndaa Yimbwe, paa ti me mbaa ikuku mu mimibwe mi yo yili mu ulasina. **24** Beni diayiluu uyaaba ti, badumi ba matiini nha mbari a bipa bali mu udumu tiini bo boosi. Ka ndila mosi li mu ubaa musieende. Ni mu buu, didumu tiini paa beni diholo musieende. **25** Badumi ba matiini boosi bubaa yilimi na ubisi biloo bikimi. Bo bali mu uyiluu buu paa baholo musieende wuli mu ufuu mu mawasa. Ka bisi dili mu usa buu munda ubaa musieende wu uhele ufuu. **26** Ni mu buu, me ndi mu udumu tiini bu natala isooso mu ndaa yi me ndi mu uduku. Me nafwaanina na muutu wuli mu udwaana mu bikaba, kwahele a utete matete-a-tete. **27** Me ndi mu usalila nyutu a me kwa mifuri. Me ndi mu uyiluu ukuku yo, paa me makulu, nha mbisi a uyaabisa Ndaa Yimbwe kwaa baata bakimi, me nyaala usa ti bamaasa me mu litaanga la baata babubaa musieende.

10 Baana ba nguu ba me, me natoono ti beni dilibili moonyi mu miayilimi kwaa bakaa ba bisi, mu taanga dia Mooso. Bo boosi bali ku tsini a ibala kia matuti, na bo boosi balabii nha kati a Mubu Wabeenge. **2** Ku tso ibala kii na ku tso mubu wuu, bo boosi baholi libootuu, paa baba miyii mia Mooso. **3** Bo boosi badiiri biloo bimosi bia muheebili. **4** Na bo boosi banywi maamba mamosi ma muheebil: bo banwiiri mu ngwanya maamba ma pali mu manya l muheebili laki yene na bo. Na manya me lii la li Kristo. **5** Ka bunu, babalayi nha kati a bo, a bakimweese Nziaambi kinyi pe. Ni mu buu, bo bakiyene akwa mu tsi ya tsata. **6** Mandaa maa mafwaana uba ifwaani kwaa bisi, paa ti bisi dinyaala uba na manzala mamabi weti mamali na bo. **7** A dikuundu pe biteyi, weti bu babamosi mu bo bayilii. Ni mu buu Mabasonuu mali mu uleele: «Baata badiaali mu udia na unywa, tumake bo batemini mu usa bifungi.» **8** Dinyaalani uyeelele manyutu ma bisi mu ipuupu, weti bu babamosi mu bo bayilii. Na maku-moolo na mafuundu matata ma baata bakwiiri mu ndila iluumbu imosi. **9** Dinyaalani usongo Kristo, weti bu bakimi mu bo bayilii, na bo bakwiiri mu misa mia bataari. **10** Dinyaala unyoongo, weti bu babamosi mu bo bayilii, na tumu a likwa adusi bo. **11** Mandaa ma ngebe maa mabwiilili bo, paa maba ifwaani kwaa bakimi. Basionii mo mu ndaa udutu matswi ma bisi, munda ti bisi dika bebele na taanga diatsieelele. (aiōn g165) **12** Ni mu buu, nyaala wuli mu umono ti nde mu mutele ali, asa mayele mu uhele ubwa. **13** Nzyesini dia yiri kwaa beni, dili nziesini di li mu uyiri kwaa baata boosi. Nziaambi li ahama mu ndasini dia nde, na nde utuu pe uha muswa ti nzyesini dili mu

uyiri kwaa beni divulu beni mifuri. Ka mu taanga di nziesini dili mu uyiri kwaa beni, Nziaambi li mu uha beni mifuri mia ukama mutimi, na mu upala ku tso dio. 14 Ni mu buu, banduu ba me ba litoono, dibata kuundili a biteyi. 15 Me ndi mu uleele kwaa beni, weti kwaa baata bangaa mayele. Mu yii, dikengese beni bame mbii ti mandaa ma me ndi mu uleele mali mamabwe so mamabi. 16 Mbasa ya lisieme yi bisi di baa vutulu matoondo yo yili itwaari kia bisi nu makila ma Kristo. Lipa li bisi di baa keso lo lili itwaari kia bisi mu nyutu a Kristo. 17 Weti buyili ti lipa lili ndila limosi, Bisi boosi dili nyutu mosi, Ka bisi boosi dili na ikuku imosi mu lipa limosi lii. 18 Dimono baata ba Iseraeli: babali mu udia banyama babali mu uha bungori nha yulu a diki, bo bali itwaari na Nziaambi. 19 Ima me natoono uleele? Nyama wubali mu uha bungori kwa biteyi li na ndutu? Iteyi ili na ndutu? 20 Ngori, ka me nisiingisi mandaa ma: mu taanga di bangooyi bali mu uha bungori kwaa biteyi, bo bali mu uha bio kwaa miheebili mimibi, ka a kwaa Nziaambi pe. Ka, me a natoono pe ti beni diba itwaari na miheebili mimibi. 21 Beni utuu pe unywa mbala mosi itwaari mbasa ya Pfumu, na mbasa ya miheebili mimibi. Beni utuu pe udia itwaari mbala mosi, nha Meese ma Pfumu na nha meese ma miheebili mimibi 22 So a buu pe, buni bisi ditooni? Bukwa ba Pfumu dili mu usaa? Beni bu dili mu utsimi ti, bisa-beni diavulu nde mu mifuri? 23 Beni dili mu uleele ti: «Baha bisi muswa mu uyiluu mandaa moosi». Ee-e, ka a mandaa moosi pe mali na ndutu. Baha beni muswa mu uyiluu mandaa moosi, ka a mandaa moosi pe mali mu utuungu. 24 Muutu muutu anyaalaa usaa ndaanda ya nde makulu, ka asaa ndaanda ya baata bakimi. 25 Beni utuu udia banyama boosi babali mu uyaluu ku kooyi, kwahele a ufuulu manduru mamu tuu umweese matsimi ma beni pasi. 26 Mu ngwanya, weti buli mu uleele Mabasonuu: «Tsi na bioosi bili mu yo, bili bia Pfumu.» 27 So mungooyi kuungi beni mu udia, na beni disiiingi uyene, didia bioosi biba kaa ha, kwahele a ufuulu manduru mamu utuu umweese matsimi ma beni pasi. 28 Ka so muutu leeli beni: «Nyama wu, wubaha mu bungori kwaa biteyi», a di dia nde pe, mu ndaa muutu wu waabisi we yo, na uhele umweese matsimi ma mutimi a nde pasi. 29 Me a ndi mu uleele pe mu ndaa matsimi ma mutimi a we, ka mu ndaa matsimi ma mutimi a muutu wu leeli we yo. Mu yii, matsimi a muutu mukimi utuu pe ufuundusu me mu mandaa ma me ndi mu usa mu bunyanga boosi. 30 So me mvutili matoondo kwaa Nziaambi mu ndaa ikuku kia biloo ki me ndi mu udia, muutu pe so mosi wuu utuu uleele me ndaa yimbi mu ndaa biloo bi me ndi mu uvutulu matoondo kwaa

Nziaambi? 31 Ni mu buu, so didiiri, so dinywiiri, so diyilii pasi ndaa, diyiluu mioosi mu ndaa buzitu ba Nziaambi. 32 A diba baka kwaa muutu so mosi pe, so kwaa Bayuudayo pe, so kwaa babahale bangooyi pe, so kwaa libuundu la Nziaambi pe. 33 Didiaata weti bu me ndi mu udiaata! Me ndi mu usa mifuri mu uha kinyi kwaa boosi, mu mandaa moosi. Me a ndi mu usaa pe mbweeyili a me makulu, ka mbweeyili a baata babalayi, paa bo bayobuu.

11 Diduku ifwaani kia me, weti bu me ndi mu uduku ifwaani kia Kristo. 2 Me ndi mu ubili beni, munda ti beni dili mu ulibili moonyi mu me mu mataanga moosi. Na beni dili mu uduku bukulu ba me nahi kwaa beni. 3 Ka, me natooni ti beni diyaaba ndaa yi: Kristo li mutswe a pasi baala, mulumi li mutswe a mukari a nde, na Nziaambi li mutswe a Kristo. 4 Ninha, so baala fuyi mutswe a nde mu taanga di nde ali mu ukuundu, so a buu pe, mu taanga di nde ali mu ubili mandaa ma Nziaambi amweesi kwaa nde, nde a li mu uha Kristo buzitu pe, wuli mutswe a nde. 5 Ka so mukaasa a afuyi pe mutswe a nde mu taanga di nde ali mu ukuundu, so a buu pe, mu taanga di nde ali mu ubili mandaa ma Nziaambi amweesi kwaa nde, nde a li mu uha mulumi a nde buzitu pe, wuli mutswe a nde. Nde li weti mukaasa wubatebe naanga. 6 So mukaasa a fuyi pe mutswe a nde, nde aba ka utuu utebe naanga! Ka munda ti, yili tsionyi kwaa mukaasa mu utebe naanga, bubwe nde nde afuu mutswe. 7 Baala a li na tsata a ufuu mutswe pe, munda ti nde li ifwaani na buzitu ba Nziaambi. Ka mukaasa li ifwaani kia buzitu ba baala. 8 Mu ngwanya, a mu nyutu a mukaasa pe Nziaambi ayilii baala, ka mu nyutu a baala Nziaambi ayilii mukaasa. 9 Na Nziaambi a ayilii pe baala mu ndaa mukaasa, ka nde ayilii mukaasa mu ndaa baala. 10 Ni mu buu, mu ndaa batumu ba Nziaambi, mukaasa li na muswa mu ufuu mutswe mu umweese iliimbi kia ukulu kwaa nde, nha kulu a mulumi a nde. 11 Ka, mu idiingi kia bisi mu Pfumu, mukaasa utuu pe uba kwahele a baala, na baala ka utuu pe uba kwahele a mukaasa. 12 Munda ti, weti bu Nziaambi ayilii mukaasa mu nyutu a baala, bumosi ka, baala li mu ubutuu mu mukaasa Ka diilibili moonyi ti, bioosi bili mu umata kwaa Nziaambi. 13 Dikengese beni bame: bwafwaana ti mukaasa anyaalaa ufuu mutswe a nde, mu taanga di nde ali mu ukuundu Nziaambi? 14 Tsi yo makulu a yili mu yuiisi pe beni ti, yili ndaa ya tsionyi kwaa baala mu uba na naanga dinda? 15 Ka bunu, yili likiinzi kwaa mukaasa mu uba na naanga dinda. Nziaambi ahi mukaasa naanga dinda mu ndaa

ufuu nyutu a nde. **16** Ka so muutu tooni ubwasa paa mu ndaa yii, nyaala nde ayiluu uyaaba ndaa yi: so mabuundu ma Nziaambi, so bisi bameme, a dili na mutindi mukimi wa usa pe. **17** Bu me ndi mu udutu matswi ma beni mu mandaa ma me niyaabisa beni ma, me a nibili beni pe. Mundaa ti, makutunu ma beni a mali mu ubiti pe beni ku uyiluu mandaa mamabwe, ka mo mali mu ubiti beni mu uvulu uyiluu mandaa mamabi. **18** Ya kati a tsiomi, baleele me ti, mu taanga di beni dili mu ukukunu, uli na itaata nha kati a beni. Me siiri imiini hoolo mu ndaa yii. **19** Bwafwaana ti kabini yiba nha kati a beni, paa bayaaba babali balibweeye mu ngwanya. **20** Ka mu taanga di beni dili mu ukukunu mu udia, utuu pe uta yo «Meese ma Pfumu». **21** Mu ngwanya, mu taanga di beni dili nha meese, pasi muutu li mu ubingili uholo biloo bia nde makulu. Babamosi bali na nzala, ka bunu, na bakimi bali mu ukolo mala. **22** Beni a dili na manzo pe, paa didia na unywa? So a buu pe, beni libuundu la Nziaambi diatoono umeengele, na umweese tsionyi kwaa babahale ubaa? Ima beni diatoono ti me leele beni? Me bili beni? Ngori, mu ngwanya, me a nibili beni mu ndaa yii pe! **23** Mu ngwanya, mono nziisili yi me nayaki kwaa Pfumu na yi me tooni uha beni ni yi: Pfumu Yiisu, mu butsuu babamuyeelili, aholi lipa. **24** Na, nha mbisi a uvutulu matoondo kwaa Nziaambi, nde abukili lo na aleeli: «Yiinayi ni nyutu a me, yibahi mu beni. Diyiluu buu, mu ulibili mooniyi mu me.» **25** Bumosi ka, nde aholi mbasa. Nha bisi a udia, nde aleeli: «Mbasa yiinayi ni lilasina lilinyatii, layilimi mu makila ma me. Pasi taanga di beni dikaanywa yo, diyiluu buu, mu ulibili mooniyi mu me.» **26** Mu ngwanya, taanga dioosi di beni dikaadia lipa li, na bu beni dikaanywa mbasa yi, beni sa diyaabisa likwa la Pfumu, natee bu nde akaayiri. **27** Ni mu buu, muutu wu udia lipa la Pfumu, so wu unywa mbasa a nde kwahele ufwana, siiri masumu mu nyutu na mu makili ma Pfumu. **28** Nyaala pasi muutu akwakengese mutimi a nde makulu, tswaamina udia lipa li, na unywa mbasa yi. **29** Mu ngwaanya, so muutu diiri lipa na nywiiri mbasa kwahele a uyaaba itwaari kia nde na nyutu a Pfumu, nde holi pfuundisi nha yulu a nde makulu. **30** Ni mu buu, baata babalayi nha kati a beni bali babeeri na bahale na mifuri, na babamosi mu bo bamaakwa. **31** So bisi dibaandii mu ukwakengese mitimi mia bisi bame, bisi a dikaabwa pe ku tsini a tseembili a Nziaambi. **32** Ka Pfumu li mu ufuundusu na usuungusu bisi, paa bisi dinyaala uholo tseembili itwaari na baata ba tsi. **33** Ni mu buu, baana ba nguu, mu taanga di beni dili mu ukukunu mu ndaa uholo Meese ma Pfumu, beni diafwaana ukebe bambaayi.

34 So muutu li na nzala, nyaala adia ku nzo a nde, paa pfuundisi a Nziaambi yinyaala ubwa nha yulu a beni mu tso makutunu ma beni. Ka mu yatala mandaa makimi, me sa yiluu mo mu taanga di me kaayiri kwaa beni.

12 Baana ba nguu, mu taanga di ditsuwani mu mandaa matala bungori ba Muheebili wa Ngira. Mundaa ti, me natoono ti beni diyaaba ngwanya mu yatala bungori baa. **2** Beni diayaaba ti, mu taanga di beni diali keni bangooyi, bakibiti beni kwaa biteyi bili utsuu pe mu udiimbisi beni. Na beni a diakitundu pe. **3** Ni mu buu, me nileeke beni ti, a uli na muutu so mosi pe wuli na Muheebili a Nziaambi, wu utuu uleele: «Yiisu aba wubasibili!» Na a uli na muutu so mosi pe wu utuu uleele: «Yiisu li Pfumu!», kwahele a ti Muheebili wa Ngira atumu nde. **4** Uli na mitindi mialaa mia bungori ba Muheebili, ka ndila Muheebili mosi li mu uha bo. **5** Uli na mitindi mialaa mia bisala, ka ndila Pfumu mosi dili mu usalila. **6** Uli na mitindi mialaa mia usalila, ka ndila Nziaambi mosi li mu usala mu bioosi na mu boosi. **7** Muheebili wa Ngira aha kwaa pasi muutu mu bisi, bungori ba ubaasila bangaa imiini boosi. **8** Muheebili li mu uha kwaa wunu, bungori ba utsuu mu buyeri, na kwaa mukimi, bungori ba utsuu mu nziababili. **9** Muheebili me ndila mosi wuu, li mu uha imiini kwaa muutu mosi bungori, na kwaa muutu mukimi bungori ba lituu la ubeese babeeri. **10** Muheebili li mu uha kwaa wunu lituu la uyiluu bimaanga, kwaa mukimi bungori ba ubili mandaa ma mumata kwaa Nziaambi. Nde li mu uha ka kwaa mukimi, lituu la usa lisoboso nha kati a miheebili mia pia na mia ngwanya. Kwaa wunu, nde li mu uha muswa mu utsuu mu ndimi dia mupili na mupili, na kwaa mukimi bungori ba ubiindili ndimi dii. **11** Ni Muheebili me ndila mosi wuu, li mu uyiluu mandaa maa moosi. Nde li mu uha kwaa pasi muutu bungori ba nde, weti bu nde atoono. **12** Ee-e, Kristo afwaanina na nyutu yili na binama bialaa. So bu binama bii bili bialaa, bio bioosi, biavutunu mu ndila nyutu mosi. **13** Na bisi boosi, Bayuudayo, basi Eleene, batee na baata bali bunyanga, babootii bisi mu uyiluu nyutu ndila mosi mu Muheebili wa Ngira ndila mosi. Na bisi boosi dianywiiri mu idia kia Muheebili me wuu. **14** Nyutu a muutu a yili mu uyilimi pe mu ndila inama imosi, ka mu binama bialaa. **15** So kuulu kia muutu ileeli: «Me a ndi wa me koo pe, mu yii, me a ndi pe inama kia nyutu.» Ka so bu kio ileeli buu, kio ni inama kia nyutu ikaaba. **16** Na so litswi utuu uleele: «Me a ndi wa me lisi pe, mu yii, me a ndi pe inama kia nyutu.» Ka so bu lo lileeli buu, lo ni inama

kia nyutu likaaba. **17** Mbiiti nyutu a muutu yoosi ali ndila lisi, buni nde yakeni uyu? Na mbiiti yo ali ndila litswi, buni nde yakeni uyu tsulu? **18** Mu ngwanya, Nziaambi asuusi pasi inama kia nyutu nha mbuu a kio, weti bu nde atoono. **19** Mbiiti ali inama ndila imoosi, baata a bakeni pe uta yo «nyutu». **20** Mu ngwanya, binama bili bialaa, ka nyutu yili ndila mosi. **21** Ni mu buu, lisi a lituu pe uleele kwaa koo: «Me a ndi na nzala a we pe!» Na mutswe ka utuu pe uleele kwaa miili: «Me a ndi na nzala beni pe!» **22** Ka bunu, binama bia nyutu bili mu umonuu ti biavulu udee, bili na ndutu. **23** Ka bisi dili mu uvulu uha likiinsi mu binama ba nyutu, bi bisi ndili mu umono ti bio a bili na ndutu pe. Na biloo bili na tsonyi mu utsuu mu bio nha kulu a baata, bisi dili mu uvulu uha bio buzitu. **24** Binama bili mu umonuu, a bili na nzala pe ti diyiluu uswee bio. Nziaambi bu ayiluu nyutu, nde asa ti bavulu uha likiinsi kwaa binama biavutuu mbisi. **25** Ni mu buu, mu nyutu a uli na itaata pe. Ka binama bioosi bia nyutu bili mu usalisina. **26** Mbiiti inama kia nyutu imosi ili mu umono pasi, binama bini bioosi ka bili mu umono pasi itwaari na kio. Mbiiti bamaaha buzitu kwaa inama imosi, bini bioosi bili mu uyaanga itwaari na kio. **27** Ka beni dili nyutu a Kristo, na pasi nde mu beni li inama kia nyutu yii. **28** Ni mu buu, mu tso libuundu, Nziaambi abiaalisa mu muloongo watsiomi batumu ba Yisu Kristo, wamioolo, mibili mia Nziaambi, wamutata, bayiisi ba mandaa ma Nziaambi. Tumake, uli na babali mu uyiluu bimaanga, na babutuu ubeesele babeeri. Nha tsieelele, baata bali na bungori ba ubaasila, na ba utumu bambaayi, na ba utsuu mu ndimi. **29** A boosi pe bali batumu ba Yisu Kristo, bali mibili, na bali bayiisi. A boosi pe bali na lituu la uyiluu bimaanga. **30** A boosi pe bali na bungori ba ubeesele babeeri, ba utsuu mu ndimi, na ba ubiindili ndimi dii. **31** Ni mu buu, dikwasaa bungori ba Muheebili bavulu ndutu. Ka mu taanga di, me tooni umweese beni kuulu yili nha yulu a makuulu moosi.

13 Muutu weti me, utuu utsuu mandaa ma baata na ma batumu ba Nziaambi. Ka mbiiti nde a ali na litoono mu bambaayi pe, nde li weti nguungu yili mu uluusu kele, so a buu pe, ngoongi yili mu uluusu kele. **2** Muutu utuu ubili mandaa mamumata kwaa Nziaambi. Nde utuu uba na nziaabili yoosi na ubahala matsweeyi moosi. Nde utuu uba na imiini ki ituu unaangila milaanda, ka mbiiti nde a ali na litoono pe, nde li muutu wa paamba. **3** Me utuu ukaba mbaayili a me yoosi kwaa bawele, na uha nyutu a me paa ti ba tsuu me ku mbaa, so me a ndi na litoono pe mu bambaayi, mandaa maa moosi mali ma ibuu.

4 Litoono ni kamini a mutimi, na lo ni libaasila mu bambaayi. Ka lo a lili pe musoyi, a lili na liwaa pe, na a lili ka na lizoo pe. **5** Litoono a lili mu umweese tsionyi kwaa baata pe, lo a lili na nyiingi pe, a lili na kesi pe, na a lili mu ukebe kooti pe. **6** Litoono a lili mu umono kinyi pe mu mandaa mamabi, lo lili mu uyaanga mu mandaa ma ngwanya. **7** Mu mataanga moosi, lo lili mu usa kolokolo mu mioosi. Lo lili mu ukebe imiini mu mioosi, lili mu usa ilimbisi mu mioosi, lo lili mu usa mukonono mu mioosi. **8** Litoono a lili na manini pe! Mbilili mbari yiwa, bungori ba utsuu mu ndimi mbari buwa ka, na nziaabili mbari yidiimbili. **9** Mu ngwanya, bisi a diayaaba pe mandaa moosi. Na ubili ku dili mu ubili, a yili yakuu pe. **10** Mu taanga di mandaa makuu makaayiri, mandaa mamahele ukuu sa madiimbili. **11** Mu taanga di me nali keni mwaana a ngebe, me nakitsuu weti mwaana a ngebe, me nakitsimi weti mwaana a ngebe, na nakibahala weti mwaana a ngebe. Ka bu me ka muutu yu maakuulu, me maasiisi mandaa moosi ma bungebe. **12** Mu taanga di, bisi dili mu umono ndila isisi kili dzimi-dzimi, weti kili mu limweenyi la tsi-kulu. Ka bunu, bisi sa dimono kwa na yaki-yaki. Mu taanga di, me a nayaaba pe mandaa ma Nziaambi moosi. Ka mbari, me sa yaaba mo moosi, weti bu Nziaambi nde makulu ayaaba me. **13** Mono, mandaa matata mamuhele uwa: imiini, ilimbisi na litoono. Ka ndaa yavulu bunene mu mandaa matata ma, ni litoono.

14 Dikwa saa tsiomi mu utoono bambaayi ba beni. Diba na nzala yalaa mu mandaa matala Muheebili wa Ngira, na vulu-vulu bungori ba ubili. **2** Wuli mu utsuu mu ndimi a li mu utsuu pe kwaa baata bakimi ka kwaa Nziaambi, mundaa ti, a uli na muutu so mosi pe wu utuu ubahala mandaa ma nde ali mu uleele. Mu lituu la Muheebili, nde li mu uyaabisa matsweeyi ma Nziaambi. **3** Ka wuli mu uyaabisa mandaa mali mumata kwaa Nziaambi, li mu utsuu kwaa baata mu tsuyili ya utuungu, mu ndaa uhamisa na uboondo bo. **4** Muutu wuli mu utsuu mu ndimi di baata bahele uyaaba, li mu uhamisa nde makulu. Ka muutu wuli mu ubili, li mu uhamisa libuundu loosi. **5** Me natoono ti beni boosi ditsuu mu ndimi. Ka me navulu utoono ti beni dibili mandaa ma Nziaambi. Mu ngwanya, wuli mu ubili avulu wuli mu utsuu mu ndimi. Utuu utsuu mu ndimi, ka tono uba na muutu wu utuu ubiindili mundaa maa paa ti mo ma hamisa libuundu loosi. **6** Ni mu buu baana ba nguu, me ni fuulu beni: mu taanga di me kaayiri kwaa beni, so me tsuuyi kwaa beni mu ndaa ya bumweenyi, ki ndaanda beni dibaa mu me? Yo a yi baasila beni pe Ka me

nafwaana uyaabisa beni nziaabisi, na nziaabili, na mbilili yi mati kwa Nziaambi so a buu pe nziisili. 7 Diholani ifwaani kia bishili bia mikuungu weti piipi. So miniingi a mili na lisoboso pe, buni butuu uyaaba mukuungu wubali mu usii mu piipi na wubali mu usii mu ngoombi? 8 Na so musii a mvura-mvuri a yuyisi pe muniingi a mvura-mvuri, ki lisodaare likaayilimi mu mudiingi? 9 Bumosi ka, buni baata butuu uyuu mandaa ma beni dili mu utsuu, so beni ditsuyi mu ndaa yi baata buhele uyuu? Beni sa ditsuu kwa paamba! 10 Uli na mandaa malaa nha tsini a toto, ka moosi mali na ndutu. 11 Ni mu buu, ka so me a ndi mu utuu uyaaba pe ndaa yi bali mu utsuu, uli mu utsuu yo li mweenyi kwaa me, na me ka sa ba mweenyi kwaa nde. 12 Ni nha, bu yili ti beni dili na nyooto mu ubaa mifuri mili mu uyiri mu Muheebili wa Ngira, diba baata baluulu mu bungori vulu-vulu bali mu ukulusu libuundu. 13 Ni mu buu, muutu wuli mu utsuu mu ndimi di baata bahele uyamba, aloombo kwaa Nziaambi, bungori ba ubiindili ndimi dii. 14 Ka so me ndi mu ukuundu mu ndimi di baata ba hele uyaaba, muheebili a me li mu ukuundu, ka mayele ma me a mali mu usala pe. 15 Ninha, buni me nisa? Me sa kuundu mu muheebili a me, ka me sa kuundu ka mu mayele ma me. Me sa yimbi mu muheebili, ka me sa yimbi ka mu mayele ma me. 16 Mu ngwanya, so we li mu uvutulu matoondo kwaa Nziaambi ndila mu muheebili a we, buni muutu wuli mu uyuu we mu tso libuundu, akaavutulu: «Ameni»? Mu ngwanya, nde a li mu uyaaba pe ma we li mu uleele, munda ti we li mu utsuu mu ndimi. 17 Utuu uba ti likuundu la we la mvutuli a matoondo lili ngo bubwe, ka lo a lili mu utuungu pe imiini kia bambaayi. 18 Me ndi mu uvutulu matoondo kwaa Nziaambi, munda ti me navulu beni boosi mu utsuu mu ndimi. 19 Ka nha kulu a libuundu lakukunu, me ndi mu umono ti yavulu: bubwe mu uleele bitoolo bitaana bi baata bu uyuu, mu ndaa uyiisi bakimi, nha mbuu ya uleele mafuundu kuumi ma bitoolo mu ndimi. 20 Baana ba nguu, a ditsimi pe weti baana ba bangebe. Diba baana ba bangebe nha kulu a mandaa mamabi, ka diba baana bababwe mu matsimi. 21 Basonuu mu Mikele: «Me sa salila mandaa ma baata ba bieenyi mu utsuu kwaa baata ba me. Me sa tsuu kwaa bo, mu minywa mia bieenyi. Ka so nayiluu buu, bo a bu uyuu me pe buleeli Pfumu.» 22 Ni mu buu, bungori ba utsuu mu ndimi ni iliimbi kia lituu la Nziaambi kwaa bangooyi, ka a kwaa bangaa imiini pe. Bumosi ka, bungori ba ubili mandaa ma Nziaambi buli iliimbi kwaa bangaa imiini, ka a kwaa bangooyi pe. 23 Mbiiti libuundu loosi limaakukunu na boosi bali mu utsuu mu ndimi, na

tumake, baata babahale uyiluu uyaaba mandaa ma Nziaambi, so a buu pe, bangooyi bakoti nha mbuu yi beni dili, bo sa baleele ti, beni dimaahayuu. 24 Ka mbiiti beni boosi bali mu ubili, so mungooyi na so muutu wahele uyaaba mandaa ma Nziaambi, koti nha beni, nde sa abahala masumu ma nde mu mandaa ma nde ali mu uyuu. Nde sa ba mu ufuundusu mu ma ndaa ma nde ayuyi. 25 Na matsimi masweeme ku tso mutimi a nde, sa mamonuu nha liyalila. Mu yii, nde sa abaandina na usuusu kiinzi nha tsini a toto, na sa abili Nziaambi bu akaaleele: «Mu ngwanya, Nziaambi li nha kati a beni!» 26 Baana ba nguu, beni difwaana usa weti bu: Mu taanga di beni dili mu ukukunu munda likuundu, mosi mu beni utuu uyimbi mukuungu, mukimi utuu uyiisi ba mbaayi, mukimi utuu uyaabisa matsweeyi ma Nziaambi, mukimi utuu utsuu mu ndimi di baata ba hele uyaaba, na mukimi utuu ubiindili ndimi dii, moosi maa maba mu pamisi a libuundu. 27 Mbiiti baata bali mu utsuu mu ndimi diba hele uyaaba, wa fwaana ti baata boolo so batata mu uyiluu buu, muutu muutu mu taanga dia nde. Na muutu afwaana ubiindili ma bo bali mu uleele. 28 Mbiiti a kuli na muutu pe mu ubiindili ndimi dia bo, nyaala ti mosi mosi mu bo, awuru kele ku tso libuundu: nyaala nde atsuu ndila kwaa nde makulu na kwaa Nziaambi. 29 Ka kwaa babali mu ubili, nyaala baata boolo so batata batsuu, na bakimi bakengese ma bo bali mu uleele. 30 Ka so muutu mukimi wuli nhaa, bayi nziaabisi a Nziaambi, nyaala wa tsiomi wuli mu utsuu awuru. 31 Beni boosi, wunu nha mbisi a wunu, utuu ubili, paa boosi babaa nziisili na pamini. 32 Nyaala babali mu ubili, baba batumi ba muheebili wa mbilili wuli mu bo. 33 Munda ti, Nziaambi a ali Nziaambi wa butsa-butsa pe, ka wa iyeenge. Weti mu mabuundu moosi mangiri, 34 nyaala bakaasa bawuru mu mamvuutini ma libuundu. Bo a bali na muswa mu utsuu pe. Weti buli mu uleele mikele mia Mooso, bo bafwaana ukuluu. 35 Mbiiti bo na nzala a uyaaba ndaa, nyaala bo bafuulu kwaa balumi ba bo ku manzo. A bwafwaana pe kwaa mukaasa mu utsuu mu mamvuutini ma libuundu. 36 Beni bu dili mu utsimi ti, mandaa ma Nziaambi kwaa beni mamata? So a buu pe, ndila kwaa beni mo matoori? 37 So muutu tsiimi ti nde li mu ubili, so a buu pe, nde li bungori ba Muheebili, nyaala nde asiingi ti, mandaa ma me ndi mu usonuu beni, mali tumini dia Pfumu. 38 Ka so nde a siingi mo pe, Nziaambi ka a usiingi nde pe. 39 Ni mu buu, baana ba nguu ba me, dikwasaa ubili mandaa ma Nziaambi, ka a dili pe mu utsuu mu ndimi. 40 Ka ndila ti, diyiluu mioosi mu likiinzi na mu bungeele.

15 Baana ba nguu mu Kristo, me tooni ulibili beni moonyi mu Ndaa Yimbwe yi me nayaabisi kwaa beni. Ndaa yii, beni diayaki yo, na diayiluu unambita mu yo. **2** Mu mo beni dili mu uyobuu so beni dihami mu usa imiini mu mandaa ma me na yiisi beni. So beni a diyilili buu pe, mu ibuu beni diasi imiini. **3** Nha kati a tsiomi, me nahi beni nziisili yibahi kwaa me: Kristo akwi mu ndaa masumu ma bisi, weti bwayaabisi Mabasonuu ma Ngira. **4** Bamusuusi mu ngili na nde asiimbii mu babakwa mu iluumbu kia bitata, weti bwayaabisi Mabasonuu ma Ngira. **5** Nde amonii kwaa Peetero, tumake kwaa batumu ba nde kuumi na boolo. **6** Tumake, nde amonii kwaa makama helape mataana ma baana ba nguu ba nde babali ba kukunu mbuu mosi. Babalayi mu bo bakeni misii, ka babamosi bamaakwa. **7** Tumake, nde amonii kwaa Yaakobi, na kwaa batumu ba nde boosi. **8** Nha mbisi a umonuu kwaa bo boosi, nde amonii ka kwaa me, so bu me ndi weti mwaana wabutuu tswaamina a yimi liyele. **9** Mu ngwanya, me ndi tumu a Yiisu wayiluu uvutuu mbisi mu batumu ba nde boosi. Mu uyiluu umono, me a na kuu pe so hoolo ti bata me tumu a Yiisu, mu ndaa ti me na kwaamisa libuundu la Nziaambi. **10** Ka mu ndaa bweese ba Nziaambi, me ndi muutu wu me ndi. Bweese ba nde asa kwaa me a bali ba ibuu pe: mu ndaa ti, me nasala kwavulu batumu ba Yiisu boosi. Mu uyiluu umono, a me makulu pe ndi mu usala, ka bweese ba Nziaambi bali mu me. **11** Mu yii, so yaba me, so yaba bo, maa ni mandaa ma bisi dili mu uyaabisa, maa ni mandaa ma beni diasia imiini mu mo. **12** Bisi dili mu uyaabisa ti Kristo asiimbuu mu babakwa. Ka mu ima babamosi mu beni bali mu uleele ti, babakwa a bakaasiimbuu pe? **13** Mbiiti babakwa a bakaasiimbuu pe, mu yii, Kristo ka a asiimbuu mu babakwa pe. **14** Na mbiiti Kristo a asiimbuu pe mu babakwa, bisi a dili na ndaa ya uyaabisa kwaa beni, na beni a dili na ndaa pe yi disa imiini mu yo. **15** Mbiiti ngwanya tsimbilili a babakwa yo pe, itooni uleele ti Nziaambi a siimbili Kristo mu babakwa pe. Mbiiti buu, bisi dili bambaangi ba Nziaambi ba pia. Mu yii, bisi diali bambaangi ba Nziaambi ba pia nha kulu a beni, munda ti bisi dialeeli ti nde asiimbili Kristo mu babakwa. **16** Mu ndaa ti, mbiiti babakwa a bali mu usiimbuu pe, Kristo ka a asiimbuu pe mu babakwa. **17** Na mbiiti Kristo a asiimbuu pe mu babakwa, imiini kia beni ili kia ibuu, na beni diken dialuulu mu masumu. **18** Yitooni uleele ka ti, boosi babakwa mu imiini mu Kristo, bali baata badiimbili. **19** So ilimbisi kia bisi mu Kristo ili ndila mu idiingi ki, mu yii, bisi dili baata bavulu baata boosi mu munyongi.

20 Ka mu ngwanya, Kristo li wa tsiomi mu usiimbuu mu babakwa. Mu yii, nde amweesi ti boosi bamaakwa sa basiimbuu. **21** Mu ngwanya, weti bu likwa layiri mu muutu mosi, bumosi ka tsimbilili a babakwa yayiri mu muutu mosi. **22** Baata boosi bali mu ukwa, munda ti bo banambita mu Aadami. Bumosi ka, boosi sa babaa moonyi munda ti, bo banambita mu Kristo. **23** Ka pasi muutu li na mbuu a nde: wa tsiomi mu boosi, ni Kristo wamaakwasiimbu, tumake babali bangaa Kristo, bakaasiimbuu mu taanga di nde akaayiri avutuu. **24** Nha kaayiri manini a taanga: Kristo sa afuusu litumu loosi, bipfumu bioosi na tuu dioosi dia miheebili mimibi, na nde sa avutulu ipfumu kwaa Nziaambi Taayi. **25** Munda ti, Kristo afwaana utumu, natee bu Nziaambi akaasuusu mitaata mia Kristo nha tsini a miili mia Kristo. **26** Mutaata wa tsieelele wu nde akaafuusu, ni likwa. **27** Mu ngwanya, basonuu: «Nziaambi asuusi bioosi nha tsini a miili mia nde.» Ka ili na yaki-yaki ti, mu «bioosi» bi Nziaambi asuusu ku tsini a miili mia nde, Nziaambi nde makulu nde pe mu kati. Munda ti, nde ni wasuusu bioosi ku tsini a litumu la Kristo. **28** Mu taanga di Nziaambi akaasuusu bioosi ku tsini a litumu la Mwaana, nde makulu Mwaana, sa aba ku tsini a litumu la Nziaambi, wasuusu bioosi ku tsini a litumu la Mwaana. Mu yii, Nziaambi sa atumu nha yulu a bioosi mu iteesi kiakuu. **29** Dibwatsimi ka mu baata babali mu uholo libootuu mu ndaa baata babakwa: ima bo bali mu usaa ubaa? Mbiiti ngwanya babakwa a bali mu usiimbuu pe, ahuli na ndanda pe kwa baata mu uholo libootuu nha mbuu a babakwa. **30** Na bisi bame, mu ima dili mu ubaasuusanga idiingi kia bisi, nha peembi a likwa taanga dioosi? **31** Baana ba nguu, pasi iluumbu idiingi kia me ili nha peembi a likwa. Ka uli ngwanya ti, me ndi na kinyi mu beni mu itwaari kia beni na Yiisu Kristo Pfumu a bisi. **32** Ki ndaanda me nakeebaa mu udwaana na banyama ba musiti ku ngaanda a Efeso, mbiiti ali ndila mu mandaa ma imuutu? Mbiiti babakwa a bali mu usiimbuu pe, ninha, weti bu bali mu uleele, «didaanani na dinywanani, munda ti nhangwaali sa dikwaanani!» **33** Disa mayele: «binduu bibibi bili mu ubiiyisi ndiaatili yimbwe.» **34** Diyiri avutuu mu matsimi mamabwe, weti bwasuungunu, na dinyaala ubwa sa masumu. Mu ngwanya, baata bakimi nha kati a beni a ba yaaba Nziaambi pe, na me ndi mu uleele beni paa beni dimono tsionyi. **35** Ka muutu utuu ufuulu: «Buni babakwa bali mu usiimbuu? Ki nyutu bo bakaaba na yo?» **36** We ali na mayele pe! Mu taanga di we li mu ukunu libutu, lo lili mu uha moonyo kwa muti so lo likwiiri. **37** Iloo ki we li mu ukunu ili libutu la paamba. Lo utuu uba libutu la bele,

so a buu pe, libutu likimi. We ali mu ukunu pe muti, ka we li mu ukunu libutu likaamene. **38** Nha mbisi, Nziaambi li mu umenese libutu mu uba muti, na nde li mu ukululu nde, weti bu nde atoono. Pasi libutu na muti a nde. **39** Bilyilu bioosi bili mu uwumunu a bili na nyutu mosi pe: nyutu ya baata kimi, ya banyama kimi, ya banyuni kimi, na ya batswi ka kimi. **40** Uli ka na manyutu ma ku yula na manyutu ma nha tsi. Ka manyutu ma ku yula mali na buzitu ba mo, na manyutu ma nha tsi ka mali na buzitu ba mo. **41** Nyanga yili na liyalila la nde, tsuungi ka li na liyalila la nde, na bambwelele a bali ka naliyalila li mosi pe. Ka pasi bambwelele li na liyalila la nde. **42** Sa buba ka buu mu taanga di babakwa bakaasiimbuu. Mu taanga di bali mu udii nyutu, yo yili mu ubolo; mu taanga di yo yili mu usiimbuu mu babakwa, yo utuu pe ubwabolo. **43** Mu taanga di bali mu udii nyutu, yo yili yadee na yafele a mifuri. Ka mu taanga di yo yikaasiimbuu mu babakwa, yo sa iba ya buzitu na mifuri. **44** Mu taanga di bali mu udii yo, yo yili nyutu ya imuutu. Ka nha yo ikaasiimbuu mu babakwa, yo sa yiba nyutu ya muheebili. Mu ngwanya, uli na nyutu ya imuutu, na uli ka na nyutu ya muheebili. **45** Mu ngwanya, Mabasonuu ma Ngira mali mu uleele: «Muutu watsiomi, Aadami, abayi moonyi.» Ka Aadami watsieelele aluulu mu Muheebili wuli mu uha moonyi. **46** A nyutu ya Muheebili pe yili mu ukwayiri tsiomi, ka nyutu ya imuutu. Nyutu ya Muheebili yili mu uyiri nha mbisi. **47** Nziaambi ayilii muutu wa tsiomi mu toto. Ka muutu wa boolo amatii ku mayula. **48** Baata ba nha tsini a toto bafwaanina na muutu wubayiluu mu toto. Ka baata ba ku mayula bafwaanina na muutu wamati ku mayula. **49** Weti bu bisi diafwaanina wubayiluu mu toto, bumosi ka bisi sa difwaanina wamati ku mayula. **50** Baana ba nguu, dimono mandaa ma me natoono uleele beni: Manyutu ma bisi na musugni na makila utuu pe ukoto mu ipfumu kia Nziaambi, na biloo bili mu ukwa utuu pe ukot ku mbuu yili biloo bi uhele ukwa. **51** Me niyaabisa beni miatsweeyi ma Nziaambi: A bisi boosi pe dikwa. Ka itsundu-a-tsundu, bisi boosi sa dikituu. **52** mu mbala mosi, nha bakaasii turumbeete ya tsieelele. Mundaa ti, nha bakaasii yo, babakwa sa basiimbuu mu uhele ubwakwa, na bisi sa dikituu. **53** Mu ngwanya, nyutu yili mu ubolo yafwaana ukituu mu uba nyutu yi ihele ubwabolo. Na nyutu yili mu ukwa yafwaana ukituu mu uba nyutu yi ihele ubwakwa. **54** Nyutu yili mu ubolo sa yikituu nyutu yiyihele ubolo, na nha nyutu yili mu ukwa sa yikituu nyutu yiyihele ukwa. Mu taanga dii, mandaa Mabasonuu ma sa muyilimi: «Likwa bamaamaasa. Mbiingili yimaakuu! **55** Likwa, mbiingili a we kuni ili? «Likwa, lituu la we la udusu

kuni lili?» (Hadēs 986) **56** Likwa labaa lituu la udusu mu masumu, na masumu mabaa mifuri mu ndaa mikele. **57** Ka divutulani matoondo kwaa Nziaambi nde wuli mu uha bisi mbiingili mu Pfumu a bisi Yiisu Kristo! **58** Ni mu buu baana ba nguu ba me ba litoono, dihana na dihanina. Dibaahama taanga dioosi mu usa isala kia Pfumu. Mundaa ti, beni diayaaba ti, mapasi ma beni dili mu umono, mu itwaari na Pfumu, a muba pe ma ibuu.

16 Mu taanga di, nyaala ditsuwani mu tolili a bungori mu ndaa bangaa imiini ku ngaanda ya Yerusalemi. Diduku tumini di me naha kwaa mabuundu ma ku ngaanda ya Ngalatia. **2** Pasi limiingi, muutu muutu mu beni asuusu nha peembi mu nzo a nde, bi nde uswee, weti buli mbayili a nde, paa dihele ukebe nziriri a me, mu ukukuu mboongo. **3** Mu taanga di me kaayiri, me sa tsinduu baata ba beni dikaasoolo, na mikaanda mia tumini, mu ubiti bungori ba beni ku Ngaanda a Yerusalemi. **4** Mbiiti bwafwaana ti me ka me yene, me sa yene itwaari na bo. **5** Me sa yiri kwaa beni, nha mbisi a uyene ku itinini kia Masedwane, mundaa ti me sa labuu ku itinini kii. **6** Me sa diaala mwaana taanga holo kwaa beni, helape me sa labisa taanga dia kioori dioosi kuu. Mundaa ti, beni sa dibaasila me mu udukusu midieenge mia me. **7** Me a natoono umono beni ndila mu taanga di ka yoo. Me ndi na ilimbisi kia udiaala mwaana biluumbu bia laa na beni, so Pfumu tooni. **8** Ka me ndi na tsimi ya udiaala ku ngaanda a Efeso natee mu iluumbu kia Pentekoti. **9** Kuu kuulu yili bwaasi mu usala isala ki inene kia Nziaambi, so bu yili ti mitaata mili mialaa. **10** Mbiiti Timoteo yiri kwaa beni, diyaka nde bubwe, mundaa ti nde ka li mu usa isala kia Pfumu weti me. **11** Muutu so mosi pe wu umeengele nde! Ka dibaasila nde paa adukusu midieenge mia nde mu iyeenge, paa ayiri avutuu kwaa me. Me ndi mu ukebe nde itwaari na baana ba nguu. **12** Ka mu yatala mwaana nguu a bisi Apolo, me ndi mu ubaahamisanga nde taanga dioosi mu uyiri kwaa beni itwaari na baana ba nguu bakimi. Ka nde a li na nzala mu uyiluu bu pe mu taanga di. Ka nde sa ayiri mu taanga di nde akaaba pwaasi. **13** Diba likanda, dikangama mu imiini, diba na ibaala, diba na mifuri. **14** Diyiluu mioosi mu litoono. **15** Beni diayaaba Estefana na likaanda la nde. Beni diayaaba ti mu itinini kia Akayi, bo bali batsiomi mu ukiingili mayele, na bo ba baasili bangaa imiini kwalaa. Ni mu buu, me niloombo kwaa beni baana ba nguu: **16** Ditumumu kwaa baata ba pili yii, na kwaa baata bali mu usala itwaari na bo. **17** Me ndi na kinyi mu nziriri a Estefana,

Fortunatusi na Akayikusi. Mundaa ti bo babaasila me
nha mbuu a beni, nha beni diali bo pe. 18 Na bo
bahamisi muwuumu a me, weti bu bo bayilii kwaa
beni bame. Dikaayaaba bwa ubili baata ba pili yii! 19
Mabuundu ma itini kia Asia maheeri beni mabwee.
Akila na Pirisile, itwaari na libuundu lili mu ukukunu
ku nzo a bo, batsindii beni mabwee ma bo ma litoono,
mu Pfumu wuli mu uvuutu bisi. 20 Baana ba nguu
boosi bali nha baheeri beni mabwee. Dibiyisini mu
unyumbutusunu bana mu bana, weti baana ba imiini.
21 Me Pawuli ndi mu usonuu mandaa ma muduku
ma, mu koo kia me makulu: Mabwee ma beni! 22
So muutu atoono Pfumu pe, nyaala aba wubasibi!
Maranata! Pfumu a bisi li mu uyiri! 23 Nyaala bweese
ba Pfumu Yiisu baba na beni! 24 Me natoono beni
boosi, mabwee mu itwaari na Yiisu Kristo.

2 Kolito

1 Me Pawuli, tumu a Kristo Yiesu mu litoono la Nziaambi, ndi mu usonuu mukaanda wu kwaa libuundu la Nziaambi la ku ngaanda a Kolito, na kwaa babangira boosi bali mu itinini kia Akayi. Me ndi itwaari na mwaana a nguu a bisa-beni Timoteo. **2** Nyaala bweese na iyeenge bili mu umata kwaa Taayi a bisa-beni Nziaambi na Pfumu Yiesu Kristo biba na beni! **3** Dibilani Nziaambi, Taayi a Pfumu a bisa-beni Yiesu Kristo. Nde li Taayi walulu mu bubwe, Nziaambi wuli mu uhamisanga baata mu mandaa moosi. **4** Nde li mu uboondo bisi mu mapasi ma bisa-beni moosi, paa ti bisi ka dituu uboondo baata boosi babali ku tso mapasi ma mupili na mupili, mu uha bo mboondili yi bisi bameme diayaka kwaa Nziaambi. **5** Mu ngwanya, weti bu dili mu umono mapasi malaa mu itwaari kia bisi na Kristo, ni buu ka, mu Kristo bisi dili mu uholo pamini yinene. **6** Mu taanga di bisi dili mu umono mapasi, ni mu ndaa pamini a beni na ukala beni. Na mu taanga di Nziaambi ali mu uhamisa bisi, ni mu ndaa ti beni diyaka mboondili yikaabaasila beni mu uba na mukonono, mu maana mapasi ma bisi dili mu umono ka. **7** Mu yii, bisi dili na ilimbisi kiahama mu beni, na bisi diyaaba ti, bu beni dili mu ukaba mapasi itwaari na bisi, Nziaambi ka sa ahamisa beni itwaari na bisi. **8** Mu ngwanya, baana ba nguu ba me, bisi diatoono ti beni diyaaba mapasi ma bisi diamoni ku itinini kia Asia. Mapasi maa ali mavulu uleme, na mali mavulu mifuri, mu iteesi kiabiti bisi mu udiimbisi ilimbisi kia ubwaba moonyi. **9** Ka bisi, mu mitimi mia bisi, bisi diakimono weti ti bisi baata babamaaha tsieembili ya likwa. Ka mandaa maa mayilimi buu, paa ti bisi diyii unyaala usa imiini kia bisi mu bisi bameme, ka mu Nziaambi wuli mu usiimbili babakwa. **10** Ni nde akuulu bisi mu mapasi ma likwa ma pili yii, na nde sa abwakuulu bisi mu mo. Ngwanya, bisi diasuusu ilimbisi kia bisi mu nde, na bisi dili na ilimbisi ti nde sa abwakuulu bisi. **11** Na beni ka dili mu ubaasila bisi mu likuundu la beni. Mu yii, bisi sa dibaa bungori ba Nziaambi munda makuundu ma baata balaa, na baata balaa sa bavutulu matoondo kwaa Nziaambi munda bweese ba nde, na baata balaa sa bavutulu nde matoondo mu ndaa bisi. **12** Mono ndaa yi bisi dituu uba na kinyi mu yo ni yi: weti muniingi a ndaa wuli mu uyuhunu kutso mitimi mia bisi, wuli mu uta imbaangi mu ndiaatili a bisi mu tsi, na vulu-vulu kwaa beni, mu ngwanya na buleembi bali mu umata kwaa Nziaambi. Mutindi a ndiaatili a bisi mu tsi, a yali pe ya mayele ma baata ba tsi, ka ya bweese ba Nziaambi.

13 Mu mikaanda mia bisi, bisi a dili mu usonuu beni mandaa makimi pe, so a ndila mandaa ma beni dili mu ukwataanga na ma diakwayaaba. Na me ndi na ilimbisi ti beni sa diyiluu uyaaba bubwe-bubwe mandaa ma, **14** weti bu beni diakwayaaba hoolo: mu iluumbu kia nziriri a Pfumu a bisa-beni Yiesu, beni sa diba na kinyi mu bisi, weti bu bisi ka dikaaba na kinyi mu beni. **15** Me ali na ilimbisi mu ndaa yii, ni mu buu me nali nanhana ukwayiri kwaa beni, paa ti beni dibaa bweese mu mbala ya dioolo. **16** Mu ngwanya, me nali na nzala ya ukwalabuu kwaa beni, tswamina me niyene ku itinini kia Masedwane, na nha mbisi me nakeni ubwayiri avutuu kwaa beni. Mu yii, beni diakeni ubaasila me mu udukusu midieenge mia me ku Yuuda. **17** Bu me nakisa minhana mii, mu uleele ti matsimi ma me ali ma yulu a yulu? Minhana mi me ndi mu usa, mu ndila litoono la imuutu me ndi mu usa mio, paa ti me «siingi» na «ubisi» mu mbala mosi? **18** Nziaambi walibweeye li mbaangi a me: mandaa ma bisi dili mu uleele beni a mali pe «Ee-e» na «ngori» mbala mosi. **19** Ni mu buu, Yiesu Kristo nde makulu Mwaana a Nziaambi wu bisi diyaabisi kwaa baata, Sila, Timoteo na me makulu, a ayiri pe mu uba mbala mosi «Ee-e» na «ngori». Ka taanga dioosi nde ni «Ee-e» a Nziaambi. **20** Mu ndaa ti, Kristo ni «Ee-e» wuli mu ukuusu ndasini dia Nziaambi dioosi. Ni mu Yiesu Kristo bisi dili mu uleele «Ameni» a bisi, «Ee-e» a bisi mu uha buzitu kwaa Nziaambi. **21** Na, ni Nziaambi nde makulu li mu uhamisa bisa-beni mu Kristo. Ni nde ka abiaalisi bisi mu lituu la nde. **22** Nde asa bisi inyeme kia nde mu umweese ti bisi dili baata ba nde, na nde ayitili Muheebili wa Ngira mu mitimi mia bisi weti ikuku kia tsiomi kia mamabwe ma nde aswehele bisi. **23** Me niholo Nziaambi weti mbaangi a me, nde utuu umaasa muwuumu a me so me futi pia: ni mu ndaa ukala beni, me naholo kesili ya uhele uyiri avutuu ku ngaanda a Kolito. **24** Bisi a dili na nzala ubamuu beni pe mu mandaa ma beni diafwaana usa imiini mu mo. Mu ndaa ti, beni dili diahama mu imiini, ka bisi dili na nzala ya usala itwaari na beni mu kinyi a beni.

2 Ni mu buu, me naholi kesili ya uhele uyiri avutuu kwaa beni kutso ngebe. **2** Mu ndaa ti, so me loosi beni mu ngebe, na kaabwaha me kinya? Wu wu me nimweese ngebe, utuu ubwaha me kinya? **3** Ni mu buu, me nasonii kwaa beni, weti bu me nakwisonuu kwaa beni. Me a natoono pe ti, bu me niyiri kwaa beni, baata babakeni uha me kinya bamweese me ngebe. Mu ngwanya, me ndi na ilimbisi mu beni boosi ti: kinya a me, ni kinya a beni boosi ka. **4** Ngwanya,

me ndi mu usonuu beni mukaanda wu kutso ngebe dialaa, na mutimi a me aleme na aluulu mu matsanga, a mu ndaa umweese beni ngebe pe, ka paa ti beni diyaaba mu ki iteesi me natoono beni. 5 So muutu atuli ndaa yiyimweese ngebe, a kwaa me pe nde amweesi ngebe, ka kwaa beni boosi, mu uhele uba na ndabisa, kwaa ndaamba baata nha kati a beni. 6 Mu muutu wa pili yii, bifeenge bia baata babalayi nha kati a beni mu libuundu biakuu. 7 Ni mu buu, mu taanga di, beni diafwaana usa nde kolokolo na uhamisa nde, paa ti ngebe dialaa dinyaala ubwiisi ilimbisi kia nde. 8 Ninha, me niloombo kwaa beni, dimweese nde ifwaani kia litoono la beni. 9 Ni mubuu, me nasonuu ka kwaa beni mu ndaa yi: me naba na nzala ya uyesene beni, mu uyaaba mbii ti beni dili keni diayilimi mu utumumu tumini dia me. 10 Bu beni disa muutu kolokolo mu bubi ba nde, me ka siiri nde kolokolo. So me siiri kolokolo, munda ti me moni ndaa yafwaana ti me sa nde kolokolo. Me siiri buu mu toono a beni, nha kulu a Kristo. 11 Me nayiluu buu, paa ti Saatina anyaaala unangimina bisi. Munda ti, mu ngwanya bisi diayiluu uyaaba matsimi ma nde. 12 Mu taanga di me natoori ku Trowasi mu uyaabisa Ndaa Yimbwe ya Kristo, me namoni ti Pfumu adibili me kuulu yafwaana mu usa isala. 13 Ni mu buu, me a nabayi iholo pe mu muwuumu a me, munda ti me a namoni mwaana nguu a me Tito pe. Ni mu buu, me nasiisi baata ba ku Trowasi, na me nayeni ku itinini kia Masedwane. 14 Ka divutulani matoondo kwaa Nziaambi. Munda ti nde li mu ubaa biingisanga bisi taanga dioosi itwaari na Kristo. Nde li mu usalila bisi mu nziaabili a Kristo mu mambuu moosi, weti mananaasa ma tsulu yimbwe yili mu utsaamuu mu mambuu moosi. 15 Ni mu buu, kwaa Nziaambi bisi dili weti mananaasa ma Kristo ma tsulu yimbwe. Bisi dili mananaasa ma tsulu yimbwe nha kati a baa babali mu kuulu ya liyobolo, na nha kati a baa babali mu kuulu ya pfuuyili. 16 Kwaa bana, yo ni tsulu ya likwa yili mu ubiti ku likwa. Ka kwaa babamosi, yo ni tsulu ya moonyi, yili mu ubiti ku moonyi. Mu yii, na utuu usa isala kia pili yi? 17 Bisi a dili pe weti baata babamosi babali mu usa mumbungu mu Mandaa ma Nziaambi. Ka bisi dili mu utsuu ngwanya mu kuumbu a Nziaambi, nha kulu nde mu itwaari na Kristo.

3 Buni, bisa-beni sa dibwasaa ti dibwayabina mu ibisi-bameme? So a buu pe, bisi aba na nzala ya umweese beni mikaanda mimitumu bisi mu usa isala, so uloombo beni mikaanda me weti buli mu usa babamosi? 2 Mukaanda a bisi ni beni. Mukaanda wubasonuu mu mitimi mia bisi na wu baata boosi

butuu uyaaba na utaanga. 3 Mu ngwanya, yili mu umonuu na yaki-yaki ti, beni dili mukaanda wu Kristo asonuu na aha kwaa bisi mu isala kia bisi. A basonuu pe mukaanda wuu mu maamba ma ilapi, ka mu Muheebili a Nziaambi wa moonyi. A basonuu nde mu bibari bia mamanya pe, ka mu mitimi mia baata. 4 Bisi dili mu utsuu buu, munda ilimbisi ki bisi dili na kio mu Nziaambi mu kuulu ya Kristo. 5 Bisi dili mutsimi ti, bisi utuu pe uyiluu ndaa ya pili yii so mosi, mu mifuri mia bisi bameme. Ka mifuri mia uyiluu mandaa ma bisi dituu iyiluu, mili mu umata kwaa Nziaambi. 6 Ni nde waha bisi mifuri mia uba basiali ba nzuyisini yinyatii. Yo a yadiaalila pe ku tsini a mikele mibasonuu, ka yo yadiaalila mu Muheebili a Nziaambi. Munda ti, mikele mibasonuu mili mu ubiti ku likwa, ka Muheebili a Nziaambi li mu uha moonyi. 7 Mikele bali basonuu mio nha yulu a bibari bia mamanya, na buzitu ba Nziaambi bakingeyine mu taanga dii. Kiinzi kia Mooso kiakingeyine mu iteesi kili ti, baana ba Iseraeli ali utuu pe utala isooso mu misi mia bo, ka bunu ungeyine kuu kwali kwa ndila mwaana a taanga hoolo. Ka mbiti mikele mibali basonuu mili mu ubiti ku likwa, miamonii na buzitu ba pili yii, 8 buni bukaaba bunene ba buzitu ba isala kia Muheebili a Nziaambi? 9 Mikele mili mu usieembe baata, mialuulu mu buzitu. Ka buni bukaaba bunene ba buzitu ba isala kia Muheebili wuli mu ukutisi baata baba balibweeye? 10 Mu ngwanya, buzitu bangeyini mu taanga dialabii, bali mu udiimbili nha kulu a buzitu ba lolo, babali ngo bunene. 11 Ngwanya, so mandaa mali mu uhele udingi ali malulu mu buzitu, buni bukaaba bunene ba buzitu ba mandaa ma mudidingi? 12 Bu yili ti bisi dili na ilimbisi kili pili yi, mu yii, bisi a dili na boomo pe. 13 Bisi a dili mu usa weti Mooso pe, wafuyi kiinzi kia nde mu tsaanda paa ti baana ba Iseraeli, banyaala umono ku udiimbili ungeyene kwa buzitu kwa ndila mwaana taanga hoolo. 14 Ka bo babisi usiingi. Mu ngwanya, natee mu taanga di, yiina tsaanda me yii yili mu ufuu misi mia bo, nha bo bali mu utaanga mikaanda mia nzuyisini yikulu. A bamweese pe kwaa bo ti, mu liyalila la Kristo tsaanda yii yili mu udiimbili. 15 Na tee lolo li ka, mu pasi taanga di bo bali mu utaanga mikaanda mia Mooso, tsaanda yii yili mu ufuu mayele ma bo. 16 Mabasonuu Mangira mali mu uleele ti, mu taanga di muutu ali mu ukiinguu kwaa Pfumu, tsaanda yii yili mu umatuu. 17 Ka nhaana nha Pfumu ni Muheebili. Na nha li Muheebili a Pfumu, ni nhaa nha li bunyanga. 18 Bisi boosi babamaamaasa tsaanda ku kiinzi, buzitu ba Pfumu bali mu umonuu mu bisi, weti mutso limweenyi. Ni mubuu, bisi diamaakituu mu ufwaanina na Pfumu,

na bisi diamaamata mu buzitu bamosi, mu uyoo mu buzitu babwavulu bunene. Mono, mandaa mali mu uyiluu Pfumu, nde wuli Muheebili.

4 Ka Nziaambi akwiilili bisi ngebe na nde ahi bisi isala ki, ni mubuu, bisi a dili mu udee pe. **2** Bisi dimaabisi tsialili ya tsweeyi na ya tsionyi. Bisi a dili mu usalila pe mayele mamabi, na bisi a dili mu utekese pe Mandaa ma Nziaambi. Ka bisi dili mu uyaabisa ngwanya bubwe-bubwe, na matsimi ma bisi nha kulu a Nziaambi mali ti, baata boosi basiingi isala kia bisi. **3** So Ndaa Yimbwe yi bisi dili mu uyaabisa yili yibafuu tsaanda, yo yili buu ndila kwaa babufuu.

4 Bo a bali mu usa imiini pe, munda ti Saatina, nziaambi a tsi yi, amaadibuu mayele ma bo. Nde li mu ukoonoso bangooyi umono liyalila, lili mu umata mu Ndaa Yimbwe ya buzitu ba Kristo, wuli ifwaani kia Nziaambi. (aiōn g165) **5** Mu ngwanya, bisi a dili mu uyiisi pe mandaa ma bisi bameme mu nziisili a bisi, ka Yiisu Kristo bisi dili mu uyaabisa, nde wuli Pfumu. Na bisi dili basiali ba beni munda Yiisu. **6** Nziaambi aleeli: «Liyalila sa lingeyene kutso pimisil!» Mu ngwanya, ni nde ka li mu uyalisa liyalila la nde ku tso mitimi mia bisi, mu uha bisi nziaabili ya liyalila ya buzitu ba nde, yili mu ungeyene nha kiinzi kia Kristo. **7** Ka bisi badili mu ubiti busini ba muheebili baanaba mu bisi, bisi dili weti bikoombo bia tumu. Mu yii, baata bali mu uyiluu uyaaba ti lituu la kimikimi li, kwaa Nziaambi lili mu umata, ka a kwaa bisi pe. **8** Baata bali mu udwaanisa bisi mu mapeembi moosi, ka a bali mu ubiingi pe nha yulu a bisi. Matsimi ma bisi mali mutele-mutele, ka bisi a dili mu ubwiisi ilimbisi pe. **9** Baata bali mu ukwaamisa bisi, ka Nziaambi a li mu ubwoongolo bisi pe. Bo bali mu ubala bisi nha tsi, ka bisi a dili mu ufuu pe. **10** Mu taanga dioosi, bisi dili mu ulwaata likwa la Yiisu mu manyutu ma bisi, paa ti moonyi a nde amonuu ka mu manyutu ma bisi. **11** So bu dili moonyi, bisi dili nha peembi a likwa mu taanga dioosi, mu toono a Yiisu. Paa ti moonyi a nde amonuu ka mu manyutu ma bisi mamukwa. **12** Ni mu buu, likwa lili mu usala mu bisi, paa ti moonyi asala mu beni. **13** Mabasonuu ma Ngira mali mu uleele: «Me na sa imiini, ni mubuu me na tsuyi.» Bisi ka, mu muheebili ndila mosi wuu wa imiini, bisi diasia imiini, ni mubuu bisi dili mu utsuu. **14** Mu ngwanya, bisi diayaaba ti Nziaambi wasiimbili Pfumu Yiisu mu babakwa, sa asiimbili ka bisi itwaari na Yiisu, na nde sa asuusu bisi itwaari na beni nha kulu a nde. **15** Mapasi moosi ma bisi dili mu umono, ni mu mbweyili a beni, paa ti baata babalayi bayaka bweese ba Nziaambi babalayi. Mu yii, makuundu ma

mvutuli a matoondo munda buzi ba Nziaambi sa bavulu bulayi munda lisieme li bo bakaayaka. **16** Ni mubuu, bisi a dili mu udee pe. So bu ili ti nyutu a bisi yili mu ukongo buke-buke, muwuumu a bisi li mu ubaavutuu wumunyatii pasi iluumbu. **17** Mapasi ma bisi dili mu umono mali mapasi ma mwaana taanga hoolo na ma yulu a yulu, ka mo mali mu ubutu mu bisi buzitu ba bilimi na bilimi mu iteesi kiavulu. (aiōnios g166) **18** Munda ti, bisi a dili mu usaa mandaa ma baata butuu umono pe, ka mandaa ma bali mu uhele umono. Mandaa mabali mu umono a mali mu udiingi pe, ka mabali mu uhele umono mali mu udiingi bilimi na bilimi. (aiōnios g166)

5 Mu ngwanya, bisi diayaaba ti, mbiiti ituru ki bisi dili mu kio, pili mosi nyutu a bisi ya toto, yifuyi, bisi dili na nzo mu mayula yi Nziaambi atuungulu bisi. Nzo me ni yibahele utuungu mu mioo mia baata, yikaadiingi bilimi na bilimi. (aiōnios g166) **2** Na bisi dili mu umono pasi mu taanga di, munda ti bisi dili na nzala yalaa ya ulwaata nyutu a bisi ya ku yula. **3** Mu ngwanya, so bisi dilwaati nyutu yii, bisi a dibwamonuu pe baata bali pene. **4** Ee-e, mu taanga dioosi di bisi dili mu uba mu ituru kia mwaana taanga hoolo ki, bisi dili mu umono pasi weti bisi diabiti mufunu waleme. A mu uleele pe ti bisi dili na nzala ya uduulu nyutu a bisi ya toto, ka bisi dili na nzala ya ulwaata nha yulu a yo, nyutu ya ku yula. Paa ti, moonyi aba nha yulu a bioosi bibikwa. **5** Ni Nziaambi nde makulu akwayiluu bisi mu moonyi wuu. Nde aha bisi Muheebili a nde, weti ikuku kia tsiomi kia mamabwe ma nde asweehele bisi. **6** Ni mu buu, bisi dili diahama mu taanga dioosi! Bisi diayaaba ti, mu taanga dioosi di bisi dili mu nyutu yi, bisi dili taka na Pfumu. **7** Mu yii, bisi dili mu udiaata mu imiini, ka a mu bi dili mu umono pe. **8** Bisi dialuulu mu pamini, na diatooni usiisi nyutu yi mu uyadiaala bebele na Pfumu. **9** Ka tswaamina a mioosi, bisi diatoono uha nde kinyi, so bisi dibeeri mu nyutu yi, so a buu pe, dimatii mu yo. **10** Munda ti, bisi boosi diafwaana utemene nha kulu a mbata a Kristo ya pfuundisi, paa nde afuundusu bisi. Ni mu buu, pasi muutu sa abaa musieende a nde mu mimibwe, so a buu pe, mu mimibi mi nde ayiluu mu nyutu a nde. **11** Bisi diayaaba mbiindili a likiinzi la Pfumu, na bisi dili mu ubamuu baata mu uyaaba mandaa ma bisi dili mu uleele. Nziaambi ayaaba bisi bubwe, na me ndi na ilimbisi ti mu matsimi ma beni ka, beni diayaaba bisi bubwe-bubwe mu tso mitimi mia beni. **12** Bisi a dili pe na nzala a ubwamonuu mu ibisi-bameme nha kulu a beni, ka bisi ditoono uha beni kuulu yi beni diba na kinyi mu bisi. Mu yii, beni sa dituu uvutulu

kwaa baata babali mu usa liwaa mu mandaa mali mu umonuu ku mbari, ka a mu mamali ku tso mutimi pe. 13 So dili biwulu, ni mu toono a Nziaambi bisi dili buu. So bisi dili na biluunzi bibibwe, ni mu toono a beni. 14 Mu ngwanya, litoono la Kristo lili mu ubamuu bisi mu ukengese matsimi ma ti: muutu ndila mosi akwa mu baata boosi. Mu yii, boosi bakwi. 15 Nde akwa mu toono a baata boosi, paa ti babali moonyi banyaala ubwaba moonyi mu ibo-makulu. Ka baba moonyi mu wuu wakwa na wasiimbuu mu babakwa mu toono a bo. 16 Ni mu buu, bisi a dibwaholo muutu so mosi pe mu ndila polili ya imuutu. So bu yili ti, mu taanga dialabii, bisi diali diayaaba Kristo mu imuutu, mu taanga di, bisi a dili mu ubwayaaba nde buu pe. 17 Ni mu buu, so muutu li itwaari na Kristo, nde li iyiluu ki inyatii: mandaa ma makulu mamaalabuu, mandaa mamanyatii mamaakiti. 18 Mandaa maa moosi mali mu umata kwaa Nziaambi, wavutulu itwaari kia nde na bisi mu Kristo, na waha bisi isala kia ubiti bambaayi bakimi mu uvutulu itwaari na nde: 19 Mu ngwanya, mu Kristo, Nziaambi akisala mu uvutulu itwaari kia nde na tsi, kwahele a utaanga mamabi ma baata. Na nde abiaalisa bisi mu uyaabisa ndaa yi, ya mvutuli a itwaari. 20 Ni mu buu, bisi dili batumu ba Kristo atsinduu, Nziaambi nde makulu li mu usalila bisi mu uta beni mbili. Na mu kuumbu a Kristo, bisi dilombo kwaa beni mu uvutulu itwaari na Nziaambi. 21 Kristo a ali na masumu pe, ka Nziaambi alwaatisa nde masumu ma bisi, paa ti, mu itwaari na nde, bisi diba balibweeye nha kulu a Nziaambi.

6 Ni mubuu, bu yili ti bisi dili mu usala itwaari na Nziaambi, bisi dili mu ulombo beni ndaa yi mu mukonono: a dimeengele bweese ba beni diayaka kwaa nde pe, weti iloo kia buu a buu! 2 Mu ngwanya, Nziaambi li mu uleele ti: «Mu taanga diafwaana, me nayuyi we, mu iluumbu kia liyobolo, me nayiri ku uvuusu we.» Ee-e, lolo li, mono taanga diayiluu ufwaana! Mono iluumbu kia liyobolo! 3 Bisi dili mu usa mayele mu uhele ukubusu muutu so mosi mabaka, paa ti banyaala utsoro isala kia bisi. 4 Ka bisi dili mu umonuu mu mandaa moosi weti basiali ba Nziaambi: mu mukonono, bisi dili mu ukama mutimi mu mapasi, mu mangebe na mu mandaa mali mu ubululu mutimi mangoongo. 5 Bateti bisi na badumini bisi mu perese, batsindi baata mu usa muvuusu mu isala kia bisi, bahi bisi bisala bia mifuri, bisi diakiba likanda na diakidii mutuutu. 6 Bisi dili mu umweese ti, bisi dili basiali ba Nziaambi batsieeme, na ti bisi dili na nziaabili a Nziaambi, mu mukonono, na bubwe. Muheebili wa Ngira li mu usala mu bisi, na litoono la bisi lili la

ngwanya. 7 Bisi dili mu uyiisi ngwanya, na dili moonyi mu lituu la Nziaambi. Bidwaanini bi bisi dili mu usalila mu udwaanisa mitaata mia bisi na ukala bisi-bame kwaa mitaata, ni uyiluu mandaa ma libweeye nha misii mia Nziaambi. 8 Bisi dili mu uyiluu buu, mu taanga di bali mu uha bisi buzitu, so a buu pe, mu taanga di bali mu utsoro bisi. Dili mu uyiluu ka buu, mu taanga dibali mu utuu bisi, so a buu pe, nha bali mu ubili bisi. Baata bali mu uhoho bisi weti bangaa pia, ka bunu bisi dili mu uta ngwanya. 9 Bo bali mu uhoho bisi weti baata babahale uyaaba, ka bunu, bisi diayiluu uyabina. Bo bali mu uhoho bisi weti baata babakwa, bunu bisi dili wabisi moonyi. Bo bali mu usieembe bisi, kwahele a udusu bisi. 10 Bo bali mu unyoongoso bisi, ka bunu bisi dili na kinyi taanga dioosi. Bali mu uhoho bisi weti baweke, ka bisi dili mu uha busini kwaa baata balaa. Bisi dili mu umonuu weti baya, ka mu uyiluu umono, bisi dili na bioosi! 11 Bambaayi ba ku Kolito, bisi diatsuu kwaa beni mu ngwanya. Bisi diamaayiluu udibili beni mitimi mia bisi. 12 Litoono la bisi mu beni, a lili na ndili pe. Ka ni beni dili mu umweese bisi litoono lilikee. 13 Ni mu buu, me nitsuu kwaa beni weti bu taayi ubaatsuu kwaa baana ba nde: disa weti bisi, diyluu udibili bisi mitimi mia beni! 14 A diba itwaari pe na baata babali ku tsini a butee ba mamabi, babahale usa imiini mu Nziaambi. Mu ngwanya, buni ndaa yalibweeye yituu uvuutunu na mandaa mamabi? Buni liyalila lituu uvuutunu na pimisi? 15 Buni Kristo utuu uyuhusunu na Saatina? So a buu pe, ima ngaa imiini ali na kio kia mvuutu na muutu wuli mu uhele usa imiini mu Nziaambi? 16 Ki itwaari kili nha kati a Nzo Nziaambi na biteyi? Munda ti, bisa-beni dili Nzo a Nziaambi wa moonyi, weti bu Nziaambi nde makulu aleeli: «Me sa baadiaalanga na me sa baadiaatanga na bo, me sa ba Nziaambi a bo na bo sa baba baata ba me.» 17 Ni mu buu, «Dipala nha kati a bo, ditakuu na bo, buleeli Pfumu. A dibeembe pe iloo so imosi kiasumuu, na me sa yaka beni. 18 Me sa ba taayi kwaa beni na beni sa diba baana ba me bababaala na babakaasa, buleeli Pfumu Puungu-lituu.»

7 Banduu ba me ba litoono, weti bu bisi dili na ndasina dia pili yii, dimaasani bioosi bili mu usumunu nyutu na muwuumu paa diba babatsieeme, na disaanani mifuri mu uba baata ba ngira bakuu, mu umweese ti bisi dili mu ukiinzi Nziaambi. 2 Didibili bisi mitimi mia beni! Bisi a diayiluu ndaa yimbi kwaa muutu so mosi pe, a diabwiisi imiini kia muutu so mosi pe, na a diasalila muutu so mosi pe mu ndaanda a bisi. 3 A mu usieembe beni pe me ndi mu uleele buu.

Mu ngwanya, weti bu me nakwileele, beni dili ku tso mitimi mia bisi, na bisi dili itwaari na beni so yaba mu likwa, so a buu pe, mu mooni. 4 Me ndi na ilimbisi ki inene mu beni, na me ndi na kinyi yalaa mu beni. Me naluulu mu pamini na ndi naluulu mu kinya ku tso mapasi moosi mali mu ubwiilili bisi. 5 Mu ngwanya, so nha bisi diatoori ku itinini kia Masedwane, bisi a diawuumi pe so hoolo. Bisi diamoni mapasi ma mupili na mupili: makaama na baata mambuu moosi, na boomo ku tso mitimi mia bisi. 6 Ka Nziaambi wuli mu uha pamini kwaa baata babahale na muwaanzi, ahamisi bisi mu taanga di a Tito ayiri. 7 A ndila a nziriri a Tito pe yahamisi bisi, ka mu ndaa mutata wu nde ayali mu mutindi wu beni diahamisi nde. Nde aleele kwaa bisi ti beni dili na nzala yalaa ya ubwamono me. Nde aleele bisi ka bilili bia beni ti beni dili na nyooto yalaa ya ubaasila me. Ni mu buu, kinyi a me yabwawululu. 8 Mu ngwanya, so bu yili ti mukaanda wu me nasionii kwaa beni, anyoongisi beni, mu taanga di me a ndi mu ubwanyoongo pe mu nde. Me nanyoongi mu nde, mu taanga di me namoni ti mukaanda wuu anyoongisi beni mwaana taanga hoolo. 9 Ka mu taanga di, me ndi mu uyaanga. Me a ndi mu uyaanga pe munda ti me nanyoongisi beni, ka munda ti minyoongo mia beni mimaasobo ndiaatili a beni. Minyoongo mii ali litoono la Nziaambi, pili mosi ti, bisi a diasi ndaa so mosi yimbi pe. 10 Mu ngwanya, ngebe dili mu umata kwaa Nziaambi dili mu ubiti muutu mu usobo ndiaatili na ubaa liyobolo, na a dili mu unyoongo mu dio pe. Ka ngebe dili mu umata mu mandaa ma tsi yi, dili mu ubiti ku likwa. 11 Mono, mu taanga di Nziaambi asi ti beni dimono ngebe, ngebe me diahi beni mandaa mamabwe: uba na mukonono, usa kokokolo, unyoongo mu mandaa mamabi, uba na boomo, uba na nzala yalaa mu umono me, uba na nzala yalaa mu ubweeyese mandaa, na usieembe mandaa mamabi. Beni diamweesi mu ndiaatili a beni ti, beni dili diatsieeme mu ndaa yii. 12 Ni mu buu, mbiiti me nasonuu kwaa beni, a mu ndaa muutu wayiluu bubi pe, so mu ndaa muutu wubayiluu bubi pe. Ka munda ti beni diyiluu uyaaba nha kulu a Nziaambi ti, beni dili na nzala yalaa mu ubaasila bisi. 13 Ni mu buu, mvutu a beni yahamisi bisi. Bisi a diaholi pe ndila pamini, bisi diamoni ka kinyi yabwawulu bunene, mu umono buni Tito ali na kinyi mu mutindi wu beni boosi diadweemisi muwuumu a nde. 14 Mbiiti me nazoyi hoolo mu beni kwaa nde, beni a diamweese me tsionyi pe! Ka, weti bu bisi dibaata ngwanya, bumosi ka, ubili ku bisi diabili beni kwaa Tito yomoonu ndaa ya ngwanya. 15 Ni mu buu, litoono la nde mu beni lili mu ubwawulu bunene, mu

taanga di nde ali mu ulibili mooni buni beni boosi diatumimi nde, na bu beni diayaki nde mu buleembi na mu likinzi. 16 Me ndi na kinyi munda ti, me utuu usa ilimbisi mu beni mu mandaa moosi.

8 Baana banguu, bisi diatoono ti beni diyaaba, buni Nziaambi amweesi bweese ba nde mu mabuundu ma mu itinini kia Masedwane. 2 Mabuundu mali ku tso pasi dialaa. Ka ku tso buya ba bo, bo bamweesi ti bo bali na litoono la ukaba lavulu bunene. 3 Me ndi mbaangi mu mandaa maa. Mabuundu maa makiha libaasila mu litoono weti bwali mbayili a bo, na so mu iteesi kialutu mbayili a bo. Bo bakikaba buu mu ibo-makulu. 4 Bo bahami mu uloombo muswa kwaa bisi, paa bo ka babaa bweese ba utsinduu libaasila la bo kwaa bangaa imiini ba ku itinini kia Yude. 5 Libaasila la bo laluti li bisi diali diasa ilimbisi mu lo. Bo bayeelili tsiomi idiingi kia bo kwaa Pfumu, tumake kwaa bisi mu litoono la Nziaambi. 6 Ni mu buu, bisi dialoombi kwaa Tito mu umana isala ki ibwe, kia utolo bungori ki, weti bu nde abaandii kio. 7 Beni dili bisini mu mandaa moosi: imiini, nziisili, nziaabili, nyooto yalaa ya ubaasila na litoono. Mu yii, bisi diatoono ti beni diba ka bisini mu bungori ba ukaba mu iteesi kiavululu. 8 Me a nitumu beni pe: ka mu uyaabisa beni, buni bu mabuundu mamamosi mali mu ukaba mu nzala yalaa, me ndi mu uha beni kuulu ya uyesine ngwanya a litoono la beni. 9 Munda ti, beni diayaaba bweese ba Pfumu a bisi Yisu Kristo: nde wali isini, nde akitii muwele mu ndaa mbweeyili a beni, paa ti mu buwele ba nde, beni dibaa busini. 10 Me niha beni matsimi ma me mu ndaa yii: yavulu bubwe kwaa beni mu usa mukonono. Munda ti, ilimi kialabii, beni ali batsiomi mu uholo kesili ya utsinduu libaasila, na beni diayilili buu. 11 Ni mu buu, mu taanga di, dimana isala kii! Dimweese litoono weti li beni diali na lo mu taanga di beni diaholi kesili yii, na diyiluu buu weti buli mbayili a beni. 12 Munda ti, so muutu heeri mu mutimi mosi, Nziaambi li mu usiingi bungori baa. Nde li mu uloombo bisi, weti buli mbayili a bisi, ka a bidiahele pe. 13 Me a ndi mu uyaabisa beni yo pe, paa ti beni diba bawele, mu ndaa ubaasila baata bakimi, ka me ndi mu uleele buu paa ti baata boosi baba iteesi imosi. 14 Mu taanga di, beni dili ku tso mbayili yalaa. Yo yili mu uha beni kuulu ya ubaasila bambaayi bali ku tso manzala. Bumosi ka, iluumbu ki bo bakaaba ku tso mbayili yalaa, na beni ku tso manzala, bo sa baha beni libaasila. Ni mu uyiluu buu, beni boosi dikaaba iteesi imosi. 15 Weti bu Mabasonuu ma Ngira mali mu uleele: «Muutu wakukii bialaa, ali weti waheli ukukuu bialaa, na waheli ukukuu bialaa, a

ahelili iloo pe.» 16 Me ndi mu uvutulu matoondo kwaa Nziaambi bu nde asalila Tito, mu uba na nzala yalaa ya ubaasila beni, weti bu me makulu ndi na tsimi yii. 17 Tito asiingi ndoombili a bisi, na mu nzala yalaa, mawasa mawasa, nde makulu aholi kesili ya uyiri kwaa beni. 18 Itwaari na nde, bisi ditsindii mwaana nguu wu mabuundu moosi mali mu ubili, mu ndaa isala ki nde ali mu usa, mu nziisili a Ndaa Yimbwe. 19 Nha yulu a nhaa, mabuundu ka masiooli nde, mu uba mosi mu bambaayi babuyene na bisi ku midieenge mia uyakaba libaasila la bungori ba diakukii. Bisi dili mu uyiluu buu, mu ndaa buzitu ba Pfumu nde makulu, na mu umweese litoono la bisi. 20 Bisi a diatooto pe ti, batsoro bisi, mu mutindi a bisi wa usalila mboongo dindayi, di bisi dikukii mu isala kia bisi. 21 Munda ti, bisi diatooto usalila ma ndaa mamabwe, a ndila nha kulu a Pfumu pe, ka na nha kulu a baata boosi ka. 22 Bisi dimaatsinduu mwaana nguu a bisi itwaari na bo. Mu mataanga malaa, bisi diayesini litoono la nde. Ka mu pasi taanga, nde akimweese litoono lalaa. Ka mutaanga di, nde maabwayiluu umweese litoono lalaa mu ndaa ilimbisi ki nde ali na kio mu beni. 23 Mu ndaa yatala Tito, nde li mbaayi a me mu imiini, na nde li ka nduu a me wa isala mu Kristo kwaa beni. Mu yatala bambaayi bali mu usa midieenge na nde, bo bali bambaangi ba matsinduu mu uba na Tito. Bo ka bali mu usala mu ndaa buzitu ba Kristo. 24 Dimweese kwaa bo ti, beni diayiluu utoono bo mu ngwanya, paa mabuundu masa imiini na mayaaba ti, bisi dili na buungu mu uba na kinyi mu beni!

9 A yili na ndutu pe kwaa me, mu usonuu beni mu ndaa ya uha libaasila kwaabangaa imiini ba ku Yerusalemi. 2 Ngwanya, me nayaaba manzala ma beni mamabwe, na me namweese kinyi a me mu beni kwaa basi Masedwane. Me naleele kwaa bo: «Umata ilimi kialabii, baana banguu ba ku itinini kia Akayi bali bayilimi mu uha libaasila.» Pamini a beni yahamisi baata balaa nha kati a bo. 3 Mu yii, me nitsinduu beni baana banguu ba bisi, paa ti bo banyaala utungululu ubili ku bisi diaba mu ubili beni kwaa bo. Munda ndaa yii, me natoono ti beni diyiluu uyilimi, weti bu me naleeli yo. 4 So a buu pe, mbii ti basi Masedwane bayiri itwaari na me, na bo a bamoni pe ti beni diayilimi, bisi sa dimono tsionyi mu ndaa ilimbisi kia bisi mu beni, na beni ka sa dimono tsionyi. 5 Ni mu buu, me namoni ti, bubwe me loombo kwaa baana banguu baa, mu utswaamina kwaa beni, mu ndaa uyakukuu bungori ba beni dialasini. Ni mu buu, bungori me sa biba bayilimi mu taanga di me kaayiri. Na bo sa bamweese ti, beni dili mu uha, mu mutimi

mosi, ka a mu mitimi mioolo pe. 6 Dilibili moonyi mu ndaa yi: wu ukunu bibikee, sa akukuu bibikee, wu ukunu biavululu, sa akukuu ka biavululu. 7 Nyaala muutu muutu aha weti bu nde atsimi ku tso mutimi a nde, kwahele a minyoongo so kwaamisa. Munda ti, Nziaambi atoono muutu wuli mu uha mu kinyi. 8 Na Nziaambi li na lituu la uluusu beni mu bweese ba mupili na mupili, paa beni dibaa taanga dioosi bi beni dili na nzala bio. Buu, beni sa diba ku tso mbayili yavululu, paa diyiluu mandaa moosi mamabwe. 9 Weti buli mu uleele Mabasonuu ma Ngira: «Nde li mu uha bialaa kwaa bawele, bubwe ba nde bali mu ubaanganga mu taanga dioosi!» (aiōn g165) 10 Nziaambi wuli mu uha mbutu kwaa mukuni na lipa weti biloo, nde sa aha ka mbutu diavululu, di beni dili na nzala dio. Nde sa akulusu dio, paa libweeye la beni libutu mbutu dialaa. 11 Nziaambi sa asa ti beni diba bisini mu makuulu moosi, paa ti beni dimweese mu taanga dioosi buleembi mu ukabanga bambaayi. Ni mu buu, baata balaa sa bavutulu matoondo kwaa Nziaambi, mu bungori ba bisi dikaatooso kwaa bo mu kuumbu a beni. 12 Munda ti, isala ki beni dili mu ukuusu, a ili mu ubaasila ndila bangaa imiini mu manzala ma bo pe. Ka kio ili mu uhamisa baata mu usa makuundu mamalayi ma mvutuli a matoondo kwaa Nziaambi. 13 Bu bumono ndutu a libaasila la beni, baata balaa sa babili Nziaambi munda buleembi na utumumu kwa beni mu Ndaa Yimbwe ya Kristo yi beni dili na pamini, na munda ti beni dili mu umweese mutini wu mubwe mu itwaari mu ukaba mbayili a beni kwaa bo na kwaa ba mbaayi boosi. 14 Bo sa bakuundu mu nzala yalaa mu beni, mu umweese litoono la bo mu beni, mu ndaa bweese ba ukimuu ba Nziaambi aha kwaa beni. 15 Divutulani matoondo kwaa Nziaambi mu ndaa bungori ba nde babahale na ifwaani!

10 Me Pawuli, me ndi mu ulombo kwaa beni me makulu, me wu baata bali mu uleele ti, me ndi waduu mu taanga di me ndi na beni, na ngaa ibaala mu taanga di me ndi la na beni. Mu buleembi na bubwe ba Kristo, 2 kolokolo a beni: A dibamuu me pe mu usalila ibaala kia me mu taanga di me kaaba nha kulu a beni. Me ndi na nzala umweese ibaala nha kulu a babali mu utsimi ti, bisi dili mu usalila ndiaatili ya imuutu. 3 Ngwanya, bisi dili baata, ka bisi a dili mu udwaana pe mu ndwaanini ya imuutu! 4 Bidwaanini bi bisi dili mu usalila mu mudiingi a bisi, a bili bidwaanini bia imuutu pe. Ka lituu la bio lili mu ubaamata kwaa Nziaambi, mu ubwiisi matsimi ma pia, mamali weti manzo ma masodaare 5 na matsimi

moosi ma liwaa mali mu ukoonoso baata mu uyaaba Nziaambi. Bisi dili mu ukaanga matsimi maa moosi mu bukori, paa dibiti mo mu ukuluu kwaa Kristo. 6 Bisi diayilimi mu usieembe wu uhele utumumu, natee mu taanga di beni dikaamweese utumumu kwakuu. 7 Diholo mandaa weti bu mo mali mu umonuu. Mu ngwanya, so muutu siiri imiini ti nde li ngaa Kristo, nde afwaana usa ka imiini ti, bisi ka dili bangaa Kristo weti nde! 8 Nha mbisi a nhaa, me a namono pe tsionyi, so bu yili ti me nasa mwaana liwaa mu litumu li Pfumu aha kwaa bisi. Litumu lii lili na nzala ukulusu imiini kia beni, ka a mu ubwiisi kio pe. 9 Me a ndi na nzala ya uha beni boomo mu mikaanda mia me pe. 10 Mu ngwanya, diyuu bu baata bali mu uleele: «Mikaanda mia Pawuli mili mialeme na mili na ibaala. Ka mu taanga di nde ali nha kati a bisi mu musunyi, nde li na nyutu yadee na tsuyili a nde yili mu uha ngebe.» 11 Nyaala wuli mu utsuu buu, ayiluu uyaaba ndaa yi: bu bisi dili, mu taanga di bisi dili mu usonuu mikaanda mia bisi ku la, bisi sa diba ka buu, mu biyiluu bia bisi mu taanga di bisi dikaaba nha kati a beni. 12 Ngwanya, bisi a diyesepe mu ufwaanisa bisi bame na baata babali mu ubili manyutu ma bo makulu. Baata baa, a bali na mayele pe. Iteesi ki bo bali mu usalila mu ufwaanisa na bambaayi, ili ki bo bakese mu ibo makulu. 13 Mu yatala bisi, bisi a dituu pe usa liwaa lavululu iteesi. Bisi sa disa liwaa mu iteesi kia mandili ma isala, ma Nziaambi akese, paa bisi dituu uto tee kwaa beni. 14 Bisi a dili mu ulutu mandili ma bisi pe. Bisi diakeni ulutu mo, mbiiti bisi a diakeni uto pe kwaa beni. Ka bunu, bisi diali babatsiomi mu uto tee kwaa beni mu ubee beni Ndaa Yimbwe ya Kristo. 15 Ni mu buu, bisi a dili mu usa pe liwaa lavululu, mu isala kiasa baata bakimi. Ka bisi dili na ilimbisi ti bu imiini kia beni ili mu ukulu, bisi sa dikuusu mandaa mavulu bunene nha kati a beni. Na bisi sa diyiluu mo, mu tsitsi a mandili mabakese kwaa bisi. 16 Mu yii, bisi sa dibiti Ndaa Yimbwe na tee mu bitinini bili ku mbisi a tsi a beni. Bisi sa diyiluu buu, kwahele usa liwaa mu mbutu dibaata bakimi bali mu ubaa mu isala kia bo makulu. 17 Mabasonuu ma Ngira mali mu uleele: «So muutu tooni usa liwaa, nyaala nde asa liwaa la nde mu bi Pfumu ayiluu.» 18 Mu ngwanya, a muutu wuli mu umweese liwaa la nyutu a nde, nde makulu pe, bali mu usiingi, ka muutu wuli mu ubaa mbilili kwaa Pfumu.

11 Aa! Me natoono ti beni dikama mutimi mu mwaana lari la me! Ee, dikama mutimi mu me! 2 Mundaa ti, me ndi na bukwa mu toono a beni, bukwa baa bali mu umata kwaa Nziaambi: mundaa ti, me

nalasini beni mu makweele kwaa mufuru a makweele ndila mosi, ni Kristo. Me natoono umweese beni kwaa nde, weti nduumbu a mukaasa watsieeme, wuli keni a avuutu nyutu na baala pe. 3 Ka, weti bu taari afuti Eva mu mayele ma nde mamabi, me ndi na boomo ti a bayatekese matsimi ma beni, mu utakila beni na Kristo na mii mi imiini mu nde ili mu uloombo. 4 Mu ngwanya, beni dili mu uyiluu ukama mutimi mu muutu wu uyiri kwaa beni, mu uyiisi beni Yiesu mukimi na wu bisi diayiisi beni. Mu yii, beni diamayilimi na usiingi muheebili na ndaa biasobuu na Muheebili a Nziaambi na Ndaa Yimbwe bi beni diayiki kwaa bisi. 5 Ka me nitsimi ti, me a ndi pe wavutuu mbisi nha kulu a baata ba beni dili mu uta ti, yuu batumu ba Kristo bavulu bunene! 6 Utuu uba wako ti, me a nayaaba pe utsuu bubwe-bubwe, ka mu ngwanya, mu ndaa yatala nziaabili, me nayiluu uyaaba. Na, bisi diamweese beni yo kwa na yaki-yaki, mu pasi taanga na mu makuulu moosi. 7 Mu taanga di me nayaabisi beni Ndaa Yimbwe ya Nziaambi, me nayiluu buu kwa ibuu. Me nakulii mu ndaa unaangila beni. Me bubi nasi bu nayiluu buu? 8 Me nakisiingi mboongo dia mabuundu makimi, paa me salila dio mu usala kwaa beni. 9 Mu taanga di me nali kwaa beni, me a nali mufunu kwaa muutu so mosi mu beni pe mu manzala ma me. Ka baana ba nguu ba ku Masedwane babeyi me libaasila mu bioosi biakihale me. Me nakebi nyutu a me, mu uhele uba mufunu kwaa beni mu ndaa so mosi, na me sa baahamanga mu uyiluu buu. 10 Mu kuumbu a ngwanya a Kristo yili mu me, me nilee: mu itinini kia Akayi, muutu pe so mosi wu utuu ukoonoso me mu usa liwaa mu ndaa yii! 11 Mu ima me ndi mu uleele buu? Mundaa ti, me a natoono beni pe? Nziaambi ayiluu uyaaba ti me natoono beni! 12 Me sa hama mu udiaata weti bu me ndi mu udiaata, paa me kiki kuulu kwaa baata bali mu udzoo ti, bo na bisi iteesi imosi mu isala kia Nziaambi. 13 Mu ngwanya, baata baa batumu ba Yiesu Kristo bapia bali. Bo miyibi mili mu uholo ifwaani kia batumu ba Yiesu Kristo. 14 Yii a yili ndaa ya ukimuu pe, mundaa ti Saatina nde makulu li mu uholo ifwaani kia tumu wa liyalila. 15 Ni mu buu, yo a yili ndaa ya ukimuu pe ti, basiali ba nde ka baholo ifwaani kia basiali ba Nziaambi wa libweeye. Ka ku manini, bo sa baholo musieende wafwaana na biyiluu bia bo. 16 Me nibwaleele yo: nyaala ti muutu so mosi anyaaala utsimi ti, me ndi mubeeri a lari! So a buu pe, diholo me weti mubeeri a lari! Me ka, sa mwaana liwaa! 17 Mu ngwanya, me nayaaba ti bu me ndi mu usa liwaa, me a ndi mu utsuu pe weti bu Pfumu atoono, ka me ndi mu utsuu weti mubeeri a lari. 18 Bu yili ti, baata balaa bakimi bali mu usa liwaa

mu mandaa ma imuutu, mu yii, me ka sa sa liwaa! **19** Beni bali biyeri, mu litoono loosi, beni dili mu ukama mutimi mu baata bali na lari! **20** Beni dili mu ukama mutimi nha bali mu uholo beni weti batee, nha bo bali mu usalila beni mu mbweeyili a bo, nha bali mu upatila mbayili a beni, nha bali mu udiaatila beni, nha bali mu utuu beni. **21** Me ndi na tsionyi mu uleele ndaa yi: bisa-beni diali diayiluu udee nha kulu a mandaa maa! Ka bunu, nha babamosi bali mu usa liwaa, me ka usa liwaa —Me ndi mu utsuu weti mubeeri a lari—. **22** Bo Baebelelo bali? Me ka Muebelelo ndi! Bo basi lseraeli bali? Me ka musi lseraeli me ndi! Bo baana ba Abraami bali? Me ka mwaana a Abraami ndi! **23** Bo basiali ba Kristo bali? Ee-e — Me nitsuu weti muutu wumaabeele lari — me ndi musiali a Kristo wavulu bo! Me namono pasi diavulu dia bo, me nali mu perese mbala dialaa kwavulu bo, bakitete me kwalaa kwavulu bo, na nali nha peembi a likwa taanga dioosi kwavulu bo! **24** Mbala taana, bakuutu ba Bayuudayo bafiinzi me maku-mana ma bikoti, umaasa imosi. **25** Mbala tata, basi Looma batete me bikoti, mbala mosi, bo batete me mamanya. Mbala tata, me navuyi nha bootu ladiaami mu mubu, na me nalabisi iluumbu ibiimbili na butsuu bubiimbili mu uyooleengele mu mubu, bu nali nanambata mu mwaana itsuru kia muti. **26** Mu midieenge mia me mialaa, me nali nha peembi a likwa mu tso manziali, nha kulu a biwulu, nha kulu a baana ba nguu ba me ba Bayuudayo, nha kulu a bangooyi, mu tso mangaanda na mu tsi ya tsata, mu tso mubu na nha kulu a baana ba nguu ba pia. **27** Me namoni pasi mu bisala bia pasi na nziesini dia mifuri. Taanga didimoosi me a nakila tolo pe. Me nakimono pasi mu nzala na nyooto, taanga dialaa me nadii mutuutu, me namoni pasi mu kioori mundaa ti me nakihele bikutu. **28** A nitaanga pe mapasi mana moosi masiaali, me ndi na ndaa yili mu ukanyisa me mutimi pasi iluumbu: me ndi mu unyoongo mu mabuundu moosi. **29** So muutu koti mu ndeeyili, me ka ndi mu ukoto mu ndeeyili. So muutu siiri masumu, mutimi a me li mu ululu mbaa. **30** Mbiiti mu usa liwaa, me sa sa liwaa mu ndaa ndeeyili a me! **31** Nziaambi, Taayi a Pfumu Yiiisu, wubali mu ukiinzi taanga dioosi, ayaaba ti me a ndi mu ufutu pe pia. (aiōn g165) **32** Mu taanga di me nali ku Damaseko, mutimi a itinini kii, mu taanga dia mutini Aterasi, asuusi bakebi nha kulu a minywa mia ngaanda mu ukaanga me. **33** Ka, mu neele yali mu ibaa kia ngaanda, baloosi me mu tso itungu na basutili me ku mbari. Ni buu, me navuyi nha mioo mia nde.

12 Ni mu buu, me nafwaana mu usa liwaa! So bu yili ti, uyiluu buu a uli na ndutu pe. Mu taanga di, me nitsuu mu monini na nziaabisi bi Pfumu amweese kwaa me. **2** Me nayaaba muutu mosi ngaa Kristo, Nziaambi anaangili nde na abiti nde natee ku kati a yulu, bilimi ka kuumi na bina bimaalabuu. Me a nayaaba pe, mbiiti mu nyutu a nde Nziaambi anaangili nde, so mu mamono misi. Ka ndila Nziaambi ayaaba buu. **3** Ngwanya, me nayaaba muutu wuu —me a nayaaba pe mbiiti mu nyutu a nde, so a mu nyutu a nde pe, ndila Nziaambi ayaaba— **4** banaangili nde natee ku paradiso na nde ayuyi mandaa mamahele na ifwaani, ma baata bahele uba na muswa wa utsuu mu mo. **5** Me aba utuu usa liwaa la me mu muutu wuu, ka mu me, me a nisa pe liwaa mu ndaa so mosi, ka ndila mu ndeeyili a me makulu. **6** Mbiiti me aba natoono usa liwaa, a buwulu pe me nakeni usa, ka ndila ngwanya me nakeni uleele. Ka me ndi mu ubisi usa liwaa, mundaa ti, me a natoono pe ti baata batsimi ti me navulu mandaa ma bali mu umono mu me, so a buu pe, mabali mu uyu mu me, **7** mu toono a nziaabisi a me ya ukimuu. Ni mu buu, mu usa ti me nyaala uluulu mu liwaa, batsoki me tsieende limosi mu tso nyutu, weti tumu a Saatina wubatsinduu mu ubaatetanga me, paa me nyaala uluulu mu liwaa. **8** Mu ndaa yii, me naloombi kwaa Pfumu mbala tata, paa nde akuulu me mu pasi di. **9** Nde avutili kwaa me: «Bweese ba me bakuu kwaa we! Lituu la me lili mu umonuu ku tso ndeeyili.» Ni mu buu, me navulu utoono usa liwaa la me mu tso ndeeyili a me, paa ti lituu la Kristo lidiaala mu me. **10** Ni mu buu, me ndi na kinyi mu taanga di me ndi ku tso ndeeyili, kutso bituyi, mapasi, mu kwaamisa na mu minyoongo bi me ndi mu umono mu Kristo. Mundaa ti, mu taanga di me ndi ku tso ndeeyili, ni mu taanga dii ka me ndi na mifuri. **11** Me natsuyi weti ngaa lari: beni diabamuu me mu utsuu weti buu, ka bunu, beni diaba diafwaana ukala me. Mundaa ti, me a ndi pe muutu wavutuu mbisi nha kulu a baata ba beni dili mu uta ti, yuu batumu ba Kristo bavulu bunene, so bu me ndi muutu wa buu a buu. **12** Biyiluu bili mu umweese ti me tumu a Yiiisu Kristo ndi, biayilimi nha kati a beni mu mukonono wakuu: mu bilimbili bia ukimuu, mandaa ma lituu na bimaanga. **13** Ki ndaa yi me nayiluu mu mabuundu makimi, yi me nahele uyiluu kwaa beni, so a ndila ti me a nali mufunu kwaa beni pe? Mu yii disa me kolokolo mu ndaa pelili a libweeye! **14** Me ndi mu uyilimi mu uyiri kwaa beni mbala ya mutata, na me a niba mufunu kwaa muutu pe. Me ndi na nzala a beni, ka a mboongo dia beni pe. Mu ngwanya, a baana pe bali mu usala mboongo mu ubuungulu bataayi

ba bo, ka bataayi bafwaana mu usala mboongo mu ubuungulu baana ba bo. 15 Mu me, me sa ba na kinyi yalaa mu uha biloo bioosi bi me nabaa, na uyeelele nyutu a me makulu mu ndaa beni. Beni sa dihele uyiluu utoono me, so me tooni beni kwalaa? 16 Ni mu buu, beni diasiingi ti, me a nali mufunu kwaa beni pe. Ka baata babamosi sa baleele ti, me ndi na mayele mamabi, me naloosi beni mu mweete. 17 Buni, nha kati a baata ba me natsinduu kwaa beni, uli na so mosi mu bo wu me natsinduu mu usalila beni munda mbweeyili a me? 18 Me naloombi kwaa Tito mu uyiri kwaa beni, na me natsindii nde itwaari na mwaana nguu wu beni diayaaba. Buni, Tito afuti beni mu uholo biloo bia beni? Bisi a nde a diakisala mu muheebili mosi pe, na a diakiduku kuulu mosi pe? 19 Umata bele pee, helape beni dili mu utsimi ti, bisi dili mu usaa ukala manyutu ma bisi nha kulu a beni? Ngori! Bisi dili mu utsuu mu itwaari na Kristo, nha kulu a Nziaambi. Bambaayi ba litoono, mandaa maa moosi, mali ndila mu ukulusu beni mu imiini. 20 Me ndi na boomo ti, mu taanga di me kaato kwaa beni, me a nyibaasa pe beni weti bu me natoono, na beni a dimono me pe weti bu beni diatoono. Me ndi na boomo ti, a muba na makaama, musoyi, makesi, kabini, pia, tsa, lidzoo na butsa-butsa. 21 Me ndi na boomo ti mu taanga di me kaabwayiri, Nziaambi a me a amweese me tsiony mu toono a beni, na ti me a lili mu ndaa baata babalayi bakeni mu usa masumu weti bu bo bakiyiluu tsiomi, na babali keni a bakiingili mayele pe mu usiisi tsoongili, ipuupu na biyiluu bia tsiony bi bo bakiyiluu.

13 Me sayiri kwaa beni mu mbala ya mutata. Weti buli mu uleele Mabasonuu ma ngira: «Mu uyambila pasi ndaa, bwafwaana mu uyuu imbaangi kia baata boolo, so a buu pe batata.» 2 Me nidutu matswi ma baata babayilii masumu tsiomi na ma bana boosi. Me nakwidutu matswi ma beni nha me nayiri kwaa beni mu mbala ya dioolo, na me nibwaleele beni yo mu taanga di, bu me ndi la na beni: nha me kaayiri kwaa beni, me a nimono ngebe a muutu so mosi pe. 3 Mu ngwanya, beni dili mu usaa iliimbi kili mu umweese ti, Kristo li mu utsuu mu me. Nde wafele udee nha kulu a beni, ka nde li mu umweese lituu la nde nha kati a beni! 4 Mu ngwanya, mu taanga di bakomi Kristo nha kuruwa, nde ali adee. Ka mu taanga di, nde li moonyi mu lituu la Nziaambi. Mu itwaari na nde, bisi ka dili diadee. Ka munda beni, bisi sa diba moonyi na nde, mu liina lituu la Nziaambi lii. 5 Difuulu mitimi mia beni, dikengese beni bame mbiiti beni dili mu tso imiini. Buni, beni a diayaaba pe

ti Yisu Kristo li mu beni? So beni a dimoni buu pe, helape beni a diakengese pe bubwe. 6 Ka me ndi na ilimbisi ti, so beni dikengisi bubwe, beni sa diyaaba ti, bisi a diabwiiri pe. 7 Bisi dili mu ukuundu Nziaambi, paa ti beni dinyaala uyiluu mandaa mamabi. Bisi a dili na nzala ya umweese ka pe mbiingili a bisi. Ka bisi ditooni umono beni mu uyiluu mandaa mamabwe: so bu yili ti ku peembi ya bisi, bisi aba diakeni ubwa munda ukengese kuu! 8 Munda ti, bisi a dili na lituu la utemenene ngwanya a Nziaambi pe. Ndaa yi bisi dituu uyiluu, ndila ya usala mu ndaa yo. 9 Ni mu buu, bisi dili mu uyaanga mu taanga di bisi dili babadee, nha beni dili ngwanya na mifuri. Yi ni ndaa, yi bisi dili mu uloombo mu makuundu ma bisi: ti beni diyavutuu mu kuulu ya imiini. 10 Dimono ndaa yi me ndi mu usonuu kwaa beni, bu me keni la na beni: Mu taanga di me kaaba na beni, me nyaala uba na nzala ya useembe beni mu ibaala weti buli litumu li Pfumu aha me, la utuungu libuundu la beni, ka la utsala lo pe. 11 Nha tsieelele, baana ba nguu ba me, diba mu kinyi. Diyiri avutuu mu kuulu ya imiini, dihamisina bana mu bana, na diyuhusunu beni na beni. Didiaala mu iyeenge, na Nziaambi wa litoono na wa iyeenge sa aba na beni! 12 Dibihisini beni na beni mu litoono, weti bwafwaana kwaa bangaa imiini. 13 Bangaa imiini boosi baheeri beni mabwee. 14 Nyaa bweese ba Pfumu Yisu Kristo, litoono la Nziaambi na itwaari kia Muheebili wa Ngira biba na beni boosi!

Ngalatia

1 Me Pawuli ndi mu usonuu beni mukaanda wu. Me wuli tumu a Yiusu, mu litoono la Yiusu Kristo na la Nziaambi Taayi, wasiimbili nde mu babakwa. Ka a mu litoono la baata pe me ndi tumu a Yiusu. **2** Baana ba nguu boosi ba bakaasa na ba babaala babali nha, bali itwaari na me mu usonuu mukaanda wu kwaa mabuundu ma ku itinini kia Ngalatia. **3** Nyaala Taayi a bisi Nziaambi na Pfumu a bisi Yiusu Kristo baha beni bweese na iyeenge. **4** Kristo ayeelili nyutu a nde mu inde makulu mu uyobolo bisi mu masumu ma bisi, paa nde akuulu bisi kwaa tsi ya lolu yi, yaluulu mu mandaa mamabi. Nde ayilili buu paa akuusu litoono la Taayi a bisi Nziaambi. (aiōn g165) **5** Nyaala Nziaambi aholo buzitu mu taanga dioosi! Amen! (aiōn g165) **6** Me ndi mu ukimuu kwalaa, mu umono bu beni dityei mbisi kwaa Nziaambi mawasa-mawasa: nde wati beni mbili mu bweese ba Kristo. Na beni dika mu uduku ndaa yimbwe kimi! **7** Mu ngwanya, a wuli na ndaa yimbwe kimi pe. Ka ndila ti, uli na baata babali mu uviinzili matsimi ma beni. Na bo bali na nzala ya usobo Ndaa yimbwe ya Kristo. **8** Ee, ngwanya, so muutu yiri, so yaba bisi, so a buu pe tumu a Nziaambi wumati ku yulu, na yaabisi beni ndaa yimbwe yili na lisoboso na yi bisi diayaabisi beni, nyaala muutu wuu aba wubasibi! **9** Me nakwaleele beni yo, na me nibwaleele mu taanga di: so muutu yaabisi beni ndaa yimbwe yasobuu na yi beni diayaki, nyaala muutu wuu aba wubasibi! **10** Mu matsimi ma beni ti, me ndi mu usaa ti baata babili me? Ngori, me mbilili a Nziaambi ndi na nzala a yo. Me usaa ndi mu usaa ti baata bamono kinyi mu me? So me ali na nzala ti baata bamono kinyi mu me, me a nakeeba pe musiali a Kristo. **11** Baana ba nguu mu Kristo, me nileele beni ndaa yi: Ndaa yimbwe yi me ndi mu uyaabisa, a yamata pe kwaa muutu. **12** Me a nayaka yo kwaa muutu pe. A muutu pe ka ayiisi me yo. Ka me nayaka yo kwaa Yiusu Kristo wamweesi me yo. **13** Beni diayuyi buni bwali ndiaatili a me, mu taanga di me nali keni na nambita mu Mikele na mu bukulu ba Bayuudayo. Beni diayaaba mu ki iteesi me na ki kwaamisa libuundu la Nziaambi, na me na li na nzala mu utsala lo. **14** Mu ndaa yatala tsialili a Mikele na bukulu ba Bayuudayo, me ali navulu bambaayi balaa badiali bilimi bimosi. Me nali navulu bo mu muwaanzi mu mandaa matala bukulu ba bakaa ba bisi. **15** Ka Nziaambi mu bweese ba nde, asiooli me umata mu moonyo a nguu a me, na nde ati me mbili mu usalila nde. **16** Ka Nziaambi, mu kolokolo a nde, a sooli me mu moonyo a nguu a

me na ati me mbili mu usalila nde. Na mu taanga di Nziaambi aholi kesili ya umweese me Mwaana a nde, paa me yaabisa nde nha kati a babali a Bangooyi, me a nayeni pe kwaa muutu mu uyaloombi ndoongi wa musunyi so makili pe. **17** Me a nayeni ka pe ku ngaanda a Yeruslemi kwaa babali batumu ba Yiusu tswaamina a me. Ka nhana tsi, me nayeni ku itinini kia Arabia, na tumake nabwiyiravutuu ku ngaanda a Damaseko. **18** Nha mbisi a bilimi bitata, me nahaati ku ngaanda a Yeruslemi paa diyabina na Peetero. Na me nadiiaali itwaari na nde mamiingi moolo. **19** Me a na moni tumu a Yiusu mukimi pe, so a ndila Yaakobi pe, mwaana nguu a Pfumu. **20** Mandaa ma me ndi mu usonuu beni ma, mali ma ngwanya. Nha kulu a Nziaambi me nileele yo, a ndaa ya pia pe. **21** Tumake, me nayeni ku bitinini bia Siria na Silisi. **22** Mabuundu ma ku itinini kia Yuuda mali ma sa imiini mu Kristo, ali keni a ba mono me pe. **23** Ndila ti, mabuundu maa mayuyi ti: « Muutu wakikwaamisa libuundu tsiomi, ka mu uyiisi Ndaa Yimbwe ya imiini yi nde aki dwaanisa. » **24** Na mabuundu maa makibili Nziaambi mu ndaa me.

2 Nha mbisi a bilimi kuumi na bina, me navutii ku Yeruslemi, itwaari na Barnaba. Me nali nabiti ka Tito. **2** Me navutii ku Yerusalemi, mu ndaa utumumu Nziaambi weti bu nde amweesi kwaa me. Mu imoo kia tsweeyi ki me nabayi na bakuutu ba libuundu, me nabiindili bo Ndaa Yimbwe yi me ndi mu uyaabisa kwaa Bangooyi. Me a natoono pe ti isala kia me ki me na siiri tsiomi, na isala ki me ndi mi usa taanga dioosi, iba isala kia ibuu. **3** Ka bunu, Tito mbaayi a me mu imiini, wuli musi Eleene wuli na me, a bamuloombi pe ti too kiriri bakese nde. **4** Ka ndila baana ba nguu ba pia bavutini na bisi, bakisaa ti bakese nde. Baata baa bakoti kutso kaba la bisi, paa bakete bunyanga ba bisi dili na bo, badiayaka kwaa Yiusu Kristo. Na bo, bali na nzala ukitisii bisi batee ba mikele. **5** Ka bisi a diasiingi mandaa ma bo pe, so mu mwaana a taanga hoolo, paa ti ngwanya a Ndaa Yimbwe ibaadiaalanga mu beni. **6** Ka bakuutu ba libuundu bakimonuu weti bavulu likiinzi. So bu bo bali bakuutu, mii a mitala me pe, munda ti, Nziaambi a ali mu usa pe lisoboso nha kati a baata. Baata baa, a babweesi ndaa so mosi pe, nha yulu a mandaa ma me naleeli. **7** Ka bo bamoni ti Nziaambi ayi me isala kia uyaabisa Ndaa Yimbwe kwaa babali a Bayuudayo pe, weti bu nde ayi kio kwaa Peetero mu uyaabisa Ndaa Yimbwe kwaa Bayuudayo. **8** Ka Nziaambi asooli me mu uba tumu a Yiusu kwa bifuumbu bikimi, weti bu nde asoolii Peetero mu usa isala kia batumu kwa Bayuudayo. **9**

Yaakobi, Peetero na Yowani, ba baata bakimono weti makuunzi ma libuundu, basiingi isala ki Nziaambi ahi kwaa me mu bweese ba nde. Bo ba hamisa me na Barnaba, mu umweese ti bo basiingi bisi mu itwaari. Ni mu buu, bisi boosi diayuhisini mu itwaari ti bisi sa diyene usa isala, me na Barnaba kwaa Bangooyi. Na bo, sa ba sala kwaa Bayuudayo. 10 Bo baloombi kwaa bisi mu ulibili moonyi mu bawe, na me nayilii buu mu mutimi mosi. 11 Ka mu taanga di Peetero ayiri ku ngaanda a Antioki, me na sieembi nde nha kulu a baata boosi, bu nde ali ayilii bubi. 12 Mu ngwaanya, tswaamina a baata ba Yaakobi atsindii bu to, Peetero akidia na baana ba nguu babangooyi. Ka nha mbisi a nziriri a bo, nde akoyi nyutu a nde, na akabii na bo, munda ti nde ali na boomo ba baata bakikala bukulu ba Bayuudayo. 13 Baana ba nguu babamosi ba Bayuudayo, baduki ndiaatili a Peetero. Barnaba nde makulu ka aduki bo mu biyiluu bia lisi kutso likaya. 14 Ka mu taanga di me namoni ti, bo a bali na ndiaatili bwasuungunu pe, na mu ngwanya a Ndaa Yimbwe, me na leeli Peetero nha kulu a boosi weti bu: We wuli Muyuudayo, we ali mu udiaata pe weti Muyuudayo, ka weti mu udiaata weti bangooyi. We li mu uba bangooyi Mu yii buni we utuu ubamuu baata bali a Bayuudayo pe mu udiaata weti Bayuudayo? 15 Bisi baa-na-ba, bisi diabutuu Bayuudayo, ka bisi a dili pe baata ba matsi makimi babahale uyaaba Nziaambi, babali bangaa masumu. 16 Ka buni, bisi diayaaba ti muutu a utuu pe uba wasuungunu, munda ti nde li mu utumumu mikele bubwe-bubwe, ka ndila mu imiini mu Yisu Kristo. Ni mu buu, bisi ka diamaaasi imiini ka bisi mu Yisu Kristo, paa Nziaambi amono bisi weti baata basuungunu, mu ndaa imiini mu Kristo, ka a mu utumumu mikele pe. Munda ti, muutu pe so mosi wukaamonuu wasuungunu nha kulu a Nziaambi, munda ti nde ayiluu utumumu mikele bubwe-bubwe. 17 Ka so, bisi dili mu usaa ti dimonuu baata basuungunu mu ndaa Kristo, yili mu umonuu ti bisi ka dili bangaa masumu weti bangooyi. Yii yi toono uleele ti Kristo li musiali mu ndaa masumu? Ngori, a buu pe! 18 Ni mu buu, so me mbwi tuungu mikele mi me na maatsala, me ndi mu usa ti me ba muutu wuli mu uhele ukiinzi mikele. 19 Ka me, mu ndaa mikele me ndi wakwa, mu ndaa yatala mikele, paa me ba moonyi mu Nziaambi. Me ndi wakwa nha kuruwa itwaari na Kristo. 20 A me pe ndi moonyi, ka Kristo li moonyi mu me. Munda ti, idiingi kia me kia lolo li mu musunyi, me ndi moonyi mu kio mu imiini mu Mwaana a Nziaambi watoono me, na waheeri moonyi a nde mu me. 21 Me a nibisi pe bweese ba Nziaambi. Ka mbiiti ndila mu kuulu ya Mikele butuu

umonuu walibweeye nha misi mia Nziaambi, mu yii Kristo mu ibuu akwa.

3 Oo basi Ngalatia beni biwulu! Waloo beni na? Bunu, nha misi mia beni bamweese Yisu Kristo wubakomo nha kuruwa. 2 Me natoono ti beni divutulu me mvutu mu nduru yi: Beni diayaki Muheebili a Nziaambi munda ti beni diasalili mikele bubwe-bubwe, ooti munda ti beni diayuyi na diasi imiini mu Ndaa Yimbwe? 3 Buni beni dituu uba na buwooso babu? Beni diabaandii mu mifuri mia Muheebili a Nziaambi, mu taanga di ka beni ditooni umana mu imuutu? 4 Ninha, mapasi moosi ma beni diamoni ka ma paamba? Ngori, a mutuu uba ma ibuu pe. 5 Nziaambi li mu uha beni Muheebili wangira, na li mu uyiluu bimaanga nha kati a beni. Mu yii, beni utuu pe utsimi ti nde li mu uyiluu buu, munda ti beni dili mu utumumu mikele, ka mu ndaa ti beni dili mu uyuu Ndaa Yimbwena na dia sa imiini mu yo. 6 Ni mubuu, Mabasonuu ma Ngira mali mu uleele mu Abraami ti: «Nde asi imiini mu Nziaambi, na Nziaambi aholi nde weti muutu walibweeye, bu amoni imiini kia nde.» 7 Ka diyuu ndaa yi: babali mu udiaata mu imiini, ni bo baana ba Abraami. 8 Na Nziaambi li mu uleele mu mandaa ma nde ti, babali a Bayuudayo pe sa bamonuu balibweeye nha misi mia Nziaambi mu ndaa imiini kia bo. Ni mubuu, nde akwiyaabisa kwaa Abraami ndaa yimbwe yi: «Nziaambi sa asieme bifuumbu bioosi bia nha tsini a toto mu ndaa we.» 9 Abraami asi imiini na Nziaambi asiemi nde; Ni mubuu baata boosi ba bu sa imiini bali basieme itwaari na Abraami. 10 Ka babasa imiini mu utumumu mikele, sa basibi bo. Munda ti, basonuu ti: «Pasi muutu wu uhele ubaasalilanga moosi ma basonuu mu mukaanda a Mikele, aba wubasibi.» 11 Ni mu buu ili na yalilaa ti, muutu a utuu umonuu walibweeye nha kulu a Nziaambi pe, munda ti nde li mu utumumu mikele. Munda ti Nziaambi li mu uleele mu mandaa ma nde ti: «Walibweeye sa aba moonyi mu ndaa imiini.» 12 Ka mikele a miamata mu imiini pe. Bunu, weti bu basonuu ka ti: «Pasi muutu wu usalila tumini dia mikele sa aba moonyi mu dio.» 13 Ka Kristo basibi nde mu ndaa ukuulu bisi, nha mbuu yibakeesibi bisi, munda ti bisi a diatumimi pe Mikele bubwe-bubwe. Munda ti, basonuu ti: «Pasi muutu wu bulelese nha muti, aba wubasibi.» 14 Paa ti bangooyi ba holo lisieme li Nziaambi aheeri lilasina kwaa Abraami mu Yisu Kristo. Nde asiri buu paa ti bisi boosi diholo mu imiini Muheebili wu Nziaambi a lilasini. 15 Baana ba nguu ba me, nyaala me holo ifwaani imosi mu mandaa madibaamonanga pasi iluumbu: mu taanga

di muutu ali musonuu manzala ma nde mu mukaanda wa ukaba mukobo, muutu pe so mosi wu utuu ubisi matsimi maa, so ubweese, so umaasa ndaa kimi pe. 16 Bunu, Nziaambi asa ndasina dia nde kwaa Abraami na kwaa wukaabutuu mu itaa kia nde. Mabasonuu a mali mu uleele pe ti: «na kwaa babakaabutuu mu itaa kia nde», weti ti mo mali mu utsuu mu baata balaa. Ka, mu muutu ndila mosi mo mali mu utsuu, munda a ti Mabasonuu mali mu uleele ti: «Na kwaa wukaabutuu mu itaa kia we». Muutu wuu, ni Kristo. 17 Mono mi me natoono uleele: Nziaambi amweesi matsimi ma nde buni mafwaana uyilimi, na alasini mu uhele ukabili mo. Mikele miayiri, nha mbisi a makama mana na maku-matata ma bilimi, a mia utuyi pe mu utsala matsimi ma so lilasina la Nziaambi. 18 Ka mbiiti mu mikele baata bali mu ubaa mukobo wu Nziaambi ali mu uha, mukobo wuu baata a bubwabaa nde mu kuulu ya lilasina pe. Ka bunu, ni mu ndaa lilasina Nziaambi asi bweese ba nde kwaa Abraami. 19 Mu buu, kuni kulu ndutu a mikele? Mio mili mu umweesi ti baata a bali mu utumumu Nziaambi pe. Mio mia keni uba weti buu natee mu nziriri a muteeri a Abraami, wuu wu Nziaambi asi lilasina mu nde. Ka batumu ba yaabisi Mikele mii mu usalila nzoongi mosi. 20 Mu taanga di Nziaambi ayuhisini na Abraami, nde ali nde bake. A yali na muutu pe nha kati wu utoosolo. 21 Nhaa mambiindili ti buni? Ti mikele a miasuungunu na ndasini dia Nziaambi pe? Ngori, a buu pe! Mbiiti mikele ali utuu uha moonyi kwaa baata, mu yii, mio ali utuu umweese bo balibweeye nha misi mia Nziaambi. 22 Ka Mukaanda wangira li mu uleele ti: tsi yoosi yili ku tsini a lituu la masumu, paa bungori ba Nziaambi alasini baha bo kwaa ba ngaa imiini, mu ndaa imiini kia bo mu Yisu Kristo. 23 Tswaamina a taanga dia usa imiini mu Kristo dito, bisi diali makori kwaa mikele, natee bu imiini kii kiamonii. 24 Ni mu buu, mikele miali mukebi a bisi natee mu nziriri a Kristo, paa ti bisi dimonuu balibweeye mu ndaa imiini. 25 Mu taanga di, bu imiini imaayira, bisi ka a diabwaba pe ku tsini a litumu la mukebi wu. 26 Munda ti, beni boosi dili baana ba Nziaambi mu ndaa imiini mu Yisu Kristo. 27 Ni mu yii, beni boosi diavutini mu Kristo mu libootuu, na beni diamaalwaata Kristo. 28 Ninha, a bubwaba pe na lisoboso nha kati a Muyuudayo na wuli a Muyuudayo pe, nha kati a mutee na muutu wa bunyanga, nha kati a baala na mukaasa. Ni mu buu, beni boosi dili muutu mosi mu Yisu Kristo. 29 So beni dili baata ba Kristo, mu yii beni dili baata ba wabutuu mu itaa kia Abraami, na beni dili babutolo mukobo wu Nziaambi alasini.

4 Mono mi me ndi na nzala uleele: mu taanga di muutu wu utolo mukobo akeni mwaana ngebe, nde a ali na lisoboso pe na mutee. So buyili wako ti, nde li pfumu a mbayili a nde yoosi. 2 Ka nde li ku tsini a litumu la baata babali mu ukululu nde, na babali mu ukebe busini ba nde, natee bu nde ukuusu bilimi bi taayi a nde ayesini. 3 Bisa-beni ka bumosi, mu taanga di bisa-beni diali keni baana, bisi diali batee ba miheebili mili mu utumu tsini a toto yi. 4 Ka bu taanga di Nziaambi ayesini diatoori, nde atsendii mwaana a nde: wabutuu mu mukaasa. Nde akuli ku tsini a litumu la mikele, 5 paa nde akuulu baata babali ku tsini a litumu la mikele, na paa nde asa ti bisa-beni diba baana ba Nziaambi. 6 Ifwaani kili mu umweese ti ngwanya beni baana ba nde, kili ti Nziaambi atsendii Muheebili a Mwaana a nde mu mitimi mia bisi, Muheebili wuli mu uloo: «Abba», mbiindili ti «Taata!» 7 Ni mu buu, we ka a abwasaala pe mutee, ka mwaana a Nziaambi. Na munda ti we mwaana a nde, Nziaambi sa ha we mukobo wu nde aswee mu baana ba nde. 8 Tsiomi, beni a diali diayaaba Nziaambi pe, na beni dia ki salila ba banziaambi baba hele uba ba bangwanya. 9 Ka mu taanga di, beni dimaayaaba Nziaambi, so a buu pe utuu ubwaleele ti Nziaambi ayaaba beni. Buni butuu ubwaba ti, beni dibwavutuu kwaa miheebili miahele lituu na mia munyongi mili mu utumu tsi? Beni diatoono ubwaba salila ba miheebili mii? 10 Beni dili mu uha ndutu kwaa biluumbu bibimosi, kwaa batsuungi babamosi, kwaa mataanga mamamosi na kwaa bilimi bibimosi! 11 Me ndi na boomo ti, isala ki me nasa mu beni iba kia ibuu! 12 Baana ba ngu u ba me, kolokolo a beni, diba weti me, munda ti me ka, naka weti beni. Beni a diayiluu me ndaa yimbi pe. 13 Ka beni dili mu ulibili moonyi ti, mu taanga di me na yaabisi beni Ndaa Yimbwe mbala ya tsiomi me na li na ubele mu nyutu a me. 14 Beni diamoni pasi dia laa mu mitimi munda ubele kia nyutu a me, na beni a dia meengili me pe, na beni a dia bisi me pe. Ka beni dia yaki me weti tumu a Nziaambi, so a buu pe, weti Yisu Kristo nde makulu. 15 Beni ali dialuulu mu kinyi mu taanga di! Ninha kinyi a beni kuni imaayene? Me utuu uta imbaangi ki mu ndaa beni: so yali ti utuu uba, beni ali utuu usootolo misi mia beni mu uha me mio! 16 Ninha mu taanga di, me ka mutaata a beni, mu ndaa ti me ndi mu uleele beni mandaa ma ngwanya? 17 Uli na baata bakimi bali na nzala yalaa ya ubende beni, ka matsimi ma bo a mali mamabwe pe. Ndaa yi bo bali mu usaa, ndila mu ukabala beni na me, paa ti beni diba na nzala yalaa ya uba itwaari na bo. 18 Ndaa yimbwe, ni

ya umweese nzala yalaa mu mandaa ma mabwe, mu taanga dioosi. Ka a mu ndila taanga di me ndi nha kati a beni pe! **19** Baana ba me, me ndi mu ubwamono pasi dialaa mu beni, weti mukaasa wuli na misoongo, natee mu taanga di Kristo akaayilimi mu kati a beni. **20** Me ndi na nzala yalaa, ya ubaa nha kati a beni mu taanga di, paa me tsuu kwaa beni mu tsuyili kimi. Munda ti, me a nayaaba pe bwa usa mu beni! **21** Leelani me, beni ba diatooon uba ku tsini a litumu la Mikele: beni a dili mu uyuu pe mali mu uleele Mikele? **22** Basonuu ti, Abraami ali na baana boolo, mosi nde abuti nde na mukaasa wa mutee, ni Angaare. Na mwaana wunu na mukaasa wa bunyanga, wu bali mu uta Saara. **23** Mwaana wu nde abayi na mukaasa wa mutee, abutii mu litoono la imuutu. Ka mwaana wu nde abayi na mukaasa wa bunyanga, abutii weti buli lilasina la Nziaambi. **24** Tsaba yi yili na ndutu yalaa: bakaasa boolo bali mu umweese matsimi moolo. Nzuyisini ya tsiomi, yili mu umweese Angaare, yo ni nzuyisini ya ku mulaanda a Sinayi. Mu nzuhisini yii, mwabutii baana ba batee. **25** Angaare ni mulaanda a Sinayi ku itinini kia Arabia, nde li afwaanina na ngaanda a Yeruselimi ya lolu li, yili mu usalila bungaamba na baana ba nde boosi. **26** Ka Yeruselimi ya ku yula yili bunyanga, na ni yo yili nguu a bisi. **27** Ni mu buu, Mabasonuu Mangira mali mu uleele: «Ba na kinyi, mukaasa wa ikumbu wahale na baana! Fulu miloolo mia makinyi, we wuli a ayaaba misoongo mia mbutili pe! Munda ti, baana ba mukaasa wu babwoongolo, sa bavulu ulaa na baana ba mukaasa wuli na mulumi.» **28** Ka beni baana ba nguu ba me, beni dili baana ba diabutuu mbii buli lilasina la Nziaambi, weti bwabutii Isaki. **29** Ka mu taanga dii, weti bu mwaana wabutii mu litoono la baata, akibaakwaamisa mwaana wabutii mu litoono la Muheebili a Nziaambi, ni buu ka buli nzala ya ukwaamisa mu taanga di. **30** Ka Mabasonuu Mangira buni mali mu uleele? Mo mali mu uleele weti bu: «Bingi mutee wu, na mwaana a nde. Munda ti mwaana a mukaasa wa mutee a ali na muswa pe mu ubaa kaba la mukobo a taayi na mwaana wabutuu mu mukaasa wabunyanga.» **31** Ni mu buu baana ba nguu ba me, bisi a beni a dili baana ba mukaasa wa mutee pe, ka baana ba mukaasa wa bunyanga.

5 Kristo akuuli bisi, paa ti bisi diba mu ngwanya baata ba bunyanga. Ni mu buu, ditemene na ngwi, paa beni dinyaala ubwaba kutso ikoolo kia butee. **2** Me Pawuli, me nilee kwaa beni bu: so beni dinyaali ti bakese beni, mu yii, Kristo a ubwasaala na ndutu mu beni pe. **3** Metooni ubwaleele weti bu kwaa pasi

muutu wu bakese bubaala: nde afwaana uyaa ba ti nde li na yaama mu utumumu mu Mikele mioosi. **4** Beni badili mu usaa umonuu balibweeye nha misi mia Nziaambi, munda Mikele, beni dili diakabuu na Kristo. Na beni dimaamatuu ku tsini a bweese ba Nziaambi. **5** Mu bisi, bisi diasuusu ilimbisi kia bisi mu Nziaambi, wukaakitisi bisi balibweeye nha misi mia nde. Yii ni ndaa yi bisi dili mu ukebe, mu lituu la Muheebili wa Ngira wuli mu usala mu imiini kia bisi. **6** Munda ti, kwaa wuli itwaari na Yii Kristo, uba wubakese so a buu pe, wubahele ukese, mii mioosi a mili na ndutu pe. Ndaa yavulu ndutu, ni imiini ki li mu umonuu mu litoono. **7** Beni dia kidumu tiini mu ilimbisi! Na kiki beni kuulu paa dikoono utumumu kwaa ngwanya? **8** Ndaa ya pili yii, a yili mu umata pe kwaa Nziaambi wata beni mbila. **9** Bali mu uleele ti: «Mwaana a ndaamba a lifunusu la mapa lili mu udaandasa kwaanga a mapa.» **10** Ka me ndi na ilimbisi mu Pfumu mu ndaa beni: me nitsimi ti beni a dili na matsimi makimi pe. Ka muutu wu uyiri mu uviinzili matsimi ma beni, so yaba pasi nde, nde sa abaa tseembili. **11** Baana ba nguu, mu mii mia tala me, mbii ti ngwanya me keni mu uyiisi ti kesili a bubaala yili ndaa yibwe, mu ima bali mu uhama mu ukwaamisa me? Mu yii, uyiisi Kristo wubakomo nha kuruwa, a yibwa ba baka kwaa muutu pe. **12** Nyaala babali mu uviinzili mitimi mia beni, bayiluu miavulu mii: nyaala bahoholo na bubaala! **13** Ka beni baana ba nguu ba me, bata beni mbili mu uba bunyanga. Ndili a ti, a disa pe ti bunyanga ba beni baba kuulu ya udiata ku tsini a manzala ma imuutu. Ka dinyaala litoono libiti beni, paa disalisina bana mu bana. **14** Munda ti, mikele mioosi miakangama mu ndaa ndila mosi yi: «Toono mbaayi a we, weti bu we atoono nyutu a we makulu.» **15** Ka so beni diyilii weti banyama ba musiti, mu ukaa na ukaka bambaayi bana mu bana, mu yii, disa mayele! Leeti beni sa dimana mu udususunu beni na beni. **16** Dimono mi me nilee kwaa beni: dinyaala Muheebili wa Ngira abiti idiingi kia beni, na beni a dibwatumumu kwaa manzala ma imuutu pe. **17** Munda ti bu dili baata, imuutu ili na manzala mamahele ubwaanana na manzala ma Muheebili wa Ngira. Na Muheebili wa Ngira ka li na manzala ma mamahele ubwaanana na manzala ma imuutu. Bo baboolo a bali mu ubwaanana pe, wunu na wunu. Ninha yili ti, beni utuu pe usa mandaa ma beni diatooon. **18** Ka so Muheebili wa Ngira biti beni, beni a dibwaba ku tsini a litumu la Mikele pe. **19** Bisi diayaaba kuni manzala ma imuutu mubaabiti baata: ipuupu, mandaa ma mviindi, biyiluu bia tsionyi, **20** Kuundili a biteyi na paanda, ibelili, makaama, bukwa,

makesi, musoyi, mapaa, kabini, 21 linyungu, nywiilili a mala ya mifuri, lidia lalaa na mandaa makimi ma pili yi. Me ni dutu beni matswi mu taanga di, weti bu me na kwisa: baata babali mu uyiluu mandaa maa, a bali na mbuu pe mu ipfumu kia Nziaambi. 22 Ka mbutu dia Muheebili wa Ngira mu bisi ni: litoono, kinyi, iyeenge, kamini a mutimi, usalisina, uyiluu mandaa ma mabwe, imiini, 23 buleembi, kamini a mutimi! Mikele a mialii pe mandaa ma pili yi. 24 Babanambita mu Yiisu Kristo, bamaadusu imuutu kia bo na manzala ma kio mamabi nha kuruwa. 25 Muheebili wa Ngira aha bisi moonyi, nyaala nde atumu ka ndiaatili a bisi. 26 Dinyaalani uba na liwaa, dinyaalani bisiongi nha kati a bisa-beni, so a buu pe, dinyaalani uba na musoyi bana mu bana.

6 Baana ba nguu ba me, so dikaangi muutu mu uyiluu mamabi, disuungusu nde mu kuulu yasuungunu mu buleembi, beni badili na Muheebili a Nziaambi. Na disa mayele, paa beni ka dinyaala ubwa mu mapuusu. 2 Disalisina beni na beni mu ubiti mifunu mia beni. Uyiluu buu, ni ukuusu mukele a Kristo. 3 Muutu wuli mu utsimi ti nde li na ndutu, ka bunu nde li muutu wa buu-a-buu, nde li mu ufutu nyutu a nde makulu. 4 Nyaala muutu muutu akengese biyiluu bia nde makulu. So nde utuu usa lozoo mu bio, nde sa amono kinyi mu inde-makulu, ka a mu usa lisoboso na baata bakimi pe. 5 Mundaa ti, muutu muutu sa abiti mufunu a nde nde makulu. 6 Nyaala muutu wubali mu uyiisi Ndaa Yimbwe, akaba mwaana ndaamba a mbayili a nde yoosi kwaa muutu wuli mu uyiisi nde. 7 A difutu manyutu ma beni bame pia pe mu ndaa yi: a bali mu usa Nziaambi saa pe. Mundaa ti, muutu muutu sa akukuu bi nde akunu. 8 So muutu kuni weti buli manzala ma imuutu kia nde, nde sa akukuu mbutu dia mu imuutu: likwa. Ka so muutu kuni mi Muheebili wa Ngira atoono, mbutu di nde akaakukuu sa diba moonyi wa bilimi na bilimi. (aiōnios g166) 9 A dikoanani pe mu uyiluu mandaa mamabwe. Mundaa ti, so bisa-beni a divutii mbisi pe, sa dikukuu mbutu dia bisi mu taanga diafwaana. 10 Ni mu buu, bu diki ni na taanga, diyiluwani mandaa mamabwe kwaa baata boosi, vulu-vulu kwaa baana ba nguu mu imiini. 11 Mu koo kia me makulu me ndi mu usonuu beni mu taanga di, weti bu beni dili mu umono bunene ba bisonii bia mukaanda wu. 12 Baata babali mu ubamuu beni mu mifuri mu ukese bubaala, bo bali baata na nzala umonuu bababwe nha misi mia baata, mu mandaa ma imuutu. Bo bali mu uyiluu buu mundaa ti, bo a batoono pe ti bakwaamisa bo, mu ndaa likwa la Kristo nha kuruwa. 13 Baata babali mu

ukese manyutu ma bo, a bali mu utumumu pe Mikele bubwe-bubwe bo makulu. Bo batoono ti bakese beni paa bo bazoo, mundaa ti bo bamaasa iliimbi mu manyutu ma beni. 14 Mu me, me ndi na kinyi ndila mu likwa la Pfumu a bisi Yiisu Kristo wubakomi nha kuruwa. Ni mu buu, mu ndaa likwa la nde nha kuruwa, mandaa ma tsi makwa mu me, na me ndi wakwa mu mandaa ma tsi. 15 Uba wubakese, so a buu pe, wubahele ukese a kuli na ndutu pe so hoolo. Ka ndaa ya ndutu, ni uba iyiluu kia Nziaambi ki inyatii. 16 Kwaa boosi ba kaa diaata weti buli mikele mi: Nyaala Nziaambi aha beni iyeenge na ukwiilili beni ngebe pili mosi kwaa Iseraeli kioosi kwa Nziaambi. 17 Umata lolo li, muutu pe wu ubwamweese me pasi. Mu ndaa yii, bikiri bili mu nyutu a me bili mu umweese ti me ndi wa Yiisu. 18 Nyaala bweese ba Pfumu a bisi Yiisu Kristo na Muheebili a nde buba mu beni boosi, baana ba nguu ba me! Ameni.

Efeso

1 Me Pawuli, wuli tumu a Yiisu Kristo, mu litoono la Nziaambi. Me tsindii mu kaanda wu kwaa babangiri, na kwaa babamene miaanzi mu Yiisu Kristo ku ngaanda a Efeso. **2** Nyaala Nziaambi, Taayi a bisa beni na Pfumu Yiisu Kristo baha beni bweese beni na iyeenge! **3** Dikiinzani Nziaambi, Taayi a Pfumu a bisi Yiisu Kristo! Nde asieme bisi bu aha bisi lisieme loosi la muheebili mu mayula, mu itwaari kia bisi na Kristo. **4** Tswaamina nzilimini a tsi, Nziaambi akwisoolo bisi mu uba baba nde mu Kristo. Na paa bisi diba bangira na bahele na ipii nha misi mia nde. Nziaambi mu litoono la nde, **5** akwiholo kesili ya usiingi bisi diba baana ba nde mu Yiisu Kristo. Mu bubwe ba nde, nde atooni ti buba mbii buu. **6** Ni mu buu, dikiinzani Nziaambi mu bungori bababwe ba nde aheeri bisi kwa ibuu, mu Mwaana a nde wa litoono. **7** Ka mu makili ma Kristo matsiamii, bisi dia yobii na masumu ma bisi basi kolo-kolo. Nziaambi amweesi bisi busini ba bweese ba nde. **8** Ni bweese balaa ba nde asi bisi, bu nde ahi bisi buyeri na mayele makuu. **9** Mu litoono la nde, nde amweesi bisi matsweeyi ma minhana mi nde akwinhana uyiluu mu Kristo. **10** Minhana mii, Nziaambi sa akuusu mio mu manini a taanga. Minhana me, ni ukuusu bioosi bili ku mayula na nha tsi, ku tsini a litumu la muutu mosi, ni Kristo. **11** Mu itwaari kia bisi na Kristo, bisi diaholi mukobo wubadilasini, munda a ti nde akwisoolo bisi, weti buli kesili a nde. Nziaambi li mu uyiluu mandaa moosi, weti buli kesili na minhana mia nde. **12** Ni mu buu, dikiinzani bunene ba Nziaambi, bisi badili batsiomi mu usa ilimbisi kia bisi mu Kristo! **13** Beni ka, diayuyi mandaa ma nde, mamali ngwanya: ni Ndaa Yimbwe yahi beni liyobolo. Na, mu taanga di beni diayuyi mo, beni diasi imiini kia beni mu Kristo. Bu Nziaambi ahi beni Muheebili wa Ngiri wu nde alasini, nde asi ilimbi kia nde makulu mu beni, mu umweese ti beni dili baba nde. **14** Muheebili wa Ngira li mu uha bisi ilimbisi mu mukobo wu Nziaambi alasini kwaa baata ba nde; nde li mu uha bisi ilimbisi ti bisi sa dibaa nde, mutaanga di kuulili a bisi yikaaba yakuu. Ni mu buu, dikiinzani bunene ba Nziaambi! **15** Ni mu buu, bu me nayuyi mabatsuyi mu ndaa imiini kia beni mu Pfumu Yiisu na mu litoono la beni mu bangaa imiini boosi, **16** me ndi mu ubaahamanga mu uvutulu matoondo mu beni. Me ndi mu ubaatsimanga mu beni mu makuundu ma me. **17** Me ndi mu ubaaloombanga kwaa Nziaambi a Pfumu a bisi Yiisu Kristo, Taayi ngaa buzitu, mu uha beni muheebili wa buyeri, ni

muheebili wuu kaayaabisa na umweese beni nde. **18** Nyaala Nziaambi adibili misi mia mutimi a beni mu liyalila la nde, paa beni diyaaba ilimbisi kili mu tso mbili yi nde a teeri beni. Beni di yaaba buni buli busini ba buzitu ba nde, na bunene ba mukobo wu nde alasini kwaa baata bangaa imiini. **19** Na beni sa diyaaba ka, ki lituu la ukimuu li nde asuusulu kwaa bangaa imiini. Litu lii, ni liinalo li Nziaambi amweesi mu mifuri mialaa, **20** mu taanga di nde asiimbili Kristo nha kati a babakwa, na wamudiaasi nha koo kia nde kia babaala mu mayula. **21** Kuu, basuusu Kristo nha yulu a litumu loosi, nha yulu a bipfumu bioosi, nha yulu a tuu dioosi, na nha yulu a pasi kuumbu kimi yi baata butuu uta mu taanga di, na mu taanga dikaayiri. (aiōn g165) **22** Nziaambi asuusi bioosi nha tsini a miili mia Kristo. Na nde ahi nde kwaa libuundu weti mutswe a lo. **23** Libuundu ni nyutu a Kristo. Mu lo, Kristo li mu uyiluu umonuu, nde wuli mu uluusu bioosi mu boosi.

2 Tsiomi, beni diali weti baata babakwa mu toono a mamabi ma beni, na mu toono a masumu ma beni. **2** Beni diakidiaata weti bwakidiaata baata ba tsi yi. Beni diakitumumu mukuutu a tuu dimbi, dili nha kati a yulu na tsi. Muheebili wuu li mu usala mu taanga di, kwaa baata boosi bali mu uhele utumumu Nziaambi. (aiōn g165) **3** Bisi boosi, bisi diadiaati ka weti bo, bisi diasalila manzala mu musunyi, na mandaa ma nyutu atoono, na matsimi ma bisi mamabi. Weti bu bisi dili baana, weti buli baana boosi, mu yii Nziaambi a koli bisi kesi weti bu nde ali na kesi kwaa baata babamosi. **4** Ka Nziaambi aluulu mu ngebe! Litoono la nde mu bisi lili bu: **5** mu taanga di bisi diali babakwa mu ndaa masumu ma bisi, nde abwiha bisi moonyi na Kristo. Ni mu bweese ba Nziaambi beni diayobii. **6** Mu itwaari kia bisi na Kristo Yiisu, Nziaambi asiimbili bisi itwaari na nde mu babakwa, paa asa ti bisi ditumu itwaari na nde mu mayula. **7** Mu bubwe ba nde, nde li mu umweese kwaa bisi mu Yiisu Kristo, mu mataanga moosi busini ba bweese ba nde ba ukimuu. (aiōn g165) **8** Munda ti, ni mu kolokolo a Nziaambi beni diayobii, mu kuulu ya imiini. Liyobolo lii a lamati pe kwaa beni, ka lo bungori ba Nziaambi. **9** Beni a diabayi lo pe mu bisala bia beni bame. Ni mu buu, muutu so mosi pe wu utuu usa liwaa. **10** Ni mu buu, Nziaambi ayiluu bisi, itwaari na Kristo Yiisu, paa bisi dibiti idiingi kialuulu mu mandaa mamabwe, ma nde akwiyiluu tsiomi paa bisi disalila mo. **11** Dilibili moonyi ti mu taanga dia tsiomi! beni a dia butiyi pe Bayuudayo; Bayuundayo bali mu umono beni baata babahale ukese bubaala «bangooyi», ka

bo bali mu uta babakese bubaala munda a ti bakese bo mu musunyi. **12** Beni diafwaana ulibili mooniyi ti mu taanga di beni diali keni a diayaaba pe Kristo! Beni a diali pe baata ba likaanda li Nziaambi asooli, na beni diali bieenyi mu Iseraeli. Beni a diali pe ku tso nzuyisinyi yi Nziaambi a lasina. Beni diakidiaata mu tsi, kwahele a ilimbisi, na kwahele uyaaba Nziaambi. **13** Ka mu taanga di, mu itwaari kia beni na Yiusu Kristo, beni badiali ku la, dimaaswesuu kwaa Nziaambi, munda a Kristo watsala makili ma nde. **14** Ee, Kristo ni iyeenge kia bisi. Nde asa ti Bayuudayo na babali a Bayuudayo pe baba ifuumbu imosi. Bu aheeri nyutu a nde, nde abwiisi ibaa kiakikabala bo, na kiakisa ti bo baba mitaata. **15** Nde akabisi mikele mia Bayuundayo, litumu na biyiluu bia mio, munda a bo baboolo baba ifuumbu imosi ki inyatii, mu itwaari na nde. Kili mu uvuutu Bayuudayo na bangooyi Ni mubuu nde adiaasi iyeenge. **16** Mu likwa la nde nha muti wa kuruwa, Kristo wabavuuti mu nyutu ndila mosi, na avutili itwaari kia bo na Nziaambi. Mu likwa la nde nha kuruwa, nde abwiisi itaata. **17** Kristo ayiri mu uyaabisa Ndaa Yimbwe ya iyeenge, iyeenge kwaa beni badiali ku la, na kwaa babali nha bele. **18** Ninha, munda a Kristo, bisi boosi, Bayuudayo na babali a Bayuudayo pe, dili na muswa mu uswesuu kwaa Nziaambi, ni Taayi, munda a wuuna Muheebili wa Ngira ndila mosi. **19** Munda a yii, beni badili a Bayuudayo pe, beni a diabwasaala bieenyi so bayooyi a kuulu pe. Ka mu taanga di, beni ka bangaa bula, itwaari na baata bangiri. Beni dika baata ba mu likaanda la Nziaambi mu nzo a nde. **20** Beni bamaalooso mutso tuungili, yili bibwa ni batumu ba Yiusu na mibili. Na manya la ibwa ni Yiusu Kristo nde makulu. **21** Ni nde wuli mu uhamisa tuungili yoosi, na nde li mu utemese yo mu utuungu nzo a Nziaambi ya ngira ya Pfumu. **22** Mu itwaari na nde, beni ka dimaakoto kutso tuungili, paa beni diba na babamosi, nzo yi Nziaambi ali mu udiaala mu Muheebili a nde.

3 Ni mu buu, me Pawuli, me ndi kori mu isala kia Yiusu Kristo, munda a beni bangooyi. **2** Me nitsimi ti, beni diayuyi, ti Nziaambi aha me isala mu bubwe ba nde, mu ndaa beni. **3** Mu nziaabisi, Nziaambi amweesi me matsweeyi ma minhana mia nde. Me beeri maakwasonuu mwaana bitoolo bia mandaa maa. **4** Mu utaanga bio, beni utuu pe uyaaba nziaabili a me mu mii miatala matsweeyi ma nde mu ndaa Kristo. **5** Bisieende bibikulu, minhana mi ali a baleele pe mio kwaa baata. Ka mu taanga di, Nziaambi maamweese mio mu Muheebili a nde, kwaa batumu bangira na mibili mia nde. **6** Dimono minhana mia

liyobolo: mu kuulu ya Ndaa Yimbwe, Bangooyi itwaari na Bayuudayo, sa bayaka mukobo mosi, wu Nziaambi asweehele mu baata ba nde. Bo bali binama bia nyutu mosi, na bo ka sa bayaka lilasina limosi li Nziaambi asa mu Yiusu Kristo. **7** Munda a libweeye na bungori ba Nziaambi ahi me, me ka musiali a Ndaa Yimbwe, mu lituu la nde. **8** Me ndi muutu wa tsieelele nha kati a bangaa imiini boosi. Ka Nziaambi maaha me bweese, mu uyaabisa kwaa babali kwaa Bangooyi, bunene ba busini ba Kristo babuhele uwa. **9** Nde maasa ti me yalisa kwaa baata boosi, buni Nziaambi ali mu ukuusu minhana mia nde mia liyobolo lasweeme. Nde wuli Muyilii a bioosi, nde asweeyi minhana mii umata bele pe. (aiōn g165) **10** Ni mu buu, mu taanga di, munda a libuundu, bipfumu na tuu dia mayula, bamaayaaba bunene ba buyeri ba Nziaambi ba mupili na mupili. **11** Maa moosi mali mu uyene tsitsi na minhana mia Nziaambi mia bilimi na bilimi, mi nde ayiluu mu Pfumu a bisi Yiusu Kristo. (aiōn g165) **12** Mu itwaari mu Kristo na mu imiini kia bisi mu nde, bisi dili na bunyanga ba uyamonuu nha kulu a Nziaambi mu ilimbisi kioosi. **13** Ni mu buu, me niloombo kwaa beni mu uhele udee, munda a a mapasi ma me ndi mu umono mu beni. Mo mali munda a uha beni ikuku kia buzitu ba Nziaambi. **14** Ni mu buu, me ndi mu utsukunu nha kulu a Taata wu Nziaambi. **15** Kwaa nde, wamata bisieende bioosi mu mayula na nha tsini a toto. **16** Me ndi mu uloombo kwaa nde, weti buli busini ba buzitu ba nde, ahamisa miwuumu krista beni mu litu la Muheebili a nde. **17** Nyaala Kristo adiaala mu mitimi mia beni mu imiini. Me ndi mu uloombo kwaa beni ti beni dimene miaanzi na diyiluu ukangama mutso litoono la nde. **18** Tumake beni sa dibaa mifuri mia uyaaba, mu itwaari na boosi bangira, buni litoono la Kristo lili lilinene na lilila, na buni lo lili na mutele na musundu. **19** Mu ngwanya, beni sa diyaaba litoono la Kristo, la vulu nziaabili yoosi, paa ti beni diba baluulu mu idiingi kwaa Nziaambi. **20** Kwaa Nziaambi wuli na lituu la uyiluu biavulu bioosi bi bisi dili mu uloombo, so bi bisi dili mu utsimi, mu lituu lili mu usala mu bisi, **21** nyaala buzitu buba kwaa Nziaambi, mu libuundu na mu Yiusu Kristo mu taanga dioosi, na mu taanga didihele uwa! Amen. (aiōn g165)

4 Me wuli kori munda a ti, me ndi mu usalila Pfumu, me ndi mu uloombo kwaa beni, mu mukonono woosi. Beni ba Nziaambi ata mbili, didiaata weti bwafwaana na mbili yibata beni. **2** Dibaabaanganga, baata babakuluu, babali na buleembi na kamini a mutimi. Dikama mitimi bana mu bana mutso litoono. **3** Disa mifuri mu ukebe itwaari ki Muheebili wa Ngira

ali mu uha, mu iyeenge kili mu uvuutu beni bana mu bana. **4** Uli na nyutu ndila mosi, na Muheebili ndila mosi. Bumosi ka, uli na ilimbisi ndila imosi ki Nziaambi ata beni mbili. **5** Uli na Pfumu ndila mosi, imiini ndila imosi, na libootuu ka ndila limosi. **6** Uli na Nziaambi ndila mosi, ni Taayi a baata boosi. Nde wuli mu utumu nha yulu a boosi, wuli mu usala mu boosi na wuli mu udiaala mu boosi. **7** Pasi muutu mu bisi ayaka bungori ba nde, ni bungori ba Kristo aha kwaa pasi muutu ikuku kia nde. **8** Ni mu buu, ma Basonuu ma Ngira mali mu uleele: «Bu ahaati ku yula, nde abiti makori, na ahi bungori kwaa baata.» **9** Ka mbiindila nde «ahaati ku yula» ma? Yo yatoono uleete ti, tswamini a nde uhaata, nde akwisutuu ka ku tsini a toto. **10** Muutu wasutii ku tsini a toto, ni nde ka wahaati ku kati a mayula, paa nde aluusu biloo bioosi. **11** Ni nde aha bungori ba mutindi na mutindi kwaa baata: Nde asi baba mosi batumu, baba mosi mibili, baba mosi bayaabisi ba Ndaa Yimbwe, bakebi na, miyiisi. **12** Ni mu buu, nde ayilimi baata ba ngiri mu usa isala kia bo, paa ba hamisa nyutu a Kristo. **13** Mu mutindi wuu, bisi boosi sa diba bakangama mu imiini, na mu nziaabili a Mwaana a Nziaambi. Nha tsieelele bisi sa diba baata bamaakulu, na idiingi kia bisi sa yilulu mu iteesi kiakuu kia Kristo. **14** Tumake, bisi a dibwaba pe bangebe, ba baata bali mu ubiti mu mupepe mu mandoongi ma bo, na mu nziisili a bo ya pia yili mu ubwiisi mu mieete. **15** Ka, bu dili mu uyaabisa ngwanya mu litoono, bisi sa dikulu mu bioosi, mu Kristo wuli mutswe. **16** Ni mundaa nde, binama bioosi bia nyutu bili mu uvuutunu mu mikangi mu utuungu nyutu. Ni mu buu, mbiiti pasi inama ili mu usala weti bwafwaana, nyutu yoosi yili mu ukulu na yili mu utuungumu mu litoono. **17** Mono ndaa yi me nileele kwaa beni, na me tooni unyeme yo mu kuumbu a Pfumu: a dibwadiaata pe weti bangooyi. Mayele ma bo mali mu ubiti bo ku mandaa mahele na tsala. **18** Matsimi ma bo mali mu ufuu bo kutso pimizi. Bo a bali na ikuku so hoolo pe, mu moonyi wu Nziaambi ali mu uha. Mundaa ti, bo bali kutso bundimbi, na bali mu ubisi uyuu. **19** Bo a bali mubwa mono tsionyi pe, mu usalila manyutu ma bo mu idiingi kia butsa-butsa, mu mandaa ma tsiongili, na manzala ma usalila linyungu na ipuupu. **20** Maa a mali pe mandaa ma beni diayii mu Kristo. **21** Ngwanya, mbiiti ni nde beni diayuyi, na badiyiisi, mu ngwanya yili mu Yiisu, **22** beni bangaa Kristo, dinyaala ndiaatili a beni yikulu, mundaa ti manzala ma yo ma pia mali mu ubiti ku pfuuyili. **23** Nyaala beni dikituu baata babanyatii mu Muheebili wuli mu usala mu mayele ma beni. **24** Dilwaata imuutu ki inyatii, ki Nziaambi ayiluu

mu ifwaani kia nde. Kio ili mu uyabina mu idiingi kili weti buli litoono la nde, na kiafwaana na bungiri ba nde bali mu ubutu ngwanya. **25** Ni mu buu, dinyaala pia! Nyaala pasi muutu ata ngwanya kwaa mbaayi a nde, mundaa ti bisi boosi dili binama bia nyutu mosi. **26** So beni dikoli kesi, a disa masumu pe. Kesi a beni ya fwaana uwa tswaamini a nyanga yi diaama. **27** A diha pe Saatina pwaasi ya utumu beni. **28** Nyaala muutu wakiyibi anyaa ubwayibi. Nyaala asala, mu mutimu wumubwe mu mioo mia nde makulu, paa abaa bi nde utuu ubaasila babali na manzala. **29** A dipalisa ndaa so mosi yimbi mu minywa mia beni pe. Ka dileele ndila mandaa mamabwe, ma mubaasila bambaayi paa bo bakulu mu imiini. Ni mubuu, mo sa mayiluu bubwe kwaa babali mu uyuu beni. **30** A dinyoongoso Muheebili wa Ngira wa Nziaambi pe. Muheebili wuu ni iliimbi kia nde makulu, kili mu umweese ti iluumbu ikaayira, ki Nziaambi akaakuulu beni mu bubi. **31** Dibingi matsimi ma fuukiri, na kesi, na di nyaala miloo, na bituyi. Di nyaala biyiluu bibibi. **32** Diba baata bababwe, na diluulu mu litoono bana mu bana. Disa kolo-kolo kwaa ba mbyai ba beni, weti bu Nziaambi asi bisi kolo-kolo mu Kristo.

5 Diba bifwaani bia Nziaambi. Wet baana balitoono. **2** Dinyaala ndiaatili a beni yiba ya litoono, weti bu Kristo atooni bisa-beni, na ayeelili moonyi a nde mu bisi, mu litoono la nde mu bisi. Nde ayeelili idiingi kia nde mu bisi, weti bungori ba tsulu yimbwe na ba Nziaambi atoono. **3** Beni dili baana ba Nziaambi, ni mu buu, ipuupu, mandaa ma mviindi, nzala ya ubaa bioosi, a bwafwaana pe so hoolo ti batsuu mu bio nha kati a beni. Mandaa maa, a mafaana pe kwaa baata bangira. **4** A bwafwaana pe ka ti, beni ditsuu mandaa ma tsionyi, ma buu a buu, so ma mviindi. Ka divutulu ndila matoondo kwaa Nziaambi. **5** Ni mubuu, diyiluu uyaaba ndaa yi: muutu pe so mosi wuli mu usa ipuupu, wasumuu, so a buu pe wuli na nzala ya ubaa bioosi, pili mosi wu ukuundu biteyi, wukaatolo mukobo a ipfumu kia Kristo na Nziaambi. **6** Dikele muutu so mosi, a adiimbisi beni pe mu mandaa mahele a ndutu. Ka mundaa mandaa ma pili yi, kesi a Nziaambi ili mu ubwiilili nha yula babali mu utemenene nde. **7** A diyiluu ndaa so mosi pe itwaari na bo. **8** Tsiomi beni diali kutso pimizi, ka ma taanga di, mu itwaari kia beni na Pfumu, beni ka mutso liyalila. Ni mubuu, didiaata weti baana bali kutso liyalila. **9** Mu ndaa ti, mbutu dia liyalila ni: mandaa moosi mamabwe, masuungunu na ma ngwanya. **10** Dikengese mandaa matoono Pfumu. **11** A diba itwaari mu buyiluu bia pimizi pe, mamuhele ubutu

mbutu. Ka ditungululu mo. **12** Ni mubuu, yili ndaa ya tsionyi, mu utsuu mu mandaa ma baata babamosi bali mu usa mu tsweeyi. **13** Ka mandaa moosi ma bamaatungululu, bamaasuusu mo nha liyalila, paa baata boosi bamono. **14** Mundaa ti, mandaa moosi ma bamaasuusu nha liyalila, mamaakituu liyalila. Ni mubuu, baleeli ti: «Siimbuu, we wuli mu ula tolo, siimbuu mu babakwa, na Kristo sa ayalisa we.» **15** Ni mubuu, disa mayele mu ndiaatili a beni. A didiaata pe weti biwulu, ka didiaata weti biyeri. **16** Ka disalila makuulu moosi mamabwe, mamumonuu nha kulu a beni. Ka biluumbu bili bibibi. **17** Ni mubuu, a diba binzinzi pe, ka disa mifuri mu uyaaba ma Pfumu ali mu ukebe kwaa beni. **18** A dikolo mala pe. Mo mali mu utsidi beni mu na idiingi kia butsa-butsa. Ka diluulu mu Muheebili wa Ngira. **19** Dihamisina bana mu bana, mu mikuunga, mu biyimbi na mu mikuunga mia mbilili mili mu umata kwaa Muheebili. Diyimbi mikuunga mia mbilili, mu ukiinzi Pfumu mu mitimi mia beni mioosi. **20** Divutulu matoondo kwaa Taata wu Nziaambi, mu taanga dioosi na mu bioosi, mu kuumbu a Pfumu a bisi Yiisu Kristo. **21** Dikuluu bana mu bana, mu ndaa likiinzi li beni dili na lo mu Kristo. **22** Beni bakari, dikuluu nha kulu a balumi ba beni, weti bu beni dili diakuluu nha kulu a Pfumu. **23** Mundaa ti, mulumi ni mutswe a mukari a nde, weti bu Kristo ali mutswe a libuundu la nde. Kristo li Muyobili a libuundu, lili nyutu a nde. **24** Weti bu libuundu lili lakuluu nha kulu a Kristo, bumosi ka, bakari bafwaana ukuluu mu mioosi nha kulu a balumi ba bo. **25** Balumi, ditoono bakari ba beni, weti bu Kristo atooni libuundu, na ayeelili nyutu a nde munda lo. **26** Mu yii, nde atooni ti libuudu loosi liba la Nziaambi, nha mbisi a utsieemese lo mu maamba na mu mandaa ma nde. **27** Nde atooni umweese kwaa nde-makulu, libuundu mu buzitu boosi, la ngiri, la hele a keri, la hele na ipii, la hele a mviindi, la hele na mikata, so la tsieeme na lakuu. **28** Ni mu buu, balumi bafwaana utoono bakari ba bo, weti bu batooon manyutu ma bo makulu. Watoono mukari a nde, atoono nyutu a nde. **29** Mundaa ti, muutu pe so mosi wu ubaabele nyutu a nde makulu. Ka, nde li mu ubuungulu yo, na li mu utsatsa yo. Ni buu Kristo ali mu usa mu libuundu, **30** lili nyutu a nde, yi bisi dili binama. **31** Weti buli mu uleele Mabasonuu ma Ngira: «Ni mu buu, baala sa asiisi taayi na nguu nde mu uyaba na mukari a nde. Na bo baboolo sa baba muutu mosi.» **32** Tsweeyi yinene yili yasweeme kutso mandaa maa. Me tooni uleele ti, ndaa yii yatala Kristo na libuundu. **33** Ka mii miatala ka beni, bwafwaana ti pasi mulumi atoono

mukari a nde weti nde makulu, na pasi mukari akiinzi mulumi a nde.

6 Beni baana! Mundaa ti beni dili itwaari na Pfumu, ditumumu kwaa bataayi na banguu ba beni, mundaa ti yii yili ndaa yasuungunu. **2** «Kiiinzi taayi a we na nguu a we.» Wuunawu ni mukele watsiomi wuli na lilasina li: **3** yiluu buu, «paa we ba na kinya, na idiingi ki ila nha tsini a toto.» **4** Na, beni bataayi, a dikoloso baana ba beni makesi pe. Ka dikulusu bo mu mandoongi, na mu nziisili yi Pfumu ali mu uha kwaa beni. **5** Beni mabooyi, ditumumu kwaa bapfumu ba beni weti buli imuutu nha tsini a toto nha, mu buleembi, likiinzi, mu mutimi wa ngwanya, weti ti beni dili mu usalila Kristo. **6** A ditumumu bo pe, mu uha bo kinyi, ka mu mutimi mosi, ditumumu bo mu ukuusu litoono la Nziaambi, weti mabooyi ma Kristo Pfumu. **7** Disalila bo mu litoono loosi, weti ti beni Pfumu nde makulu dili mu usalila, ka a baata pe. **8** Beni diayaaba ti, pasi muutu, so nde beeri booyi so a buu pe muutu wabunyanga, na so nde yilii mandaa mamabwe, nde sa aholo musieende a nde kwaa Pfumu. **9** Beni bapfumu, diyiluu ka bumosi kwaa mabooyi ma beni. A dikwaamisa bo pe, diyaaba ti beni na mabooyi ma beni, dili na Pfumu mosi wuli mu mayulu wafele na ipengege. **10** Nha tsieelele, diholo mifuri mia beni mu itwaari kia beni na Pfumu, na mu lituu la nde lili mu umonuu mu mifuri mialaa. **11** Dilwaata bidwaanini bioosi bia Nziaambi, paa beni diba babakuu mu utemene nha kulu a mieete mia Saatina. **12** Bisi a dili mu udwaana pe mu musunyi na makili. Ka bisi dili mu udwaana na tuu dia muheebili mimibi, na bipfumu, na bioosi bili na litu mitini mia tsi yi ya pimisi, na miheebili mimibi, mili nha kati a yulu na tsi. (aiōn g165) **13** Ni mu buu, mu taanga di, diholo bidwaanini bioosi bia Nziaambi. Bu iluumbu ki ibi ikaayira, beni sa diba na mifuri mia uba mu mutele. Nha mbisi a udwaana natee ku manini, beni sa dibwahama mu uba mu mutele. **14** Ni mu buu, diba baba yilimi. Dilwaata ngwanya weti kobo mu luungu ma beni. Dilwaata libweeye weti ikutu kia itali kilu mu uswee tulu mu midiangi. **15** Mu miili mia beni, dilwaata weti bikoori, nyooto yalaa mu uyiisi Ndaa Yimbwe ya iyeenge. **16** Taanga dioosi, dibaaholonga imiini weti ikikili kia mayoo: kio sa ibaasila beni mu udimisi mambaa moosi ma mayoo ma Wumubi. **17** Na diyaka liyobolo weti iburu kia midiangi, na mandaa ma Nziaambi weti mukasa wu Muheebili wa Ngira ali mu uha. **18** Mu pasi taanga, mu makuundu ma beni moosi, na mu ndoombili a beni, dikuundu mu Muheebili. Mundaa yii, diba likanda mu mukonono.

Dikuundu mu baana ba Nziaambi boosi. **19** Dikuundu ka mu me, paa Nziaambi aha me mandaa mafwaana nha me ndi mu utsuu. Dikuundu ka mu me, paa me yaabisa mu ibaala, matsweeyi ma liyobolo ma Ndaa Yimbwe. **20** So buli ti me ndi ku tso misiingi mia bitali (ku tso perese), me ndi tumu wubatsinduu mu ndaa Ndaa Yimbwe Ni mu buu, dikuundanga mu me; paa me yaabisa mi ilimbisi matsweyi maa moosi mu bunyanga boosi, weti bu me nafwaana uyaambisa mo. **21** Tisikusi, mwaana a nguu a bisi walitono, wuli mosi mu bakuutu bakangama mu isala kia Pfumu, sa aha beni mamvuungu ma me, paa beni diyaaba buni me ka. **22** Me ndi mu utsinduu beni nde, paa nde ayaabisa beni manzala ma bisi, na paa nde ahamisa beni. **23** Nyaala Nziaambi Taayi na Pfumu a bisi Yiisu Kristo, baha kwaa baana ba nguu boosi, iyeenge, litoono na imiini. **24** Nyaala bweese ba Nziaambi liba na baata boosi, babatono Pfumu a bisi Yiisu Kristo mu litoono lilihele uwa.

Filipi

1 Me Pawuli na Timoteo, bali basiali ba Yiusu Kristo. Bisi disionii mukaanda wu kwaa baata ba Nziaambi boosi mu itwaari kia bo mu Yiusu Kristo, babali ku ngaanda a Filipi, kwaa bakuutu na bakebi ba libuundu. **2** Nyaala Nziaambi Taayi a bisi na Pfumu Yiusu Kristo baha beni bweese na iyeenge! **3** Me ndi mu uvutulu matoondo kwaa Nziaambi, mu pasi taanga di me ndi mu utsimi mu beni! **4** Mu pasi taanga di me ndi mu ukuundu Nziaambi mu beni boosi, me ndi mu ukuundu mu kinya. **5** Mundaa ti, beni diabaasili me mu uyaabisa Ndaa Yimbwe, umata iluumbu kia tsiomi, natee lolo. **6** Me ndi na ilimbisi mu ndaa yi: Nziaambi wabaanduu isala ki ibwe kiinaki nha kati a beni, sa adukusu kio natee ku manini a kio, mu iluumbu ki Yiusu Kristo akaayiri avutuu. **7** Bwafwaana kwaa me ti me ba na matsimi ma buu mu beni boosi. Mungwanya, me natoono beni mu mutimi a me, mundaa ti beni boosi dili na ikuku mu mbweese ba Nziaambi a yiri kwa me. Mu yii beni dia basili me a mu ndili a taanga di me na li na bunyanga mu udwanina Ndaa Yimbwe na mu uyaabisa yo kwaa baata so mu taanga di me ndi mu perese. **8** Ngwanya, Nziaambi li mbaangi a me: me ndi na nzala yalaa mu umono beni boosi. Mundaa ti, me natoono beni mu buleembi ba Yiusu Kristo. **9** Me ndi mu ulombo kwaa Nziaambi mu likuundu la me ti litoono la beni libaapfunanga, mu nziaabili na mbahala yakuu, **10** paa beni diyaaba usoolo miavulu tala. Ni buu, beni sa diba babatsieeme na babahale na toono mu iluumbu kia nziriri a Kristo. **11** Na mu libaasila la Yiusu Kristo, idiingi kia beni sa yilulu mu butu dia libweeye la beni mu ndaa likinzi na mbilili a Nziaambi. **12** Baana banguu, me natoono ti beni diyaaba ndaa yi: mandaa mayirili me, mabaasila Ndaa Yimbwe mu uyene makukulu. **13** Ni mu buu ti, masodaare moosi mali mu ukebe nzo a mutumi, na mu mapeembi makimi, bayaaba ti me ndi mu perese mu ndaa isala kia Kristo. **14** Baana ba nguu babalayi, bu bayuyi ti me ndi mu perese, babayi ilimbisi kialaa mu Pfumu, na basi mifuri mu uyiisi Mandaa ma Nziaambi, kwahela a boomo. **15** Ngwanya, baata babamosi nha kati a bo bali mu uyaabisa Kristo mu muheebili wa musoyi na muheebili wa makaama. Ka bakimi bali mu uyaabisa nde mu matsimi mamabwe. **16** Babamosi bali mu uyiisi mu mutimi wu mubwe, bo bali mu uyiluu buu mu litoono. Mu ndaa ti, bo bayaaba ti ni mu ukala Ndaa Yimbwe me ndi nha. **17** Baba mosi bali mu uyiisi Kristo mu muheebili wa musoyi, ka mu matsimi a ma li matsieeme pe. Bo

bali mu utsimi ti, bo bali mu ubweese mapasi mu idiingi kia, mu taanga di me ndi mu perese. **18** Ka yii a yili ndaa pe! So matsimi ma bo mali ma ngwanya, so a buu pe mapia, ndaa yavulu tala yili ti bo bali mu uyiisi Kristo. Na mu yii, me ndi na kinya! Me sa baabaanganga na kinya. **19** Mundaa ti, me nayaaba ti mandaa maa moosi, sa masa ti Nziaambi ayobolo me, mu toono a makuundu ma beni na mu libaasila la Muheebili a Yiusu Kristo. **20** Ngwanya, me nasa ilimbisi kia mufuri ti, iloo so imosi pe ikaakoonoso me mu uleele mioosi mi me ndi na mio. Me li mu ukebe mu taanga di weti mu taanga diosi, Kristo wukaamweese bunene ba nde mu nyutu a me, so me ndi moonyi, so me kwiiri. **21** Mundaa ti, mu me, moonyi ni Kristo, na likwa ni ndaanda. **22** Ka so me nituu ubwa ba moonyi mu musunyi mu ubwa sa isala kia ndutu, me a nayaaba pe, ima me nafwaana usoolo. **23** Me ndi nha kati a matsimi moolo. Tsimi ya tsiomi ni yili ti, me ndi na nzala usiisi idiingi ki, mu uba na Kristo, yii ni tsimi yavulu bubwe. **24** Ka ya bwa vulu ndutu, ti me hama mu uba moonyi mu musunyi nha tsini a toto nha mu ndaa a beni. **25** Weti bu me ndi na imiini mu ndaa yi, me nayaaba ti me sa hama mu uba moonyi na beni boosi, mu ubaasila beni mu uyene makukulu na uba na kinya mu imiini. **26** Ni mubuu, bu me kaabwayiri kwaa beni, beni sa dibwayiluu uba na liwaa mu itwaari kia beni na Yiusu Kristo. **27** Ka diba na ndiaatili yafwaana na Ndaa Yimbwe ya Kristo. Diyluu buu paa ti, so me yimono beni, na so me hele uyamono beni, nyaala me yuu ti beni dili mu uyiluu uba itwaari mu muheebili mosi. Na ti beni dili mu udwaana itwaari mu mutimi mosi mundaa imiini mu Ndaa Yimbwe. **28** A dinyaala pe ti mitaata mia beni miha beni boomo. Yii sa yiba kwaa bo, iliimbi kia pfuuyili a bo. Kwaa beni, kio ili iliimbi kia liyobolo, na kio ili mu umata kwaa Nziaambi. **29** Mundaa ti, beni dimaabaa bweese ba usalila Kristo. A mu ndila usuusu imiini kia beni mu nde pe, ka na mu ubwamono pasi mu nde. **30** Mu taanga di, beni dili mu udwaana mudiingi mosi na wu beni diamoni me mu udwaana tsiomi. Na me keni mu udwaana nde, weti bu beni diayaaba.

2 So itwaari kia beni na Kristo ili mu uha beni mifuri, so litoono la nde lili mu uhamisa beni, na so beni dili itwaari na nde mu Muheebili, so beni dili na buleembi na ngebe bana mu bana, **2** mu yii, diluusu me mu kinyi bu beni diba itwaari, mu litoono limosi, mutimi mosi na tsimi mosi. **3** A diyluu ndaa so mosi pe mu matsimi ma musoyi pe, so mu nzala ya umonuu, ka dikuluu nha kulu a bambaayi, na diholo

bo weti baata bavulu beni ndutu. 4 Muutu so mosi pe wu usaa ukuusu manzala ma nde makulu, ka nyaala pasi muutu asaa ukuusu manzala ma bambaayi. 5 Diba nha kati a beni, na matsimi mafwaana na baata bababwe bakangama mu Kristo Yisuu. 6 Umata bele pee, nde ali weti Nziaambi mu bioosi, ka nde a asiayi pe uba tsitsi na Nziaambi. 7 Ka, nde abisi bioosi bi nde ali na bio mu inde makulu, mu uba weti musiali. Nde aholi ifwaani kia muutu nha kati a baata. Na baata bamuyaabi weti muutu. 8 Nde akulii mu inde makulu, na nde atumimi natee ku likwa, likwa la nha muti wa kuruwa. 9 Ni mu buu, Nziaambi anaangili nde nha mbuu yavulu unaanguu. Nde wamuhi kuumbu yili nha yulu a makuumbu moosi. 10 Nziaambi atooni ti mu kuumbu a Yisuu, batumu boosi na miheebili mioosi mu mayulu, baata boosi nha tsini a toto, na babakwa boosi ku tsini a tsieengi batsukunu. 11 Na ndimi boosi diyaabisa ti: «Pfumu, ni Yisuu Kristo mu ndaa buzitu ba Nziaambi Taayi.» 12 Banduu ba me ba litoono, beni diakitumumu kwaa Nziaambi, mu taanga dioosi nha me nali nha kati a beni. Ninha, mu taanga di, diyiluu uhama mu uyiluu buu, bu me ndi nde pe nha kati a beni! Disala mu liyobolo la beni kutso ukuluu na likiinsi. 13 Mundaa ti, Nziaambi li mu usala nha kati a beni. Na nde li mu uha beni litoono na mifuri mia iyiluu mandaa weti buli minhana mia nde. 14 Diyiluu mandaa moosi kwahele a minhunhunyungu so ubisi, 15 paa ti, beni diba baata bahele na toono na babatsieeme. Beni sa diba baana ba Nziaambi bahele na ipii, nha kati a baata ba tsi yi, babali bangaa biyiluu bibibi na muheebili wa ndiimbisi. Beni diafwaana ungeyine nha kati a bo weti liyalila lili mu ungeyine kutso pimis. 16 Dihama mu ubiti ndaa ya moonyi kwaa bo. Ni mu buu, me sa ba na liwaa mu beni mu iluumbu kia nziriri a Kristo. Beni sa diba ilimbi ki imweese ti, me a nasala pe so umono pasi mu ibuu. 17 Imiini kia beni mu Nziaambi na isala kia beni, bili weti bungori babaha kwaa nde. Ka mbiiti bo badusu me, makili ma me sa mavuutunu na bungori baa, na me sa ba na kinyi yalaa. Na kinyi yili mu me, me natoono ti beni ka diba na yo. 18 Bumosi ka, diba na kinyi, na diyaanga na me! 19 Mu ilimbisi kia me mu Pfumu Yisuu, mu mwaana taanga hoolo, paa me tsinduu Timoteo kwaa beni. Paa mu mamvuungu ma me niyuu mu beni, mahamisa me. 20 Me a ndi na muutu mukimi pe, wu dili mu ukabisina matsimi na uba na tsoongo ya ngwanya mu beni. 21 Bana boosi bali na tsoongo ndila mu mandaa ma bo makulu, ka a mu toono a Yisuu Kristo pe. 22 Beni bame diayaaba buni Timoteo amweesi biliimbi bia unambita kwa nde mu me. Nde li anambita mu me, weti mwaana na taayi

a nde. Nde asala na me kutso mapasi mu uyaabisa Ndaa Yimbwe. 23 Me ndi na ilimbisi kia utsinduu beni nde, nha na nha me kaayaaba bu ndaa a me yisuku. 24 Na me nayiluu usa imiini mu Pfumu ti, mwaana taanga hoolo dimaasala, na me sa yamono beni me makulu. 25 Me na tsimi ti bubwe mu uvutulu beni mwaana nguu a bisabeni Epafodite, mbaayi a me wa isala mu Kristo na wa mindingi, ndewu beni diatsindii me mu ubere me libaasila li me nali na nzala lo. 26 Nde na nzala yalaa ya ubwamono beni boosi. Matsimi ma nde mali mutele-mutele, mundaa ti beni diayuyi mvuungu a ubele kwa nde. 27 Ngwanya, nde ali na ubele na nde akeni ukwa. Ka Nziaambi a kwiilili nde ngebe. A ndila nde pe Nziaambi akwiilili ngebe, ka na me ka, paa me nyaala umono ngebe dialaa. 28 Ni mu buu, me ni tsinduu beni nde mawasa-mawasa, paa beni diba mu kinyi bu beni dikaabwamono nde. Na paa ngebe dia me ka, diba didikee. 29 Ni mu buu, diyaka nde mu kinyi yalaa, weti mwaana nguu mu Pfumu. Beni diafwaana uba na likiinsi mu baata boosi babali weti nde. 30 Mundaa ti, nde akeni ukwa mu isala kia Kristo. Nde asi idingi kia nde mu pasi, mu ndaa uha me libaasila li beni bame diakooni uha kwaa me.

3 Mu taanga di baana ba nguu ba me, diba na kinyi mu uba itwaari mu Pfumu. Me a nikoono pe mu ubwaleele beni mi me namaakwasonuu, na kwaa beni yii yavulu bubwe. 2 Disa mayele mu baata babali mu uyiluu mandaa mamabi, bambwa baa, kaba la babali na ipfu kia ukese bubaa! 3 Ka bunu, ni bisi dili babakese ba ngwanya. Mu ndaa ti, bisi dili mu ukuundu Nziaambi mu muheebili a nde, bisi dili mu usa liwaa la bisi mu Yisuu Kristo. Na bisi a dili mu usuusu pe ilimbisi kia bisi mu mandaa ma imuutu. 4 Ka bunu, me ka aba utuu usuusu ilimbisi kia me mu mandaa ma imuutu. Me aba ni muutu wavulu uba na buungu mu utsuu mu mandaa maa nha kulu a bana boosi. 5 Bakese me mu iluumbu kia pwombo nha mbisi a mbutili a me. Me ndi musi Iseraeli mu mbutili, mu ifuumbu kia Beyamini. Me ndi mu Hebeleo, mwaana a Baebeleo. Mundaa yatala tumimi a mikele mia Bayuudayo, me ali Mufarisi. 6 Me nali na nyooto yalaa ya utumumu mikele, ni mu buu, me nakibingisi libuundu la Kristo. Mu yatala ndiaatili yafwaana na mikele, me ali aka muutu wahele na toono. 7 Ka, mandaa ma me nakimono ti ali na ndaanda, mu taanga di, mu toono a Kristo, me ka mu umono mo mandaa ma buu a buu. 8 Me ndi mu umono mandaa moosi ti mahele a ndutu nha kulu a ndaa yi yavulu bunene na mandaa moosi. Ndaa

me yavulu bunene ni nziaabili a Yiesu Kristo Pfumu a me. Ni mu nde me nasiisi bioosi bi nali na bio. Na me ndi mu umono mandaa maa moosi, weti biloo bia ubumu ku buumbu, paa me ba wa Kristo, 9 na paa me yiluu uba itwaari na nde. Me a ndi na nzala ubwamonuu muutu wa libweeye munda mikele pe. Ka mu imiini mu Kristo, me ndi wa libweeye. Na, mu ndaa Nziaambi, me ndi wa libweeye mu imiini. 10 Ndaa yi me navulu utoono, ni mu uyaaba Kristo na lituu la tsimbilili a nde mu babakwa, mu uba itwaari mu mapasi ma nde, na mu ufwaanina nde mu likwa la nde. 11 Na me ndi na ilimbisi ti, me ka sa siimbuu mu babakwa. 12 Me a ndi mu uleele pe ti me na maakwabiingi, so a buu pe, ti me na maa tooso iteesi kia muutu wa maakuu. Ka me ndi mu uhama mu udumu tiini paa me baa musieende, munda ti Yiesu Kristo amaakwabaa me. 13 Ngori, baana banguu ba me, me a ndi na tsiimi pe ti me namaakwabiingi. Ka me ndi mu uyiluu ndaa ndila mosi: ni udiimbili mandaa mali ku mbisi a me, na me ndi mu uduku mali nha kulu a me. 14 Ni mu buu, me ndi mu udumu tiini mu ubiingi, paa me baa musieende wu Nziaambi ata bisi mbili mu uyaka ku yulu, mu Yiesu Kristo. 15 Bisi boosi badili babakuu mu muheebili, bisi diafwaana uba ma matsimi maa. Ka, so beeri na matsimi makimi, Nziaambi sa ayalisa beni mu ndaa yii. 16 Ka, mu iteesi ki bisi dimaato, nyaala di diaata mukuulu ndila mosi. 17 Baana ba nguu, beni boosi diduku ndiaatili a me, na dikengese baata bali mu uduku ifwaani ki beni dia mono mu bisi. 18 Me na ayaabisi beni yo bele pee, na me ni bwa yaabisa beni yo mu taanga di kutso ilili: uli na baata bali mu udiaata weti mitaata mia kuruwa a Kristo. 19 Bo sa bamana mu pfuuyili, mu ndaa ti nziaambi a bo ni mioonyo mia bo. Bo bali mu uhoho buzitu mu mandaa ma bo ma tsionyi. Na matsimi ma bo moosi mali mu mandaa ma tsi yi. 20 Ka bisi, tsi a bisi ku yula yili, ku umata Muyobili a bisi, Pfumu Yiesu Kristo, wu bisi dili mu ukebe. 21 Nde sa akitisi nyutu a bisi yadee, mu ufwaanisa yo na nyutu a nde ya buzitu, mu ndaa litu lili mu uha nde muswa wa usuusu biloo bioosi ku tsini a litumu la nde.

4 Baana ba nguu ba me ba litoono, me ndi na nzala yalaa ya ubwamono beni! Beni ni kinyi a me na iburu kia me kia ipfumu! Ni mu buu, banduu ba me ba litoono, dihamu mu uba itwaari na Pfumu. 2 Kolokolo a we Evodia, na Sitikia, me ndoombi kwaa beni mu uba na matsimi ma mosi nha kati a beni weti bwafwaana kwaa baata bakangama mu Pfumu. 3 Na we ka, mbaayi a me wa isala wa ngwanya, me ni loombo kwaa we mu ubaasila bo. Bo badwaana

itwaari na me, munda uyaabisa Ndaa Yimbwe, na Kelema na ba mbaayi ba me boosi baba mosi ba isala, bali na makuumbu ma bo mu mukaanda a moonyi. 4 Diyaanga wa beni mu taanga dioosi mu uba itwaari na Pfumu. Me nibwaleele beni: diyaanga wa beni! 5 Nyaala duuyili ba beni bayabina kwaa boosi. Idii pe Pfumu mu uyira ali. 6 A dinyoongo mu ndaa so mosi pe! Ka mu taanga dioosi, diloombo kwaa Nziaambi mu likuundu, mandaa ma beni dili na nzala mo. Na diyiluu buu mu mutimi wa uvutulu matoondo. 7 Na iyeenge kia Nziaambi kialutu mayele moosi, sa ikebe mitimi na matsimi ma beni itwaari na Yiesu Kristo. 8 Mu umana, baana banguu ba me, disuusu matsimi ma beni mu mandaa moosi mamabwe na mafwaana uhoho mbilili: mu mandaa moosi ma ngwanya na mafwaana uhoho likiinsi, mu mandaa moosi ma libweeye na matsieeme, moosi mafwaana ubili na utoono. 9 Disalila mandaa ma beni diyayii na diyayiki kwaa me, mandaa ma beni diyayuyi me mu uleele, na ma beni diamoni me mu uyiluu. Na Nziaambi a iyeenge sa aba na beni. 10 Me namoni kinya yalaa mu Pfumu, munda ti beni di maa mweese litoono la beni mu me. Me aa ndi mu uleele pe ti beni a dia ba mu utsimi me pe, ka beni a diabayi pe taanga mu umweese me lo. 11 A munda pe ti me ndi na manzala, ninha me ndi mu utsuu buu. Mu ngwanya, me nayii mu uba na kinya mu biloo bi me ndi na bio. 12 Me nayaaba uba mutso buwele na mutso busini ka. Me nayii uba na kinyi mu mambuu moosi na mu mataanga moosi: so nayuutu na so naba na nzala, so naba mutso busini so a buu pe mutso manzala. 13 Me utuu uyiluu mandaa moosi mu ndaa Kristo wuli mu uha me mifuri. 14 Ka, beni di maayiluu bubwe, mu uba itwaari na me mu mapasi ma me. 15 Beni baata ba itinini kia Filipi, beni diyayiluu uyaaba bubwe ti: mu taanga di beni diyayuyi Ndaa Yimbwe mbala ya tsiomi, taanga di me namata mu itinini kia Masedwane, a wuli na libuundu so limosi pe likaabili me. Ndili a beni diakabi itwaari na me mapasi na makinyi ma me. 16 Mu taanga di me nali mu ngaanda a Tesalonika, beni diatsindii me bi me nali na nzala a bio, na a ndila mbala mosi pe beni diyayili buu. 17 A yili pe ti me ndi mu usaa uyaka bungori. Ka me na toono ti, beni dibaa ndutu yalaa mu usala kia beni. 18 Ni mu buu, me maayaka biloo bioosi bi beni diatsinduu me. Biayiluu ukuu wa bio. Bu Epafodite amaabee me bungori ba beni, me ka na bioosi biafwaana kwaa me. Bungori baa bali weti bungori ba tsulu yimbwe, ba Nziaambi ali mu uyaka na ba nde atoono. 19 Nziaambi a me sa akuusu manzala ma beni moosi, weti buli bubwe ba

busini ba nde, mu buzitu ba Yīisu Kristo. **20** Nyaala Nziaambi Taayi a bisi, aholo buzitu mu taanga dioosi! Ameni. (aiōn g165) **21** Dibii baata boosi ba ngiri, babali bakangama mu kuumbu na Yīisu Kristo. Baana ba nguu babali na me baheeri ka beni mabwee. **22** Bangaa imiini boosi babali mu udiaala nha, na vulu-vulu babali mu usala mu nzo a mutini, baheeri ka beni mabwee. **23** Nyaala bweese ba Pfumu Yīisu Kristo baba na Muheebili a beni boosi!

Kolosaayi

1 Me Pawuli, wuli tumu a Yiisu Kristo mu litoono la Nziaambi. Me ndi itwaari na mwaana nguu a me Timoteo. **2** Bisi dili mu usonuu mukaanda wu kwaa baana ba nguu mu imiini mu Kristo bali mu itinini kia Kolosayi, babali itwaari na bisi mu Kristo. Nyaala Taayi a bisi Nziaambi asieeme beni na aha beni bweese na iyeenge. **3** Bisi dili mu ubaavutulanga matoondo kwaa Nziaambi, Taayi a Pfumu a bisi Yiisu Kristo, mu taanga dioosi di bisi dili mu ubaakuundanga mu ndaa beni. **4** Mu ngwanya, bisi diayuyi mamvuungu ma imiini kia beni mu Yiisu Kristo, na ma litoono la beni mu boosi babali ba ngira. **5** Mu taanga di beni diayuyi Ndaa ya ngwanya mbala ya tsiomi, ni Ndaa Yimbwe, beni diayaabi bi Nziaambi asweeyili beni mu mayula. Imiini kia beni na litoono la beni biadiaalila mu ilimbisi kii. **6** Ndaa Yimbwe yili mu utsaamuu mu ma buu moosi mu tsi, na yo yili mu ubutu mbutu na mo mali mu ukulu, weti bu yo ya siiri nha kati a beni, umata mu iluumbu ki beni diayaabi bubweese ba Nziaambi, na beni diayaabi ti mo mali ma ngwanya. **7** Ni Epafara, mbaayi a bisi wa isala, ayi beni nziisili yii. Nde li mu usala mu ndaa beni weti musiali wa ahama mu isala kia Kristo. **8** Nde ayaabisi bisi buni litoono li Muheebili wa Ngira ali mu utsindi beni mu utonosono. **9** Ni mu buu, bisi a dili mu unyaala pe ukuundu mu beni, umata iluumbu ki bisi diayuyi mamvuungu ma beni. Bisi dili mu ulombo kwaa Nziaambi mu uha beni buyeri boosi na mayele ma Muheebili a nde, paa beni diyaaba mandaa ma nde atoono ti beni diyiluu. **10** Ni mu buu, beni sa dituu uba na ndiaatili yafwaana nha kulu a Pfumu, mu ubaayiluwanga mandaa ma nde atoono. Beni sa dibutu mbutu dimbwe dia mupili na mupili, na beni sa dikulu mu nziaabili a Nziaambi. **11** Bisi dili mu ulombo kwaa nde mu uhamisa beni mu bioosi mu lituu la nde la buzitu, paa beni dibaabaanganga taanga dioosi kutso kinya mu mukonono na kamini a mutimi. **12** Divutulu matoondo kwaa Nziaambi Taayi, mu kinya. Nde asi ti beni diba na lituu la uholo ikuku kia mukobo wu nde asweehele kwaa baata ba nde, bali mu udiaata kutso liyalila. **13** Mu ngwanya, nde akuuli bisi kwaa lituu la pimiisi, na nde aloosi bisi ku Ipumu kia Mwaana a nde wa litoono. **14** Ni mu mwaana a nde, nde akuuli bisi mu bubi na asi masumu ma bisi kolokolo. **15** Kristo ni ifwaani kia Nziaambi wu dili mu uhele umono. Nde li mwaana watsiomi, na nde li nha yulu a biloo bioosi bi Nziaambi ayiluu. **16** Munda ti, ni mu nde Nziaambi ayilii bioosi

bili mu mayula na nha tsi: biloo bi dili mu umono na bi dili mu uhele umono, biloo bili na litu la muheebili, biloo bili mu utumu tsi, mitini na bapfumu na litumu. Nziaambi ayilii bio mu nde na mu ndaa nde. **17** Nde akwiba tswaamini bioosi biba, na ni mu nde bioosi bili biadiaala mu mambuu ma bio. **18** Nde li mutswe a nyutu, na nyutu ni libuundu. Ni mu nde idiingi ki inyatii ili mu ubaanduu. Nde li Muutu watsiomi, na watsiomi wasimbuu mu baata babakwa, paa nde aba watsiomi mu bioosi. **19** Munda ti, Nziaambi aholi kesili ya udiaala nde woosi mu Mwaana a nde. **20** Mu nde Nziaambi atooni uvuutu iyeenge kia nde na tsi yoosi. Ni mu makila ma Kristo matsiaamii nha kuruwa, nde avuuti iyeenge nha kati a bioosi, bili mu mayula na bili nha tsi. **21** Tsiomi, beni ka diali la na Nziaambi, beni diali mitaata mia nde, mu ndaa mamabi ma beni diakitsimi na ma beni diakiyiluu. **22** Ka mu taanga di, mu likwa li mwaana a nde akwiiri mu nyutu ya imuutu, Nziaambi maavutulu iyeenge kia nde na beni, paa ti beni dimonuu nha kulu a nde weti baata ba ngiri, ba suungunu, bahele na ipii na bahele useembe. **23** Ka beni diafwaana udiaala mutso imiini, kia tungumu nha yulu a ibwa kiahama. Kwahele a utakuu na ilimbisi kia Ndaa Yimbwe yi beni dia yuuyi, yii bayaabisi kwaa tsi yoosi yili baata ku tsini a yula, na ni mu yo me Pawuli, ndi ka musiali. **24** Mu taanga di me ndi na kinya mu mapasi ma me ndi mu umono mu ndaa beni. Munda ti, mu nyutu a me, me ndi mu ubweese mapasi mamakeni mu uhele mu mapasi ma Kristo mu nyutu a nde, yili libuundu. **25** Me ka musiali a libuundu, weti buli isala ki Nziaambi ahi me mu ndaa beni. Mono, isala me ki nde atumu me, ni kia yyaabisa beni Ndaa nde yoosi Yimbwe. **26** Ndaa me yii, ni matsweeyi ma nde aswee kwaa bisieende bioosi umata bele pe, ka ma nde ayaabisi kwaa baata ba nde mu taanga di. (aiōn g165) **27** Munda ti Nziaambi atooni umweese kwaa beni, matsweeyi ma, maluuu mu busini na mu bubwe, ma nde ayiluu mu ndaa bifuumbu bioosi. Mono matsweeyi me ni ma: Kristo li mu beni, na nde li mu uha beni ilimbisi ti, beni sa dibaa ikuku kia buzitu ba Nziaambi. **28** Mu yii, bisi dili mu yyaabisa Kristo kwaa baata boosi. Bisi dili mu udutu matswi ma pasi muutu, na dili mu uyiisi pasi muutu mu buyeri boosi, paa pasi muutu aba wakuu mu muheebili, mu itwaari na Kristo. **29** Ni mu buu, me ndi mu usala na udwaana mu mifuri mili mu umata kwaa Kristo, wuli mu usala mu me mu lituu.

2 Me natoono ti beni diyaaba ki pili a mudiingi wa mifuri me ndi mu udwaana mu ndaa beni, mu ndaa bangaa Kristo bali ku ngaanda a Lawodikia,

na mu baata bakimi bakeni me uyaaba pe. 2 Me natoono ti mitimi mia bo miluulu mu pamini, na ti bo bakangama mu litoono, na baluulu mu busini mu ilimbisi kioosi kili mu uha mayele ma ngwanya. Bo sa batu uyaaba matsweeyi ma Nziaambi, pili mosi Kristo nde makulu: 3 mu nde muli mwasweeme busini boosi ba buyeri na ba nziaabili. 4 Me ndi mu uleele beni buu, paa ti muutu so mosi anyaaala beni ufutu mu tsuyili a nde yimbwe. 5 So me ndi la na beni mu imuutu, ka mu muheebili me ndi bebele na beni. Na me ndi na kinya mu uyaaba ti, beni diahama na diakangama mu imini mu Kristo. 6 Ni mu buu, bu beni diasilingi Yisu Kristo weti Pfumu, didiaata mu itwaari na nde. 7 Dimene miaanzi mu nde na dituungu idiingi kia beni kioosi mu nde. Diba babahama mu imini taanga dioosi, weti buli nziisili yi beni diaholo, na diluulu mu mvutili a matoondo. 8 Disa mayele paa ti muutu so mosi anyaaala ufutu beni, mu nziisili ya paamba na yahele na mayele. Yo yili yadiaalila nha yulu a bukulu ba baata, nha yulu a miheebili mili mu utumu tsi, ka a nha yulu a Kristo pe. 9 Ka bioosi bili mu Nziaambi, biakuu mu nyutu a Kristo, na bili mu udiaala mu nde, 10 na mu ndaa itwaari kia beni na Kristo, beni diayaki biloo bioosi bi beni dili na nzala a bio. Munda ti, nde ni wuli mu utumu tuu dioosi, na bipfumu bioosi. 11 Mu itwaari na nde, bakesi beni, ka a mu kesili ya mu mioo mia baata pe, ka mu kesili yamati kwaa Kristo, na yakuuli bisi mu nyutu a bisi ya masumu. 12 Mu ngwanya, mu taanga di beni diaholi libootuu, badii beni na Kristo, na beni diasimbii ka na nde, munda ti beni diasi imiini mu lituu la Nziaambi la siimbili nde mu babakwa. 13 Mu taanga di beni diali baata bakwa mu ndaa masumu ma beni, na mu ndaa, munda ti beni diali baata baba hele ukese ma nyutu ma bubaala, bangooyi. Ka mu taanga di Nziaambi maabwaha beni moonyi mu Kristo. Nde wadisi kolokolo mu masumu ma bisi moosi. 14 Nde akuungili mukaanda wakisieembe bisi nha kulu a mikele. Mukaanda wuu akitungululu bisi mu ndaa tumini diali mu nde. Nde amaasi mukaanda wuu, bu akomi nde nha kuruwa. 15 Nziaambi amaasi mifuri mia bipfumu na tuu dia miheebili mimibi. Nde ayangi miheebili mii nha kulu a baata boosi, na nde adieengisi mio weti makori, mu mbiingili a mwaana nde. 16 Ni mu buu, a dinyaala pe ti baata bafuundusu beni munda bi beni didia so bi beni dinywa, so munda yatala mikuungi, so miaba mia mbiyili a tsuungi, so a buu pe mia iluumbu kia Saba. 17 Bii bioosi bili iziimi kia mandaa makaayira. Ka ngwanya ni Kristo. 18 A disingi pe ti basieembe beni kwaa baata bali mu usalila biyiluu bia ku mbari na umonuu

ti bo bali bakuluu, na bo bali mu ukuundu batumu ba Nziaambi, na bo bali mu uha ndutu mu monini a bo. Baata bapili yii bali baluulu mu liwaa la paamba mu matsimi ma bo ma imuutu. 19 Bo a bakangama pe mu Kristo, wuli mutswe a nyutu. Ka bunu, munda Kristo nyutu yoosi yili mu ubaa biloo na yo yili yavuutunu bubwe mu mikangi na binama, na yo yili mu ukulu weti bu Nziaambi atoono. 20 Beni diakwa na Kristo, na beni diakuulii kwaa lituu la miheebili mimibi mia tsi. Ka mu ima beni dili mu udiaata weti baata bali ku tsini a litumu la tsi yi? Beni dili mu usingi ti babamuu beni mu pili a mikele mi: 21 «A holo biinabi pe», «A biimbi bio pe», «A beembe bio pe». 22 Mio miatala biloo bili mu ufuu mu taanga di baata bali mu usalila bio, munda ti mio mili mikele na nziisili a imuutu. 23 Ngwanya, mikele mii mili mu umonuu weti mikele mia buyeri, munda ti mio mili mu utsuu mu inziaambi ki muutu nde makulu atoono, mu umonuu wakuluu na mu umweese nyutu a nde makulu pasi. Ka mio a mili na ndutu so hoolo pe, so a ndila mu uyuutusu manzala ma imuutu pe.

3 Beni diasimbii mu likwa mu uba moonyi na Kristo. Ni mu buu, disaa biloo bili ku yula, kuu kuli mu udiaala Kristo nha koo kia babaala kia Nziaambi. 2 Diba na matsimi mu biloo bili ku yula, ka a mu biloo bili nha tsi pe. 3 Ka beni dili diakwa, na moonyi a beni li asweeme na Kristo mu Nziaambi. 4 Kristo ni moonyi a beni wa ngwanya. Na mu taanga di nde akaamonuu, beni ka sa dimonuu na nde, mu uba itwaari mu buzitu ba nde. 5 Ni mu buu, didusu manzala ma binama bia nyutu a beni bioosi bili mu tsi: ipuupu, tsoongili, butsa-butsa, manzala ma ubaa biloo bia tsionyi, manzala mamabi, na manzala ma ubaa busini (Mu ngwanya, nzala ya ubaa busini booso yili kuundili a biteyi). 6 Maa ni mandaa mamabi mali mu uta kesi a Nziaambi mbili nha yulu a baata bali muhele utumumu nde. 7 Buu ni bu beni diaki diaata tsiomi, mu taanga di idiingi kia beni kiali ku tsini a litumu la masumu ma. 8 Ka mu taanga di, dibumu bii bioosi: kesi, fuukiri na mandaa mamabi. Nyaala ituyi so imosi, so ndaa ya tsionyi inyaala upala mu munywa a beni. 9 A difutu pia pe bana mu bana, munda ti beni diamaabwoongolo imuutu kia beni ki ikulu na bifu bia kio. 10 Na beni diamaabwalwaata imuutu ki inyatii. Beni dili biyiluu bibinyatii, bi Nziaambi Muyili a bisi, ali mu ukitisanga mu ifwaani kia nde taanga dioosi, paa beni diyiluu uyaaba nde mu iteesi kia kuu. 11 Taanga di a ya bwa saala pe Muyuudayo na Mungooyi, babakese bubaala na babahale ukese bubaala, basenzi na babali a basenzi pe, mutee na

muutu wuli bunyanga. Ka ndaa yavulu ndutu, ni Kristo wuli ndaa woosi na wulu nha kati a baata boosi. **12** Beni dili baata ba Nziaambi; Nziaambi asoolo beni na nde atoono beni. Ni mu buu, beni diafwaana uba na mutimi wa buleembi wa luulu mu ngebe, wumubwe, wakuluu, na kamini a mutimi. **13** Diba na kamini a mutimi bana mu bana. Na so muutu li na toono na mbaayi, dilombosono kolokolo bana mu bana, weti bu Pfumu asi beni kolokolo. **14** Na nha yulu a bioosi, dilwaata litoono, lo ni musiingi wukaabaasila beni mu uba na itwaari kiakuu. **15** Nyaala iyeenge kia Kristo itumu mitimi mia beni! Mu ngwanya, ni mu iyeenge kii Nziaambi ati beni mbila, weti binama bia nyutu mosi. Diba na ipfu kia uvutulu matoondo. **16** Nyaala mandaa ma Kristo, na busini ba mo boosi, madiaala mu beni. Diyiisini bana mu bana, na dihelesene mandoongi bana mu bana mu buyeri boosi. Mu mvutili a matoondo, diyimbili Nziaambi mikuungu na biyimbi bia muheebili bia mupili na mupili, mutimi a beni woosi. **17** Mioosi mi beni diyiluu, mu mandaa, so mu biyiluu, diyiluu mio mu kuumbu a Pfumu Yiusu, mu uvutulu matoondo kwaa Nziaambi Taayi mu nde. **18** Bakaasa, di ba batsieeme kwaa balumi ba beni, weti bafwaana mu uyiluu nha kulu a Pfumu. **19** Beni balumi, ditoono bakari ba beni, na a dikolo bo makesi pe. **20** Beni baana, ditumumu bataayi na banguu ba beni mu mandaa moosi, munda a ti buu ni bu Pfumu atoono. **21** Beni bataayi, a dikoloso baana ba beni makesi pe, leeti bo sa bavutuu mbisi. **22** Beni batee, ditumumu kwa bapfumu ba beni ba imuutu mu ma ndaa moosi nha tsi nha. A disa buu pe, ndila mu taanga di beni dili nha kulu a bo, mu uha bo kinyi. Ka ditumumu bo mu mutimi wu mubwe, munda likiinzi li beni dili na lo mu Pfumu. **23** Pasi bu ili isala kia beni, disa kio mu mutimi a beni woosi, weti beni dili mu usalila Pfumu, ka a baata pe. **24** Dilibili moonyi ti Pfumu sa asieende beni: beni sa ditolo mukobo wu nde aswehele kwaa baba nde. Munda ti, Pfumu wa ngwanya wu beni dili mu usalila, ni Kristo. **25** Ka muutu wuli mu usa bubi sa afutu bubi ba nde; Nziaambi a ali na ipengenge pe.

4 Beni bapfumu, diyiluu mandaa mamabwe na masuungunu kwaa batee ba beni. Dilibili moonyi ti, beni ka dili na Pfumu mu mayula. **2** Dihama mu likuundu, diba likanda mu likuundu li beni dili mu usa kwaa Nziaambi mu mvutili a matoondo. **3** Mu taanga di beni dibaakuundu, dikaa kuundu ka mu bisi, paa ti Nziaambi aha bisi kuulu ya uyaabisa mandaa ma nde, na matsweeyi mali mu Kristo. Mu ngwanya, ni mu ndaa yii me ndi mu perese. **4** Ni mu buu, dikuundu

paa ti me tuu utsuu mu matsweeyi ma, na uyaabisa mo na yaki-yaki weti bwafwaana. **5** Didiaata mu buyeri nha kati a bali a bangaa Kristo pe, na disalila taanga dili nha kulu a beni. **6** Nyaala mandaa ma beni dibaaleelanga taanga dioosi mabaabaanganga mamabwe na muswele. Diyaaba buni beni diafwaana uvutulu mamvutu kwaa pasi nde mu beni. **7** Tisikusi, nduu a bisi, wuli mwaana a nguu wa litoono na musiali wahama mu isala kia Pfumu, sa ayaabisa beni mioosi miatala me. **8** Me ndi mu utsinduu nde kwaa beni, paa beni diyaabisa manzala ma bisi, na munda uhamisa beni. **9** Nde sa ayiri na Onezimi, mwaana nguu wahama mu imiini na wa litoono ndaa, wuli mosi mu beni. Bo sa bayaabisa beni mioosi mili mu ulabuu kuni. **10** Arisitariki, wuli mu perese na me, tsindii beni mabwee. Malako ka, mwaana a nguu a Barnaba, tsindii beni mabwee ka. Beni diamakwaholo tumini mu ndaa yatala Malako: so nde yiri kwaa beni, diyaka nde bubwe. **11** Yiusu wuli kuumbu ya ubili Yutuse, heeri ka beni mabwee. Ndila babaala batata ba, mu bangaa Kristo ba Bayuudayo, bali mu usala na me nha, mu ndaa lpfumu kia Nziaambi. Bo bakihamisa me kwala. **12** Epafara, wuli ka musi nzo a beni, heeri beni mabwee. Nde wuli ka musiali a Yiusu Kristo, a ali mu unyaala pe ukuundu mu beni mu taanga dioosi mu iteesi kialaa, paa ti beni diba babahama, babakuu mu muheebili na babaholi kesili ya uyiluu litoono la Nziaambi mu mioosi. **13** Me utuu uta imbaangi ki mu nde: nde li mu umono pasi dialaa munda beni, munda babali ku ngaanda ya Lawodikia na munda babali ku Iyerapolisi. **14** Luka, mbaayi a bisi wuli mubuyi, na Demasi baheeri beni mabwee. **15** Diha mabwee kwaa baana ba nguu babali ku Lawodikia, na kwaa Nifa na libuundu lili mu ukukunu ku nzo a nde. **16** Nha beni dikaamana utaanga mukaanda wu, ditsinduu nde kwaa libuundu la ku ngaanda Lawodikia, na beni bame ka, ditaanga mukaanda wukaamata kwaa bo. **17** Dileele kwaa Asipe, nde afwaana ukuusu bubwe isala kia Pfumu, na afwaana usala kio bubwe. **18** Mu koo kia me makulu me ndi mu usonuu mandaa ma: Me Pawuli heeri beni mabwee ma. A di diimbili pe ti me ndi mu perese. Nyaala bweese ba Nziaambi baba na beni.

1 Tesalonika

1 Me Pawuli, Siila na Timoteo, dili mu usonuu mukaanda wu kwaa libuundu la ku ngaanda a Tesalonika. Lo lili libuundu la Nziaambi Taayi na Pfumu Yiisu Kristo: nyaala bweese na iyeenge biba na beni. **2** Taanga dioosi, bisi dili mu ubaavutulu matoondo kwaa Nziaambi munda a beni boosi, na dili mu ubaalibilanga moonyi mu beni mu makuundu ma bisi. **3** Mu ngwanya, bisi dili mu ulibili moonyi nha kulu a Taayi a bisi Nziaambi, buni beni dili mu usa bisala mu mukonono munda imiini kia beni, mu litoono na ilimbisi kia beni mu Pfumu a bisi Yiisu Kristo nha kulu a Nziaambi a bisi. **4** Baana ba nguu, bisi diayaaba ti Nziaambi atoono beni na nde asooli beni, paa beni diba baata ba nde. **5** Mu ngwanya, mu taanga di bisi diyaabisi beni Ndaa Yimbwe, a yali ndila mu bitoolo pe. Ka bisi diyaabisi yo, mu lituu na libaasila la Muheebili wa Ngira na mu ilimbisi kioosi. Beni diayaaba bwali ndiaatili a bisi nha kati a beni, munda mbweeyili a beni. **6** Beni diaduki ifwaani kia bisi na kia Pfumu. So bu beni diali kutso mapasi, beni diayaki Ndaa Nziaambi mu kinyi yili mu umata kwaa Muheebili wa Ngira. **7** Ni mu buu, beni dika ifwaani ki ibwe kwaa bangaa imiini bali mu bitinini bia Masedwane na Akayi. **8** Mu ngwanya, ubanduu kwa beni, mandaa ma Pfumu Nziaambi a ma yuuyini na tee ku Masedwane na ku Akayi. Ka mvuungu a imiini kia beni mu Pfumu Nziaambi ya yabini mu mabuu moosi. Mu yii bisi a dili na nzala ya utsuu mu yo pe. **9** Baata boosi bali mu utsuu munda nziakili yi beni diayaki bisi, mu taanga di bisi diayiri kwaa beni. Na bo bali mu utsuu ka mu ndaa yi beni diabwoongili biteyi mu ukiinguu kwaa Nziaambi mu usalila nde, nde wuli Nziaambi wa moonyi na wa ngwanya. **10** Beni dili mu ukebe ti, Yiisu mwaana nde amata ku mayula. Ni nde Nziaambi asiimbili mu babakwa. Nde li mu ukuulu bisi mu kesi a Nziaambi yika bebele.

2 Baana ba nguu ba me, beni bame diayiluu uyaaba ti, a mu ibuu pe bisi diayiri kwaa beni. **2** Beni diayaaba ka ti, tsiomi bakituu bisi na bamweesi bisi pasi ku ngaanda a Filipi. Ka Nziaambi aha bisi ibaala kia uyaabisa Ndaa Yimbwe mu ilimbisi kwaa beni, so bu yali ti kutso ndwaanisi. **3** Mu ngwanya, pamisi yi bisi diayiri beni a yili ya pia pe. Yo a yamata pe mu matsimi ma bisi ma butsa-butsa, na bisi a dili mu ufutu pia kwaa muutu so mosi pe. **4** Ka Nziaambi amoni ti bisi dili ba kuu, nde aheeri bisi isala kia uyaabisa Ndaa Yimbwe. Bisi a dili mu usaa pe umonuu bababwe nha kulu a baata, ka kwaa

Nziaambi wuli mu ukengese mitimi mia bisi. **5** Beni diayiluu uyaaba ti, bisi a diasalili pe tsuyili ya peluu. Bu mosi ka, bisi a diasalili pe bitoolo mu nzala ya ubaa mboongo! Nziaambi li mbaangi a bisi. **6** Bisi a diasaa pe mbilili yili mu umatuu kwaa baata, so yaba kwaa beni, so yaba kwaa baata bakimi. **7** Ka bunu, bisi aba utuu ubamuu beni ku tsini a litumu la bisi, munda ti bisi dili batumu ba Kristo! Ka bisi dimweesi buleembi nha kati a beni, weti bu nguu ubaaba na buleembi mu baana ba nde. **8** Bisi dili na litoono lalaa mu beni, ni mu buu, bisi dili diayilimi a ndila mu uyaabisa beni Ndaa Yimbwe wa Nziaambi pe, ka na uha idiingi kia bisi mu beni, mu ndaa ti beni diaka ba mbayi ba bisi ba litoono. **9** Baana ba nguu, beni dili mu ulibili moonyi mu mapasi ma bisi diamoni mu isala kia bisi. Bisi diasiali butsuu na nyanga mu unyaala uba mufunu kwaa muutu so ndila mosi mu beni. Ka bunu bisi diakiyisi beni Ndaa Yimbwe ya Nziaambi. **10** Beni dili bambaangi ba bisi na Nziaambi: Ndiaatili a bisi nha kati a beni ba ngaa imiini, ya li ya ngiri, wa suungunu na wa buleembi, na yahele na bisieembi. **11** Beni diayaaba ti bisi diadiaati na mosi mosi mu beni, weti taayi na baana ba nde. **12** Bisi diahamisi beni na diahi beni mandoongi. Bisi dialoombi kwaa beni mu mukonono mu uba na ndiaatili yi Nziaambi atoono. Nde wuli mu uta beni mbili mu ukoto mu lpfumu kia nde na mu buzitu ba nde. **13** Bisi dili mu ubaavutulanga matoondo kwaa Nziaambi mu ndaa ti mu taanga di bisi diyaabisi beni ndaa a Nziaambi, beni diayuyi yo na diayaki yo. Beni a diayaki yo pe weti mandaa mapaamba ma baata bubaa leele, ka weti ndaa a Nziaambi. Mu ngwanya mo mali mu baamatuu kwaa Nziaambi, na biyuluu bia mo bili mu umonuu mu beni bangaa imiini. **14** Baana ba nguu, beni dimaaduku ifwaani kia mabuundu ma Nziaambi mali mu itinini kia Yuuda, mali mu usa imiini mu Yiisu Kristo. Beni diamoni pasi kwaa baata ba tsi a beni, weti bu mabuundu maa mamoni pasi kwaa Bayuudayo. **15** Bayuudayo baa, badusi Pfumu Yiisu na mibili, na bo bakwaamisi bisi. Nziaambi a ubaayaanga mu bo pe na bo bali mitaata mia baata boosi! **16** Bo bali mu ukoonoso bisi uyisi kwaa bifuumbu bikimi ndaa yiyituu uyobolo bo. Bo bali mu ubweese masumu makimi nha yulu a masumu ma bo bubaayiluu taanga dioosi. Ka nha tsieelele, kesi a Nziaambi yimaabwiilili bo. **17** Baana ba nguu! Bisi dili diakabuu na beni mu mwaana taanga hoolo, mu musunyi ka a mu mutimi pe. Ka bisi dili na nzala yalaa ya ubwamono beni, na bisi diasi mifuri mialaa mu ukuusu nzala yii. **18** Bisi diali na nzala yalaa ya uyiri kwaa beni, na me Pawuli me nayesini uyiri kuu mbala

dialaa. Ka Saatina akoonisi bisi uyiluu buu. **19** Mu ngwanya, ndila beni dili ilimbisi kia bisi, ka a muutu mukimi pe. Beni dili ilimbisi kia bisi, kinyi a bisi, na iburu kia mbingili ki bisi dimono kinyi mu kio nha kulu a Pfumu a bisi Yiusu Kristo nha nde akaayiri avutuu. **20** Mu ngwanya, beni dili buzitu na kinyi a bisi.

3 Nha tsieelele, bisi a diabwituu pe ukama mutimi mu ukebe. Bisi diaholi kesili ya udiaala bisi bake ku ngaanda ya Ateene. **2** Na diatsinduu beni Timoteo, mwaana a nguu a bisi. Nde li mbaayi a bisi wa isala kia Nziaambi, mu uyaabisa Ndaa Yimbwe ya Kristo. Bisi diayilii buu, paa nde ahamisa beni na uha beni ibaala mu imiini kia beni, **3** paa muutu so mosi mu beni anyaala udee munda mbingisi di bisi dili mu umono. Beni bame diayiluu uyaaba ti, mbingisi di dili minhana mia Nziaambi munda bisi. **4** Mu ngwanya, nha bisi diali itwaari na beni, bisi diakwiyaabisi beni ti, sa babingisi bisi. Beni diayiluu uyaaba ti, maa ni mamayilimi. **5** Ni mu buu, bu nali ka utuu pe ukutu mutimi mu ubaakebanga, me na tsindii beni Timoteo mu uholo mamvuungu ma imiini kia beni. Me na li na boomo ti Saatina a biti beni mu mapuusu; na isala kia bisi kia keni uba isali kia paamba. **6** Ka mu taanga di, Timoteo maamata kwaa beni, na maa yaabisi bisi mamvuungu mamabwe ma imiini na litoono la beni. Nde maa yaabisa bisi ti, beni dili mu ubaalibilanga moonyi mu bisi mu litoono loosi, na beni dili na nzala yalaa ya ubwamono bisi, weti bu bisi ka dili na nzala yalaa ya ubwamono beni. **7** Ni mu buu baana ba nguu, kutso mangebe na mapasi ma bisi moosi, bisi diabayi pamini munda imiini kia beni. **8** Mu taanga di, bisi dili mu ubwamono kinyi, munda ti beni dili dianambata mu itwaari na Pfumu. **9** Mu ki iteesi bisi dituu uvutulu matoondo kwaa Nziaambi munda beni, munda kinyi yoosi yi beni diaha bisi nha kulu a nde? **10** Butsuu na nyanga, bisi dili mu uloombo kwaa Nziaambi mu mifuri, paa nde aha bisi muswa wa ubwamono beni mu mamono misi. Na paa ti, bisi dibweese bibili keni biahale mu imiini kia beni. **11** Nyaala Nziaambi nde makulu, Taayi a bisi, na Pfumu a bisi Yiusu, baha bisi kuulu ya uyiri kwaa beni! **12** Nyaala ti Pfumu ayiluu ubwakulusu litoono li beni dili na lo bana mu bana, na mu baata boosi, mu ifwaani kia litoono li bisi dili na lo mu beni. **13** Nyaala nde ahamisa mitimi mie beni, paa beni diba baata bangiri, na baata bahele na bisiembi nha kulu a Nziaambi Taayi a bisi, na mutaanga di Pfumu a bisi Yiusu na baba ngiri ba nde boosi bakaa yiri avuutu. Amen.

4 Baana ba nguu, beni diayii kwaa bisi buni beni dituu udiaata mu uha kinyi kwaa Nziaambi. Ngwanya, beni dili mu uyiluu buu. Ka mu taanga di, bisi dili mu uloombo na uhamisa beni mu kuumbu a Pfumu Yiusu mu uyiluu miabwawulu mii iteesi! **2** Beni diayaaba mandoongi ma bisi diahi kwaa beni, mamati kwaa Pfumu Yiusu. **3** Dimono litoono la Nziaambi ni lili ti: beni diba na ndiaatili yatsieeme na uhele uba kutso tsoongili. **4** Nyaala pasi muutu mu beni ayaaba ukuku nyutu a nde kutso tsieemini na buzitu, **5** kwahele a uba ku tsini a litumu la manzala mamabi, weti buli mu usa bangooyi babahale uyaaba Nziaambi. **6** Mu ndaa yii, muutu so mosi pe wafwaana usa bubi kwaa mwaana a nguu a nde, so a buu pe, ukwaamisa nde. Bisi diakwiyaabisa beni ndaa yii, na bisi diayilii udutu beni matswi mu ndaa yii. Pfumu sa asieembe babuyiluu mandaa mamabi maa. **7** Nziaambi a ata bisi mbili pe mu udiaata kutso ma ndaa mviindi, ka mu udiaata kutso tsieemini. **8** Ni mu buu, muutu wu ubisi uyuu mandoongi ma, nde a abisi muutu pe, ka nde bisi Nziaambi wuli mu uha beni muheebili wa Ngiri. **9** Bisi a dili pe na nzala ya ubwasonuu beni mandaa mu yatala litoono mu bambaayi. Munda ti, Nziaambi nde makulu ayiisi beni litoono mu bambaayi. **10** Ni litoono me lii beni dili mu umweese kwaa baana ba nguu ba ku Masedwane. Ka, baana ba nguu, bisi dili mu uhamisa beni mu uyiluu miavulu mii. **11** Disa mifuri mu uba mu iyeenge. Ditala ndila mandaa ma beni bame, na disaa idiingi kia beni mu mioo mia beni bame, weti bu bisi diakwiyaabisa beni yo. **12** Ndiaatili a beni sa yisa ti bangooyi baha beni likinzi, na beni a diba pe mufunu kwaa muutu so mosi. **13** Baana ba nguu, bisi diatooto ti beni diyaaba ngwanya mu yatala baata babakwa, paa beni dinyaala umono ngebe weti baata babamosi, babahale na ilimbisi. **14** Bisi diasa imiini ti Yiusu akwi na nde asiimbii mu babakwa. Bumosi ka, bisi diasa ka imiini ti Nziaambi sa asiimbili, itwaari na Yiusu, boosi babakwa mu imiini mu nde. **15** Ngwanya, dimono mi bisi dili mu uyaabisa mu yatala nziisili a Pfumu: babakaaba moonyi nha kati a bisi mu taanga di Pfumu akaayiri, a bakaaba pe nha kulu a babakwa. **16** Mu taanga di dikaa yuu kele a muniingi a mukuutu a batumu ba Nziaambi, na kele a mvuramvuri a Nziaambi, Pfumu nde makulu sa a umata ku yula na sa a sutuu. Baata babakwa mu imiini mu Kristo sa baba batsiomi mu usiimbuu. **17** Tumake, bisi badiba moonyi mu taanga dii, sa badinaangila mu matuti itwaari na bo, mu ubwaanina na Pfumu, mu ingiee-ingiee. Mu yii, bisi sa dibaabaanganga itwaari na Pfumu. **18** Ni mu buu, dihamisina bana mu bana, mu nzisili yi.

5 Baana ba nguu, beni a dili na nzala pe ti basonuu ni nde kaa kuusu mandaa maa moosi. **25** Baana ba beni mandaa, mu yatala taanga na nguungu yi nguu, dikuundu ka mu bisi. **26** Dinyumbutusunu bana maa moosi makaayira. **2** Mundaa ti beni bame diayiluu mu bana mu litoono, weti baana ba nguu bangaa uyaaba ti, iluumbu kia Pfumu sa iyiri weti bu muyibi Kristo. **27** Kolokolo a beni, mu kuumbu a Pfumu, ubaayiri butsuu. **3** Mu taanga di baata bakaaleele: ditaanga mukaanda wu kwaa baana ba nguu boosi. «Bisi dili mutso iyeenge na izuunu», ni mu taanga **28** Nyaala bweese ba Pfumu a bisi Yiisu Kristo baba dii, itsundatsundu, pfuuyili sa yibwa nha yulu a bo, na beni! weti bu mukaasa ngaa yimi ali mu ubaa misoongo. Muutu pe wu utuu uvuu! **4** Ka beni, baana ba nguu, beni a dili pe kutso pimisi, paa ti iluumbu kii iyabwiilili beni weti muyibi. **5** Mu ngwanya, beni boosi, beni dili baana ba liyalila, na ba nyanga. Bisi a dili so baana ba butsuu, so ba pimisi pe. **6** Ni mu buu, dinyaalani ula matolo weti babamosi. Ka dibaananani likanda na dikukani manyutu ma bisi. **7** Babubaala matolo, koo ula butsuu. Babubaakolo mala, koo ukolo ka butsuu. **8** Ka bisa beni badili baata ba nyanga, diafwaana ukuku manyutu ma bisi. Dilwaatanani imiini na litoono weti ikutu kia itali kili mu uswee tulu mu midiingi. Dilwaatani ilimbisi kia liyobolo weti iburu kia midiingi. **9** Mu ngwanya, Nziaambi a atoono pe ti bisi dimono kesi a nde, ka nde atoono ti bisi diholo liyobolo mu Pfumu Yiisu Kristo. **10** Kristo akwi mu ndaa bisi, paa bisi diba moonyi itwaari na nde mu taanga di nde akaayira, so diaba tolo, so a buu pe, bamisii. **11** Ni mu buu, dihamisina na dibaasila bana mu bana mu ukulu mu imiini, weti bu beni dili mu ukwasa. **12** Baana ba nguu, bisi diloombo kwaa beni mu ukiinzi babali mu usa isala kia mifuri nha kati a beni, babali mu ubiti na uha beni mandoongi mu tumini dia Pfumu. **13** Diha bo buzitu balaa na dimweese litoono mu bo, mundaa isala kia bo. Diba mu iyeenge nha kati a beni. **14** Baana ba nguu, bisi diloombo kwaa beni, mu usieembe babolo, dihamisa babali na boomo, dibaasila babahale na mifuri, dikama mitimi mu boosi. **15** Dikele muutu a vutulu mamabi mu mamabi pe, ka disaa taanga dioosi, mu uyiluu mamabwe nha kati a beni na kwaa baata boosi. **16** Dibaaba na kinya taanga dioosi. **17** Dibaakuundanga taanga dioosi. **18** Dikaavutulanga matoondo kwaa Nziaambi mu mandaa moosi. Maa ni mandaa ma Nziaambi ali mu uloombo kwaa beni, mu idiingi kia beni mu Yiisu Kristo. **19** A didimisi pe Muheebili wa Ngira. **20** A dimeengele pe mandaa mamata kwaa Nziaambi. **21** Ka dikengese mandaa moosi: diholo mamabwe, **22** na dibisi mandaa moosi mamabi. **23** Nyaala Nziaambi uli mu uha iyeenge, asa ti beni diba bangiri mu idiingi kia beni kioosi. Nyaala nde akebe imuutu kia beni kioosi, muheebili, muwuumu na manyutu a beni, diba biahele a bisieembi mu iluumbu kikaayiri Pfumu a bisi Yiisu Kristo. **24** Nde wuli mu uta beni mbili li ahama,

2 Tesalonika

1 Me Pawuli, Siila na Timoteo, dili mu usonuu mukaanda wu kwaa libuundu la ku ngaanda a Tesalonika. Lo lili libuundu la Nziaambi Taayi a bisi na Pfumu Yiesu Kristo: **2** Nyaala Nziaambi Taayi a bisi na Pfumu Yiesu Kristo baha beni bweese na iyeenge. **3** Baana ba nguu, bisi diafwaana ubaavutulanga matoondo kwaa Nziaambi mu ndaa beni. Buli bwafwaana ti bisi diyiluu buu, munda ti imiini kia beni ili mu ukulu kwala, na litoono li beni boosi dili na lo, bana mu bana, lili mu ubaakulanga taanga dioosi. **4** Ni mu buu, bisi dili mu ubaabili beni mu kinyi, nha kulu a mabuundu ma Nziaambi. Munda ti beni dili mu usa mukonono mu imiini, so bu beni dili mu umono kwaamisa na mapasi. **5** Kii ili ilimbi kili mu umweese ti pfuundisi a Nziaambi yili yasuuungunu. Munda ti mandaa ma beni dili mu ukama mutimi mu mo, sa masa ti beni diba babafwaana mu ukoto mu lpfumu kia Nziaambi, ki beni dili mu umono pasi mu kio. **6** Mu ngwanya, Nziaambi li asuungunu: Nde sa avutulu mapasi mu mapasi kwaa babali mu umweese beni pasi. **7** Na nde sa aha puumini, kwaa beni ba dili mu umono pasi, na kwaa bisi ka. Mii sa miyilimi mu taanga di Pfumu Yiesu akaamonuu ku yula na batumu ba lituu. **8** Nde sa ayiri kutso mbaa yinene yili mu ululuu, mu usieembe babali mu ubisi uyaaba Nziaambi, na babali mu ubisi usiingi Ndaa Yimbwe ya Pfumu a bisi Yiesu. **9** Tsiembili a bo sa yiba pfuuyili ya bilimi na bilimi. Bo sa baba la na kiinzi kia Pfumu, na lituu la buzitu ba nde. (aiōnios g166) **10** Maa sa mayilimi weti buu, mu iluumbu ki nde akaayiri, mu uholo mbilili na likiini kwaa boosi babali baba nde, na babasa imiini mu nde. Beni sa diba beni bame mu kaba la bo, munda ti beni diasi imiini mu Mandaa ma bisi diyaabisi beni. **11** Ni mu buu, bisi dili mu ubaakuundanga taanga dioosi mu beni. Bisi dili mu uloombo kwaa Nziaambi a bisi, paa asa ti beni diba babafwaana mu idiingi ki nde ati beni mbili. Bisi dili mu uloombo kwaa nde ti, mu lituu la nde, abaasila beni mu ukuusu manzala ma beni ma uyiluu mamabwe, na asa ti imiini kia beni imonuu mu bisala. **12** Mu yii, kuumbu a Pfumu a bisi Yiesu sa yiholo mbilili mu beni, na beni sa diholo mbilili kwaa nde. Ni buu bukaaba bweese ba Nziaambi a bisi na ba Pfumu Yiesu Kristo.

2 Baana ba nguu! Mu yatala nziriri a Pfumu a bisi Yiesu Kristo, na mvutini a bisi nha peembi a nde, bisi diloombi beni ndaa yi: **2** A dinyaala pe ti muheebili a beni avinzuu mu mawasa, so uba na boomo mbiiti muutu leeli ti iluumbu kia Pfumu kia maa to. A di sa

nde imiini pe, so baleeli ti yo yili mbilili, so mukeenzi, so mukaanda wumati kwaa bisi. **3** A dinyaala pe ti muutu afutu beni mu pasi ndaa, so yaba ti a buni. Munda ti, iluumbu kii a ito pe tswaamina baata balaa ba kaa bisi Nziaambi, na tswaamini a muutu wuli na mandaa mamabi umonuu, wu Nziaambi akaa diimbisi. **4** Ni nde mutaata wukaatemenene bioosi bi baata bali mu ukuundu na bi baata bali mu umono ti bili bia Nziaambi. Nde sa atemenene bii bioosi, na nde sa akoto natee mu nzo a Nziaambi mu udiaala muu, na uleele ti nde makulu ni Nziaambi. **5** Beni a dili mu ulibili pe moonyi ti me naleeli beni buu, mu taanga di me nali keni kwaa beni? **6** Ka bunu beni diayaaba ti iloo imoosi ili mu ukaanga nde mu taanga di, paa ti nde amonuu ndila mu taanga di Nziaambi akesi. **7** Ka lituu la matsweeyi ma muutu wumubi mali mu uyilimi. Ka mo sa mamonuu moosi na yaki-yaki, ndila mu taanga di muutu wuli keni akaanga nde kulu akaa ha nde bunyanga mu usala. **8** Tumake, muutu wumubi sa amonuu, na Pfumu Yiesu sa adusu nde mu Muheebili a munywa a nde, nde sa fuhuusu nde mu buzitu ba nziriri a nde. **9** Muutu me sa ayiri na lituu la Saatina, nde sa ayiluu bimaanga bia mupili na mupili, na biliimbi bia ukimuu bia pia. **10** Nde sa asalila bubi mu makuulu moosi, mu ndaa ufutu baata babuyene ku pfuuyili a bo. Bo sa bafuu munda ti bo a bayaki pe na a batoon pe ngwanya yakeni uyobolo bo. **11** Ni mu buu, Nziaambi ali mu utsinduu bo lituu la ndiimbisi, lili mu utsindi bo mu usa imiini mu mandaa ma pia. **12** Mu yii, baata boosi babuhele usa imiini mu ngwanya, ka babumono kinyi mu uyiluu mamabi, sa ba baa pfuundisi. **13** Baana ba nguu, munda ya tala bisi, bisi diafwaana uvutulu matoondo kwaa Nziaambi mutaanga dioosi munda beni ba Pfumu ali mu utoono. Mu ngwaanya, Nziaambi asooli beni umata mu mbaandili paa beni disa ilimbisi mu liyobolo mu libaasila la Muheebili watsieeme wuu uba ha beni moonyi wangira, na paa ti beni dihama mu mandaa ma ngwanya. **14** Nziaambi ati beni mbila mu ndaa yii, mukuulu a Ndaa Yimbwe yi bisi diyaabisi kwaa beni. Nde atoono ti beni dibaa ikuku mu buzitu ba Pfumu a bisi Yiesu Kristo. **15** Ni mu buu, baana ba nguu, diba bahama na dikebe nziisili yi bisi diahi beni, so yaba ya mu mandaa ma munywa, so ya mu mikaanda. **16** Nyaala Pfumu a bisi Yiesu Kristo nde makulu, na Nziaambi Taayi a bisi, watoon bisi, na waheeri bisi mu bweese ba nde, mboondili ya bilimi na bilimi na ilimbisi ki ibwe, (aiōnios g166) **17** baluusu mitimi mia beni mu pamini, na baha beni mifuri mu usalila mamabwe, mu biyiluu na mu mandaa ma munywa.

3 Baana ba nguu, nha tsieelele, dikuundu mu bisi, paa ti mandaa ma Pfumu matsaamuu mu mawasa na bakiinzi mo, weti bu mayilimi nha kati a beni. **2** Dikuundu ka Nziaambi paa nde akuulu bisi nha mioo mia baata bababi na bangaa ibaala. Munda ti, a baata boosi pe bali mu usiingi usa imiini. **3** Ka Pfumu li ahama. Nde sa aha beni mifuri na sa akebe beni munda ti pfumu a mamabi aya ubwiisi beni. **4** Na Pfumu li mu uha bisi ilimbisi mu beni: bisi diayaaba ti, beni dili mu uyiluu, na beni sa dihama mu uyiluu, mi bisi dili mu utumu beni. **5** Nyaala Pfumu abiti mitimi mia beni mu utoono Nziaambi, na mu kamini a mutimi yi Kristo ali mu uha. **6** Baana ba nguu, bisi diloombi kwaa beni mu kuumbu a Pfumu a bisi Yiisu Kristo: ditakuu na baana ba nguu babali na bubolo, na babali mu uhele uduku nziisili yi bisi diahi bo. **7** Beni diayaaba beni bame, buni beni diafwaana uduku ndiaatili a bisi. Munda ti, bisi a diadiaati pe kutso bubolo nha kati a beni. **8** Bisi a dialoombi pe kwaa muutu mu ubuungulu bisi kwa ibuu. Ka kutso mapasi na ndeeyili, bisi diasiali butsuu na nyanga, paa dinyaala uba mufunu kwaa muutu so mosi mu beni. **9** Bisi diayilii buu, a munda pe ti bisi a diali na muswa pe wa uyaka libaasila la beni, ka munda ti bisi diatooni uha beni ifwaani ki beni diduku. **10** Mu ngwanya, mu taanga di bisi diali kwaa beni, bisi diaduti beni matswi ti: «Pasi wafele utoono usala, afwaana ka unyaala udia.» **11** Ka bisi dili mu uyuu ti, baata ba bamosi nha kati a beni, bali mu udiaata butsa-butsa, kwahele a usa isala, na bo bali uduku ndila mandaa matala baata bakimi. **12** Kwaa baata baa, bisi dili mu uloombo kwaa bo, na bisi dili mu utumu bo miinami mu kuumbu a Pfumu Yiisu Kristo: Bo bafwaana usala mu iyeenge taanga dioosi, mu ubaa bia udia bia bo makulu. **13** Ka kwaa beni, baana ba nguu, a dikoono pe mu uyiluu mamabwe. **14** So muutu heli utumumu nziisili yi bisi dili mu uha mu mukaanda wu, ditungululu nde, na a dibwaba pe itwaari na nde, paa nde amono tsionyi. **15** Ka a diholo nde weti mutaata a beni pe, ka diha nde mandoongi weti mwaana a nguu a beni. **16** Nyaala Pfumu, idia kia iyeenge, nde makulu abaahaanganga beni iyeenge taanga dioosi na mu mandaa moosi. Nyaala Pfumu aba na beni boosi. **17** Mu koo kia me makulu me ndi mu usonuu mandaa ma: Mabwee ma Pawuli. Mono bu me nibaa sa iliimbi mu mikaanda mia me mioosi. Ni buu me nibaasonuu. **18** Nyaala bweese ba Pfumu a bisi Yiisu Kristo baba na beni boosi.

1 Timoteo

1 Me Pawuli, tumu a Yiusu Kristo weti buli litumu la Nziaambi, Muyobili a bisi, na la Yiusu Kristo ilimbisi kia bisi. **2** Me nitsinduu mukaanda wu kwaa Timoteo, mwaana a me wa ngwanya mu imiini: Nyaala Nziaambi Taayi na Yiusu Kristo Pfumu a bisi baha we bweese, mbweeyili na iyeenge! **3** Nha me nakiyene ku Masedwane, me natumi we, mu usaala ku ngaanda a Efeso. Mundaa ti, mu ngaanda yii, uli na baata babali mu uyiisi nziisili ya pia. Ha bo litumu, la unyaala nziisili yii! **4** Leele bo banyaala ukaangama mu matsaba matala bukulu ba bakaa, mamali uwa pe. Mandaa maa, mali mu ubee ndila ma makaama, nha mbuu ya usalila minhana mia liyobolo la Nziaambi, mi buyaaba mu imiini mu nde. **5** Ndutu a tumini yii, ni mu ubutusu litoono, lili mu umata mu mutimi watsieeme, mu matsimi mamabwe na mu imiini kia ngwanya. **6** Baata babamosi bamaasiisi kuulu yii, na bamaadiimbili kutso bimoo biahele a ndaanda. **7** Bo batoono umweese ti, bo bayiisi ba mikele mia Nziaambi. Ka bo a bayaaba tsutulu a mandaa ma bo makulu bali mu uleele, na so mandaa ma bo bali mu uyaabisa mu ilimbisi kioosi. **8** Bisi diayaaba ti mikele mimibwe mili, mbiiti diayaaba ndutu a mio. **9** Dilibilani moonyi ti: Nziaambi a ahi pe Mikele mia nde mundaa baata balibweeye. Ka nde ahi mio mundaa baata babali mu uhele utumumu nde, mundaa baata babahale na inziaambi, na baata bangaa buhaangi, na bangaa masumu. Nziaambi ahi mio, mundaa baata bali mu uhele ukiinzi nde. Nde ahi mio, mundaa babali mu udusu bataayi ba bo, so a buu pe banguu ba bo, na mundaa a badusi. **10** Nde ahi mio, mundaa bangaa tsoongili, mundaa babaala babali mu usoongo na bambayi babaala, mundaa bayalii ba baata mu butee. Mio mili ka mundaa bangaa pia na mundaa babali mu ulaba mikisi mia pia. Nde ahi mio, mundaa baata babali mu usa mandaa moosi ku buko nha kulu a nziisili ya ngwanya. **11** Nziisili yii yili mu tso Ndaa Yimbwe ya Nziaambi wa buzuti, yi ba heeri me, yo yili ndaa wa makinyi. **12** Me ndi mu uvutulu matoondo kwaa Yiusu Kristo, Pfumu a bisi waha me bweese bafwaana mu ukuusu isala kia me. Me ndi mu uvutulu nde matoondo bu amono ti, me ndi muutu wu nde afwaana uholo mu isala kia nde. **13** So bu yili ti me nakileele mandaa mamabi mu nde taanga dialuti, mukwaamisi, na natuyi nde, ka Nziaambi akwiilili me ngebe mu mundaa ti me nakiyiluu buu kutso bundimbi, bu nali nahele na imiini. **14** Pfumu a bisi aluusi me mu bweese bafwaabala. Nde ahi

me imiini na litoono bili mu umata mu itwaari na Yiusu Kristo. **15** Mono, ndaa yi yili ya ngwanya, yi baata boosi bafwaana usa imiini mu yo: Yiusu Kristo ayiiri mu tsi mu uyobolo bangaa masumu. Me ndi watsiomi nha kati a bo. **16** Ka ni mubuu, Nziaambi amweesi libweeye la nde kwaa me. Nde atooni ti Yiusu Kristo amweese kamini a mutimi a nde yoosi mu me, me wuli wavulu mu masumu. Ki ni ifwaani kwaa babakaasa imiini mu nde, mu taanga dikaayira, na sa baholo moonyi wa bilimi na bilimi. (aiōnios g166) **17** Nyaala likiinzi na buzitu biba mu taanga diosisi kwaa Mutini wa bilimi na bilimi, wu uhele ukwa, wu bali mu uhele umono, na Nziaambi ndila mosi! Amen. (aiōn g165) **18** Timoteo, mwaana a me, me niha we tumini di, weti buli mbilili yibayaabisi mu mataanga malutu mu we. Nyaala mandaa maa, maba mifuri mia we mu mudiingi wumubwe, wu we udwaana. **19** Kebe imiini na matsimi matsieeme. Baata babamosi babisi uyu matsimi ma bo matsieeme na badiaamisi imiini kia bo, weti bu luungu libaadiaama mu maamba. **20** Nha kati a baata baa uli na Imene na Alekandere. Me nayeelili bo kwaa Saatina, paa bo bayii bwa uhele utuu Nziaambi.

2 Ndaa ya kati a tsiomi yi me nitumu ni yi: dilombo kwaa Nziaambi, dikuundu, dipele na divutulu nde matoondo mundaa a baata boosi. **2** Dikuundani mundaa mitini na mu baata boosi babali na litumu, paa ti, bisi diba na idiingi kia izuunu, kia iyeenge, kia likiinzi, kutso ukangama mu Nziaambi. **3** Yii ni ndaa yimbwe na yili mu uyaangisa Nziaambi Muyobili a bisi, **4** nde watoono ti baata boosi bayobuu na bato ku nziaabili ya ngwanya. **5** Mundaa ti uli na Nziaambi ndila moosi, uli na ndila muutu mosi wuli mu uvuutu itwaari nha kati a baata na Nziaambi. Muutu wuu ni Yiusu Kristo, **6** wayeelili nyutu a nde makulu weti mufutu, mu ndaa ukuulu baata boosi. Ni mu buu, mu taanga di Nziaambi atooni, nde asi ti Yiusu aba imbaangi kia libweeye la nde. **7** Ni mu buu, Nziaambi abiaalisi me mu uyaabisa Ndaa Yimbwe weti muyiisi na tumu a Yiusu Kristo, mundaa uyiisi imiini na ngwanya kwaa baata babali a mu ifuumbu kia ba Bayuudayo pe. Me a pia pe ndi mu uleele, ka ngwanya. **8** Me natoono ti, mu mambuu moosi baata banaangila mio miatsieeme ku yulu mu likuundu, kwahele a kesi, so muheebili wa makaama. **9** Bu mosi ka, mu taanga di bakaasa bali mu ukuundu, bo bafwaana ulwaata ndwaatili ya likiinzi, yakuluu, na yafwaana. Banyaala ukutu naanga dia nzala umonuu, so ulwaata bilungu bia woolo, so bilaba bia vulu bubwe, na bikutu bia tala yalaa.

10 Ka bo bafwaana umweese libweeye la bo, mu mandaa moosi mamabwe ma bo bali mu uyiluu. Ni buu bakaasa babalasina ukiinzi Nziaambi, bafwaana uyiluu. 11 Nyaala bakaasa bayuu nziisili kutso ukululu na bafwaana udiaala na pii. 12 Me utuu pe uha muswa kwaa mukaasa mu uyiisi nha kulu a babaala: nde afwaana uba na pii. 13 Mu ngwanya, Aadami bakwiyiluu watsiomi, tumake Eva. 14 A Aadami pe Saatina afuti, ka mukaasa asiingi bafutu nde, bu uheli utumumu tumini dia Nziaambi. 15 Ka, mukaasa sa ayobuu munda ti nde sa abutu baana. So nde diaali mutso imiini, na mutso litoono, na kutso ndiaatili ya tseemini na ndiaatili ya buleembi.

3 Dimono ndaa ya ngwanya: so muutu tooni uba mukebi a libuundu, nde tooni usa isala ki ibwe. 2 Mukebi a libuundu afwaana mu uba muutu wawehele a toono na nde afwaana ukaangama mu mukari ndila mosi. Nde afwaana mu uba na mbeelili yimbwe, wa buleembi, wa likiinsi na muutu wu uyaka bieenyi na nde afwaana uyaaba uyiisi. 3 Anyaala uba munywiiri a mala, so a buu pe ngaa ituusi. Ka nde afwaana uba, muutu wakululu na wa iyeenge. Anyaala uba watoono mboongo kwaa laa! 4 Aba muutu wu utumu nzo a nde bubwe. Baana ba nde bafwaana mu utumumu nde kutso likiinsi loosi. 5 Mu ngwanya, so muutu atuyi utumu nzo a nde makulu pe, buni nde utuu ubiti libuundu la Nziaambi? 6 Nde anyaala uba muutu wu maakingili mayele lilili, leeti nde saa aluulu mu liwaa, na sa amana kutso tseembili weti bu basiembi Saatina. 7 Bwafwaana ka ti babahale uba ba ngaa Kristo bata imbaangi ki ibwe mu nde, paa bahale umeengele nde na anyaala ubwa mu mieete mia Saatina. 8 Pili mosi ka, bakebi ba libuundu bafwaana uba baata ba likiinsi, na babuta ngwanya. Bo a bafwaana pe unywa mala kwa mifuri, so usaa mboongo mu makuulu mamabi. 9 Nyaala bo baba babakaangama mu matsweeyi ma imiini mu Nziaambi, na mu matsimi matsieeme. 10 Bwafwaana mu ukwakengese ndiaatili a bo, tumake so a uli na ndaa ya bisiembi pe, bo utuu usala weti bakebi ba libuundu. 11 Pili moosi ka, bakebi ba libuundu ba bakaasa, bafwaana uba balikiinsi, banyaala uba na tsuyili yimbi wa Saatina. Baba ba buleembi, na taanga dioosi, bafwaana usa ilimbisi mu bo. 12 Bakuutu ba libuundu bafwaana ukweele mukaasa ndila mosi, na bo bafwaana mu utuu utumui baana ba bo na nzo a nde yoosi. 13 Bakebi ba libuundu babubaasa isala kia ibwe, bubaabili bo kwaa baata. Ni mu yii, bo bali mu utuu uyiisi mu ilimbisi kialaa, mu imiini kili mu uvuutu bisi itwaari mu Yisu Kristo. 14 Me ndi mu

usonuu we mukaanda wuunawu, bu ndi na ilimbisi ti taanga hoolo disaali, me sa yamono we. 15 Ka so me diingi mu uyiluu buu, miloongo mia mukaanda wu, sa mibaasila we mu uyaaba, buni we afwaana udiaata mu nzo a Nziaambi. Pili mosi, libuundu la Nziaambi wa moonyi, lili kuunzi na ibwa bili mu usuku ngwanya. 16 Ee-e, mu ngwanya, bisi dili mu uyaabisa nha kulu a baata boosi: ti matsweeyi ma ukangama kwa bisi mu Nziaambi mali mamanene! Kristo... Nde amonii mu musunyi weti muutu, nde ayabini walibweeye mu Muheebili wa Ngira, nde amonii kwaa batumu ba Nziaambi. Bamuyaabisi kwaa bifuumbu bia baata bioosi, bayaki nde mu imiini mu tsi yoosi ya diengelele baata, Bamunaangili mu buzitu!

4 Muheebili wa Ngira li mu uleele ndaa yi na yaki-yaki: mu taanga diatsieelele, baata babamosi sa badiimbisi imiini kia bo, mu uduku miheebili mia pia, na nziisili yili mu umata kwaa miheebili mimibi. 2 Baata bangaa peluu na bangaa pia sa badiimbisi bo. Bo bali weti baata babali na matsimi mabanyeeenge mu itali kiabeenge ku mbaa. 3 Baata baa bali mu uyiisi ti, baata banyaala ukwelesene, na badia ndila biloo bi bo bali mu utumu. Ka Nziaambi ayilili biloo bii, paa ti bangaa imiini babayaaba ngwanya, badia bio mu uvutulu nde matoondo. 4 Munda ti, bioosi bi Nziaambi ayiluu bibibwe bili. A uli na iloo so imosi pe kia ubumu, ka diafwaana uhoolo bio bioosi mu mvutili a matoondo. 5 Munda ti mandaa ma Nziaambi na likuundu bili mu usa ti biloo bii bioosi biba biasieeme. 6 Timoteo, mbiiti we heeri nziisili yii kwaa baana ba nguu, we sa ba musiali a Yisu Kristo wu mubwe. So we yilili buu, we sa mweese ti we li mu udia mandaa ma imiini na nziisili ya ngwanya, yi we aduki bubwe-bubwe. 7 Ka bumu matsaba ma hele na inziaambi mali itaata na imiini, matsaba ma bangooyi, matsaba ma buu a buu. Salila idiingi kia we mu uba wa kangama mu Nziaambi. 8 Bipa bili mu uha nyutu mifuri bili na ndutu, ka mu mandaa mamakee. Ka ukangama mu Nziaambi ili na ndutu mu mandaa moosi. Munda ti kio ili mu uha ilimbisi kia moonyi, na uha bisi ndasina dia moonyi wukaayiri. 9 Yii na yi, yili ndaa ya ngwanya, na yi baata boosi bafwaana mu uyaka. 10 Mu ngwanya, so bisi dili mu umono pasi, na so dili mu udwaana, ni munda ti, bisi dili na ilimbisi mu Nziaambi wa moonyi. Nde wuli Muyobili a baata boosi, na vulu-vulu wa babasa imiini mu nde. 11 Tumu na yiisi mandaa maa moosi. 12 Kele muutu ayameengele we, munda ti we mufuru! Ka ba ifwaani kwaa bangaa imiini, mu tsuyili a we, mu ndiaatili a we, mu litoono la we, mu imiini kia we, na

mu tsieemini a we. **13** Tswaamini me niyiri, hama mu utaanga Mandaa ma Ngira nha kulu a baata. Sa mifuri mu uhamisa bo na uyiisi bo. **14** Ameengele pe bungori ba Muheebili wa Ngira ba we li na bo, ba Nziaambi aheeri we mumbilili nha pfuundu a bakuutu banayi mioo nha yulu a we. **15** Hama mu uyiluu mii mioosi, ha mutimi a we woosi mu isala ki we li mu usa! Mu buu baata boosi sa bamono ti, we li mu uyene maku-kulu. **16** Sa mayele mu we makulu na mu nziisili a we. Sa mukonono mu kuulu yi! Mu ngwanya, mbiiti we yilii buu, we sa uyobuu we makulu, na baata babali mu uyuu we.

5 A sieembe pe inunu mu ibaala, ka hamisa nde weti ti nde li taayi a we. Na holo bafuru weti baana ba nguu ba we baba baala, **2** Bakaasa ba binunu weti ba nguu ba we, na banduumbu weti bakeri ba we. Yiluu buu mu mutimi watsieeme. **3** Baasila mu likiinsi loosi bakwiili babahale na libaasila. **4** Ka so mukwiili li na baana so bateeri, bo ni batsiomi babafwaana umweese imiini kia bo mu nzo a bomo. Ni mu buu, bo sa bavutulu kwaa bataayi na banguu ba bo, libaasili li bo baholi kwaa bo. Maa ni mandaa mali mu uha Nziaambi kinyi. **5** Mukwiili wuli ngwanya nde bake, wahele na muutu wu ubaasila nde, asuusu ilimbisi kia nde mu Nziaambi. Nde li mu ukuundu Nziaambi nyanga na butsuu, mu uloombo libaasila kwaa nde. **6** Ka mukwiili wuli mu uba ndila na matsimi ma uyaangisa mutimi a nde mu manzala ma tsi, nde amaakwakwa, so bu ali moonyi. **7** Libili bo moonyi mu mandaa maa moosi, paa bo bahele na bisieembi. **8** So muutu nyaali mu ubaasila kaanda la nde, na vulu-vulu baata ba nzo a nde, nde maabwiisi imiini kia nde, na nde maavulu mungooyi bubi. **9** Mu uba mu kaba la bakwiili, bubwe ti mukaasa atooso bilimi maku masamina. Tumake nde afwaana uba mukaasa wali wanambata mu baala limosi. **10** Na nde afwaana uyabina mu mimibwe mi nde ayilii: nde akulusu baana ba nde bubwe, akyaka bieenyi bubwe, aswayi mili mia bangaa imiini, abaasili baata babali mu pasi, na nde ayilii kwaa baata boosi mamabwe. **11** Mundaa yatala bakwiili babafuru, asuusu pe bo mu litaanga la bakwiili. Mundaa ti nha manzala ma bo mali mu utsindi bo mu ukweele, bo bali mu utakuu na Kristo. **12** Mu yii, bo bali mu uhohlo tsieembili, mundaa ti bo aba bakebe pe imiini kia tsiomi ki bo basi kwaa Kristo. **13** Nha yulu a nhaa, bu bo bahele na isala kia usa, bo bali na ipfu kia uyooyene mu manzo-manzo. Ka kiabwavulu bubi, bo batoono utsuu mu bambaayi na bo matsweeyi pe. Bo bubaatsuu mu mandaa mahele utala bo. **14** Ni mu buu, me natoono ti bakwiili bakeni

bafuru babwakweele, babutu baana, na basalila ma nzo ma bo. Mu yii, bo a buha pe mbuu kwaa Mutaata mu utsuu bubi mu bisi. **15** Mundaa ti bakwiili bakimi ba bafuru, bamaasiisi kuulu yasuungunu mu uduku Saatina. **16** Ka so ngaa imiini li na bakwiili mu likaanda la nde, nde afwaana mu ubaasila bo, na anyaala uha mufunu kwaa libuundu. Mundaa ti, mufunu a libuundu ndila mu ubaasila bakwiili bali ngwanya bo bake. **17** Bakuutu ba libuundu bali mu ubiti libuundu bubwe, bafwaana uhohlo buzitu nha yulu a buzitu, vulu-vulu kwaa babali na mufunu waleme wa uyiisi mandaa a Nziaambi. **18** Mu ngwanya, Mabasonuu ma Ngira mali mu uleele: «Beni utuu pe udibuu munywa a ngoombo mu taanga dia utolo mbutu dia bele», na: «Musiali afwaana ubaa mufutu a nde». **19** A siingi pe mifuundu mi busa mu mukutu a libuundu, mbiiti imbaangi kia baata boolo so batata kio pe. **20** So muutu siiri bubi, sieembe nde nha kulu a baata, paa ti bo ka bamono boomo. **21** Me ni yaabisa kwaa we nha kulu a Nziaambi, nha kulu a Yiisu Kristo na nha kulu a batumu ba Ngiraba nde asoolo: Tumumu mikele mi, kwahele a uba na imbisi a nzo, na a biingisi muutu so ndila mosi mu tala-kiinsi pe. **22** A naa pe mio nha yulu a muutu mu mawasa, mu uha nde mufunu mutso libuundu. A ba pe itwaari mu masumu ma baata bakimi. Kebe tsieemini a we. **23** A nywa ndila maamba pe, ka nywa mwaana a mala hoolo, mundaa moonoyo wuli ubaakolo we. **24** Masumu ma baata bamosi mali mu umonuu na yaki-yaki, tswaamina bufuundusu bo. Ka kwaa baata bana, ku mbisa pfuundisi mo mali mu uyabina. **25** Pili mosi ka, biyiluu bialuulu mu mamabwe bili mu uyabina na yaki-yaki, na so bibili keni a biayabina pe mu mawasa, a bituu pe uba biasweeme.

6 Nyaala baata boosi babali batee bakiinsi bapfumu ba bo mu likiinsi loosi. Paa ti, muutu so mosi anyaala utuu kuumbu a Nziaambi na nziisili a bisi. **2** So batee bali na bapfumu bangaa imiini, a banyaala ukiinsi bo pe, mundaa ti bo bali baana ba nguu ba bo mu Kristo. Bo bafwaana uyiluu usalila bo. Mundaa ti, baata ba bo bali mu usalila, bali ba bangaa imiini ba mbaayi ba litoono atoono. Maa ni mandaa ma we kaayiisi na ma we kaatumu. **3** So muutu yiisi nziisili kimi, na nde takii na mandaa masuungunu ma Pfumu a bisi Yiisu Kristo na nziisili yafwaana na libweeye, **4** nde li aluulu mu liiwa na bundimbi. Nde li na ibeeri kia utsuu na kia ukaama mu mii miatala bitoolo. Ni kuu kuli mu umata musoyi, makaama, mandaa ma utuu Nziaambi, matsimi mamabi ma muutu ahele uyiluu. **5** Na makaama mali mu uhele uwa nha kati a

baata bali na matsimi matekene, bu bamaandiimbisi ngwanya. Bo bali mu utsimi ti, uba walibweeye yili kulu ya ubaa busini. **6** Ee ngwanya, uba na libweeye lili busini ba bunene, so disiingi ndila biloo bidiabaa. **7** Mu ngwanya, bisi a diabee pe iloo so imosi mu tsi yi, na bisi a dituu ubiti iloo so imosi pe. **8** Ni mu buu, so bisi dili na biloo bia udia na bikutu, bii biakuu kwaa bisi. **9** Ka baata batoono uba bisini, bali mu ubwa mu mapuus. Bo bali mu ukangama mu mieete mia ma nzala malaa, ma buwulu na mamabi mali mu ubiti babamosi ku pfuuyili na mali mu ukubu ndiimbisi a bo. **10** Mundaa ti litoono la mboongo, lili mwaanzi a mamabi moosi. Babamosi babayi nzala yalaa ya ubaa mboongo, ni mu buu bo batakii na imiini, na bo baloosi manyutu ma bo mu mapasi malaa. **11** Ka we wuli mu isala kia Nziaambi, bata mandaa maa moosi! Saa bweeyili, ukangama mu Nziaambi, imiini, litoono, mukonono na bulembi. **12** Dwaana mudiingi wu mubwe wa imiini. Kaanga moonyi wa bilimi na bilimi wu we ayaali mbili. Ni mu nde we ati imbaangi ki ibwe kia imiini nha kulu a bambaangi balaa. (aiōnios g166) **13** Nha kulu a Nziaambi, wuli mu uha moonyi kwaa biloo bioosi, na nha kulu a Yīisu Kristo, wati imbaangi ki ibwe kia imiini nha kulu a Ponse Pilato, me ndi mu utumu we mandaa ma: **14** tumumu mikele mia Nziaambi, kebe mio kutso tsieemini, na kwahele na bisieembi, natee mu iluumbu ki Pfumu a bisi Yīisu Kristo akaamonuu. **15** Mii sa miyilimi mu taanga di Nziaambi atsimi, ndila nde Mutini wu munene, nde li idia kia makinyi, Mutini a mitini, na Pfumu a bapfumu. **16** Ndili a nde wuli ukwa pe. Nde li mu udiaala kutso liyalila lili muutu so mosi utuu pe ubesine. A so muutu mosi pe wamaamono nde, na wu utuu umono nde. Nyaala buzitu na litu la bilimi na bilimi biba ndila kwaa nde! Amen. (aiōnios g166) **17** Yaabisa kwaa babali na busini ba tsi yi, banyaala uba na liwaa. Leele kwaa bo, banyaala usuusu ilimbisi kia bo mu busini baa babuhele udiingi. Ka basuusu ilimbisi kia bo mu Nziaambi, wuli mu uha bisi bioosi mu iteesi kialaa, paa bisi diyaanga mu bio. (aiōn g165) **18** Leele kwaa bo mu uyiluu mimibwe, na uyiluu mioosi mu bubwe boosi, mu uha mu mutimi mosi na uyilimi mu ukaba kwaa babamosi. **19** Mu yii, bo sa bakukuu bomakulu busini weti ibwa mu taanga dikaayiri, paa babaa moonyi wa bilimi na bilimi. **20** Timoteo, nduu a me wa litoono, kebe bubwe-bubwe isala ki bahi we. Takuu na mandaa mahele na inziaambi, na mali itaata na imiini, na nziaabili ya pia. **21** Mu ngwanya, babamosi mu bo balasini ubaa nziaabili yii, ka bo batakii na imiini. Nyaala bweese ba Nziaambi buba na beni!

2 Timoteo

1 Me Pawuli, wuli tumu a Yiesu Kristo, mu litoono la Nziaambi. Nziaambi asooli me mu uyaabisa moonyi wubalasini bisi mu Yiesu Kristo. **2** Me nitsinduu mukaanda wu kwaa Timoteo, mwaana a me wa litoono: Nyaala Nziaambi Taayi na Yiesu Kristo Pfumu a bisi baha we bweese, mbweeyili, na iyeenge! **3** Me nivutulu matoondo kwaa Nziaambi, wu me ndi mu usalila mu matsimi matsieeme, weti bwasiiri bakaa ba me, munda ti me ndi mu uhama mu ukuundu mu we, butsuu na nyanga. **4** Me ndi mu ulibili moonyi mu matsanga ma we, mu taanga di diakikabuu. Me ndi na nzala yalaa ya ubwamono we, paa me uluulu mu kinyi. **5** Me ndi mu ulibili moonyo mu imiini kia ngwanya, ki we li na kio. Ni imiini kiali na kaa a we wa mukaasa Loyisi na nguu a we Enikia, tswaamini a we. Me ndi mu utsimi ti kio ili ka mu we. **6** Ni mu buu me ndi mu ulibili we moonyi mu yo: bwalulu mbaa ya bungori ba Nziaambi ahi kwaa we, mu taanga di me nanayi mioo nha yulu a we. **7** Mu ngwanya Muheebili wu Nziaambi ahi kwaa bisi, a ali mu uha bisi boomo pe, ka bunu Muheebili wuu li mu uluusu bisi mu mifuri, mu litoono, na mu kamini a mutimi. **8** Aba na tsionyi pe mu uta imbaangi mu Pfumu a bisi. Aba ka na tsionyi pe mu me, wuli mu perese mu ndaa nde. Ka siingi umono pasi na me mu ndaa Ndaa Yimbwe, mu usa ilimbisi mu mifuri mi Nziaambi ali mu uha. **9** Ni nde: Wayobili bisi na wata bisi mu mbili ya ngiri. A uli pe mu ndaa biyiluu bibibwe bi bisi diasi, nde ayilii buu, ka mu ndaa minhana mia nde, na mu bweese ba nde aheeri bisi. Nde amweesi bisi bweese ba nde mu Yiesu Kristo, tswaamina a taanga didihele uwa. (aiōnios g166) **10** Nde amweesi bisi bo mu taanga di, mu nziriri a muvuyisi a bisi Yiesu Kristo. Ni nde asukusu lituu la likwa, na mu Ndaa Yimbwe, amweesi moonyi wu uhele ukwa. **11** Nziaambi abiaalisi me mu uyaabisa Ndaa Yimbwe yi, weti muyiisi na tumu a Yiesu Kristo. **12** Ni mu ndaa yii me ndi mu umono pasi di. Ka me a ndi na tsionyi pe, munda ti me nayaaba mu na me na sa imiini. Na, me ndi na ilimbisi ti, nde li na lituu la ukebe bii bi nde aha kwaa me, natee mu iluumbu kia pfuundisi. **13** Holo weti ifwaani mandaa masuungunu ma me nayaabisa we. Temene na ngwi mu imiini, na mu litoono li bisi dili na lo mu itwaari na Yiesu Kristo. **14** Kebe mandoongi mamabwe mabaheeri we, mu libaasila la Muheebili wa Ngira wuli mu udiaala mu bisi. **15** Weti bu we ayaaba, boosi ba ku itiniini kia Asia babwoongolo me, nha kati a bo uli na Pingela na Ermongena ka. **16** Nyaala

Pfumu amweese mbweeyili a nde kwaa likaanda la Onesifora, munda ti nde ubaahamisanga me mu mataanga mama mosi. Nde a amoni tsionyi mu me pe, mu mikuru mia me pe. **17** Ka mu diina taanga di nde atoori ku ngaanda a Looma, nde asiayi me mu nzala yalaa, natee bu nde asiilili me. **18** Nyaala Pfumu aha nde bweese ba Nziaambi mu iluumbu kia pfuundisi! We ayiluu uyaaba ka libaasila li nde ahi kwaa me bu nali ku ngaanda a Efeso.

2 Ni mu buu, we mwaana me, holo mifuri mia we mu bweese ba bisa-beni, bali mu umata kwaa Yiesu Kristo. **2** Ma we ayuyi me mu uyaabisa nha kulu a bambaangi balaa, yaabisa mo kwaa baata babutuu usa ilimbisi mu bo, babali ka bo makulu utuu uyisi kwaa baata babamosi. **3** Holo ikuku kia we kia mapasi, weti lisodaare lanambata mu Yiesu Kristo. **4** Lisodare lili kutso isala, a ali mu uduku pe mandaa mahele utala isala kia nde, mbii ti nde tooni umweese kinyi kwaa mukuutu a nde. **5** Bumosi ka, mudumi-a-matiini utuu pe ubaa musieende, so nde a dumi pe weti buli mikele. **6** Musiali a matsiee wumaavulu usala isala kia pasi, afwaana uba watsiomi mu uhoho ikuku kia mbutu. **7** Tsimi bubwe mu mandaa ma me ndi mu uleele. Yaaba ti, Pfumu sa aha we mayele ma uyaaba mandaa maa moosi. **8** Libili moonyi mu Yiesu Kristo, mwaana a Daavidi, na wasiimbuu mu babakwa. Maa ni mandaa mali mu uleele Ndaa Yimbwe yi me ndi mu uyaabisa. **9** Ni mu Ndaa Yimbwe yii, me ndi mu umono pasi. Na, ni mu ndaa yo ka bakutu me misiingi mia bitali weti muyilii a mamabi! Ka a bakutu pe mandaa ma Nziaambi misiingi. **10** Ni mu buu me ndi mu ukama mutimi mu mioosi, mu ndaa mbweeyili a baa ba Nziaambi asoolo. Me ndi mu uyiluu buu, paa ti bo ka babaa liyobolo lili mu Yiesu Kristo, na buzitu ba bilimi na bilimi. (aiōnios g166) **11** Mandaa ma mali ma ngwanya: «So bisi dili diakwa itwaari na nde, bisi sa diba ka moonyi itwaari na nde. **12** So bisi dihami, bisi sa ditumu ka na nde. So bisi dituni nde, nde ka sa atunu bisi. **13** So bisi diahele na imiini, nde li ahama mu imiini, Munda ti, nde utuu pe utunu mandaa ma nde makulu.» **14** Libili moonyi mu mandaa maa kwaa boosi, na loombo kwaa bo weti bwafwaana nha kulu a Nziaambi, mu unyaala ukaama mu bitoolo bia mandaa. Makaama maa a mali na isala pe, so a ndila mu ufuusu babali mu uyu mo. **15** Sa mifuri mu uba muutu wu Nziaambi afwaana usiingi nha misi mia nde, mu uba musiali wahele na tsionyi mu isala kia nde, na wuli mu uyaabisa weti bwafwaana, mandaa ma ngwanya. **16** Bata mayolo ma ibuu a buu, na batsori: babali mu uyiluu buu bali mu uhama

mu masumu. 17 Nziisili a bo yili weti putu yaboolo, yili mu udia musunyi. Nha kati a bo, uli na mu Imene na Fileete. 18 Bo bamaatakuu na ngwanya, na bo bali mu ubwiiisi imiini kia balayi, mu uleele ti tsimbilili a bisi mu babakwa yamaakwayilimi. 19 Ka, bibwa bia mifuri biasuusi Nziaambi bili biahama. Mandaa maa-na-ma basonuu nha yulu bio: «Pfumu ayaaba baba nde», na: « Pasi muutu wuli mu leele ti nde li wa Pfumu, nyaala a sisi mamabi!». 20 Mutso nzo yinene, a uli na ndila bikoombo bibayiluu mu woolo na bia mboongo pe. Uli ka na bio bibayiluu mu miti na mu tumu. Bibayiluu mu woolo na mu mboongo basuusi bio mu mikuungi miminene. Na bibimosi, bia usalila pasi iluumbu. 21 So muutu tsieemi mu bubi boosi ba me nayaabisa, nde sa aba wubasuusu nha peembi mu toono a pfumu a nde. Nde li na ndutu kwaa pfumu a nde, na ayilimi mu uyiluu mamabwe mu taanga dioosi. 22 Bata manzala mamabi ma bufuru, na kwa Saa libweeye, imiini, litoono, iyeenge na baa bali mu ukuundu Pfumu, mu mutimi watsieeme. 23 Ka bata bimoo bia buwulu na bia bundimbi: we ayaaba ti mo mali mu ubee makaama. 24 Ka booyi la Pfumu a afwaana pe mu ukaama. Nde afwaana uba muutu wa buleembi nha kulu a baata boosi, na wutuu uyisi na uba na kamini a mutimi mu litsoro. 25 Nde afwaana uyisi mu buleembi babali mu udwaanisa nziisili a nde. Helape Nziaambi sa aha bo kuulu ya ukiingili mayele na uyaaba ngwanya. 26 Ni mu buu, bo sa bavutuu mu matsimi ma bo mamabwe, na sa bakuuluu mu mieete mia Saatina, wakaanga bo, na wasuusi bo ku tsini a litoono la nde.

3 Libili moonyi bubwe mu ma ndaa ma: mu manini a taanga, sa muba na biluumbu bia pasi. 2 Mu ngwanya baata sa baba na nyiingi, sa batoono mboongo, sa baba na linaanguu, sa baba na liwaa. Bo sa batuu Nziaambi, na sa batemenene bataayi na banguu ba bo. Bo a butuu pe uvutulu matoondo mu mamabwe, a buba pe na likiinsi mu mandaa mamumata kwaa Nziaambi. 3 Bo sa baba na mitimi miminono, babahale a ngebe. Bo sa baba weti Saatina mu utsuu mamabi mu baata, sa na uba bangaa kakabi, sa batoono umweese bambaayi pasi na sa baba mitaata mia mamabwe. 4 Bo sa bayeelele bambaayi ba bo kwaa mitaata, sa baba na ituusi, sa baluulu mu liwaa. Na bo sa bavulu utoono makinyi ma tsi na sa babele Nziaambi. 5 Bo sa bamweese ti bo bangaa libweeye, ka sa ba bisi litu la Nziaambi. Takuu na baata baa! 6 Babamosi nha kati a bo bali mu ukoto mu manzo na bali mu usuusu ku tsini a litumu la bo, bakaasa babali pasi pe mu ufutu, baluulu

mu masumu, bali mu usalila manzala ma musunyi ma mupili na mupili. 7 Bakaasa baa bali mu usaa uyii taanga dioosi, ka a bali mu utuu uyaaba ngwanya pe. 8 Weti bu Yanesi na Yamberesi bateminini Mooso, bumosi ka, baata ba bali mu utemenene ngwanya. Bo bali na matsimi matekene, na imiini kia bo ili kia ibuu. 9 Ka bo a buto pe la, munda ti baata boosi sa bayaaba bundimbi ba bo, weti bwamonii bundimbi ba Yanesi na Yamberesi. 10 Ka we, we aduki me mu nziisili a me, mu ndiaatili a me, mu minhana mia me, mu imiini kia me, mu mukonono a me, mu litoono la me, mu pamini a me, 11 mu kwaamisa a me, na mu mapasi ma me. We ayaaba mandaa moosi mabwiilili me ku ngaanda a Antioki, ku ngaanda a Ikonio, ku ngaanda a Lisitara, na ki pili a kwaamisa me namoni. Ka bunu, Pfumu akuuli me mu mii mioosi. 12 Mu ngwanya, baata boosi batoono ubiti idiingi kia kuu mu Nziaambi mu itwaari na Yiiisu Kristo sa ba kwaamisa bo. 13 Ka baata babali bababi na ba ngaa pia, sa bayene ku la mu uyiluu bubi. Bo sa bafutu baata bakimi, na bo makulu sa bafutu bo. 14 Ka we, ba wahama na keketee mu maa ma we ayii na asiingi mu ilimbisi kioosi. We ayaaba kwaa ki muyiisi we ayii mo. 15 Mu ngwanya, umatuu bungebe ba we, we ayaaba Mabasonuu ma Ngiri. Mo utuu uha we buyeri bali mu ubiti ku liyobolo, mu imiini mu Yiiisu Kristo. 16 Mabasonuu ma Ngira moosi, mamata kwaa Nziaambi na mali mafwaana mu uyisi ngwanya, mu usieembe bubi, mu usuungusu mamabi na mu uyisi ndiaatili yafwaana, na yi Nziaambi ali mu uloombo. 17 Ni mu buu munda mo, pasi muutu wuli mu usalila Nziaambi, sa aba wayilimi na wakuu mu usala bubwe mu mandaa moosi.

4 Me ni ta imbaangi nha kulu a Nziaambi na nha kulu a Yiiisu Kristo, wukaafuundusu bamisii na babakwa, wukaamonuu mu lpfumu kia nde, me nitumu we mandaa ma: 2 So taanga diaba dimbwe, so a buu pe, dimbi, sa mukonono mu uyaabisa mandaa ma Nziaambi. Mweese baata bubi ba bo, sieembe so a buu pe, hamisi na kama mutimi mu nziisili a we. 3 Mu ndaa ti, taanga sa diyiri di baata a bubwatoono uyu nziisili ya ngwanya pe. Ka bo sa baduku manzala ma bo mamabi, na kaba la bayiisi sa lidieengelele bo na sa baleele bo ma bo batoono uyu. 4 Bo sa ba dibuu matswi ma bo mu uhele uyu ngwanya, na sa bakiinguu mu uyu matsaba. 5 Ka we, ba na izuunu mu mandaa moosi. Kama mutimi mu mapasi. Sala mu mifuri mu uyaabisa Ndaa Yimbwe, na kuusu isala kia Nziaambi natee ku manini. 6 Mu ndaa yatala me, me namaakwaha nyutu a me yoosi weti bungori

kwaa Nziaambi. Na taanga dia uha mabweele kwaa tsi yi diamato. 7 Me nadwaani mudiingi wumubwe, me nadumi tee ku manini, na me nakeli imiini kia me! 8 Na mu taanga di, musieende a mbiingili li mu ukebe me: ni iburu kia mbiingili kia libweeye, ki Pfumu Mufuundisi wasuungunu, akaaha me mu iluumbu kia pfuundisi. Na, a ndila kwaa me pe nde akaaha kio, ka kwaa baata boosi bali mu ukebe mu litoono, taanga di nde akaamonuu. 9 Sa mifuri mu uyiri mawasa kwaa me. 10 Mundaa ti Demasi amaabwoongolo me. Nde avulu utoono mandaa ma tsi yi. Nde amaayene ku Tesalonika. Kesense ayeni ku Ngalatia, na Tito ku Dalmatiya. (aiōn g165) 11 Ndili a Luka li na me nha. Yiri na Malako, mundaa ti nde utuu ubaasila me mu isala kia me. 12 Me natsinduu Tisikusi ku Efeso. 13 Nha we kaayiri, bee me iyungu ki me nasiisi ku ngaanda a Trowasi kwaa Kaposi. Beyi ka mabuuku, na vulu-vulu ma mu mikaanda mia banyama. 14 Alekandere muyilii a bitali amweesi me pasi dialaa. Pfumu sa asieembe nde weti buli bifu bia nde. 15 We ka sa mayele mu nde, mundaa ti nde amaatenene nziisili a bisi mu kakabi. 16 Muutu pe so mosi wahamisi me mbala yatsiomi yi me natsuyi mu ukala nyutu a me. Boosi babwoongili me. Nyaala Nziaambi asa bo kolokolo. 17 Ka Pfumu abasili me, na nde ahamisi me. Mu yii, me natuyi uyaabisa Ndaa a nde yoosi Yimbwe, na me nayuusi yo kwaa boosi babali pe mu ifuumbu kia Bayuudayo pe. Na nde akuuli me nha munywa a kosi. 18 Pfumu sa abwakuulu me mu biyiluu bibibi bioosi, na nde sa alooso me peembe-polo mu ipfumu kia nde kia mayula. Nyaala buzitu buba kwaa nde mu bilimi na bilimi! Amen! (aiōn g165) 19 Tooso mabwee ma me kwaa Pirisile na Akila, tumake kwaa baata ba nzo a Onesifora. 20 Erasiti asiaali ku Kolito, na me na siisi Trofimi ku Mileti, mundaa ti nde ali mubeeri. 21 Sa mifuri mu uyiri tswaamini a taanga dia kioori dito. Ebulusi, Pudense, Linusi, Kolodia na baana banguu bana boosi batsindii we mabwee. 22 Nyaala Pfumu aba na muwumu a we! Na nyaala bweese ba Nziaambi buba na beni!

Tito

1 Me Pawuli, musiali a Nziaambi, na tumu a Yiusu Kristo, ndi mu usonuu beni mukaanda wu. Me ndi tumu a Yiusu Kristo, munda ubiti mukuulu ya imiini baata ba Nziaambi asoolo, na mu uyaabisa bo ngwanya weti buli libweeye la bangaa Kristo, **2** paa bo baba na ilimbisi mu moonyi wa bilimi na bilimi. Nziaambi wu baahela ufutu pia, alasini bisi moonyi wuu, umatuu belepe, (aiōnios g166) **3** Mu taanga di Nziaambi a kesi, nde amweesi madaa ma nde mu kuulu ya nziisili yi me na siiri ilimbisi weti tumini a Nziaambi muyobili a bisi. **4** Me nisonuu we mukaanda Tito, mwaana a me wa ngwanya mu imiini ki dili na kio itwaari. Nyaala Nziaambi Taayi na Yiusu Kristo muvuuyisi a bisi, aha we bweese na iyeenge! **5** Me na siisi we ku Kerete paa ti we mana isala kia tuungili weti bwafwaana na paa ti we bialisa bakuutu ba libuundu mu pasi ngaanda. Libili moonyi mu tumini di me na aha we. **6** Mukuutu a libuundu afwaana uba na idiingi kia hele na bisieambi. Na nde afwaana mu uba baala lili na mukari ndila mosi. Baana ba nde bafwaana uba bangaa Kristo, na baata a butuu ufuundu bo mu ndiaatili yimbi pe, na mu uhele kia utumumu. **7** Mu ngwanya, mukebi a libuundu afwaana pe ti basieambi nde, munda ti nde li mukebi a isala kia Nziaambi, Nde a afwaana pe mu uba muutu ngaa liwaa, so a buu pe ngaa makesi, so munywiiri a mala, so ngaa bisiongi. Nde afwaana pe mu usaa mboongo mu makuulu mamabi. **8** Ka nde afwaana uba muutu wu ubaayaka bieenyi bubwe, na watoono mandaa mamabwe. Nde afwaana uba muutu ngaa matsimi mamabwe, wa suungunu, wa bungiri, na wu utuu ukuku nyutu a nde. **9** Nde afwaana mu uba muutu wakangama mu mandaa ma ngwanya ma imiini, weti bwafwaana na nziisili yi nde aholi. Ni mu buu, nde sa atuu uhamisa bambaayi mu nziisili ya ngwanya. Nde sa atuu ka umweese bubi ba baata bali mu utungululu nziisili a nde. **10** Mu ngwanya, uli na baata balaa, vulu-vulu nha kati a Bayuudayo bangaa Kristo, a bali mu utumumu pe na bali mu ufutu mbaayi mu uleele mandaa mahele ufwana. **11** Diafwaana mu uwurusu bo. Munda ti bo bali mu utsala makaanda malaa mu nziisili a mandaa mahele ufwana, bo bali mu uyiluu buu mu muyibi a mboongo. **12** Ni mosi nha kati a bo, uli mubili aleeli: «Basi Kerete bali bangaa pia, banyama ba ibaala, babolo bali mu utsimi ndila mu udia.» **13** Imbaangi kii kil kia ngwanya. Ni mubuu sieembe bo mu mifuri mioosi, paa bo baba na imiini kia tsieeme, **14** Na ba nyaala ukangama mu

matsaba ma bukulu ba Bayuudayo, na mu mikele mia baata bali mu utee ngwanya mbisi. **15** Biloo bioosi bili biatsieeme kwaa baata bali batsieeme, ka a uli na iloo kiatsieeme pe kwaa baata basumuu na babahela usa imiini. Ka mayele ma bo, na matsimi ma bo mali masumuu. **16** Bo bali mu uleele ti bo bayaaba Nziaambi, ka biyiluu bia bo bili bia ku buko. Bo bali baata bababi nha kulu a Nziaambi, a bali mu utumumu pe, na a bali mu utuu pe uyiluu mandaa mamabwe.

2 Ka we, yiisi mandaa mafwaana na nziisili yasuungunu. **2** Leele kwaa binunu bia babaala baba na ndiaatili ya suungunu na buzitu, na matsimi ma mayele, na baba mukunono mu imiini kia ngwanya, mu litoono, na kamini a mutimi. **3** Bumosi ka, leele kwaa binunu bia bakaasa mu ubiti idiingi kia bungiri. Bo a bafwaana pe mu uleele mandaa mamabi, na uhele uba batee ba nywiilili a mala. Bo bafwaana mu uha mandoongi mamabwe, **4** bo bafwaana uyiisi kwaa bafuru babakaasa mu utoono balumi ba bo, na baana ba bo, **5** mu uba na matsimi mamabwe, na matsieeme, mu usa bisala bubwe mu ma nzo ma bo ma makweele, mu uba bakaasa bali mu utumumu kwaa balumi ba bo, paa ti muutu pe wutsoro mandaa ma Nziaambi. **6** Pili mosi ka, hamisa bafuru ba babaala mu uba na ndiaatili ya buzitu, mu mandaa moosi. **7** Mu mandaa moosi, we afwaana umweese, mu yi we makulu, ifwaani ki ibwemu biyiluu bia we bioosi, mu nziisili a we, mweese tsieemini, na likiinsi. **8** Mandaa ma we li mu uleele mafwaana uba masuungunu, na mabuhela udwaanisa, paa mitaata mia we miba mu tsionyi, bu buhele ubaa ndaa so mosi yimbi yi butsuu mu bisi. **9** Batee bafwaana utumumu bapfumu ba bo mu mandaa moosi, bafwaana umweese kinyi kwaa bapfumu ba bo. Banyaala usa paa na bo, **10** bo bafwaana unyaala muyibi. Ka bo bafwaana umonuu taanga dioosi baata bababwe bali na ilimbisi mu bo, Paa ti basa imiini mu mandaa mioosi ma nziisili a Nziaambi muvuuyisi a bisi. **11** Ka Nziaambi, amweesi bweese ba nde, mutswe a liyobolo munda baata boosi. **12** Yo yili mu uyiisi bisi mu unyaala ndiaatili yimbi na manzala ma tsi, paa diba na idiingi ki ibwe, kiasuungunu na kiafwaana nha kulu a Nziaambi mu tsi yi. (aiōn g165) **13** Ni buu bisi diafwaana ukebe makinyi ma bisi diasala ilimbisi, na iluumbu ki kaamonuu buzitu ba Nziaambi a bisi wu munene, na Muyobili Yiusu Kristo. **14** Nde ayeelili moonyi a nde ndemakulu mu bisi, paa nde akuulu bisi mu moosi mamabi, na nde atsieemese bisi paa diba baata babakangama mu nde, na diba baata

baluulu mu nzala yalaa mu uyiluu mandaa mamabwe. 15 Mono mandaa ma we afwaana uyisi, mu usalila litumu la we loosi mu uhamisa na useembe baata boosi babuyuu we. A nyaala pe ti muutu so mosi ameengele we.

3 Libili moonyi kwaa bangaa Kristo boosi, ti bo bafwaana utumumu kwaa banzioonzi na kwaa batumi, bo bafwaana mu utumumu bo, na mu uyiluu mandaa moosi mamabwe. 2 Bo banyaala utsoro bambaayi, bo bafwaana uba iyeenge na ba babwe, bo bafwaana umweese ukuluu ba bo taanga dioosi, kwaa bambaayi boosi. 3 Bisi ka diali mutsiomi baata bahele na mayele, baata bali ahele utumumu Nziaambi, baata ba diimbili, bisi diali batee na diaki usalila ma manzala na makinyi moosi ma mupili na mupili ma tsi. Bisi diala ayiluu bubi na musoyi. Baata babele bisi, na bisi ka diabelisini ba mbaayi bisi na bisi. 4 Ka mu taanga di Nziaambi muyobili a bisi amweesi bubwe ba nde, na litoono la nde mu baata, 5 nde ayobili bisi, a munda pe ti bisi diayiluu mandaa masuungunu, ka munda ti nde wadikwiilili ngebe. Nde wa diyobili na asiiri ti bisi dibaa dibutuu mu moonyo wu mu nyatii mu libootuu na mu Muheebili wa Ngira. 6 Ngwanya, Nziaambi ayitili kwalaa Muheebili wa Ngira, nha yulu a bisi mu Yiisu Kristo muyobili a bisi. 7 Ni mubuu, mu bweese ba nde, nde wadikitisi balibweeye nha misi mia nde, na ayi bisi muswa mu uholo moonyi wa bilimi na bilimi wu bisi dili mu usa ilimbisi. (aiōnios g166) 8 Ndaa yii yili ya ngwanya. Na me natoono ti we hama muleelanga ndaa yii, paa ti baba sa imiini mu Nziaambi baba likanda mu uyiluu mandaa mamabwe. Ni ndaa yii yili yimbwe na ndutu kwaa boosi. 9 Bata makaama ma buwulu, mu miatala bukulu ba bamwaka ba beni, bata makaama na udwaana mu mandaa matala mikele: Mo a mali na ndutu pe, na mali ma ibuu. 10 Mbiiti uli na muutu wuli mu ulooso itaata nha kati a baata, dutu nde matswi ma mbala ya tsiomi, tumake ya dioolo, na nha mbisi palisa nde mu libuundu. 11 We ayaaba ti, mu ngwanya, muutu wa pili yii, ali pe asuungunu mu kuulu yafwaana. Ka nde li mu uhamanga udiaala mu masumu, nde li mu useembe nyutu a nde. 12 Bu me kaatsinduu Artemase kwa so Tisikusi, sa mifuri mu uyamono me ku ngaanda ku Nikopolise, ka nikuu me naholi kesili mu ulabisa taanga dia kioori kia mifuri kuu. 13 Sa mifuri mu ubaasila Zenase, wuli muyiisi a mikele, na Apolo mu midieenge mia bo, yiluu buu paa ti bo banyaala uhele iloo so imosi. 14 Baata ba bisi ka bwafwaana uyii uyiluu mandaa mamabwe munda uha libaasila mu mandaa ma ndutu, na uhele uba na

Filemoni

1 Ni me Pawuli wubalooso mu perese, mu ndaa bu ndi mu usalila Yiusu Kristo, na mwaana nguu a bisi Timoteo, disonuu kwaa we Filemoni, nduu na mbaayi a bisi wa litoono wa isala mu Kristo. **2** Disionii mukaanda wu ka kwaa keri a bisi Apia, kwaa mbaayi a bisi wa mudiingi Asipe, na kwaa libuundu lili mu ukuundu ku nzo a we: **3** Nyaala Nziaambi Taayi a bisi na Pfumu Yiusu Kristo, baha beni bweese na iyeenge! **4** Pasi taanga di me nibaakuundu, me nibaatsimanga mu we Filemoni, na me nibaavutulanga matoondo kwaa Nziaambi a me. **5** Munda ti, me ndi mu uyuu mamvuungu ma litoono la we mu baata boosi basa imiini mu Nziaambi, na imiini kia we mu Pfumu Yiusu. **6** Me ndi mu uloombo kwaa Nziaambi, paa ti imiini ki dili itwaari mu kio, ibutu mbutu mu we. Paa ti kio iyiluu umweese mandaa moosi mamabwe, ma bisi dili na mo mu idiingi kia bisi mu Kristo. **7** Mwaana a nguu a me, litoono la we limaaha me kinyi yalaa na limaahamisa me. Munda ti, we maasiimbili mitimi mia bangaa imiini. **8** Ni mu buu, so bu uli ti mu itwaari mu Kristo, me ndi na bunyanga mu utumu we mandaa matsieeme ma we afwaana usa. **9** Ka me tooni uloombo kwaa we mu kuumbu a litoono. Me Pawuli, bu yili ti me baala la inunu, na kori mu perese mu taanga di, mu ndaa Yiusu Kristo, **10** me niloombo libaasila kwaa we mu ndaa Onezimi. Me maabaa nde weti mwaana a me, mu Yiusu Kristo nha na nha, mutso perese. **11** Tsiomi nde ali tsala pe kwaa we, ka mu taanga di, nde ka na tsala kwaa we na me. **12** Me nivutulu we nde, nde wu me nayiluu utoono. **13** Me aba natoono ti nde aba na me nha, mu taanga di me ndi mu perese mu toono a Ndaa Yimbwe, paa nde abaasila me nha mbuu a we. **14** Ka me a natoono pe uyiluu ndaa so mosi, kwahele a ukwafuulu we. Munda ti, me a natoono pe ubamuu we mu usiingi yo, ka me natoono ti, we yiluu yo mu mutimi wu mubwe. **15** Helape Onezimi akabii na we, mu mwaana taanga hoolo, paa ti nde ayiri avutuu kwaa we kwa ikulu. (aiōnios g166) **16** Munda ti, mu taanga di, nde a abwasaala pe mutee wa buu a buu, ka nde mabwavulu mutee. Nde li mwaana nguu a bisi wa litoono. Me natoono nde kwalaa, ka we ka afwaana utoono nde kwavululu, mu imuutu kia nde, munda ti, nde a ndila musiali a we pe ali, ka nde ka mwaana nguu a we mu Pfumu. **17** Ka so we li mu uholo me weti mbaayi a we wa isala, yaka nde weti me makulu. **18** Mbiiti nde ayiluu we ndaa yimbi, so a buu pe, nde li na yaama la we, me sa bele we lo. **19**

Me makulu ndi mu usonuu mandaa ma: Me Pawuli, me sa bele yaama la we. Ngwanya, me a ndi na nzala pe ya ulibili we moonyi ti, we li na yaama la me. Yaama me ni idiingi kia we makulu. **20** Ee, mwaana nguu a me, kolokolo a we, baasila me mu litoono la Pfumu. Hamisa mutimi a me, munda ti bisa-beni dili itwaari mu Kristo. **21** Mu taanga di me ndi mu usonuu mukaanda kwaa we, me ndi na ilimbisi ti, we sa yiluu mi me ndi mu uloombo we. Me nayaaba ka, ti we sa yiluu miavulu mii. **22** Me ni bwaloombo kwaa we, mu uyiluu me itsuru kia nzo. Munda ti, me ndi na ilimbisi ti, Nziaambi sa aha mamvutu mu makuundu ma beni, na nde sa abee me kwaa beni. **23** Epafara, li na me mu perese munda ti Yiusu Kristo. Nde maatsinduu we mabwee. **24** Bumosi ka Malako, Arisitariki, Demasi na Luka: bambaayi ba me ba isala mu Kristo, batsindii beni mabwee. **25** Nyaala bweese ba Pfumu Yiusu Kristo na Muheebili biba na beni!

Ebeleo

1 Mu taanga dikulu, Nziaambi asialili mbili mu utsuu kwa baaka ba bisi, taanga dialaa, na mu mupili na mupili, **2** ka mu taanga diatsieelele di, nde li mu usalila Mwaana a nde mu utsuu kwa bisi. Ni mu nde Nziaambi ayilii bioosi bili, na ni Nziaambi abiaalisi nde mu uba mutoli a mukobo a biloo bioosi. (aiōn g165) **3** Mwaana li mu umweese bubwe ba buzitu ba Nziaambi, nde li ifwaani kili mu umweese buli Nziaambi, nde li mu usuku biloo bioosi mu ndaa a nde ya litu. Bu amani utseemese baata mu masumu ma bo, nde adiaala mu mayula nha koo kia ba baala kia Nziaambi, Puungu-lituu. **4** Mu yii, Mwaana ka ayiluu uvulu unaanguu na batumu ba Nziaambi, na Nziaambi ahi nde kuumbu yavulu ndutu na makuumbu ma bo. **5** Mu ngwanya, Nziaambi a aleeli kwa tumu a nde so mosi pe: «Ni we li mwaana a me, umata mu taanga di, me ka Taayi a we.» Na nde a atsuyi pe mu tumu ti: «Me sa ba Taayi kwa nde, na nde sa aba Mwaana kwa me.» **6** Ka mu taanga di Nziaambi atsindii Mwaana a nde wa tsiomi mu tsi, nde aleeli: «Batumu ba Nziaambi boosi bafwaana ubwa mambundu-mbwa nha kulu a nde!» **7** Mu yatala batumu ba Nziaambi, nde aleeli: «Nziaambi asi ti batumu ba nde baba weti mipepe, na bo baba weti milee mia mbaa, bo basiali ba nde.» **8** Ka mu yatala Mwaana, nde aleeli: «Oo Nziaambi, mbata a ipfumu kia we, yili mu taanga dioosi. Ni mu libweeye la we, we li mu utumu ipfumu kia we. (aiōn g165) **9** We atoono libweeye na we abele mandaa mamabi. Oo Nziaambi, ni mu buu, Nziaambi a we asiooli we mu isala kia nde, bu ayitili nha yulu mutswe a we maari ma kinyi, na asiooli we nha yulu a bambaayi ba we ba bebele.» **10** Nde abwileele ka: «Mu mbaandili, ni we Pfumu ayilii toto, mayulu mali biyiluu bia mioo mia we. **11** Bii bioosi sa bilabuu, ka we li mu bilimi na bilimi. Tsi na yulu sa bikaluu weti bikutu bibikulu. **12** We sa futuu bio weti iyungu, na sa basobo bio weti bubali mu usobo bikutu. Ka we buli ni buli, na idiingi kia we a yili na tsukili pe!» **13** Nziaambi a aleeli kwa tumu a nde so mosi pe: «Diaala nha koo kia me kia babaala, natee bu me kaasuusu mitaata mia we ku tsini a mili mia we.» **14** Batumu ba Nziaambi bali ndila miheebili mili mu usalila Nziaambi: nde li mu utsinduu bo mu ubiti libaasila kwa baa bakaatolo mukobo wa liyobolo.

2 Ni mu buu, bisi diafwaana uba babavulu ukangama mu nzisili yi bisi diayuu, paa dinyaala udiimbili. **2** Mandaa mayaabisi batumu ba Nziaambi mu taanga dialabii, mayilimi. Na baata boosi babameengili mo,

so a buu pe, babahele utumumu mo, babayi tseembili yafwaana kwa bo. **3** Ni mu buu, buni bisi dituu uvuu bisi bameme so bisi dimeengili liyobolo la pili yii? Pfumu nde makulu akwiyaabisi lo tsiomi, tumake babayuyi Pfumu bamweesi bisi ngwanya a lo. **4** Na Nziaambi ahamisi imbaangi kia bo mu biliimbi bia ukimuu, mandaa ma lituu na bimaanga, na mu bungori ba Muheebili wa ngira ba nde akabi weti buli litoono la nde. **5** Ka a kwa batumu ba Nziaambi pe, Nziaambi aha tsi yikaayiri yi bisi dili mu utsuu mu yo. **6** Mu ngwanya, uli na muutu wuli mu uta imbaangi ki mu Mabasonuu: «Oo Nziaambi, muutu na ali, paa we libili moonyi mu nde? Mwaana a muutu na ali paa we yiluu mandaa mamabwe mu nde? **7** We akulili muutu hoolo ku tsini a batumu ba Nziaambi, we alwaatisi nde mbilili na buzitu, **8** we asuusi bioosi nha tsini a miili mia nde.» Mbiiti Nziaambi asuusi bioosi ku tsini a litumu la nde, mbiindili ti nde a anyaala iloo so imosi pe ki ihele uba ku tsini a litumu la nde. Ka mu taanga di, bisi kaala a diamono pe ti bioosi bili ku tsini a litumu la nde. **9** Ka bisi dili mu umono ti: Yiisu wubakulili hoolo ku tsini a batumu ba Nziaambi, bisi dili mu umono nde balwaatisa buzitu na mbilili mu ndaa pasi di nde amoni mu likwa. Mu yii, mu bweese ba Nziaambi, nde amoni likwa mu ndaa mbweyili a baata boosi. **10** Mu ngwanya, Nziaambi, muyilii a bioosi na wasa ti bioosi biba, ali atoono ti babalayi mu baana ba nde baba itwaari mu buzitu ba nde. Ni mu buu, ali bwafwaana ti Nziaambi asalila mapasi mu uyiluu unaangila Yiisu. Mundaa ti, Yiisu li mbaandili a liyobolo la bo, na ni nde li mu ubiti bo ku lo. **11** Ka Yiisu wuli mu ubiaalisa na bababialisa, bo boosi Taayi mosi. Ni mu buu, Yiisu a ali na tsionyi pe mu uta bo baana ba nguu ba nde. **12** Ngwanya nde aleeli: «Oo Nziaambi, me sa tsuu mu we kwa baana ba nguu ba me, nha kulu a baata, me sa mweese buzitu ba we.» **13** Nde aleeli ka: «Me sa suusu ilimbisi kia me mu Nziaambi.» Tumake abwileele: «Me ndiowu, itwaari na baana ba Nziaambi aha me.» **14** Mundaa ti baana ba boosi bali biyiluu bili na musunyi na makili, Yiisu nde makulu akitii weti bo, nde alwaati imuutu imosi na bo. Ni mu buu, mu likwa la nde, nde akosili Saatina, wakaanga litu la likwa. **15** Nde akuuli babali batee ba boomo ba likwa mu idiingi kia bo kioosi. **16** Mu ngwanya, a kwa batumu ba Nziaambi pe nde abeyi libaasila, ka kwa bateeri ba Abraami. **17** Ni mubuu nde ali afwaana mu ufwaanina baana ba nguu ba nde mu bioosi, paa nde aba nguu a ngaanga a bo wa Nziaambi, waluuu mu kolokolo na wanambita mu isala kia Nziaambi, mu ndaa ukuungulu masumu ma baata boosi. **18** Mu taanga di, nde ka utuu ubaasila

baata babali kutso mapuusu, munda a ti nde makulu ayoyi mu mapuusu na mu mapasi.

3 Baana ba nguu, beni badiasa imiinu mu Nziaambi, beni dili na ikuku mu mbili yamata ku mayula. Ni mu buu, ditala kwaa Yiisu, wu Nziaambi atsinduu na wuli nguu a ngaanga a Nziaambi wu bisi dili mu uta imbaangi. **2** Nde ali akangama mu Nziaambi wabiaalisi nde, weti bu Mooso ali akangama mu nzo a Nziaambi yoosi. **3** Mu ngwanya, Yiisu afwaana mu uholo buzutu bavulu mu bunene na ba Mooso, munda a ti wuli mu utuungu nzo avulu nzo yo makulu mu likinzi. **4** Mu ngwanya, pasi nzo yili na mutuungi a yo. Ka mutuungi a bioosi ni Nziaambi. **5** Mu yatala Mooso, nde ali anambita mu nzo a Nziaambi yoosi, weti musiali wuli mu uta imbaangi mu mi Nziaambi akeni uleele. **6** Ka Kristo li anambita weti Mwaana wubasuusu mu utumu nzo a Nziaambi. Na bisi dili nzo a nde, so bisi dikebi imiini na ilimbisi bi bisi dili na kinyi mu bio. **7** Ni mu buu, weti buli mu uleele Muheebili wa Ngira: «So beni diyuyi muniingi a ndaa a Nziaambi lolo, **8** a dikutu mitimi mia beni pe, weti mu taanga di beni diateminini nde, mu iluumbu ki beni diayesini nde ku tsi ya tsata. **9** Kuu, bamwakaa ba beni basiongi me na bayesini me, buleeli Nziaambi, so bu bamoni mi me nayilii **10** mu tsitsi a maku mana ma bilimi. Ni mu buu me nakoli bo kesi, na me naleeli: “Mitimi mia bo mili mu ubaayenanga ku ndiimbisi taanga dioosi, na bo a bayaaba pe makuulu ma me.” **11** Kutso kesi a me, me nalabi ngwanya yi: Bo a bukoto pe ku mbuu ya puumini yi me nayilii mu bo!» **12** Baana ba nguu, disa mayele, keke muutu so mosi nha kati a beni a ayaba na mutimi wumubi, na wu munono, wu utsindi nde mu utakuu na Nziaambi wa mooni. **13** Ka dihamisina bana mu bana, pasi iluumbu, mu pasi taanga dibutuu uleele: «lolo», paa ti muutu so mosi mu beni anyaa ukutu mutimi, na masumu manyaala ufutu nde. **14** Mu ngwanya, bisi dili bambaayi ba Kristo, so bisi dibeeri babanambata natee ku manini, mu ilimbisi ki bisi diabayi mu mbaandili. **15** Ni mu buu, baleeli: «So beni diyuyi muniingi a ndaa a Nziaambi lolo, a dikutu mitimi mia beni pe, weti mu taanga di beni diateminini nde.» **16** Ka, bana bayuyi muniingi a ndaa a Nziaambi na babateminini nde? Ni boosi ba Mooso apalisi ku Ngipiti. **17** Bana Nziaambi akoli kesi mu tsitsi a maku mana ma bilimi? Ni babasi masumu, na babakwiiri mu tsi ya tsata. **18** Mu taanga di Nziaambi alabi ngwanya yi: «Bo a bukoto pe ku mbuu ya puumini yi me na yilii mu bo», kwaa bana nde akitsuu? Ni kwaa babateminini nde. **19** Mu ngwanya, bisi dili mu umono ti bo a batuyi ukoto

ku mbuu ya puumini yi pe, munda a ti bo babisi usa imiini.

4 Nziaambi aheeri bisi lilasina ti bisi sa dikoto mu puumini yi nde ayilii bisi. Ni mu buu, disa mayele, leeti muutu so mosi nha kati a beni a ayakoono ukoto mu yo. **2** Munda a ti bisi diayaki mandaa ma Nziaambi, weti babali mu tsi ya tsata. Ka, mandaa ma bo bayuyi a mabaasili bo pe, munda a ti mu taanga di bo bayuyi mo, bo a bayaki mo mu imiini pe. **3** Bisi badiasa imiini, bisi sa dikoto mu puumini yilii, yi Nziaambi aleeli: «Kutso kesi a me, me nalabi ngwanya yi: Bo a bukoto pe ku tsi ya puumini yi me nayilii mu bo!» Nde aleeli buu, so bu yili ti nde ali amani isala kia nde umata mu mbaandili a tsi. **4** Mu ngwanya, nha mbuu mosi ku tso Mabasonuu ma Ngira baleele mbii bu, mu yatala iluumbu kia tsaamba: «Nziaambi awuumi mu iluumbu kia tsaamba mu isala kia nde kioosi.» **5** Babwasonuu ka: «Bo a bukoto pe ku tsi ya puumini yi me nayilii mu bo.» **6** Baata batsiomi babayuyi ndaa yimbwe a bakoti pe mu puumini yilii, munda a ti bo babisi utumumu. Mu yilii, uli na pwaasi kwaa baata babamosi mu ukoto mu yo. **7** Ni mu buu Nziaambi abwikutu iluumbu kibubaata «lolo». Nde akwitsuu mu kio, umata belepe, mu munywa a Daavidi, weti bu me namaakwayaabisa: «So beni diyuyi ndaa a Nziaambi lolo, a dikutu mitimi mia beni pe.» **8** Mu ngwanya, mbiiti Yooswa ali abiti ifuumbu kia Iseraeli ku puumini yilii, nha mbisi a nhaa Nziaambi a akeni ubwatsuu pe mu iluumbu ikimi. **9** Ni mu buu, sa baha puumini yafwaanina na ya iluumbu kia tsaamba kwaa baata ba Nziaambi. **10** Ka wu ukoto mu puumini yi Nziaambi ayiluu, li mu uwuumu mu isala kia nde, weti bu Nziaambi awuumi mu isala kia nde. **11** Ni mu buu disaanani mifuri mu ukoto mu puumini yilii, paa ti muutu so mosi mu bisi anyaa uyabwa, weti bamwakaa ba bisi, bababisi utumumu. **12** Mu ngwanya, Mandaa ma Nziaambi mali mooni na mali na mifuri. Mo mavulu uto na mbeeri ya mukasa. Mo mali mu ukoto mu muutu natee mu iteesi kia ukabala muwuumu na muheebili, mambuu mayene avuutunu miyisi na musoki wa ku tso miyisi. Mo mali mu ufuundusu manzala na matsimi ma mutimi a muutu. **13** A uli na iloo so imosi pe mu tsi ki Nziaambi ayiluu, kiasweeme kwaa nde. Nha misi mia Nziaambi, bioosi bili pene na yaki-yaki, na kwaa nde bisi diafwaana uyala mutata mu mioosi mi dili mu uyiluu. **14** Diyiluwani ukaanga mu mifuri imiini ki bisi dili mu uyaabisa. Mu ngwanya, bisi dili na mukuutu a banguu ba bangaanga ba Nziaambi watoori natee kwaa Nziaambi: Ni Yiisu, Mwaana a Nziaambi. **15** Bisi dili na nguu a ngaanga

a Nziaambi watuu umono pasi na bisi mu ndeeyili a bisi. Bamuyesini mu mandaa moosi weti bisi, ka nde a asi lisumu pe. **16** Ni mubuu diswesani mu imiini kioosi nha peembe a mbata a ipfumu ya Nziaambi, kuli mu utumu bweese ba nde. Kuu, bisi sa dibaa kolokolo na bweese, munda ubaasila bisi mu taanga diafwaana.

5 Pasi nguu a ngaanga a Nziaambi, wubasoolo nha kati a baata, li mu usa isala kia Nziaambi munda mbweeyili a baata. Nde ubaatsuu na ubaaha bungori kwaa Nziaambi munda masumu ma baata. **2** Nde makulu ka li adee. Nde utuu ukwiilili ngebe kwaa babahale na nziaabili na babasa masumu. **3** Na munda ti, nde makulu li adee, nde afwaana uha bungori, a ndila mu masumu ma baata pe, ka na mu masumu ma ndeme ka. **4** Muutu pe wu utuu ubilimini uba nguu a ngaanga a Nziaambi mu inde makulu. Ka ndila mu mbili a Nziaambi, bubaaba nguu a ngaanga a Nziaambi, weti bu yali mu Aaroni. **5** Pili mosi ka, Kristo a abilimini pe mu inde makulu nguu a ngaanga a Nziaambi. Ka Nziaambi abiaalisi nde, bu aleeli: «We ni Mwaana a me, lolo li me ndi Taayi a we.» **6** Nha mbuu kimi, nde abwileele ka: «We li nguu a ngaanga a Nziaambi mu bilimi na bilimi, wa mu muloongo wa Melekisedeki.» (**aiōn g165**) **7** Mu idiingi kia nde nha tsini a tsieengi nha, Yiusu akikuundu na akipele mu miloo na bilili kwaa Nziaambi wu utuu ukuulu nde mu likwa. Na Nziaambi ayuyi likuundu la nde munda utumumu kwa nde. **8** So bu nde ali Mwaana a Nziaambi, nde ayii utumumu mu mandaa moosi ma nde amoni pasi. **9** Bu amani ukuu mu bioosi, nde akitii idia kia liyobolo la bilimi na bilimi kwaa boosi bali mu utumumu nde. (**aiōnios g166**) **10** Mu ngwanya, Nziaambi abiaalisi nde nguu a ngaanga a Nziaambi wa mu muloongo wa Melekisedeki. **11** Bisi dili na mandaa malaa ma utsuu mu mandaa ma, ka uli pasi mu ubiindili beni mo, munda ti beni dika na malemi mu ubahala. **12** Beni diakeni uba miyiisi umata bele pe, ka bunu, beni dikeneni na nzala ti bayiisi beni mandaa ma kati a tsiomi mu mandaa ma Nziaambi. Beni dikeneni na nzala unywa mabeene, nha mbuu ya udia biloo bialeme. **13** Muutu wuli mu unywa ndili a mabeene, keni ikenyi, nde a ali na nziaabili pe mu yatala mandaa malibweeyi. **14** Ka bia udia bialeme bili bia baata bakulu, babali, mu tsilili a bo, bayuku usa lisoboso nha kati a bubwe na bubu.

6 Ni mu buu, dikiinguwani ku nziisili ya baata bakulu, na disisani mandaa ma kati a tsiomi madiayii mu Kristo. Bisi a dibwatuungu ibwa ki inyati pe mu mandaa ma: ndutu a unyaala biyiluu bibibiti ku

likwa, na usa imiini mu Nziaambi, **2** nziisili yatala libootuu na ya unaa mioo nha yulu a baata, tsimbilili a babakwa na pfuundisi ya bilimi na bilimi. (**aiōnios g166**) **3** Dikulani! Ni buu bisi diafwaana uyiluu, so Nziaambi heeri bisi muswa. **4** Mu ngwanya, kwaa baholi liyalila la Nziaambi, bababiimbi bungori ba yula, na bababayi Muheebili wa Ngira, **5** bababiimbi mandaa ma Nziaambi mamabwe, na tuu dia tsi dikaayira, (**aiōn g165**) **6** babwi na a yabwasaala na kuulu pe ya ubwabee ku kiingili a mayele. Munda ti, munda bo makulu, bo bali mu ubwakomo Mwaana a Nziaambi nha kuruwa, na umweese nde tsionyi nha kulu a baata. **7** Mu taanga di tsieengi dibaamini maamba ma mvulu mamubaabwaanganga nha yulu a dio, na dili mu upalisa bikunu bili na ndutu kwaa babali mu usalila bio, Nziaambi li mu usieeme tsieengi dii. **8** Ka mbiiti dio dili mu umenese mitsietsiende na mindungu, dio a dili na ndutu pe. Taanga hoolo dimaasaala na Nziaambi sa asibi dio na unyeengese dio. **9** Ka, bambaayi ba me balitoo, so bu bisi dili mu utsuu buu, bisi dili na imiini ti beni dili mu kuulu yimbwe, ya liyobolo. **10** Mu ngwanya Nziaambi a ali na ipengenge pe. Nde a akaadiimbili bisala bia beni pe, so litoono li beni diamweesi mu nde, mu bisala bi beni diasala, na bi beni dikeneni mu usa kwaa bangaa Kristo bakimi. **11** Ka bisi diatoooni ti muutu muutu mu beni ahama mu leemine ya uyiluu buu natee ku manini, paa ti ilimbisi kili mu beni iyiluu uyilimi. **12** Mu yii, dinyaala uba na bubolo mu ubahala, ka diduku ifwaani kia baata bali mu usa imiini mu mukonono na babali mu uyaka bi Nziaambi alasini. **13** Mu taanga di Nziaambi asi lilasina la nde kwaa Abraami, nde asi lo bu alabi ngwanya mu kuumbu a nde makulu, munda ti a kwali na muutu mukimi pe wavulu nde, paa alaba mukisi wuu mu kuumbu a muutu wuu. **14** Nde aleeli: «Mu ngwanya me nisieme we kwalaa, na me sa luusu likaanda la we.» **15** Abraami akami mutimi, na abayi bi Nziaambi alasini nde. **16** Mulaba koo usa mu kuumbu a muutu wavulu ndutu. Mulaba li ilimbisi kili mu umana paa. **17** Ka Nziaambi ali na nzala ya uyiluu umweese kwaa baata babafwaana uyaka bi nde alasini ti, kesili a nde a yibaakituu pe. Ni mu buu, nde alabi ngwanya. **18** Uli na mandaa moolo mamali ukituu pe, na mu mo Nziaambi utuu pe ufutu pia. Mu yii, bisi badili na isweemini mu nde, dili na pamini yalaa mu ukaanga mu mifuri ilimbisi ki nde alasini kwaa bisi. **19** Ilimbisi kii yili kwaa bisi weti itali kili mu usa ti idiingi kia bisi itsikini. Kio ili kiahama na kia mifuri munda muwuumu. Kio ili mu ukoto mu ngumbu a nzo a Nziaambi na ili mu uto tee ku kati a mbuu ya ngira. **20** Ni kuu Yiusu atswaamini

bisi mu mundaa mbweeyili bisi, mundaa ti nde ka nguu a ngaanga a Nziaambi mu bilimi a bilimi, wa mu muloongo wa Melekisedeki. (aiōn g165)

7 Melekisedeki wuu ali mutini a Salemi na ngaanga a Nziaambi wa ku kati a yula. Bu Abraami akimata ku mudiingi wu nde abiingi nha yulu a mitini, Melekisedeki ayibwaana nde na asiemi Abraami. **2** Abraami aheeri nde ikuku kia kuumi-kuumi mu bioosi bi nde aholi. Mbiindili yatsiomi ya kuumbu ya Melekisedeki, ni: «Mutini wa libweeye». Tumake, nde ali mutini a Salemi, mbiindili ti: «Mutini a iyeenge». **3** Nde a ali na nguu pe, na so taayi pe, na so kaa so mosi pe. Nde a ali na mbaandili na so manini pe. Bu bali mu ufwaanisa nde na Mwaana Nziaambi, nde li ngaanga Nziaambi mu bilimi na bilimi. **4** Dimono mu ki iteesi Melekisedeki ali muutu wu munene! So Abraami kaa a bisi aheeri nde ikuku kia kuumi-kuumi mu bi abayi ku mudiingi. **5** Ka bababutii mu likaanda la Levi, babali bangaanga ba Nziaambi, bali na muswa weti buli mu utumu Mikele mia Mooso, mu uloombo ikuku kia kuumi-kuumi mu bioosi kwaa baata ba Iseraeli, pili mosi ti kwaa baata ba ifuumbu kia bo makulu. Ka bunu, baata baa ka bali bateeri ba Abraami. **6** Melekisedeki, a ali pe wa mu likaanda la Levi, ka Abraami wamuheeri ikuku kia kuumi-kuumi mu bioosi bi abayi. Nha yulu a nhaa, Melekisedeki asiemi Abraami, muutu wu Nziaambi asiiri ndasina. **7** Mu ngwanya, muutu pe wu utuu usa paa ti, muutu wuli mu usieme avulu wu nde ali mu usieme. **8** Baana ba Leevi, babali mu uyaka ikuku kia kuumi-kuumi, bo bali baata babakaakwa. Ka mu yatala Melekisedeki, ikuku kii, bahi kio kwaa muutu wuli moonyi, weti bu Mabasonuu ma Ngira mali mu uta imbaangi. **9** Nha tsieelele, utuu uleele ti: Levi wu baana bali mu uyaka ikuku kia kuumi-kuumi mu bioosi, nde ka afuti ikuku kia nde mu diina taanga di kaa a nde Abraami, afuti ikuku kia kuumi-kuumi mu bi nde abayi kwaa Melekisedeki. **10** So bu Levi ali keni a abutuu pe, utuu uleele ti, nde ali mu tso makili ma kaa a nde Abraami, mu taanga di bo babwaanini na Melekisedeki. **11** Mikele mibahi kwaa baana ba Iseraeli ali miadiaalila nha yulu a bangaanga ba Nziaambi ba balevita, babali baana Aaroni. Ka mbiiti isala kia bangaanga ba Nziaambi ba balevita ali kiakuu, keni ali utuu pe ubwamonuu ngaanga a Nziaambi mukimi wa mu muloongo wa Melekisedeki. **12** Mundaa ti, mu taanga di bungaanga ba Nziaambi bali mu usobo, Mikele ka mifawaana usobo. **13** Mandaa ma mali mundaa Pfumu a bisi, wuli mu likaanda likimi, li muutu so mosi pe mu lo, asi isala kia bungaanga ba Nziaambi

nha diki. **14** Diayiluu uyaba ti Pfumu a bisi li wa mu likaanda la Yuuda, li Mooso aheli utsuu mu lo, mu taanga di nde atsuyi mu bangaanga ba Nziaambi. **15** Dimono ndaa yili mu uyiluu uyalisa mandaa maa: ngaanga Nziaambi mukimi wayiri, wu bisili dili mu utsuu mu nde, afwaanina na Melekisedeki. **16** Nde a li pe ngaanga a Nziaambi weti buli mikele mia bukulu ba baata. Ka nde li ngaanga Nziaambi mu lituu la moonyi wahele na manini. **17** Mu ngwanya, Mabasonuu ma Ngira mali mu uta imbaangi ki mu nde: «We sa ba ngaanga Nziaambi mu taanga dioosi, wa mu muloongo wa Melekisedeki.» (aiōn g165) **18** Ni mu buu, kati a tsiomi, mikele mimikulu babwiisi, mundaa ti mio miali miadee na miahele na ndutu. **19** Mu ngwanya, mikele mia Mooso a miakuyisi ndaa so mosi pe. Tumake, ilimbisi kiavulu bubwe imaabutuu, na, mundaa kio, bisi dili mu uswese kwaa Nziaambi. **20** Nha yulu a nha, uli na mulaba wu Nziaambi asi. Babamosi bakitii bangaanga ba Nziaambi kwahele a mulaba wa pili yii. **21** Ka babiaalisi Yiisu ngaanga Nziaambi mu mulaba, mu taanga di Nziaambi aleeli kwaa nde: «Pfumu maasa mulaba mu ndaa yi, na nde a ubwasobo pe yo: "We li ngaanga a Nziaambi mu bilimi na bilimi."» (aiōn g165) **22** Mu yii, Yiisu li ka ilimbisi kia bisi mu nzuyisini yavulu bubwe. **23** Uli na lisoboso likimi: bangaanga ba Nziaambi bana ali bavululu, mundaa ti likwa lakikoonoso bo mu udukusu isala kia bo. **24** Ka Yiisu li moonyi mu bilimi na bilimi, na isala kia nde kia bungaanga ba Nziaambi ili mu taanga dioosi, na a ili mu usobuu pe! (aiōn g165) **25** Ni mu buu, nde utuu uyobolo kwa ikulu, baata bali mu uswesuu kwaa Nziaambi mu kuulu a nde. Mundaa ti nde li moonyi taanga dioosi mu ukuundu Nziaambi mu ndaa bo. **26** Mu yii, Yiisu ni nguu a ngaanga a Nziaambi wali wafwaana kwaa bisi. Nde li wa Ngira, wahele a toono na wahele a masumu. Nziaambi akabili nde na bangaa masumu na anaangili nde ku kati a kati mayula. **27** Yiisu a li pe weti banguu ba bangaanga ba Nziaambi bakimi. Nde a li na nzala pe ya uha bungori pasi iluumbu: so mu masumu ma nde makulu, so mu ma baata. Ka nde ayilii buu mu ndila mbala mosi kwa ikulu, mu taanga di nde ayeelili nyutu a nde makulu. **28** Mikele mia Mooso, miakibiaalisa baata babali na ndeeyili mu uba banguu ba bangaanga ba Nziaambi. Ka ndaa ya mulaba a Nziaambi, wubasi nha mbisi a Mikele, wabiaalisi Mwaana mu uba nguu a ngaanga a Nziaambi, yili mu ubiti ku kuyili a nde mu taanga dioosi. (aiōn g165)

8 Dimono ndaa yavulu mufunu mu mandaa ma bisi dili mu uleele: Ni nguu a ngaanga a Nziaambi

wa pili yii bisi dili na nde, nde wadiaali mu mayulu
 nha koo kia babaala kia mbata ifumu ya Nziaambi,
 Puungu-lituu. 2 Nde li mu usa isala kia nde nha mbuu
 ya ngira, pili mosi ti, nzo a ngooto ya ngwanya yi
 Pfumu atuungu, ka a yi baata batuungu pe. 3 Pasi
 nguu a ngaanga a Nziaambi, babiaalisi nde mu uha
 na mu utsuu bungori. Mu yii, bwafwaana ti nguu
 a ngaanga a Nziaambi wa bisi ka, aha bungori. 4
 Mbiiti nde ali nha tsina tsieengi, nde a akeni uba
 so ngaanga a Nziaambi pe. Munda ti, nha tsina
 tsieengi kwakwaba na babali mu uha bungori weti
 buli mu uloombo Mikele mia Mooso. 5 Likuundu
 la bo, lili ifwaani, so a buu pe, iziimi kia mimili mu
 uyilimi ku yula, weti bu balibili yo moonyi kwaa Mooso
 mu taanga di nde akeni utuungu nzo a ngooto ya
 mvuutini: «We afwaana uyiluu bioosi weti buli ifwaani
 ki me nalayi we ku yulu a mulaanda.» 6 Ka mu taanga
 di, isala kia Yisu ili isala kiavulu mu bunene. Munda
 ti, nde li nha kati a Nziaambi na baata mu nzuyisini
 yavulu bubwe, yibatuungu nha yulu a ndasina diavulu
 bubwe. 7 Mu ngwanya, mbiiti nzuyisini ya tsiomi a yali
 na toono pe, a kwa keni uba na tsata pe ya usobo yo
 mu nzuyisini ya moolo. 8 Ka Nziaambi amoni toono
 mu baata ba nde, nde asieembi bo bu aleeli kwaa
 bo: «Biluumbu bili mu uyiri, buleeli Pfumu, bi me
 kaatuungu nzuyisini yinyatii na baata ba Iseraeli na
 baata ba Yuuda. 9 Yo a yikaaba pe weti yi me nakuti
 na bakaa ba bo, mu taanga di me naholi bo mu koo
 kia me, mu upalisa bo mu tsi ya Ngipiti. Bo a bakiinzi
 pe nzuyisini yii. Ni mu buu, me ka a nabwikwiilili
 bo ngebe pe, buleeli Pfumu. 10 Dimono, bukaaba
 nzuyisini yi me kaatuungu na baata ba Iseraeli nha
 mbisi a biluumbu bii, buleeli Pfumu: Me sa sonuu
 mikele mia me mu matsimi ma bo, me sa sonuu mio
 mu mitimi mia bo: me sa ba Nziaambi a bo, na bo
 sa baba baata ba me! 11 Muutu so mosi pe kaaba
 na nzala uyisi mbaayi a nde, so a buu pe, mwaana
 nguu a nde mu uleele ti: “Yii mu uyaaba Pfumu!”
 Munda ti baata boosi sa bayaaba me, umata mu
 wavulu bungebe, natee mu wavulu bukuutu. 12 Mu
 ngwanya, me sa sa masumu ma bo kolokolo, me a
 nibwalibili moonyi mu matoono ma bo pe.» 13 Bu
 Nziaambi ali mu utsuu mu «nzuyisini yinyatii», nde
 asi ti nzuyisini yatsiomi yiba ka yikulu. Ka isii mbiiti ka
 ki ikulu na imaanunu, kio ka bebele mu udiimbili.

9 Nzuyisini ya tsiomi yali na mikele mu yatala
 likuundu na mbuu ya ngira ya nha tsini a tsieengi.
 2 Ni mu buu, ali batuungu nzo a ngooto yibakita mbuu
 ya ngira, yibali bakabila mu bitsuru bioolo. Mu itsuru
 kia tsiomi, mwali na isuusili kia miindi, na meese mali

na mapa mabali baha bungori kwaa Nziaambi. 3
 Ku mbisi a ngumbu ya moolo, ali itsuru kia bioolo
 kibakita mbuu ya ngo ngira. 4 Muu bali basuusu
 kuku la woolo libubaatsuu malimbi mamupalisa luki
 la tsulu yimbwe, na mububulu wa nzuyisini wubali
 bayolo woosi mu woolo. Mutso mububulu wuu mwali
 na ikoombo kia woolo kiali kialuulu mu maana, na
 mupaanga a Aaroni wali wapalisa bifulu na mamanya
 mabali basonuu mikele mia nzuyisini. 5 Nha yulu a
 mububulu, kwali na biteyi bia bakerubaani ba buzitu,
 biali biafuu mu mapapi ma bio, idibuu kia mububulu.
 Ka di a taanga pe dia utsuu mu musundu a mandaa
 ma moosi. 6 Nha mbisi a usuusu bioosi nha mbuu
 a bio, bangaanga ba Nziaambi bakikoto mu itsuru
 kia tsiomi kia nzo a ngooto, pasi iluumbu mu usa
 isala kia bo. 7 Ka ndila nguu a ngaanga a Nziaambi
 akikoto mu itsuru kia bioolo, na nde akikoto muu, ndila
 mbala mosi mu ilimi. Nde akikoto muu na makili ma
 nyama, mu uha bungori kwaa Nziaambi munda nde
 makulu na munda matoono ma baata bayilii kwahele
 a unhana. 8 Mu yii, Muheebili wa Ngira, akimweese ti
 kuulu ya ukoto nha mbuu yavulu bu Ngira ali keni a
 badibili pe, bu yili ti nzo a ngooto ya tsiomi ali keni na
 yo. 9 Ifwaani ki ili weti tsaba ya taanga di. Kio ili mu
 umweese ti bungori na tsuyili a banyama babali mu
 uha kwaa Nziaambi, utuu pe mutimi a muutu wuli mu
 ukuundu Nziaambi aba wakuu. 10 Biinabi ni biyiluu
 bia imuutu, bibali mu usa mu biloo, mu mala na mu
 mikuungi mia tsiemini mia mupili na mupili. Biyiluu
 bii bali mu usalila bio natee mu taanga di Nziaambi
 akaaha tumini dinyatii. 11 Ka Kristo ayiri weti nguu
 a ngaanga a Nziaambi mu biloo bibibwe biakwaba.
 Nde akoti mu nzo a ngooto yavulu ndutu na yavulu
 ukuu, yibahele utuungu mu mioo mia baata, pili mosi
 ti, yo a yili pe ya tsi yi. 12 Mu taanga di Kristo akoti
 mu ndila mbala mosi kwa ikulu nha mbuu yavulu
 bungira, nde a ahi pe bungori mu makili ma balumi
 ba bataba na mikolo mia bangoombo. Nde ahi makili
 ma nde makulu mu bungori. Mu yii, nde akuuli bisi
 mu bilimi na bilimi. (aiōnios g166) 13 Makili ma balumi
 ba bataba na ba bangoombo na lifutu la ngoombo wa
 mukari wubatsu, bibali mu unyasila nha yulu a baata
 babasumuu, bili mu utsiemese manyutu ma bo mu
 uvutulu induu kia bo na Nziaambi. 14 Mbiiti yii yili
 ngwanya, makili ma Kristo mayiluu uvulu lituu! Mu
 Muheebili wa bilimi na bilimi, nde waheli na toono,
 ayeelili nyutu a nde, nde makulu kwaa Nziaambi.
 Makili ma nde sa matsiemesese mitimi mia bisi mu
 biyiluu bili mu ubiti ku likwa, paa bisi dituu ukuundu
 Nziaambi wa moonyi. (aiōnios g166) 15 Ni mu buu,
 Kristo li nha kati a Nziaambi na baata mu nzuyisini

yinyatii yi Nziaambi ayilii na bo. Nde ayilii buu paa baata ba Nziaambi ata mbili batolo mukobo wa bilimi na bilimi wu nde alasini. Bo utuu utolo mukobo wuu, munda ti, uli na likwa layiri, lili mu usa ti bo bayobuu mu matoono ma bo bayilii mu nzuyisini ya tsiomi. (aiōnios g166) 16 Mu utsuu mu mukaanda wubasonuu mandaa matsieelele, too umweese ti wasonuu nde amaakwa. 17 Mu ngwanya, mukaanda wubasonuu mandaa matsieelele a ali na ndutu pe, mbiiti wasonuu nde keni musii. Ka nde li na ndutu nha mbisi a likwa la wasonuu nde. 18 Ni mu buu, ali utuu pe usalila nzuyisini ya tsiomi, kwahele a utsala makili. 19 Mooso akwiyaabisa nha kulu a baata boosi, tumini dioosi weti bu mikele mili mu umweese dio. Tumake, nde aholi makili ma mikolo mia bangoombo na ma balumi ba bataba na maamba. Nde asialili paki a isopi na miooso mia taba mia beenge mu unyasila bio nha yulu a mukaanda a mikele na nha yulu a baata. 20 Nde aleeli: «Maanama ni makili mali mu umweese nzuyisini yi Nziaambi atumi mu ukiinzi.» 21 Mooso anyasili ka makili nha yulu a nzo a ngooto na nha yulu a bisii bioosi bi bali mu usalila mu likuundu. 22 Mu yatala mikele, bali mu utseemese bioosi mu makili. A uli na kolokolo pe kwahele a utsala makili. 23 Biloo bii bioosi bili mu umweese mandaa ma ku yula, bafwaana uholo tseemini mu kuulu yii. Ka mandaa ma ku yula mali mu uloombo bungori bayiluu uvulu bubwe. 24 Munda ti, Kristo a akoti pe nha mbuu ya ngira yibatuungu mu mioo mia baata, yili ndila ifwaani kia ya ngo yo. Ka mu mayula mo makulu nde akoti, mu umonuu mu taanga di nha kulu a Nziaambi, munda bisi. 25 Nguu a ngaanga a Nziaambi wa Bayuudayo, li mu ukoto nha mbuu ya ngira, pasi ilimi na makili ma nyama. Ka Kristo a akoti pe mu yeelele nyutu a nde makulu mbala dialaa. 26 Leeti, nde akeni umono pasi mbala dialaa umata nzilimini a tsi. Mu ngwanya, mu taanga diatsieelele di, Kristo maamonuu mbala mosi kwa ikulu, mu ukuungulu masumu bu aha nyutu a nde makulu mu bungori ba makili. (aiōn g165) 27 Pasi muutu afwaana ukwa ndila mbala mosi, na uholo pfuundisi kwaa Nziaambi. 28 Bumosi ka, Kristo ayeelili nyutu a nde mu bungori, mbala mosi kwa ikulu, mu umaasa masumu ma baata balaa. Nde sa amonuu mu mbala yadioolo kwaa babali mu ukebe nde, a mu umaasa masumu ma baata pe, ka mu uyobolo bo.

10 Mikele mia Mooso a mili mu uyiluu pe umweese ngwanya, ka ndila ifwaani kia mamabwe makaayira. Mio a mili na lituu pe la ubiti ku mbweeyili yakuu, babali mu usweese kwaa Nziaambi: buni

mio mituu, buyili ti, ni bungori me baa, bali mu uha taanga dioosi, pasi ilimi? 2 Mbiiti babali mu ukuundu Nziaambi mu mutindi wuu ali batsieemese bo mbala mosi kwa ikulu mu masumu ma bo, bo bakeni uyaaba mu matsimi ma bo ti, bo a bali na lisumu so limosi pe, na a bakeni ubwatsuu bungori so bumosi pe. 3 Mu ngwanya, bungori baa bali mu ubiti baata mu ulibili mooni mu masumu ma bo pasi ilimi. 4 Munda ti makili ma balumi ba bangoombo na ba bataba a mutuu ukuungulu masumu pe. 5 Ni mu buu, mu taanga di Kristo akiyiri nha tsi, nde aleeli kwaa Nziaambi: «We a ali na nzala pe ti batsuu we bungori so baha we bungori, ka we ayiluu me nyutu. 6 We a amoni kinyi pe mu bungori babayiluu utsuu nha yulu a diki, so bungori babatsuu munda nyaalili a masumu. 7 Ni mu buu, me naleeli: «Me makulu ndi mu uyiri kwaa we, Nziaambi a me, mu uyiluu litoono la we, weti bubasonuu mu ndaa a me mu mukaanda wa ngira.» 8 Kristo akwileele: «We a atoono pe ti baha we bungori babatsuu, so baha we bungori, so bungori babayiluu utsuu nha yulu a diki, so bungori babatsuu, munda nyaalili a masumu, na we a amoni kinyi mu bio pe.» Ka bunu bungori baa bali mu utsuu bo weti bu mikele mili mu uloombo. 9 Tumake nde abwileele: «Me ndiowu, me maayiri mu uyiluu litoono la we.» Mu yii, nde amaasi bungori babatsuu babakulu mu ukiisi babanyatii. 10 Yisu Kristo ayiluu litoono la Nziaambi. Nde ayeelili nyutu a nde mu bungori mbala mosi kwa ikulu, na mukuulu yii nde abiaalisi bisi diba bangira. 11 Pasi ngaanga a Nziaambi li mu utemene pasi iluumbu mu usa isala kia nde. Nde li mu uha mbala dialaa, baana bungori baa babali utuu pe umaasa masumu so hoolo. 12 Ka Kristo, aheeri bungori ndila bumosi munda masumu, tumake nde adiaali mu kwa ikulu nha koo kia babaala kia Nziaambi. 13 Mu taanga di, ni kuu nde ali mu ukebe ti Nziaambi asuusu mitaata mia nde ku tsini a mili mia nde. 14 Mu yii, mu ndila bungori bumosi, nde abiti kwa ikulu, ku mbweeyili yakuu baata ba nde abiaalisi mu uba bangira. 15 Muheebili wa ngira ka li mu uta imbaangi mu mandaa maa. Mu ngwanya, nde li mu ukwaleele: 16 «Mono bukaaba nzuyisini yi me kaakutu na bo: nha mbisi a biluumbu bii, buleeli Pfumu: Me sa suusu mikele mia me mu mitimi ma bo, me sa sonuu mio mu matsimi mia bo. 17 Me a nibwalibili mooni so hoolo pe mu masumu so matoono ma bo pe.» 18 Ni mu buu, kuli kolokolo, a kuli na tsata pe ti babwaha bungori munda nyaalili a masumu. 19 Mu yii, baana ba nguu ba me, bisi dili na ilimbisi kia ukoto nha mbuu yavulu bungiri munda bungori ba makili ma Yisu. 20 Nde adibili bisi kuulu yinyatii na ya mooni,

mu ngumbu a nzo a Nziaambi, pili mosi mu nyutu a nde. 21 Mu mbala mosi, bisi ka dili na nguu a ngaanga a Nziaambi wubasuusu nha mutswe a nzo a Nziaambi. 22 Mu yii, diswesuwani kwaa Nziaambi, mu mutimi wa ngwanya na mu ilimbisi kioosi, na mutimi wubatsieemese wawehe na mandaa mamali mu ubiyisi matsimi na nyutu yibaswaa mu maamba matsieeme. 23 Dihamani mu uyaabisa ilimbisi kia bisi mu mifuri, munda ti Nziaambi li mu uba wanambata mu ndasina dia nde. 24 Dibaanani na matsimi mamabwe bana mu bana, paa ditsindisini mu uyiluu utoonosono na uyiluu mandaa mamabwe. 25 Dinyaalani ubwoongolo mamvuuntini ma bisi, weti bwaka ipfu kia babamosi. Ka dihamisani bana mu bana, na diyiluwani buu buyili ti iluumbu kia Pfumu yika bebebe. 26 Mu yii, so bisi dihami mu uyiluu masumu mu usa unhana, nha mbisi a uyaaba ngwanya, a utuu ubwaba na bungori bakimi pe babutuu umaasa masumu. 27 Ka ndaa yimaasaala kwaa bisi, ndila ukebe pfuundisi a Nziaambi ya tsitsi na mbaa ya mifuri yikaanyeengese mitaata mia nde. 28 So muutu bisi utumumu mikele mia Mooso, sa badusu nde kwahele a umono nde ngebe, mbiiti baata boolo so batata bamaata imbaangi mu toono a nde. 29 Buni bukaaba, kwaa muutu wu utsoro Mwaana Nziaambi, wuli mu umeengele makili ma nzuyisini mamabialisa nde mu uba wa ngira, na wuli mu utuu Muheebili wa Ngira wuli idia kia bweese? Beni dili mu umono buni bukaaba pasi diatsieembili di nde akaaholo! 30 Mu ngwanya, bisi diayaaba waleele: «Ni me kaavutulu mamabi, ni me kaaha mufutu a pasi muutu», na nde aleeli ka: «Pfumu sa afuundusu baata ba nde.» 31 Yili ndaa ya tsitsi mu ubwa nha mioo mia Nziaambi wa moonyi! 32 Dilibili moonyi mu mi beni diamoni mu taanga dikulu. Mu biluumbu bii, nha mbisi a uyaka liyalila la Nziaambi, beni diamoni pasi dialaa, beni diakuutini kwa mifuri. 33 Babamosi nha kati a beni bayaki bituyi na bakwaamisi bo nha kulu a baata, ka bakimi ali bamaayilimi mu ukabisina kwaamisa dii itwaari na bo. 34 Mu ngwanya, beni diamoni pasi itwaari na makori, na mu taanga dibapatili mbayili a beni, beni diasiingi mu kinyi ti bapatila beni yo. Munda ti beni diali diayaaba ti beni dili na busini bavulu bubwe, babali mu udiingi mu taanga dioosi. 35 Ni mu buu, a didiimbisi pe ilimbisi kia beni: munda ti uli na musieende wumunene wubataasila beni mu ndaa kio. 36 Beni diafwaana uba na mukonono mu ukuusu litoono la Nziaambi na paa diholo bi nde alasina. 37 Mu ngwanya, basonuu: «Taanga ndila hoolo dimaasala, ngo hoolo, na wafwaana uyiri sa ayiri. Nde a ubwadiingi pe. 38 Wasuungunu nha misi mia me mu imiini sa aba moonyi, ka so nde vutii

mambimbisi, me a niba na kinyi mu nde pe.» 39 Bisi a dili pe mu kaba la baata baa bali mu uvutuu mambimbisi na uyene ku ndimbisi. Bisi dili mu kaba la baata bali na imiini na babali mu kuulu ya liyobolo.

11 Imiini ili mutindi wa ukwabaa bidiasa ilimbisi mu bio, kio ili kuulu ya usingi ngwanya a mandaa madili mu uhele umono. 2 Mu imiini kia bo, baata babakulu, bayaki imbaangi ki ibwe. 3 Mu imiini, bisi dili mu uyaaba ti tsi yayilimi mu ndaa yapala mu munywa a Nziaambi, pili mosi ti, biloo bibili mu umonuu, biayilimi mu biloo bibili mu uhele umonuu. (aiōn g165) 4 Mu imiini, Aabeli atsuyi bungori bababwe kwaa Nziaambi, balutu ba Kayini. Mu imiini, Nziaambi amweesi ti nde li walibweeye, munda ti Nziaambi nde makulu asiingi bungori ba nde. Mu imiini kia nde, Aabeli keni mu utsuu, so bu yili ti, nde amaakwa. 5 Mu imiini, bahaatisi Enoki ku yula, paa nde ahele umono likwa. Muutu so mosi pe wabwimono nde, munda ti Nziaambi ahaatisi nde nha peembi a nde. Mu ngwanya, tswaamina buhaatisa Enoki, Mabasonuu mati imbaangi mu nde ti Nziaambi amoni kinyi mu nde. 6 Ka bunu, a uli na muutu so mosi pe wu utuu umweese Nziaambi kinyi kwahele na imiini. Mu ngwanya, muutu wu usweese kwaa Nziaambi afwaana usa imiini ti Nziaambi li, na nde li mu usieende babubaasaa nde. 7 Mu imiini, Nowa ayuyi mandaa ma Nziaambi akumini nde, mandaa makaayilimi na mamakeni kaala a mamonuu pe. Nowa atumimi Nziaambi na atuungi nzaasa, yi nde avuuyi mu yo na likaanda la nde loosi. Mu yii, nde asieembi tsi yoosi, na amonii walibweeye nha kulu a Nziaambi, munda imiini kia nde. 8 Mu imiini, Abraami atumimi mbili a Nziaambi. Nde ayeni ku tsi yi Nziaambi ali atoono uha nde mukobo. Nde ayeni kwahele a uyaaba ku nde akiyene. 9 Mu imiini, nde adiaali weti mweenyi ku tsi yi Nziaambi ali alasini kwaa nde. Nde adiaali mu nzo ya ngooto, bumosi ka kwaa Isaki na Yaakobi, babakitii bo baboolo, batoli ba wuuna mukobo wu Nziaambi alasini. 10 Munda ti, Abraami akikebe ngaanda yili na bibwa biahama, yi Nziaambi nde makulu ali muyilii na mutuungi. 11 Mu imiini, Saara nde makulu, so bu ali ikumbu na inunu, nde abayi lituu la ubutu mwaana. Mu ngwanya, nde ali na ilimbisi ti Nziaambi sa akuusu ndasina dia nde. 12 Ni mu buu, mu muutu ndila mosi wa baala, ni Abraami, wali aka ku peembi a likwa, mwabutii baana balaa weti bambwelele mu mayulu, na weti musiee mu mukoo a mubu, bibili utuu pe utaanga. 13 Mu imiini, baata ba boosi bakwiiri. Bo a babayi pe biloo bi Nziaambi ali alasini, ka bo bamoni bio na bamoni

kinyi mu bio. Bo bali basingi kwa na yaki-yaki ti bo bali bieenyi na bayoyi-a-kulu nha tsina toto. **14** Babali mu usiingi ti bo bali bieenyi na bayoyi-a-kuulu, bali mu umweese kwa na yaki-yaki ti, bo bali mu usaa tsi yikaaba ya bo. **15** So bo bali na minyoongo mu tsi yi bo bamati, bo bakeni ubaa pwaasi ya uvutuu kuu. **16** Mu ngwanya, bo bali na nzala a tsi yavulu yinayi mu bubwe, yili ku yula. Ni mu buu, Nziaambi a ali na tsionyipe ti bata nde Nziaambi a bo, mundaati nde ayilili bo ngaanda. **17** Mu imiini, Abraami aheeri Isaki mu bungori, mu taanga di Nziaambi ayesini nde. Nde ayilimi mu uha mwaana a nde ndila mosi mu bungori, so bu yili ti, nde ali ayaki ndasini. **18** Nziaambi ali aleeli kwaa nde: «Mu Isaki we kaabaa baana babalayi ba me nalasini kwaa we.» **19** Ka Abraami ali na ilimbisi ti Nziaambi asiimbili Isaki mu babakwa. Ni mu buu, Nziaambi avutili nde mwaana a nde, na ndaa yii yili ifwaana kia ndutu. **20** Mu imiini, Isaki ahi lisieme kwaa Yaakobi na Esawu, latala mikaayira mu idiingi kia bo. **21** Mu imiini, Yaakobi asiemi mosi mosi mu baana ba Yosefi, taanga hoolo tswaamina nde ukwa. Nde abaandini mu ukuundu Nziaambi bu ali akaanga toso a mupaanga a nde. **22** Mu imiini, Yosefi ku manini a idiingi kia nde, ayaabisi ti baana ba Iseraeli sa bapala mu Ngipiti, na atumi mibafwaana usa mu miyisi mia nde. **23** Mu imiini, bibuti bia Mooso, biasweyi nde mu tsitsi a batsuungi batata umata iluumbu kibabuti nde. Bo bamoni ti mwaana ali wumubwe na bo a bali na boomo dia uhele utumumu tumini a mutini pe. **24** Mu imiini, Mooso bu akuli, abisi ti bata nde mwaana a mwaana a Farao wa mukaasa. **25** Nde amoni ti bubwe mu umono pasi itwaari na baata ba Nziaambi, nha mbuu ya uyaanga mu makinya ma mwaana taanga hoolo ma masumu. **26** Nde atsimi ti, uba muutu wubatsoro weti Kristo ali yavulu ndutu na busini ba Ngipiti, mundaati nde akitala isooso musieende wukaayiri. **27** Mu imiini, Mooso asiisi ku Ngipiti kwahele a ubata boomo ba fuukiri a mutini. Nde ahami mu imiini, weti nde akimono Nziaambi wubali umono pe. **28** Mu imiini, nde ayilili mukuungi a Paaka, na atumi ti bakili makili mu minywa mia manzo, paa ti wuu wu Nziaambi atsindii mu udusu anyaalala udusu baana ba babaala batsiomi ba basi Iseraeli. **29** Mu imiini, baana ba Iseraeli basiabii mubu wabeenge weti ti nde ali toto lakanya. Ka mu taanga di basi Ngipiti bayesini uyiluu bumosi, bo badiami. **30** Mu imiini, bibaa bia ngaanda Yeriko biabwiiri, ku mbisi a biluumbu tsamba bi baana ba Iseraeli badiengilili bio. **31** Mu imiini, Rahabi, mukaasa wapuupu, a akiwiri pe itwaari na babateminini Nziaambi, mundaati nde ayaki mu

iyeege baata ba Iseraeli babakoti mu tsweeyi mu Yeriko mu ukete yo. **32** Ki ndaa me nibwaleele? Taanga a dikuu pe mu utsuu mu Ngidiooni, mu Baraki, mu Samisiooni, Yefite, mu Daavidi, mu Samweli, na mu mibili. **33** Mundaati imiini, bo babiingi nha yulu a matsi ma mitini, bo basialili libweeye na bo bayaki bii bi Nziaambi alasini. Bo badibii minywa mia bakosi, **34** bo badimisi mambaa ma mifuri, bavuyi mu likwa la mikasa. Bo babwibaa mifuri ku mbisi a mbeelili. Bo bamonii na mifuri mialaa mu midiingi, na babingisi mikaanga mia masodaare ma bieenyi. **35** Bakaasa bamoni ba bo babakwa mu uvutuu kwaa bo, mu tsimbilili a babakwa. Bakwaamisi baata babamosi natee ku likwa. Bo babisi ti bavuuu bo, paa basiimbuu mu babakwa na babaa idiingi kiavulu bubwe. **36** Babamosi ka basi bo saa na bafiinzi bo bikoti, babamosi bakuti bo bibolo bia bitali na baloosi bo mu perese. **37** Babamosi badusi bo mu mamanya, bana bakesi bo mu bitsuru bioolo mu bikwaaka, so a buu pe mu mikasa. Babamosi baki yene mala-mala, balwaata mikaanda mia bindombo, so a buu pe mia bataba, bali kutso buwele, bakwaamisi bo na bamweesi bo pasi dialaa. **38** Tsi a yali yafwaana mu baata baa pe! Bo bakiyene ayuungulu mu tsi ya tsata na ku yulu a milaanda, bo bakidiaala mutso matari na mutso bidunu. **39** Nziaambi asiingi baata baa boosi mu ndaa imiini kia bo. Ka bunu bo a babayi pe bi Nziaambi ali alasina kwaa bo. **40** Mu ngwanya, Nziaambi ali ataasila ndaa yavulu bubwe mu bisi, na nde ali a atoono pe ti bo bakuu kwahele a bisi.

12 Mu yatala bisi, koongi a bambaangi yinene yi yadieengelele bisi. Mu yii, dibumani mifunu mioosi mili mu ulemese dwe la bisi, ni masumu mamali mu unambita mu bisi kwahele a pasi, na mu mukonono didumani tiini yili nha kulu a bisi. **2** Ditalani isooso kwaa Yisuu, mu nde imiini kia bisi kiabaandii, na ni nde li mu ukuusu kio. Nha mbuu a kinya yibamumweesi, nde asiingi ukwa nha muti wa kuruwa, kwahele a utsimi mu tsionyipe dianambita mu likwa la pili yii. Na mu taanga di, nde li mu udiala nha koo kia babaala kia mbata ipfumu ya Nziaambi. **3** Ditsimi mu nde, mu mutindi wu nde akami mutimi mu pili a itaata kibamweesi kwaa nde kwaa bangaa masumu. Na mu yii, beni a dikaasiingi pe ti babiingi nha yulu a beni, na a dikaadee pe. **4** Mundaati, mu mudiingi a beni na masumu, beni keni a diadwaana pe natee ku likwa. **5** Ninha, beni dimaadiimbili pamini di Nziaambi ali mu uha kwaa beni weti baana ba nde? Nde li mu uleele: «Mwaana a me, a meengele pe mandaa ma Pfumu, mu taanga di nde ali mu usuungusu we, na

a dee pe mu taanga di nde ali mu usieembe we. 6 Munda a ti Pfumu koo usieembe wu nde atono, nde koo usuungusu wu nde ayaaba ti mwaana nde.» 7 Dikama mitimi mu mapasi ma Nziaambi ali mu umweese kwaa beni mu usuungusu: mu ngwanya, nde li mu uholo beni weti baana ba nde. Uli na mwaana wu taayi ubahele usieembe? 8 So nde a feengi beni pe weti bu nde ali mu ufeenge baana ba nde boosi, mu yii beni a dili ngo baana ba nde pe, ka beni baana ba bindwaala. 9 Dilibilani moonyi mu bataayi ba bisi ba nha tsi nha: nha bisi diali keni bangebe, bo bakisieembe bisi na bisi diakikini bo. Kaambisa Taayi a bisi wuli ku mayula, bisi diafwaana utumumu nde paa dibaa moonyi. 10 Bataayi ba bisi bakisieembe bisi mu mwaana taanga hoolo, nha bo bakimono ti bwafwaana mu uyiluu buu. Ka Nziaambi li mu usieembe bisi munda mbweeyili a bisi, paa bisi diba bangira weti nde. 11 Mu taanga di bali mu usieembe bisi, bisi dili mu umono ti yo yili ndaa ya ngebe, ka a ya kinyi pe. Ka mbari, babayaki nziisili ya pili yii sa bamono ndutu a yo: idiingi kibalibweeye kutso iyeenge. 12 Dinaangila mioo mia beni miadee, na dihamisa maboongo ma beni mamali mu uteete! 13 Didaata mu kuulu yayiluu usuungunu, paa bitonzo binyaala uyiluu ubwatonzuu, ka bibeeluu. 14 Disa mifuri mu uba mu iyeenge na baata boosi na uba na moonyi wa bungiri, wuli ti kwahele a nde, muutu so mosi pe kaamono Pfumu. 15 Disa mayele, paa muutu so mosi anyaal a uhelele bweese ba Nziaambi. Kele muutu a ayaba mwaanzi wa kali, wuli na misa, wuli mu ukulu na udusu baata balaa. 16 Nyaala muutu so mosi mu beni ahele udiata kutso ipuupu. Kele muutu a ayasumunu mimimata kwaa Nziaambi, weti Esawu, wayalii bukuutu ba nde mu biloo bia buu a buu. 17 Beni diayaaba ti nha mbisi, nde asiayi uyatolo mukobo wa lisieeme kwaa taayi a nde. Ka babisi uha nde mukobo wuu. Nde a abayi kuulu pe ya usobo kesili a taayi a nde, so bu yili ti nde akiloombo yo kutso bilili. 18 Beni a diaswesuu pe nha peembi a iloo kibutuu ukaanga, weti mulaanda a Sinayi na mbaa a nde ya mifuri, so pimisi, so pimisi dia mukobo, so iteembi, 19 muniingi a turumbeete na muniingi a ndaa. Mu taanga di baata ba Iseraeli bayuyi muniingi a ndaa wuu, bo baloombi ti banyaala ubwaleele bo ndaa so mosi nha yulu a nhaa. 20 Mu ngwanya, bo a bakikama mitimi pe mu litumu li: «Pasi muutu wukaabeembe mulaanda, so yaba nyama, sa badusu nde mu mamanya.» 21 Manda mamoni baata ba Iseraeli ali ma tsitsi yalaa, ni mu buu Mooso aleeli: «Me ndi mu uteete, munda ti me ndi na boomo balaa!» 22 Ka beni dimaasweese nha peembi a mulaanda a Siooni, na

nha peembi a ngaanda a Nziaambi wa moonyi, ni Yerusalemi la ku yula, na mafuundu ma nde ma batumu ba Nziaambi. 23 Beni dimaasweese nha peembi a mvuutini a baana batsiomi ba Nziaambi, bali kutso mukuungi, babasonomo makuumbu mu mayula. Beni dimaasweese kwaa Nziaambi, mufuundisi a baata boosi, na miheebili mia baata ba libweeye, bababiti ku kuyili a bo. 24 Beni dimaasweese kwaa Yisu, wuli nha kati a baata na Nziaambi mu nzuyisini yinyatii, na makili ma nde matsiamii, mali mu uvulu utsuu na makili ma Aabeli. 25 Ni mu buu, disa mayele! A dibisi pe uyuu wuli mu utsuu kwaa beni. Baata bababisi uyuu wakikumunu bo nha tsina toto, a bavuyi pe mu tsieembili. Kaambisa bisi, bisi ka a divuu pe mu tsieembili yii, so bisi diteyi mbisi kwaa wuli mu utsuu kwaa bisi umata ku kati a mayula. 26 Mu taanga dikulu, muniingi a ndaa a nde anyingisi toto. Ka mu taanga di, nde maaha bisi lilasina li: «Me sa bwanyingisi, a ndila toto pe, ka na mayula.» 27 Itoolo kia «ubwanyingisi» yili mu umweese ti biloo bioosi bi Nziaambi ayiluu sa binyingini na sa bidiimbili, paa ti bibisaala bihama na biba bibukoono unyingisi. 28 Ni mu buu, divutulani matoondo, munda ti bisi dimaayaka ipfumu kibukoono unyingisi. Dimweesani mvutuli a matoondo yii, mu usalila Nziaambi mu kuulu yiyiha nde kinyi, mu likiini na mu ubatila nde boomo. 29 Mu ngwanya, Nziaambi a bisi li mbaa yili mu unyeengese.

13 Dihama mu utonosono bana mu bana weti baana banguu. 2 A didimbili pe mu uyaka bieenyi bubwe. Mu ngwanya, mu uyiluu buu, babamosi bayaki batumu ba Nziaambi kwahele a uyaaba. 3 Dilibili moonyi mu babali ku perese, weti beni ka dili makori itwaari na bo. Dilibili moonyi mu babali kutso kwaamisa, munda ti beni ka dili na nyutu ya uyanga ku kwaamisa. 4 Nyaala ti baata boosi bakiinzi makweele, nyaala ti mbuu a babakweele yafwaana uba yahele usumuu. Nziaambi sa afuundusu baata bali mu usa ipuupu na bali mu usoongo. 5 Litoono la mboongo a lafwaana pe ubiti ndiaatili a beni. Diba na kinya mu ndila bi beni dili na bio, munda ti Nziaambi aleeli: «Me a nisiisi we pe, me a nibwoongolo we so hoolo pe.» 6 Ni mu buu bisi dituu usiingisi mu ibaala: «Pfumu ni mukebi a me, me a niba na boomo pe! Ima butuu usa me?» 7 Dilibili moonyi mu batumi ba beni, babayaabisi beni ndaa a Nziaambi. Ditsimi mu ndiaatili a bo na buni bwali manini a bo, na diduku imiini kia bo. 8 Yisu Kristo ni nde, matsii, lolo na mu bilimi na bilimi. (aion g165) 9 A dinyaala pe ti, nziisili ya mupili na mupili, ya bumweenyi yidiimbisi

beni. Ili ndaa yimbwe mu uba babahama mu bweese Italia, batsindii beni mabwee. 25 Nyaala bweese ba ba Nziaambi kuto mitimi mia beni, ka a mu mikele Nziaambi baba nha yulu a beni boosi!

miatala biloo pe. Babali mu ukiinzi mikele mia pili yii, a bali mu ubaa ndaanda so hoolo pe. 10 Bangaanga ba Nziaambi babali mu usa isala mu nzo a ngooto ya mvuutini, a bali na muswa pe mu udia biloo bi batsuu bungori nha yulu a diki la bisi. 11 Nguu a bangaanga ba Nziaambi li mu ubee makili ma banyama mu itsuru kia nzo kiavulu mu bu ngira, paa ayeelele mo weti bungori munda nyaalili a masumu. Ka manyutu ma banyama baa bali mu utsuu mo ku mbari a ngaanda. 12 Ni buuka Yiisu akwiiri ku mbari a ngaanda, paa mu makili ma nde makulu, avutulu itwaari kia baata na Nziaambi. 13 Ni mu buu, diyenani na nde ku mbari a ngaanda mu ubiti diina tsionyi di nde abiti. 14 Munda ti nha tsi nha, bisi a dili na ngaanda pe yili mu uba taanga dioosi. Bisi dili mu usaa ngaanda yikaayira. 15 Mu Yiisu, nyaala dimweesani taanga dioosi kwaa Nziaambi mbilili a bisi weti bungori. Pili mosi, bungori ba mandaa ma bibori bia bisi bili mu ukiinzi kuumbu a nde. 16 A didiimbili pe mu uyiluu mamabwe na mu ubaasila beni na beni weti baana ba nguu, munda ti ni bungori ba pili yii bali mu uha kinyi kwaa Nziaambi. 17 Ditumumu kwaa babali mu utumu beni na dikuluu nha kulu a bo. Mu ngwanya, bo bali mu ubaakebe beni taanga dioosi, munda ti bo sa bayala mutata nha kulu a Nziaambi. Disa ti bo basa isala kia bo mu kinyi, ka a mu uyaya pe, munda ti beni a dibaa ndaanda mu yo so hoolo pe. 18 Dikuundu mu bisi! Bisi dili na ilimbisi kia uba na matsimi mamabwe, na bisi dili na nzala ya udiaata bubwe mu pasi ndaa. 19 Me niloombo kwaa beni mu ukuundu, vulu-vulu, paa Nziaambi aha me muswa wa uvutuu mawasa mawasa kwaa beni. 20 Nziaambi idia kia iyeenge, asiimbili mu babakwa Pfumu a bisi Yiisu, wakiti mukebi a mameme wu munene, munda makili ma nde mali mu uhamisa nzuyisini ya bilimi na bilimi. (aiōnios g166) 21 Nyaala Nziaambi wuu aha beni lituu la uyiluu mioosi mimibwe, paa beni diyiluu litoono la nde. Nyaala nde ayiluu mu bisi mandaa mali mu uha nde kinya mu Yiisu Kristo, wuli kwaa nde buzitu mu bilimi na bilimi! Amen. (aiōn g165) 22 Baana ba nguu, me niloombo kwaa beni ndaa yi: Dikama mitimi mu uyuu mandaa ma pamini. Munda ti, mandaa ma me maasonuu beni a mali mamalayi pe. 23 Me tooni uyaabisa beni ti mwaana nguu a bisi a beni Timoteo ka bunyanga. So nde yiri mu mawasa kuni, me sa yamono beni itwaari na nde. 24 Diha mabwee kwaa boosi babali mu utumu beni na babangira boosi. Baana ba nguu babamati ku tsi ya

Yaki

1 Me ni Yaakobi, musiali a Nziaambi na wa Pfumu Yiusu Kristo. Me bii beni boosi bifuumbu kuumi na bioolo bia baata ba Iseraeli biatsiaamii mu matsi moosi. **2** Baana ba nguu ba me, diba na kinyi yalaa, mu taanga di nziesini dia mupili na mupili dibwiilili beni, **3** diayaaba ti, so imiini kia beni ibiingi nha kulu a nziesini, kio sa ibutu mukonono. **4** Ka mukonono a beni afwaana umonuu natee ku mbiingili, paa beni diyiluu uba baata babakuu, ba bamaayele, na iloo so imosi a ihele na beni pe. **5** Mbiiti muutu mosi mu beni ahele na buyeri, nyaala aloombo bo kwaa Nziaambi, wu utuu uha nde bo, munda ti Nziaambi li mu uha kwaa baata boosi mu mutimi wa bwaasi wawehe na bisieembi. **6** Ka muutu wuu, afwaana uloombo mu imiini, kwawehe a usa paa. Munda ti muutu wuu wuli mu usa paa afwaanina na mapo ma mubu, ma mupepe ali mu unaangila na li mu utsindi peembi na peembi. **7** Muutu wa pili yii, a afwaana utsimi pe ti nde sa ayaka iloo kwaa Pfumu. **8** Ka muutu wuu li na matsimi moolo-moolo, mu mioosi mi nde ali mu uyiluu. **9** Nyaala mwaana a nguu wuli muwele ayaanga, bu Nziaambi akaanaangila nde; **10** nyaala mwaana a nguu wuli isini ayaanga, bu Nziaambi akaakululu nde. Muutu wa isini sa alabuu weti ifulu kia musiti. **11** Nyanga yili mu upala, mbabiri a yo ya mifuri yili mu ukanyisa bifulu na unyiengese bitiiti. Bifulu bili mu ubwa; bubwe ba bio bali mu uwa. Bumosi ka, wa isini sa akwa na sa asiisi bisala bia nde bioosi. **12** Kinyi yili na muutu wu ubaaba na kamini a mutima mu taanga dia nziesini, munda ti nha mbisi a umweese kamini a mutimi a nde, sa abaa iburu kia mooni ki Nziaambi alasini kwaa boosi babatoono nde. **13** So muutu koti mu mapuusu, anyaala uleele ti: «Nziaambi li mu uyeesene me», munda ti a uli na ndaa yimbi pe yi ituu ukotoso Nziaambi mu mapuusu. Bumosi ka Nziaambi utu pe ukotoso muutu mu mapuusu. **14** Ka pasi muutu li mu ukoto mu ma mapuusu, mutaanga di linyungu la nde lili mu ukoo nde mu uyiluu mandaa ma mabi. **15** Mu taanga di linyungu likulu na liyele, libuti lisumu; lisumu likulu na liyele, libuti likwa. **16** Baana ba nguu bame ba litoono, dikele a bayafutu beni pe. **17** Bungori boosi ba bubwe bali mu umata ku yula, bo bali mu usutuu kwaa Taayi a liyalila, mu nde ahuli na tsobili pe so posi yili mu usobo mambuu. **18** Mu litoono la nde makulu, nde wadihii mooni mu mandaa ma nde ma mali ngwanya, paa bisi diba baba tsiomi mu biyiluu bia nde bioosi. **19** Baana ba nguu ba me ba litoono, dilibili mooni munda yi:

pasi muutu afwaana uba na malwangila mu uyuu, ka aba na maleme mu utsuu so mu ukolo kesi, **20** munda ti muutu uli kutso kesi, a ali mu uyiluu pe mandaa masuungunu nha misi mia Nziaambi. **21** Ni mu buu, dibumu mioosi mia mviindi, na biyiluu bioosi bia mutimi wu mubi. Kutso ukuluu diyaka, mandaa ma Nziaambi ali mu ukunu mutso mitimi mia beni, munda mo mali na litu la uvuusu beni. **22** Ndaa a Nziaambi a ndila mu uyuu pe, yavulu bubwe mu usalila yo. So a disalili yo pe, beni dili mu ubaafutu manyutu ma beni bame. **23** Ka muutu wu li mu uyuu Ndaa a Nziaambi kwawehe a usalila yo, afwaanina na muutu wuli mu ukengese kiinzi kia nde mu limweenyi, na nde li mu uyaaba buni nde ali. **24** Nha mbisi bwa akengisi, ka takii na limweenyi, nde diimbili nhana a tsi buni ali. **25** Ka muutu wuli mu uyii bubwe-bubwe mukele wakuu, wuli mu uha bisi bunyanga, na wanambata mu mukele wuu, muutu wuu utu pe udiimbili nde. Ka nde sa ayiluu weti bu mukele ali mu uleele. Ee, muutu wuu sa aba na kinyi mu mioosi mi nde ali mu uyiluu. **26** So muutu tsimi mutso mutimi a nde ti nde mukuundi ali, na a salili lilimi la nde mu buyeri pe, nde li mu ufutu nyutu a nde makulu, likuundu la nde lili la ibuu. **27** Dimono, kuundili ya tsieeme na ya ngwanya, nha kiinzi kia Taata wu Nziaambi: mu ubasila bitsaana na bakwiili kutso mapasi ma bo, na mu unyaala usumuu mu mandaa ma tsi.

2 Baana ba nguu ba me, beni ba diasia imiini mu Pfumu a bisi Yiusu Kristo wa buzitu, a disa lisobuso nha kati a baata pe. **2** Dimono ifwaani ki: muutu mosi wa isini, walwaata muluungu a woolo mu muleembi na alwaata bikutu bia tala, koti mu nzo a likutunu la beni; mu taanga dinadii muutu ka wa muwele, walwaata bikutu biakakuu yikoto. **3** So beni disieetili miisi mia beni kwaa muutu walwaata bikutu bia tala, na dileeli kwaa nde: «Yiri yadiaala nha, nha mbuu ya likiizii yi!» Na beni dileele kwaa muwele ti: «We ni wuli temene!» So a buu pe diaala nha: «Nha tsini a mili mia me!» **4** So dili mu uyiluu buu, beni dili mu usa lisobuso nha kati a beni. Pfuundisi a beni ya pili yii, a yafwaana pe! **5** Baana ba nguu ba me ba litoono, diyuu: Nha kati a baata ba nha tsi Nziaambi asiooli bawele, paa bo baba bisini mu imiini na babaa lpfumu kia Nziaambi, ki nde alasini kwaa baa babatoono nde. **6** Ka beni dili mu baa meengele bawele! Mu ukiinzi bisini, bunu ni bio bili mu ukwaamisa na ubiti beni nha kulu a manzo ma pfuundisi. **7** Ni bisini ka bili mu utsoro kuumbu yimbwe ya Nziaambi a beni. **8** So beni dili mu utumumu mukele a ipfumu kia Nziaambi

weti bu basonuu nde mu Mandaa ma Ngira: «Toono mbaayi a we weti bu we atoono nyutu a we makulu», mu ngwanya, beni dili mu uyiluu mamabwe. 9 Ka so beni dili mu usa lisobuso la baata, beni dili mu usa masumu. Mukele a Nziaambi li mu ufuundu beni, munda ti beni a diatumumu nde pe. 10 So muutu sumii mu mukele ndila mosi, ka nde tumimi mu mini mioosi, nde sumii mu mioosi. 11 Ni mu buu, Nziaambi waleele ti: «A soongo pe», nde aleeli ka ti: «A dusu pe». Ka mbii ti, we a soongi pe, ka we dusi, we a tumimi pe mikele mioosi. 12 Ni mu buu, mu moosi ma dili mu utsuu na mu moosi ma dili mu uyiluu, di yaba ti sa bafuundusu beni kwaa mukele mili mu uha bunyanga. 13 Mu taanga apfuundisi a baata, Nziaambi a ukwiilili pe ngebe, kwaa ba bu baahale ukwiilili bana ngebe. Ka ba bu bakwiilili bana ngebe, sa babiingi mu taanga apfuundisi. 14 Baana ba nguu ba me, mbiiti muutu leele ti: «Me ndi na imiini», so nde amweesi kio mu biyiluu bia nde pe, imiini kii utuu uvuusu nde? 15 Ka mbiiti mwaana a nguu wa baala so wa mukaasa, ali na ikutu kia ulwaata so biloo bia udia pe bia pasi iluumbu, 16 so beni a dihii bo pe, bi bo bali na bio nzala, beni diyilii bu bi so dileele kwaa bo ti: «Mabweele, nyaala Nziaambi asieme beni, dilwaata bikutu bia kioori, na didia diyutuu!» 17 Pili mosi ka, imiini kia heele a biyiluu, kio ili imiini kia kwa. 18 Ka so muutu leeli: «We li na imiini, ka me ndi na biyiluu». Me sa vutulu kwaa nde: «Mweese me, buni imiini kia we ituu uyabina kwahele a biyiluu? Na me sa mweese kwaa we imiini kia me mu biyiluu bia me.» 19 We li mu usa imiini ti Nziaambi ndila mosi ali? We li mu uyiluu bubwe. Miheebili mimibi ka miayaaba buu na mili mu uteete mu boomo. 20 We ngaa bubolo! We na nzala me mweese we ti imiini kiahele na biyiluu ili kia ibuu? 21 Buni Abraami, kaa a bisi a beni, amonii wa libweeye kwaa Nziaambi? — Munda biyiluu bia nde, mu taanga di nde a hi mwaana nde Isaki weti bungori nha yulu a diki. 22 We li mu umono ti, imiini kia nde na biyiluu biali itwaari, na imiini kia nde kia kuuyi, munda biyiluu bia nde biakiyene tsitsi na kio. 23 Ni mu buu, ma basonuu mu kaanda wa Ngira, mayeni tsitsi: «Abraami asiiri imiini mu Nziaambi, na Nziaambi amoni ti nde li wa libweeye, munda imiini kia nde», na Nziaambi ati nde nduu a nde. 24 Beni dili mu umono ti, muutu ali mu umonuu wa libweeye kwaa Nziaambi mu ndila imiini kia nde pe, mu biyiluu bia nde ka. 25 Bumosi ka kwaa Rahabi, mukaasa wa puupu. Nde amonii wa libweeye kwaa Nziaambi mu ndaa biyiluu bia nde, bu nde ayaki batumu bamati ku Iseraeli, nde avutili bo mu kuulu kimi. 26 Ni buu, weti bu wuli nyutu yahele

na muwuumu yili yakwa, imiini ka kiahele a biyiluu ili kiakwa.

3 Baana ba nguu ba me, a diba ba babalayi pe mu nziisili a mandaa ma Nziaambi, ka diyaaba ti bisi ba dibaayiisi mo, sa basieembe bisi kwalaa kwalutu baata boosi. 2 Bisi boosi dili mu uyiluu mandaa ma mabi, ma mupili na mupili. So muutu ali mu usa ma mabi pe, mu ma nde ali mu utsuu, nde li muutu wa kuu, wayaaba usalila nyutu a nde mu buyeri. 3 Mu taanga di bisi dili mu ulooso itali kia ikee mu munywa a basevaale, paa bo batumumu bisi, bisi na tsiimi mu utumu nyutu a bo yoosi. 4 Dimono ka mabootu: so bu mali mamanene, biteembi bia mifuri, bili mu utsindi mo. Mabootu maa mali mu uyene mu litumu la isuungisi ki ikee, na mu litumu la mubiti a mo. 5 Bumosi ka, lilimi lili inama ki ikee mu nyutu, ka lo lili na lituu la uyiluu mandaa ma manene. Diyaaba ka ti manhengele ma mbaa, utuu nyeengese musiti wu munene. 6 Ee, lilimi ka lili weti mbaa. Tsi a mamabi; lo lili nha kati a binama bia bisi. Lo lili mu usumunu nyutu a bisi yoosi na unyeengese idiingi kia bisi kioosi mu mbaa yili mata ku mbuungulu. (Geenna g1067) 7 Muutu li na litu la uboolo: ba banyama ba musiti, banyuny, banyama ba makala bali mu ukoo moonyo na batswi. Muutu li mu utumanga bio. 8 Ka, a uli na muutu pe wuli mu utumu lilimi: Lo lili iloo ki ibi, na a lili mu udiaala na pii pe, lo lalulu mu misa mili mu ubiti ku likwa. 9 Bisi dili mu usalila lo mu ukiinzi Pfumu, Taayi a bisi. Mu lo ka dili mu usibi baata, ba Nziaambi ayiluu mu ifwaani kia nde makulu. 10 Mandaa ma likiinzi na ma tsibili mali mu upala mu munywa mosi. Baana ba nguu ba me, a bwafwaana pe ti buba mbii buu. 11 A uli na mutswe a nziali so mosi pe, uli mu upalisa maamba ma mabwe na ma mabi. 12 Baana ba nguu ba me, a uli na muti wa mufiike pe, utuu ubutu mbutu dia olive; a uli na muti wa viinyi pe utu ubutu mbutu dia mufiike; mutswe a nziali wa maamba ma mungwa, utu pe upalisa maamba ma mabwe. 13 So nha kati a beni wuli na muutu, wuli mutsimi ti nde ngaa buyeri na mayele? Nyaala amweese buu mu ndiaatili a nde yimbwe, na mu biyiluu biakuu, mutso ukuluu na mu buyeri. 14 Ka so beni dili na mutimi waluulu mu musoyi, na muheebili wa bukwa, dinyaala uhama mu liwaa mu ulaa ti beni ba ngaa buyeri, mu uhele utsuu ngwanya. 15 Buyeri ba pili yii, a bali mu umata pe ku yula kwaa Nziaambi, bo bali ba tsi, baluulu mu imuutu, kwaa ngaa miheebili mimibi bali mu umata. 16 Kuu, kuli na musoyi na muheebili wa bukwa, kuu kuli ka butsa-butsa na mandaa ma mabi moosi. 17 Ka buyeri ba bumata ku yulu, bo bali

tsiomi mutimi watsieeme, tumake bo bali ba iyeenge, na duuyili na, bo bali mu ukwiilili bambayi ngebe, bo baluulu mu butu dia libweeye, bo a bali mu usa lisobuso nha kati a baata pe, na a bali na misi kutso likaya pe. 18 Baa bali mu usalila iyeenge nha kati a bo, bali mu ukunu mutso kio, na bali mu ukuku mbutu dia libweeye.

4 Midiingi na makaama nha kati a beni, kuni bili mu umata? Bio bili mu uyiiri mu manzala ma beni ma mabi, mamali mu usaa utumu binama bia manyutu ma beni. 2 Beni dili mu uba na nzala a iloo, ka beni utuu pe ubaa kio, ni mu buu, beni dili mu uyilimi mu udusu baata. Beni dili na nzala a iloo, ka beni kio utuu pe ubaa, ni mu buu beni dili mu ukoto mu makaama na mu midiingi. Beni a dili mu ubaa pe ki beni dili na nzala a kio, munda ti beni a diatooto pe uloombo kio kwaa Nziaambi. 3 Na so beni dili mu uloombo, na a dili mu ubaa pe, munda ti ndoombili a beni yili yimbi. Ndoombili yii yili mu usaa uyutusu manzala ma beni mahele a ndutu. 4 Beni diafwaanina na basoongi! Beni diafwaana uyaaba ti wu usa induu mu mandaa ma tsi, sa aba mutaata mu mandaa ma Nziaambi. Pasi nde watoono uba nduu a tsi, sa akituu mutaata a Nziaambi. 5 A ditsimi pe ti mu ibuu Mabasonuu mangira mali mu uleele ti: «Nziaambi li na bukwa balaa munda Muheebili wu nde asuusu mu bisi.» 6 Ka bweese ba Nziaambi ali mu uha kwaa bisi bavulu bioosi. Munda ti basonuu ka: «Nziaambi li mu udwaanisa bangaa a liwaa, ka nde li mu uyiluu mamabwe kwaa baata babakuluu.» 7 Ni mu buu, ditumumu kwaa Nziaambi; didwaanisa Saatina, na nde sa abata la na beni. 8 Diswese kwaa Nziaambi, na nde ka sa asweese kwaa beni. Diswaa mioo mia beni, beni bangaa masumu; beni bangaa kengi-kengi mu utumumu kwaa Nziaambi, ditsieemese mitimi mia beni! 9 Diba na ngebe mu mapasi ma beni, dilili na dikoto mu minyoongo. Nyaala bisiebi bia beni bikituu bilili, na kinyi a beni yikituu ngebe. 10 Dikuluu nha kulu a Pfumu, na nde sa anaangila beni. 11 Baana ba nguu, dinyaala utsuu ma mabi mu bambaayi. Wu utsuu ma mabi mu mwaana a nguu a nde. So a buu pe pasi wu ufuundusu mwaana a nguu a nde, tsuyi ka ma mabi mu Mikele mia Nziaambi, na nde fuundisi mio. Ka so we fuundisi Mikele, we a ubwatumumu mio pe, we ka mufuundisi a mio. 12 Ka ndila Nziaambi li mu uha Mikele, na ndila nde ka utuu ufuundusu baata. Ndila a nde wakuu mu uvuusu baata na mu ufuusu ka bo. We nina wa we, we wuli mu ufuundusu mbaayi a we wa bebele? 13 Ka, diyuu me mu taanga di, mbiiti muutu mosi mu beni leeli: «Lolo li so a bu

pe nha ngwaali, bisi sa diyene ku ngaanda yi, na sa didiaala kuu ilimi imosi, sa ditakaari na sa dibaa mboongo.» 14 Ee-e, beni bu diahele uyaaba bukaaba idiingi kia beni nha ngwaali! Ka beni dili weti muufu wuli mu upala mu mwaana taanga hoolo, na nha mbisi, maadiimbili. 15 Dimono bu beni diafwaana uleele: «So Pfumu tooni, bisi sa diba mooniyi, na bisi sa diyiluu ndaa yinayi so a buu pe yinaanga.» 16 Ka mu ngwanya beni dili baata bangaa liwaa, na bangaa nzala ya umonuu. Liwaa la pili yii lili bubi. 17 Ka so muutu ayaaba buni nde utuu uyiluu mamabwe, na asiiri buu pe, nde yilii masumu.

5 Mu taanga di, beni bisini diyuu me! Dilili na diba na minyoongo munda mapasi makaabwiilili beni! 2 Busini ba beni bamaakwafuu, na bikutu bia beni bamaakwadia bio kwaa batsierere. 3 Woolo na mboongo bia beni bika na malali, na malali maa sa mata imbaangi ki ibi mu beni. Na mo sa manyeengese nyutu a beni ya musunyi, weti bu mbaa yibaa nyeengese. Beni diakukii busini mu taanga dia tsieelele. 4 Beni diabisi ufutu mufutu a basiali ba bali mu utolo biloo mu matsiee ma beni. Dimono, miyaya na miloo mia bo mimaato na mia maayuhunu mu matswe ma Pfumu ngaa Mikaanga. 5 Nha tsini a toto, beni diaba na idiingi kia bisini, na kia makinyi. Manyutu ma beni maluulu mu maari, weti nyama wuli mu ukebe iluumbu ki budusu nde ku idusili kia banyama. 6 Beni diasieembi na diadusi baata babahale na matoono. Bo a bakali ma nyutu ma bo nha kulu a beni pe. 7 Baana ba nguu, dikama mitimi, natee bu Pfumu akaayiri avutuu. Dimono buni musiali a matsiee ali mu ukama mutimi mu ukebe natee bu toto diha mbutu dimbwe: nde ayaaba ti bamvulu batoombo na bandoolo bafwaana ukwanoo. 8 Beni ka dikama mitimi, diluulu mu ibaala, munda ti nzirili a Pfumu yika bebele. 9 Baana ba nguu, dinyaala uba na miyaya nha kati a beni, munda ti Nziaambi a ayafuundusu beni. Dimono mufuundisi aka bebele, nde amaayilimi mu ukoto mu nzo! 10 Baana ba nguu, dililili mooniyi mu mibili miatsuyi mu kuumbu a Pfumu. Diholo bo weti ifwaani kia kamini a mutimi, babameni miaanzi mu Pfumu kutso mapasi. 11 Bisi dibaalele ti baata bangaa mukonono bali bangaa kinyi, munda ti bo bahami natee manini. Beni diayuyi bu batsuu mu kamini a mutimi a muutu wa kuumbu Yobi mu taanga dialaa, na beni diayaaba mima Pfumu ahi nde nha tsieelele. Ee-e, Pfumu li aluulu mu ngebe na mu libweeye. 12 Baana ba nguu ba me, nha kulu a mandaa moosi, a dilaba mukisi pe: so mu yula, so mu toto, a so mu iloo ikimi pe. Nyaala, «ee-e» a beni yiba

«ee-e», «ngori» a beni yiba «ngori», paa dihele ubwa mu pfuundisi a Nziaambi. 13 So muutu nha kati a beni li kutso mapasi, nyaala akuundu. So muutu nha kati a beni li na kinyi, nyaala ayimbi mikuungu mia nziaangili. 14 So mosi mu beni li mu ubeele, nyaala atumusu bakuutu ba libuundu. Bo sa bakuundu mu nde, na sa bamuyitili maari ku yulu a mutswe mu kuumbu a Pfumu. 15 Likuundu la pili yii, la mu imiini sa livuusu mubeeri wuu: Pfumu sa abeelese nde, na masumu ma nde ma ayiluu sa basa mo kolokolo. 16 Diloombusono makolokolo mu masumu beni na beni, na dikuundusunu, paa dibeeluu. Likuundu la muutu walibweeye, lili na litu lalaa. 17 Eliya ali ka muutu weti bisi a beni: nde akuundi mu mukonono, paa mvulu anyaalaa unoo. Tumake, mvulu a anoyi pe nha tsini a toto, mu tsitsi a bilimi bitata na batsuungi basamina. 18 Nha mbisi a nhaa, nde abwikuundu Nziaambi, tumake, yula lanoyisi mvulu, na toto lamenisi mbutu dia nde. 19 Baana ba nguu ba me, so mosi mu beni maatakuu na kuulu ya ngwanya, na muutu wunu vutili nde mu kuulu yii, 20 beni diafwaana uyaaba ti: wuu wu uvutulu ngaa masumu mu kuulu yii, yi nde aba atakuu, vuusi nde mu likwa, na mundaai yii Nziaambi sa asa akuungulu masumu ma malayi ma muutu wuu.

1 Peetero

1 Me Peetero, tumu a Yiisu Kristo, ndi mu usonuu mukaanda wu. Me tsindii nde kwaa baata ba Nziaambi asoolo na bali mu udiaala weti bieenyi mu bitinini bia Ponte bia Ngalatia, bia ku Kapadoki, bia ku Asia na bia ku Bitinya. **2** Nziaambi Taayi akwisoolo beni weti buli minhana mia nde. Muheebili a nde li mu usa ti beni diba baata ba nde, paa beni ditumumu kwaa Yiisu Kristo, na paa makili ma nde matsiaamii matsieemese beni. Nyaala kolokolo na iyeenge bifwaabala kwaa beni. **3** Dibilani Nziaambi, Taayi a Pfumu a bisi Yiisu Kristo! Mu bunene ba ngebe a nde mu bisi, nde maabwaha bisi idiingi kiinyatii mu Yiisu Kristo wa siimbii mu babakwa. Nde ayillii buu, paa bisi dibaa ilimbisi kili moonyi. **4** Bisi sa dikwabaa ilimbisi kii, munda ti bisi sa ditolo mukobo wu Nziaambi aswee kwaa baba nde. Mukobo wu utuu pe ufuu, so ubiyyi, so usumuu bubwe ba nde. Nziaambi wadiswehele nde mu mayulu. **5** Ni litu la nde lili mu ukebe beni mu imiini kia beni mu Yiisu, natee bu liyobolo likaayabina mu taanga diatsieelele. **6** Diluulu mu kinya, so bu beni diafwaana umono ngebe mu taanga dikee mu mapasi ma mutindi na mutindi. **7** Woolo lo makulu libaafuu, ka bunu, bubaayesine lo mu mbaa. Bumosi ka, imiini kia beni kiavulu woolo tala, bali mu uyesene kio mu umweese ndutu a kio. Ni buu beni dikaayaka mbilili, likinzi na buzitu kwaa Nziaambi, mu taanga di Yiisu Kristo akaayiri avutuu. **8** Beni diaatono nde, so bu diahele umono nde. Beni diasia imiini kia beni mu nde, so bu beni dikeni a diamono nde pe. Ni mubuu, beni dialuulu mu kinyi ya buzitu, yili so bwa utuu pe ubiindili. **9** Munda ti, beni dimaaholo musieende a imiini kia beni: ni liyobolo la miwuumu mia beni. **10** Mibili miayii na miakengisi bubwe munda yatala liyobolo. Na mio miabili munda bweese ba Nziaambi ataasila beni. **11** Bo bakisa mifuri mu uyaaba mataanga na makuulu mamubwaanina na biliimbi biayaabisa Muheebili a Kristo. Munda ti, Muheebili wuu wali mu bo, akikwayabisa mapasi ma Kristo afwaana umono, na buzitu ba nde akaabaa nha mbisi. **12** Nziaambi amweesi kwaa mibili ti, a munda bo makulu pe bo bakibili, ka munda beni. Mu taanga di bayiisi beni Ndaa Yimbwe mu kuulu ya basiali, bo bali mu utsuu mu mo, mu lituu la Muheebili wa ngira wu batsindii wamati ku yula. So batumu, batoono umono mandaa maa. **13** Ni mu buu, diyilimi na diba likanda, di ba na nziaabili. Disa ilimbisi kia beni kioosi mu bweese ba Nziaambi akaaha kwaa beni, mu taanga di Yiisu

Kristo akaamonuu. **14** Ditumumu Nziaambi weti baana babakuluu. A diduku pe manzala mamabi ma beni diali na mo, mu taanga di beni diali kutso bundimbi. **15** Ka diba babangira mu ndiaatili a beni yoosi, weti bu Nziaambi wata beni mbila ali ka wangira. **16** Munda ti Mabasonuu ma Ngira mali mu uleele: «Beni sa diba babangira, munda ti me ndi Wangira.» **17** Mu makuundu ma beni, beni dili mu uta Nziaambi mu «Taayi». Nde li mu ufuundusu weti bwafwaana, muutu-muutu weti buli biyiluu bia nde. Ni mu buu, beni badili bieenyi nha tsini a toto nha, nyaala ndiaatili a beni yita imbaangi mu likinzi li beni dili na lo mu nde. **18** Ni mu buu, beni dayaaba mu ki tala bakuuli beni mu ndiaatili a bakaa ba beni yahele a ndutu, yi basiisili beni. Kuulili yii, a yali mu kuulu ya bisii bibifuu weti mboongo na woolo pe. **19** Ka beni diakuulii mu makili ma tala ma Kristo, wuli weti ma limeme la tsieeme lahele na ipii, na lahele na keri. **20** Nziaambi akwisoolo nde mu ndaa yii, tswaamina nzilimini a tsi. Na munda beni Nziaambi amweesi nde mu taanga diatsieelele. **21** Ni munda Kristo beni bangaa imiini mu Nziaambi, wasiimbili nde mu babakwa, na waha nde buzitu. Ni mu buu, beni dibaa usa imiini na ilimbisi mu Nziaambi. **22** Beni dimaatsieeme bu diatumumu ngwanya, mu utonosono kwahele a lisi kutso likaya weti baana ba nguu. Ni mu buu, dihama mu utonosono bana mu bana, mu mutimi watsieeme. **23** Beni diamaabutuu libutuu lilinyatii. A mu libutu li fuu pe, ka mu libutu lili mu uhele ufuu, munda Mandaa ma Nziaambi ma li moonyi mu taanga dioosi. (aiōn g165) **24** Munda ti, basonuu: «Pasi nyutu li weti ititi, na buzitu ba nde boosi weti ifulu kia matsiee. Itiiti ili mu ukanya na ifulu ili mu ubwa. **25** Ka mandaa ma Pfumu mali mu uba mu bilimi na bilimi.» Ka bunu, mandaa maa, ni ma Ndaa Yimbwe yi bayaabisi kwaa beni. (aiōn g165)

2 Ni mu buu, dinyaala mandaa moosi mamabi, mayele mamabi na lisi kutso likaya. Dinyaala ka musoyi na tsa. **2** Beni dili weti bibabaana bimaabutuu. Ni mu buu, ditoono kwa laa mandaa ma Nziaambi, weti bu imwamwaana kiatoono unywa mabeene ma nguu a nde, paa beni dikulu natee ku liyobolo la beni. **3** So beni dimaabiimbi ti Pfumu li wumubwe. **4** Diswesuu kwaa Pfumu, manya la moonyi. So bu baata babumi manya lili, lo lili latala nha misi mia Nziaambi, na ni nde asoolo lo. **5** Diswesuu kwaa nde, paa basalila beni ka weti mamanya ma moonyi, mu utuungu nzo ya muheebili. Beni sa dituungu kaba la bangaanga ba Nziaambi ba ngira. Beni sa diha nde bungori ba muheebili a nde akaayaka mu kinya

mu kuumbu a Yiisu Kristo. 6 Munda a ti nde li mu ueele mu Mabasonuu: «Mono me maasuus manya la ibwa mu Siooni. Me maasoolo lo, lo latala lili. Na wu usuusu imiini kia nde mu lo, a umono tsiony so hoolo pe.» 7 Manya li, lili na tala yalaa kwaa beni ba dia sa imiini. Ka kwaa baba hele usa imiini, weti buli mu uyaabisa Mabasonuu ma Ngira: «Manya libatuungi babumi, liimaakituu manya la mutswe la tala la ibwa.» 8 Bali mu ubwaleele ka mu Mabasonuu ma Ngira: «Lo ni manya li baata bukubu baka, na lilibwiisi bo.» Baata ba bali mu ukubu mabaka, munda ti bo bali mu ubisi utumumu mandaa ma Nziaambi. Na maa, ni mandaa mafwaana uyilimi kwaa bo. 9 Ka beni ifuumbu kibasoolo, ni kaba la bangaanga ba Nziaambi mutini. Beni dili ifuumbu kia ngira, na beni baata ba Nziaambi abaa. Nde maata beni mbili paa beni dimata ku pimi, na diyoo ku liyalila la nde lili mu ungeyene, paa beni diyaabisa biyiluu bia nde biavulu bubwe. 10 Tsiomi beni a diali pe baata ba Nziaambi, ka mu taanga di, beni ka baata ba nde. Tsiomi, Nziaambi a ali na ngebe a beni pe, ka mu taanga di, nde ka na ngebe a beni. 11 Me ndi mu uhamisa beni banduu ba me ba litoono, beni bali bieenyi na bayooyi a kuulu nha tsini a toto nha. A dikangama mu manzala ma musunyi mamabi, mali mu udwaanisa miwuumu mia beni. 12 So bangooyi bali mu usa beni weti so beni dili baata bali mu uyiluu mandaa mamabi, diba na ndiaatili yimbwe nha kati a bo. Diyiluu buu, paa ti, so bo batoori nha mbuu ya ufuundu beni mu uyiluu mamabi, bo sa bayaaba mamabwe ma beni dili mu uyiluu, na ubili Nziaambi mu iluumbu ki nde akaayiri avutuu. 13 Munda a Pfumu, ditumumu pasi litumu la tsi, so yaba mutini wuli na litumu nha yulu a boosi. 14 Ditumumu kwaa batumi ba nde atsinduu, mu usieembe bayilii a mamabi, na mu ubili bayilii a mamabwe. 15 Mu ngwanya, litoono la Nziaambi lili ti, beni diyiluu mandaa mamabwe, munda uwurusu minywa mia binzini bahele uyaamba utsuu kwaa beni. 16 Diba weti baata bali bunyanga. Ka a disalila bunyanga ba beni pe, mu uba weti livuungu mu ufuu biyiluu bia beni bibibi. Ka didiaata weti bafwaana kwaa basiali ba Nziaambi. 17 Dikiinzi baata boosi, ditoono baana ba nguu mu imiini. Dibatila Nziaambi boomo na diha buzitu kwaa mutini. 18 Beni mabooyi, dikuluu mu likiinzi loosi kwaa bapfumu ba beni. Dikuluu kwaa babali mu uyiluu mamabwe, na kwaa babali mu uyiluu mamabi. 19 Yili ndaa bweese nha kulu a Nziaambi, mbiiti muutu li mu ukama mutimi mu mapasi mahele ufwana ma nde ali mu umono, munda ti nde ayaaba ti Nziaambi li na nde. 20 Ni mu buu, ki mbilili beni dibaa so beni dikami mutini mu bikoti bi butete beni,

so beni dia yiluu bubi? Ka, so beni diyiluu bubwe, beni dili mu umono pasi mu ilimbisi, yii yili vutili a matoondo mu misi mia Nziaambi. 21 Ni munda yii Nziaambi ata beni mbili. Munda ti, Kristo, nde makulu amoni pasi mu beni. Nde asiisi beni ifwaani, paa beni diduku bitaambi bia nde. 22 Nde a ayilii masumu pe, na ndaa so mosi ya pia a yapali mu munywa a nde so hoolo pe. 23 Bu batuyi nde, nde a avutili mu ituyi pe. Bu bamweesi nde pasi, nde a afweengi muutu pe. Ka nde ayeelili mapasi ma nde mu mio mia wuli mufuundisi wa suungunu. 24 Nde makulu abiti masumu ma bisi mu nyutu a nde makulu nha yulu a muti wa kuruwa, paa ti, so diakwa mu masumu, bisi diba moonyi mu libweeye la nde. Munda ti, ni mu maputu ma nde beni diabeelii. 25 Ninha, beni diali weti bindombo biadiimbili. Ka mu taanga di, beni dimaavutuu kwaa wuli mukebi na mukali a beni.

3 Bumosi ka kwaa beni bakaasa, ditumumu balumi ba beni. Diyiluu buu paa ti, so uli na babamosi nha kati a bo bali mu uhele usa imiini mu mandaa ma Nziaambi, bakiingili mayele mu ndiaatili a beni yimbwe. Mu buu, beni a dibwaba na so tsata a uyiisi bo mandaa ma Nziaambi pe. 2 Ndili a ndiaatili a beni ya likiinzi na yatsieeme, yakuu kwaa bo mu usa imiini. 3 Bubwe ba beni a bafwaana umonuu ndili mu milwaata ya ku mbari pe: naanga diba kutu, ulwaata bilungu bia woolo so bikutu bibibwe. 4 Ka bubwe ba beni bafwaana uba ba ku kati a mutimi. Bo ni bubwe ba muheebili wa iyeenge na buleembi, babali na tala yalaa nha misi mia Nziaambi na babuhele ufuu. 5 Buu ni bwali amonuu bubwe ba bakaasa bangaa imiini, babakisa ilimbisi mu Nziaambi, mu taanga a tsi kulu. 6 Weti Saara wakitumumu kwaa Abraami na akita nde «pfumu a me». Ngwanya, so beni dili mu uyiluu mamabwe kwahele a umono boomo mu ndaa so mosi, beni dili baana ba nde. 7 Bumosi ka kwaa beni balumi, bu beni dili mu udiaala na bakari ba beni, diafwaana uba na nziaabili ti beni diavulu bo mu mifuri. Dikiinzi bo, munda ti bo bafwaana ukaba na beni, mukobo wa moonyi a bweese ba Nziaambi. Diyiluu buu, paa ti ndaa so mosi ihele uba ibaa mu makuundu ma beni. 8 Nha tsieelele, diyuhusunu na diba na matsimi mamosi beni boosi. Diyiluu uluulu mu litoono weti baana ba nguu. Diba bangaa kinya na bangaa buleembi bana mu bana. 9 A divutulu mamabi mu mamabi pe, a so itari mu itari pe. Ka divutulu: «Nyaala Nziaambi asieme we!» Munda ti, Nziaambi bu ata beni mbili ni mu uha beni lisieme. 10 Ni mu buu, mono bu Mabasonuu ma Ngira mali mu

uleele: «Watoono idiingi na umono biluumbu bia kinya, nyaala anyaaala tsa. Na anyaaala ka utsuu mandaa ma pia. 11 Nyaala atakuu na mamabi na ayiluu mamabwe. Nyaala nde asaa iyeenge mu mukonono. 12 Mundaati Pfumu anaa misi mia nde nha yulu a baata balibweeye. Nde ayilimi mu uyuu makuundu ma bo. Ka Pfumu abele boosi bali mu uyiluu mandaa mamabi.» 13 Na kaayiluu beni mamabi, so beni dili na litoono mu uyiluu mamabwe? 14 Ka, so beni dimoni pasi mundaati beni dili mu uyiluu libweeye, beni dili dialuulu mu kinyi! A diba na boomo dia baata pe, na a diviinzili mitimi mia beni pe. 15 Mu mitimi mia beni, dikiinzi Kristo weti wu basieeme. So bafuulu beni mu ubiindili ilimbisi kia beni, diba babayilimi mu mataanga moosi mu ukala kio. 16 Ka diyiluu buu mu buleembi na likiinsi. Diba na matsimi matsieeme, paa babali mu utuu ndiaatili a beni yimbwe ya bangaa Kristo, bamono tsionyi. 17 Mundaati yavulu bubwe mu umono pasi bu dili mu uyiluu mandaa mamabwe, so lili ni litoono la Nziaambi. Ka a mu uyiluu mandaa mamabi pe. 18 Mu ngwanya, Kristo ka akwiiri mbala ndila mosi mu masumu ma baata. Nde walibweeye, akwi mu baata mu bangaa matoono, paa abiti beni kwaa Nziaambi. Badusi nde mu nyutu a nde ya imuutu. Ka Muheebili wa Ngira abwiha nde moonyi. 19 Mu lituu la Muheebili wuu, nde ayeni ka mu uyaabisa Ndaa Yimbwe kwaa miheebili miali miakangama mu perese. 20 Miheebili mii ni miheebili mia baata babali batemini Nziaambi tsi kulu, bu nde akikama mutimi mu ukebe Nowa mu taanga di nde akituungu nzaasa. Ndili a mwaana baata pwoombo kele babakoti mu nzaasa na bavuyi mu nyaamba a maamba. 21 Yo lili ifwaani kia libootuu lili mu uyobolo beni, mu taanga ndi, lo a lili pe tsieemini a mviindi dia nyutu pe, ka mu usiingi mbili a Nziaambi mu matsimi masuungunu, nde li mu ukuulu beni munda Yiesu Kristo a siimbii mu babakwa. 22 Nde ayene ku yula, na adiaala nha koo kia babaala kia Nziaambi, ku batumu ba Nziaambi, bapfumu bakimi na tuu dia mayulu bali ku tsini a litumu la nde.

4 Kristo amoni pasi mu nyutu a nde, ni mu buu, beni ka dili mu umono mapasi weti nde. Mundaati, muutu wamaamono pasi mu nyutu a nde, amaakabuu na masumu. 2 Umatuu mu taanga di, beni diafwaana ubiti idiingi kia beni kia musunyi kimaasaala nha tsini a toto nha, weti buli litoono la Nziaambi. Ka, a weti buli manzala ma musunyi pe. 3 Ngwanya, tsikulu, beni dialabisi taanga dialaa mu uyiluu manzala ma bangooyi. Beni diadiaati kutso tsoongili, manzala mamabi, lidia, kolili a mala, miyaati, na kuundila biteyi.

4 Na mu taanga di, bangooyi bali mu ukimuu mu beni, mundaati beni a dili mu ubwaba itwaari na bo pe, mu idiingi kia bo kialuulu mu biyiluu bibi, na bo bali mu utuu beni kwa laa. 5 Ka bo sa bayala mutata mu biyiluu bia bo kwaa Nziaambi. Nde amaayilimi mu ufuundusu babali moonyi na babakwa. 6 Ni mu buu bayaabisa ka Ndaa Yimbwe kwaa babakwa. Paa ti, so bu bafuundisi bo mundaati idiingi kia ku tsini a toto, weti baata boosi, bo ka na kuulu mu taanga di, ya uba na idiingi weti buli litoono la Nziaambi mundaati a Muheebili. 7 Manini a mandaa moosi ka bebebe. Didaata mu mayele, na diba likanda paa beni dituu ukuundu. 8 Nha kati a tsioni, diyiluu utonosono bana mu bana. Mundaati litoono lili mu umaasa masumu mamalayi. 9 Diyakasana bana mu bana, kwahele a minhunhunu. 10 Pasi muutu mu beni ayaki kwaa Nziaambi bungori ba buweese mu usalila bamabaayi. Ni mu buu, beni sa disala isala weti bakebi bababwe ba buweese ba Nziaambi ba mupili na mupili. 11 Nyaala muutu wuli na bungori ba utsuu, asalila bo mu uyiisi mandaa ma Nziaambi. Wuli na bungori ba ubaasila bambaayi, nyaala asalila bo mu mifuri mioosi mi Nziaambi ali mu uha nde. Bwafwaana ti, mu mandaa moosi, diha buzitu kwaa Nziaambi, mu Yiesu Kristo ngaa buzitu na lituu mu taanga dioosi. Amenii! (aion g165) 12 Bambaayi ba me ba litoono, a dikimuu pe nha beni dili nha tso mbaa ya nziesini, weti so ndaa ya kimi-kimi yiyirili beni. 13 Ka bunu, diyaanga wa beni mu uba itwaari mu pasi di Kristo amoni. Mu yii, bu Kristo akaamonuu mu buzitu ba nde, beni ka diluulu mu kinyi. 14 So batuyi beni mu ndaa kuumbu a Kristo, diba na kinyi, mundaati Muheebili a Nziaambi wa buzitu li nha yulu a beni. 15 So muutu mosi nha kati a beni moni pasi, yinyaala uba mundaati nde mudusi a baata, muyibi, muyilii a mamabi, so mundaati nde akoto mu mandaa ma bangani. 16 Ka so muutu moni pasi mundaati nde ngaa Kristo, nyaala ahele umono tsionyi. Ka abili Nziaambi mundaati nde li na kuumbu «ngaa Kristo». 17 Mu taanga di pfuundisi ya tisomi yimaato. Na pfuundisi sa yikwabaanduu mu nzo a Nziaambi. Ka so pfuundisi yibaandii mu bisi, manini buni yikaaba, nha nde akaatete boosi bali mu utemenene mandaa ma Ndaa Yimbwe ya Nziaambi? 18 Weti buli mu uleele Mabasonuu ma Ngira: «So walibweeye yobii mu pasi, buni bukaaba kwaa wumubi na ngaa masumu?» 19 Ninha, nyaala boosi babumono pasi weti buli litoono la Nziaambi, bayeelele miwuumu mia bo nha mioo mia Nziaambi, Muyilii a bioosi na wanambita mu mandaa ma nde. Na nyaala ahamu mu uyiluu mamabwe.

5 Mu taanga di, me ndi mu utsuu kwaa babali bakuutu ba libuundu nha kati a beni. Me ka ndi mukutu a libuundu weti bo. Me ndi mbaangi mu mapasi ma Kristo na me sa ba itwaari mu buzitu bakaamonuu. Mono ma me loombi kwaa bo. **2** Beni bakuutu ba libuundu, beni dili weti bakebi ba mameme. Dibuungulu mukaanga wu Nziaambi aha kwaa beni. Diba likanda mu ukebe nde kwahele a ti babamuu beni, ka mu mutimi wu mubwe weti buli litoono la Nziaambi. Diyiluu buu, mu litoono la ngwanya, ka a mu nzala a mboongo pe. **3** A ditumu pe mu mifuri, baata ba Nziaambi aha kwaa beni mu ukebe. Ka diba bifwaani bibibwe kwaa mukaanga a mameme. **4** Na, mu taanga di Mukuutu a bakebi ba mameme akaamonuu, beni sa diholo iburu kia buzitu kikaabaangeyinanga taanga dioosi. **5** Bu mosi ka, kwaa beni bafuru, ditumumu kwaa bakuutu ba beni. Na beni boosi, dikuluu bana nha kulu a bana. Munda ti, Mabasonuu ma Ngira mali mu uleele: «Nziaambi abele bangaa liwaa, ka nde li mu umweese bweese ba nde kwaa babakuluu.» **6** Ni mu buu, dikuluu ku tsini a koo kia Nziaambi kia lituu, paa nde anaangila beni mu taanga di nde akese. **7** Diyeelele minyoongo mia beni mioosi nha yulu a nde, munda ti nde li mu ukebe beni. **8** Disa mayele, na diba likanda! Munda ti, mutaata a beni, mukuutu a miheebili mimibi, li mu uyoowuungu weti kosi, mu usaa muutu wu nde ukaka na udia. **9** Ditemenene nde mu uhama mu imiini. Dilibili moonyi ti baana ba nguu ba beni, mu tsi yoosi, bali mu umono mapasi na beni. **10** Beni diki ni mu ubwamono pasi mu mwaana taanga hoolo. Ka Nziaambi walulu mu bweese ba mupili mupili, ata beni mu ukaba buzitu ba bilimi na bilimi, mu itwaari na Yiisu Kristo. Nde makulu, sa akuusu beni na uhamisa beni. Nde sa abwatuungu beni nha yulu a bibwa biahama. (aĩōnios g166) **11** Kwaa nde ni lituu la bilimi na bilimi. Amen! (aĩōn g165) **12** Silvani, wu me li mu uholo weti mwaana a nguu a me wa ngwanya, abaasila me mu usonuu beni mwaana mukaanda wu. Me yiliaangi buu, mu uhamisa beni na mu uta imbaangi ti, beni diyiluu unambata mu bweese ba Nziaambi ba ngwanya. **13** Libuundu lili nha Babilooni nha, li Nziaambi asoolo lili weti beni, itwaari na mwaana a me Malako, beheeri beni mabwee. **14** Dibihisini beni na beni mu ubumbusunu mu litoono, weti baana ba nguu mu iyeenge. Dinyaala iyeenge iba na beni boosi bali bangaa Kristo!

2 Peetero

1 Me tumu a Yiesu Simoni Peetero, musiali na tumu a Yiesu Kristo, ndi mu usonuu mukaanda wu. Me tsindii nde kwaa babali mu usa imiini mu Yiesu Kristo, weti bu bisi ka diasa imiini mu nde, munda libweeye la Nziaambi a bisi na la Muyobili bisi Yiesu Kristo. **2** Nyaala bweese na iyeenge bia Nziaambi bifaabila kwaa beni, munda ti, beni diayiluu uyaaba nde na Pfumu a bisi Yiesu Kristo! **3** Mu lituu la yula, Nziaambi aha bisi bungori boosi ba dili na nzala bo mu idiingi, mu uba babanambita mu nde. Nde makulu amweesi bisi muutu wuu wa ta bisi mbili, munda uba buzitu ba nde mu amonii kwaa bisi, na mu mifuri mia nde makulu. **4** Ni mu kuulu a buzitu na bunene baa, nde akuusi ndasini di nde asi bisi, mu uha bisi biloo biavulu tala. Ni munda a bungori baa, beni dibaa moonyi wa inziaambi, na uhele uba itwaari na manzala ma tsi. **5** Ni mu buu, disa mifuri mu uyelese imiini kia beni mu ndiaatili yimbwe, na nziaabili a Nziaambi. **6** Nha yulu a nziaabili a Nziaambi, dibweese kamini a mutimi. Nha yulu a kamini a mutimi, dibweese mukonono. Na nha yulu a mukonono, nha yulu nhaa dinambita mu Nziaambi. **7** Nha yulu a unambita mu Nziaambi, dibweese litoono mu bambaayi. Tumake, nha yulu a litoono mu bambaayi, dibweese litoono mu baata boosi. **8** Ninha, mbiiti beni dili na biyiluu bibibwe bii, na mbiiti beni diyelisi bio, bio sa bibiti beni mu uhele uba babolo, na sa bikulusu beni mu nziaabili a Pfumu a bisi Yiesu Kristo. **9** Ka muutu wahele na biyiluu bii, afwaanina na ingima-ngimi, munda ti nde a ali mu umono pe bubwe. Nde li mu udiimbili ti, Nziaambi atsieemese nde mu masumu ma nde ma makulu. **10** Ni mu buu, baana ba nguu ba me, dibwasa mifuri mu uhamisa mbili yi Nziaambi ati beni, na usoolo ku nde asiooli beni. So beni diyilii buu, beni a dibwiisi imiini kia beni so hoolo pe. **11** Ninha, Nziaambi sa adibili beni kwa na haangalaa, ipfumu kia bilimi na bilimi, kia Pfumu na Muyobili a bisi Yiesu Kristo. (aiōnios g166) **12** Ni mu buu, me ndi na matsimi ma ubaalibilanga beni mandaa maa, so bu beni diakwayaaba mo, paa beni dinambita mu ngwanya yi beni diayaki. **13** Ka me nitsimi ti, bu me keni moonyi mu nyutu ya imuutu yi, me nafwaana ubaalibilanga beni moonyi mu mandaa maa, paa beni diba likanda. **14** Ka me nayaaba ti, taanga dia usiisi nyutu ya imuutu yi, dili mu uyiri mawasa-mawasa, weti bu Pfumu a bisi Yiesu Kristo ayaabisi me yo. **15** Ni mu buu, so nha mbisi a nziendila me, me sa sa ti, beni dibaalibilanga moonyi taanga dioosi mu mandaa maa moosi. **16** Ni mu buu,

a yili pe mu matsaba ma baata babala mu ubala, bisi diayaabisa kwaa beni nziriri a Pfumu a bisi Yiesu Kristo ya lituu. Ka mu misi mia bisi ba me, diamoni bunene ba nde. **17** Nde ayaki kwaa Nziaambi Taayi, likiinzi na buzitu, mu taanga di ndaa ya buzitu yayuyini. Yo yaleeli: «Wuunawu ni Mwaana a me walitono ndaa. Mu nde me nasuusu kinyi a me yoosi.» **18** Bisi bameme diayuyi ndaa yii bu yo yamati ku yula, mu taanga di bisi diali na nde nha yulu a mulaanda wa ngiri. **19** Ni mu buu, bisi dili na imiini kialaa mu ndaa maleeli mbili. Beni ka diafwaana unambita mu mo. Mo mafwaanina na mwiindi wuli mu ungeyine kutso pimi, natee bu bwisi bukia, na mbwelele wa ngwaali upala mu uyalisa mitimi mia beni. **20** Tswaamina a moosi, diyiluu uyaaba ti, muutu so mosi pe wu utuu ubiindili mu inde makulu, mbilili yili mu Mabasonuu ma Ngira. **21** Munda ti, a uli na mbilili so mosi pe yi muutu ayaki mu imuutu. Ka Muheebili wa Ngira li mu ubiti baata mu uyaabisa mandaa ma Nziaambi.

2 Weti bwali na mbili mia pia nha kati a baata ba lserali mu tsi kulu, sa uba ka na bayiisi ba pia nha kati a beni. Mu mayele ma peluu, bo sa balooso nziisili yimbi yiyibiti beni ku pfuuyili, na sa batunu Pfumu wa suumbi bo mu uyobolo bo. Mandaa maa sa mabiti bo ku pfuuyili. **2** Baata babalayi sa baduku bo mu biyiluu bia bo bia tsoongili. Mu ndaa bo, baata sa batuu kuulu ya ngwanya. **3** Munda nzala ya ubaa bioosi, bayiisi ba pia baa, sa basalila beni mu kuulu a mandaa ma peluu. Ka umata bele pe, pfuundisi a bo yamaayilimi, na pfuuyili a bo a yabwasaala la pe. **4** Ngwanya, Nziaambi a amoni pe ngebe a batumu ba nde babasi masumu. Ka nde wabadumini ku mbuungulu, ku bakutulu bo mikuru kutso pimi, mu ukebe iluumbu kia pfuundisi. (Tartaroō g5020) **5** Nde a amoni pe ka ngebe dia baata ba tsi kulu. Ka mu taanga di nde ayitili nyaamba nha yulu a tsi yi yaluulu mu baata bangaa masumu, nde avuuyisi Nowa wakiyaabisa mandaa ma libweeye. Nowa avuyi na baata tsaamba bakimi. **6** Bumosi ka, Nziaambi asieembi baata ba mu mangaanda ma ngaanda a Sodom na Ngomoro, bu afuuyisi mo mu mbaa. Nde akitis mo lifutu mu uha ifwaani kia makaabwiilili baata boosi bangaa masumu. **7** Ka bunu, nde akuulu Loti, muutu walibweeye. Nde akimono pasi mu biyiluu bia bo biatsoongili bia baata ba mu taanga dia nde. Baata baa a bali na likiinzi so hoolo pe mu Nziaambi. **8** Ngaa libweeye wuu, akidiaala nha kati a bo, akimono na akiyuu moosi ma bo bakiyiluu pasi iluumbu. Na ndiaatili a bo wa hele na Mikele yakiviinzili mutimi a nde wa muutu wa libweeye. **9** Ni mu buu, Pfumu li muutu wayaaba buni

nde ukuulu mu nziesini, baata babanambata mu nde. Na nde ayaaba ka unyaala bababi paa asiembe bo mu iluumbu kia pfuundisi. 10 Nde sa asiembe baata bali mu uduku manzala ma bo makulu ma musunyi, na bali mu utsoro litu la Nziaambi. Bayiisi ba pia ba bali na ikaani na liwaa, bo a bali na boomo so hoolo pe mu utuu biyiluu bia buzitu bia ku mayulu. 11 Ka bunu, so batumu ba Nziaambi babavulu bo unaanguu mu mifuri na mu lituu, a bubaatuu na uha pfuundisi, mu biyiluu bia buzitu bia ku yulu bi pe, nha kulu a Pfumu. 12 Ka bayiisi ba pia ba, bubaayiluu mandaa weti banyama bahele na mayele, babafwaana ti bakaanga na badusu bo. Bo bali mu utuu biyiluu bia buzitu bibahele uyaaba. Nziaambi sa adusu bo, weti bu baata bali mu udusu banyama ba musiti. 13 Ni mu buu, bo sa baholo musieende mu moosi mamabi ma bali mu uyiluu. Bo bali mu usalila manzala ma bo mamabi nyanga-bala, kwahele a tsionyi. Bo bali mu usumunu na usa saa biloo bia itwaari, mu taanga di bo bali itwaari na beni mu mikuungi. 14 Misi mia bo mialuulu mu nzala usoongo. Bo a bubaayutuu pe mu manzala a mandaa mamabi. Baata bangaa imiini ki kee bubaakoluu mu mieete mia bo. Mitimi mia bo mialuulu mu mwaanzi a mboongo. Bo bali baana ba tsibili. 15 Bu bamaasiisi kuulu yasuungunu, na bo bamaadiimbili, mu uduku kuulu yaduki Balaami, mwaana a Bosoro. Nde akitoono mufutu wudibakiha nde, mawasa mawasa mu uyiluu mandaa mamabi. 16 Ka Nziaambi asiembi nde mundaamamabi ma nde ayilii. Mwaana puundi mu ubahele utsuu, atsuyi weti muutu, na asukisi lari la mubili wu. 17 Baata ba bafwaanina na bidia bili mu uhele ubwपालisa maamba. Bo bafwaanina na matuti ma piindi ma iteembi ili mu ubingi kwahele a unooso mvulu. Bamaaswehele bo mbuu kutso pimisi dia mvibuu. 18 Mu ukuusu manzala ma manyutu ma bo matsoongili, bo bubaatsuu kwalaa, mandaa ma buu a buu. Bo bali mu udiaata buu, paa badiimbisi baata babamaakiingili mayele liaalili. 19 Bo bali mu ulasina bo bunyanga. Ka bunu, bo makulu batee ba biyiluu bibibi. Mundaam ti, pasi muutu li mutee a biyiluu bili mu utumu nde. 20 Baata babamaakiingili mayele liaalili ba, bamaavuu ku tsini a lituu la mandaa mamabi ma tsi, mundaam ti bo bamaayaaba Pfumu na Muyobili a bisi Yiisu Kristo. Ka so bo babwibwa ku tsini a lituu la mandaa mamabi maa, bo sa bakoto mu pasi diavulu di bo bali na dio tsiomi. 21 Mundaam ti, bo bali bayii ndiaatili yimbwe. Ka nha mbisi, bo banyaali ubwatumumu mikele mia ngiri mia Nziaambi mibayiisi bo. Ali yavulu bubwe kwaa bo, mu uhele uyii ndiaatili yasuungunu nha kulu a Nziaambi. 22 Miyilimi kwaa

bo mifwaanina na tsaba yili mu uleele: « Mbwa maabwayadia biluyi bia nde.» So a buu pe: «Ngulu nha mbisi a uyobo maamba, maabwawutuu kutso mitamba.»

3 Banduu ba me ba litoono, wuunawu ni mukaanda wa mioolo me ndi mu usonuu kwaa beni. Mu mio miamioolo, me tooni ulibili beni moonyi, mu utsieemese matsimi ma beni mu yatala mandaa ma me naleeli kwaa beni. 2 Me natoono ti beni dilibili moonyi mu mandaa makwaleele beni mibili mia Nziaambi mia ngira. Na, a didiimbili pe ka tumini di Pfumu na Muyobili a bisi Yiisu Kristo, ahi kwaa batumu ba nde mu uyaabisa beni. 3 Diyliluu ukwayaaba ndaa yi: mu biluumbu bia tsieelele, baata bangaa manzala mamabi na baluulu mu saa, sa bayiri. 4 Bo sa baleele mutso saa: «Nde alasini uyiri, a buu pe? Ninha kuni ali? Bakaa ba bisi bakwiiri bele pe! Ka mandaa moosi bu mali, ni buuna bu mali umata mbaandila tsi!» 5 Ka, bo bali mu udiimbili mu usaa nhana ti: umata bele pe, Nziaambi ayilii yulu na tsi mu ndaa a nde. Nde akabili toto na maamba na apalisi toto nha kati a maamba. 6 Bumosi ka, mu taanga di nyaamba yafuyi toto, tsi yikulu yadiimbili. 7 Mu yatala mayulu na tsi bia lolu bi, ni maana mandaa ma Nziaambi maa, makebe bio mundaammbaa. Mo makebe bio mundaam iluumbu kia pfuundisi, bu bangaa masumu bakaafuu. 8 Ka banduu ba me ba litoono, uli na ndaa mosi yi beni diafwaana uhele udiimbili: Kwaa Pfumu, iluumbu imosi ili weti makama kuumi ma bilimi, na makama kuumi ma bilimi mali weti iluumbu imosi. 9 Pfumu a ali mu udingi pe mu ukuusu lilasina la nde, weti bu babamosi bali mu utsimi. Ka mundaam beni nde ali mu ubaakebesele. Mundaam ti, nde a atoono pe ti muutu so ndila mosi afuu. Ka nde atoono ti baata boosi bakiingili mayele. 10 Iluumbu kia Pfumu sa iyiri, weti buli mu uyiri muyibi. Mu iluumbu kii, mayulu sa madiimbili mu idumu ki inene. Mbaa sa yinyeengese biloo bioosi bili mu mayulu. Toto na biyiluu bia nde bioosi, sa biyabina mu iluumbu kia pfuundisi. 11 Bu yili ti biloo bii bioosi ka sa bidiimbili, beni diafwaana uyiluu uyaaba buni beni diafwaana udiaata! Dinyaala ti ndiaatili a beni yiba ya bungiri, na ya libweeye, na diba bakangama mu Nziaambi. 12 Diyliluu ukebe nziriri a iluumbu kia Nziaambi, na disaa ti kio iyiri mu mawasa. Mu iluumbu kii, mayula sa masulumunu mu mbaa, na bioosi bia mu mayulu sa bisulumunu mu kiaangila kia milee mia mbaa. 13 Ka bisi dili mu ukebe, weti buli lilasina la nde, mayulu mamanyatii na tsi yinyatii kukaaba libweeye. 14 Ni mu buu, banduu ba me ba litoono, bu dili mu ukebe iluumbu kii, disa mifuri

mia beni mioosi mu uba babatsieeme na bahele a ker
nha misi mia Nziaambi, na mu uba mu iyeenge na
nde. **15** Diyaaba ti, ni munda liyobolo la beni Pfumu
ali mu ubaakama mutimi. Maa ni mandaa matooni
uleele Pawuli, mwaana a nguu a bisi wa litoono,
bu nde asionii kwaa beni, mu mayele ma Nziaambi
aheeri nde. **16** Ni buu nde asonuu mu mikaanda
mioosi nha nde ali mu utsuu mu mandaa maa. Uli na
bitsuru bili na pasi mu ubahala mu mikaanda mii. Na
baata bangaa bundimbi na bahele na mayele bali mu
utekese mambiindili ma mandaa maa, weti bu bo bali
mu utekese mambuu ma mamosi ma Mabasonuu ma
Ngira. Ni mu buu, bo bali mu ufuu mu ibomakulu. **17**
Banduu ba me ba litoono, mu taanga di, me ndi mu
udutu beni matswi. Ni mu buu, disa mayele! Dikele
a diyadiimbili mu mamabi ma baata babahale na
mikele. Na dikele a diyadiimbisi ilimbisi kia beni ki dili
na kio. **18** Ka dihama mu ukulu mu bweese na mu
nziaabili a Pfumu na muvuuyisi a bisi Yisu Kristo.
Kwaa nde buzitu mu taanga di na mu bilimi na bilimi.
Nyaala buzitu buba kwaa nde, mu taanga di natee
mu taanga dikaayira! Amen. (aiōn g165)

1 Yowani

1 Bisi dili mu uyaabisa beni Ndaa yili mu uha moonyi. Ndaa yii, yili umata mbaandila tsi. Bisi diayuyi yo. Bisi diamoni yo mu misi mia bisi bameme. Bisi diakengisi yo. Na mioo mia bisi miabeembi yo. **2** Moonyi amonii, na bisi diamoni nde! Bisi dili bambaangi ba nde, na dili mu uyaabisa beni moonyi wa bilimi na bilimi wuu, wali na Taayi, na wamonii kwaa bisi. (aiōnios g166) **3** Mandaa ma bisi diamoni na diayuyi, ni mo ka bisi dili mu uyaabisa beni. Bisi dili mu uyaabisa beni mo, paa beni ka diba weti bisi mu itwaari ki dili na kio na Taayi, na Mwaana a nde Yiiu Kristo. **4** Na bisi dili mu usonuu mandaa ma, paa kinya a bisi yiba yakuu. **5** Dimono ndaa yi bisi diayuyi kwaa Yiiu Kristo, na yi bisi dili mu uyaabisa kwaa beni: Nziaambi ni liyalila, na a uli na pimisii so hoolo pe mu nde. **6** So dileeli ti bisi dili itwaari na nde, ka bunu bisi dili mu uba kutso pimisii, dili bangaa pia, na a dili mu usalila ngwanya pe. **7** Ka so bisi dili mu uba kutso liyalila, weti bu Nziaambi nde makulu ali kutso liyalila, bisi dili mu itwaari bana mu bana. Na Yiiu, mwaana a Nziaambi, watsala makili na nde, li mu utseemese bisi mu masumu moosi. **8** So bisi dileeli ti a diasa masumu pe, bisi dili mu ufutu pia mu bisi bame, na ngwanya a yili mu bisi pe. **9** So disiiingi masumu ma bisi nha kulu a Nziaambi, bisi utuu usa ilimbisi mu nde, mundaa ti nde li wa libweeye: nde sa asa masumu ma bisi kolo-kolo, na utseemese bisi mu bubi boosi. **10** So dileeli ti a dili na masumu pe, bisi dili mu umweese ti Nziaambi li ngaa pia, na mandaa ma nde a mali mu bisi pe.

2 Baana ba me, me ni sonuu beni mandaa ma, paa beni dinyaala usa masumu. Ka so disi masumu, bisi dili na muutu wu ukala bisi kwaa Taayi. Ni Yiiu Kristo, muutu wa libweeye. **2** Mundaa ti Yiiu Kristo ayeelili nyutu a nde weti bungori, paa Nziaambi amaasa masumu ma bisi. Ka a ndila masumu ma bisi pe, ka Nziaambi amaasa masumu ma baata ba matsi moosi. **3** Mbii ti bisi dili mu utumumu mukele mia Nziaambi, yili mu umweese ti bisi diayaaba Kristo. **4** So muutu leeli: «Me nayaaba Nziaambi», ka nde a tumimi pe mukele mia nde, nde li ngaa pia, na ngwanya a yili mu nde pe. **5** Ka so muutu tumimi mandaa ma Nziaambi, litoono la Nziaambi lili lakuu mu nde. Ni buu bisi dili mu uyaaba ti bisi dili itwaari na Nziaambi. **6** Wu uleele ti nde li itwaari na Nziaambi, afwaana uduku bitaambi bia Yiiu. **7** Banduu ba me ba mutimi, mukele wu me ndi mu usonuu beni wu, a ali pe mukele wu munyatii. Ka mukele wu mukulu wu

beni diayaki, umatuu mbaandili. Mukele wu mukulu wu, li ndaa yi beni diamaakwayuu. **8** Ka bunu, nde li mukele wu munyatii me ndi mu usonuu kwaa beni. Ngwanya a mukele wu li mu uyabina mu Kristo na mu beni. Mundaa ti pimisii dili mu ulabuu, na liyalila la ngwanya lili mu uyalisa, na lili mu ungeyene. **9** Wu uleele ti nde li kutso liyalila, ka li mu ubele mwaana a nguu a nde, nde keni kutso pimisii. **10** Wu utoono mwaana a nguu a nde, li kutso liyalila. Ni mu buu, a uli na iloo so imosi pe ki ituu ubwiisi imiini kia nde. **11** Ka wu ubele mwaana a nguu a nde, li kutso pimisii. Nde li mu uyooyene kutso pimisii. Nde a ayaaba pe ku ali mu uyene, mundaa ti pimisii dimaakitisi nde ingimangimi. **12** Me ni sonuu kwaa beni baana ba me, mundaa ti masumu ma beni bamaasa kolo-kolo mu kuumbu a Yiiu Kristo. **13** Me nisonuu kwaa beni bibuti bia me, mundaa ti beni diayaaba muutu wuli moonyi umatuu mbaandila tsi. Me nisonuu kwaa beni bafuru, mundaa ti beni dimaabiingi Mukuutu a mamabi. **14** Me nisonuu kwaa beni banduu ba me ba mutimi, mukaanda wu me nisonuu beni, mundaa ti beni diayaaba Taata wu Nziaambi. Me nisonuu kwaa beni bataata, mundaa ti beni diayaaba muutu uli moonyi umatuu mbaandila tsi. Me nisonuu kwaa beni bafuru, mundaa beni dili na mifuri. Mandaa ma Nziaambi madiaalila mu beni na beni diabiingi Mukuutu a mamabibi. **15** A ditoono ndiaatili yimbi ya baata ba tsi pe, na a ditoono iloo so imosi kili mu tsi pe. So muutu tooni tsi, litoono la Taayi a lili pe mu nde. **16** Mundaa ti, biloo bili nha tsi, ni: manzala mamabi ma imuutu, linyungu, lizoo la busini. Mandaa maa moosi a mali mu umatuu kwaa Taayi pe, ka kwaa tsi. **17** Ngwanya, tsi sa yilabuu, na manzala ma yo moosi mamabi. Ka muutu wuli mu uyiluu litoono la Nziaambi, nde li na moonyi wa bilimi na bilimi. (aiōn g165) **18** Baana ba me, di ni taanga dia tsieelele! Beni diayuyi baleeli ti Mutaata a Kristo sa ayiri. Ka dimono, mu taanga di, mitaata mia Kristo mialaa nha mili. Mundaa yii, bisi dimaayaaba ti di ka taanga dia tsieelele. **19** Baata ba bamati nha kati a bisi. Bo a bali bambaayi ba bisi pe. Mundaa ti, so bo ali bambayi ba bisi, bo bakeni uba na bisi. Ka bo bamati nha kati a bisi, paa buyabina ti, ngwanya bo a bali bambaayi ba bisi pe. **20** Ka kwaa beni, baha Muheebili wa Ngira. Yiiu Kristo aha beni nde, ni mu buu, beni boosi diayaaba ngwanya. **21** Ni mu buu, mbiiti me ndi mu usonuu mukaanda wu, a mundaa ti beni a diayaaba pe ngwanya. Ka mundaa ti beni diayaaba yo. Me nisonuu beni mukaanda wu, mundaa ti beni diayaaba ka ti, ndaa so mosi yapia a yili mu umata mu ngwanya pe. **22** Na li ngaa pia? Ngaa pia muutu

wuli mu uleele ti Yiesu a ali Kristo pe. Muutu wuu li mutaata a Kristo: nde li mu ubisi Taayi na Mwaana. **23** Ni mu buu, muutu wu ubisi Mwaana a ali ka na Taayi pe. Wu usiingi Mwaana, maasiingi ka Taayi. **24** Ni mu buu, dikebe bubwe mu mitimi mia beni, mandaa ma beni diayuyi umatuu mu mbaandili. So beni dikebi mu mitimi mia beni, mandaa ma beni diayuyi umatuu mu mbaandili, beni ka sa diba itwaari mu Mwaana na mu Taayi. **25** Ka dimono lilasina li Kristo wadisiri: bisi sa diba moonyi mu bilimi na bilimi. (aiōnios g166) **26** Me nadisooni mandaa ma, mu toono a baata babali mu usaa udiimbisi beni. **27** Ka kwaa beni, Muheebili wa ngira wu beni diayaki kwaa Kristo, li mu beni. Ni mu buu, beni a dili na nzala ti bayiisi beni pe. Munda ti Muheebili wa Ngira li mu uyiisi beni moosi. Nde li mu uleele ngwanya, na a ali mu ufutu pia pe. Ni mu buu, diyiluu ma nde ali mu uyiisi beni: Diba itwaari mu Kristo! **28** Ee-e, baana ba me, diba itwaari mu Yiesu. Diyiluu buu, paa beni diluulu mu ilimbisi mutaanga di nde akaamonuu. Na dinyaala ukwa tsionyi nha kulu a Kristo, iluumbu ki nde akaayira. **29** Beni diayaaba ti Kristo li Walibweeye. Munda yi, beni diafwaana uyaaba ka ti, pasi muutu wuli mu uyiluu libweeye, li mwaana a Nziaambi.

3 Dimono mu ki iteesi Taayi atoono bisi: bali mu uta bisi baana ba Nziaambi. Na ngwanya bisi dili baana ba nde! So tsi a yayaaba bisi pe, munda ti yo a yayaaba Nziaambi pe. **2** Banduu ba me ba mutimi, mu taanga di, bisa-beni baana ba Nziaambi dili. Na, ngwanya bisi keni a diayaaba pe na yaki-yaki, na bisi dikaafwaanina mu taanga dikaayira. Ka bisi diayaaba ti, mu taanga di Kristo akaayira, bisi sa difwaanina na nde, munda ti bisi sa diamumono weti bu nde ali. **3** Pasi muutu wu usa ilimbisi kia nde mu Kristo, sa aba watsieeme, weti bu nde makulu Kristo, li watsieeme. **4** Pasi muutu wuli mu usa masumu, li mu utsala mikele mia Nziaambi. Munda ti usa masumu ni tsialili a mikele. **5** Beni diayaaba ti: Yiesu Kristo ayiri mu umaasa masumu. Na mu nde, a uli na masumu pe. **6** Ni mu buu, muutu wu unambita mu nde, a ali mu ubwayiluu masumu pe. Ka wuli mu uhama mu usa masumu, li mu umweese ti nde keni a amono Yiesu Kristo pe, na nde a ayaaba Yiesu Kristo pe. **7** Baana ba me, a dinyaala pe ti muutu adimbisi beni! Muutu wuli mu uyiluu ma libweeye, li nde makulu walibweeye, weti bu Yiesu Kristo ali walibweeye. **8** Muutu wuli muhama mu usa masumu, nde li wa Saatina, munda ti Saatina asi masumu umata mu mbaandila tsi. Mwaana Nziaambi ayiri nha tsi, mu utsala biyiluu bia Saatina. **9** Pasi muutu wuli

mwaana a Nziaambi, a ali mu ubwasa masumu pe. Munda ti libutu li Nziaambi akunu lili mu nde. Nde utuu pe uhama mu usa masumu, munda ti Nziaambi Taayi a nde. **10** Dimono buni butuu usa lisoboso nha kati a baana ba Nziaambi, na baana ba Saatina: pasi muutu wuli mu uhele uyiluu mandaa ma libweeye, so wuli mu uhele utoono mwaana a nguu a nde, muutu wu a ali wa Nziaambi pe. **11** Dimono ndaa yi beni diayuyi umata mu mbaandili: Ditonosonani bana mu bana. **12** A disa pe weti Kayini: nde ali mwaana a Wumubi, na nde adusi mwaana nguu a nde. Na mu ima nde wamudusi? Munda ti biyiluu bia Kayini ali bibibi, ka biyiluu bia mwaana a nguu a nde ali bibibwe. **13** Baana ba nguu, a dikimuu pe, so baata ba tsi yi babeli beni. **14** Bisi diayaaba ti, diamaamata ku likwa, na dika moonyi. Munda ti bisi diatono baana ba nguu. Wuli litoono pe, nde keni mu likwa. **15** Pasi muutu wuli na ibelili mu mwaana a nguu a nde, nde mudusi ali. Ka beni diayaaba ti pasi mudusi a baata, a ali na moonyi wa bilimi na bilimi pe. (aiōnios g166) **16** Dimono, buni dili mu uyaaba litoono: Yiesu Kristo aheeri moonyi a nde mu ndaa bisi. Ni mu buu, bisi ka diafwaana uha idiingi kia bisi mu ndaa baana ba nguu ba bisi. **17** So muutu li na mbayili, na moni mwaana a nguu a nde li nzala a iloo, ka muutu wu kuti mutimi nde, na abaasili nde pe, buni nde utuu uleele ti nde atoono Nziaambi mu mutimi a nde? **18** Baana ba me, dinyaala uba na litoono la ndila mu bibori, lili na bitoolo biabibwe. Ka diba na litoono la ngwanya lili mu umonuu mu biyiluu. **19** Dimono buni bisi dikaayaaba ti, bisi dili baata ba ngwanya. Dimono buni mitimi mia bisi miba na ilimbisi nha kulu a Nziaambi. **20** Ngwanya, so bu yili ti mitimi mia bisi mili mu ufuundu bisi. Bisi diayaaba ti Nziaambi avulu mitimi mia bisi mu bunene, na nde ayaaba mandaa moosi. **21** Banduu ba me ba mutimi, so mitimi mia bisi a mifuundi bisi pe, bisi sa utuu uba na ilimbisi nha kulu a Nziaambi! **22** Bi bisi dili mu uloombo kwaa nde, bisi dili mu uyaka bio kwaa nde. Munda ti bisi dili mu utumumu mikele mia nde, na bisi dili mu uyiluu mi nde atoono. **23** Dimono mi Nziaambi ali mu utumu bisi. Disaanani imiini mu kuumbu a Mwaana a nde, Yiesu Kristo, na ditonosonani bana mu bana, weti bu Kristo waditumi. **24** Muutu wuli mu utumumu mikele mia Nziaambi, nde li anambita mu Nziaambi, na Nziaambi anambita mu nde. Dimono buni dituu uyaaba ti Nziaambi anambita mu bisi. Bisi diayaaba ti nde anambita mu bisi, munda ti nde aha bisi Muheebili a nde.

4 Banduu ba me ba litoono, a disa pe imiini mu boosi babuleele ti, Muheebili wa Ngira li mu bo. Ka diyiluu ukengese mandaa ma bo, mu uyaaba mbiiti muheebili wuli mu bo, kwaa Nziaambi amata. Munda ti, mibili mia pia mialaa miamaatsaamuu mu tsi. **2** Dimono buni beni dituu uyaaba mbiiti muutu li na Muheebili a Nziaambi. Pasi muutu wuli mu uleele ti ngwanya Yiusu Kristo abutii mu musunyi, nde li na Muheebili a Nziaambi. **3** Ka pasi muutu wu uhele usiingi mandaa maa, nde a ali na Muheebili a Nziaambi pe. Ka muutu wuu li na muheebili wa Mutaata a Kristo. Beni diayuyi ti muheebili wuu sa ayiri, na mu taanga di nde amaata mu tsi. **4** Ka beni baana ba me, beni dili baba Nziaambi, na beni diamaabwiisi mibili mia pia mii. Munda ti Muheebili wuli mu usala mu beni, avulu litu na muheebili wuli mu utumu mu tsi. **5** Baata ba, bali baata ba tsi. Bo bali mu utsuu weti bu baata ba tsi bali mu utsuu, na tsi yili mu uyuu bo. **6** Ka bisi dili baata ba Nziaambi. Muutu wayaaba Nziaambi li mu uyuu bisi. Ka muutu wuli a wa Nziaambi pe, nde utuu pe uyuu bisi. Ni buu bisi dili mu uyaaba Muheebili wa ngwanya, na muheebili wa ndiimbisi. **7** Banduu ba me ba mutimi, ditonosonani bana mu bana, munda ti litoono kwaa Nziaambi lamata. Pasi muutu wuli na litoono, li mwaana a Nziaambi, na nde ayaaba Nziaambi. **8** Muutu wahele na litoono, a ayaaba Nziaambi pe, munda ti Nziaambi ni litoono. **9** Dimono buni Nziaambi amweese litoono la nde mu bisi: nde atsindii Mwaana a nde, ndila mosi nha tsi, paa dibaa moonyi mu nde. **10** Dimono buli litoono: a bisi pe diatono Nziaambi, ka nde atono bisi. Nde atsindii Mwaana a nde, waheeri nyutu a nde weti bungori, paa Nziaambi amaasa masumu ma bisi. **11** Banduu ba me ba mutimi, so Nziaambi atono bisi mu iteesi kia buu, bisi ka diafwaana utonosono bana mu bana. **12** A uli na muutu pe wamaamono Nziaambi. Ka bunu, so ditonisini bana mu bana, Nziaambi li adiaala mu bisi, na litoono la nde mu bisi lili lakuu. **13** Dimono buni bisi dili mu uyaaba ti dili mu Nziaambi, na Nziaambi adiaala mu bisi: nde wadihi Muheebili a nde. **14** Bisi diamoni, na dili mu uta imbaangi ti Taayi atsindii Mwaana a nde, mu uba Muyobili baata ba tsi yoosi. **15** So muutu siingi ti Yiusu li Mwaana Nziaambi, Nziaambi li mu nde, na nde li mu Nziaambi. **16** Na bisi, diayaaba, na diasa imiini ti, Nziaambi atono bisi. Nziaambi ni litoono. Pasi muutu wuli mu uba mutso litoono, nde li mu Nziaambi, na Nziaambi li mu nde. **17** Ka mbiiti ti litoono lili lakuu nha kati a bisi, bisi utuu uba kwahele a boomo mu iluumbu kia pfuundisi. Bisi utuu uba kwahele a boomo, munda ti, idiingi kia bisi nha tsi nha, kiafwaanina na kia Yiusu Kristo. **18**

A uli na boomo pe mu litoono la Nziaambi. Litoono lakuu lili mu umaasa boomo. Munda ti boomo bali mu uta tsiembili. Muutu wuli na boomo a ali pe na litoono lakuu. **19** Ka bisi dili na litoono, munda ti Nziaambi akwatoono bisi. **20** So muutu leeli: «Me natoono Nziaambi», ka li mu ubele mwaana a nguu a nde, nde li ngaa pia. Ni mu buu, so nde a tooni pe mwaana a nguu a nde, wu nde ali mu umono mu misi mia nde, nde utuu pe utoono Nziaambi wu nde ali mu uhele umono. **21** Dimono mukele wu nde aha bisi: watoono Nziaambi, afwaana ka utoono mwaana a nguu a nde.

5 Pasi muutu wu usiingi mu ngwanya yoosi ti Yiusu ni Kristo, nde li mwaana Nziaambi. Na pasi wu utoono Taata wu Nziaambi, tooni ka mwaana wabutuu mu nde. **2** Dimono buni bisi dili mu uyaaba ti diatono baana ba Nziaambi. Bisi dili mu uyaaba ti diatono bo, mu taanga di bisi diatono Nziaambi, na dili mu usalila mikele mia nde. **3** Mu ngwanya, mbiiti bisi diatono Nziaambi, bisi diafwaana utumumu mu mikele mia nde. Mikele mia nde a mili na pasi pe. **4** Munda ti pasi mwaana a Nziaambi, li mu ubiingi nha yula a tsi. Na, ni mu imiini kia bisi mu Yiusu, dili mu ubiingi nha yulu a tsi. **5** Ninha, na utuu ubiingi nha yulu a tsi? Ndili a muutu wu usa imiini, ti Yiusu ni Mwaana a Nziaambi. **6** Yiusu Kristo ni muutu wayiri na iliimbi kia maamba na kia makili. Nde a ayiri na ndila iliimbi kia maamba pe. Ka nde ayiri na iliimbi kia maamba na kia makili. Muheebili wa Ngira li mu uta imbaangi mu ndaa yii, munda ti Muheebili li ngwanya. **7** Bambaangi batata, ni: **8** Muheebili wa Ngira, maamba na makili. Bo batata bali mu uta imbaangi imosi. **9** Bisi dibaasiingi bimbaangi bia baata, babayaaba mandaa. Ka bunu, mandaa ma Nziaambi ayaaba mavulu bunene, mo ni imbaangi kia Nziaambi. Na mandaa ma nde, ni Mwaana a nde. **10** Ni mu buu, muutu wu usa imiini mu Mwaana a Nziaambi, maasiingi imbaangi kii. Ka wu uhele usa imiini mu Nziaambi, li mu ukitis Nziaambi ti li ngaa pia. Munda ti nde a ali mu usa pe imiini mu imbaangi kia Nziaambi, kiatala Mwaana a nde. **11** Imbaangi me ni ki: Nziaambi wadiheeri moonyi wa bilimi na bilimi, na bisi diayaki moonyi wuu mu ndaa Mwaana a nde. (aiñnios g166) **12** Muutu wuli na Mwaana a Nziaambi, li na Moonyi. Wahele a Mwaana a Nziaambi, a ali na Moonyi pe. **13** Me nasoonuu beni mandaa maa, paa diyaaba bubwe-bubwe ti beni dili na moonyi wa bilimi na bilimi. Beni badili mu usa imini mu kuumbu a Mwaana a Nziaambi. (aiñnios g166) **14** Dimono, ilimbisi ki bisi dili na kio nha kulu a Nziaambi. So bisi diloombi

nde iloo, weti buli litoono la nde, nde li mu uyuu bisi. **15** Na so diayaaba ti nde li mu uyuu bisi, bisi diayaaba ka ti bisi sa diyaka bi diamuloombi. **16** So muutu li mu umono mwaana a nguu a nde, mu usa masumu ma mu uhele ubiti ku likwa, nyaala akuundu Nziaambi mu mwaana a nguu a nde. Na Nziaambi sa aha moonyi kwaa mwaana a nguu wuu. Ka uli na pili a lisumu lili mu ubiti ku likwa. Na, a mu ndaa lisumu la pili yii pe, me ndi mu uloombo mu ukuundu. **17** Pasi ndaa yimbi yili lisumu. Ka, a pasi lisumu pe lili mu ubiti ku likwa. **18** Bisi diayaaba ti a uli na mwaana a Nziaambi so mosi pe, wuli mu uhama mu usa masumu. Mundaa ti Mwaana a Nziaambi li mu ukebe nde, na Wumubi a utuu uyiluu ndaa so mosi pe mu nde. **19** Bisi diayaaba ti bisi dili baata ba Nziaambi, na tsi yoosi yili kutsini a litumu la Wumubi. **20** Bisi diayaaba ti, Mwaana a Nziaambi ayiri nha tsi, na wadihi mayele paa diyaaba Nziaambi wa ngwanya. Bisi dili itwaari mu Nziaambi wa ngwanya, mu kuulu ya Mwaana a nde, Yiisu Kristo. Ni nde Nziaambi wa ngwanya, ni nde moonyi wa bilimi na bilimi. (aiōnios g166) **21** Baana ba me, disa mayele mu banziaambi ba pia.

2 Yowani

1 Me Mukuutu a libuundu, ni sonuu mukaanda kwaa we maama, mukaasa wu Nziaambi asoolo, na kwaa baana ba nde, ba me natoono mu ngwanya. A ndila me pe na toono beni, ka na baata boosi ka babayaaba ngwanya. **2** Mundaa ti ngwanya yi li mu bisi, na yo sa yiba na bisi mu mantaanga moosi. (aion g165) **3** Nyaala bweese, ngebe na iyeenge bia Taata wu Nziaambi, na Yisu Kristo, Mwaana a Taayi, biba na bisi, paa bisi didiaata mu ngwanya, na ditonosono bana mu bana! **4** Me nali na kinya yalaa, bu namoni ti baana ba we baba mosi, bali mu udiaata kutso ngwanya, weti bu Taata waditumi mu udiaata. **5** Na mu taanga di, mono ma me nilombo kwaa we, maama wa litoono: Bisi diafwaana mu utonosono bana mu bana. A uli pe mukele wu munyatii, wu me nisonuu kwaa we. Nde li mukele wu diaholani umata mu mbaandili. **6** Litoono lili mu ulombo mu udiaata weti buli mukele mia Nziaambi. Na mukele a Nziaambi wu diaholi umata mu mbaandili, li mu uleele ti, beni diafwaana udiaata mu litoono! **7** Bangaa pia balaa bamaatsamuu mutso tsi. Bo bali mu ubisi usiingi ti Yisu Kristo abutii mu musunyi. Ni buu bali mu uyaaba ngaa pia, Mutaata a Kristo. **8** Disa mayele mu beni bameme, paa ti beni dinyaala udiimbisi mbutu dia isala kia bisi. Ka paa beni diyaka musieende wakuu. **9** Pasi muutu wu uhele unambita kutso nziisili a Kristo, ka bweesi nziisili kimi nha yulu a ya Kristo, nde a ali itwaari na Nziaambi pe. Ka muutu wu unambita mu nziisili yi Kristo wadihi, nde li itwaari na Taayi na Mwaana. **10** So muutu yiri kwaa beni, na nde beyi beni nziisili kimi, a diyaka nde kwaa beni pe, na a diha nde so bwee pe. **11** Mundaa ti, pasi wu ubii nde, nde ka itwaari na muutu wuu mu biyiluu bia nde bi bibi. **12** Me ndi na mandaa malaa ma uleele beni, ka me a ni sonuu mo pe mu mukaanda wu. Mundaa ti me ndi na tsimi ya uyiri kwaa beni, na mu utsuu kwaa beni mu imeme akulu. Paa kinya a bisi yiba ya kuu. **13** Baana ba mwaana nguu a we, wu Nziaambi asoolo, bo ka babii we.

3 Yowani

1 Me Mukuutu a libuundu, ni sonuu mukaanda kwaa
Ngayusi nduu a me wa mutimi, wu me natoono
mu ngwanya yoosi. **2** Mbaayi a me, me natoono ti
mandaa ma we moosi mabweeye, na we ba polo,
weti bu muwuumu a we ali polo. **3** Me na moni kinyi
yalaa, mutaanga di baana ba nguu bayiri kuni, na
bati imbaangi ti we li mu udiaata weti bu Nziaambi
atoono, na weti bu ngwanya yili mu uloombo. **4** Ndaa
yili mu uha me kinya yalaa, mu uyuu ti baana ba me,
bali mu udiaata mutso ngwanya. **5** Nduu a me wa
mutimi, we akaangama mu Nziaambi mu libaasila li
we li mu uha kwaa baana ba nguu na kwaa bieenyi.
6 Bo bateeri we imbaangi mu litoono la we mu bo,
nha kulu a libuundu la bisi. Mu ndukisini a midieengi
mia bo, me ni loombo kwaa we, mu ubaasila bo mu
biloo bioosi bi bo bali na nzala bio. Baasila bo weti
bwafwaana nha misi mia Nziaambi. **7** Munda ti, bo
bali mu udieenge mu uyiisi Ndaa Yimbwe ya Yiisu
Kristo, kwahele a usiingi iloo so imosi kiamata kwaa
bangooyi. **8** Mu ndaa yii, bisi diafwaana ubaasila
baata bapili yi, paa ti diba babali mu usala itwaari
na bo, na paa diyisi bambaayi ndaa ya ngwanya. **9**
Me nasonuu mukaanda wu mukusi kwaa libuundu la
kwaa beni. Ka muutu mosi wa kuumbu Dioterefe, a ali
mu usiingi pe mandaa ma me naleele, munda ti nde
li na nzala ya uba mukuutu a beni. **10** Ni mu buu, nha
me kaayiri, me sa tungululu mi nde ali mu uyiluu. Nde
li mu utsala mvuungu yimbi mu bisi. Ka a ndila maa
pe nde ali mu uyiluu. Nde li mu ubisi uyaka baana ba
nguu ba bieenyi. Na kwaa babatono uyaka bieenyi
bii, nde li mu ulii bo, na li mu ubingi bo mu libuundu.
11 Nduu a me wa mutimi, a duku pe ifwaani kia baata
babali mu uyiluu mandaa mamabi. Ka duku ifwaani
kia babali mu uyiluu mandaa mamabwe. Munda ti,
muutu wuli mu uyiluu mandaa mamabi, a ayaaba
Nziaambi pe. **12** Baata bali mu uleele mamabwe mu
Demeteriyusi, na ngwanya yo makulu yili mu uta
imbaangi mu nde. Bisi ka dili mu uta imbaangi mu
nde, na we ayaaba ti imbaangi kia bisi kia ngwanya
ili. **13** Me ndi na mandaa malaa ma uleele kwaa
beni, ka me a ni sonuu mo mu mukaanda wu pe. **14**
Me ndi na ilimbisi, ti mu mwaana a taanga hoolo,
bisi a we sa dimonono, na sa ditsuu kiinzi na kiinzi.
Nyaala iyeenge yiba na we! Banduu ba we, baheeri
we mabwe. We ka ha mabwe kwaa banduu ba bisi,
muutu-muutu mu kuumbu a nde.

Yuude

1 Me ni Yuda, wuli musiali a Yiisu Kristo, mwaana a nguu a Yaakobi. Me sonii mukaanda wu, kwaa baata ba Taata Nziaambi ateerii mbili, ba nde makulu atoono, na li mu ukebe bo mu ndaa a Yiisu Kristo. **2** Nyaala bweese, iyeenge na litoono la Nziaambi, biba kwaa beni kwalaa! **3** Banduu ba me ba litoono, me mbeeri na nzala ya laa, mu usonuu beni mukaanda, munda yatala buni Nziaambi ayobili bisi. Ka, me moni ti, too me sonuu beni mukaanda wu mu taanga di, paa me hamisa beni mu udwaana munda imiini. Ni imiini ki Nziaambi aheeri mbala mosi kwa ikulu, kwaa babali baata ba ngira. **4** Ni mubuu, me nisonuu kwaa beni, paa disa mayele, munda ti uli na baata babamosi bangaa matsimi mamabi, bamaakoto nha kati a beni mu tsweeyi. Bo bangooyi bali mu ubalila ndaa ya bweese la Nziaambi a bisi, paa babaa buungu mu biyiluu bia tsoongili. Na bo bali mu ubisi Yiisu Kristo, wuli Muiyisi na Pfumu a bisi ndila mosi. Umatuu bele pe, Mabasonuu ma ngira, mayaabisi tsieembili yiili nha yulu a bo. **5** Kwaa beni ba diyaaba mandaa, me tooni ulibili beni moonoyi ti, Pfumu a bisi akuuli baata ba lseraeli, mu tsi ya Ngipiti, nde abwifusu bababisi usa nde imiini. **6** Dilibili moonoyi ka mu batumu ba Nziaambi, babahale ukebe iteesi kia litu la bo, li bali na lo. Ka bo babwoongili mbuu yi Nziaambi ali ataasili bo. Nziaambi wabakuti bibolo bia bitali mu bilimi na bilimi, wabadumini ku tsini ku li pimi, natee mu iluumbu ki inene kia pfuundisi. (aiōnios g126) **7** Dilibili moonoyi mu baata ba ngaanda a Sodomu, na ba Ngomoro, na mangaanda mamadiengelele. Baata ba mangaanda ma, bayeelili manyutu ma bo mu ipuupu, weti bwasiiri batumu ba. Bo basiayi uvuutu manyutu ma bo na batumu ba Nziaambi. Mu taanga di, bo bali mu umono pasi kutso mbaa ya bilimi na bilimi. Yi ni ndimbili a moonoyi kwaa baata boosi. (aiōnios g166) **8** Ee, baata baa-na-ba, bali mu uyiluu ka bumosi. Monini a bo ya pia yiili mu ubiti bo mu usumunu manyutu ma bo. Bo bali mu umeengele litu la Nziaambi, na bali mu utuu biyiluu bia buzitu bili mu mayula. **9** So, Mikayeli mukuutu a batumu ba Nziaambi, a ayilili buu pe! Nde bu ali kutso mudiingi a nde na Saatina, bu bakidwaanina nyutu a Mooso, Mikayeli a ayesini pe upfuundisi na utuu Saatina. Ka nde aleeli ndila bu: «Nyaala Pfumu asieembe we!» **10** Ka baata ba, bali mu utuu biyiluu bia moonoyi bi bo bahele uyaaba. Bo bali mu uyiluu mandaa kutso bundimbi, weti banyama. Ni mu buu, mandaa maa, ni mali mu ubiti bo ku pfuuyili. **11** Ngebe kwaa bo!

Munda ti bo baduki kuulu a Kayini. Bo bataki na kuulu ya ngwanya, na bo bayalii manyutu ma bo mu ndaa nzala a mboongo, weti bwasiiri mubili Balaami. Bo baholi tsieembili munda ti bo babisi utumumu Nziaambi, weti bwasiiri Koore. **12** Mu taanga di beni dili mu uvuutu mu udia mu litoono, miyiisi mia pia mili nha, mili mu ubisi mikuungi mia beni. Bo bali mu uyulu mandaa kwahele a tsionyi, na bali mu utsimi mu ndila bomu a kulu. Bo bali weti matuti mapiindi ma mupepe ali mu ukuungulu kwa hele a mvulu unooso. Bo bafwaanina ka na miti mili mu uhele ubutu mbutu, so mu taanga di miti mibaabutu. Bu butaapali miti me, mio mimaakwa mbala ya dioolo. **13** Bo bafwaanina na mapoo ma mubu ma mifuri. Bo bali mu udumunu biyiluu bia bo bia tsionyi, weti bu mubu ali mu udumunu mafuri ku simi. Bo bafwaanina na bambwelele bali mu uyene mayene-ayene. Nziaambi aswehele bo mbuu ya bilimi na bilimi kutso pimi dia mvibuu. (aiōn g165) **14** Ni munda bo, Enoki, kaa a bisi wa mu isieende kia tsaamba nha mbisi a Aadami, abili mbii bu: «Diyuu! Pfumu sa ayiri na mafuundu na mafuundu ma batumu ba ngira, **15** mu ufuundusu baata boosi. Ee, Nziaambi sa asieembe ba ngaa masumu boosi, munda biyiluu bibibi bia idiingi kwa bo kioosi. Nde sa asieembe bo mu bituyi bioosi, bi baata bahele na likinzi, bapalii mu nde.» **16** Baata ba koo kinyi pe, na bali mu ubaayene ayaya mutaanga dioosi. Bo bubaaduku manzala ma bo mamabi. Bali na liwaa, na bubaasoo baata mu nzala ya ubaa. **17** Banduu ba me ba litoono, munda yatala beni, dilibili moonoyi mu mandaa ma batumu ba Yiisu Kristo Pfumu a bisi, bakwiyaabisa beni. **18** Bo baleeli kwaa beni: «Mu biluumbu bia tsieelele, sa uba na baata bakaasa beni na Nziaambi saa. Bo sa badiata weti buli manzala ma bo mamabi, mamali mu utakila bo na Nziaambi.» **19** Dimono bo, babali mu ubee kabini! Bo baluulu mu matsimi ma imuutu, na Muheebili a Nziaambi a ali mu bo pe. **20** Ka beni, banduu ba me ba litoono, dihama mu utuungu idiingi kia beni nha yulu a ibwa kia imiini kiavulu bungira. Dikuundu Nziaambi mu litu la Muheebili wa Ngira. **21** Dihama mu litoono la Nziaambi, na disa ilimbisi kia beni mu kolokolo a Pfumu a bisi Yiisu Kristo, paa dibaa moonoyi wa bilimi na bilimi. (aiōnios g166) **22** Diba na ngebe dia babali na makengi ma usa imiini. **23** Beni utuu uvuusu baata bana mu upalisa bo kutso mbaa. Kwaa baba mosi, dikwiilili bo ka ngebe, ka ku tso boomo, a dibumunu so bikutu bia bo pe, biasumuu mu imuutu kia bo. **24** Dibilani Nziaambi wuli na litu la ukebe beni, paa beni dinyala ubwa mu masumu. Nde sa wadisa baata bahele a tsieembili, na sa abiti beni

nha kulu a buzitu ba nde mu kinyi yalaa. 25 Dibilani
Nziaambi, ndila nde li Nziaambi. Ni nde ayobili bisi
bu atsinduu Pfumu a bisi Yiesu Kristo. Nyaala buzitu,
lituu, bunene na litumu biba kwaa nde, mu taanga
dioosi, mu taanga di, na mu bilimi na bilimi! Ameni.
(aiōn g165)

Nziaabisi a Yowani

1 Mukaanda wu li na nziaabisi, yi Yiiisu Kristo ayaki. Nziaambi amweesi nde yo, paa nde amweese yo kwaa basiali ba nde, mandaa mamaka bebele mu uyilimi. Kristo atsendii tumu a nde mu uyaabisa mandaa ma kwaa Yowani, musiali a nde. **2** Yowani li mbaangi ti, moosi ma nde amoni mali mandaa ma Nziaambi na mali ngwanya yayabina mu Yiiisu Kristo. **3** Kinyi kwaa wu utaanga mukaanda wu! Kinyi kwaa baata bali mu uyuu mandaa ma mbilili yi na ukebe bubwe-bubwe mabasonuu ma! Mundaa ti, taanga di mandaa maa moosi muyilimi dika bebele. **4** Me Yowani ndi musonuu mukaanda wu, kwaa mabuundu tsaamba mali mu itinini kia Asia. Nyaala bweese na iyeenge bili mu umata kwaa Nziaambi, biba na beni. Nde wuli, wali na wukaayiri. Nyaala bweese na iyeenge bili mu umata kwaa miheebili tsaamba mili nha kulu a mbata a ipfumu kia nde, biba na beni. **5** Na, nyaala bweese na iyeenge bili mu umata kwaa Yiiisu Kristo mbaangi wa ngwanya, biba na beni. Nde wuli Mwaana wa tsiomi, wasiimbii mu babakwa, na wuli mwaana a mutini nha yulu a mitini mia tsi. Kristo atoono bisi na nde akuuli bisi mu masumu ma bisi bu ayeelili moonyi a nde. **6** Nde asiiri ti, bisi diba mu kaba la ipfumu kia bangaanga ba Nziaambi mu usalila Nziaambi, Taayi a nde. Nyaala buzitu na lituu biba kwaa nde mu bilimi na bilimi! **Ameni.** (aiōn g165) **7** Dimono, nde li mu uyiri mu matuti! Baata boosi sa bamono nde, na baata babatulu nde libaanzi. Bifuumbu bia baata bioosi bia nha tsini a toto sa binyoongo mu ndaa nde. Ee-e! **Ameni.** **8** Me ndi «alafa na omenga», buleeli Pfumu, Nziaambi Puungu-lituu. Nde wuli, wali na wukaayiri. **9** Me Yowani, me ndi mwaana nguu a beni na mbaayi a beni mu mapasi, mu ipfumu na mu mukonono mu itwaari mu Yiiisu. Bayisuusu me ku iduku kia Patamo, mu ndaa unambita kwaa me mu ndaa a Nziaambi na mu imbaangi mu Yiiisu. **10** Mu iluumbu kia Pfumu, Muheebili wa Ngiri alwaati me, na me nayuyi muniingi a ndaa ku mbisi a me, wakiyuunu mu mifuri weti turumbeete. **11** Muniingi a ndaa akileele: «Sonuu mu mukaanda mandaa ma we li mu umono. Tumake, tsinduu mukaanda me kwaa mabuundu tsaamba ma: ku Efeso, ku Simireni, ku Peringami, ku Tiatiri, Saladesi, Filadelifi na ku Lawodikia.» **12** Me nakiingii mu umono na akitsuu kwaa me. Ninha me namoni bisuusili bia miindi bia woolo tsaamba. **13** Nha kati a bisuusili bia miindi bii, mwali na iyiluu kiafwaanina na mwaana a muutu. Nde ali alwaata

muloopo wu mula na kobo ya woolo mu luungu. **14** Naanga dia nde ali diahembuu weti miooso mia limeme lahembuu, so a buu pe, diahembuu na pee. Na misi mia nde miakingeyine weti mbaa. **15** Na miili mia nde miakingeyine weti itali kibalenge nha mbisi a ulooso ku mbaa. Na muniingi a ndaa a nde akiyuunu weti kele a nziali yinene. **16** Nde ali akaanga bambwelele tsaamba mu koo kia nde kia babaala, na mukasa wuli na toso na wato mu mapeembi momamoolo akipala mu munywa a nde. Kiinzi kia nde kiakingeyene weti tari mu nguungu ya nzanga. **17** Bu me namoni nde, me nabwi mambundu-mbwa nha miili mia nde, weti muutu wakwa. Nde anaayi koo kia nde kiababaala nha yulu a me na aleeli: «A ba na boomo pe! Me ndi wa tsiomi na wa tsieelele. **18** Me ndi wuu wuli moonyi. Me nali nakwa, ka mu taanga ndi me ndi moonyi mu bilimi na bilimi. Me ndi na matsiafi ma likwa na ma tsi a babakwa. (aiōn g165, Hadēs g86) **19** Ni mubuu, sonuu mandaa ma we li mu umono: mamali mu ulabuu mu taanga di, na mamafwaana uyilimi nha mbisi. **20** Mono mambiindili ma matsweeyi ma bambwelele tsaamba, ba weli mu umono mu koo kia me kia babaala, na ma bisuusili bia miindi bia woolo tsaamba: bambwelele tsaamba ni batumu ba mabuundu tsaamba, na bisuusili bia miindi tsaamba ni mabuundu tsaamba.

2 «Sonuu kwaa tumu a libuundu la ku Efeso: «Mono mandaa mali mu uyaabisa wakaanga bambwelele tsaamba mu koo kia nde kia babaala, wuli mu udiaata nha kati a bisuusili bia miindi bia woolo tsaamba: **2** Me nayaaba biyiluu bia we, mapasi ma we moni na mukonono a we. Me nayaaba ti, we utuu pe usiingi baata bababi. We ayesene baata babali mu ufutu pia ti, bo bali batumu ba Yiiisu. We atungilili pia dia bo. **3** We li na mukonono, we amono pasi mu ndaa a kuumbu a me na we a adee pe. **4** Ka ndaa yimbi yi me ndi mu umono mu we ni yi: we a abwatoono me pe weti mu mbaandili. **5** Libili moonyi, mu ki toono we maabwa! Sobo ndiaatili a we na yiluu weti bu we akiyiluu mu mbaandili. So we bisi usobo ndiaatili, me sa nziri kwaa we na me sa maasa isuusili kia mwiindi kia we nha mbuu a kio. **6** Ka bunu, uli na ndaa yimbwe mu we: weti me, we ka atoono pe baata bali mu uduku nziisili yapia ya Nikolawusi. **7** «Nyaala wuli na matswi ma uyuu, ayuu bubwe mandaa ma Muheebili ali mu uleele kwaa mabuundu! «Kwaa pasi wu ubiingi, me sa ha nde bia udia, ni mbutu dia muti wa moonyi wuli mu tso paradiso a Nziaambi. **8** «Sonuu kwaa tumu a libuundu la ku Simireni: «Mono mandaa mali mu uyaabisa wuu wuli wa tsiomi na wa

tsieelele, wuu wali wakwa na wu ka moonyi: **9** Me nayaaba mapasi ma we na buwele ba we, ka mu uyiluu umono, we isini li! Me nayaaba litsoro la babali mu uleele ti yuu bo Bayuudayo, ka bunu bo a bali Bayuudayo pe: bo bali binama bia kaba la Saatina! **10** A ba na boomo pe mu mapasi ma we kaamono. Yuu: Saatina sa ayesene beni, bu akaalooso babalayi mu beni mu perese, mu ukwaamisa beni mu biluumbu kuumi. Hama natee ku likwa, na me sa ha we iburu kia moonyi wa bilimi na bilimi weti musieende. **11** «Nyaala pasi wuli na matswi, ayiluu uyuu mandaa ma Muheebili ali mu uleele kwaa mabuundu! «Pasi wu ubiingi a ukwa pe likwa la moolo. **12** «Sonuu kwaa tumu a libuundu la ku Peringami: «Mono mandaa mali mu uyaabisa wuu wuli na mukasa wuli na toso na wato mu mapeembi momamoolo: **13** Me nayaaba ku we li mu udiaala: kuu ku Saatina ali na mbata a ipfumu kia nde. We ayiluu unambita mu me, na we a abwiisi pe imiini mu me, so mu taanga dia Antipase, mbaangi a me wa ngwanya, wubadusi ku ngaanda a beni, kuu ku Saatina ali mu udiaala. **14** Ka bunu, mandaa mamabi ma me ndi mu umono mu we ni ma: mu libuundu la we, uli na baata babali mu uduku nziisili yakiyiisi Balaami. Balaami aheeri ndoongi kwaa Balaki mu ulebuu mweete kwaa baana ba Iseraeli. Nde ali atoono ti, bo badia banyama babaha bungori kwaa biteyi, na paa bo bayeelele manyutu ma bo mu ipuupu. **15** Bumosi ka, uli ka na baata kwaa we bali mu uduku nziisili yapia ya Nikolawusi. **16** Ni mu buu, sobo ndiaatili a we! Leeti me sa yiri kwaa we mawasa-mawasa mu uyadwaanisa baata baa mu mukasa wuli mu upala mu munywa a me. **17** «Nyaala wuli na matswi ma uyuu, ayuu bubwe mandaa ma Muheebili ali mu uleele kwaa mabuundu! «Kwaa pasi wuubiingi, me sa ha bo maana masweeme. Me saha ka kwaa mosi-mosi mu bo, limanya lahembuu, libasonuu kuumbu yinyatii nha yulu a lo, li muutu mukimi uhele uyaaba, so a ndila a nde makulu pe wu uyaka yo. **18** «Sonuu kwaa tumu a libuundu la ku Tiatiri: «Mono mandaa mali mu uyaabisa Mwaana a Nziaambi, wu misi mili mu ungeyene weti mbaa, na wu miili mili mu ungeyene weti itali kibalenge: **19** Me nayaaba biyiluu bia we, litoono la we, imiini kia we, muheebili a we wa ubaasila bambaayi na mukonono a we. Me nayaaba ti, biyiluu bia we bia lolo, biamaavulu bulayi na bia mu mbaandili. **20** Ka ndaa yimbi yi me ndi mu umono mu we ni yi: We li mu usiingisi mandaa ma Yizabeli, mukaasa wuu wuli mu uleele ti nde mubili. Nde li mu udiimbisi basiali ba me, bu ali mu utsindi bo mu nziisili a nde, mu ukuundu banziaambi bakimi, na udia banyama babaha mu

bungori kwaa biteyi. **21** Me nanyaala nde taanga dia ukiingili mayele, ka nde a atoono pe unyaala ipuupu kia nde. **22** Ni mu buu, me sa bumu nde nha yulu a mbuu ya ngo mapasi, itwaari na bambaayi ba nde, babakiyene asoongo na nde, so bo a bakiingili mayele pe mu biyiluu bia bo. **23** Nha yulu a nhaa, me sadusu miyii mia nde. Mu yii, mabuundu moosi sa mayaaba ti, me ndi wuli mu ukengese matsimi na manzala ma baata. Me sa sieembe muutu-muutu mu beni, weti buli biyiluu bia nde.» **24** «Ka kwaa beni basi Tiatiri, badiabisi usiingi nziisili ya pia yi, na badiahele uyaaba: “Musundu a matsweeyi ma Saatina”, dimono mandaa ma me nileelee kwaa beni: me a nikwii beni mifunu mikimi pe. **25** Ka diyiluu ukaanga bi beni dili na bio, natee bu me kaayiri.» **26** «Kwaa wu ubiingi, kwaa wu uyiluu litoono la me natee manini, me sa ha nde litumu nha yulu a bifuumbu bia baata. **27** Nde sa atumu bo mu mupaanga wa itali weti bu bali mu ubulu masaanga mabamieene mu tumu, **28** weti bu me ka nayaki lituu kwaa Taayi a me, me ka sa ha kwaa wu ubiingi, mbwelele wa ngwaali.» **29** «Nyaala, pasi wuli na matswi, ayiluu uyuu ma Muheebili ali mu uleele kwaa mabuundu!»

3 «Sonuu kwaa Tumu a libuundu la ku Saladesi: «Mono mandaa mali mu uyaabisa wuli na miheebili tsaamba mia Nziaambi na bambwelele tsaamba: Me nayaaba biyiluu bia we. Me nayaaba mamvuungu ma we ti we li muutu wa moonyi, ka bunu we amaakwa. **2** Ba likanda, hamisa bibikeni biasaala moonyi mu we, na biaka mu ukwa. Munda ti, me a namono pe ti biyiluu bia we bili biakuu nha misi mia Nziaambi a me. **3** Libili moonyi mu mandaa ma we ayaki, na mu mutindi wu we ayuyi mo. Nambita mu mo, na sobo ndiaatili a we. So we a beeri likanda pe, me sa yapalila we weti muyibi, mu taanga di we ahele uyaaba. **4** Ka babamosi mu balibuundu ba we ku Saladesi, a basumunu pe bikutu bia bo. Bo sa bayene adieenge na me, bu balwaata bikutu biahembuu, munda ti bo bafwaana mu ndaa yii. **5** Ni mu buu, wu ubiingi sa alwaata bikutu biahembuu. Me a nikuungulu pe kuumbu a nde mu mukaanda wa moonyi. Me sa siingi nha kulu a Taayi a me na nha kulu a batumu ba Nziaambi ti, nde wa me ali. **6** Nyaala pasi wuli na matswi, ayiluu uyuu mandaa ma Muheebili ali mu uleele kwaa mabuundu! **7** «Sonuu kwaa Tumu a libuundu la ku Filadelifi: «Mono mandaa mali mu uyaabisa wa Ngira, wa Ngwanya, wuli na tsiafi a mutini Daavidi, wuli ti bu nde udibili, muutu mukimi utuu pe udibuu, adibuu, muutu mukimi utuu pe udibili: **8** Me nayaaba biyiluu bia we. Me maadibili

we munywa a nzo nha kulu a we, wu muutu pe so mosi utuu udibuu. Munda a ti, me nayaaba ti we mifuri mimikee, ka bunu we akebe mandaa ma me, na we a atunu me pe. 9 Mono mandaa ma me kaayiluu kwaa binama bia kaba la Saatina, bangaa pia baa bali mu uleele ti bo Bayuudayo bali, ka bunu bo a bali Bayuudayo pe. Me sa bamuu bo mu uyabwa mambundu-mbwa nha kulu a kiinzi kia we. Me sa mweese kwaa bo ti me natoono we. 10 Bu yili ti we akebe tumini dia me dia usa mukonono, me ka sa kala we mu taanga di nziesini dikaayiri nha yulu a tsi yoosi, mu uyesene baata ba tsi. 11 Taanga hoolo dimaasaala na me ndi mu uyiri. Yiluu ukaanga ki we li na kio, paa muutu so mosi anyaa uholo iburu kia we kia mbiingili. 12 Pasi wu ubiingi, me sa suusu nde aba kuunzi mu tso nzo a Nziaambi a me. Nde a ubwapala muu so hoolo pe. Me sa sonuu mu nde, kuumbu a Nziaambi a me na ya ngaanda a Nziaambi a me, ni Yeruslemi yinyatii yiimatuu ku yula, yatsinduu Nziaambi a me. Me sa sonuu ka kuumbu a me yinyatii mu nde. 13 «Nyaala pasi wuli na matswi, ayiluu uyuu mandaa ma Muheebili ali mu uleele kwaa mabuundu! 14 «Sonuu kwaa Tumu a libuundu la ku Lawodikia: Mono mandaa mali mu uyaabisa Amen, mbaangi wahama na wa ngwanya, wuli mbaandili a bioosi bi Nziaambi ayilii: 15 Me nayaaba biyiluu bia we. Me nayaaba ti we a li pe kioori, na we a li pe mbaa. Aba bubwe ti we ba kioori, so a buu pe, mbaa! 16 Ka bu we li kielelele, we a li kioori pe, na we a li mbaa pe, mu yii me sa luu we mu munywa a me! 17 We li mu uleele: "Me ndi isini na me maabaa busini balaa, me a ndi na iloo kili mu uhele me pe." Ka, we a ayaaba pe mu ki iteesi we li ngaa ngebe na ngaa munyongi. We li muwele, we li pene na we li ingimangimi. 18 Ni mu buu, me niha we ndoongi ya usuumbu kwaa me woolo libatsieemese ku mbaa, paa we ba isini kia ngo kio. Suumbu ka bikutu biahembuu paa we lwaata bio na uhele ubwamono tsiony dia uba pene. Suumbu ka biloongo bia ubuu misi mia we na we sa yiluu ubwamono. 19 Me ndi mu usieembe na ndi mu usuungusu baata boosi ba me natoono. Mu yii, ba na mbaa mu isala na kiingili mayele. 20 «Mono! Me natemene nha munywa a nzo, na me ndi mu ukomboto. So muutu yuyi muniingi a ndaa a me, na dibili nzo, me sa koto mu nzo a nde. Me sa dia itwaari na nde, na nde itwaari na me. 21 Kwaa wu ubiingi, me sa ha nde muswa wa udiaala na me nha mbata a ipfumu kia me. Bumosi ka, weti bu me makulu nabiingi na nayadiaala itwaari na Taayi a me, nha mbata a ipfumu kia nde. 22 «Nyaala pasi wuli na

matswi, ayiluu uyuu mandaa ma Muheebili ali mu uleele kwaa mabuundu!»

4 Nha mbisa nhaa, me nabayi monini kimi: me namoni badibili munywa mu mayula. Muniingi a ndaa wu me nayuyi watsuyi kwaa me tsiomi, wakiyuunu weti turumbeete, aleeli kwaa me: «Haata nha yulu nha na me sa mweese we mandaa makaayiri nha mbisi.» 2 Nhaana tsi, Muheebili uyaaba ulwaata me. Na mono, mu mayula, mwali na mbata a ipfumu. Muutu ali adiaala nha yulu a mbata yii. 3 Mutuu wali wadiaala wuu akingeyine weti buli mu ungeyene mamanya ma tala, ma kuumbu: yaspidi na sardio. Mukiaama ali adiengelele mbata yii, na nde akingeyine weti buli mu ungeyene manya la tala la kuumbu: emerode. 4 Maku moolo na mambata mana, mali madiengelele mbata a ipfumu yii. Nha yulu a mambata maa, mwali mwadiaala maku-moolo ma binuna-nunu, binuna-nunu bina biali bialwaata bikutu biahembu na biburu bia woolo nha yulu a mitswe mia bo. 5 Mu mbata a ipfumu yii mwakipala tsierimini, na mu yo mwakiyuunu kele a miniingi mia mandaa na bidumu bia banzieri. Miindi tsaamba mibanamisa miakiluluu nha kulu a mbata yii. Miindi mii ni miheebili tsaamba mia Nziaambi. 6 Nha kulu a mbata a ipfumu yii, mwali na weti nziali yinene yatsieeme yili weti limweenyi. Nha kati na mu mapeembi ma mbata yii, mwali na biyiluu bina bia moonyi, biali bialuulu mu misi ku kulu na ku mbisi. 7 Iyiluu kia moonyi kia tsiomi ali kiefwaanina na kosi. Kia bioolo ali kiefwaanina na mukolo a ngoombo wa mulumi. Kia bitata ali na kiinzi kiefwaanina na kia muutu. Iyiluu kia bina ali kiefwaanina na ngongo-nyunyi wuli mu uyene adumuu. 8 Pasi iyiluu kia moonyi mu bio bina ali na mapapi masamina, maluulu mu miisi ku mbari na ku kati a mapapi. Bio bili mu ubaabilanga nyanga na butsuu: «Wa ngira, wa ngira, wa ngira ni Pfumu Nziaambi Puungu-lituu, wali, wuli na wukaayiri.» 9 Mu pasi taanga di biyiluu bia moonyi bio bina bili mu uha buzitu, likiinz na uvutulu matoondo kwaa wuli mu udiaala nha yulu a mbata a ipfumu, kwaa wuli moonyi mu bilimi na bilimi, (aiōn g165) 10 maku-moolo na binuna-nunu bina bili mu utsukunu nha kulu a wuli mu udiaala nha mbata a ipfumu. Bo bali mu ubwa mambundu-mbwa nha kulu a wuli moonyi bilimi na bilimi. Bo bali mu usuusu biburu bia bo nha kulu a mbata a ipfumu na bali mu uleele: (aiōn g165) 11 «Pfumu Nziaambi a bisi, we li wafwaana mu uholo buzitu, likiinz na lituu. Munda ti ni we ayiluu biloo bioosi, we atoono ti bio biyilimi na bio biayilimi.»

5 Me namoni mukaanda wubafutuu mu koo kia babaala kia wali wadiaala nha mbata ipfumu. Mukaanda me ali basonuu ku kati na ku mbari, na ali bakutu makolo tsaamba. **2** Me namoni ka tumu wa lituu wa Nziaambi, wakiyaabisa mu ndaa ya mifuri: «Na afwaana mu unyangila makolo na udibili mukaanda?» **3** Ka a wamonii muutu pe so mosi, so mu mayula, so nha yulu a toto, so ku tsina toto, watuyi udibili mukaanda so utala nde ku kati. **4** Me nalili kwala, munda ti a kwamonii pe muutu wafwaana mu udibili mukaanda na utala nde ku kati. **5** Ni nha, mosi mu binuna-nunu aleele kwaa me: «Nyaala ulili. Mono, kosi a likaanda la Yuuda, wa likaanda la mutini Daavidi, maabiingi. Nde ka utuu unyangila makolo mo tsaamba maa na udibili mukaanda.» **6** Na, me namoni limeme latemene nha kati-a-kati a mbata a ipfumu, biyiluu bio bina bia moonyi na binuna-nunu biali biadiengelele lo. Limeme lii ali weti libadusu mu uha mu bungori. Lo ali na matsieembi tsaamba na misi tsaamba, bili miheebili tsaamba mia Nziaambi mibatsinduu nha yulu a toto loosi lili baata. **7** Limeme laswesii na laholi mukaanda nha koo kia babaala kia wali wadiaala nha yulu a mbata a ipfumu. **8** Nha mbisi a uholo mukaanda, biyiluu bio bina bia moonyi na maku-moolo na binuna-nunu bina biayitsukunu nha kulu a limeme. Pasi nde mu bo ali na ngoombi na mambasa ma woolo maluu mu malimbi mali mu upalisa luki la tsulu yimbwe, lili makuundu ma baata ba Nziaambi. **9** Bo bakiyimbi mukuungu wu munyati: «We afwaana mu uholo mukaanda na unyangila makolo. Munda ti ali badusi we, na mu makili ma we, we akuuli, munda Nziaambi, baata ba makaanda moosi, ba mandaa moosi, ba bifuumbu bioosi na ba matsi moosi. **10** We asa ti bo baba kaanda la mitini na la bangaanga ba Nziaambi, mu Nziaambi a bisi. Na bo sa baba mitini mu tsi yoosi.» **11** Bu me nali keni mu utala, me nayuyi muniingi a ndaa a koongi a batumu ba Nziaambi. Bo ali mafuundu na makuumi ma mafuundu. Bo boosi na binuna-nunu na biyiluu bia moonyi bali baadiengelele mbata a ipfumu. **12** Bo bakiyimbi mu ndaa ya mifuri: «Limeme libadusi, lafwaana mu uholo lituu, busini, buyeri, mifuri, likiinsi, buzitu na mbilili!» **13** Na, me nayuyi biyiluu bioosi bia ku yula, bia nha yulu a toto, bia ku tsini toto na bia mu maamba —biyiluu bia tsi yoosi— biakiyimbi: «Nyaala mbilili, likiinsi, buzitu na litumu biba kwaa wuli mu udiaala nha yulu a mbata a ipfumu na kwaa limeme mu bilimi na bilimi!» (aiōn g165) **14** Biyiluu bio bina bia moonyi biavutuli: «Amen!» Na binuna-nunu biabwi mambundu-mbwa na babili nziaambi mu likuundu.

6 Me namoni, limeme mu unyangila kolo la tsiomi mu makolo tsaamba. Nha mbisi a nhaa, me nayuyi mosi mu biyiluu bio bina bia moonyi, mu uloo mu ndaa ya mifuri weti nzieri. Nde aleeli: «Yiri!» **2** Me namoni, sevaale mosi wahembuu. Muutu wali wadiaala nha yulu a sevaale wuu, ali akaanga buta ba piti, na baheeri nde iburu kia mbiingili. Nde ayeni weti mubiingi paa abwabiingi. **3** Bu limeme lanyangili kolo la moolo, me nayuyi iyiluu kia moonyi kia bioolo mu uleele: «Yiri!» **4** Tumake, sevaale mukimi ayiri aswese. Nde ali abeenge weti mbaa. Bahi kwaa muutu wali wadiaala nha yulu a sevaale wuu, lituu la umaasa iyeenge nha yulu a toto, paa baata badususunu bo na bo. Bamuheeri mukasa wumula. **5** Bu limeme lanyangili kolo la mutata, me nayuyi iyiluu kia moonyi kia mutata mu uleele: «Yiri!» Na me namoni sevaale wapiindi. Wali wadiaala nha yulu a sevaale wuu ali akaanga ileesili nha koo kia nde. **6** Me nayuyi weti muniingi a ndaa wakimata nha kati a biyiluu bina bia moonyi. Nde akileele: «Kilo mosi ya bele, mu mufutu wa iluumbu imosi, na bakilo batata ba looso mu mufutu wa iluumbu imosi. Ka mu yatala maari na mala, yiluu ukebe bio, a biyisi bio pe!» **7** Bu limeme lanyangili kolo la muna, me nayuyi iyiluu kia moonyi kia bina mu uleele: «Yiri!» **8** Me namoni sevaale wa mwiindi wa maamba ma tsaa. Kuumbu a wali wadiaala nha yulu a nde ali «Likwa», wakiduku nde, ni «Tsi a Babakwa». Babaheeri imosi mu bibari bio bina bia tsi yoosi, paa bo badusu baata mu midiingi, mu nzala, mu bibeeri na mu banyama ba ibaala. (Hadēs g86) **9** Mu taanga di limeme lanyangili kolo la mutaana, me namoni ku tsini a diki latsuyili a bungori, miwuumu mia baata babadusi mu ndaa imiini kia bo mu mandaa ma Nziaambi na mu ndaa imbaangi ki bo batiiri mu nde. **10** Babadusi, bakiloo mu mifuri: «Pfumu wa Ngira na wa Ngwanya, mu ima we li mu udiingi mu uyafuundusu baata ba nha tsi, mu ufutusu bo makili ma bisi ma bo batsiali?» **11** Ni mu buu, baheeri kwaa mosi mosi mu bo, muloopo wahembuu. Na baloombi kwaa bo mu ukebesile mwaana taanga hoolo, natee bu bakaakuusu litaanga la bambaayi ba bo ba imiini na ba isala, babafwaana udusu weti bo. **12** Tumake, me namoni limeme mu unyangila kolo la musamina. Ni mu buu, toto lanyingini mu mifuri. Nyanga yapiindi weti tsaanda ya bukwili, na tsuungi woosi abeengi weti makili. **13** Bambwelele ba yula babwi nha tsi, weti mbutu dia mufiike didikeni dia mika, didibwa mu muti wu iwuu ali mu unyangisi. **14** Yula ladiimbili weti mukaanda wu bali mu ufutuu. Bamaasi milaanda mioosi na biduku bioosi nha mambuu ma bio. **15** Mitini mia tsi, batumi, bakuutu ba masodaare, bisini,

baata ba ngaa mifuri, na bana boosi, batee na baata ba bunyanga, basweemi mu tso matari na nha kati a mamanya ma milaanda. **16** Bo bakileele kwaa milaanda na kwaa mamanya: «Dibwa ku yulu a bisi, na diswee bisi la na misi mia wadiaala nha mbata a ipfumu, na diswee bisi la na kesi a Limeme. **17** Mundaa ti iluumbu ki inene kia kesi a bo, imaato. Ninha, na utuu uvuu mu kio?»

7 Nha mbisi a nhaa, me namoni batumu ba Nziaambi bana, batemene mu bituungu bia tsi bio bina. Bo ali bakaanga mipepe mio mina mia tsi, paa so mosi mu mio anyaa uyoohu nha yulu a toto, so a buu pe, nha yulu a manziali, so a buu pe, ku yulu a miti. **2** Me nabwimono tumu a Nziaambi mukimi mu uhaata ku peembi yi nyanga yibaapala. Nde ali akaanga iliimbi kia Nziaambi wa moonyi. Nde aloyi mu mifuri kwaa batumu ba Nziaambi bo bana babayaki lituu la utsala tsi na manziali: **3** «Dimanyaala utsala tsi, manziali, miti tswaamina bisi dikwasa iliimbi ki mu mambuunzi ma basiali ba Nziaambi a bisi.» **4** Tumake, ni baleeli me litaanga la baata babayaki iliimbi kia Nziaambi: litaanga la bo ali, kama maku-mana na mana ma mafuundu, mu bifuumbu bioosi bia Iseraeli. **5** Babayaki iliimbi kii ali, mafuundu kuumi na moolo mu ifuumbu kia Yuuda, mafuundu kuumi na moolo mu ifuumbu kia Lubeni, mafuundu kuumi na moolo mu ifuumbu kia Ngaade, **6** mafuundu kuumi na moolo mu ifuumbu kia Aseri, mafuundu kuumi na moolo mu ifuumbu kia Nefitali, mafuundu kuumi na moolo mu ifuumbu kia Manase, **7** mafuundu kuumi na moolo mu ifuumbu kia Simeoni, mafuundu kuumi na moolo mu ifuumbu kia Levi, mafuundu kuumi na moolo mu ifuumbu kia Isakaare, **8** mafuundu kuumi na moolo mu ifuumbu kia Zabuloni, mafuundu kuumi na moolo mu ifuumbu kia Yoosefi, mafuundu kuumi na moolo mu ifuumbu kia Beyamini, Bo boosi bayaki iliimbi kia Nziaambi. **9** Nha mbisi a nhaa, me namoni koongi a baata yinene yili muutu so mosi utuu pe utaanga. Bo ali baata ba matsi moosi, ba makaanda moosi, ba bifuumbu bioosi na ba mandaa moosi. Bo ali batemene nha kulu a mbata a ipfumu, na nha kulu a Limeme. Bo ali balwaata bikutu biahembuu, na ali bakaanga matsioonyi mu mioo mia bo. **10** Bo bakiloo mu ndaa yinene, bakileele: «Liyobolo lili mu umata kwaa Nziaambi a bisi, wadiaala nha mbata a ipfumu, na kwaa Limeme!» **11** Batumu ba Nziaambi boosi ali badiengelele mbata a ipfumu, biyiluu bio bina bia moonyi na binuna-nunu. Bo babwi mambundu-mbwa nha kulu a mbata a ipfumu, na bakiinzi Nziaambi. **12** Bo bakileele: «Ameni! Ee-e, nyaala mbilili, buzitu

na buyeri, mvutuli a matoondo na likiinzi, lituu na mifuri, biba kwaa Nziaambi a bisi, mu bilimi na bilimi! Amen!» (aiōn g165) **13** Mosi mu binuna-nunu afuuli me: «Baata babalwaata bikutu biahembuu ba, bana bali na kuni bo bamati?» **14** Me navutili kwaa nde: «Wayaabaa ndaa yii, we pfumu a me.» Ni mu buu, nde aleeli kwaa me: «Bo ni baata babakwaamisa kwa mifuri. Bo baswaayi bikutu bia bo, na bahembisi bio mu makili ma Limeme. **15** Ni mu buu, bo bali mu utemene nha kulu a mbata a ipfumu kia Nziaambi. Bo sa bakuundu nde butsuu na nyanga mu nzo a nde. Wuli mu udiaala nha yulu a mbata ipfumu sa aswee bo. **16** Bo a bubwaba na nzala so nyooto pe. Nyanga na kiaangila kia mifuri a bituu unyeengese bo pe. **17** Mundaa ti Limeme lilili nha kati a kati a mbata a ipfumu, sa liba mukebi a bo, sa libiti bo ku bidia bia maamba ma moonyi. Na Nziaambi sa akoombolo matsanga moosi ma mu misi mia bo.»

8 Mu taanga di Limeme lanyangili kolo la tsaamba, yula loosi labeeri na pii, mu iteesi kia helape ndaamba nguungu mosi. **2** Tumake me namoni batumu tsaamba babali mu utemene nha kulu a Nziaambi. Baheeri kwaa bo maturumbeete tsaamba. **3** Tumu a Nziaambi mukimi ayitemene bebele na diki. Nde ali akaanga mwaana kuku la woolo, libubaatsuu malimbi mamupalisa luki latsulu. Bahi nde malimbi malaa, paa nde atsuu mo, mu uha mo mu bungori nha yulu a diki la woolo lili nha kulu a mbata ipfumu. Na nde aha bungori baa, itwaari na makuundu ma baata ba Nziaambi. **4** Luki la malimbi lapali mu koo kia tumu, na lahaati nha kulu a Nziaambi, itwaari na makuundu ma baata ba Nziaambi. **5** Tumake, tumu a Nziaambi aholi mwaana kuku lii, nde aluusi lo mu mbaa ya nha diki, na abumi lo nha tsi. Nhana tsi, kwayuyini bidumu bia ba nzieri na kele a mandaa, yulu lasierimini na toto lanyingini. **6** Batumu ba Nziaambi tsaamba babali bakaanga maturumbeete tsaamba, bayilimi mu ufulu mo. **7** Tumu a Nziaambi wa tsiomi afuli turumbeete. Mvulu wa makele na mbaa biavuutunu na makili, biabwi nha tsi. Ibari imosi mu bibari bitata bia tsi yoosi, na ibari imosi mu bibari bitata bia miti mioosi bianyeengi, na bititi bioosi bibibisi. **8** Tumake, tumu a Nziaambi wa boolo afuli turumbeete. Batsindi iloo imosi kiafwaanina na mulaanda wa munene wakiluluu mbaa, badumini kutso mubu. Ibari imosi mu bibari bio bitata bia maamba ma mubu kiakiti makili. **9** Ibari imosi mu bibari bitata bia biyiluu bioosi bili mu uba mu mubu biakwi, na ibari imosi mu bibari bitata bia mabootu moosi mafuyi. **10** Tumake, tumu a Nziaambi wa mutata, afuli turumbeete. Mbwelele wumunene

wakiluluu mbaa weti ikukundu kia mbaa, amati ku yula asotii. Nde abwiiri nha yulu a ibari imosi mu bibari bitata bia manzali mamananene na mitswe mia manzali. **11** Kuumbu a mbwelele wuu ali: «Kali». Ibari imosi mu bibari bitata bia manzali moosi ali ka na kali. Na, balayi mu babanywi maamba maa bakwi, mundaa ti mo ali na kali yi idusu. **12** Tumake, tumu a Nziaambi wa muna, afuli turumbeete. Bateti ibari imosi mu bibari bitata bia nyanga, na ibari imosi mu bibari bitata bia tsuungi na ibari imosi mu bibari bitata bia bambwelele, na bibari bii biadimi. Iluumbu kiadiimbisi ibari imosi mu bibari bitata bia liyalila la kio, na bumosi ka kwaa butsuu. **13** Bu me nali keni mu utala, me nayuyi ngongo-nyunyi mosi wakiyene adumu ku kati a kati a yula, mu uyene aleele mu ndaa yinene: «Ngebe! Ngebe! Ki pili a ngebe kwaa baata ba tsi mu taanga di batumu ba Nziaambi ba batata bakimi ba, bakaafulu maturumbeete!»

9 Tumake, tumu a Nziaambi wa mutaana afuli turumbeete. Me namoni mbwelele wamati ku mayula na abwi nha tsi. Bamuheeri tsiafi a idunu kia tsi a babakwa. (Abyssos g12) **2** Mbwelele adibili idunu kia tsi babakwa, na luki lafwaanina na la mu idunu kia mbaa kiinene, lapali mu lo. Nyanga na mupepe biapiindi mu luki lii. (Abyssos g12) **3** Bangwalibaanga bapali mu luki lii na batsiaamii mu tsi yoosi. Baheeri bo lituu lafwaanina na la bangeenge. **4** Bahi bo litumu la uhele udia bitiiti, so miti, so bini bikimi bili mu umene nha tsina toto. Ka bahi bo litumu la uyiluu bubi ndila kwaa baata babahale na iliimbi kia Nziaambi nha mbuunzi. **5** A bahi pe bo muswa wa udusu baata baa, ka bahi bo muswa ndila wa ukwaamisa bo mu tsitsi a batsuungi bataana. Nha bo bali mu ukaa, musoongo wuu afwaanina na musoongo wa nha ngeenge ali mu uta. **6** Mu biluumbu bii, baata sa basaa likwa, ka bo a busololo lo pe. Bo sa basaa ukwa, ka likwa sa libata bo. **7** Bangwalibaanga baa ali bafwaanina na basevaale babayiluu mu mudiingi. Nha yulu a mitswe mia bo, ali na biloo bia weti biburu bia woolo, na biinzi bia bo ali bafwaanina na biinzi bia baata. **8** Bo bali na naanga diafwaanina na naanga dia bakaasa, na mini mia bo ali weti mia bakosi. **9** Butulu ba bo ali weti babafuu mu ikutu kia itali kili mu uswee tulu mu midiingi, na kele a matsala a bo ali yafwaanina na kele a tomo a midiingi yi basevaale balaa bali mu ubiti ku mudiingi. **10** Bo ali na mikili mili na matsieende mu matoso weti mia bangeenge. Na, ni mu mikili mia bo bali na lituu la umweese baata pasi mu tsitsi a batsuungi bataana. **11** Mutini a bo ali tumu wubahi idunu kiayii. Kuumbu a

tumu me mu Ebeleo Abadooni, na mu ndaa ya basi Eleene Apoliwooni, mbiindili a kuumbu yii «Mutsiali». (Abyssos g12) **12** Ngebe ya tsiomi dimaalabuu. Nha mbisi a nhaa, mapasi moolo makimi sa mabwayiri. **13** Tumake, tumu a Nziaambi wa musamina afuli turumbeete. Me nayuyi muniingi a ndaa, yakimata mu matsieembe mana ma diki la woolo lili nha kulu a Nziaambi. **14** Muniingi a ndaa aleeli kwaa tumu wa musamina wali wakaanga turumbeete: «Nyangila batumu ba bo bana, babakutu bibolo nha peembi a nziali yinene yibubaata Efrate.» **15** Banyangili batumu bo bana, bali bayilimi mu udusu ibari imosi mu bibari bitata bia tsi, mu nguungu me yii, mu iluumbu me kii, mu tsuungi me wuu na mu ilimi me kii. **16** Ba yaabisi me litaanga la masodaare mali nha yulu a basevaale: mo ali makama moolo ma mafuundu ma makama. **17** Na mono, buni bwamonii mu monini a me, basevaale na masodaare mamubaabiti mo: bo bali na bikutu bia bitali bili mu uswee tulu mu midiingi, bia mwiindi wabeenge kunu weti mbaa, kunu weti mwiindi wa piindi wa weti manya la tala la kuumbu safiire, na kunu weti mwiindi wa mwaamba wa weti mamanya ma pfulu. Mitswe mia basevaala ali weti mitswe mia bakosi. Mu minywa mia bo, mwakipala mbaa, luki na pfulu. **18** Ibari imosi mu bibari bitata bia baata ba tsi yoosi, kiakwiiri mu mipepe mimibi: mbaa, luki na pfulu biakipala mu minywa mia basevaale. **19** Mundaa ti, lituu la basevaale lili mu munywa a bo, na mu mikili mia bo. Mu ngwanya, mikili mia bo miafwaanina na bataari. Mikili mii ali na mitswe, bo bakisalila mio mu umweese baata pasi. **20** Ka baata babasiaali mu tsi, boosi babali bahele ukwa mu biteembi bii, a bakiingili mayele ma bo pe. Bo bahami mu ukuundu miheebili mimibi na biteyi bibayiluu mu woolo, mu mboongo, mu itali kia broonze, mu manya na mu muti. Bunu, biteyi bii a bili mu umono pe, so uyuu pe, so uyooyene pe. **21** Bo, a bakiingili mayele pe, na bahami mu udusu baata, mu uhaanda, mu usa ipuupu na mu uyibi.

10 Me namoni tumu a Nziaambi mukimi wa lituu, amati ku yula mu usutuu nha tsi. Tuti ali lafuu nde na mukiaama ali adiengelele mutswe a nde. Kiinzi kia nde kiakingeyine weti tari. Na miili mia nde miali miafwaanina na makuunzi ma mbaa. **2** Mu koo kia nde, nde ali akaanga mukaanda wumukee wubadibili. Nde asuusi kuulu kia babaala nha yula a mubu, na kuulu kia bakaasa nha yulu a toto. **3** Nde aloyi mu mifuri, weti nha kosi ali mu uhuungu. Mu mungiri a nde, bidumu tsaamba bia banzieri biayuyini. **4** Bu bidumu bia banzieri tsaamba biayuyini, me nakeni usonuu mandaa ma bo baleeli. Ka me nayuyi muniingi

a ndaa wamati ku yula, wahi me tumini yi: «Kebe tsweeyi a mandaa ma banzieri tsaamba baleeli, a sonuu mo pe». 5 Ninha, tumu wu me namoni wali watemene nha yulu a maamba ma mubu na nha yulu a toto, anaangili koo kia babaala ku yula. 6 Nde alabi mukisi mu kuumbu a Nziaambi wuli moonyi mu bilimi na bilimi, wayiluu mayula na bioosi bili mu mo, wayiluu tsi na bioosi bili mu yo, wayiluu mubu na biosi bili mu nde. Mukisi ni wu: «Taanga dimaawa! (aiōn g165) 7 Mu taanga di tumu a Nziaambi wa tsaamba akaafulu turumbeete, mu taanga dii, Nziaambi sa akuusu minhana mia liyobolo la nde, weti bu nde ayaabisi mio kwaa mibili, bali basiali ba nde.» 8 Tumake, ndaa yi me nayuyi yamati ku yula, yabwitsuu kwaa me weti bu: «Yene yaholo mukaanda wumukee wubadibili mu koo kia tumu wali watemene nha yulu a maamba ma mubu na nha yulu a toto.» 9 Me naswesii kwaa tumu na naloombi nde mu uha me mukaanda wu mukee. Nde avutili kwaa me: «Holo nde na dia nde: nde sa aba na kali mu moonyo a we. Ka mu munywa a we, nde sa aba na isie weti maari ma nyusi.» 10 Me naholi mukaanda wu mukee nha koo kia tumu, na me nadiiri nde. Mu tso munywa a me, nde ali isie weti maari ma nyusi. Ka nha mbisi a umini nde, nde ali ka na kali mu moonyo a me. 11 Ninha baleeli kwaa me: «Bwafwaana ti, we bwabili mandaa ma Nziaambi alasina kwaa bifuumbu bia baata bialaa, kwaa matsi malaa, kwaa mandaa malaa na kwaa mitini mialaa.»

11 Nha mbisi a nhaa, bahi me idiaara, kili weti mwaana muti wubali mu usalila mu uyesene bula, na baleele kwaa me: «Yayesine bula ba mbuu ya ngira na bula ba diki la tsuyili a bungori, na taanga litaanga la babali mu ukuundu mu tso mbuu ya ngira. 2 Ka nyaala mbari ya ku mbari a mbuu ya ngira, ayesene bula ba yo pe. Mundaa ti bayeelele yo kwaa bangooyi, babakaadiaata ngaanda ya ngira ku tsini a miili mia bo, mu tsitsi a batsuungi maku-mana na boolo. 3 Me sa tsinduu bambaangi ba me boolo, babalwaata masaaka ma ngooto mu bukwiili, na bo sa babili mandaa mamumata kwaa Nziaambi, mu tsitsi a fuundu limosi na makama moolo maku-masamina ma biluumbu.» 4 Bambaangi boolo baa ni miti mia olive mioolo na bisuusili bia miindi bioolo bili mu uba nha kulu a Pfumu a tsi. 5 So muutu siayi usa bo bubi, mbaa sa yipala mu minywa mia bo, na yo sa yinyeengese mitaata mia bo. So muutu siayi usa bo bubi, ni buu nde akaakwa. 6 Bo bali na lituu la udibuu mayula, mu ukaanduu mvulu mu taanga dioosi di bo bakaaba mu ubili mandaa makaamata

kwaa Nziaambi. Bo bali ka na lituu la ukutisi maamba makili, na utsinduu mipepe mimibi nha tsi, mu pasi taanga di batoono. 7 Mu taanga di bo bakaamana uta imbaangi kia bo, nyama wa ibaala wukaapala ku tso idunu kiayii kili usuku pe, sa adwaanisa bo. Nde sa abiingi nha yulu a bo na sa adusu bo. (Abyssos g12) 8 Sa basuusu bamvuumbi ba bo nha kulu a mbari a ngaanda yinene, weti bwali ngaanda a ngaanda a Sodomo na tsi a Ngipiti. Yii ni mbuu yibakomi Pfumu a bo. 9 Baata ba bifuumbu bioosi, ba makaanda moosi, ba mandaa moosi na ba matsi moosi, sa bamono bamvuumbi ba bo mu tsitsi a biluumbu bitata na ndaamba. Baata me a busiingi pe ti badii bamvuumbi baa. 10 Baata ba nha tsi sa bayaanga mu ndaa yii. Bo sa basa mikuungi mu kinyi na ukabisina bimbwangi, mundaa ti mibili mioolo mi, miakubi baata ba nha tsi umono pasi dialaa. 11 Ka nha mbisi a biluumbu bitata na ndaamba bii, muwuumu wa moonyi wamati kwaa Nziaambi ayikoto mu bo. Bo basiimbii mu likwa, boosi babaki mono bo babayi boomo balaa. 12 Tumake, mibili mio mioolo mi miayuyi ndaa yinene yamati ku mayula, yatumi bo: «Dihaata nha!» Bo bahaati ku yula mu tso tuti, na mitaata mia bo miakimono bo mu uhaata. 13 Nhaa-na-nhaha, toto lanyingini mu mifuri mioosi. Ibari imosi mu bibari kuumi bia ngaanda kiatsiaamii, na mafuundu tsaamba ma baata bafuyi bu toto dii dianyingini. Baata babasiaali babayi boomo balaa, na baheeri buzitu kwaa Nziaambi wa mu mayula. 14 Iteembi kia mapasi kia bioolo imaalabuu. Ka disa mayele! Iteembi kia mutata mu uyiri ili. 15 Tumake, tumu wa tsaamba afuli turumbeete. Miniingi mia mandaa mia mifuri miayuyini, mu mayula. Mio miakileele: «Ipfumu nha yulu a tsi ka kwaa Pfumu a bisi na kwaa Kristo a nde. Na ipfumu kii sa iba mu bilimi na bilimi!» (aiōn g165) 16 Maku-moolo na binunanunu bina bibili mu udiaala nha yulu a mambata ma bo ma ipfumu, nha kulu a Nziaambi, babwi mambundumbwa na bakiinzi Nziaambi. 17 Bo baleeli: «Pfumu Nziaambi Puungu-Lituu, we wuli na wali, bisi divutulu matoondo kwaa we bu we li mu salila lituu la we la linene mu udiaasa ipfumu kia we. 18 Baata ba matsi moosi bakoli kesi. Ka mu taanga di, kesi a we yili mu umonuu. Taanga dia pfuundisi a babakwa dimaato, ni taanga ka di we kaasiende basiali ba we, mibili na baata boosi babali mu ubatila kuumbu a we boomo, na boosi babayaaba litumu la we, babameengele na babali na ndutu. Dio ni taanga di we kaafuusu babali mu utsala tsi!» 19 Tumake, mbuu a Nziaambi ya ngira mu mayula yadibini, na mububulu a lilasina amonii nha mbuu a Nziaambi ya ngira yii. Mu taanga dii, yulu lasierimini, miniingi mia mandaa na kele a

banzieri biayuyini, toto lanyingini na mvulu wa makele wu munene anoyi.

12 Ilimbi kiinene kiamonii ku mayula: mukaasa mosi wali walwaata nyanga, ali na tsuungi ku tsini a miili mia nde na iburu kia bambwelele kuumi na boolo nha yulu a mutswe a nde. **2** Nde ali na yimi. Taanga dia ubutu bu diatoori, nde akiloo mundaa pasi dia misoongo mia mbutili. **3** Ilimbi ikimi kiamonii ku mayulu: ali darango wu munene, wabeenge weti mbaa. Nde ali na mitswe tsaamba na matsieembi kuumi. Nde ali na iburu nha yulu a pasi mutswe. **4** Mu mukili a nde, nde akoombili ibari imosi mu bibari bitata bia bambwelele ba yula, na abumi bo nha yulu a toto. Nde atemini nha kulu a mukaasa wali ka mu ubutu, paa nde adia mwaana a mukaasa wuu mu taanga di nde akaabutu. **5** Mukaasa abuti mwaana wabaala, wukaatumu bifuumbu bia baata boosi mu mupaanga wa itali. Nhaa-na-nhaa, baholi mwaana na babiti nde kwaa Nziaambi na mbata a ipfumu kia nde. **6** Ka mukaasa abati ku tsi ya tsata, ku Nziaambi ali ayiluu nde mbuu, paa babuungulu nde kuu mu tsitsi a fuundu limosi na makama moolo maku-masamina ma biluumbu. **7** Ni mu buu mudiingi abwi ku yula. Mikayeli na batumu ba nde badwaanisi darango, na darango wuu itwaari na batumu ba nde badwaani na bo. **8** Ka darango a abingi pe. Babingi nde na batumu ba nde mu mayula. **9** Bamubumi ku mbari. Darango, ni taari wu mukulu, wububaata «Mukuutu a miheebili mimibi», Saatina, wuli mu ufutu baata ba tsi yoosi. Babumi nde nha tsini a toto, itwaari na batumu ba nde. **10** Tumake, me nayuyi muniingi a ndaa wu munene mu mayula wakileele: «Di ka taanga dia liyobolo, dia lituu, dia ipfumu kia Nziaambi a bisi, na litumu la Kristo a nde! Mundaa ti, nde abumi ku mbari, mufuundi a baana ba nguu ba bisi. Ni nde wakifuundu bo butsuu na nyanga, nha kulu a Nziaambi a bisi. **11** Ka baana ba nguu ba bisi, babiingi nha yulu a nde, mu makila ma limeme, na mu mandaa ma imbaangi kia bo. Bo bayeelili idiingi kia bo, natee mu iteesi kia usiingi ukwa. **12** Ni mu buu, we mayula, yaanga wa we, beni badili mu udiaala mu mayula, diyaanga wa beni! Ka ki pili a ngebe kwaa beni toto na mubu! Mundaa ti diaabele maasutuu kwaa beni. Nde aluulu mu fuukiri, bu ayaaba ti, ndila mwaana taanga hoolo dimaasala kwaa nde.» **13** Bu darango amoni ti bamaabumu nde nha tsini a toto, nde abingisi mukaasa wabuti mwaana wa baala. **14** Ka baheeri mukaasa mapapi moolo ma ngongo-nyunyi wu munene, paa nde adumuu natee ku mbuu yibali bayiluu mu ndaa nde, ku tsi ya tsata. Kuu nde

sa aba la na taari, na sa babuungulu nde kuu mu tsitsi a taanga mosi, mu mataanga moolo, na ndaamba a taanga. **15** Ni mu buu taari aluyi maamba malaa weti nziali yinene nha mbisi a mukaasa, paa ti nyaamba a maamba yibiti nde. **16** Ka toto labaasili mukaasa: lo ladibimi, na lamini nziali yinene yi darango aluyi mu munywa a nde. **17** Bu nde aluuli mu fuukiri ku yulu a mukaasa, darango ayidwaanisa baana ba mukaasa wuu boosi babasiaali. Bo ni baata babali mu utumumu mikele mia Nziaambi na babali mu uhama mu uta imbaangi mu Yisuu.

13 Darango atemini nha simi la mubu. Tumake me namoni nyama mosi wa ibaala apali mu mubu. Nde ali na matsieembi kuumi na mitswe tsaamba. Nde ali alwaata iburu kia mbiingili nha yulu a pasi tsieembi. Na nha yulu a mitswe mia nde bali basonuu makuumbu ma bitari bili mu utuu Nziaambi. **2** Nyama wu me namoni ali afwaanina na ngo. Miili mia nde miali miafwaanina na mia nyama wa ibaala wa kuumbu uruse. Na munywa a nde weti wa kosi. Darango wamuheeri lituu la nde, mbata a nde ya ipfumu na litumu lilinene. **3** Mosi mu mitswe mia nyama wuu ali weti wanemene putu ya likwa. Ka putu me ya likwa yii yabeelii. Tsi yoosi yakimii kwalaa na yaduki nde. **4** Baata babaandii ubwa mambundu-mbwa nha kulu a darango, mundaa ti nde ahi litumu kwaa nyama. Bo babwi ka mambundu-mbwa nha kulu a nyama, na baleele: «Na afwaanina na nyama? Na utuu udwaana na nde?» **5** Nyama abayi litumu la utsuu mandaa ma lizoo na ma utuu Nziaambi. Nde abayi ka litumu la uyiluu weti bu nde atoono mu tsitsi a batsuungi maku-mana na boolo. **6** Nde abandii utuu Nziaambi, kuumbu na nzo a nde, na boosi bali mu udiaala ku yula. **7** Nde abayi litumu la udwaanisa baata ba Nziaambi na ubwiisi bo. Nde abayi litumu nha yulu a makaanda moosi, baata boosi ba tsi, mandaa ma baata moosi, na matsi moosi. **8** Baata ba tsi yoosi sa babwa mambundu-mbwa nha kulu a nde. Ni baata boosi babahele usonuu makuumbu, mu mukaanda a moonyi, wa limeme libadusi mu bungori, umata mu mbaandili a tsi. **9** «Nyaala wuli na matswi ma yuuu, ayuu! **10** So muutu afwaana mu uba kori, nde sa aba kori. So muutu afwaana ukwa mu mukasa, nde sa akwa mu mukasa. Ni mu buu, baata ba Nziaambi bafwaana mu uba na mukonono na imiini.» **11** Tumake, me ni namoni nyama mukimi wa ibaala, nde akipala mu toto. Nde ali na matsieembi moolo mafwaanina na matsieembi ma limeme, na nde akitsuu weti darango. **12** Nde akisalila litumu loosi la nyama watsiomi, nha kulu a nde. Nde akibamuu

tsi na baata ba yo, mu ubwa mambundu-mbwa nha kulu a nyama watsiomi, wu putu ya likwa yakanyi. **13** Nyama wa boolo wu, li mu uyiluu biliimbi bibinene bia ukimuu. Nde li mu usutulu ka mbaa umata ku mayula na tee nha tsini a toto, nha misi mia baata boosi. **14** Nde li mu udiimbisi baata ba tsi, mu biliimbi bibinene bia ukimuu bibaha nde mu uyiluu, nha kulu a nyama watsiomi. Nde li mu usa ti, baata ba tsi basingi uyiluu iteyi, mu ndaa uha likiinsi kwaa nyama wubanemisi mu mukasa, na wabaangii. **15** Nyama wa boolo abayi litumu la uha moonyi kwaa iteyi kia nyama wa tsiomi, paa ti iteyi kii ituu utsuu na adusu boosi babuhele ubwa mambundu-mbwa nha kulu a kio. **16** Nyama li mu ubamuu baata boosi, mu uba na iliimbi nha koo kia babaala, so abuu pe nha mbuunzi: babameengele na babali na ndutu, bisini na bawele, batee na babali bunyanga. **17** Muutu so mosi pe wali utuu usuumbu, so uyaluu mbiiti nde a ali na iliimbi kii pe. Pili mosi ti, kuumbu a nyama, so a buu pe, litaanga lakuu na kuumbu a nde. **18** Ndaa yi yili mu uloombo kwaa pasi muutu mu uba na buyeri. Wuli na mayele atuu uyaaba tsutulu a litaanga la nyama, mundaati ni litaanga lili lili mu umweese kuumbu a muutu. Litaanga me makama masamina maku-masamina na bisamina.

14 Bu me nali keni mu utala: me namoni limeme lali latemene nha yulu a mulaanda a Siooni. Limeme lili ali itwaari na kama mosi maku-mana na mana ma mafuundu ma baata babali basonuu kuumbu a nde na kuumbu a taayi a nde nha mambuunzi ma bo. **2** Me nayuyi muniingi a ndaa wamati ku yula, na wakiyuunu weti mapo ma maamba mamanene. Nde akiyuunu ka weti idumu kia nzieri ki inene. Muniingi a ndaa wu me nakiyuu ali afwaanina na kele a ngoombi yinene nha bali mu usii yo. **3** Mafuundu ma baata baa bakiyimbi mukuungu wu munyatii nha kulu a mbata a ipfumu, nha kulu a biyiluu bina bia moonyi na nha kulu a binuna-nunu. Nha yula kama maku mana na mana ma mafuundu ma baata mabakuuli nha tsi, muutu pe so mosi wali utuu uyii mukuungu wuu. **4** Baata baa a basumii pe mu bakaasa babapuupu. Bo bakebe bungiri ba bo. Bo bali mu uduku limeme mu mambuu moosi ma lo lili mu uyene. Bakuuli bo nha kati a baata, paa baba bungori batsiomi kwaa Nziaambi na kwaa limeme. **5** Mu minywa mia bo, a kwapali ndaa ya pia pe, bo a bali na ndaa pe yi butuu usieembe bo. **6** Tumake, me namono tumu mukimi wakiyene adumuu ku kati a yula. Nde ali na ndaa yimbwe ya bilimi na bilimi yi nde aba afwaana uyaabisa kwaa baata ba tsi, kwaa baata ba matsi moosi, kwaa baata ba makaanda moosi,

kwaa mandaa moosi na bifuumbu bioosi bia nha tsi. (aiōnios g166) **7** Nde akileele mu ndaa yinene: «Dibatila Nziaambi boomo na diha nde buzitu! Mundaati, taanga dimaato di nde ufuundusu baata ba tsi. Dibwa mambundu-mbwa nha kulu a wayiluu mayulu, na tsi, na mubu na mitswe mia manziali!» **8** Tumu wa boolo, aduki watsiomi na aleeli: «Yo yimaabwa, ngaanda a Babilooni yinene yimaabwa! Yo yimaanywiisi viinyi la fuukiri la ipuupu kia nde kwaa baata boosi!» **9** Tumu wa mutata aduki batumu boolo batsiomi, na aleeli mu ndaa yinene: «So muutu bwi mambundu-mbwa nha kulu a nyama na iteyi kia nde, na nde bayi iliimbi kia nde nha mbuunzi, so nha koo, **10** nde sa anywa viinyi la fuukiri a Nziaambi, libasuulu mu mbasa a kesi a nde, kwahele a uvuutu na iloo ikimi! Nde sa amono mapasi ku tso pfulu la mbaa nha kulu a batumu ba ngira na nha kulu a limeme. **11** Luki la mbaa lili mu ukwaamisa bo, lili mu unaanguu mu bilimi na bilimi. Babali mu ubwa mambundu-mbwa nha kulu a nyama na iteyi kia nde, na wuu wuli na iliimbi kia kuumbu a nde, a bubaa iholo pe butsuu na nyanga.» (aiōn g165) **12** Di ni taanga di baata ba Nziaambi bafwaana usa mukonono, bo babali mu ukebe tumimi dia nde na bali na imiini mu Yiisu. **13** Tumake, me nayuyi ndaa mosi mu mayula yaleeli kwaa me: «Sonuu mandaa ma: “Kinyi kwaa babali mu ukwa mu isala kia Pfumu umata mu taanga di!” — “Ee-e, kinyi kwaa bo, buleeli Muheebili wa Ngira. Bo sa bawuumu mu mapasi ma bo, mundaati biyiluu bia bo bili mu uduku bo!”» **14** Na me namoni tuti lahembuu, na nha yulu a tuti lili ali na iyiluu kiafwaanina na muutu. Nde ali na iburu kia woolo nha yulu a mutswe a nde, na mbeeri yayiluu uto mu koo kia nde. **15** Tumu mukimi apali nha tso mbuu ya ngira, na aloyi mu ndaa yinene kwaa wali wadiaala nha yulu a tuti: «Holo mbeeri a we, kese na tolo, mundaati taanga dia utolo dimaato: mbutu dia toto dimaaye.» **16** Ni mu buu, wali wadiaala nha yulu a tuti ayoosi mbeeri a nde nha yulu a toto, na batoli mbutu dia toto. **17** Tumu a Nziaambi mukimi apali nha tso mbuu ya ngira yili mu yula. Nde ka ali na mbeeri yayiluu uto. **18** Na tumu a Nziaambi mukimi, wuli na litumu nha yulu a mbaa, apali mu diki. Nde aloyi mu ndaa yinene kwaa wali na mbeeri yato: «Holo mbeeri a we, kese na kukuu tolo bia viinyi bili mu toto: mbutu dia viinyi dimaaye.» **19** Ni mu buu, tumu ayoosi mbeeri a nde nha yulu a toto. Nde atoli mbutu dia viinyi dia toto, na aloosi dio mu tso ikoombo kia ukamina kiinene kia kesi a Nziaambi, paa bakamina dio. **20** Bakamini mbutu dia viinyi mu tso ikoombo kia ukamina, kili ku mbari a ngaanda. Makili mapali mu ikoombo na matsiaamii

natee mu iteesi kia mutele a sevaale. Mo matsiaamii weti maamba ma nziali, mu iteesi kia makama matata ma bakilomeetere.

15 Tumake, me namoni mu yula iliimbi ikimi, ki inene na kia kimikimi: ali batumu ba Nziaambi tsaamba bali bakaanga mu mioo mia bo mipepe mibibi tsaamba. Mio ali mipepe miatsieelele, munda ti mio mili mu umweese kesi a Nziaambi yatsieelele. 2 Tumake, me namoni weti nziali yinene yatsieeme yili weti limweenyi na yavuutunu na mbaa. Baata boosi bababiingi nha yulu a nyama, nha yulu a iteyi kia nde, na nha yulu a litaanga lakuu na kuumbu a nde, batemini nha yulu a nziali yii. Bo bali bakaanga mu mioo mia bo, mangoombi mamanene ma Nziaambi. 3 Bo bakiyimbi mukuungu a Mooso, booyi la Nziaambi, na mukuungu a limeme, baleeli: «Pfumu Nziaambi, Puungu-Lituu! Biyluu bia we bili bibinene na bibibwe! Mutini a bifuumbu bia baata! Makuulu ma we mali malibweeye na ma ngwanya! 4 Pfumu! Na utuu uhele ubatila we boomo? Na utuu ubisi uha kuumbu a we buzitu? Munda ti, ndila we li wa ngira. Bifuumbu bia baata bioosi sa biyabwa mambundu-mbwa nha kulu a we. Munda ti, pfuundisi a we yayiluu uyabina kwaa bo.» 5 Nha mbisi a nhaa, me namoni mbuu ya ngira yadibimi mu mayula, itwaari na nzo a ngooto ya imbaangi kia Nziaambi. 6 Batumu tsaamba babali bakaanga mipepe tsaamba mimibi, bapali mbuu ya ngira. Bo bali balwaata bikutu bia liino biahembuu na pee, na bali balwaata makobo ma woolo mu maluungu ma bo. 7 Mosi mu biyiluu bina bia moonyi, aheeri kwaa batumu tsaamba bikoombo tsaamba bia woolo, bialuulu mu kesi a Nziaambi wuli moonyi mu bilimi na bilimi. (aiōn g165) 8 Mbuu ya ngira yaluuli mu luki. Luki lii ali ni iliimbi kia buzitu na lituu la Nziaambi. Muutu so mosi pe wali utuu ukoto nha mbuu ya ngira tswaamina mipepe tsaamba mimibi mia batumu tsaamba milabuu.

16 Nha mbisi a nhaa, me nayuyi muniingi a ndaa wumunene wapali mu nzo a Nziaambi wakileele kwaa batumu ba Nziaambi tsaamba: «Diyene diyitili nha yulu a toto, bikoombo tsaamba bia kesi a Nziaambi.» 2 Tumwa tsiomi ayeni na ayitili ikoombo kia nde nha yulu a toto. Tumake, maputu mali na mayinyi na mamukolo mabwiilili baata babali na iliimbi kia nyama na babakibwa mambundu-mbwa nha kulu a iteyi kia nde. 3 Tumwa boolo ayitili ikoombo kia nde mu mubu. Maamba ma mubu makitii weti makili ma muutu wakwa, na bioosi biali moonyi mu mubu biakwiiri. 4 Tumwa mutata ayitili ikoombo kia nde mu manziali na mu mitswe mia manziali, na maamba

ma mo makitii makili. 5 Tumake, me nayuyi tumu wuli na litumu nha yulu a maamba mu uleele: «We wa Ngira! We wuli na wali! We li walibweeye munda ti, pfuundisi a we yili yafwaana. 6 Mu ngwanya, bo batsiali makili ma baata ba we na ma mibili. Na mu taanga di, we maaha bo makila paa banywa. Buu ni bwafwaana kwaa bo.» 7 Na me nayuyi diki mu uleele: «Ngwanya, Pfumu Nziaambi Puungu-Lituu, pfuundisi a we yili ya ngwanya na yasuungunu.» 8 Tumwa muna ayitili ikoombo kia nde nha yulu a nyanga, na bayi nyanga litumu la unyiengese baata mu mbaa a nde. 9 Na baata banyeengi mu kiaangila kia mifuri. Bo batuyi kuumbu a Nziaambi wuli na lituu nha yulu a mipepe mimibi. Ka bo babisi ukiingili mayele na uha nde buzitu. 10 Tumwa mutaana ayitili ikoombo kia nde nha yulu a mbata a ipfumu kia nyama na ipfumu kia nde kiakoti ku tso pimisi. Baata bakweeti mini mu ndaa pasi. 11 Bo batuyi Nziaambi wa ku yula munda mapasi na maputu ma bo. Ka bo a bakiingili pe mayele mu biyiluu bia bo bibibi. 12 Tumwa musamina ayitili ikoombo kia nde nha yulu a nziali yinene ya kuumbu Efrate. Na nziali yakanyi mu uyiluu kuulu kwaa mitini mili mu umata ku peembi ya este. 13 Tumake, me namoni miheebili mitata mimibi, miafwaanina na makoto. Makoto maa makipala mu munywa a darango, mu munywa a nyama na mu munywa a mibili mia pia. 14 Mio mili miheebili mia Saatina mili mu uyiluu biliimbi bia ukimuu. Mio mili mu uyene kwaa mitini mia tsi yoosi, paa bavuuu mio mu udwaana midilingi wa iluumbu kiinene kia Nziaambi Puungu-Lituu. 15 «Mono, buleeli Pfumu! Me ndi mu uyiri weti muyibi. Kinyi kwaa muutu wuli mu uba likanda na wuli mu ukebe bikutu bia nde, paa ahele uyooyene pene na umono tsionyi.» 16 Miheebili mia Saatina mii miakukii mitini nha mbuu yibubaata mu lebeleo: Aremangendoni. 17 Tumwa tsaamba ayitili ikoombo kia nde mu ingiee-ingiee. Na muniingi a ndaa yinene yayuyini nha mbuu ya ngira. Nde akimata nha mbata a ipfumu na akileele: «Bumaakuu! » 18 Ni mu buu, yulu lasieremini, muniingi na bidumu bia banzieri biayuyini, na toto lanyingini mu mifuri. Lo lanyingini mu mifuri, mu iteesi kili ti umata bu bayiluu tsi, baata keni a bamono ndaa ya pili yii pe. 19 Ngaanda yinene yabukii mu bibari bitata na mangaanda ma matsi moosi matsiaamii. Nziaambi a adiimbili pe ngaanda a Babilooni yinene. Nde anywiisi yo viinyi la mu ikoombo kia nde, ni viinyi la kesi a nde ya mifuri. 20 Biduku bioosi biadiimbili, na milaanda mioosi a miabwimonii pe. 21 Mvulu wa makele mamanene na maleme anoyi ku yulu a baata. Na baata batuyi

Nziaambi mu ndaa mvulu wa makele, munda ti nde ali mupepe wumubi wuli na mifuri miatsitsi.

17 Tumake, mosi mu batumu ba Nziaambi tsaamba babali bakaanga bikoombo tsaamba, aleeli kwaa me: «Yiri, na me sa mweese we pfuundisi yikaabwiilili puupu wumunene wuli nha simi la mibu. 2 Mitini mia tsi mimaayeelele manyutu ma bo mu usa ipuupu itwaari na nde. Na, baata ba tsi bakolo mala ma viinyi la ipuupu kia nde.» 3 Muheebili a Nziaambi alwaati me, na tumu a Nziaambi abiti me ku tsi mosi ya tsata. Kuu me namoni mukaasa mosi wadiaala nha yulu a nyama wabeenge. Nyama wuu ali aluulu mu makuumbu ma bitari bili mu utuu Nziaambi. Na nde ali na mitswe tsaamba na matsieembi kuumi. 4 Mukaasa wuu ali alwaata matsaanda mabeenge matala. Na nde ali alwaata bilaba, bini bia woolo, bini bia mamanya matala. Nde ali akaanga mu koo, ikoombo kia woolo kialuulu mu mandaa mamabi ma Nziaambi ali mu umvoni ingaanzi na ma mviindi, ma ipuupu kia nde. 5 Nha mbuunzi a nde ali basonuu kuumbu mosi yili na mambiindili ma tsweeyi: «Ngaanda a Babilooni yinene, nguu a bapuupu na wa mandaa mamabi mali nha tsi ma Nziaambi ali mu umono ingaanzi.» 6 Me namoni ti mukaasa wuu ali akolo mu makila ma baata ba Nziaambi, ni makila ma bambaangi ba Yiisu. Bu me namoni nde, me nakimii kwala. 7 Tumake, tumu aleeli kwaa me: «Mu ima we li mu ukimuu? Me sa mweese we matsweeyi ma mukaasa na ma nyama wuli mu ubiti nde, wuli na mitswe tsaamba na matsieembi kuumi. 8 Nyama wu we amoni ali moonyi tsiomi. Ka mu taanga di nde a abwasaala pe moonyi. Nde sa apala mu idunu kiayii kili usuku pe, mu uyene ku pfuuyili a nde. Baata ba li mu tsi, babahale usonuu makuumbu mu mukaanda a moonyi umata mu mbaandili a tsi, sa bakimuu bu bakaamono nyama. Munda ti, tsiomi nde ali moonyi, ka nde abwasala moonyi pe, na nde sa abwaba moonyi. (Abyssos g12) 9 «Ndaa yi yili mu uloombo mayele na buyeri. Mitswe tsaamba ni milaanda tsaamba, mi mukaasa wuu adiaala nha yulu a mio. Mio mili ka mitini tsaamba. 10 Ipumu kia mitini mitaana nha kati a bo imaabwa. Mutini wa musamina keni mu utumu mu taanga di, ka wa tsaamba keni a ayiri pe. Nha nde akaayiri, nde sa atumu mu ndila mwaana taanga hoolo. 11 Nyama wali moonyi tsiomi, na wakwi, li nde makulu ka mutini wa pwombo. Nde li ka mosi mu mitini tsaamba, na nde li mu uyene ku pfuuyili a nde. 12 «Matsieembi kuumi ma we amoni, mali mitini kuumi mili keni a miabaanduu utumu pe. Ka mio sa miyaka lituu la utumu mu tsitsa nguungu mosi

itwaari na nyama. 13 Mitini kuumi mi mioosi mili na minhana mimosi: uha lituu la bo na mifuri mia bo mu usalila nyama. 14 Bo sa badwaanisa limeme. Ka limeme sa libiingi nha yulu a bo, munda ti lo lili Pfumu a bapfumu na Mutini a mitini. Baata ba nde ati mbili, ba nde asooli na babanamita mu nde, sa babiingi itwaari na nde.» 15 Tumu abwileele kwaa me: «Maamba ma we amoni, nha diaala mukaasa wa puupu, ni bifuumbu bia baata, makoongi ma baata, matsi na mandaa ma baata. 16 Matsieembi kuumi ma we amoni na nyama wu we amoni, sa babele mukaasa wa puupu. Bo sa bapatila nde bioosi bi nde ali na bio, na sa basusu nde pene. Bo sa badia musunyi a nde na sa batsuu nde ku mbaa. 17 Munda ti, Nziaambi asuusi mu mitimi mia bo, litoono la ukuusu minhana mia nde. Mu itwaari, bo sa baha ipfumu kia bo kwaa nyama, na tee taanga di mandaa ma Nziaambi makaayilimi. 18 «Nha tsieelele, mukaasa wu we amoni, ni ngaanda yinene yili mu utumu nha yulu a mitini mia tsi.»

18 Nha mbisi a nhaa, me namoni tumu a Nziaambi mukimi amati ku yula. Nde ali na lituu liinene, na buzitu ba nde bayalisi tsi. 2 Nde aloyi mu ndaa yinene: «Yo yimaabwa, ngaanda a Babilooni yinene yimaabwa! Mu taanga di, yo ka mbuu yili mu udiaala miheebili mimibi, nzo a miheebili miasumuu mia mupili na mupili. Nzo a banyunyi boosi ba mupili na mupili, na banyama basumuu na ba baata babele. 3 Bifuumbu bia baata bioosi banywi viinyi la fuukiri a ipuupu kia nde. Mitini mia tsi miayeelili manyutu ma bo mu usa ipuupu itwaari na nde, na bateeri a kaari ba mu tsi babayi busini mu lituu la busini ba nde balutu tala.» 4 Tumake, me nayuyi muniingi a ndaa mukimi wamati ku yula na aleeli: «Beni baata ba me, dipala mu ngaanda yi, paa beni dinyaala uba itwaari na yo mu masumu ma yo, na dinyaala umono mapasi itwaari na yo mu mipepe mimibi mikaabwiilili yo. 5 Munda ti, masumu ma yo mamaaluulu na tee ku yula, na Nziaambi a adiimbili pe mamabi ma yo. 6 Diyiluu kwaa yo weti bu yo yayilii kwaa bambaayi, na divutulu yo mbala dioolo iteesi ki yo yayiluu. Diluusu mbasa a yo mu mala mavulu mifuri mbala dioolo, na ma yo yanywiisi bambaayi. 7 Divutulu kwaa yo mapasi na mangebe mu tsitsi a iteesi kia buzitu na busini ba yo yaholi. Yo yili mu uleele mu iyo-makulu: «Me ndi mu utumu weti mutini, me a ndi pe mukwiili, na me a niyaaba pe bukwiili.» 8 Ni mu buu, mipepe mimibi mibaswehili yo sa mibwiilili yo mu ndila iluumbu imosi: likwa, bukwiili na tsata. Yo sa yifuu mu mbaa. Munda ti Pfumu Nziaambi wafuundusu yo

li ngaa lituu.» 9 Mitini mioosi mia tsi, miasi ipuupu itwaari na ngaanda yii na miabayi busini ba yo, sa milili na sa minyoongo munda yii, mu taanga di bo bakaamono luki la ngaanda yili mu unyeenge. 10 Bo sa batemene nha lilala, munda boomo ba tseembili a yo. Bo sa baleele: «A ngebe! A ki pili a ngebe! O Babilooni, ngaanda yinene na ya lituu! We maaholo tseembili a we mu ndila nguungu mosi!» 11 Bateeri a kaari ba nha tsini a toto nha, bali mu ulili ka na bali mu unyoongo mu ndaa ngaanda yii, munda ti muutu pe wukaabwasuumbu biloo bia bo. 12 Biloo me bia bo ni bi: woolo, mboongo, mamanya matala na bilaba; matsaanda ma liino maduu, matsaanda mamabwe mambeenge na mayiluu ubeenge, matsaanda ma kuumbu swa, na miti mia tsata mia mupili na mupili, bisii bia mupili na mupili bibayiluu mu matsieembi ma banziawu, mu miti miatala, na bitali bia kuumbu broonze, na bia kuumbu feere, na mamanya ma kuumbu marebe, 13 masuungu ma miti na bitiiti bia tsulu yimbwe bibali mu ulaamba mu biloo, mananaasa, miire, malimbi mamupalisa luki la tsulu, viinyi, maari, fariine, na bele, bangombo na bindombo, basevaale, na matomo ma midilingi, batee na makori. 14 Bateeri a kaari sa baleele kwaa ngaanda: «A! Biloo bioosi bi we akitoono kwalaa bimaabata we, busini ba we boosi na biloo bia we bia tala bimaadiimbili kwaa we, na a bubwasololo bio pe!» 15 Bateeri a kaari bababayi busini mu kaari yibakita mu ngaanda yi, sa batemene nha lilala munda boomo ba mapasi makaabwiilili yo. Bo sa balili na sa banyoongo. 16 Bo sa baleele: «A ngebe! A ki pili a ngebe kwaa ngaanda yinene! Yo ali yalwaata tsaanda a liino yaduu, matsaanda matala mabeenge na mayiluu ubeenge, yo yali yalwaata bilaba bia woolo, mamanya matala na bilaba. 17 Na mu ndila nguungu mosi, busini boosi badiimbili!» Babiti ba mabootu boosi na baata babali mu mo, baata bali mu usala mu mabootu na boosi bali mu ubaa idiingi kia bo mu mubu, bali batemene nha lilala 18 na bo bakiloo bu bakimono luki la ngaanda yakinyeenge: «A wuli na ngaanda so mosi pe yavulu ngaanda yinayi mu bunene!» 19 Bo bakiwisili lifuundu ku yulu a mitswe mia bo. Bo bakilili, bakinyoongo, na bakiloo: «A ngebe! A ki pili a ngebe kwaa ngaanda yinene! Mu busini ba yo balutu iteesi, baata boosi babali na mabootu mu mubu bakitii bisini. Na mu ndila nguungu mosi, yo yimaakituu tsi ya tsata!» 20 Yula, yaanga wa we munda mbwiilili a ngaanda yi! Beni badili baata ba Nziaambi, beni batumu ba Kristo na mibili, diyaanga wa beni! Munda ti Nziaambi maafuundusu ngaanda yii, munda bubi ba yo yasiiri beni! 21 Tumake, tumu

wa lituu wa Nziaambi aho!i manya lafwaanina na manya lilinene libubaanyii mbutu dia bele, abumi lo mu mubu na aleeli: «Ni mu kakabi yi bakaabwiisi ngaanda yinene ya Babilooni, na a bubwamono yo so hoolo pe. 22 A bubwayuu kwaa we pe mikuungu mia basii ba magoombi na bayimbi, na basii ba mapiipi na maturumbeete. A bubwamono pe basiiri ba bisala bia mioo, a bubwayuu kele a manya libali mu unyii mbutu dia bele pe. 23 Liyalila la mwiindi a libwayalisa kwaa we pe. Mu we, a bubwayuu pe miniingi mia bafuru bamaakwelesene. Bateeri a kaari ba we, ali baata babanene mu tsi yoosi, na mu uhaanda kwa we, we adiimbisi matsi moosi.» 24 Ni ku ngaanda a Babilooni makili ma mibili na ma baata ba Nziaambi matsiaami, makili ma boosi babadusi nha tsini a toto.

19 Nha mbisi a nhaa, me nayuyi ndaa yinene ya weti ya koongi a baata yinene mu mayula, yakileele: «Aleluya! Liyobolo, buzitu, na lituu bili bia Nziaambi a bisi! 2 Pfuundisi a nde yili ya ngwanya na ya libweeye! Munda ti nde maaha tseembili kwaa puupu wumunene, wakifutu tsi yoosi mu ipuupu kia nde. Nde ahi nde tseembili munda ti, nde adusi basiali ba nde.» 3 Na bo babwileele: «Aleluya! Luki la ngaanda yinene yibanyeengese lili mu unaanguu mu bilimi na bilimi!» (aiōn g165) 4 Maku-moolo na binuna-nunu bina na biyiluu bina bia moonyi babwi mambundu-mbwa nha kulu a Nziaambi, na bakuundi nde wuli mu udiaala nha mbata a ipfumu. Bo baleeli: «Amenii! Aleluya!» 5 Muniingi a ndaa ayuyini nha mbata a ipfumu. Yo yakileele: «Dikiinzi Nziaambi a bisi, beni basiali ba nde boosi, beni badili mu ubatila nde boomo, beni badihahele na ndutu na beni badili na ndutu!» 6 Tumake, me nayuyi weti muniingi a ndaa wa weti wa koongi a baata yinene. Yo yakiyuunu weti mapubu ma maamba mamananene, weti bidumu bia banzieri ba mifuri. Mono mandaa makakileele: «Aleluya! Munda ti, Pfumu Nziaambi a bisi Puungu-Lituu, maadiaasa ipfumu kia nde! 7 Diyaangani na diluulani mu kinyi, dihaanani nde buzitu! Munda ti taanga dia makweele ma limeme dimaato, na mukari a nde amaayilimi. 8 Bamaaha nde ikutu kibayiluu mu tsaanda ya liino yaduu, yili mu ungeyine na yatsieeme.» Tsaanda ya liino yili mu umweese biyiluu bialibweeye bia baata ba Nziaambi. 9 Tumu a Nziaambi alele kwaa me: «Sonuu: Kinyi kwaa babakuungi ku ndaamba a mukuungi a makweele ma limeme.» Na nde abwileele: «Maanama ni mandaa ma Nziaambi ma ngwanya.» 10 Me nabwi mambundu-mbwa nha miili mia nde mu ukuundu nde. Ka nde aleeli kwaa me: «Nyaala uyiluu buu! Me ndi musiali weti we, na weti baana

ba nguu ba we, babanambata mu ngwanya yi Yiisu amweesi. Ndila Nziaambi we afwaana ukuundu!» Ngwanya yi Yiisu amweesi, ni mandaa ma mibili mili mu uyaabisa. **11** Tumake, me namoni yula lali bwaasi, na sevaale mosi wahembuu amonii. Kuumbu a muutu wali nha yulu a nde «Wubafwaana usa llimbisi» na «Wa Ngwanya». Nde li mu ufuundusu na li mu udwaana mu libweeye. **12** Misi mia nde miakiluluu weti mbaa, na nde ali na biburu bia ipfumu bialaa nha yulu a mutswe. Basonuu nha yulu a nde kuumbu yiili ndila nde ayaaba mambiindili. **13** Nde alwaata iyungu kialuluu mu makili. Kuumbu a nde «Mandaa ma Nziaambi». **14** Mikaanga mia masodaare ma yula miakiduku nde. Bo bali badiaala nha yulu a basevaale bahembuu na balwaata bikutu bibibwe bia liino laduu, biahembuu na biatsieeme. **15** Mu munywa a nde mwapali mukasa wato, wubataasila mu utete bifuumbu bia baata. Nde sa atumu bo mu mupaanga wa itali, na nde sa akamina mbutu dia viinyi mu idunu kibali mu ukamina mbutu dia viinyi, kia kesi a Nziaambi Puungu-Lituu ya mbaa. **16** Nha yulu a iyungu kia nde na nha yulu a ibeli kia nde ali, basonuu kuumbu yi: «Mutini a mitini na Pfumu a bapfumu». **17** Nha mbisi a mii, me namoni tumu a Nziaambi atemene ku tso nyanga. Nde aloyi mu ndaa yinene kwaa banyunyi boosi bakiyene adumuu ku kati a yula: «Diyakukunu mu ndaamba yinene ya Nziaambi! **18** Diyadia misunyi mia mitini, mia bakuutu ba masodaare na baata ba lituu, misunyi mia basevaale na babiti ba bo. Diyadia misunyi mia baata boosi bali bunyanga na batee, bahele na ndutu na babali na ndutu.» **19** Tumake, me namoni nyama, mitini mia tsi na masodaare ma bo, bakukini mu udwaanisa wuli mu udiaala nha yulu a sevaale na masodaare ma nde. **20** Bakaangi nyama, na mubili wa pia wakiyiluu biliimbi bia ukimuu nha kulu a nyama. Nde akiyiluu buu, mu udiimbisi babali na iliimbi kia nyama na bakibwa mambundu-mbwa nha kulu a iteyi kia nyama wuu. Babumi nyama na mubili wa pia misii, ku tso diaanga la pfulu la mbaa. (Limnē Pyr g3041 g4442) **21** Badusi masodaare ma bo moosi mu mukasa wapali mu munywa a wuli mu udiaala nha yulu a sevaale, na banyunyi boosi bayutii misunyi mia bo.

20 Tumake me namoni tumu a Nziaambi mosi amati ku yula. Nde ali akaanga mu koo kia nde, tsiafi a idunu kiayii kili usuku pe, na musiingi wa itali wumunene. (Abyssos g12) **2** Nde akaangi darango, taari wumukulu wuli diaabele na Saatina, na nde akuti nde bibolo, paa nde aba kori mu tsitsi a fuundu la bilimi. **3** Nha mbisi a ukutu nde bibolo, tumu adumini nde mu

tso idunu kiayii, na adibii kio mu tsiafi na abwikutu kolo, na paa ti anyaaala ubwadiimbisi bifuumbu bia baata, natee bu fuundu la bilimi likaalabuu. Nha mbisi a nhaa, bafwaana unyangila mu mwaana taanga holo. (Abyssos g12) **4** Na me namoni mambata ma ipfumu: babali badiaala nha yulu a mo babayi lituu la ufuundusu. Me namoni ka miwuumu mia baata babakesi mitswe, mundaal imbaangi ki bo bateeri mu Yiisu na mu mandaa ma Nziaambi. Bo a babwi pe mambundu-mbwa nha kulu a nyama, so nha kulu a iteyi kia nde, na bo a bali pe na iliimbi kia nyama nha mbuunzi, so mu koo. Bo babwibaa moonyi na batumi itwaari na Kristo mu tsitsi a fuundu la bilimi. **5** Baata babamosi babakwiiri a babwibaa moonyi pe, tswaamini fuundu la bilimi likaalabuu. Yii ni tsimbilili a babakwa ya tsiomi. **6** Kinyi kwaa bakaaba mu kaba la babusiimbuu mu tsimbilili a babakwa ya tsiomi! Bo bali baata ba Nziaambi na likwa la moolo a lili na lituu nha yulu a bo pe. Bo sa baba bangaanga ba Nziaambi na ba Kristo, na bo sa batumu na Kristo mu tsitsi a fuundu la bilimi. **7** Bu fuundu la bilimi likaalabuu, sa bapalisa Saatina mu perese a nde. **8** Nde sa ayene afutu bifuumbu bia baata mu bituungu bio bina bia tsi, mabali mu uta: Ngoonge na Mangoonge. Nde sa akukuu bo mundaal mudiingi, na bo sa baba balaa weti munyeenge nha simi la mubu. **9** Baata baa boosi bakali tsi yoosi, na bo badiengilili ngaanda a baata ba Nziaambi, ni ngaanda yi Nziaambi atoono. Ka mbaa yamati ku yula na yinyeengisi bo. **10** Tumake, diaabele wakifutu bo, bamubumi ku tso diaanga la pfulu la mbaa. Nyama na mubili wa pia bamaakwatswaamuu ku diaanga lii. Kuu, bo sa baba ku tso kwaamisa nyanga na butsuu mu bilimi na bilimi. (aiōn g165, Limnē Pyr g3041 g4442) **11** Tumake me namoni mbata a ipfumu yinene yahembuu, na muutu wadiaala nha yulu a yo. Toto na mayula biabati la na nde, na a babwimono bio pe. **12** Nha mbisi a nhaa, me namoni baata babakwa, babali na ndutu na babahale na ndutu, batemene nha kulu a mbata a ipfumu. Ali badibili mikaanda. Babwidibili mukaanda mukimi, ni mukaanda a moonyi. Bafuundisi babakwa weti bwali biyiluu bia bo, weti bubali basonuu mu mikaanda. **13** Mubu avutili baata babakwi mu nde. Likwa na tsi a babakwa bavutili ka babakwa bali kwaa bo. Na bafuundisi boosi weti bwali biyiluu bia bo. (Hadēs g86) **14** Babumi likwa na tsi a babakwa mu tso diaanga la mbaa. Diaanga la mbaa lii, ni likwa la moolo. (Hadēs g86, Limnē Pyr g3041 g4442) **15** Babumi ku tso diaanga la mbaa, pasi muutu wubali bahele usonuu kuumbu mu mukaanda a moonyi. (Limnē Pyr g3041 g4442)

21 Tumake me namoni yula lilinyatii na tsi yinyatii. Yula latsiomi na tsi yatsiomi biadiimbili, na mubu a abwiba pe. **2** Na me namoni ngaanda ya ngira, Yeruselimi yinyatii, yakimata ku yula, kwaa Nziaambi, yo yali yayilimi weti mukaasa wumaabweeyise nyutu a nde, mu ndaa mulumi a nde. **3** Me nayuyi ndaa mosi yinene yakimata nha mbata a ipfumu na yakileele: «Mono, nzo a Nziaambi yika nha kati a baata! Nde sa adiaala na bo, na bo sa baba baata ba nde. Nziaambi nde makulu sa aba na bo, nde sa aba Nziaambi a bo. **4** Nde sa akoombolo matsanga moosi mu misi mia bo. Likwa a libwaba pe, a bubwaba na bukwiili pe, so bilili, so mapasi. Mu ngwanya, biloo bibikulu bimaadiimbili.» **5** Ni mu buu, muutu wadiaala nha yulu a mbata a ipfumu aleeli: «Mu taanga di, me ni yiluu biloo bioosi bibinyatii.» Tumake nde aleeli kwaa me: «Sonuu mandaa ma, munda ti mandaa ma me mali ma ngwanya, na mafwaana ti baata basa ilimbisi mu mo.» **6** Na nde abwileele: «Bumaaku! Me ndi Alafa na Omenga, mbaandili na manini. Wuli na nyooto a maamba, me sa ha nde maamba ma unywa ma paamba ma idia kia maamba ma moonyi. **7** Pasi muutu wu ubiingi, sa ayaka mukobo wuu kwaa me. Me sa ba Nziaambi a nde, na nde sa aba mwaana a me. **8** Ka kwaa bangaa boomo, kwaa bahele na imiini, kwaa bali mu uyiluu mandaa mamabi ma Nziaambi ali mu umono ingaanzi, kwaa badusi a baata, kwaa bali mu usa ipuupu, kwaa bangaa ndoo, kwaa bakuundi ba biteyi, na bangaa pia boosi, mbuu a bo ku diaanga la pfulu la mbaa, lili ni likwa la moolo.» (Limnē Pyr g3041 g4442) **9** Mosi mu batumu ba Nziaambi tsaamba babali bakaanga bikoombo tsaamba bialuulu mu mipepe mimibi tsaamba mia tsieelele, ayileele kwaa me: «Yiri na me sa mweese we mukaasa wubakweele, mukari a limeme.» **10** Muheebili a Nziaambi alwaati me, na tumu a Nziaambi abiti me ku yula a mulaanda wumunene. Nde amweesi me ngaanda ya ngira, ni Yeruselimi, yakimata ku yula, yi Nziaambi atsindii. **11** Yo yakingeyine mu buzitu ba Nziaambi. Ngaanda yakingeyine weti limanya la tala, la kuumbu yasipidi lili mu ungeyene weti limweenyi. **12** Yo yali na ibaa kiadiengelele yo, kia ngo mutele, na minywa kuumi na mioolo, na batumu kuumi na boolo bakikebe minywa mia ngaanda. Nha yulu a minywa bali basonuu makuumbu ma bifuumbu kuumi na bioolo bia baata ba Iseraeli. **13** Ku peembi yili mu upala taanga minywa mitata, ku peembi ya taanda minywa mitata, mitata ku peembi ya baanda, na mitata ku peembi yili mu udiaama taanga. **14** Ibaa kia ngaanda ali kiatuungumu nha yula a mamanya ma ibwa kuumi na moolo, nha yula a mo bali basonuu makuumbu kuumi na moolo ma batumu ba limeme. **15** Tumu a Nziaambi wakitsuu kwaa me ali akaanga iloo kibali mu usalila mu uyesene bula, ni idiaara kia woolo, kibali mu usalila mu uyesene bula ba ngaanda, minywa mia ngaanda na ibaa kia ngo mutele kili mu udiengelele yo. **16** Mapeembi ma ngaanda mo mana ali bula bumosi, bunene bumosi na mutele ka mumosi. Tumu a Nziaambi ayesini bula ba ngaanda mu idiaara kia nde: iteesi kia bula ba ngaanda ali mafuundu moolo na makama moolo ma bakilometere. Bunene, bula na mutele a ngaanda yii ali iteesi imosi. **17** Nde ayesini ka mutele a ibaa: maku-tsaamba na bameetere boolo, weti bwali iteesi kibakisalila mu taanga dii. **18** Ibaa kia ngaanda ali batuungu kio mu mamanya ma tala ma kuumbu yasipidi, na ngaanda yo makulu ali batuungu mu woolo la ngo lo, latsieeme weti limweenyi. **19** Bibwa bia ibaa kia ngaanda ali babweeyese bio mu mamanya matala ma mutindi na mutindi. Ibwa kia tsiomi ali babweeyese mu limanya la kuumbu yasipidi, kia bioolo mu la kuumbu safiire, kia bitata mu la kuumbu kalakedoni, kia bina mu la kuumbu emerode, **20** kia bitaana mu la kuumbu saradonu, kia bisamina mu la kuumbu saradioni, kia tsaamba mu la kuumbu kirinzoliite, kia pwoombo mu la kuumbu berilosi, kia wa mu la kuumbu topanzioni, kia kuumi mu kirinzopaanze, kia kuumi na imosi mu la kuumbu wakitosi, kia kuumi na bioolo mu la kuumbu ametutosi. **21** Minywa mia ngaanda kuumi na mioolo miali bilaba biatala kuumi na bioolo. Pasi munywa ali batuungu mu ndila ilaba imosi kiatala. Kulu a mbari a ngaanda ali mu woolo la ngo lo, lili mu ungeyine weti limweenyi. **22** Me a namoni nzo a Nziaambi mu ngaanda yii pe. Munda ti, nzo a Nziaambi a yo ni Pfumu Nziaambi Puungu-Lituu, na limeme. **23** Ngaanda a yili na nzala a nyanga so tsuungi pe mu uyalisa yo, munda ti buzitu ba Nziaambi bali mu uyalisa yo, na limeme lili mwiindi a yo. **24** Bifuumbu bia baata sa bidiaata mu tso liyalila la nde, na mitini mia tsi sa mibee busini ba bo mu ngaanda yii. **25** Minywa mia ngaanda sa miba bwaasi mu iluumbu ki ibimbili, na a budibuu mio so hoolo pe, munda ti busi a bubwayili kuu pe. **26** Sa babee buzitu na busini ba bifuumbu bia baata boosi kuu. **27** Ka iloo pe so imosi kiasumuu kikaakoto mu ngaanda yii. Muutu so mosi pe wuli mu uyeelele nyutu a nde mu uyiluu mamabi ma Nziaambi ali mu umono ingaanzi, na mu ufutu pia wukaakoto kuu. Ndila baata babasonuu makuumbu mu mukaanda a moonyi, wuli mukaanda a limeme.

22 Tumu a Nziaambi amweesi ka me nziali yinene ya maamba ma moonyi, makingeyine weti limweenyi. Mo makipala ku tso mbata a ipfumu kia Nziaambi na limeme. 2 Maamba makiyoo nha kati kati kulu a mbari a ngaanda. Nha mbuu yi nziali yili mu ukabuu mu bibari moolo, uli na muti wa moonyi, wuli mu uha mbutu mbala kuumi na dioolo mu ilimi, mbala mosi mu pasi tsuungi. Bali mu usalila makaya ma nde mu ubuu baata. 3 A bubwaba pe na iloo so imosi ki Nziaambi asibi mu ngaanda yii. Mbata a ipfumu kia Nziaambi na limeme sa yiba mu tso ngaanda, na basiali ba Nziaambi sa bakuundu yo. 4 Bo sa bamono kiinzi kia nde, na sa basonuu kuumbu a nde nha yula a mambuunzi ma bo. 5 Busi a bubwayili pe, na bo a buba pe na nzala a liyalila la mwiindi, so la nyanga, munda ti Pfumu Nziaambi sa ayalisa bo mu liyalila la nde, na bo sa batumu mu bilimi na bilimi. (aiōn g165) 6 Na tumu a Nziaambi aleeli me: «Mandaa ma mali ma ngwanya na mafwaana ti basa imiini mu mo. Na Pfumu Nziaambi wuli mu usalila mibili, atsinduu tumu a nde mu umweese kwaa basiali ba nde, mandaa mamafwaana uyiri mu mawasa mawasa.» 7 Yiisu aleeli: «Yuu, taanga hoolo dimaasaala na me ndi mu uyiri! Kinya kwaa baata bali mu ukebe bubwe-bubwe mandaa ma mbilili mali mu mukaanda wu!» 8 Me Yowani, me nayuyi na namoni mandaa ma. Na nha mbisi a uyuu na umono mo, me nabwi mambundu-mbwa nha miili mia tumu a Nziaambi wakimweese me mo, mu ukuundu nde. 9 Ka nde aleeli kwaa me: «Nyaala uyiluu buu! Me ndi musiali weti we, weti baana ba nguu ba we mibili, na weti boosi bali mu uyiluu utumumu mandaa mali mu mukaanda wu. Ndila Nziaambi we afwaana ukuundu!» 10 Tumake nde abwileele: «Aswee pe mandaa ma mbilili mali mu mukaanda wu. Munda ti taanga di mandaa maa moosi muyilimi, dika bebele. 11 Nyaala muutu wuli wumubi ahama mu uyiluu mamabi, na wasumuu ahama mu uba wasumuu. Nyaala muutu walibweeye ahama mu uyiluu mu uba walibweeye, na wuli wangira ahama mu uba wangira.» 12 «Yuu, buleeli Yiisu, taanga ndila hoolo dimaasaala, na me sa yiri! Me sa yiri na musieende wa uha kwaa muutu muutu weti buli biyiluu bia nde. 13 Me ndi Alafa na Omenga, watsiomi na watsieelele, mbaandili na manini.» 14 Kinyi kwaa babali mu uswaa milwaata mia bo paa babaa muswa wa udia mbutu dia muti a moonyi na ukoto mu minywa mia ngaanda yii. 15 Ka a buha pe muswa wa ukoto mu ngaanda yii kwaa bambwa, bangaa ndoo, bali mu diaata ku tso tsoongili, badusi, bali mu ukuundu biteyi, na boosi babatooon na usalila pia! 16 «Me Yiisu, me maatsinduu tumu a me mu uyaabisa beni

mandaa maa moosi, mu yatala mabuundu. Me ndi wa mu likaanda la mutini Daavidi, me ndi mbebelele wuli mu ungeyene mu ngwaali.» 17 Muheebili na mukari bali mu uleele: «Yiri!» Nyaala wuli mu uyuu mandaa ma alelele: «Yiri!» Nyaala pasi nde wuli na nyooto a maamba ayiri. Nyaala watoono maamba ma moonyi, aholo mo kwa ibuu. 18 Me Yowani, me ndi mu udutu matswi ma pasi muutu wu uyuu mandaa ma mbilili mali mu mukaanda wu: so muutu ubweese ndaa kimi mu mukaanda wu, Nziaambi sa abweese nde mipepe mimibi mibasonuu mu mukaanda wu. 19 Na so muutu maasi ndaa so mosi mu mandaa ma mbilili ma mukaanda wu, Nziaambi sa amaasa ikuku kia nde kia mbutu dia moonyi na muswa wa ukoto mu ngaanda ya ngira bibasonuu mu mukaanda wu. 20 Wuli mu uyaabisa ngwanya a mandaa ma moosi li mu uleele: «Ee, taanga ndila hoolo dimaasaala, na me ndi mu uyiri!» Ameni! Ameni! Yiri, Pfumu Yiisu! 21 Nyaala bweese ba Pfumu Yiisu buba na boosi.

Na me namoni ngaanda ya ngira, Yeruslemi yinyatii, yakimata ku yula, kwaa Nziaambi, yo yali yayilimi weti mukaasa wumaabweeyise nyutu a nde, mu ndaa mulumi a nde. Me nayuyi ndaa mosi yinene yakimata nha mbata a ipfumu na yakileele: «Mono, nzo a Nziaambi yika nha kati a baata! Nde sa adiaala na bo, na bo sa baba baata ba nde. Nziaambi nde makulu sa aba na bo, nde sa aba Nziaambi a bo.»

Nziaabisi a Yowani 21:2-3

Reader's Guide

Ivatan at AionianBible.org/Readers-Guide

The Aionian Bible republishes public domain and Creative Common Bible texts that are 100% free to copy and print. The original translation is unaltered and notes are added to help your study. The notes show the location of eleven special Greek and Hebrew Aionian Glossary words to help us better understand God's love for individuals and for all mankind, and the nature of afterlife destinies.

Who has the authority to interpret the Bible and examine the underlying Hebrew and Greek words? That is a good question! We read in 1 John 2:27, *"As for you, the anointing which you received from him remains in you, and you do not need for anyone to teach you. But as his anointing teaches you concerning all things, and is true, and is no lie, and even as it taught you, you remain in him."* Every Christian is qualified to interpret the Bible! Now that does not mean we will all agree. Each of us is still growing in our understanding of the truth. However, it does mean that there is no infallible human or tradition to answer all our questions. Instead the Holy Spirit helps each of us to know the truth and grow closer to God and each other.

The Bible is a library with 66 books in the Protestant Canon. The best way to learn God's word is to read entire books. Read the book of Genesis. Read the book of John. Read the entire Bible library. Topical studies and cross-referencing can be good. However, the safest way to understand context and meaning is to read whole Bible books. Chapter and verse numbers were added for convenience in the 16th century, but unfortunately they can cause the Bible to seem like an encyclopedia. The Aionian Bible is formatted with simple verse numbering, minimal notes, and no cross-referencing in order to encourage the reading of Bible books.

Bible reading must also begin with prayer. Any Christian is qualified to interpret the Bible with God's help. However, this freedom is also a responsibility because without the Holy Spirit we cannot interpret accurately. We read in 1 Corinthians 2:13-14, *"And we speak of these things, not with words taught by human wisdom, but with those taught by the Spirit, comparing spiritual things with spiritual things. Now the natural person does not receive the things of the Spirit of God, for they are foolishness to him, and he cannot understand them, because they are spiritually discerned."* So we cannot understand in our natural self, but we can with God's help through prayer.

The Holy Spirit is the best writer and he uses literary devices such as introductions, conclusions, paragraphs, and metaphors. He also writes various genres including historical narrative, prose, and poetry. So Bible study must spiritually discern and understand literature. Pray, read, observe, interpret, and apply. Finally, *"Do your best to present yourself approved by God, a worker who does not need to be ashamed, properly handling the word of truth."* 2 Timothy 2:15. *"God has granted to us his precious and exceedingly great promises; that through these you may become partakers of the divine nature, having escaped from the corruption that is in the world by lust. Yes, and for this very cause adding on your part all diligence, in your faith supply moral excellence; and in moral excellence, knowledge; and in knowledge, self-control; and in self-control patience; and in patience godliness; and in godliness brotherly affection; and in brotherly affection, love. For if these things are yours and abound, they make you to be not idle nor unfruitful to the knowledge of our Lord Jesus Christ,"* 2 Peter 1:4-8.

Glossary

Ivatan at AionianBible.org/Glossary

The Aionian Bible un-translates and instead transliterates eleven special words to help us better understand the extent of God's love for individuals and all mankind, and the nature of afterlife destinies. The original translation is unaltered and a note is added to 64 Old Testament and 200 New Testament verses. Compare the meanings below to the Strong's Concordance and Glossary definitions.

Abyssos g12

Greek: proper noun, place

Usage: 9 times in 3 books, 6 chapters, and 9 verses

Meaning:

Temporary prison for special fallen angels such as Apollyon, the Beast, and Satan.

aidios g126

Greek: adjective

Usage: 2 times in Romans 1:20 and Jude 6

Meaning:

Lasting, enduring forever, eternal.

aiōn g165

Greek: noun

Usage: 127 times in 22 books, 75 chapters, and 102 verses

Meaning:

A lifetime or time period with a beginning and end, an era, an age, the completion of which is beyond human perception, but known only to God the creator of the aiōns, Hebrews 1:2. Never meaning simple endless or infinite chronological time in Greek usage. Read Dr. Heleen Keizer and Ramelli and Konstan for proofs.

aiōnios g166

Greek: adjective

Usage: 71 times in 19 books, 44 chapters, and 69 verses

Meaning:

From start to finish, pertaining to the age, lifetime, entirety, complete, or even consummate. Never meaning simple endless or infinite chronological time in Koine Greek usage. Read Dr. Heleen Keizer and Ramelli and Konstan for proofs.

eleēsē g1653

Greek: verb, aorist tense, active voice, subjunctive mood, 3rd person singular

Usage: 1 time in this conjugation, Romans 11:32

Meaning:

To have pity on, to show mercy. Typically, the subjunctive mood indicates possibility, not certainty. However, a subjunctive in a purpose clause is a resulting action as certain as the causal action. The subjunctive in a purpose clause functions as an indicative, not an optative. Thus, the grand conclusion of grace theology in Romans 11:32 must be clarified. God's mercy on all is not a possibility, but a certainty. See ntgreek.org.

Geenna g1067

Greek: proper noun, place

Usage: 12 times in 4 books, 7 chapters, and 12 verses

Meaning:

Valley of Hinnom, Jerusalem's trash dump, a place of ruin, destruction, and judgment in this life, or the next, though not eternal to Jesus' audience.

Hadēs g86

Greek: proper noun, place

Usage: 11 times in 5 books, 9 chapters, and 11 verses

Meaning:

Synonymous with Sheol, though in New Testament usage Hades is the temporal place of punishment for deceased unbelieving mankind, distinct from Paradise for deceased believers.

Limnē Pyr g3041 g4442

Greek: proper noun, place

Usage: Phrase 5 times in the New Testament

Meaning:

Lake of Fire, final punishment for those not named in the Book of Life, prepared for the Devil and his angels, Matthew 25:41.

Sheol h7585

Hebrew: proper noun, place

Usage: 66 times in 17 books, 50 chapters, and 64 verses

Meaning:

The grave or temporal afterlife world of both the righteous and unrighteous, believing and unbelieving, until the general resurrection.

Tartaroō g5020

Greek: proper noun, place

Usage: 1 time in 2 Peter 2:4

Meaning:

Temporary prison for particular fallen angels awaiting final judgment.

Glossary +

AionianBible.org/Bibles/Yaka---Ivatan-Bible/Noted

Glossary references are below. Strong's Hebrew and Greek number notes are added to 64 Old Testament and 200 New Testament verses. Questioned verse translations do not contain Aionian Glossary words and may wrongly imply *eternal* or *Hell*. * The note placement is skipped or adjusted for verses with non-standard numbering.

Abyssos

Luka 8:31
Looma 10:7
Nziaabisi a Yowani 9:1
Nziaabisi a Yowani 9:2
Nziaabisi a Yowani 9:11
Nziaabisi a Yowani 11:7
Nziaabisi a Yowani 17:8
Nziaabisi a Yowani 20:1
Nziaabisi a Yowani 20:3

Biyiluu 3:21
Biyiluu 15:18
Looma 1:25
Looma 9:5
Looma 11:36
Looma 12:2
Looma 16:27
1 Kolito 1:20
1 Kolito 2:6
1 Kolito 2:7
1 Kolito 2:8

1 Peetero 1:25
1 Peetero 4:11
1 Peetero 5:11
2 Peetero 3:18
1 Yowani 2:17
2 Yowani 1:2
Yuude 1:13
Yuude 1:25
Nziaabisi a Yowani 1:6
Nziaabisi a Yowani 1:18
Nziaabisi a Yowani 4:9
Nziaabisi a Yowani 4:10
Nziaabisi a Yowani 5:13
Nziaabisi a Yowani 7:12
Nziaabisi a Yowani 10:6
Nziaabisi a Yowani 11:15
Nziaabisi a Yowani 14:11
Nziaabisi a Yowani 15:7
Nziaabisi a Yowani 19:3
Nziaabisi a Yowani 20:10
Nziaabisi a Yowani 22:5

aidios

Looma 1:20
Yuude 1:6

1 Kolito 3:18
1 Kolito 8:13
1 Kolito 10:11
2 Kolito 4:4
2 Kolito 9:9
2 Kolito 11:31

aiōn

Mataayi 12:32
Mataayi 13:22
Mataayi 13:39
Mataayi 13:40
Mataayi 13:49
Mataayi 21:19
Mataayi 24:3
Mataayi 28:20
Malako 3:29
Malako 4:19
Malako 10:30
Malako 11:14
Luka 1:33
Luka 1:55
Luka 1:70
Luka 16:8
Luka 18:30
Luka 20:34
Luka 20:35
Yowani 4:14
Yowani 6:51
Yowani 6:58
Yowani 8:35
Yowani 8:51
Yowani 8:52
Yowani 9:32
Yowani 10:28
Yowani 11:26
Yowani 12:34
Yowani 13:8
Yowani 14:16

Ngalatia 1:4
Ngalatia 1:5
Efeso 1:21
Efeso 2:2
Efeso 2:7
Efeso 3:9
Efeso 3:11
Efeso 3:21
Efeso 6:12
Filipi 4:20
Kolosaayi 1:26
1 Timoteo 1:17
1 Timoteo 6:17
2 Timoteo 4:10
2 Timoteo 4:18
Tito 2:12
Ebeleo 1:2
Ebeleo 1:8
Ebeleo 5:6
Ebeleo 6:5
Ebeleo 6:20
Ebeleo 7:17
Ebeleo 7:21
Ebeleo 7:24
Ebeleo 7:28
Ebeleo 9:26
Ebeleo 11:3
Ebeleo 13:8
Ebeleo 13:21
1 Peetero 1:23

aiōnios

Mataayi 18:8
Mataayi 19:16
Mataayi 19:29
Mataayi 25:41
Mataayi 25:46
Malako 3:29
Malako 10:17
Malako 10:30
Luka 10:25
Luka 16:9
Luka 18:18
Luka 18:30
Yowani 3:15
Yowani 3:16
Yowani 3:36
Yowani 4:14
Yowani 4:36
Yowani 5:24
Yowani 5:39
Yowani 6:27
Yowani 6:40
Yowani 6:47
Yowani 6:54
Yowani 6:68

Yowani 10:28
Yowani 12:25
Yowani 12:50
Yowani 17:2
Yowani 17:3
Biyiluu 13:46
Biyiluu 13:48
Looma 2:7
Looma 5:21
Looma 6:22
Looma 6:23
Looma 16:25
Looma 16:26
2 Kolito 4:17
2 Kolito 4:18
2 Kolito 5:1
Ngalatia 6:8
2 Tesalonika 1:9
2 Tesalonika 2:16
1 Timoteo 1:16
1 Timoteo 6:12
1 Timoteo 6:16
2 Timoteo 1:9
2 Timoteo 2:10
Tito 1:2
Tito 3:7
Filemoni 1:15
Ebeleo 5:9
Ebeleo 6:2
Ebeleo 9:12
Ebeleo 9:14
Ebeleo 9:15
Ebeleo 13:20
1 Peetero 5:10
2 Peetero 1:11
1 Yowani 1:2
1 Yowani 2:25
1 Yowani 3:15
1 Yowani 5:11
1 Yowani 5:13
1 Yowani 5:20
Yuude 1:7
Yuude 1:21
Nziaabisi a Yowani 14:6

eleēse

Looma 11:32

Geenna

Mataayi 5:22
Mataayi 5:29
Mataayi 5:30
Mataayi 10:28
Mataayi 18:9
Mataayi 23:15
Mataayi 23:33
Malako 9:43

Malako 9:45
Malako 9:47
Luka 12:5
Yaki 3:6

Hadēs

Mataayi 11:23
Mataayi 16:18
Luka 10:15
Luka 16:23
Biyiluu 2:27
Biyiluu 2:31
1 Kolito 15:55
Nziaabisi a Yowani 1:18
Nziaabisi a Yowani 6:8
Nziaabisi a Yowani 20:13
Nziaabisi a Yowani 20:14

Limnē Pyr

Nziaabisi a Yowani 19:20
Nziaabisi a Yowani 20:10
Nziaabisi a Yowani 20:14
Nziaabisi a Yowani 20:15
Nziaabisi a Yowani 21:8

Sheol

Genesis 37:35
Genesis 42:38
Genesis 44:29
Genesis 44:31
Numbers 16:30
Numbers 16:33
Deuteronomy 32:22
1 Samuel 2:6
2 Samuel 22:6
1 Kings 2:6
1 Kings 2:9
Job 7:9
Job 11:8
Job 14:13
Job 17:13
Job 17:16
Job 21:13
Job 24:19
Job 26:6
Psalms 6:5
Psalms 9:17
Psalms 16:10
Psalms 18:5
Psalms 30:3
Psalms 31:17
Psalms 49:14
Psalms 49:15
Psalms 55:15
Psalms 86:13
Psalms 88:3
Psalms 89:48

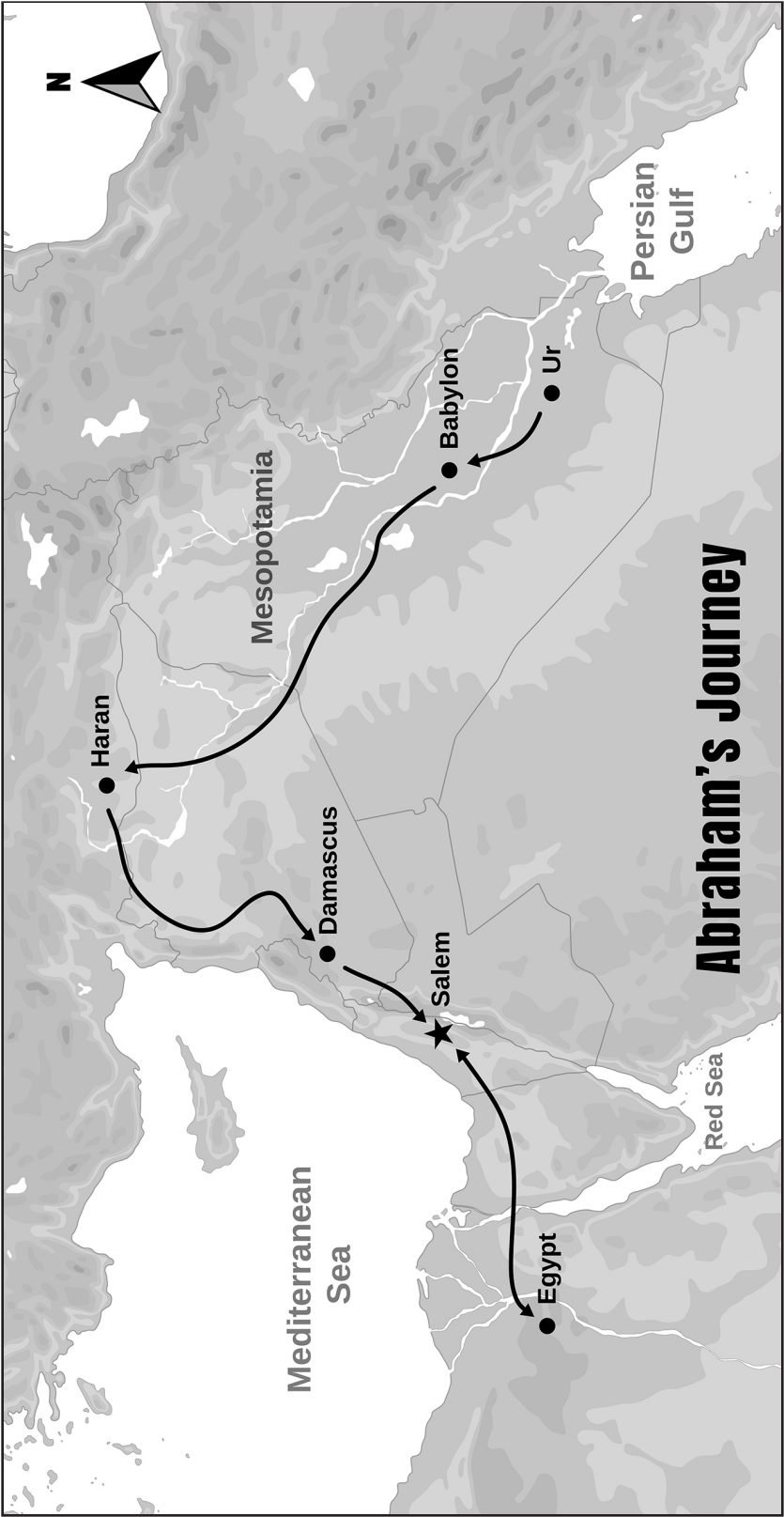
Psalms 116:3
Psalms 139:8
Psalms 141:7
Proverbs 1:12
Proverbs 5:5
Proverbs 7:27
Proverbs 9:18
Proverbs 15:11
Proverbs 15:24
Proverbs 23:14
Proverbs 27:20
Proverbs 30:16
Ecclesiastes 9:10
Song of Solomon 8:6
Isaiah 5:14
Isaiah 7:11
Isaiah 14:9
Isaiah 14:11
Isaiah 14:15
Isaiah 28:15
Isaiah 28:18
Isaiah 38:10
Isaiah 38:18
Isaiah 57:9
Ezekiel 31:15
Ezekiel 31:16
Ezekiel 31:17
Ezekiel 32:21
Ezekiel 32:27
Hosea 13:14
Amos 9:2
Jonah 2:2
Habakkuk 2:5

Tartaroō

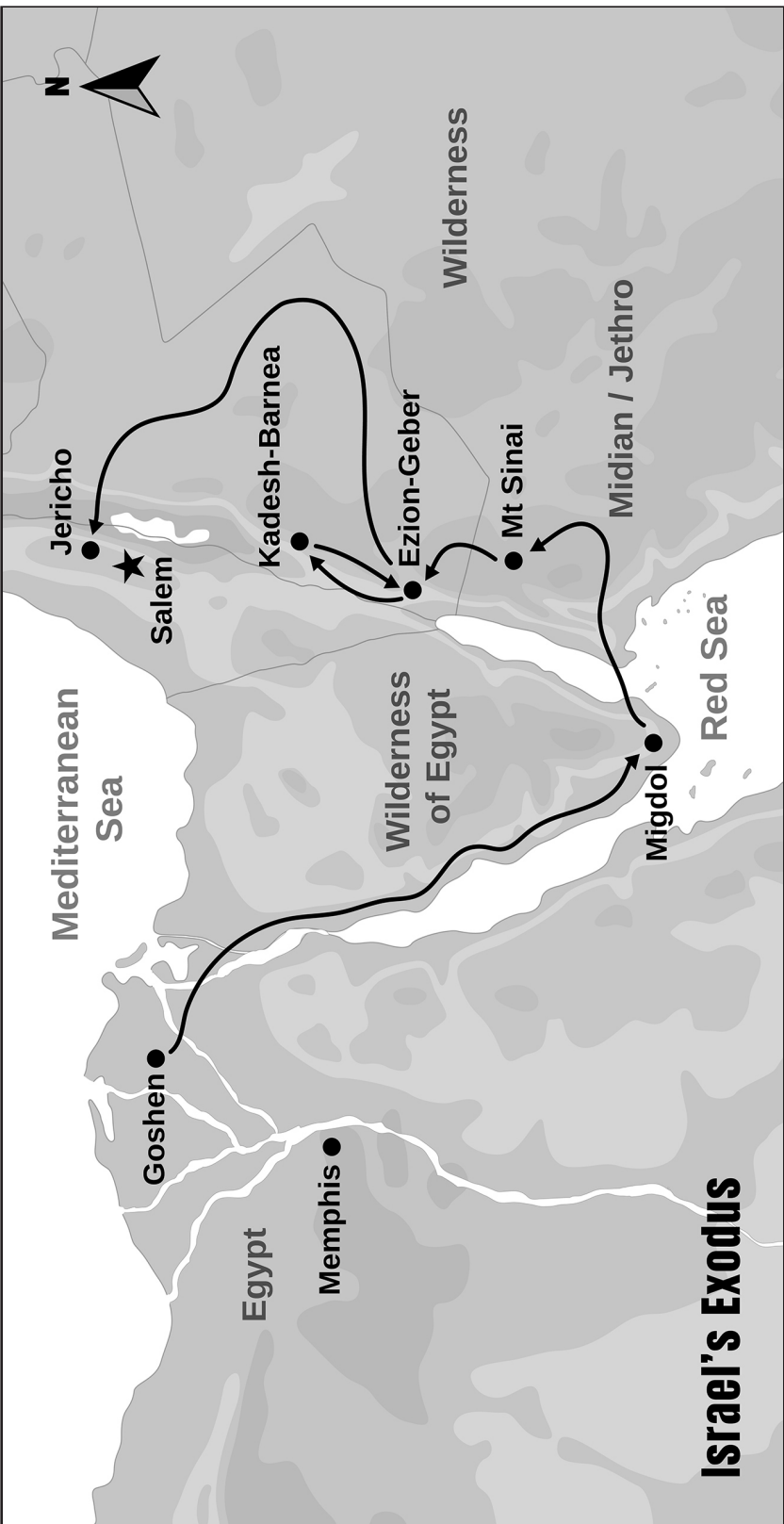
2 Peetero 2:4

Questioned

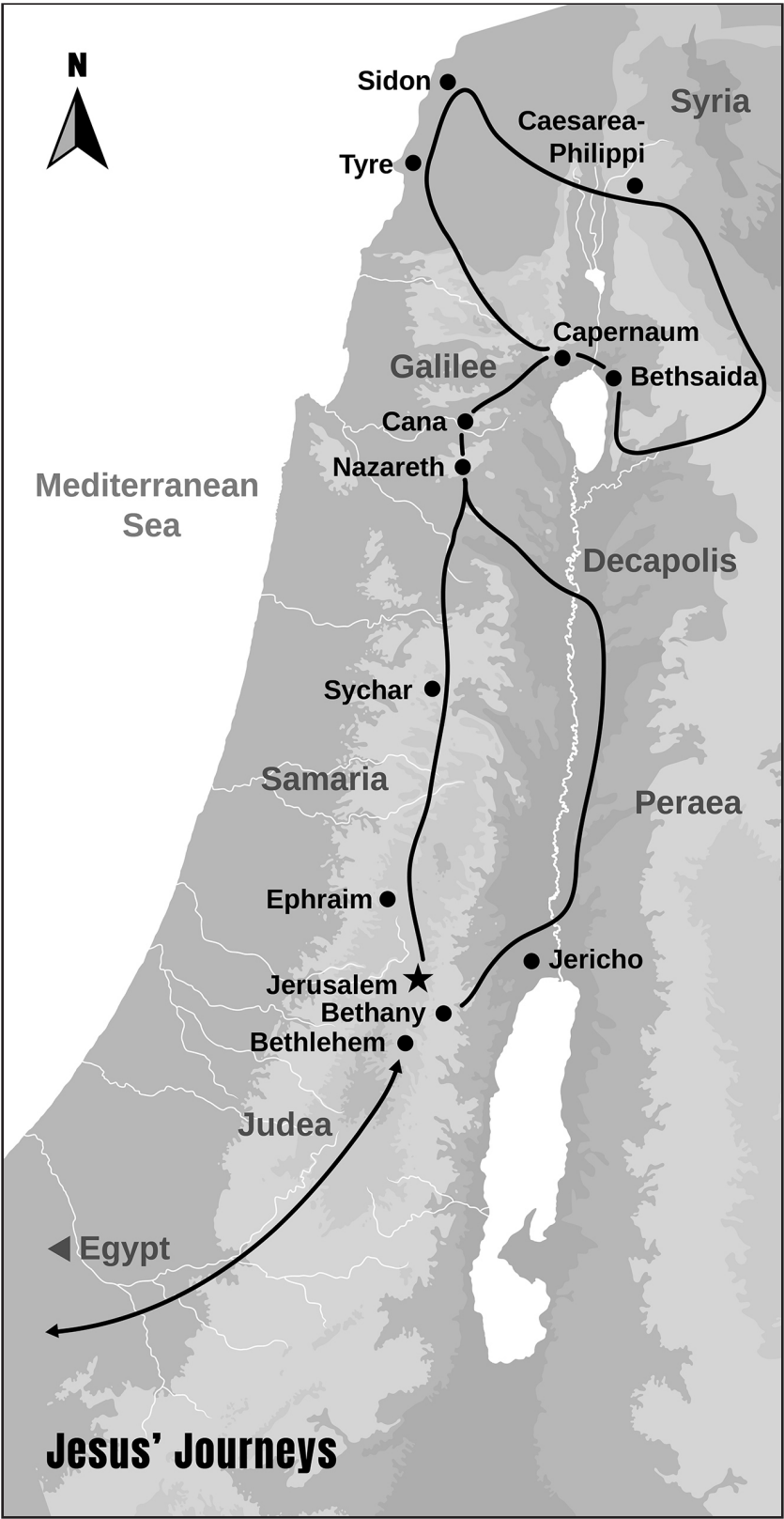
None yet noted

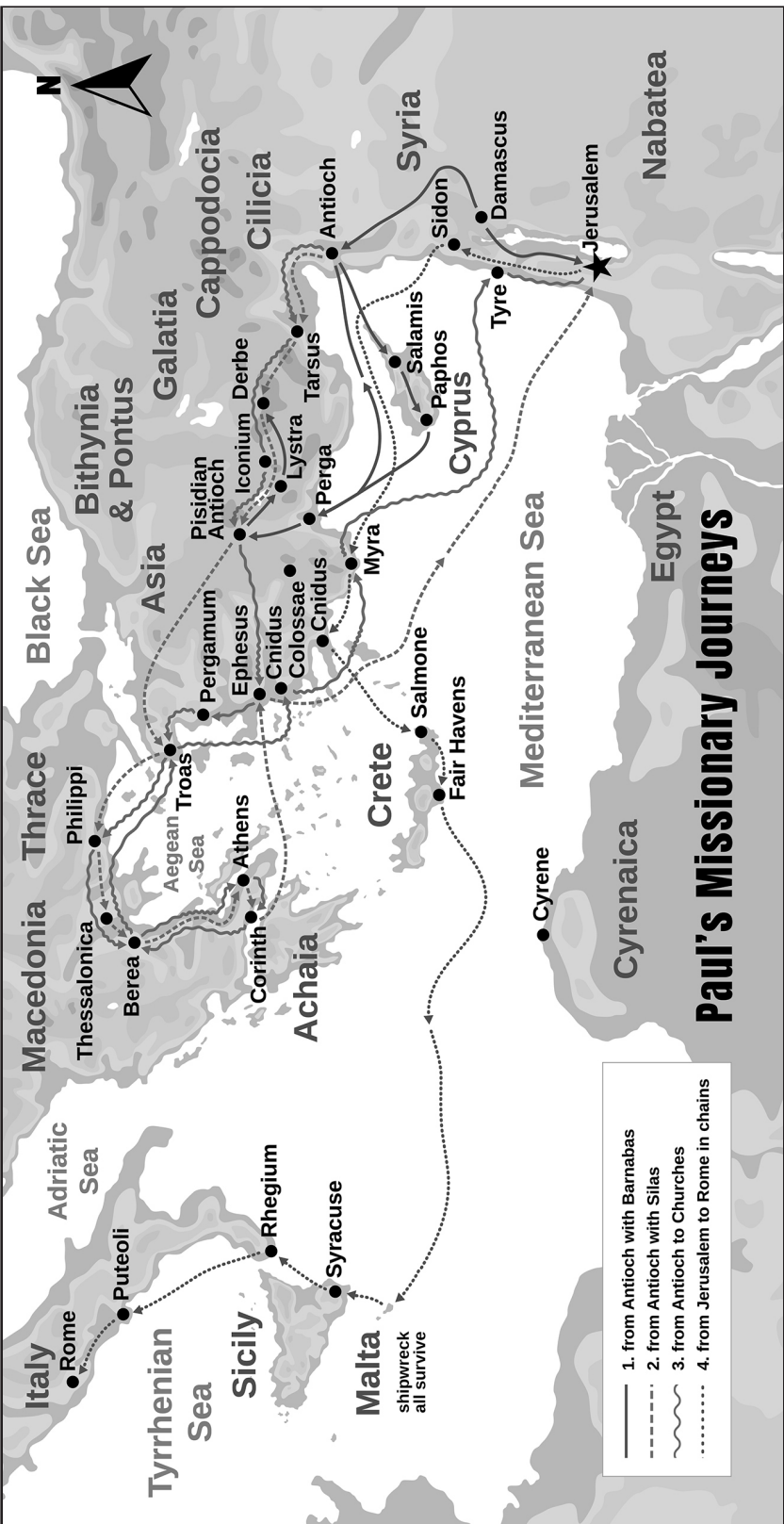
Mu imiini, Abraami atumimi mbili a Nziaambi. Nde ayeni ku tsi yi Nziaambi ali atoono uha nde mukobo. Nde ayeni kwahele a uyaaba ku nde akiyene. - Ebeleo 11:8

"When Pharaoh had let the people go, God didn't lead them by the way of the land of the Philistines, although that was near; for God said, 'Lest perhaps the people change their minds when they see war, and they return to Egypt'" Exodus 13:17

Mundaa ti Mwaana a muutu a ayiri pe paa bamubaasila, ka mu ubaasila baata, na uha moonyi a nde weti kori mu uha bunyanga kwa babalayi. - Malako 10:45

Me Pawuli booyi la Yisu Kristo. Nziaambi ati me mbila mu uba tumu, na asioli me mu uyaabisa Ndaa Yimbwe ya Nziaambi. - Looma 1:1

Creation 4004 B.C.

Adam and Eve created	4004
Tubal-cain forges metal	3300
Enoch walks with God	3017
Methuselah dies at age 969	2349
God floods the Earth	2349
Tower of Babel thwarted	2247
Abraham sojourns to Canaan	1922
Jacob moves to Egypt	1706
Moses leads Exodus from Egypt	1491
Gideon judges Israel	1245
Ruth embraces the God of Israel	1168
David installed as King	1055
King Solomon builds the Temple	1018
Elijah defeats Baal's prophets	896
Jonah preaches to Nineveh	800
Assyrians conquer Israelites	721
King Josiah reforms Judah	630
Babylonians capture Judah	605
Persians conquer Babylonians	539
Cyrus frees Jews, rebuilds Temple	537
Nehemiah rebuilds the wall	454
Malachi prophecies the Messiah	416
Greeks conquer Persians	331
Seleucids conquer Greeks	312
Hebrew Bible translated to Greek	250
Maccabees defeat Seleucids	165
Romans subject Judea	63
Herod the Great rules Judea	37

(The Annals of the World, James Uusher)

Jesus Christ born 4 B.C.

New Heavens and Earth

- Christ returns for his people**
- 1956** Jim Elliot martyrd in Ecuador
- 1830** John Williams reaches Polynesia
- 1731** Zinzendorf leads Moravian mission
- 1614** Japanese kill 40,000 Christians
- 1572** Jesuits reach Mexico
- 1517** Martin Luther leads Reformation
- 1455** Gutenberg prints first Bible
- 1323** Franciscans reach Sumatra
- 1276** Ramon Llull trains missionaries
- 1100** Crusades tarnish the church
- 1054** The Great Schism
- 997** Adalbert martyrd in Prussia
- 864** Bulgarian Prince Boris converts
- 716** Boniface reaches Germany
- 635** Alopen reaches China
- 569** Longinus reaches Alodia / Sudan
- 432** Saint Patrick reaches Ireland
- 397** Carthage ratifies Bible Canon
- 341** Ulfilas reaches Goth / Romania
- 325** Niceae proclaims God is Trinity
- 250** Denis reaches Paris, France
- 197** Tertullian writes Christian literature
- 70** Titus destroys the Jewish Temple
- 61** Paul imprisoned in Rome, Italy
- 52** Thomas reaches Malabar, India
- 39** Peter reaches Gentile Cornelius
- 33** Holy Spirit empowers the Church

(Wikipedia, Timeline of Christian missions)

Resurrected 33 A.D.

What are we?			▶		Genesis 1:26 - 2:3		
How are we sinful?			▶		Romans 5:12-19		
Where are we?			▶				
					Innocence		
			Eternity Past	Creation 4004 B.C.			
▶ Who are we?	God	Father	John 10:30	God's perfect fellowship	Genesis 1:31 God's perfect fellowship with Adam in The Garden of Eden		
		Son					
		Holy Spirit					
	Mankind	Living	Genesis 1:1 No Creation No people	Genesis 1:31 No Fall No unholy Angels			
		Deceased believing					
		Deceased unbelieving					
	Angels	Holy					
		Imprisoned					
		Fugitive					
		First Beast					
		False Prophet					
	Satan						
	Why are we?			▶		Romans 11:25-36, Ephesian 2:7	

Mankind is created in God’s image, male and female He created us

Sin entered the world through Adam and then death through sin

When are we?				
Fallen				Glory
Fall to sin No Law	Moses' Law 1500 B.C.	Christ 33 A.D.	Church Age Kingdom Age	New Heavens and Earth
1 Timothy 6:16 Living in unapproachable light				Acts 3:21 Philippians 2:11 Revelation 20:3 God's perfectly restored fellowship with all Mankind praising Christ as Lord in the Holy City
John 8:58 Pre-incarnate		John 1:14 Incarnate	Luke 23:43 Paradise	
Psalm 139:7 Everywhere		John 14:17 Living in believers		
Ephesians 2:1-5 Serving the Savior or Satan on Earth				
Luke 16:22 Blessed in Paradise				
Luke 16:23, Revelation 20:5,13 Punished in Hades until the final judgment				
Hebrews 1:14 Serving mankind at God's command				
2 Peter 2:4, Jude 6 Imprisoned in Tartarus				Matthew 25:41 Revelation 20:10 Lake of Fire prepared for the Devil and his Angels
			Revelation 20:13 Thalaasa	
1 Peter 5:8, Revelation 12:10 Rebelling against Christ Accusing mankind			Revelation 19:20 Lake of Fire	
			Revelation 20:2 Abyss	

For God has bound all over to disobedience in order to show mercy to all

Destiny

Ivatan at AionianBible.org/Destiny

The Aionian Bible shows the location of eleven special Greek and Hebrew Aionian Glossary words to help us better understand God's love for individuals and for all mankind, and the nature of after-life destinies. The underlying Hebrew and Greek words typically translated as *Hell* show us that there are not just two after-life destinies, Heaven or Hell. Instead, there are a number of different locations, each with different purposes, different durations, and different inhabitants. Locations include 1) Old Testament *Sheol* and New Testament *Hadēs*, 2) *Geenna*, 3) *Tartaroō*, 4) *Abyssos*, 5) *Limnē Pyr*, 6) *Paradise*, 7) *The New Heaven*, and 8) *The New Earth*. So there is reason to review our conclusions about the destinies of redeemed mankind and fallen angels.

The key observation is that fallen angels will be present at the final judgment, 2 Peter 2:4 and Jude 6. Traditionally, we understand the separation of the Sheep and the Goats at the final judgment to divide believing from unbelieving mankind, Matthew 25:31-46 and Revelation 20:11-15. However, the presence of fallen angels alternatively suggests that Jesus is separating redeemed mankind from the fallen angels. We do know that Jesus is the helper of mankind and not the helper of the Devil, Hebrews 2. We also know that Jesus has atoned for the sins of all mankind, both believer and unbeliever alike, 1 John 2:1-2. Deceased believers are rewarded in Paradise, Luke 23:43, while unbelievers are punished in Hades as the story of Lazarus makes plain, Luke 16:19-31. Yet less commonly known, the punishment of this selfish man and all unbelievers is before the final judgment, is temporal, and is punctuated when Hades is evacuated, Revelation 20:13. So is there hope beyond Hades for unbelieving mankind? Jesus promised, *"the gates of Hades will not prevail,"* Matthew 16:18. Paul asks, *"Hades where is your victory?"* 1 Corinthians 15:55. John wrote, *"Hades gives up,"* Revelation 20:13.

Jesus comforts us saying, *"Do not be afraid,"* because he holds the keys to *unlock* death and Hades, Revelation 1:18. Yet too often our *Good News* sounds like a warning to *"be afraid"* because Jesus holds the keys to *lock* Hades! Wow, we have it backwards! Hades will be evacuated! And to guarantee hope, once emptied, Hades is thrown into the Lake of Fire, never needed again, Revelation 20:14.

Finally, we read that anyone whose name is not written in the Book of Life is thrown into the Lake of Fire, the second death, with no exit ever mentioned or promised, Revelation 21:1-8. So are those evacuated from Hades then, *"out of the frying pan, into the fire?"* Certainly, the Lake of Fire is the destiny of the Goats. But, do not be afraid. Instead, read the Bible's explicit mention of the purpose of the Lake of Fire and the identity of the Goats, *"Then he will say also to those on the left hand, 'Depart from me, you cursed, into the consummate fire which is prepared for... the devil and his angels,'"* Matthew 25:41. Bad news for the Devil. Good news for all mankind!

Faith is not a pen to write your own name in the Book of Life. Instead, faith is the glasses to see that the love of Christ for all mankind has already written our names in Heaven. *"If the first fruit is holy, so is the lump,"* Romans 11:16. Though unbelievers will suffer regrettable punishment in Hades, redeemed mankind will never enter the Lake of Fire, prepared for the devil and his angels. And as God promised, all mankind will worship Christ together forever, Philippians 2:9-11.

Disciple All Nations

Ni mu buu, diyene kwaa baata ba biftumbu bioosi. Diyisi bo paa bo baba miyii mia me. Diababootuu mu kuumbu a Taayi, na ya Mwaana, na ya Muheebili wa Ngira.

- Mataayi 28:19

